JESUIT-KRAUSS-MCCORMICK LIBRARY
3 9967 00050 3008

DOES NOT CIRCULATE

For Reference

Not to be taken from this room

SVENSKT

BIOGRAFISKT LEXIKON.

NY FÖLJD.

FJERDE BANDET.

F, G.

ÖREBRO,
N. M. LINDHS BOKTRYCKERI,
1861—62.

LIBRARY
LUTHERAN SCHOOL OF THEOLOGY

Innehåll.

F.

Fabri, Johannes, Boktryckare i Stockholm 1495, p. 1.
Fagræus, Jonas Theodor, Stadsläkare, naturhistoriker, p. 2.
Fahlberg, Samuel, Guvernementsläkare, Landtmäteridirektör, Guvernementssekret. på S. Barthelemy, statsbrottsling, p. 3.
Fahlcrantz, Carl Johan (*Till.*), p. 111.
— , Christian Erik (*Till.*), p. 112.
Fahlroth, Johan Anders, tit. Lagman, skriftställare, p. 4.
Fahnehjelm, Anton Ludvig, Major, Intendent vid Telegrafverket, teknisk uppfinnare, p. 7.
Falck, Erik, Gustaf I:s lärare, Biskop, ambassadmedlem, p. 8, och *hans söner*, p. 10.
Falkenberg af Sandemar, Gabriel (*Till.*), p. 113.
— af Trystorp, Henrik (*Till.*), p. 113.
Faltz, Raimund, berömd medaljgravör, anställd vid Preussiska hofvet, p. 328.
Fant, Johan Michael (*Till.*), p. 115.
Faxe, Wilhelm (*Till.*), p. 116.
Fecht, Petrus Michaëlis, k. Johan III:s Sekreterare, "Röda bokens" förf., p. 12.
Fehrman, Thomas, Frih., Justitiekansler, Aktor i rätteg. mot Görtz, p. 15.
Fehrman, Daniel, kongl. Medaljgravör, p. 329.
Feif, Casten (*Till.*), p. 116.
Fersen, Reinhold Johan (*Till.*), p. 122.
Fieandt, Otto Henrik von, Öfverste, en af hjeltarne i "Fänrik Stål", p. 19.
Fjellstedt, Peter (*Till.*), p. 122.
Fjellström, Pehr, Kyrkoherde, Lappsk lexikograf och skriftställare, p. 21.
Filenius, Petrus, Biskop, Riksdagsman och Talman, p. 23.
Fincke, Gustaf, Riddare, Guvernör öfver Finland, Ambassadör, p. 25.
Fleetwood, Georg, Friherre, Generallöjtnant, Envoyé, p. 27.
Fleming, Claes Johansson (*Till.*), p. 125.
— , Erik (*Till.*), p. 125.
Flintenberg, Johan David, Expeditionssekr., Rektor, Skriftställare, p. 28.

Flodin, Johan Gustaf, Biskop, Gustaf IV Adolfs religionslärare, p. 29.
Floding, Pehr, Professor, Gravör, p. 330.
Florman, Arvid Henrik (*Tillf.*), p. 128.
Flögh, Hartvig, en af Erik XIII:s *svenske* slottsfogdar, p. 32.
Fock, Ätten, p. 33.
— , Berndt Wilhelm, Frih., Landshöfding, President, p. 36.
— , Georg Wilhelm, Generallöjtnant, p. 35.
— , Gideon, Generallöjtnant, Karolin, p. 34.
— , Johan Henrik (De Robeck), Major, bosatt i England, p. 37.
Fogelberg, Bengt Erland, Professor, Statybildhuggare, p. 332.
Folkunge, Bengt, Lagman, Sigrid den Fagras make, p. 60.
— , Bengt Birgersson, Biskop, konungens Kansler, Hertig af Finland, p. 50.
— , Bengt Magnusson, Biskop, Linköpingsdomkyrkans uppbyggare, p. 44.
— , Birger Jarl, Sveriges regent, Kongl. Folkungaättens stamfar, p. 45.
— , Birger Brosa, den förste "Svears och Götars Jarl", p. 39, och hans söner, p. 40.
— , Carl, Biskop, konungens Kansler, "kristendomsmartyr" i Estland, p. 43.
— , Carl Ulfsson, Korsriddare och "martyr" mot Lithauerna, p. 58.
— , Erik Magnusson, Hertig, upprorsmakare, p. 53.
— , Erik Waldemarsson, Konungason, medlem af Riksrådet, p. 52.
— , Eskil, Lagman, Westgötalagens förmodade redaktör, p. 42.
— , Folke den Tjocke, den förste historiske Folkungen, p. 38.
— , Johan, Jarl, Esters besegrare och af dem ihjelslagen, p. 55.
— , Magnus Birgersson, utkorad Kronprins, statsoffer, p. 54.
— , Magnus Minnisköld, Östgötalagman (?), p. 41.
— , Sune Folkesson, qvinnoröfvare, besjungen i folkvisor, p. 61.
— , Ulf Fasi, Jarl, "mestr landrada man i Sviarike", p. 56.
— , Waldemar Magnusson, Hertig, upprorsmakare, p. 54.
Follin, Elias, Kyrkoherde, Teol. D:r, historisk samlare, p. 62.
Forbus, Ätten, p. 63.
— , Arvid, Friherre, General, Riksråd, p. 64.
Forsell, Carl Gustaf af, (*Tillf.*), p. 129.
Forsius, Sigfrid Aron (*Tillf.*), p. 129.
Franzén, Frans Michael (*Tillf.*), p. 131.
Fredenstjerna, Adam, d. ä., President, partiman under frihetstiden, p. 68.
Fredrik Adolf, Hertig af Östergötland, p. 71.
Fredrika Dorothea Wilhelmina, af Baden, Svensk Drottning, 1797—1809, p. 77.
Fremling, Matthias (*Tillf.*), p. 139.
Freynshem, Johan, kongl. Bibliotekarie, Rikshistoriograf, berömd filolog, p. 80.
Fries, Elias (*Tillf.*), p. 140.

Frietzcky, Clas (*Till.*), p. 141.
Frigel, Per, Sekreterare i Statskontoret och Musikal. Akad., musiker, p. 85.
Friis, Göran, Kyrkoherde och teologisk martyr i Danmark och Sverige, p. 87.
Frille, Ätten, p. 93.
— , Magnus, Ståthållare på Åbo, vittne *mot* "Wiborgska smällen", p. 93.
Fryxell, Anders (*Till.*), p. 146.
— , Axel, Lektor, Kyrkoherde, Teol. D:r, skriftställare i Ekonomi, led. i uppfostringskomitéen, p. 95.
— , Fredrik (*Till.*), p. 147.
Frölich, David Fredrik (*Till.*), p. 148.
Fröst, Pehr Axel, Kyrkoherde, homilet, musiker, p. 96.
Funck, Stamfadren och *hans märkvärdigaste* efterkommande (*Till.*), p. 148, f. [upptager: Alexander, Friherre, Bergsman, p. 149.
Carl, Frih., Riksråd, p. 150.
Fredrik Adolf Ulrik, Friherre, Öfverstlöjtnant, p. 151.
Fredrik Jakob, Frih., Lagman, p. 150.
Gustaf, Frih., President, p. 149.
Johan, adlad bruksegare, Assessor, p. 149.
— , Frih., Landshöfd., p. 150.
Johan Thure, Frih., Löjtnant, "original", p. 151.
Thomas, Stamfadren, p 148.
— , Envoyé, p. 149.]
Fåhræus, Johan Fredrik, Statsråd, Generaltulldirektör, p. 98.
— , Olof Immanuel, Statsråd, Landshöfd., entomolog, p. 102.
Färla, Ätten, p. 106.
— , Björn Nilsson, Rådsherre, Lagman, k. Magnus I:s lärare, p. 107.
— , Carl Nilsson, Rådsherre, sönderhuggen af Bo Jonsson, p. 108.
— , Johan Carlsson, Domprost, konungens Kansler, p. 108.
— , Olof Björnsson, Erkebiskop, kallad "den vise", p. 108.

G.

Gadd, Hemming, Ambassadör, Krigsöfverste, Rådsherre, "Electus", p. 156.
Gadolin, Johan (*Till.*), p. 320.
Gagnerus, Samuel, Assessor i Ant.-Ark., skriftställare, p. 172.
Gahm Pehrsson, Sigfrid Lorens, Kammarskrifvare, historisk samlare, p. 174, 375, 376.
Gahn, Henrik, Assessor i Koll. Med., berömd läkare, p. 176.
Galla, Ulph Dux, och *hans slägt*, 1. Urkunder, p. 179.
2. Ulph Dux Galla, k. Blot-Svens son, p. 189.

Galla, Ulph Dux och *hans slägt*,
3. Eatward, k. Blot-Svens måg, p. 191.
4. Kol, k. Blot-Svens son, k. Sverkers föregifne fader, p. 197.
5. Undersökning om k. Blot-Svens egen härkomst, p. 205 (376).
6. Genealogisk Tabell, till p. 211 (p. 376).
Gathenhielm, Lars, Kapare, af Carl XII utn. till Kommendör, p. 211.
Gedda, Erngisle, Ridd., Rådsherre, p. 216.
— , Georg, Generaladjutant, adlad, p. 219.
— , Gude, Religionsprost i Wiken, p. 217.
— , Lars Uddesson, Domprost, Svenskt ombud vid kyrkom. i Kostnitz, p. 216.
— , Peter, Styrmanskapten, sjökortritare, p. 220.
— , Staffan, godsegare, donator till kloster, p. 215.
Geijer, Erik Gustaf (*Tillf.*), p. 320.
Genberg, Paulus, Statsråd, Biskop, p. 221.
Georgii, Pehr Evert, Landshöfding, Led. af Kon:s Högsta Domstol, p. 222.
Gera, Holmger Carlsson, Rådsherre, Lagman, p. 223.
Gerhard, S:t Bernhards lärjunge, Abbot i Alvastra, p. 224.
Gertten, Gustaf Wilhelm von, Amiral, p. 227.
Gezelius, Georg (*Tillf.*), p. 321.
Gibson, William, Grosshandlare, Fabriksegare, donator, p. 228.
Gjedda, se Gedda, Gude,
Gistrén, Johan Henrik, Professor, berömd läkare, p. 229.
Gjörwell, Carl Christoffersson (*Tillf.*), p. 321.
Gleichen, Ernst von, Grefve, Rådsherre, p. 232.
— , Hans von, Grefve till Eberstein, Slotts- och Rådsherre, p. 233.
— , Henrik von, Grefve, Rådsherre, p. 231.
Goeding, Anders, Professor, Domprost, lärd, p. 234.
Gosselman, Carl August (*Tillf.*), p. 322.
Gradin, Arvid, Docent, agent och missionär för brödraförsamlingen, p. 236.
Grafström, Anders Abraham (*Tillf.*), p. 322.
Graman, Sebald Hartman von, vice Amiral, p. 237.
Granberg, Per Adolf (*Tillf.*), p. 323.
Granholm, Erik, Kontraktsprost, partigängare, "tidsbild", p. 238.
Green, Åtten, p. 241.
— , Iwar Slotts- och Rådsherre, af Unionspartiet, p. 255.
— , Magnus, Riksråd och Slottsherre i Sverige och Norge, af Unionspartiet, p. 243
Greiff, Johan Ludvig Bogislaus von (*Tillf.*), p. 323.
Grevesmöhlen, Carl August, Öfverdirektör, pamflettist, p. 362.
Griis, Anders, "Guvernör öfver Småland", p. 261.
— , Paulus, Boktryckare, Sveriges förste nämnde bokhandlare, p. 262.

Gripenstedt, Ätten, p. 262.
— , Johan August, Friherre, Statsråd, p. 263, 376.
Grothausen, Arnold, k. Sigismunds lärare, lärd, p. 266.
Grotius, Hugo, Svensk Ambassadör, Statsrättslärd, p. 267.
Grubbe, Christopher Larsson, t. f. Landshöfding, skriftställare, p. 274.
— , Lars, Sekreterare för Gustaf Adolfs Tyska här, Öfverste, p. 274.
— , Samuel, (*Till.*), p. 323.
Grundel, Jakob, Friherre, Generallöjtnant, Landshöfd., p. 275.
Gråberg af Hemsö, Jakob (*Till.*), p. 324.
Gröpe, Gunnar, "sista Smålandsfursten", p. 277.
Gudmundi, Erland, Kontraktsprost, 30 adliga ätters stamfader, p. 277.
Gumælius, Gustaf Wilhelm (*Till.*), p. 324.
Gummerus, Henrik Johan, Fältprost, Innehafvare af Tapperhetsmedalj, p. 372.
Gumsehufvud, Gustaf Carlsson, Slotts- och Rådsherre, k. Karl Knutssons svåger, p. 279.
— , Katarina, Karl Knutssons Drottning, p. 280.
Gustaf, Hertig af Sachsen, undertecknare af Upsala Mötes beslut, p. 281.
— , Hertig af Upland, tonsättare, p. 286.
Guta, Svensk Konungadotter, Dansk Drottning, p. 288.
— , en Svensk stormans dotter, Engelsk Kungamoder, p. 289.
Guttorm, Sveriges Jarl i tre konungars tid, p. 290
Gyldenstolpe, Nils Philip, Grefve, k. Gustaf IV Adolfs Guvernör, En af de 18 i Sv. Ak., p. 291.
Gyllenborg, Fredrik (*Till.*), p. 325.
Gyllengranat, Carl August Burchard, Amiral, historisk författare, p. 293.
Gyllengrip, Gabriel Gabrielsson, Friherre, Landshöfd., President, p. 295.
— , Kristofer Andersson, Slottsherre, k. Sigismunds anhängare, p. 294.
Gyllenhaal, Carl Henrik, Friherre, Landshöfd., Generaltulldirektör, p. 296.
Gyllenhjelm, Carl, nat son af k. Carl IX, p. 298 (hänvisning t. B. L. V).
— , Elisabeth, Hert. Carl Philipps dotter, p. 298.
— , Julius, Ståthåll. på Åbo, } Kon. Johan III:s
— , Lucretia, } nat. barn, p. 297
— , Sofia, Friherrinna De Gardie, } (376).
Gyllenkrook, Axel, Frih., Generallöjtn., Landshöfd., Karolin, p. 298.
— , Axel Gustaf (*Till.*), p. 327.
Gyllensköld, Carl Edvard, Frih., Kontreamiral, p. 299.
Gyllenstierna, öfversigt af de i B. L. och Sv. B. L. intagne, p. 301.
— , Carl Eriksson, Råds- och Slottsherre, p. 310.
— , Christina, Sveriges Riksföreståndarska, p. 308.
— , Erik Eriksson, "Rikshofmästare", Lagman, p. 305.
— , Erik Eriksson, d. y., Råds- och Slottsherre, orättmät. beskyld för förräderi, p. 306.
— , Erik Hardenberg, Skånsk-Svensk adelsman, Ryttmästare, possessionat, p. 304.

Gyllenstierna, Erik Långeben, adel. ättens stamfar, p. 302.
— , Gustaf Johan, Frih., Presidentssekret, rysk spion, p. 311.
— , Knut Henriksson, en af Sv. adel. ättens stamfäder, ifrågasatt kung i Danmark, p. 303.
— , Nils, Frih., Major, possessionat, p. 312.
— , Nils Christopher, Frih., Possessionat, naturhistoriker, p. 314.
Gyllensvan, Fredrik, Öfverste, riksdagspartichef, p. 314.
Gylta, Ätten, p. 317.
— , Brynolf Gerlacksson, Biskop under unionstiden, slottsbyggare, p. 318.
Günther, Clas Efraim, Justitiestatsminister, p. 319.

F.

FABRI, JOHANNES.

Vi nämnde här den boktryckare, som lade under pressen, så vidt kändt är, den *första* bok på *svenska språket*, och som sannolikt var den förste boktryckare i vårt land, som var *svensk medborgare*. Då hans enka fortsatte hans verksamhet i Stockholm och en son eller brorsson ännu 30 år efter hans död har tryckeri i Upsala, så är ju fråga om en boktryckarfamilj, hvilken bör *blifva* namnkunnig, om den också ej redan kan förklaras så vara.

Vi kalla ej denna familj *Faber*, då vi ej å det qvarvarande tryckgodset träffa detta namn. Då han i den svenska bok, han tryckt, kallas *Johannes Smed*, men i de latinska uppger att tryckningen skett per *Johannem Fabri*, synes skäl att antaga att han, likasom reformatorerna Olaus och Laur. Petri, vuxit upp under en *smeds* faderliga vård.

Det är kändt att en *resande* boktryckare, — Joh. Snell — som 1482 tryckt en skrift i Odense på Fyen, följande året tryckte en liten bok i Stockholm, men att först 13 år derefter ett boktryckeri befinnes på fast fot i Sveriges hufvudstad. Det egdes af *Johannes Fabri*.

Han lefde ännu 1495, då Breviarium Strengenense trycktes i *Stoch. per Johannem Fabri, (Breviar. Strengen. . . Holmiæ per Johannem Fabri*, in rubro). Samma år trycktes Joh. Gersons Bok af Djäfvulsens frästilse, i *Stockh. per Johannem Fabri*, der på sista bladet läses: *trykt af Johannes smedh j Stockholm*, — den första på svenska tryckta bok, som vi känna. Följande året tillhörde tryckeriet hans enka, Anna. Då trycktes Upsala Breviariet i *Stockh. apud viduam Johannis Fabri*, der i slutet af boken läses: *assumptum ut*

perficeretur p. prudentem virum piæ memoriæ Johannem Fabri impressorem Holmensem consummatumque ibidem per magistros impressoriæ artis sollicitate ejusdem Johannis præfati uxore relicta fide digna Anna.

Från samma officin hafva vi sannolikt andra vid den tiden i Stockholm tryckta skrifter: Magister Alanus de Rupe, vita Catharinæ filiæ S. Birgittæ och vita B. Brynolphi.

J. H. Schröder ser en son eller brorson af Joh. Fabri i den boktryckare i Upsala, som 1525 tryckte Statuta prov. Upsal., hvilka utgingo ur *Officina Bartholomæi Fabri.*

(Källor: Incunabula artis typographicæ in Svecia, J. H. Schröder 1842, och hithörande skrifter.)

FAGRÆUS, JONAS THEODOR.

Han föddes år 1729 i Småland, hvarest fadren *Joh. F.* var kyrkoherde i Hvittaryds församling och gift med *Rebecka Junbeck*, dotter till prosten J. i Jönköping. Student i Lund 1745 och Filos. Magister derstädes 1751, sedan han under prof. Lars Liedbeck 1749 försvarat en dissertation: *de Distantiis corporum coelestium* och 1751 en annan under titel af: *Magnitudines corporum coelestium.* Reste, understödd af kommersrådet Jonas Alströmer, till Upsala, studerade Naturalhistorien under v. Linné d. ä. och Medicinen under Sam. Aurivillius, disputerade för medicinska graden 1758 under den förenämnde: *De medicamentis graveolentibus*, promoverades d. 19 Juni s. å. till Med. Doktor och blef 1759 Stadsläkare i Alingsås. Här sysselsatte Dr Fagræus sig mycket med att ordna Alströmerska biblioteket och naturaliesamlingarne; åtföljde 1773 kanslirådet, baron Claes Alströmer på en resa i Tyskland; hjelpte dessutom denne att vårda naturaliekabinettet och botaniska trädgården vid Göteborg; blef ledamot af K. Vet. och Vitterh.-Samhället i sistnämnda stad, samt afled d. 16 April 1797 på Gåsevadsholm i Halland, en egendom tillhörig ofvannämnde kansliråd. Örtslägtet *Fagræa* förvarar hans namn.

F. var kunnig, vitter och arbetsam, och egnade sin tid isynnerhet åt Naturalhistorien, Fysiken, Ekonomien och svenska Geografien, i hvilken sistnämnda han lemnat betydande bidrag till sjette upplagan af Tunelds Geografi öfver Sverige; men hade den olyckan att under eldsvådan i Alingsås år 1779 förlora en stor del af sina ännu outgifna arbeten.

Gift med Sara Alijn, dotter till prosten Jonas A. i Lena socken inom Westergötland och död 1778. Hade med henne 5 barn, af hvilka endast dottern Rebecka Beata öfverlefde fadren.

Skrifter: Berättelse om Alströmerska Bibliotheket i Alingsås; tryckt i K. Biblioth. Tidningar om lärda saker 1768 s. 113. — Runor vid Hr Gustaf Gripenstedts graf d. 24 April 1770 i Samlaren Del. IV, s. 702. — Påminnelser vid De Blancheries Correspondence generale sur les sciences et les arts: i Lärda Tidning. 1779 N:o 98. — Bref till Hr Prof. C. P. Thunberg i dennes Flora Japonica. — Konsten att bereda foglar till bevarande uti Naturalie-Samlingar. af Chr. Ehr. v. Weigel; i Uppfostr.Sällskapets Tidningar 1783 N:o 42. — Historia om Sillfångsten, isynnerhet den Svenska: i Trangrumsakten. Stockh. 1784. — Bihang till Trangrums-akten. Göteb 1785. 4:o. — Om jäsande ämnens nytta vid åkerbruket: i K. Vet. Akad. Handl. 1783 qvart. 4. — Om Tegars läge, skapnad och storlek: i samma Handlingar 1785, qvart. 2. — Dessutom 8 Afhandlingar i Göteborgs Samling af Rön och Upptäckter, åren 1780 och 1781, samt trenne i Göteb. K. Vet. och Vitterh. Samh. Handlingar 1780 och 1785.

(Källa: Sacklén, Sveriges Läkare-Historia.) J. G. C.

FAHLBERG, SAMUEL.

Såsom ett fader- och moderlöst barn ankom han ifrån Norrland till Stockholm och upptogs af d. v. Badaremästaren, sedermera regementsläkaren Jakob Tjeder, hvilken bekostade hans första undervisning i språk och vetenskaper, samt lät honom afhöra föreläsningarne inom dervarande kirurgiska societet och tillika öfva sig i kirurgien. Afreste i egenskap af skeppskirurg år 1783 på ett handelsfartyg till Norra Amerika; tjenstgjorde efter återkomsten följande året tre månader såsom underkirurg på kongl. Seraffmer-Ordens-Lazarettet i Stockholm, och afgick redan på hösten s. å. till ön S:t Barthelemy, der han blifvit tillförordnad Läkare. Här uppgjorde han 1785 planen till staden Gustavias anläggning, besökte de följande åren de omkringliggande öarne och samlade naturalier, hvilka hemsändes dels till Kongl. Vet.-Akademien, dels till enskilda naturforskare. Utnämndes d. 15 Aug. 1786 till Guvernementsläkare på S:t Barthelemy; kallades d. 9 Febr. 1791 till L. K. W. A.; förklarades i anseende till sina litterära förtjenster, på K. Maj:ts befallning, i Aug. månad 1796 af Medicinska fakulteten i Upsala för Med. Doktor; förordnades d. 17 Dec. 1799 tillika till Ingeniör på Barthelemy med Landtmäteridirektörs n. h. o. v.; bestridde sedan äfven Guvernementssekreterareljensten derstädes och besökte 1805 på en kort tid Sverige. Invecklades år 1810 i de på S:t Barthelemy utbrustna orolig-

heterna, öfverbevistes om sin brottslighet och dömdes 1814 ifrån lif, ära och gods, men hade genom flykten undkommit till ön S:t Eustache. Benådades genom K. Maj:ts amnestiplakat af d. 20 Oktober 1834 och återflyttade till Barthelemy. Hans dödsår är oss obekant. Insektarten *Tortrix Fahlbergiana* bär hans namn.

Gift med Elisabeth Everij.

Skrifter: Afhandlingar i K. V.-A:s Handlingar, uppräknade af Sacklén. — I Läkaren och Naturforskaren Del. VI och VII: Bref ifrån S:t Barthelemy till Herr Prof. Bergius; Del. VIII: Mortalitets-Lista och gångbara sjukdomar på S:t Barthelemy; Del. XIV: Embetsberättelse om sjukligheten på S:t Barthelemy. — Karta öfver ön S:t Barthelemy. Stockh. 1801, grav. af Fr. Akrell.

(Källor: Rosenhane, Anteckningar till Kongl. Vet.-Akademiens Historia. — Sacklèn, Sveriges Läkare-Historia, Del. II, Häft. 2 och Supplementet.) J. G. C.

FAHLROTH, JOHAN ANDERS,

föddes i Örebro den 24 Dec. 1766, äldste sonen af rådmannen och handlanden derstädes Sieggardt F. och Katarina Elisabeth Strokirk. Efter fulländade studier vid Upsala universitet företog F. en resa till Lappmarken och Finland. Hans under denna resa förda dagboksanteckningar finnas ännu i manuskript. År 1784 företog han en ny resa, denna gång till Tyskland. Han var utrustad för resan med ampelt rekommendationsbref af dåvarande kemie professorn Torbern Bergman, och reste, såsom samma bref uppgifver, "pour voir des Collections remarquables des Fossiles et des Travaux des Mines." Efter återkomsten befordrades han, den 9 Oktober 1787, till auditör vid dåvarande Nerikes och Wermlands regemente, i hvilken egenskap han bevistade fälttågen i Finland 1789 och 1790. Erhöll den 26 Nov. 1794 Assessors namn, h. o. v. Den 2 Dec. s. år transporterad och förordnad att vara auditör vid Kongl. Maj:ts Lifbrigad, hvilket embete F. innehade till år 1807, då han derifrån begärde och erhöll afsked. Under tiden hade han erhållit Kongl. Maj:ts öppna bref på Lagmans n. h. o. v.

Under hela sin tjenstetid vid lifbrigaden åtnjöt F. sin chefs, d. v. hertigens af Södermanland, sedan konung Carl XIII:s, synnerliga förtroende och bevågenhet; och bibehöll sjelf ända till slutet af sitt lif en hög grad af kärlek och vördnad för den fordne chefen och hans minne. Hertig Carl hade ofta anlitat hans penna, äfven i frimurareärender, och F. talte aldrig annat än med pris om frimurareorden, samt

visade sig ännu såsom gubbe understundom i ordens uniform. Deremot lärer F. aldrig deltagit i de andebesvärjningar och spökscener, hvilka den tiden voro så moderna bland de högre och högsta klasserna. Visserligen hade F., likasom de flesta den tidens män af mera framstående samhällsställning eller modern bildning, arbetat sig ned till en viss likgiltighet för religion i allmänhet och, snart sagdt, för kristendom i synnerhet; men i stället att, såsom hans flesta samtida, från otro öfvergå till vantro och öfvertro, tycktes han ända in till sin lefnads qväll bibehålla sig på skepticismens ståndpunkt. Ännu i ålderdomen skämtade han stundom med en Björnrams m. fl. tillställningar.

Efter afskedstagandet drog F. sig tillbaka till Örebro och lefde der, efter att i åratal hafva umgåtts i hufvudstadens mest lysande och vittra kretsar, i en tillbakadragenhet, som ej sällan måste kännas bitter och af honom betraktas såsom ett slags frivillig exil. Han bibehöll dock sitt jemna lynne och använde sina senaste 40 år hufvudsakligen till litterära arbeten. Numera är det knappt möjligt att åstadkomma en fullständig uppgift på af honom utgifna eller författade skrifter, helst hans skriftställeri oftast var anonymt; så vidt det kunnat ske, följer här nedan en förteckning. Men utom hvad der upptages, skref F. ofta uppsatser i åtskilliga tidningar och annorstädes. Specielt minnes Ref. flera uppsatser i *Svenska Minerva* och någon gång röjdes äfven hans penna i till *Aftonbladet* insända artiklar. Flera gånger insände han till olika tidningar recensioner öfver utkomna skrifter, dervid skarpt nagelfarande språkets barbariska medfart i åtskilliga arbeten, samt de många fel och misstag i saknuppgifter, dem han påstod företrädesvis utmärka våra moderna författare. Bland dylika recensioner och uppsatser minnes Ref. ett par med anledning af Carl af Forsells statistiska m. fl. opera och äfven en eller annan egnad åt Lénströms litterärhistoriska arbeten. Ännu vid mer än 80 års ålder lemnade han stundom uppsatser för "Örebro Tidning," ofta utmärkta af lekande qvickhet, alltid för rent och vårdadt språk. Hans vårdnad om yttre prydlighet sträckte sig äfven till pikturen, hvilken ännu vid mer än 80 års ålder var särdeles redig och jemn.

F. älskade tonkonsten varmt och ägde deri grundliga studier. Ännu få år före sin död brukade han någon gång *läsa* musik, när han saknade tillfälle att få höra sådan, och kunde med ungdomlig liflighet hänryckas af Mozart, Haydn, Sacchini, Gluck, m. fl. Var ledamot af musikaliska akade-

mien (från 10 Mars 1802) och invaldes den 14 Mars 1837 till hedersledamot af Harmoniska Sällskapet i Stockholm. Ref. har hört uppgifvas att F. — den förste i Sverige — skulle hafva på egen bekostnad införskrifvit partituret till Haydn's "Skapelsen" och för repetitionerna, då denna tondikt första gången gafs i Stockholm, upplåtit sin våning i Skomakareembetets hus. Sjelf har F. utgifvit ett par häften "musik för sång och fortepiano" (Stockholm, stentryck af C. Müller) samt en "marche funèbre" med anledning af hertigens af Reichstadt död.

Begåfvad med ett ståtligt yttre, en helsa som räckte till för allt, ett utomordentligt minne, stor belåsenhet, musikalisk bildning och i allmänhet stark fyndighet, var F. gerna sedd i sällskapslifvet och hade rika minnen från Gustavianska tiden och dess utmärktheter, så väl politiska som vitra och musikaliska. Han berättade särdeles väl och var, i olikhet med många gamla, alls icke benägen att i sina berättelser från fordom framhålla sin egen personlighet och tilldikta sig några bedrifter. Snarare hördes han skämta med sig sjelf, såsom t. ex. då han omtalade sitt finska fälttåg och huruledes han deltog i slaget vid Saivitaipal, "dock på 3/4:dels mil utom skotthåll." I sitt skämt med andra var han sällan bitter: kom talet på prester, Upsalamagistrar och Crusenstolpe kunde han dock inlägga mycken skärpa.

F. bibehöll ända in i senaste åldern sina kropps- och själsförmögenheter och kunde ännu sitt dödsår utan märkbar olägenhet genomvaka en natt, vare sig vid läsbordet, eller spelpordet eller i ett glad lag. Syn, hörsel, matsmältning bibehöllo sig i en afundsvärd fullkomlighet. Då angreps han af en i början lindrig åkomma — sannolikt något njurlidande eller blås-katarr —, som mer och mer förvärrades och slutligen lade honom på sjuksängen. Efter ett par månaders sängliggande afled han den 28 Maj 1850. Ännu dagarne före sin död tog han kännedom af tidningarne och hade full sinnesredighet.

Skrifter (utom här ofvan omnämnda): Beskrifning öfver Gurphytte Bruk i Nerike, med karta. Örebro 178. . — Nytt Franskt och Svenskt handlexikon af C. de la Jonchère. 5:e uppl., omarbetad och tillökt. Örebro, 1836. — Nytt Franskt och Svenskt Supplementar-Lexikon, utarbetadt efter Franska akademiens ordbok, 6:e eller 1835 års uppl. Örebro, 1840. — Complement till nytt Fransyskt och Svenskt Supplementar-Lexikon. Örebro, 1844. — Musikalisk Hof- och Stats-kalender. Skämt af J. A. F. Sthm, 1840. — Crispus Patibuli. Rättelser, tillägg och anmärkningar vid de under titel "Morianen" utkomna tidsbilder. Sthm 1844. (Ett senare häfte, utarbetadt i handskrift, blef efter Förfs död öfverlemnadt jemte andra papper till C. W. Bergman, utgifvare af Bergman-Schinkels

Minnen, och har förmodligen gått förloradt.) — Fritalaren, eller fransyska sederna och umgängessättet i början af 19:de seklet af de Jouy Öfvers. (i valda artiklar efter 4:de orig.-uppl.) Örebro, 1829. — Les Revenans de la ci-devant Société pro Sensu Communi. Örebro, 1831. — Bref från Napoleon till Josefina och från Josefina till Napoleon och till sin dotter. Öfvers. Örebro, 1834. — Fanatismen eller Puritanerna i Skottland. Dram i 5 akter efter Walter Scotts roman "Old Mortality." Stockholm, 1838. — Har dessutom öfversatt större delen af Bredows och Venturinis XIX århundradets krönika samt deltagit i flera litterära arbeten. — I handskrift: Dagbok, hållen under en resa i Lappmarkerna och Finland 1780. — Dagbok öfver en resa genom Östergötland och Småland 1782, m. fl. **A. B.**

FAHNEHJELM, ANTON LUDVIG.

En musketerare i Gustaf II Adolfs här, Peder Jönsson Kempe, blef som Kapten vid Östgöta infanteri adlad år 1647 med namnet Fahnehjelm. Hans sonsons son, Pehr Georg F., blef vice-president i Kammarrätten och hade i sitt vid 70 års ålder ingångna tredje gifte med Enkefru Wijkauria, född Schwartz, sonen *Anton Ludvig*, som beredt sig namnkunnighet genom sina telegrafanläggningar.

Han föddes i Stockholm den 28 Juli 1807, intogs 1821 på Stockholms gymnasium och blef 1825 Student i Upsala, der han efter tvenne år aflade kameralexamen. Utnämndes d. 23 Jan. 1828 till Underlöjtnant vid K. Flottans sjöartillerikår och d. 19 Sept. 1837 till Löjtnant vid Flottans mekaniska kår, hvarest han avancerade till Kapten d. 12 Febr. 1846 och till Major d. 23 Aug. 1854. R. W. O. 1854. R. D. D. O. 1855. R. N. S:t O. O. s. å.

Som underlöjtnant anställde F. år 1833 prof inför Kronprinsen Oscar på Ladugårdsgärde med af honom sjelf konstruerade, sig sjelf antändande, minor. Under åren 1835—36 arbetade han om vintrarne som elev vid Motala mekaniska verkstad och kommenderades under somrarne som maskinistofficer å kronoångfartyg. Han anlade s. å. i Stockholm en fabrik för kautschukpreparater och fortfor under åren 1838—39 att tjenstgöra som maskinistofficer. Uttog 1839 i Sept. patent på en af honom konstruerad dykarekläding af kautschuk och anträdde följande året en utländsk resa för att i åtskilliga tekniska ämnen föröka sina insigter.

1843 utarbetade F. en ny metod för undervattensklippors sönderspräugning, hvarvid sprängskotten antändes medelst galvanism. I samråd med majoren v. Heland anordnade han 1845 en elektrisk telegraf, lämpad att arbeta i sammanhang med våra optiska telegrafer, och förfärdigade år 1847, på

anmodan, galvanoplastiska dupplettplåtar till Topografiska kårens länekartor, hvarigenom originalplåtarne vid tryckningen kunna sparas. I tekniska ändamål företog F. år 1850 en ny utländsk resa, ifrån hvilken han hemförde modeller till åtskilliga nya uppfinningar, och följande året blef han af K. M:t utsedd till hufvudman för den expedition, som afgick till verldsexpositionen i London med svenska industriidkare. För den arbetande klassens upplysning hade F. redan förut verkat; han var en bland stiftarne af Stockholms Bildningscirkel och under flera år dess Ordförande.

Den första svenska elektriska telegrafsträckning, som år 1853 anlades mellan Stockholm och Upsala, utfördes af öfverstlöjtnant v. Heland och F., som följande året förordnades till afdelningschef vid K. Elektriska Telegrafverket, och vid Styrelsens omorganisation utnämndes till Intendent öfver Elektriska Telegrafverket i norra distriktet. De af F. under åren 1854—60 anlagde telegraflinier äro följande: Upsala—Grisslehamn, Upsala—Haparanda, Wenersborg—Norge, Amål—Karlstad, Örebro—Karlstad, Arboga—Strengnäs—Stockholm samt polis- och garnisonstelegraferna inom Stockholm. Var å svenska sidan kommenderad vid undervattenstelegrafens nedläggande i Öresund och hemförde från en utländsk resa år 1857 Siemens och Halskes magnetoelektriska telegraf, som infördes vid statens jernvägar och vid de nämnda telegrafledningarne inom hufvudstaden.

(Källor: Adlens Ättartaflor. — Enskildt meddelande.)

FALCK, ERIK.

I Biskop Petri Andreæ Nigri likpredikan öfver Gustaf I yttras, att Erik Falck var konung Gustafs skyldeman och skicklige præceptor. Falck måste således varit äldre än lärjungen, hvilken sönerna Johan och Carl angifva såsom född före 1490 (se Biogr. Lex. art. Wase). Vid frågan om skyld. skapen må vi erinra oss att konung Carl VIII:s första maka, Brita Bjelke, enligt ett skiftesbref, aftryckt i De la Gardiska Ark. III: 85 följ, uppgjordt i Köpenhamn 1419, var enka efter en herr Jens Falk. Carl VIII:s styfdöttrar Märta och Gissla Falk uppfostrades vid Carls hof och blefvo sedan gifta (Lillieska geneal. tabb. i De la Gardieska donationen i Lund).

Efter præceptorsbefattningen i Erik Wases hus begaf sig F. till utländska högskolor och blef magister i Wittenberg (1512? Då 1542 af Håhl uppgifves, måste det vara tryckfel).

Han var Professor i Upsala 1518. Dalin (S. R. H. 3: I: 5) uppgifver att Erik Falck varit domprost i Upsala. Månne ej en förblandning här skett med den i Peringskölds serie upptagne Erik Gåtsing? Westén anför att F. var konung Gustafs hofpredikant ännu då han den 3 Juli 1547 blef Biskop i Skara.

Erik Falck var som konung Gustafs hofprest mycket älskad och hade säkerligen inflytande på konungen såsom Summus Episcopus i reformationsverket; men då han flyttat till Skara, kom han i konung Gustafs onåd - - vi veta att det ödet drabbade de bäste bland reformatorerna — och blef plötsligt afsatt, utan att man vet hvarför. Men snart blef Falcks oskuld uppenbarad och han blef åter i embetet insatt 1557 *). Från Falcks biskopstid i Skara känner man att han på visitationsresor utdömde en mängd små kyrkor, för att kunna skaffa kunnige predikanter och ordentliga gudstjenster i alla de qvarblifvande. Vi känna att Westgötalagen omtalar MC (1,100) kyrkor i detta landskap, der prof. Schlyter anar en misskrifning för VIC (600). Det var ändå godt förråd. I November 1554 utdömde Falck Kindaryds, Tåsseryds och Strängseryds kyrkor i Hässna pastorat, hvilka han "lät ödelägga."

Falck blef biskop i Linköping 1558. Då konung Erik 1561 fann en större fara hota Sverige från ryska än danska sidan, emedan Czaren fattat missnöje öfver "den Estländska förändringen," uppdrog han åt den gamle biskopen, för hvilken han hade synnerlig ynnest, att såsom lärd medlem, efter den tidens bruk, åtföljа den beskickning, som sändes till Moskwa, bestående af R. R. Nils Krumme, Johan Bååt och Nils Ryning med Olof Larsson såsom Sekreterare och Bertill Jöransson såsom tolk. Rhyzelius vet, att Westgötalagmannen Bengt Gylta och en biskopens kapellan också medföljde. De kommo i Augusti till Moskwa och blidkade Iwan, så att fred slöts på 20 år.

Ericus Falck, som underskrifvit presterskapets beslut 1560 och d. 11 Martii 1566, underskref i Stockholm Ständernas cassation d. 25 Jan. 1569, hvarigenom Sturarnes dom upphäfdes, samt Bispernas och de förnämsta presternas i städerna besegling ibm den 26 Januari s. år, hvarigenom arffföreningens stadga öfverflyttades från Erik till Johan. Falck dog samma år. Hans grafsten ses ännu i Linköpings domkyrka.

*) Månne det ej hade gällt betänkandet (1552) mot konung Gustafs giftermål med förra drottningens systerdotter, der Erik Falck och biskopen i Strengnäs förenade sig med erkebiskopen?

Han hade vid slutet af sin lefnad kommit i konung Johans onåd. I Klints biskopskrönika heter det om Falck:

Han stichtade och gjorde böcker många,
Som kommo christendomen till fromma.
Then christliga läran stod han fast på,
Att christendomen skulle för sig gå.
. . . . .
Han stod emot en messordning gram.
Som kallades liturgia försann.
Han misstänktes med trug och hot,
Att han skulle stå konungen emot.
Konung Johans vrede försann fick han
Och afsomnade, inmanter i stor fruktan.

Denna onåd kunde ej en Östgötaprest, så nära efter Falcks tid, taga ur luften, om ock ett missminne visar sig, då onåden säges uppkommit för en Messeordning, som kallades Liturgia, helst den boken först framlades 1576. Men vi känna att kyrkoordningen af 1571 länge varit färdigskrifven, spridd i afskrifter och följd, ehuru af konung Johan bestridd då den utkom. Kan ej konung Johan då redan haft ett motförslag, och den gamle biskopen i Linköping så allvarligt stått det emot, att onåden brutit ut mot den lutherska kyrkoordningens möjligtvis nitiske förfäktare?

Falcks adelskap omnämnes hos samtida. Han var rik. Blef i stiftet mycket sörjd och saknad. Hans 5 söner blefvo i olika hänseenden utmärkta. Om 1. *Abraham Falck* veta vi blott hvad biskop Svedberg visste. I den af honom öfversedda Psalmopoeographien af Högmark läses: "Falck, Abraham, var magister Erici Falcks son, biskopens i Linköping, som dödde 1569. Sammansatt psalmen N:o 287: *Ack min själ haf lustigt mod.*" Den är bibehållen i N. Ps.-B. N:o 231, ehuru förkortad och utan att författarens namn qvarstår uti versernas initialer. Meterfelen voro många; några afhulpos i 1695 års psalmbok, resten i 1819 års. 2. *Bengt*, var född 1540. Han framfördes i spetsgården på Linköpings torg 1600 bland högadlen, då hertig Carl ville täfla med Christian II i konsten att anställa blodbad. Den 60-årige ädlingen blef *sist* afrättad. Det heter, att han såsom katholik förskötde Lutherske presternas biträde. Vi hafva ej kunnat inhemta kunskap om tiden för hans affall. Han synes vara den *Benckt Ericksson*, till hvilken någon skref, då Abr. Angermanus 1579 hållit en predikan i Upsala mot Kloster-Lasse. Den förklarades vara sådan, att det hjertat, som icke var af gråberg och stål, måtte visserligen tårar fälla (Sv. Sköna Lit. I. 170). 3. *Erik*. En *Erik Eriksson Falck*, som var borgmästare i Linköping i 40 år, enligt Widegrens Österg. Beskrifning, må vara en an-

nan, än ädlingen Erik Eriksson Falck, som, utsänd till en Jesuiterskola, fick der goda studier, och 1582 höll en oration i Wien till konung Johan III:s ära, då Svenskarne vunnit en seger öfver Ryssarne*). Han blef 1591, såsom konungens hofjunkare och med renoveradt adelsskap, sänd till Tatarkan eller den Krimska Tartaren, åtföljd af Sigfrid Andersson (Rålamb). I Dantzig sökte då grefve Axel Stensson Lejonhufvud att mörda denne svenske legat, som dock undgick faran. "Tartaren" bevektes att straxt infalla i Ryssland och härja landet intill Moskwa. Vid den resan lär Falck besökt Christi graf och i densamma blifvit slagen till Christi grafs riddare. År 1595 fick han religionsfrihet i Sverige, enligt Söderköpings beslut. Han hade en pension af påfven och skickades till Spanien 1606, derifrån han ansågs stämpla mot hertig Carl och den Svenska Lutherdomen. Han dog i Spanien. 4. *Lars*, var ock yngling ännu, då man började utsända svenska studerande till Jesuiterskolor. Han återkom 1579, men förklarade sig snart öppet mot Romerska kyrkans vantro och den behandling de svenske ynglingarne nödgats lida i det tyska kollegiet. Possevin försökte tysta renegaten. Lars Falcks egen berättelse om detta Possevins försök förvaras i Linköp. Bibl. (L. B. handl. I: 64). Theiner framställer saken i en för kollegiet förmånlig dager. Ett bref i Thein. Urk. B. s. 219 f., ställdt till Laur. Erici, visar, enligt Anjous anmärkning, hvilken uppmärksamhet saken väckte. Hertig Carl tog emellertid Lars Eriksson i sin tjenst, men den betänkliga slutningen slet *så småningom**) förståndets band sönder. Han dog i vansinne. 5. *Pehr* förblef både svensk och Lutheran. Han var borgmästare i Linköping, sannolikt redan 1589, qvar i embetet efter 1600, ehuru i Widegrens Beskrifn. öfver Östergöthland (s. 123) 2 med samma namn vid den tiden upptagas i borgmästareserien. — Hans trohet mot hertig Carl synes stadfästad genom 2 bönders fantasirika utläggning af ett norrskens figurationer. Messenius berättar i Scondia Illustr. VIII. p. 50, huru 1597 d. 25 Sept. 2 fiskare i Stångån hörf, då de om natten voro sysselsatte med fiskande, ett dunder i skyn, och sett, vid uppblickandet mot himlen, en svart molnsky som delte sig, hvarvid de sågo 2 krigshärar drabba mot hvarandra, då den som

*) Rimligast, med hänseende till fadrens ålder, är att antaga, det Borgmästaren Erik Eriksson var Biskopen F:s *son* och de till Jesuitskolorna utsände ynglingarnes fader.

*) Messenius har *temporis processu*, hvilka ord Theiner obegripligtvis öfversätter med *bald* (Anjou).

syntes dem vara svensk besegrade den, som liknade polsk
håren. När himlen klarnade, framträdde en man af sto
majestät med ett svärd, som han vände nedåt, då några blod
droppar föllo från svärdsudden ner i ökstocken der bönder
sutto. Nu försvann allt; men bönderna skyndade, såsnart d
gen ingått, att berätta hvad de sett för biskopen P. Öland
och borgmästaren Peder Eriksson i Linköping. Desse afhör
berättelsen med förskräckelse, och när följande år på samm
dag både en svensk och polsk här befunno sig midt em
hvarandra på Stångåns stränder, visste ju Peder Eriksso
hvem som skulle vinna seger! Både biskopen och borgmä
staren gåfvo således hertig Carl tecken, när han skulle ö
verrumpla konung Sigismund, derigenom att de gingo upp
tornet och klämtade. Den klämtningen ansågs hafva myck
bidragit till segren.

Skrifter: Af biskop Falcks "böcker många," känna vi blott: En lär
bok i Christendomen, hvilken Schefferus kallar: Brevis informatio
præcipuis fidei articulis, capitibus L distincta, öfvers. från tyskan.
Sthm 1558. — En Tröstebok för hafvande qvinnor, huru dhe sig
dhet kors, som Barns-Börden hafver med sig, trösta och hugsvala
uthdragen af Scrifterna och försvenskat. Sthm 1564.

(Källor: Nämnde i texten eller kända af häfdaforskare.)

FECHT, PETRUS MICHAELIS.

Denne i vår reformationshistoria så märkvärdige ma
kallades, så vidt vi känna, i samtida handlingar och skr
sig sjelf endast *Petrus Michaëlis*. Tillnamnet *Fecht, Fechte*
eller *Fechtenius* (af Abrah. Andreæ Angermannus) till
des honom af andra, med hvilken anledning är oss ick
bekant. Man vet icke hvarest han var född, gissar dock
Stockholm, emedan denna stads borgmästare och borgare le
nade honom understöd att uppehålla sig vid universitetet
Wittenberg, hvarest han inskrefs såsom student på samm
dag år 1558, som sedermera biskopen i Westerås, Erasm
Nicolai. Här blef han magister 1561, men uppehöll sig änn
1564. År 1571 var han redan anställd i konung Johan III
kansli, blef denne konungs sekreterare och hade 1573 tillik
uppsigt öfver boktryckerierna i riket. Var prestvigd oc
skall äfven någon tid hafva tjenstgjort vid skolverket.

Erkebiskop Abr. Andr. Angermannus, Fechts häftigast
motståndare vid de liturgiska stridigheterna, nekar honom ick
utmärkt lärdom och stort anseende. Af konung Johan III å
njöt han mycket förtroende och begagnades i flere magtpå
liggande värf, isynnerhet vid konungens bemödanden att inför

liturgien. Dessutom var F. en slug man, kanhända äfven "spets- och illfundig," såsom Raymundius uttrycker sig. Det är troligt att han, liksom den ofvannämnde Erasmus Nicolai, redan i Wittenberg under Phil. Melanchtons föreläsningar inhemtat benägenhet att åter närma Lutherska religionen till den katholska, och derigenom återställa enheten i båda kyrkorna. — Då uti Sverige erkebiskop Laurentius Petri Nericius d. 26 Oktob. 1573 aflidit, uppsköt konungen mera än sju månader att utnämna någon annan erkebiskop. Detta uppskof tillräknar Abr. Angermannus till en stor del Fecht, som använde mellantiden för att, tillika med konung Johan III, utarbeta ett förslag till åtskilliga förändringar och tillägg vid Laurentii Petri kyrkoordning af år 1571, hvilka skulle tjena till förberedelse för detta närmande. De öfverlemnades till den då nyvalde biskop Erasmus Nicolai i Westerås, som på konungens befallning borde söka samtycke till dem af sitt stifts presterskap, samt utgjordes af tio punkter, hvilka sedan på kyrkomötet, som d. 6 Juni 1574 började i Stockholm, framställdes till biskoparnes och hela det öfriga presteståndets gillande. Under detta möte underhandlade F. med presterna vid de tillfällen, då konungen icke personligen uppträdde; och man bör tillskrifva hans klokhet och inflytande lika mycket, som den nye erkebiskop Laurentii Petri Gothi svaghet och eftergifvenhet, att denna så kallade ordinantia bifölls och underskrefs. Han förfor likväl dervid temligen egenmägtigt, och man påstår, att han försummat att i ordinantian intaga åtskilligt, som man dock beslutat der böra omnämnas. Dessutom visade han sig då mån om presternas rättigheter, och sökte att genom förespegling af större förmåner vinna deras förtroende och samtycke.

Sedan blef F. tillika med riksråderna Ilogenskild Bjelke, Erik Sparre och Erik Stenbock af konungen sänd till Upsala, för att gifva högtidligheterna vid erkebiskopens invigning en större glans, hvarunder han också underhandlade med presterna angående deras obenägenhet för bruket af smörjelsen vid denna invigning, och vann äfven derutinnan deras medgifvande på konungens uttryckliga befallning. Föröfrigt öfvertalade han en stor del af de församlade presterna att begifva sig till Stockholm, hvarest ytterligare öfverlades om ordinantian. Då likväl öfverläggningarne drogo ut på tiden, besegrades de tillstädeskomne af otålighet att återvända hem och godkände denna ordinantia, men endast villkorligt och under förbehåll af ytterligare pröfning framdeles. För konungens ändamål var dock derigenom mycket vunnet, emedan

man af erkestiftets presterskap hade väntat sig betydligt motstånd.

Men konungen ville i sina reformer icke stadna vid dessa steg. Han önskade införa en ny liturgi. Denna blef i hemlighet utarbetad af Fecht och genomsedd af konungen, samt utgafs i Stockholm våren 1576, och är allmänt bekant under namn af *Rödboken*, i anledning af det röda band, hvaruti den vanligen var inbunden. Abr. Angermannus påstår, att Herbst och Klosterlasse tillika voro medarbetare deruti; men Anjou visar, att Herbst redan 1574 hade förlorat konungens förtroende, och Klosterlasse ankom till Stockholm först i April 1576. Denna liturgi uppväckte mycken oro inom församlingen och rönte mycket motstånd, först af hertig Carl och presterskapet inom hans furstendöme, ehuru dess första spridning icke var åtföljd af något påbud om dess begagnande. Fecht fick dock icke öfverlefva de oroligheter, som han derigenom framkallat.

Konung Johan III hade omsider öfvervunnit sin motvilja att omedelbart underhandla med Rom och beslutat dit afsända grefve Pontus De la Gardie och sin sekreterare Fecht. Det kända ändamålet för deras resa var att i Rom utverka påfven Gregorius XIIIs bistånd till ett förbund med kejsaren emot Ryssland, och, om det behöfdes, äfven emot Danmark, samt att af Spanien kunna utbekomma svenska drottningens mödernearf och derom underhandla i Neapel med spanska vicekonungen Ignatius Mendoza. Det hemliga var att träda i underhandling med Rom om en kyrklig förening, hvilken Johan föreslog på vilkor, som han snart derefter framställde. Särskildt synes konungen lagt stor vigt derpå, att han måtte hafva biskopar, som icke voro söndrade från kyrkans enhet. Men han vågade och ville icke låta sådana utnämnas utom landet eller dertill taga utländningar eller låta dem vigas af katolska prelater; hvarföre han af påfven begärde tillåtelse att sjelf få utnämna dem och i Sverige låta dem vigas af någon dertill förordnad man. Härtill bestämdes Fecht, som skulle i Rom biskopsvigas, för att sedan i sitt fädernesland fortplanta ett renare episcopat. Men det fartyg, som i November 1576 skulle öfverföra denna beskickning till Tyskland, förliste under Bornholm. De la Gardie räddades och fortsatte resan till Rom. Fecht åter, som, förlitande på sin simkonst, kastat sig i sjön för att simma till land, omkom i vågorna. Hans lik återfanns och begrafdes på Bornholm.

Anjou, som enligt vår öfvertygelse mest opartiskt uppfattat Fechts karakter, och ifrån hvilken vi hemtat det hufv-

vudsakligaste af hvad här blifvit anfördt, tillägger: "om Fecht framkommit till Rom, hade han icke kunnat vinna det ändamål, för hvilket han ville besöka det. Men sannolikt hade han icke heller kunnat hålla sig qvar på sin förra ståndpunkt, utan antingen blifvit helt och hållet öfverförd till romerska kyrkan eller genom detta närmande till påfvedömets brännpunkt blifvit tillbakastött till protestantismen. Sannolikt hade han ock, återkommen till Sverige, djupt inverkat på konungen och dermed på fäderneslandets och dess kyrkas framtid. Kanske var konung Johan den ende, som djupare kände en förlust vid denna hans förtrognes oväntade död, just då han gick att söka fullborda deras planer. Få eller ingen af detta parti synes hafva fullt fattat dem, och både protestanter och papister sågo i hans bortryckande en rättvis Guds dom, de förre öfver hvad de kallade hans affall, de sednare öfver hans förmätenhet att vilja råda i kyrkans ärender."

Skrifter: Tractatus de moribus Clericorum et Disciplina Ecclesiastica. Anno 1574. — Liturgia Suecanæ Ecclesiæ catholicæ et orthodoxæ conformis. Stockholmiæ 1576. Folio.

(Källor: Abr. Andreæ Angermannus, Refutatio erroris Herbesti. Hamburgi 1588. Företalet. — Ægidius Girs, konung Johan IIIs Chrönica, och Raymundii Historia Liturgica; båda utgifna af v. Stiernman. — Westén, Svenska Hof-Clereciets Historia. Del. I. Afdeln. 1. — L. A. Anjou, Svenska Kyrkoreformationens Historia. Afdelning 3. — Joh. Schefferi, Suecia Literata p. 32. — Warmholtz, Bibliotheca Historica Sveo-Gothica. Del. IV.) J. G. C.

FEHMAN, THOMAS.

Justitiekansleren, Baron Thomas Fehman var son af borgmästaren i Marstrand och vice lagmannen i Bohus län Nils Thomasson Fehman (som för försmädliga yttranden mot grefve Rutger v. Ascheberg i ett bref till Marstrands andre borgmästare blef dömd från tjensten) och föddes i Göteborg d. 1 Nov. 1665. Efter enskild undervisning hos föräldrarne, och sedan han vid Upsala universitet studerat lagfarenheten samt år 1690 under prof. Carol. Lundius försvarat en disputation, som, märkvärdigt nog, har till titel: *Beneficia Juris*, hvilka han dock sedan såsom aktor synes hafva glömt att låta de anklagade få tillgodonjuta, blef han 1691 Notarie vid Norrmalms kämnersrätt i Stockholm, 1695 vid Förmyndare-kammaren och d. 20 Sept. 1697 i Slottskansliet; 1706 Advokatfiskal i Kongl. Svea hofrätt, d. 6 Juni 1711 Sekreterare och d. 12 Maj 1713 Assessor derstädes; d. 2 Oktob. 1716 Lagman i Wermland, men d. 18 Juli 1718 transporterad till samma embete i Strengnäs lagsaga, på det han skulle "ega så myc-

"ket bättre tillfälle att biträda den i Stockholm öfver lagens "och processens förbättrande förordnade kommissionen, hvilken "han allt ifrån 1714 med grundliga och mogna råd gått tillhanda." Den 29 Juli s. å. Ordningsman i Gripsholms län och d. 3 Sept. s. å. adlad under bibehållande af sitt förra namn samt 1719 introducerad på Sv. Riddarhuset under n. 1561 ibland adelsmän; sistnämnda år Lagman öfver hela Södermanland och Ordningsman vid K. Majts och Rikets Ständers kommission, hvarifrån han dock d. 7 Nov. 1720 på begäran erhöll afsked; men befordrades d. 16 Sept. 1723 till Justitiekansler, hvilket embete han med nådigt tillstånd d. 18 Mars 1728 nedlade. Upphöjdes, till belöning för sina trogna och nitiska tjenster, af konung Fredrik i Friherrligt stånd d. 7 Maj 1728 och introducerades under n. 201 ibland friherrar år 1731. Enligt "Efterrättelser om Regementsförändringen i Svea Rike år 1719," hvilken tros vara författad af Riksrådet grefve Carl Gyllenborg och är tryckt i Lönboms Historiska Märkvärdigheter Del. II, s. 136 följ., blef han efter domen öfven baron Görtz under riksdagen 1719 "hårdt ansatt af slag, hvaraf han behöll tecken så länge han lefde." Han afled också af slag på Gräfsnäs d. 26 Febr. 1733 (Rehbinder, 1734 v. Stjernman) samt begrafdes på tyska kyrkogården i Göteborg, der vården nu står uppsatt i tyska kyrkans mur, bakom Aschebergska grafkoret. Emedan han dog barnlös, utgick med honom både den adliga och friherrliga ätten.

Gift med Katarina Tham, dotter af rådmannen i Göteborg Wollrath Tham, samt född 1675 och död 1746. Hon hade förut varit gift 1) med handelsmannen i Göteborg Jakob Radde och 2) med inspektoren vid stora sjötullen derstädes Hieronymus Gripenstedt.

Onekligen var justitiekansleren Fehman mycket lagkunnig, men huru han använde sin lagkunskap, om till rättvisans oväldiga handhafvande eller de svagares förtryck af de magtegande, skall af det följande synas. Det första magtpåliggande brottmål, i hvilket han, oss veterligt, uppträdde, var såsom advokatfiskal i K. Svea hofrätt emot generallöjtnanten Paykull (Lagerbrings större Sammandrag Del. IV, Afdeln. 3, s. 37). Af nämnde hofrätt dömdes Paykull d. 14 Nov. 1706 förlustig lif, ära och gods, samt afrättades sedan d. 4 Febr. 1707. Här kunde F. likväl troligen icke uträtta något betydligt till den anklagades nytta eller skada; ty konung Carl XII hade förut beslutat Paykulls död och yrkade med sin vanliga okunnighet derpå. Under en enväldig regering förmår regentens magtspråk icke sällan mera än lagen;

och dessutom var P:s dom icke olaglig, såsom den dömde sjelf medgaf, ehuru åtskilliga mildrande omständigheter hade kunnat göra den lindrigare.

Sedermera återfinna vi Fehman såsom konungens ombudsman i en kommission, som i Febr. månad 1711 skulle tillförordnas, för att afdöma "egennyttigheter, som af betjenterna kunna förövas "emot allmogen" (Lönbom l. c. Del. I. s. 46). Om denna kommission kom i någon verksamhet känna vi icke. Sannolikt är likväl, att den stadnade endast vid förslaget.

År 1717 var F. tillförordnad domare i en rättegång emellan landshöfdingen, baron Claes Ekeblad och en häradsskrifvare J. Pryss. Detta mål omtalas utförligare i De la Gardieska Archivet B. XIV s. 19 och i förra serien af detta Lexikon Del. IX. s. 249. Här skola vi blott nämna, att Pryss anklagat landshöfdingen hos Kongl. Maj:t att hafva tagit mutor af åtskilliga personer, som sedan blefvo lågt beskattade, att han dömt i egen sak utan att följa Sveriges lag och exekutionsstadga, låtit skjuta Pryss genom armen vid dennes fängslande, ifrån posten uttagit bref med penningar till Pr. o. s. v.; hvaremot Pr. var anklagad att under en ordvexling hafva fält några yttranden, som ansågos förnärmande för H. K. Maj:t och rubricerades såsom majestätsbrott. Detta sistnämnda brott synes dock icke vara beifradt i denna dom. Likväl dömde Fehman Pr. till döden för obevista angifvelser emot sin förman; "ty några par oxar eller kor, om de voro skänkta eller köpta, "kunde icke anses för någon tunga eller gärd, som på konungens "allmoge var lagder;" angående den skjutna armen borde Pr. vid vederbörlig domstol börja en rättegång emot landshöfdingens utskickade, och penningarne uttogos utur brefvet, för att betala läkaren som skött denna arm. Slutligen tillades, "att Pr. i ett än svårare mål — crimen læsæ majestatis — "redan dödsdom öfver sig fått," liksom detta kunde tjena till ursäkt för advokaturen i F:s dom till landshöfdingens förmån. Pryss synes sedan hafva undkommit till Norrige.

Derefter förekommer Fehman i den så kallade aktionen emot baron Görtz, då han valdes till aktor, emedan landshöfd. Pehr Ribbing "ej finner någon dertill oförskräcktare och flutligare." Det är bekant huru man tillät baron Görtz att tillgodonjuta *beneficia juris*, att man nekade honom att begagna juridiskt biträde, samt att han icke erhöll tillåtelse att afgifva skriftliga förklaringar öfver de frågor och beskyllningar som gjordes honom, utan måste muntligen och straxt svara på dem. Handlingarne i denna märkvärdiga

rättegång, om den så bör kallas, äro fullständigt utgifna af P. G. Cederschjöld i Bihang till Riksdagen i Stockholm 1719 (Stockh. 1826. 8:o). Vi behöfva derföre här icke uppehålla oss vid deras närmare granskning och vid F:s eget förhållande. Ett bevis på hans då ådagalagda fintlighet, berättadt i Lönboms Hist. Märkvärdigheter Del. II. s. 158, torde vi dock icke böra förbigå. "En gång, då aktor, lagman Feh-"man anförde emot Görtz, att han sökt svärta undersåtarena "i riket hos deras konung, samt komma dem i onåd hos "honom och om deras timliga välfärd, skall bemälte lagman "till bestyrkande deraf uppläst ett bref, som Görtz skrifvit "till sal. Hans Maj:t, hvaruti han besvärade sig öfver en "viss landshöfdinge, för det han icke efterkommit hvad ho-"nom blifvit anbefalldt, samt att han icke var nog drifvande "vid det honom anbefallda embete, med hemställande, om icke "någon annan dertill kunde utses; har baron Görtz svarat, "det han förundrade sig deröfver, att Fehman, såsom bekant "för opartisk man, ville allenast styckevis upplåsa brefvet, och "bedit honom derföre vända om bladet, samt läsa det helt ut, "så vorde han finnande anledning att hafva om honom andra "tankar, hvilket ock straxt skedde efter hans begäran, då "deraf befanns, att han i stället rekommenderat Fehman, så-"som en samvetsman, den H. Maj:t kunde lita på, att han "vorde med all drift och aktivitet efterkommande H. Maj:ts "befallningar."

Sist uppträdde F. såsom aktor vid riksdagen 1726 emot riksrådet, grefve Mauritz Vellingk. Denne, hvilkens egentliga brott synes hafva varit hans tillgifvenhet för hertigen af Holstein och påyrkande af närmare allians med Ryssland, anklagades såsom den, hvilken "skadat sitt fädernesland med brefvom, rådom och gerningom," kastades i ett svårt fängelse, och dömdes genom ständernas kommission att mista lif, ära och gods, hvilken hårda dom dock mildrades till lifstids fängelse på Jönköpings slott. Ytterligare om detta högmål se förra serien af närvarande Lexikon, Del. XX, s. 157 följ.

Äfven på riksdagarne var F. en verksam person, tillhörde meränd els sekreta utskottet och arbetade med mycken ifver till det Hessiska partiets fördel. Franske ministern Campredon säger, att han var en oförskräckt, vältalig och ansedd man (C. G. Malmström, Handlingar rörande Sveriges Historia under åren 1713—1720 s. 76).

(Källor, utom redan uppräknade: v. Stjernmans Matrikel och Höfdingaminne. — Rehbinders Kanslihistoria.)

FIEANDT, OTTO HENRIK von.

"Från Christina var en man,
Otto Fieandt hette han,
Föddes äldst bland bröder alla,
Deraf lärde han befalla."

Runeberg, som egnat åt Fieandts minne den sång, hvarur vi anfört första strofen, har derigenom skänkt honom en namnkunnighet, som vida öfvergår det aldra största flertalets af här intagne namn.

Otto v. Fieandts farfar, som stupade i slaget vid Willmanstrand 1741, hade i Carl XII:s krig visat stor tapperhet och flera gånger med ovanligt mod och lycka sjelf befriat sig ur rysk fångenskap. Tio år efter hans död blefvo barnen adlade för fadrens förtjenster. Den tredje af hans till mogna år hunne söner, *Magnus Fredrik*, dog som Löjtnant vid Savolax regemente år 1808 och hade i äktenskap med Sigrid Regina Furumarck 12 barn, af hvilka äldsta sonen,

Otto Henrik, föddes den 26 Sept. 1762 och antogs, efter tidens sed, redan vid sju års ålder i krigstjenst. Efter idkade studier, synnerligen i och för militäryrket, befordrades han 1788 till stabsadjutant hos generallöjtnanten von Platen och 1789 hos generallöjtn. gr. Hugo Hamilton, och bevistade i denna egenskap dessa årens krig mot Ryssland, hvarunder han redan 1789 avancerade till Kapten vid Tavastehus regemente. Derifrån transporterades han i samma egenskap på Björneborgs regemente, blef 1796 Major vid Rautalambi bataljon, 1799 R. S. O. Öfverstlöjtnant i arméen 1808. Erhöll år 1810 afsked ur krigstjensten med Öfverste fullmagt och bosatte sig i Finland; han introducerades på finska Riddarhuset under n. 128 bland adelsmän och dog på Kananoja i Wiborgs socken d. 15 Sept. 1823. — Han var g. m. 1) Friherrinnan Maria Rehbinder, 1791—1800, dotter af Häradshöfd. Frih. H. J. R—r och Brita Katarina Ehrenborg; 2) Friherrinnan Ulrika Marg. Rehbinder 1801. Hon var dotter af Majoren Frih. Berndt Otto R—r och Jakobina Sara Maria Norström, och dog på Wiksberg i Finland 1848. I första äktenskapet hade F. tre söner, *Johan Henrik*, död spåd, Kaptenen *Carl Fredrik*, Öfverstlöjtnanten *Otto Magnus*, begge militärer i svensk tjenst; i det andra två döttrar, Ulrika Maria, g. m. Häradshöfdingen Ahnger, och Ottiliana Anna, g. m. Hofrådet Nyberg, samt tre söner, Johan Henrik, död spåd, *Johan Henrik*, död i Rysslands krig mot Turkarne 1829 såsom Fänrik

vid lifgardets finska skarpskyttebataljon, och *Berndt Gustaf*, underlöjtnant i rysk tjenst och riddare af 3 ordnar, död 1835.

Landshöfd. G. Montgommery har, rörande Fieandts deltagande i det sista finska kriget, lemnat Red. följande benägna meddelande:

"Under 1808 och 1809 årens finskt-ryska krig hade öfverstlöjtnant O. von Fieandt ett eget befäl. Hans kännedom om ortens traktförhållanden beredde honom denna utmärkelse, som han äfven genom sin skicklighet förtjenade, ehuru lyckan och den ringa styrka, hvaröfver han hade befälet, ej motsvarade det honom anförtrodda vigtiga uppdraget att försvara en af hufvudhärens mest magtpåliggande flyglar. Oaktadt sin svaga truppstyrka, som att börja med endast bestod af några hundra man och aldrig öfversteg 1250, lyckades han att tillfoga den öfverlägsna fienden betydliga förluster.

1808 den 8 Juni tog han vid Perho till fånga 1 kapten och 82 man, tillika eröfrande ryska matförråder och gevär. D. 1 Juli öfverraskade han en kosackpostering vid Kimmingo möttonen. D. 3 i samma månad utkämpade han en strid, som kostade Ryssarne 1 officer och 70 man i döda och sårade; han intog då med storm Lintulaks by. Tillkomna fiendtliga förstärkningar nödgade honom att draga sig tillbaka till Perho, dock under ett allvarligt försvar, som kostade honom 2 officerare och 106 man i döde och sårade. D. 11 i samma månad utstod han en blodig kamp mot öfverlägsna ryska skaror i närheten af Perho. Han retirerade till Lokasaari. Den fyrfaldt öfverlägsna fienden vidkändes under denna strid en förlust af 5 officerare och 800 man döde och sårade; för Fieandt sårades några officerare och 153 man stupade eller blesserades.

Den 20 Juli återtog han Lintulaks och intog d. 14 Aug. Karstula by. Den 20 oroade han vid Kaukashäki en fiendtlig trosskolonn. Dagen derpå eller den 21 Aug. anfölls han af öfverlägsna stridskrafter, dem han under 17 1/2 timmars blodig kamp manligen motstod under ett lika vådligt som mödosamt och uppoffrande återtåg till Perho, Lokasaari och Dunkars. Hans underlägsna stridskrafter blefvo skingrade och afskurna, så att han af 1250 man vid stridens början ej hade mer än 354 man qvar då han framkommit till Dunkars. Det är denna kamp, som Runeberg besjungit i "Fänrik Ståls Sägner." — Småningom återkommo på smygvägar och omvägar de förskingrade, som lyckats slå sig igenom och undkommit fångenskap, så att Fieandts verkliga förlust ej ut-

gjorde mer än 1 officer, 1 underofficer skjuten, många sårade och ej fullt 300 man stupade, fångne och sargade."

"Under den 26 Juli 1808 hade F. författat och till vederbörande inlemnat ett väl motiveradt förslag huru fienden vid Sarijärvi kunde besegras. Förslaget vann dock ej generalbefälets bifall."

(Källor: Adlens ättartaflor. — Meddelande af G. Montgommery. — Sången "Otto v. Fieandt" i Fänrik Ståls Sägner af Runeberg.)

FJELLSTRÖM, PEHR.

Kyrkoherden i Silbojoks församling af Piteå Lappmark Pehr Unæus Fjellström hade med sin hustru Agatha Læstadius*) 18 barn, ibland hvilka Pehr F. var det nionde och föddes d. 2 Mars 1697. Vid 10 års ålder afled fadern; dock sändes Pehr s. å. tillika med sin yngre broder Carl till Piteå trivialskola; men modern, en värnlös och fattig enka, måste år 1709 hemkalla dem, och allt hopp var då försvunnet att fortsätta studierna, om icke dåvarande landshöfdingen i Westerbotten Otto Wilh. Löwen ädelmodigt åtagit sig kostnaden för deras undervisning, hvilken han också bestred till sin död 1712. Hans enkefru Elena Tott fortfor med samma frikostighet, lät dem 1713 komma till Stockholm, der de erhöllo information, till dess de år 1715 sändes till Upsala. Genom denna frus understöd uppehöllos de ock vid akademien till år 1717, då hon lät dem förstå att, sedan de nu voro så vida försigkomna i studier, borde de sjelfve försöka sin lycka genom konditionerande eller på annat sätt, och icke lita på hennes försorg. Följande året åtskildes bröderna, sedan de besökt sina anhöriga.

Carl Fjellström återreste till Stockholm, blef adjunkt i Maria församling, var sedan länge komminister vid S:t Nicolai kyrka och flyttade år 1755 såsom kyrkoherde till Själevad i Ångermanland, der han afled 1760.

---

*) Hon var dotter af kyrkoherden i Arieplog Johan Læstadius; och emellan hennes fader samt Pehr Unæi Fjellströms fader Erik Unæus berättas ett anmärkningsvärdt exempel på vänskap och lika lefnadsförhållanden. De hade i barndomen på lika tid bevistat Hernösands skola och gymnasium, studerade tillsammans i Upsala, prestvigdes vid samma tid, tjente församlingen i samma Lappmark, der de lefde i största förtroende, gifte tillsammans sina döttrar och söner, hvilka sednare efterträdde dem, och blefvo på samma dag begrafna i Arieplogs kyrka, då prosten Anzenius till ämne för likpredikan valde 2 Sam. I: 23: "Saul och Jonathan, ljuflige och täcke medan de lefde, äro också icke åtskilde i döden."

Pehr Fjellström deremot qvarstadnade i Lappland och blef 1718 Skolmästare i Lycksele, hvarest han lefde 20 år med mycket små inkomster, åtskilliga år endast uppgående till 13 tunnor spannmål. Född i Lappmarken och fullkomlig kännare af landets språk, sysselsatte han sig under denna tid vid lediga stunder att utarbeta en Grammatik och ett Lexikon öfver Lappska språket, för att sedan med så mycket större säkerhet kunna på detsamma öfversätta Bibeln och de i vår Svenska församling till ungdomens undervisning allmänt begagnade religionsböckerna. Derigenom har han också otroligt mycket bidragit till Kristendomens spridande i Lappland. Men ett sådant arbete förskaffade icke bröd åt den fattige skolmästaren och saknade dessutom i början uppmuntran, så att F. inom några år såg sig nödsakad att upphöra dermed, för att använda sin tid till andra göromål, hvilka kunde mera bidraga till hans egen och familjens försörjning. Lyckligtvis anlände Kammarrådet, sedermera friherre Gabr. Gyllengrip år 1733 såsom Landshöfding till Westerbotten. Denne upplyste och ädelsinnade man insåg genast den stora nytta, som Fjellströms företag kunde medföra, öfvertalade till dess fortsättande och troligen äfven understödde honom derunder; hvarföre F. åter med förnyade krafter år 1734 kunde blifva i tillfälle att fortfara med sitt påbegynta verk, hvilket skedde med den framgång, att både grammatiken och lexikonet år 1738 på allmän bekostnad utgåfvos af trycket. F. befordrades 1739 till Kyrkoherde i Lycksele, utarbetade sedan flera öfversättningar på lappska språket och afled d. 30 Juni 1764 samt begrafdes d. 26 Aug. s. å. i Lycksele kyrka med liktal af Isr. Lindahl. Han hade ända ifrån år 1730 en svag helsa, men bibehöll dock alltid, oaktadt denna och flera tillstötta olyckor af eldsvådor, samt under mångfaldiga embetsgöromål och omsorger, ett muntert och gladt sinne.

Gift: 1) 1719 med Margareta Burman, död 1733; 2) år 1735 med Katarina Sjöberg. Hade med sin förra maka 3 söner och 4 döttrar, samt med den sednare 3 söner och 2 döttrar.

Skrifter: Dictionarium Sueco-Lapponicum. Stockh 1738. 8:o. — Grammatica Lapponica. Ibid. 1738. 8:o. — *Ol. Svebelii* Forklaring öfver Lutheri lilla Kateches på Svenska och Lappska. Ib. 1738. 12:o. Andra Uppl. s. l. 1755. 16:o. — ABC-Bok på Lappska. Stockh. 1744. 8:o. — Psalm-Kirje s. Liber Hymnorum Lapponice. Ib. 1744. 8:o. Andra Uppl. Ib. 1786. 8:o. — Ewangeliumht ja Episteleh etc. s. Evangelia et Epist. Dominicalia Lapponice. Ib. 1744. 8:o. Andra Uppl. Ib. 1786. 8:o. — Gåt-Kirje s. Manuale Eccles. Lappon. Ib. 1744. 8:o.

— Ådde Testament s. Novum Testamentum Lapponice. Ib. 1755. 8:o. — Om Lapparnes Björnfänge. Ib. 1755. 8:o.

(Källor: Salvii Lärda Tidningar 1766, N:r 29. — Hülphers, Samlingar till en Beskrifning öfver Norrland. Saml. IV om Ångermanland. — Utdrag af Tunæi Herdaminne s. 37. — Lagus. Åbo Hofrätts Historia Del. I. s. 281. — Catalogus Bibliothecæ Acad. Upsaliensis.)

J. G. C.

FILENIUS, PETRUS.

Biskop Petrus Filenius var son till kyrkoherden i Röddinge och Ramsåsa församling inom Skåne Petrus Nicolai Filenius och Judith Dorothea Winqvist, samt föddes d. 26 April 1704. Efter undervisning dels hos föräldrarne, dels i Lunds katedralskola, blef han Student vid dervarande universitet år 1721 och, sedan han aflagt vanliga disputationsprof och examina, filos. Magister derstädes 1727. Antogs derefter till informator hos riksrådet och kanslipresidenten, grefve Arvid Horn för dennes ende son Adam; nämndes 1731 till filos. adjunkt vid Åbo akademi, erhöll kort derpå konungens fullmagt att tillika vara akademiens Sekreterare och befordrades slutligen d. 23 April 1735 till Professor i österländska språken sammastädes, men med nådigt tillstånd att, innan professionen tillträddes, företaga en utländsk resa. Denna gjordes först till England, hvarest Prof. F. hade tillfälle att blifva närmare bekant med den lärde Stephan Evodius Assemanni, sedan bibliotekarie i Vatikanen och erkebiskop af Apamea, tillika med hvilken han valdes till Ledamot af kongl. antiqvitetssocieteten i London, äfvensom med D:r Chandler, biskop i Derham, D:r Potter, erkebiskop i Canterbury, franske abbéerna La Pluche, Clairant, Banier, Maupertuis m. fl. Derefter besöktes Paris, hvarifrån han år 1738 å nyo reste till England, sedan han s. å. blifvit kallad till Ledamot af Royal Society, samt återvände till fäderneslandet och ankom år 1739 till Åbo. Efter sin hemkomst blef han 1740 prestvigd och s. å. vid akademiens jubelfest promoverad till Theol. Doktor, hvarvid han försvarade en gradualdisputation: *Sacra Pontificiorum gentilitia p. I:* samt 1741 förordnad till tredje theol. Professor i Åbo med prebende pastoraten Nådendal, Reso och Merimasku. Under kriget med Ryssland nödgades D:r F. år 1742 att flykta till Stockholm och utnämndes s. å. i Oktob. månad till Professor i österländska språken vid universitetet i Lund, men qvarstadnade der icke längre än till 1744, då han d. 1 Maj erhöll fullmagt att vara Domprost i Linköping, samt slutligen d. 6 Sept. 1761 utnämndes till Biskop öfver detta

stift. Var riksdagsman åren 1746, 1751, 1755, 1760, 1765, 1769 och 1771, samt ståndets talman en del af året 1761 och nästan under hela riksdagen 1765 i anledning af erkebiskoparne Troilii och Beronii sjuklighet, och valdes utan votering enhälligt till talman 1769. Afled i Linköping d. 2 Juni 1780 och begrafdes d. 28 Juli s. å. i stadens domkyrka med likpredikan af efterträdaren på biskopsstolen Uno von Troil. Öfver honom hölls äfven d. 10 Nov. (Mårten Luthers dag) af lektor Jak. Hulthin på gymnasium en latinsk parentation och flera grafskrifter blefvo författade både på latinsk och svensk vers, ibland hvilka senare vi böra nämna Harlingsons och Filenii dottersons Er. Pet. Älfs.

Filenius var en verksam, nitisk och oegennyttig biskop. "Han försummade aldrig något sammanträde i konsistorium, "då han möjligtvis kunde vara närvarande, höll prestmöten "samt visitationer inom församlingarne, och när ålderdoms-"krämpor hindrade att fortfara med de sednare, ålade han "prostarne årligen att visitera och insända handlingarne till "granskning." Tillika gjorde han i tysthet mycket godt, och var ledamot af ett hemligt sällskap, som hade till ändamål att understödja sjuka och fattiga, äfvensom sjuka utländningar. Under hungersnöden i Dalarne år 1773 satte biskop F. sig i spetsen för en insamling inom stiftet till de nödlidande, hvilken uppgick till 14,000 daler kopparmynt. Sitt rika bibliotek, hvilket, väl inbundet, uppfyllde alla sidorna i två höga rum och isynnerhet var utmärkt för den stora samlingen af grekiska auktorer, skänkte han redan 1776 till Linköpings gymnasium. Hans porträtt är i folio stucket i koppar af Akrell.

Gift: 1) med Ulrika Benzelius, dotter af erkebiskop Erik B. d. y. och Anna Swedenborg, samt död i Maj månad 1766. Hade med henne flera barn, ibland hvilka han öfverlefdes endast af sonen *Erik Filenius*, sedermera vice bibliotekarie och prof. regius i Upsala, samt af dottern *Anna Dorothea*, gift med domprosten i Linköping Samuel Älf; 2) år 1767 med Maria Worster, dotter af grosshandlaren i Stockholm Samuel W. ifrån England och dotterdotter till grosshandl. Johan Luther ifrån Holstein, en afkomling af D:r Martin Luther. Hon efterlefde sin man och hade inga barn.

Skrifter, utom den redan anförda: Sensus literalis versus 16 Cap. XX Geneseos, collatis præcipuis versionibus Orientis et Occidentis. Præs. Joh. Engeström. Lond. Gothor. 1724. 4:o. — Justitia Dei vindicativa ex attributorum Divinorum numero non excludenda. Præs. Andr. Rydelius. Lond. Gothor. 1727. 4:o. — Vindiciæ linguarum Orientalium. Resp. Jac. Abrah. Alanus. Aboæ 1740. — De favore necessitatis, ad Matth. XIII: 1. 2. seq. Resp. Nic. Wickholm. Lond. Goth. 1743. —

Diss. Synod. de Societate Conjugali. Lincopiæ 1744. 8:o. — Programmer: 1) ad inaugurationem Prof. L. L. O. O. Gregorii Steenman Rector Acad. Aboëns. invitat d. 15 Martii 1741; 2) ad memoriam celebrandam Sereniss. Reg. Ulricæ Eleonoræ Rector Acad. Ab. invitat d. 8 April 1742; 3) ad mutationem Rectoratus convocat Aboæ d 21 Junii 1742. — Tal inför H. K. H. Adolf Fredrik vid öfverlemnande af en öfver H. K. Höghets lyckliga ankomst till riket hållen Oration med dertill hörande Programma. Stockh. 1744. 4:o. — Likpredikan vid konung Adolf Fredriks jordfästning d. 30 Juli 1771. Stockh. 1772. Folio. — Predikan vid kon. Gustaf III:s och drottn. Sophiæ Magdalenæ kröningsakt. Stockh. 1772. 8:o. — Tal vid hertig Carls och prinsessan Hedvig Elisabeth Charlottas förmälningsakt. Stockh. 1774. 4:o. — Dessutom har han i den af antiqvitetssocieteten i London utgifna Universalhistorien infört anmärkningar öfver Nordiska Historien, samt efterlemnat ett manuskript: Mythologia Arctoa illustrata, seu Conspectus generalis priscæ Theologiæ gentilis Gothorum et Britannorum, som förvaras på Linköpings gymnasiibibliotek.

(Källor: Uno von Troils Likpredikan öfver Biskop P. Filenius. Linköp. 1782. 4:o. Ett utdrag deraf är infördt i Uppfostringssällskapets Tidningar 1784 N:r 8. — Andere O. Lindfors, Reg. Academiæ Lundensis Historia. Pars II. p. 108. — C. H. Strandberg, Åbo stifts Herdaminne. Del. I. s. 11. — Håhl, Linköpings stifts Herdaminne. Del. I. — Stockholms Lärda Tidningar 1778 N:r 21 och 1780 N:r 54. — Lidén, Catalogus Disputationum.) J. G. C.

FINCKE, GUSTAF.

Det gamla adelsnamnet *Fincke* är ett af dem, som sett sin blomstringstid i sextonde seklet, och redan före riddarhusets upprättande försvunnit. En Nils Påfvelsson lefde 1363 i Danmark, förande i sitt vapen en *bofink* på en stubbe; vi veta icke, om den *Fincke*, åt hvilken Bo Jonsson Grip 1381 gaf fri- och frälsebref å det gods han egde i Åbo stift, varit i slägtförbindelse med denna danska ätt, eller om Nils Rangonens maka, en Fincke, härstammade från denne Bo Jonssons adelsman. Men säkert är, att Nils Rangonens son *Gödike* eller *Götrik*, till Porkala och Antis upptog sitt mödernenamn och kallade sig *Fincke* (hans enka, Katarina Tawast, Riddaren Olof Tawasts syster, lefde 1467 enl. ett bref i Arwidssons Finska Handlingar, V). En *Lyder Fincke* var Præfectus Ölandiæ 1526; en *Gödike F.* var g. m. Marg. Gustafsdotter Slatte. Deras son *Georg F.* till Pernou, som förde 2 sparrar och på den öfra sparren 2 fåglar, vända mot hvarandra, kallade sparfvar, talgoxar eller bofinkar, inkallades i Riksrådet 1562, då han var Hofmarskalk och Lagman på Öland. Han slogs till Riddare af S. Salvatoris-Orden vid kon. Erik XIV:s kröning, mönstrade "knektarne i skären" i Juni 1567 och blef d. 3 Dec. 1568 Lagman i N. Finland, Satagunda,

Österbotten och Åland; Tibell har sett honom nämnd som väpnare från 1548 och som riddare t. o. m. 1569. Han dog på 1570-talet. Hans son *Gödike F.*, född i äktenskap med Malin Olofsdotter Örnfot till Bjurum, blef 1586 Befallningsman på Nyslott, 1594 Öfverbefallningsman derstädes samt 1598 Generalståthållare i Finland. Af n:o 79 i Stierneldska Diplomatariisamlingen synes att han år 1587 upprättade sitt testamente. I genealogier kallas han Fältmarskalk. Hans dotter Margareta, 1613 g. m. Fältmarskalken Evert Carlsson Horn, var den sista, som bar Finckevapnet och Finckenamnet; hon lefde ännu 1634.

Riksrådet Georg F:s broder GUSTAF FINCKE blef ättens märkligaste medlem. Han skref sig till Porkala och Sonnäs. Blef d. 17 Sept. 1542 Slottslofven på Stockholms slott och stad; efter entledigande åter insatt i samma befattning d. 29 Juni 1545 men dock samma dag sänd som vikarie till Slottslofven på Wiborg. Höfvidsman på Nyslott 1547, hvilket uppdrag 1556 förnyades för Gustaf F. och Thure Bjelke; följande året blef Gustaf F. åter ensam i befälet (Arwidss. Finska Handl. IV. 335). Han fick d. 3 Sept. 1559 högsta befallningen öfver hela Finland under hertig Johans resa till England. En man med detta förtroende ihågkoms med skäl då k. Erik slog riddare vid sin kröning (d. 29 Juni 1561). Samma år d. 16 Sept. blef riddaren Gustaf F. Öfverståthållare i Revel. 1562 nämndes han åter till Gubernator öfver Finland. 1563 afgick han vid årets början som sändebud till Ryssland jemte Bengt Gylta, Herm. Anrep, J. Vinter, Hans Boussman och Frans Jericho. Ryssen ville nemligen icke längre hålla freden vid magt när han hörde, att intet förbund slutits mellan Sverige och Pohlen till följe af den svenske hertigens giftermål med en polsk prinsessa. In på sommaren kommo sändebuden igen med sådant besked, att storfursten var icke sinnad hålla fred längre än i två års tid och det med vilkor att konung Erik ej sökte göra större eröfringar i Liffland, än hvad han redan innehade. — Efter återkomsten fortfor G. F. i sin befattning som Guvernör öfver Finland. 1566 kallas han Ståthållare öfver Finland, Österbotten och Åland och uppgifves hafva dött på 1560-talet. Han var g. m. Mätta Stensdotter Ille.

I Arwidssons Finska handlingar finnas en mängd acta intagne, hvilka visa huru verksamt embetsmannalif G. F. förde under de sista 20 åren före sin död. Denna verksamhet rör sig både i kyrkliga och verldsliga ärender. M. Agricola anförtror honom 1549 att allmogen i allmänhet ej kan

läsa och att mången ej ens kan de fem hufvudstyckena, hvilket Agricola tyckte vara ett sällsynt ting bland annat kristet folk. I Maj 1564 hade F. blifvit afsatt derföre att han uppskjutit för länge med flottans utredning då han fått befallning att afgå som legat till Pohlen, samt derföre att han ej velat straffa, ja ej ens namngifva några fogdar, som varit konungen olydige. Men i Sept. s. å. finna vi G. F. åter vara Gubernator utan vidare tal om afsättningen. Ännu i Nov. 1566 tillskref honom k. Erik.

Gustaf F:s son, *Sten Fincke* till Pepot, som 1594 d. 13 Juli blifvit Ståthållare på Tawastehus, var en af de kon. Sigismund trogne embetsmännen och blef derför på hertig Karls befallning halshuggen i Åbo 1599. Hans hufvud uppsattes tillika med 10 andre adlige royalisters öfver rådstugumuren.

En *Katarina Fincke*, g. m. Thomas Jönsson Starck, har efterlemnat en berättelse om hertig Karls tvenne resor i Finland.

(Källor: Åbo Tidn. 1774 N:o 75. — Arwidssons Finska Handll. — Rådslängden. — Girs, kon. Joh:s Historie. — Stiernmans, Werwings o. d. arbeten, dervid särskildt må bemärkas Stiernmans förespråk till Werwings k. Carl IX:s Hist. p. 18.)

FLEETWOOD, GEORG.

Ibland de många utländningar, som, lockade af konung Gustaf II Adolfs segrar och krigsära, inkommo till Sverige, var äfven *Georg Fleetwood*. Familjen härstammar ifrån grefskapet Lancaster i England, och den förste kände ättefadren är *William Fleetwood*, som lefde 1320, af hvilken Georg var en afkomling i tionde led.

Georg var född 1603. Han var son till riddaren och öfverskattmästaren i Londons förmyndarekammare Wilhelm Thomasson Fl. och Eleonora Cliston. Värfvade 1629 en sqvadron och förde den till svenska armén i Tyskland samt blef Öfverstelöjtnant i svensk tjenst. Var mycket älskad af konungen, befordrades 1630 till Öfverste, blef för visad tapperhet slagen till Riddare 1632, blef 1633 Kommendant på en skans i Preussen, Sändebud till England 1636, Kommendant i Greifsvald och Öfverste för Jönköpings regte 1649; Kommendant i Colberg 1651. Introducerad på riddarhuset 1649; Generalmajor af infanteriet 1653, upphöjdes d. 1 Juni 1654 i friherrligt stånd och introducerades s. å. på svenska riddarhuset; blef Generallöjtnant d. 30 Oktob. 1656 och 1655—60 Envoyé Extraordinarie till England, med hvars protektor,

Cromwell, han var i skyldskap, samt d. 13 Juli 1665 Krigsråd. Död på Gälunda d. 11 Juni 1667. Whitelocke yttrar, att han var "så väl vid hofvet som ibland allmänheten afhållen och älskad."

Gift d. 22 April 1640 med Brigitta Gyllenstjerna, dotter af assessorn i Kongl. Svea hofrätt Carl Eriksson G. och Anna Christophersdotter Ribbing, och död d. 29 Dec. 1653.

Ett bref ifrån Georg Fl. och J. F. v. Friesendorff till konung Carl X Gustaf under deras beskickning till England och dateradt London d. 9 Oktob. 1657 är tryckt i Handl. rörande Skandinav. Historia Del. V: s. 205.

(Källor: Adelns Ättartaflor. — v. Stjernmans Matrikel. — Whitelockes Dagbok s. 391.) J. G. C.

FLINTENBERG, JOHAN DAVID.

Född i Stockholm d. 3 Maj 1762; blef student i Upsala år 1777, Filos. Magister 1785, Docens i lärdomshistorien 1786; belönades d. 20 Mars 1787 af kongl. Vitt.-, Hist.- och Antiqvitetsakademien med stora priset för en Afhandling om Hanseståderna handel med Sverige; e. o. amanuens vid biblioteket i Upsala s. å.; ord. Amanuens derstädes 1790; Sekreterare vid kongl museum i Stockholm 1792; Riksantiqvarius, Sekreterare i kongl. Vitt., H. och Antiqvitetsakademien samt Garde des Medailles i konungens museum 1793. Erhöll på begäran, i anseende till sjuklighet, afsked ifrån dessa tjenstebefattningar år 1795, då han förmodligen hugnades med förste Expeditionssekreterares n. h. o. v. Emottog 1804 Kongl. Maj:ts resolution om befordringsrätt inom skolstaten, och utnämndes d. 3 Aug. 1805, genom erkebiskopens fullmagt, till Rektor vid en skola i Stockholm. Afled i Stockholm d. 13 Maj 1819.

Expeditionssekreteraren J. D. Flintenberg hade en mild och from karakter, samt en vidsträckt beläsenhet, isynnerhet i filologien, litteraturhistorien och den nordiska historien, hvilken han äfven genom sina skrifter sökte att göra fruktbar för allmänheten.

Gift med Anna Cecilia Almqvist, dotter af professorn i dogmatiska theologien vid universitetet i Upsala, L. N. O., D:r Erik Jonas Almqvist och Hedvig Cecilia Bergman, samt död i Upsala d. 7 Nov. 1829, 66 år gammal.

Skrifter: De Territorio australi Helsingiæ. Præs. Er. Mich. Fant. Pars I et II. Upsaliæ 1784 och 1785. 4:o — Catalogus Librorum Sæc. XV impressor. in Bibliotheca Reg. Academiæ Upsal. Spec I. Resp. Petr. Casström. Ib. 1786. — De methodis pertractandi Logicam. Spec. I. Resp. Andr

Carlsson. Ib. 1799. — Doctrina Novi Testamenti de *Βασιλεα του Θεου* et *των ουρανων*. Resp. Joh. Phil. Hasselgren. Ib. 1809. — Afhandling om Hanse-Städernas Handel med Sverige, de förbund de med, detta rike ingått, den verkan deras magt och hug att blanda sig i rikets företaganden haft på dess öden, och när denna verkan alldeles upphört; i Kongl. Vitt.-, Hist.- och Antiqvitets-Akademiens Handlingar. Del. II. — Anmärkningar om Utländske Specerier, nyttjade i Sverige uti 16 seklet; i samma Handl. Del. VIII, — Magazin för Litteraturen, Historien och Statskunskapen. Första Häftet. Stockh. 1798. 8:o. — Anmärkningar rörande allmänna begreppet om penningar, af D. H. Hegewisch. Öfvers. Stockh. 1800. 8:o. — En Sedelbanks verkan på samhällets väl, af Mart. Ehlers. Öfvers. Ib. 1800. 8:o. — Om förhållandet emellan Moral och Statskonst, af Carl v. Dalberg. Öfvers. Stockh. 1800. 8:o. — Om menniskoslägtets ursprung af J. F. Zöllner. Öfvers. Ib. 1801. 8:o. — Svensk ABC-Bok. Ib. 1802. 8:o. — Anvisning att lära skrifva och läsa. Ib. 1803. 12:o. — Latinsk ABC-Bok. Ib. 1804. 12:o. — Första undervisning i Tyska Språket. Del. I. Ib. 1805. 8:o.

(Källor: Gjörvells Brefvexling. Band. IV. s. 142. — Marklin. Catalogus Disputationum. — Post- och Inrikes Tidningar. — Enskild bekantskap.) J. G. C.

FLODIN, JOHAN GUSTAF.

Skattebonden Anders Andersson i Jurstads by och Floda socken af Södermanland hade en son Petter, som blef handelsman och borgare i Thorshälla, och efter sin födelsebygd kallade sig Flodin. Denne var gift med Christina Katarina Hedberg, dotter af bruksinspektoren Olof H. och Elisabeth Appelroth, samt hade med henne sonen Johan Gustaf, hvilken slutligen blef biskop i Westerås.

Joh. Gust. Flodin föddes d. 18 Januari 1711, studerade först i Thorshälla skola och sedan på Strengnäs gymnasium, samt ifrån 1739 i Upsala, hvarest han 1764 promoverades till Filos. Magister, och två år senare utnämndes till Docens i grekiska litteraturen. Prestvigd 1767 på kallelse af dåvarande pastor primarius i Stockholm D:r Johan Schröder och blef dennes Adjunkt i Storkyrkoförsamlingen; tillika e. o. Hofpredikant 1768 och ordinarie Hofpred. 1771, med säte och stämma i Hofkonsistoriet. Predikade på tacksägelsedagen d. 23 Aug. 1772 öfver den lyckliga regementsförändringen, hvilken predikan så mycket behagade konungen, som dervid var närvarande, att H. Maj:t belönade predikanten med 100 dukater, eller, enligt andras uppgift, med den silfvermedalj, som en tysk pastor i Coppenbrügge utsatt till belöning för den bästa predikan på denna dag. Då Adolf Fredriks församling i Stockholm skiljdes ifrån S:t Claræ, utnämndes Flodin d. 3

Dec. 1773 till dess förste Kyrkoherde. Promoverades till Theol. Doktor i Upsala d. 6 Juni 1779; erhöll Solna församling till prebende 1782, Ordenskapellan d. 22 Nov. 1784; Pastor Primarius, Præses i Stockholms stads konsistorium och Kyrkoherde i S:t Nikolai församling d. 19 Jan. 1786; förordnades d. 2 Mars s. å. till Informator i kristendomen för dåvarande kronprinsen Gustaf Adolf, hvarmed han fortfor till d. 13 Dec. 1794, då denne, nu konung, första gången begick den heliga Nattvarden; Kongl. Öfverhofpredikant och Confessionarius d. 5 April 1792; Ordensbiskop d. 24 Nov. 1794; Kommendör af N. O. d. 16 Nov. 1799, då tillika hans barn adlades och sedermera år 1800 introducerades på riddarhuset under n. 2162 bland adelsmän. Vid ledigheten efter D:r Lars Benzelstjerna erhöll han med 126 röster andra rummet på förslaget till Biskop i Westerås och utnämndes dertill d. 3 Sept. 1800.

Han hade varit fullmägtig i banken sedan d. 8 Jan. 1778; en ibland de förste ledamöterna i samfundet pro Fide et Christianismo, der han flera gånger förde ordet; ledamot i Ecclesiastikkommittéen 1793 och sedan Ordförande derstädes; samt Riksdagsman 1786, 1789, 1792 och 1800. Biskop Flodin hade icke någon stark helsa, och var redan af sina många göromål uttröttad, så att han märktes förslappad när han år 1801 tillträdde sitt biskopsdöme. Svagheten ökte allt mera, han gjorde några korta visitationsresor, hade 1804 ett prestmöte, blef föröfrigt i stillhet, "styrde fridsamt i domkapitlet, var uppmärksam på läroverket och umgicks förtroligt med sina prester." Han plågades ofta af gikt, som medtog småningom de återstående krafterna, och denna kastade sig på de invärtes ädla delarne och föranledde hans död d. 4 Januari 1808.

En biograf i Westerås Stiftstidning yttrar om Biskop Flodin, att "han hade en stark tro, alltid lugn själ och med "behag blandad värdighet, som intill sista ögonblicket omgaf "hans person." Han var en af samtiden värderad predikant, samt blef också, i anseende till sina tjenstebefattningar vid hofvet, ofta vald att såsom predikant uppträda vid offentliga tillfällen. Men "ingen spegel är utan fläck," voro en annan biskops ord. Adlerbeth förebrår Fl., att "han såsom "religionslärare icke gaf den lyckligaste bildning åt kron-"prinsens grundsatser. Afsagd fiende af den så kallade neo-"logien, inskärpte han hos denne herre en sträng och oför-"dragsam orthodoxi, som väl öfverensstämde med prinsens af "naturen mjeltsjuka lynne. Skriftens yttranden, att all öf-

"verhet är af Gud, att Gud gifver stundom folkslagen konun-
"gar i sin vrede, att man måste lyda äfven de genvördiga
"m. m., och framför allt att konungar äro gudar på jorden,
"fattade djupt fäste i detta unga sinne och förhöjde begrep-
"pen om konungamaktens oinskränkta rätt till blind lydnad."
Också anmärkes, att Biskop Fl. var upphofvet till konung
Gustaf IV Adolfs missnöje med en i Stockholmsposten N:r
243 år 1799 införd ganska oskyldig recension öfver den Hand-
bok till gudstjenstens förrättande i Svenska församlingar, som
ecclesiastikkommittéen på konungens befallning föreslagit till
Kongl. Maj:ts stadfästelse och i Upsala låtit trycka, äfvensom
till samme konungs tillfölje deraf till kanslikollegium gifna
befallning, att antyda boktryckarne att, liksom inga theolo-
giska arbeten fingo tryckas utan censur, borde icke heller
recensioner af dylika arbeten utan konsistoriernas pröfning
framdeles få utgifvas. Äfvenledes anser Adlerbeth doktor
Fl. hafva diktérat kongl. cirkulärbrefvet af d. 15 Jan. 1800
till alla rikets konsistorier, att de skulle tillse att presterskapet
i sina predikningar undveko så väl alla nyheter, som *verldslig
moral och sådan filosofi*, hvilken snarare försvagar, än lifvar
känslan för en sann kristendom, hvarjemte de vid förordnande
af tjenstemän till ungdomens och menighetens undervisning
borde hafva afseende på dem, som icke utmärkt sig genom
grundsatser eller meningar, *under hvad namn de vara må*,
hvilka äro stridande emot den rena Evangeliska läran: en för-
fattning värdig det sjuttonde århundradet. Också väckte det
mycken fägnad hos alla upplysta, då konungen efter D:r Fl.
till sin öfverhofpredikant valde den snillrike D:r Lehnberg.
Flodin stod i stor nåd både hos konung Gustaf III och Gustaf
IV Adolf.

Då Gustaf III var i Aachen 1780, afgaf Flodins svåger,
Schröderheim, en rekommendation för honom att bli pastor
primarius, hvilken säkrast torde karakterisera mannen, helst
S. försäkrar yttrandet vara "sådant, som jag inför Gud finner
saken." S. skrifver: "Om polisbetjeningen agerar på samma
sätt, som vid förra valet, kan pluralitet erhållas för hvilken
E. M. befaller; men följderna deraf kunna i en framtid bli
ledsamma. Baron Taube skulle finna sig der emellan för-
samlingens kallsinnighet och presterskapets theologiska hat...
Allernådigste Konung: misstänk mig ej för egenkärlek! Min
svåger Flodin skulle kanske finna mindre hinder. Han har
vid alla tillfällen visat prof af nit och trohet för E. M. . . .
Han söker aldrig att vara betydande. Han är helt och hållet
styrd af sin hustru, som, utan skryt, har mycket vett och

tillhör en slägt, som med hvarje blodsdroppa är E. M. tillgifven." Konungen svarade: "Det kan ej bli question om baron Taube . . . Jag är viss, att Flodin eller Fant komma sjelfmant på förslaget; och då är det mig indifferent, hvem af dem tages." Emedlertid följde ej tillsättning på två år; Taube fick då flesta rösterna och utnämndes af kungen. "Denna befordran," skrifver Geijer i Gust. Papperen, "gjorde uppseende. Konungen ansågs dermed för adeln ha öppnat dörren till kyrkans högre värdigheter."

Gift år 1775 med *Ulrika Sofia Schröderheim*, dotter af biskopen i Carlstad, D:r Jöran Schröder, densamme, hos hvilken Fl. varit adjunkt i Storkyrkoförsamlingen, och dess förra gemål Margareta Elis. Var derigenom svåger till statssekreteraren Elis Schröderheim. Hade med henne dottren *Margareta Ulrika*, född d. 8 Maj 1777, gift d. 29 Mars 1797 med Öfversten, Generaladjutanten, R. S. O., Georg Gedda och död i Stockholm d. 16 April 1834; samt sonen *Gustaf Adolf af Flodin*, född d. 8 April 1783 och död såsom Major, R. S. O., på egendomen Sörby i Nerike d. 8 April 1827. Biskopinnan Flodin afled d. 14 April 1812.

Skrifter: Exercitationes philologicæ in Matthæi Evangelium ejusque Metaphrasin Suecanam. Præs. Joh. Floderus. P. II. Ups. 1763. — Explicatio Voculæ Psalmi XLV: v. 5. Præs. Eric. Hesselgren. Ups. 1764. — Explicatio Pandoræ Hesiodeæ. Resp. Pet. Hjelmström. Ups. 1766. — Högmessopredikan på klagodagen öfver konung Adolf Fredriks död. Stockh. 1771. 4:o. — Predikan öfver Evangelium på 10 Söndag. efter Trefaldighet 1772, som var tacksägelsedagen för den lyckligt slutade regementsförändringen. Stockh. 1772. 4:o. — Tal, hållet för Svenska Akademien på dess högtidsdag d. 20 Dec 1791 ifrån altaret i Slottskapellet. Stockh. 1794. 4:o. — Tal och Christendomsfrågor, då konungen högtidligen aflade sin Trosbekännelse. Tryckta i det protokoll, som vid samma tillfälle blef hållet. Stockh. 1794. 4:o. — Högmessopredikan på 13 Sönd. efter Trefaldighet, hållen uti Kongl. Slottskapellet på Drottningholm vid H. Kongl. Maj:ts första nattvardsgång. Stockh. 1794. 4:o. — Tal vid Tacksägelsen i Stockholms Storkyrka d. 1 Nov. 1796, då konung Gustaf IV Adolf antog rikets styrelse. Stockh, 1796. 4:o.

(Källor: Westerås Stifts-Tidningar d. 29 Febr. 1808. — Westén, Svenska Hofclerecietets Historia. Del. I. Afdeln. 3. — Munktell, Westerås stifts Herdaminne. Del. I. — Fant och Låstbom, Upsala erkestifts Herdaminne. Del. III. — Rothliebs Matrikel 1807. — Kröningssvärds Matrikel. — G. J. Adlerbeths Historiska Anteckningar. Del. III. s. 45, 46, 140, 259.)

J. G. C.

FLÖGH, HARTVIG.

Det upprepas allmänt af våra häfdatecknare att *Hartvig Flögh* var en af de *Danske* fogdar, hvilkas tyranni gjorde

Sveriges allmoge så benägen att följa Engelbrekts fana i strid mot kon. Erik af Pomern och unionspartiet. Den danske historieskrifvaren Jahn förfäktar den åsigt att dessa fogdar, blott såsom af kon. Erik tillsatta, blifvit betecknade som danskar, men, oaktadt hårda mot svenskar, *kunnat* vara svenskar till sin nationalitet, och vill bevisa att så med flera varit förhållandet. Hvad *Jösse Eriksson* beträffar ha vi i Banérbiograflerna (Sv. Biogr. Lexikon, I: 280 87) anfört våra motbevis; om Hartvig Flögh måste vi deremot erkänna, att de uppgifter om honom och hans slägtförhållanden, vi kunnat finna, tyckas bekräfta den åsigt, att han varit svensk.

Redan 1335 fanns en *Nic. Flögh* i Sverige, hvilken jemte Andr. Baath och Sigge Brun nämnas bland de väpnare, prester och famuli, hvilka voro i riddaren Erngisle Jonson Bååts tjenst. Denne Sigge Brun var beslägtad med Banér-ätten *), och Hartv. Flögh var g. m. en dotter af svenska riksrådet Anders Isaksson Banér. Redan 1405 var H. Fl. godsegare, åtminstone jordinnehafvare i Finland. Ett räfsteting dömde då rörande åtskilligt jordagods, som frågått kronan i Sagu och Pemar socknar, dervid H. Fl. var svarande (Arwidssons Finska Handll. VII). 30 år senare, 1435, var H. Fl. slottsherre på Gripsholm, der han efterträdt Jac. Diekn efter 1428. Då Engelbrekts Dalkarlar och Södermanlänningar 1435 belägrade Gripsholms slott, kunde Flögh ej försvara det så länge som erfordrades för att från konungen erhålla undsättning. Han uppbrände derför slottet och flydde 1436.

Han nämnes derefter ej, så vidt vi funnit, i våra häfder, der icke heller namnet Flögh mera synes till. Danskar ha räknat ätten såsom norsk. En *Einar Olofsson Fluge,* som 1449 skref sig till Moseros, förande i skölden en fluga af guld, räknas härstamma från *Einne Fluge,* Lehnsmand på Halogaland 1060, sonson af *Einvind Skaldaspiller*, hvilkens fader, *Finn Skialge*, var g. m. Gunild, Harald Hårfagers dotterdotter. Norrmän anse slägtskapen mellan denna Flugeslägt och Hartvig Flöghs slägt oviss. Vi må då tillåtas att tillsvidare räkna den sistnämnda till *svenska* slägter.

FOCK, GIDEON, GEORG WILHELM och BERNDT WILHELM.

Adliga och friherrliga ätterna Fock härstamma från Jürgen Fock af huset Brüggen i Westfalen, Landt-Drost i

*) Se biogr. öfver *P. Åtänning,* Biogr. Lex. XXIII: 189—92, och öfver *Eskil Isaksson Banér*, Sv. Biogr. Lex. I: 291.

Kurland. Hans sonsons sonson Henrik F., då kapten, sedermera öfverstlöjtnant, blef, tillika med sina bröder Hans, Mårten och Gideon, år 1651 naturaliserad svensk adelsman. Denne Henriks son, Gustaf, landshöfding, upphöjdes 1719 i friherrligt stånd, men afled 1725 barnlös, och utgick med honom då den friherrliga ätten; men den adliga fortplantades genom baron Gustafs äldste broder, Hans Focks äldste son, öfversten Henrik Johan, hvilken 1731 introducerades under n. 1846. På detta nummer adopterades och introducerades år 1752 Mårten Focks yngste sonson, generalmaj. Reinhold Otto F., samt 1756 sistnämnde Hans Focks yngste sons söner, öfverstlöjtnant Reinh. Wilh., löjtnanten Hans Henrik, hofrättsadvokaten Carl Gustaf, löjtnanten Fredrik Bogislaus och majoren Joh. Georg; samt 1804 Mårten Focks andre sons sonsons son hofjägmästaren Frans Ewald för sin ättegren. Från öfversten Henr. Joh. Focks yngste söner Jakob Konstantin och Georg Wilhelm härstamma friherrliga ätten Fock n. 304 och kommendörsätten Fock, och en sonson till denne öfverstes yngste broder blef 1815 friherre Fock n:o 354. Utaf dessa ätter vilja vi här anföra följande personer:

1. FOCK, GIDEON.

Konung Carl XII:s tappre krigare, sedermera generallöjtnanten Gideon Fock föddes 1668. Fadren var öfverstlöjtnanten och kommendanten på Nöteborg Mårten F. till Kollota eller Fockenhoff, som 1651 blifvit naturaliserad svensk adelsman. Gideon F. var kapten vid Nerike och Wermlands reg:te, då han år 1700 i slaget vid Narva anförde regementets ena bataljon. Major 1701, 1702. Öfverstlöjtnant vid Westerbottens reg:te, hvars ena bataljon han 1706 förde i slaget vid Frauenstadt, i hvilket slag han äfven blef sårad. Qvarlemnades i Posen för att hafva inseende öfver de blesserade och förordnades i Aug. månad att med Westerbottningarne utgöra denna stads besättning, der upprätta ett tillräckligt magasin samt efterhand afsända fångarne och de eröfrade styckena till Pomern. Var i drabbningen vid Malatitze år 1708 befälhafvare för Westerbottens reg:te, blef 1709 öfverste vid Helsinge reg:te, hvilket han förde i slaget vid Pultava. Tilfångatogs vid Dnieperfloden och vistades under fångenskapen i Woskrenski, samt hemkom till Sverige år 1722, då han utnämndes till generallöjtnant. Afled d. 23 Sept. 1723. — Han var gift med Gertrud Rehbinder, dotter af ge-

nerallöjtnanten och landshöfdingen frih. Reinhold R. och Katarina Maria Fitinghoff.

(Källor: Adlens ättartaflor. — v. Stjernmans matrikel. Del. II, s. 1446. — Nordberg, konung Carl XII:s Historia. — Ennes, Carl XII:s krigare. Del. 1., s. 532. — Ström, Helsinge Regementes Historia, s. 53.)

2. FOCK, GEORG WILHELM,

son af den 1731 introducerade öfverste Henrik Joh. F. och hans tredje hustru Christina Uggla, föddes d. 21 Jan. 1727 i Skaraborgs län; ingick i krigstjenst 1740 och var 1742 Underofficer vid Westgöta Dals reg:te, samt bevistade s. å. sjöexpeditionen med Göteborgs eskader emot Ryssarne. Blef d. 20 Maj 1746 Lifdrabant. Transporterades d. 28 Febr. 1754 till Löjtnant vid Westgöta kavalleri-reg:te; kommenderades 1757 till Pomern och deltog i krigshändelserna under pomerska fälttåget detta och följande åren, äfvensom i drabbningarne vid Neu-Brandenburg, Kölpin och Anklam. Befordrades d. 7 Oktob. 1760 till Stabsryttmästare och förde ifrån d. 21 Sept. 1761 befälet öfver 600 ryttare af dåvarande generaladjutanten Sprengtportens frikorps, hvilka han anförde i striderna vid Gartz, Neuensund och Taschenberg, samt var en hufvudsaklig orsak till den lyckliga utgången af den sistnämnda. Äfven 1762 var han närvarande vid belägringen af Malchin, samt vid flera rekognosceringar och mindre sammandrabbningar med fienden. Ryttmästare med kompani d. 20 Dec. s. å.; Major i arméen d. 16 Sept. 1766; R. S. O. d. 23 Nov. 1767; andre Major i regementet d. 14 Dec. 1774 och d. 19 i samma månad Öfverstlöjtnant i armen. Erhöll d. 13 Maj 1776 Öfverstlöjtnants indelning; blef d. 1 Sept. 1782 Öfverste i arméen och d. 12 Juni 1785 Öfverste för Westgöta kavalleriregemente. Förde befälet öfver de trupper, som under kriget med Danmark 1788 voro samlade i Alingsås. Kommendant på Göteborgs fästning ifrån d. 20 Juli 1789 till d. 17 Sept. 1790, då han på begäran erhöll afsked "med konun-"gens förklarade nådiga välbehag öfver det nit, hvarmed han "samma brydsamma embete förvaltat." Generalmajor d. 15 Maj 1792; Kommendör af S. O. d. 24 Nov. 1794 och af samma Ordens St. Kors d. 14 Juni 1800. Generallöjtnant d. 9 Dec. 1802. Var Ledamot af Patriotiska Sällskapet och Riksdagsman år 1800. Afled d. 29 April 1808, "hedrad och vördad "af alla, samt saknad ända till tårar af sina underhafvande." Konung Gustaf III:s förtroende synes han i hög grad innehaft.

Gift d. 19 Okt. 1777 med Anna Margareta v. Essen, dotter af kammarherren, R. N. O., friherre Fredrik Ulrik v. E. och Anna Charlotta Kruse.

(Källor: Adlens ättartaflor. — Kröningssvärds matrikel. — Mellin, Beskrifning öfver Hångsdala församling i Skaraborgs län, s. 72).

3. FOCK, BERNDT WILHELM,

född d. 9 Aug. 1763 (föräldrar: öfverstlöjtnanten, R. S. O., Reinhold Wilhelm Fock och M. Stackelberg). Furir vid Åbo läns infanteri redan d. 21 Sept. 1771; Sergeant d. 30 Juli 1773; Fänrik d. 10 Febr. 1779. Erhöll 1780 tillstånd att gå i fransk tjenst och blef *Enseigne* vid reg:te *Royal Suedois* 1781. Återkom 1782. Löjtnant vid Åbo läns reg:te d. 21 Nov. 1786. Bevistade kriget i Finland åren 1788—1790 och derunder träffningarne vid Fredrikshamn, Uddismalm och Högfors, efter hvilken sistnämnda han befordrades till Kapten. Placerad d. 1 Febr. 1790 såsom Kapten vid Kajana bataljon; transporterad såsom Regementsqvartermästare vid Åbo läns reg:te d. 11 Sept. 1793. Major i arméen d. 21 Nov. 1798. Öfveradjutant hos H. Maj:t konungen d. 28 Juni 1802. Öfverstlöjtnant i arméen, Generaladjutant af flygeln och Qvartermästare vid hertig Carls lifdrabantkorps d. 27 Dec. 1803. R. S. O. d. 1 Mars 1805. Organiserade och exercerade, enligt konungens befallning af d. 2 April 1808, en styrka af 3000 man allmoge i Uplands skärgård; anbefaldes d. 14 i samma månad att med öfver- och underbefäl afgå till Åland, der han i Maj månad organiserade och exercerade ytterligare 3000 man af Ålands beväring. Generalintendent för arméen på Åland d. 20 Juli s. å., hvarmed han fortfor till d. 31 Dec. 1810. Öfverste i arméen d. 29 Okt. 1808 och Generaladjutant d. 29 Dec. s. å. Ordförande i den komité, som förordnades att utreda och bevaka f. d. finska arméens aflöningsfordringar d. 3 Maj 1811. Landshöfding öfver Upsala län och Ståthållare på Upsala slott d. 2 April 1812. Upphöjd i friherrligt stånd d. 20 Juli 1815 och d. 10 Aug. 1816 introducerad ibland friherrar. Kommendör af N. O. d. 29 April 1816. Ordförande i allmänna magasinsdirektionen ifrån d. 7 April 1817 till år 1824. Presidents n. h. o. v. d. 11 Maj 1818. Erhöll på begäran afsked från generaladjutantsbeställningen d. 19 Dec. sistnämnda år, samt ifrån landshöfdinge- och ståthållareembetet d. 1 Juli 1830. Tillförordnad Öfverpostdirektör d. 10 Aug. 1836. Död i Stockholm d. 15 April 1837.

Gift: 1) d. 28 Mars 1798 med Johanna Fredrika Ekholm. men skiljd 1808; 2) år 1808 med Engel Ekman (se Sv. Biogr, Lex. III: 383).

(Källor: Rothliebs matrikel 1818 och 1823. — Kröningssvärds matrikel. — Låstboms Höfdingaminne, Del. I.) J. G. C.

FOCK, JOHAN HENRIK.

Baron Jakob Konstantin Fock, t. f. landshöfd. i Skaraborgs län, hade i äktenskap med C. M. Hård af Segerstad en son Johan Henrik, f. 1753 d. 21 Maj, hvilken som Ryttmästare vid Westgöta kavalleri, utnämnd 1775, utgick i fransk tjenst och blef Kapten vid Schombergs dragoner 1779, samt 1781 Adjutant hos Duc de Lauzun, som kommenderade avantgardet af franska arméen i Amerika. R. S. O. 1782. Återkom och blef Major vid Westgöta kavalleri 1785. Tog afsked 1791. Hade en fransk pension årligen af 1500 livres för den tapperhet han ådagalagt i amerikanska kriget. Nedsatte sig, såsom 1789 g. m. Anne Fitz-Patrick, dotter af Rich. F. P., en yngre broder till earlen af Upper-Ossorij, i England, der han "för språkbrukets skull," som det heter i Anreps Sv. adelns ättartaflor, måste (?) antaga namnet De Robeck. Han dog i England d. 22 Sept. 1817, efterlemnande en son John Michael Henry de Robeck, som i svenska riddarhusgenealogien uppgifves vara Major i engelsk tjenst i Dublin. I äktenskap först med en lords dotter, sedan med en Esq's hade han 1859 8 barn.

FOLKUNGE, FOLKE DEN TJOCKE, BIRGER BROSA, MAGNUS MINNISKÖLD, ESKIL LAGMAN, CARL BISKOP, BENGT MAGNUSSON BISKOP, BIRGER JARL, BENGT BIRGERSSON BISKOP, ERIK WALDEMARSSON, ERIK MAGNUSSON, WALDEMAR MAGNUSSON, MAGNUS BIRGERSSON, JOHAN JARL, ULF FASI, CARL ULFSSON, BENGT LAGMAN OCH SUNE FOLKESSON.

Folkungaslägten täflar i märkvärdighet med Ynglinga- och Wasaslägterna *). Näst våra kungalängder bjuder vår jarl-

*) Vi erinra om det i B. Lex. XXIII: p. 236 i en not redan anmärkta. Då Bolgarerna, enligt utländska författare, ansett sig hafva utgått ur Skandinavien (Du Cange, Familiæ Byzantinæ p. 239), likasom Herulerna, så må det ej vara utan all märkvärdighet, att man uti Bulgarerkejsarens och Bulgarerkonungens vapen sett (Du Cange l. c. p. 215) ett *rest lejon* ställdt ofvan Ducatus S. Sabæ *3 balkar*, eller just det vapen, som,

längd vördnad, der vi, enligt Ugglas Rådslängd, räkna n. 10, 12, 17—26 af Folkungarnes slägt. Dessa *Duces Suecorum Dei gratia* voro säkrare rikets verkliga regenter, än de som buro namnet af kungar, och som kunde ega den äran i vaggan. Man jemnföre Birger Jarls betydelse med k. Erik den läspes och haltes.

1. FOLKUNGE, FOLKE DEN TJOCKE.

Likasom en Yngves (Freys) efterkommande kallades Ynglingar, hafva en Folkes ättlingar kallats Folkungar. Den förste historiske person bland Folkungarne är Folke den tjocke. Honom tillskrefs en farfar *Folke Filbiter*, som säges hafva varit hedning och fader till 3 söner, *Ingemund*, Folke den tjockes fader, *Halstan* och *Ingewald*, hvilka alla blefvo kristna. Uppgiften att någons stamfar var *hedning*, är ofta en öfversättning af *gentilis*, som betyder *gentil homme*, eller en man *med ätteledning från en* (i lång tid) *känd slägt*.

Folke den tjocke blef g. m. Ingerta, k. Knut den heliges dotter i Danmark, född 1086 (C. Molbechs Hist. Aarböger I. p. 25). *Folkungarnes stammoder* var således sondotter af k. Sven Estridsson, som var k. Sven Ottos dotterson, en ättling af Gorm den gamle.

Folke, "den mägtigaste man i sin tid i Sverige," berömmes i Rimkrön. och hos Er. Olai för höga dygder, så att, när ättlingarnes brott berättades, det ej sällan anmärktes, att de vanslägtades. Af hans söner i äktenskap med konungadottren, *Arnold*, *Knut* och *Bengt*, gjorde den äldste 1127 anspråk på grefskapet Flandern efter sin morbror prins Carl den danske; men hertig Robert af Normandie fick arfvet. Sönerna *Bengt* och *Knut* äro såsom sådana erkända af Saxo. (Ingertha Folconi, Sveticæ gentis nobilissimo, nupta, Benedictum Canutumque filiis habuit iisdemque mediantibus Bir-

---

sammanlagdt, blifvit Folkungarnes och derefter Göta rikets, ehuru man af "les barres" snart gjorde strömmar. (Att dessa 3 strömmar i början voro hvad Rimkrönikan kallar 3 "bärar," blifver tydligt när man stundom i Folkungarnes sigillaftryck ser lejonet sätta ena foten på andra sidan "barren") — Våra myntskatter med österländsk prägel hafva långt för detta stält utom allt tvifvel, att våra förfäder på flodvägarne hade mycken beröring med kustfolken kring Svarta och Kaspiska hafven. Omkring 970 förstörde Ryssarne de gamle Bulgarernas stad Bulgar vid Wolga, der folk från vårt land och från Asiens länder ofta möttes i handelsärender. — Vi anföra detta sköldemärkenas sammanträffande endast för den händelse att framtida upptäckter skulle gifva förhållandet någon vigt, den det ännu helt och hållet saknar.

gerum, *qui et nunc exstat*, Svetiæ ducem, cum fratribus suis nepotem accepit.) Begge kallas jarlar. Åtminstone Bengt innehade jarlsembetet.

2. FOLKUNGE, BIRGER BROSA, JARL.

Sonson af n. 1. Som Saxo ej bestämdt säger antingen denne Folke den tjockes sonson var Bengts eller Knuts son, så har frågan besvarats olika. Botin följer Ericus Olai och kallar Birger son af Knut Jarl. Strinnholm följer Olaus Petri, som följt flera annaler och kallar Birger son af Bengt Jarl. Denne Bengt var k. Knut Erikssons Jarl. Olaus Petri ger honom vedernamnet Snivils. Birger bär vedernamnet Brosa allenast hos Isländarne, då fråga är om de gamle. Dessa Folkungarnes tillnamn hafva väckt olika förklaringar. Lagerbring ansåg *filbiter* betyda *fyllbytta*, *Snyfvels* har allmänt ansetts betyda *snöflande*, Strinnholm förklarar *Brosa* af isländska ordet brosa, som betyder *småle*, således hvad Smålandsbonden kallar *glisögd*. Då Isländarne måste antagas hafva hört vedernamnen af personer från Skandinaviska kontinenten, synes skäligast att härleda dem från det språk, som bevisligen talades i *vårt* land. På våra runstenar, der vi läsa mansnamnet Folkir, som ofta ristats Fuluki, Fuluka, Fuluha och af Dieterich ej illa förklaras vara liktydigt med det isl. fullhugs, d. ä. modig, träffas väl ej *Fil* (det betyder *elefant* i Wilkinasagan), men *bitri* och *bitir*, hvaraf vi icke kunna göra någon svensk förklaring, betyder der *bättre* (Man kunde tänka sig en förvridning af ett åt mannen såsom Wäring gifvet grekiskt tillnamn, t. ex. *φιλοπατρις*). *Sniaval* är ett mansnamn på våra runstenar, så förklaradt, att det kan anses ungefär uttrycka detsamma, som när Åke Tott af Gustaf Adolf kallades *snöplogen*. *Brusi* (nom.), *Brusa* (accus.) är ock ett mansnamn dersammastädes, som uttrycker hvad en af B. Brosas förfäder Sven Ottos namn *Tveskägg* angaf. Dietrich öfversätter *brusi:* der Bärtige, langharige, isl. ein Mann mit langem Barte, hvaraf vi, enligt hans anmärkning, i vårt språk ha Brushane (tringa pugnax). Brusi säges ock betyda: das brausende oder lange Kaar. De isländska kungasagorna omtala Birger Jarl *Brose*. Det är sannolikare att våra fäder gåfvo höga jarlar dylika hedersnamn, antydande hjeltekraft, än namn, som egentligen afsågo små lyten.

Birger Brosa var den förste, som i häfderna kallas de Svears och Götars Jarl. Vi läsa i historien denne Jarls be-

drifter, och vilja här blott nämna, att Strinnholm kallar honom en rättskaffens och redbar man med sådant anseende, att så länge han lefde, herrskade fred. Erikssonen Knut och Sverkerättlingen Sverker den unge vexlade om regementssätets ära, men styrelsetömmarne hvilade under begge de kämpande dynastierna i samma Jarls starka hand. Måg af en kung och en kungs svärfar, var han upphöjd öfver Carl Knutssons fåfänga att sträcka handen efter den gyllne bindeln, och undgick derföre Carl Knutssons olyckor. Han kunde, ehuru blott en Major Domus hos en kung, beskydda konungar och prinsar. Till honom flydde danske prinsen Magnus, k. Erik Lams son, hvilken B. B. skaffade danska konungens nåd. Till honom flydde danska prinsen Harald Skreng och fick hjelp. Östen Meyla, k. Harald Gilles sonson och k. Östens son, sökte och fick B. B—s biträde. Prinsen var hans gemåls brorson. Till Svears och Götars Jarl flydde prins Sverre, också gemålens brorsson, k. Sigurd Haraldssons son. Norrmän begärde en gång en af Jarlens söner till Norges kung; men han nekade det, föregifvande att de voro allt för unga, då hänvisande de missnöjde Normännen till Sverre, som också eröfrade tronen, och blef en af Norges störste konungar. Då påfven 1198 befallde B. B. att med eld och svärd utrota Sverre och hans anhang såsom kättare, vägrade han lydnad och påfven teg. Och genom det understöd, han gaf danska och ryska prinsar, invecklade han visligen aldrig Sverige i krig. Huru mycket, yttrar Strinnholm, B. B. genom sitt förstånd, sin klokhet och rättskaffenhet förmådde till uppehållande af fred i landet och afvändande af blodiga strider mellan de 2 täflande kungahusen, visa de händelser och hvälfningar, som följde efter hans död. Han dog 1202 och derom antecknades både inom och utom lands. Han hade varit Jarl i mer än 30 år.

Philipp, Birger Brosas son, begärd af ett mägtigt norskt parti till Norges kung, blef den anvisade inhemske kungaättlingen Sverres Jarl, då denne uppstigit på norska tronen. Philipp blef i norska häfderna berömd såsom en af k. Sverres tappraste höfdingar, af konungen så ärad och ansedd, att han erhöll samma förläning, som Sverres broder Erik förut innehaft. *Knut*, Birger Brosas son, kallas i norska häfder Jarl, var Magnus Broks fader, hvilkens son Knut, född af Sigrid, k. Knut Erikssons dotter, var en bland kronpretendenterna i Sverige vid Erik XI:s död. *Folke*, B. B—s son (andre säga bror), anses hafva efter sin faders död undfått jarlsembetet. Sannolikt har han, såsom k. Sverker II:s svåger,

stått på dennes sida i kampen mot Erik Knutsson, och varit den Folke Jarl, som stupade jemte k. Sverker i slaget vid Gestilren 1216 d. 17 Juli. Det skildras såsom ett slag mellan Svear och Götar, der Svearne vunno seger. (En kronist har: Rex Svercherus occubuit & Folcho dux aliique multi viri nobiles de Folkungis, cessitque victoria Svevis.) Denne Folke Jarls son Sune bortförde k. Sverkers dotter Helena ur Wreta kloster. *Magnus*, B. B—s son, är i Sverige okänd, men omnämnes af Sturleson i Sigurds, Inges och Östens saga, kap. 22: "Slutligen blef k. Harald Gilles dotter, Brigida, (sedan hon varit 1:o g. m. Svea konungen Inge Halstensson, 2:o med Karl Jarl Sunesson i Götaland, och 3:o med k. Magnus i Sverige) g. m. Birger Jarl Brose och hade med honom fyra söner, *Philippus Jarl*, *Knut Jarl*, *Folke* och *Magnus*." Döttrarne voro, enligt Snorre, *Ingegerd*, som blef såsom Svea-kungen Sverkers gemål, k. Johan I:s moder, *Christina* och *Margareta*. Denna Christina var möjligen rådsherren Knut Christinæsons moder, hvilken rådsherre k. Erik XI år 1223 kallar "cognatus noster." Hans fader lär således ej varit lika förnäm som modren (R. L. III: 33). Eller kanske fadren ej var bekant, så att dylika qvinnosöner blefvo nödtvungna att upprepa hvad de ensamt visste i fråga om sin härkomst?

Birger Brosa var bland grundläggarne till Johanniter-Ordens kloster i Eskilstuna, och hade i sin tid jus patronatus till derv. kyrka, till hvilken han gifvit egendom i Arby och Aby (D. Sv. n. 839). Dessa Ordensbröder, äfven kallade Hospitaliter, började i vårt land anlägga små kolonier af Johannes Döparens hospital i Jerusalem, så att ej få hospitaler för främlingar och sjuka uppstodo, hvilkas jordegendom till ej ringa del än i dag befinner sig i menniskokärlekens tjenst.

3. FOLKUNGE, MAGNUS MINNISKÖLD.

Magnus Minnisköld var Birger Brosas broder, enligt urkundernas enstämmiga uppgift. När de lika enstämmigt uppgifva, att Magnus Minnisköld var son af Bengt, Folke tjockes son, så väger uppgiften, att samme Bengt äfven var B. Brosas fader, väl tyngst på vågskålen. Då Bengt Snivils var g. m. 1:o Ingrid, dotter af Carl Lagman (Ulf), 2:o Ulvilda, dotter af danske prinsen Björn Jernsida, är svårt att uppgifva hans söners mödrene. I sigillet, som Magnus Minnisköld för, läses *Magnus Benedicti*. Minnisköld må ej förklaras för Månesköld. *Minnisköldsgrenen* hade en *hjertformig* sköld. Får man här-

vid tänka på betydelsen af *Minne*-sångare i tyska riddarspråket i de dagarne?

Denne Magnus bodde på Bjälbo nära Skenninge och antages hafva varit Östgötalagman, kallas R. R. af Stjernman, men är ej af Uggla intagen i Rådslängden. G. m. Ingrid Ylfva, Erik Ulfs dotter. Som Magnus Minnisköld ej nämnes i urkunder såsom vittne efter 1208, och då en urkund uppgifver att en storman Magnus stupat vid Lena d. 31 Jan. 1208, blifver sannolikt, att denne Magnus der slutat sina dagar. Sagan om Ingrid Ylfvas inmurande med upprätt hufvud är allmänt känd. M. M. hade många barn. Märkvärdige bland dem voro *Eskil*, se n. 4; *Carl*, se n. 5; *Bengt*, se n. 6 och *Birger*, se n. 7. *Elavus*, hvilkens testamente är af 1268, är begrafven i Alvastra. Ovisst om Östgötalagmannen 1251 *Magnus* Magnusson var de förres broder. Man antager att Birger Philippsson Folkunges maka Ulfhild och Herved eller Arvid Ulfs (Trolles) maka Magnild voro de ofvanuppräknade herrarnes systrar.

4. FOLKUNGE, ESKIL LAGMAN.

Son af n. 3 och Ingrid Ylfva. Ett af våra mest ärofulla minnen från medeltiden. I Westgöta lagmanslängden heter det om honom, enligt Strinnholms goda öfversättning: "Han eftersporde innerligen och letade fram all lagman Lumbers och andras lagar och, då han fann dem, begrundade han med skarpsinnig urskillning och upplifvade de forntida bruken i den samling af lagstadgar eller laga plägseder, han ordnade tillsamman i ett helt, såluuda läggande grunden till den äldre Westgötalagen; en man kunnig i alla rätter och i alla måtto väl skickad för sitt kall, så att han visste säga hvad rätt och lag var. Hans lärdom var lika med klerkers, så att han ej eftergaf någon: var derjemte manhaftig och väl förfaren i allt hvad till svärd och strid månde höra; i råd och dåd en man för sig, med sådan gåfva af Gud, att han egde ett stort förstånd framför andra män och öfvergick alla rikets höfdingar i all slags skicklighet. Ja, sent födes en slik man." I anledning af detta vittnesbörd hafva både Rabenius och Schlyter antagit, att Eskil sammanfattat den äldre Westgötalagen, åtminstone att han vid dess ordnande laggt *första* handen. Den äldsta handskrifna codex, vi nu ega af Westgötalagen, anses vara från slutet af det sekel, under hvars 3 första decennier Eskils verksamma period inföll (1200—1230).

Eskil var från 1215 g. m. norska Jarlen (Riksförest.) Håkan Galins enka Christina, dotterdotter af k. Erik IX, dotter af norska R. R. Nils Blaka och svenska kungadottren Katarina. Islands lagman Snorre Sturleson *), vidtberömd och prisad i åminnelse såsom häfdatecknare och vitterlekare, besökte 1219 Westgötarnes lagman Eskil, der han mottogs väl, skref qvädet Andvaka till fru Christinas ära och begåfvades med ståtliga skänker, bland annat den fana, som Sveakonungen Erik X förr i striden vid Gestilren. Man har deraf slutat, att Eskil deltagit i den striden i *Svearnes* led. Men skulle han då bortgifvit den fana, han följt? Var den fana, som bortgafs, ej snarare ett krigsbyte, när den gafs till en främling? Lagman Eskil utrustade ett härskepp för att skydda Westgötakusterna för norska partigängare, dem han med nöd undkom; han samtalade 1225 med k. Håkan i Norge, underhandlade med honom angående sin styfson 1227. Derefter synes han ej lefvat länge. Men fru Christina kunde bevista norske konung Håkans kröning 1247 och är troligen den fru Christina, som uppgifves död 1254. Eskills sigill är aftryckt i Rabenii disp. de antiquis Westrogothiæ legiferis.

5. FOLKUNGE, CARL, BISKOP.

Son af n. 3. Derom är Strinnholm viss. (S. F. H. IV. 289. V. Reg. p. 29.) För Reuterdahl är beskaffenheten af k. Johan I:s och Biskop Carls frändskap "helt och hållet obekant." (Sv. kyrkans hist. 2 B. p. 167.) Men urkunderna, äfven efter Strinnholms stränga kritik, framlägga följande frändskap:

Bengt Snivils.

Birger Brose. — Magnus Minnisköld.

Ingjerd, g. m. k. Sverker II. — Biskop Carl. Birger Jarl m. fl.

K. Johan I.

Liljegren anför i Handlingar rör. Skand. Hist. IV: p. 13, der ett bref af nämnde biskop införes: Biskop Carl i Linköping, (som stupade den 9 Aug. 1220) var broder till Riksföreståndaren Birger Jarl. Fryxell (Ber. ur Sv. Hist. 2: 48) upprepar: "Birger Jarls bror, Karl, var Biskop i Linköping," o. s. v. Denne Biskop Carl är den förste svenska konungens kansler,

*) Härvid må erinras, att enligt en af de genealogier, Finn Magnussen infört i Antiquitates Americanæ, härstammade Snorre Sturleson från ett numera svenskt landskap — Jemtland, der Kiallakr, en af Sn. Sturlesons förfäder, var höfding.

vi med full säkerhet känna. Han kallar sig i 3 bref Dni Regis Cancellarius och kallas så i ett af k. Johan 1219 utgifvet bref. K. Johan gaf på sin kröningsdag af sitt fädernearf ett jordagods till Bisk. Carl och hans efterträdare på Linköpings biskopsstol, till vedermäle af sonlig kärlek för den ära, huldhet och tro, Bisk. Carl städse visat honom så i mot- som medgång. Man finner här åter Folkungarne på den Götiska Sverkers-slägtens sida. Biskop Carl utverkade påfvens stadfästelse om tiondefördelningen 1217. Då k. Johan 1220 gick med en här till Estland, för att der utsprida kristendom, liksom Erik IX den spridde i Finland, medförde han Bisk. Carl i Linköping och sin Jarl Carl Folkunge. De landstego i Rotalien (en kyrksocken nära Hapsal, heter ännu Rötel), en strandbygd gent emot Ösel, intogo slottet Leal, tågade fram, lärde, döpte och bygde kyrkor, tills de träffade en dansk korstågshär i Reval Nu synes k. Johan hafva återvändt, men qvarlemnade Jarlen och Biskopen att med den i Leal inlagda besättningen bevaka slottet och fortfara med kristendomsspridningen. Men en morgon kom från det hedniska Ösel en stor hednisk mansstyrka, som belägrade Svenskarne och anlade eldar för att sätta slottet i brand. Svenskarne gjorde väl ett utfall, men öfvervåldigades af fiendens stora mängd. Både Carl Jarl och Carl Biskop bragtes om lifvet med svärd och eld. Detta skedde den 9 Aug. 1220. Att Carl Jarl var den hertig Carl, som var hertig Birger Broses och Magnus Minniskölds bror, anses äfven af våra critici sannolikast. Han var således bisk. Carls farbror. Reuterdahl anser sig berättigad att hos denne biskop antaga en stor verksamhet för kyrkans angelägenheter, men betviflar att han, ehuru uppenbart martyr och bland dylika upptagen hos Vastovius, blifvit kanoniserad.

6. FOLKUNGE, BENGT, BISKOP.

Son af n. 3. "Dominus Benedictus filius dni Magni" (D. Sv. n. 185) eller "Dominus Benedictus frater Episcopi Caroli" (D. Sv. n. 181) kan svårligen vara den Bengt, Östgöta lagman, död 1294, g. m. Sigrid (den fagra), död 1289, om hvilken berättas hos Fryxell, Sv. Hist. 2 D. 9 kap., utan må snarare vara den biskop Bengt i Linköping, som efterträdde martyren Carl Folkunge, hvilken Benedictus Birger Jarl kallar germanum *) suum i Dipl. Sv. n. 843, der öfverskriften har: "Bir-

*) I Dipl. Sv. n. 891 kallas Elavus Byrgeri quondom Ducis *germanus;* i n. 528: Elavus *frater* Dni Ducis Byrgeri.

ger Jarls stadfästelse på sin broders Biskop Bengts i Linköping gåfva." Se ock Strinnholm l. c. p. 290. Bengt var biskop i 12 år, hade derunder kapellan, stallare och munskänk. En qvarn, som gifvits honom i böter, skänkte han till ett kloster. Han understödde både Dominikaner- och Franciskanerorden, hvilka nu började inrätta lärda skolor i städerna. Påfven gaf honom rättighet att i sitt ställe för mindre brott gifva aflösning. Han fick 1232, i anledning af sin bönfallan, rättighet att förordna kaniker i Linköping, der man ej egt dylika i mannaminne. Genom hans och efterträdarens Lars's gifmildhet och nit uppstodo 6 kanonikater, hvartill de öfverlåto gods och hemman af sitt arf och eget. Biskop Bengt stiftade af egna medel S:t Nicolai altare i Linköping 1224, invigde Maria kyrka i Wisby 1225, gifvande densamma åtskilliga förmåner. Tiondefrågan förde Biskop Bengt till sin fullbordan i Östergötland. Linköpings domkyrka uppstod genom hans nit. Han hade begynt detta kostsamma men ädla arbete, hvars fullbordan dock öfvergick hans krafter, enligt hans framställning inför påfven, som uppmanade alla prelater och klerker att biträda honom. Vi veta således, slutar Reuterdahl, från hvilken tid Linköpings herrliga domkyrka, ett af vårt lands märkvärdigaste byggnader, härleder sig. Äfven utom Linköpings stad ordnade sig nu Östgötakyrkan. Till allt detta, yttrar Reuterdahl, var utan allt tvifvel biskop Bengt i betydlig mån upphofsman. Rhyzelius anför att B. nedlade sitt biskopsembete 1232. Reuterdahl nämner intet derom. Hans dödsår 1237 är i samtida annaler anfördt. — Denne Biskop må ej förgätas, der Folkungarnes främste medlemmar framhållas och ej med sin brorson bisk. och hert. Bengt i Linköping sammanblandas.

7. FOLKUNGE, BIRGER JARL,

var dock den mest bekante sonen af n. 3, ehuru de redan anförde sönerna alla äro framstående män.

Liksom vi ej anförde om de Sturar, hvilka varit Riksföreståndare, deras egentliga regeringshistoria, som tillhör deras konungars här uteslutna historia, så vilja vi i denne Riksföreståndares biografi förbigå det rikshistoriska, med ett enda undantag, som synnerligen berör denna historiska personlighets karakteristik. Birger Jarls historia blifver alltid ett vigtigt kapitel i våra rikshäfder. — Han var g. m. 1:o k. Erik X:s dotter Ingeborg, 2:o danska k. Abels enka Mechtild; k. Håkan i Norge var hans måg och 2 konungar i Sverige

hans söner. Såsom Stockholms grundläggare har han i våra dagar fått sin stod på Riddarholmstorget i Stockholm, dervid man likväl synts vilja förneka hans folkungabörd och gifvit honom 3 rosor i skölden *).

Hans lagstiftningsära gör hans namn odödligt. Lehnberg liknar honom i äreminnet inom Sv. Akademien vid dessa torn, hvilka man först ser då man nalkas en stad, och sist upphör att betrakta, när man aflägsnar sig. Birger blef såsom sändebud i Norge den under hans frånvaro aflidne Ulf Jarls efterträdare i jarlsembetet 1247 (se Strinnh. Sv. Hist. IV: 319), och fortfor dermed till sin död, natten till den 21 Okt. 1266, hvilken timade, såsom det tyckes, på Bjälbo, i Rimkrönikan kalladt Hjälmbolund, troligen vid någon afskrifning tillkommet för Bjälbolund. Blef begrafven i Warnhems kloster. Strinnholm kallar honom "den siste af Sveriges Jarlar, af dess styresmän den förste, hos hvilken röjer sig dragen af en statsman." Han var Jarl i 19, Riksföreståndare i 16 år.

Barn: a) med *Ingeborg* (svenske k. Erik X:s dotter och danska k. Waldemars dotterdotter, förmäld 1236 † 1254): 1. Kung *Waldemar.* 2. Kung *Magnus I.* 3. *Erik*, hertig af Småland 1266, död 1274 (enl. Botin), hvilkens dotter Ingeborg, såsom förmäld med Johan I, hertig af Sachsen-Lauenburg, blef stammoder för detta hertigliga hus, från hvilket k. Gustaf I valde sin första maka K. Waldemars drottning Sofia kallade denne Erik: *Erik allsintet*, då hon kallade Magnus för kittelbotare. 4. *Bengt* Biskop. Se n. 8. 5. *Richissa*, född 1238, förmäld 1252 med norske k. Håkan IV:s äldste son Håkan V, som under fadrens lifstid kröntes till kung. Enka 1257, återvände hon 1259 till Sverige, der hon dog.

b) med *Mechtild* (danske k. Abels enka, hertig Adolf IV:s af Holstein dotter, förmäld 1261, enka 1266, död 1288): 6. *Katarina*, g. m. Sigge Guttormsson till Lina. 7. *Margaretha*, g. m. Leonard Ottesson (Örnfot), Ridd., Sv. R. Råd och Lagman. 8. *Helena*, g. m. Ingemar, dansk ädling, k. Magnus Ladulås' gunstling, som ihjälslogs på Gälaqvist af Folkungar 1278.

c) en *frilleson*, kallad i somliga urkunder G., hvilken bokstaf, enligt Torfæus, betyder Guttorm, men enligt ett påfvediplom och isl. annalerna *Gregorius*; sannolikt den vapenföre sonen, som, enligt ryska annaler, följde fadren på fälttåget till Finland 1249; han begåfvade Riseberga kloster, stiftade en prebenda i Upsala, och dog 1276 (D. Sv. n. 558. 718. Strinnh. l. c. IV: 502).

*) Se härom Biogr. Lex. XXIII: p. 223.

Den enda episod ur Birger Jarls regentlif, vi här vilja beröra, såsom allt för mycket karakteriserande hans personlighet för att af biografen kunna förbigås, är "sveket" mot fränderna Folkungarne vid Herrevadsbro 1251 (i korthet vidrördt i Sv. Biogr. Lex. III D. p. 316). Rimkrönikan, som nära 100 år derefter skildrar uppträdet efter hörsagor, rimligast framburna af det 1251 besegrade partiet, sedan följd af nästan alla häfdatecknarne, framhåller Birger Jarl ej blott såsom hård, utan såsom nedrigt trolös. Lagerbring och Strinnholm ha likväl mera aktat samtida annalers tystnad, än en senare rimkronist, anseende Birger ej på denna ena anklagelse kunna dömas såsom vanligen skett. Den med tilldragelsen samtida Hakonar konungs Saga berättar: I Sverige möttes Birger Jarl och båda herrarne Filip jemte Knut Magnusson. De kommo alla i Jarlens våld och lät han då halshugga dem alla, jemte många andra män med dem, mest Tyskar; men de fleste Svenskar gaf han fred. Var om denna Jarlens gerning olika omdöme. "*Möttes*" förstods af Claussön i Norske Kongers Chron. såsom "hade en drabbning med." Strinnholm finner just i uttrycket att omdömet utföll *olika* ett bevis, att ej eder svurits och trolöst brutits o. d., ty då måste det ogillande omdömet hafva blifvit *allmänt*.

Dock får försvaret ej gå så långt att Birgers ånger ej får tillräcklig förklaring. Han kände sig behöfva följande året ingå till påfven i Rom med sin syndabekännelse, hvilket steg man ej utan skäl sätter i förbindelse med förra årets olika bedömda dåd. Påfven gaf honom 3 månaders aflat. Han skulle således inom 3 månader efter påfvebrefvets inhändigande hos sin själasörjare ångerfullt bekänna och afbedja sina synder. Man kan förmoda att, hvad Birger gjort, skett i samråd med gemålen Ingeborg och k. Waldemar, hvilka inneslutas i påfvens förbön att Herren med förgätande af förbrytelserna *(delicta)* ville gifva dem delaktighet i det himmelska goda.

Vi böra härvid erinra oss, att Birger ej sjelf velat se en Folkunge på tronen. Men när Ivar Blå mot Jarlens vilja dit uppsatt Jarlens egen son, så syntes för Birger ej något gagna fäderneslandet mera än att hindra stormännen från upprorsförsök. De som halshöggos hade enligt enstämmig uppgift höjt upprorsfanan, förr än de föllo i Birgers våld, de må hafva blifvit fångne eller gifvit sig på nåd och onåd eller fått löfte om en lejd, som sedan genom något trots eller försök till svek af rojalisterna ansetts förverkad, men dervid olika per-

soner kunde hyst en olika mening genom att olika bedöma *det näst föregående* i saken. Se vidare längre fram n. 15.

Birger Jarl må här särskildt bemärkas såsom förfader för det öfvervägande antalet bland dem, som efter hans död suttit herrskande på Sveriges, Norges och Danmarks troner,

Se här: 41 (bland 52) i Skandinavien regerande majestäter, hvilka äro Birger Jarls afkomlingar:

(Dessa 41 majestäters namn äro tryckte med kursiv stil.)

BIRGER JARL, g. m. Ingeborg, Sv. k. Erik XI:s dotter, danske k. Waldemar I:s dotterdotter.
. *Waldemar*, k. i Sverige, g. m. Sophia, k. Erik VI Plogpennings dotter, också en ättling i manlig linea från k. Sven Estridsson.
. . Erik (förde sin moders 3 lejon), g. m. Ingeborg, Ivar Blås sonsons dotter, förande ungefärligen samma ättemärke som k. Sverkers dotter Helena.
. . . Waldemar, g. m. Ingeborg Bosdotter.
. . . . Margareta, g. m. Christiern Brodersson (Tjurhufvud).
. . . . . Greger Christiernsson, upptog de 3 hufvuden af mödernets 3 lejon. R. R. R.
. . . . . Christiern Gregersson (Lejonhufvud).
. . . . . Abraham Christ:ss. R. R. (Lejonhufvud).
. . . . . Erik Abr:ss. R. R. (Lejonhufvud).
. . . . . Margareta, g. m. k. Gustaf I.
. . . . . *Johan III*, k. i Sverige.
. . . . . *Sigismund*, k. i Sv. o. Pohlen.
. . . . . *Carl IX*, k. i Sverige.
. . . . . *Gustaf II Adolf*, k. i Sv.
. . . . . *Christina*, regerande drottning i Sv.
. *Magnus I*, k. i Sverige.
. . *Birger*, k. i Sv.
. . Erik, g. m. Ingeborg, dotter af k. Håkan VI i Norge, den siste manlige Harald Hårfagers eller Ynglinga-ättlingen, som historien känner.
. . . *Magnus II*, k. i Sv. o. Norge.
. . . . *Erik XII*, k. i Sverige.
. . . . *Håkan*, k. i Sv. o. Norge, g. m. Margareta, k. Waldemar IV:s i Danm. dotter.
. . . . . *Olof*, k. i Danm. o. Norge.
. . . Euphemia, hertig Eriks och Ingeborgs d., g. m. hert. Albrecht af Mecklenb. Riksförest. i Sv.

. . . . *Albrecht*, k. i Sv.
. . . . Henrik, hert. af Mecklenb.
. . . . . Maria, g. m. hert. Wratislaus af Pommern.
. . . . . *Erik XIII*, k. i Danm., Sv. o. N.
. . . . Magnus I, hert. af Mecklenb. K. Albrechts i Sverige broder.
. . . . . Johan I, h. af M.
. . . . . Henrik, h. af M.
. . . . . Magnus II, h. af M.
. . . . . Anna, g. m. Wilhelm II, landtgrefve af Hessen-Cassel.
. . . . . Philippus Magnanimus, landtgr. af Hessen-Cassel.
. . . . . Anna, g. m. Wolfgang, Pfaltzgrefve vid Rhen.
. . . . . Johan, Pfgr. v. Rh.
. . . . . Johan Casimir, Pfgr. vid Rh. Hertig af Stegeborg.
. . . . . *Carl X Gustaf*, k. i Sv.
. . . . . *Carl XI*, k. i Sv.
. . . . . *Carl XII*, k. i Sv.
. . . . . *Ulrika Eleonora*, reg. drottn. i Sv.
. . . . . Wilhelm IV, Ph. Magnanimi son, landtgr. af Hessen Cassel.
. . . . . Wilhelm V, landtgrefve af H. C.
. . . . . Wilhelm VI, landtgr. af H. C.
. . . . . Carl, landtgr. af H. C.
. . . . . *Fredrik I*, k. i Sv., g. m. Ulrika Eleonora, se ofvan.
. . . . Ingeborg, k. Albrechts i Sv. syster, g. m. Henrik II, grefve af Holstein.
. . . . . Gerhard, gr. af H.
. . . . . Hedvig, g. m. Dietrich, gr. af Oldenburg.
. . . . . *Christian I*, k. i Danm., N. o. Sv.
. . . . . *Johan II*, k. i D., N. o. Sv.
. . . . . *Christian II*, k. i D., N. o. Sv.
. . . . . *Fredrik I*, k. i Danm.
. . . . . Adolf III, hert. af Holstein Gottorp.
. . . . . Johan Adolf, h. af H. G.
. . . . . Fredrik III, h. af H. G.
. . . . . Christian Albrecht, h. af H. G.
. . . . . Christian August, furst. bisk. af Lübeck.
. . . . . *Adolf Fredrik*, k. i Sv.

LIBRARY
LUTHERAN SCHOOL OF THEOLOGY

. . . . . *Gustaf III*, k. i Sv.
. . . . . *Gustaf IV Adolf*, k. i Sv.
. . . . . *Carl XIII*, k. i Sv. o. N.
. . . . . *Christian III*, hertig Adolfs äldre broder, k
i D. o. N.
. . . . . *Fredrik II*, k. i D. o. N. och genom ho
nom *Danmarks* 10 *senare konungar t. o. m. Fredrik VII*
. . . . . Dorothea, g. m. hert. Wilh. af Brunsv
Lüneb.
. . . . . Dorothea, g. m. Carl, pfa'tzgr. till Zweibr
Birkenfelt.
. . . . . Christian I, pf.-gr. t. Zweibr. Bischweiler
. . . . . Christian II, pf. gr. t. Zw. Birkenfelt
. . . . . Christian III, d:o d:o.
. . . . . Fredrik, d:o d:o.
. . . . . Maximilian Josef, k. i Bayern.
. . . . . Augusta Amalia, g. m. prin
Eugene Beauharnais.
. . . . . Josefina, g. m. Oscar I, k.
Sv. o. N.
. . . . . *Carl XV*, k. i Sv. o. Norge
. Erik, hertig af Småland, Birger Jarls tredje son.
. . Ingeborg, g. m. hertig Johan I af Sachsen-Lauenburg
. . . Albert II, hertig af S.-L.
. . . . Erik III, hert. af S.-L.
. . . . . Erik IV, hert. af S.-L.
. . . . . Bernhard, hert. af S.-L.
. . . . . Johan IV, hert. af S.-L.
. . . . . Magnus I hert. af S.-L.
. . . . . Katarina, g. m. kon. Gustaf I.
. . . . . *Erik XIV*, kon. i Sv.

8. FOLKUNGE, BENGT, BISKOP.

Son af n. 7; säges född 1254, då han skulle vara 14 år yngre än k. Waldemar, samt blifven, såsom redan då Canonicus i Upsala, Erkedjekne i Linköping vid 18 års ålder. Snarare är han dock född 1244 (1245?). Kallades i fadrens lifstid *Scholaris* eller *Scholasticus*, då brodren Waldemar hette *Rex* och brodren Magnus *Dux* (öfversattes både med *Hertig* och *Jarl)* samt brodren Erik *Domicellus* eller *Junker*. Bengt synes varit yngst. Han hade tidigt egnat sig åt det andliga ståndet och redan från gosseåren tillhört kyrkan i Linkö-

ping, der tvenne hans farbröder varit biskopar. Var den förste Kaniken vid Upsaliska kanonikatet Tierp. 1272 blef han Archidiaconus i Linköping. 1277 skrifver han sig frater & cancellarius illustris regis Sveorum. 1284 kallas han Dux Finlandiæ, men ej när Alsnö stadga tillkom. Bibehöll denna titel till sin död. Var Riddare och Riksråd tillika då han 1286 valdes till Biskop i Linköping. Han var en ädelsinnad, rättskaffens och välviljande man, bättre biskop än hushållare. Han gaf till kyrkor och andliga stiftelser med stor frikostighet utöfver tillgångarne, så att han efterlemnade stor skuld. I Finland hade han äfven användt lånta penningar till furstendömets gagn, hvilka han önskade måtte med furstendömets inkomster gäldas. Han frånsade sig såsom biskop den del af riket, som fadren anslagit honom, viss att, efter Rimkrönikan:

Kyrkan orkar mik väl föda
I mina dagar till min döda.

Ericus Olai tillägger, att han ock gaf sina bröder att dem emellan fördela, hvad som tillfallit honom i fädernearf, för att dermed vinna dem till enighet och fred, ehuru förgäfves; ty bröderna hade ej Bengts försakande sinne. Då k. Magnus gaf sin broder Bengt åtskilliga af Folkungarne Holmgers och Philipps af Runby till kronan indragna gods, ville Bengt ej behålla dem, utan med bifall af Holmgers enka Helena af Sko (Philipps af R. dotter), gaf han dem till Skokloster 1282. Till S:t Clara kloster gaf han Korsö 1288. Till Upsala domkyrka gaf han Stafveberg på Färingön, till Nydala kloster gaf han den biskopsrättigheten, som kallades konungens ensak. Till Linköpings biskopsstol testamenterade han Rönö slott 1289. Till Nydala kloster gaf han år 1290 sin tionde utaf 16 socknar och, på sin sotsäng, Kungslena i Westergötland. På mötet i Skenninge 1285 nämnes Bengt främst bland biskopar och herrar, då der stadgades, att ingen måtte på folkets bekostnad färdas till herremöten, utan att vara särskilt genom konungens bref kallad. Syftet var ock, att inga andra skulle inflnna sig, "emedan allt för stor samling af allmoge åstadkomme dröjsmål." Han var d. 3 Dec. 1290 hos sin broder k. Magnus på Bjälbo, jemte sin broder exkungen Waldemar. Kort derefter dog k. Magnus (d. 18 Dec.) på Wisingsö. Biskop Bengt dog 1291 i Maj af pesten. 2000 markers skuld, som han efterlemnade, betaltes af efterträdaren biskop Lars (Lillie), som dertill kunde använda inkomsten af hertig-biskopens gåfvor till biskopsstolen.

9. FOLKUNGE, ERIK WALDEMARSSON.

Sonson af n. 7, son af k. Waldemar och Sofia, danska k. Erik Plogpennings dotter. Störtad från tronföljden, då hans fader störtades från tronen, räddades han dock genom fadrens flykt till Wermland från Ramundaboda, då Magnus kommit dit "för att bota drottningens kittlar." Den 3-årige gossens räddning låg dervid fadren mer om hjertat, än att kämpa om riket. Prinsen lemnades i Erling Alfsons i Borgarsyssel våld, då fadren från Norge återvände till Sverige, för att se huru de trupper, som öfvergifvits af sin kung, öfvergifvit honom. 1276 drog prinsen med sin moder till Danmark, och mottogs väl i sin morfaders hof. Kort derefter lär Sofia dött och fadren förde ett lättsinnigt lefverne. Eriks ställning derunder är okänd; men när k. Magnus dött, fruktade man att partier kunde uppträda mot Birger, slutande sig kring prins Erik Waldemarsson. Han förd es då till Stockholm och insattes på slottets torn, men

De läto honom der ledigan och lösan gå
Och läto hans disk full väl stå.
I konungens stegershus reddes hans mat
Af sådan kost, som konungen åt,
De gåfvo honom å hans bord,
Och dertill kläder och fagra ord,
Sådan dryck man konungen bar
Slikt samma lät man i hans kar.

Dock var han strängt bevakad, så att han ej fick gå ur tornet. 1302 blef han lösgifven, sedan Birger krönts. Erik drog då till Norge, vid samma tid blifven faderlös. Hertigarne Erik och Waldemar, Magnus Birgerssons söner, förbundo sig 1311 att gifva Erik Waldemarsson Marks härad i förläning med alla rättigheter deraf såsom ersättning för den rätighet han kunde hafva till Sveriges rike, lofvande äfven, att efter norska k. Håkans ompröfvande öka denna förläning. Men Claussöns och Hvitfelds uppgift att Erik förut var *Magister Capellarum* hos k. Håkan, förfaller nu, när man läser innantill n. 1629 i D. Svec. Der står nemligen: Dominus Ericus Waldemari quondam regis Sveorum filius, *Dominus Finno*, Magister Capellarum nostrarum. I den afskrift de nämnde författarne följt, har *Dominus Finno* öfverhoppats. Hofprest var vid nämnde tid en Finn Haldorsson. Man må således ej vidare upprepa, att denne prins lade af purpurn och tog prestkappan.

Prins Erik återkom sedan till Sverige, blef der gift med Ingeborg, dotter af Knut Jonsson (Blå) till Aspenäs, Drotz i

Sverige, samt upptogs bland Riddare och Rikets Råd. D. 6 Maj 1317 utgjordes "vårt rikes råd," omkring Hertig Erik Magnusson, af herr Matts Kettilmundsson, Drotzet, herr Knut lagman i Westergötland, herr Erik Waldemarsson, herr Philipp Ulfsson och herr Carl Näskonungsson" m. fl. Vid en förlikning mellan kungen i Sverige och borgmästare och borgare i Wisby 1322 nämnes bland Consiliarii, näst efter biskoparne, Knut Jonsson, Drotz, och Riddaren Erik Waldemarsson före Matts Kettilmundsson. 1323 nämnes Ericus Waldemarsson före Knut Jonsson regis Sveciæ & Norvegiæ illustris dapifer. Från 1322 och 1324 har man kungasonens sigill, deri han förde de 3 lejonen med ansigten *en profil*, sitt mödernevapen, med omskrift *Secretum Erici Waldem.* (Hadorphs copiebok E. 80 p. 24. Append.). I Ugglas rådslängd (III: n. 173) uppgifves han lefva ännu 1349. Han hade i mödernearf fått Trelleborgs slott, som fått de danske tre lejonen till bomärke ("Tre lejonsborg"), hvarvid en rättsgrund för vapenombytet kunde uppstå. Han egde en son Waldemar Eriksson, som under ett diplom af 1347 hängt sitt secret, visande 3 lejon med ansigten *en face* och omskrift: S. Waldemari Erixson (Had. l. c.). Dennes son, *Erik Waldemarsson*, som dog efter 1400, slöt folkungaätten. I ett diplom rörande Eskilstuna af 1388, för han de 3 lejonen med ansigten *en profil* och i brefvet kallas han Erik Woldemarsson (Hadorphs Copiebok E. 73, p. 63). Hans syster Margareta blef g. m. Christiern Brodersson af Kärr (Tjurhufvud). Deras barn upptogo de 3 hufvudena af sin moders 3 lejon och blefvo derför kallade *Lejonhufvud* och *Levenhaupt*, en ätt som ännu fortlefver.

10. FOLKUNGE, ERIK MAGNUSSON.

Son af k. Magnus I och drottn. Hedvig, grefve Gerhards af Holstein dotter. Denne hertigs historia ingår så fullständig i vår rikshistoria, att vi här blott erinra, att Erik, Hertig af Södermanland 1284, Riddare 1297, fängslades af brodren k. Birger natten mellan d. 10 och 11 Dec. 1317, död i Nyköpings slotts fängelse kort efter den 27 Juni 1318. G. m. Ingeborg, k. Håkan V:s i Norge dotter, som 1327 blef g. m. Knut Posse, hert. af S. Halland. Hertig Eriks och Ingeborgs son Magnus blef Sveriges och Norges kung. Dottren Euphemias son Albrecht blef Sveriges kung. Strinnholm finner Hertig Erik utmärkt af ett ridderligt väsende, ett intagande

och hurtigt skick, ett nedlåtande, vänligt, behagligt umgänge. Han var det egentligen ledande hufvudet i hertigoppositionen, skicklig i mycket och djerf i utförandet af det som beslöts.

11. FOLKUNGE, WALDEMAR MAGNUSSON.

Broder till n. 10. Om hans historia, sammanflätad med brodren Eriks, gäller hvad vi om densammes anmärkt. Han blef Hertig af Finland 1302, Riddare s. å. G. m. 1:o Thorkel Knutssons dotter Christina, som förskötts; 2:o Ingeborg, k. Erik Presthatares dotter. Bodde länge på Öland. Fängslades gemensamt med sin broder och dog vid samma tid. En son och en dotter dogo späda. Strinnholm, som senast bedömt dessa till en del regerande hertigar, har funnit dem framstå som hersklystna, krigiska, manliga, behjertade män, i kamp med en kung utan eget omdöme, utan fasthet, lika öppen för onda som goda råd, sjelf hvarken mägtig att styra sig sjelf eller andra. Deraf dessa olyckliga söndersliningar af både land och folk och naturens kärleksband.

12. FOLKUNGE, MAGNUS BIRGERSSON.

K. Birger och Margareta, Erik Glippings dotter, förmäld 1297, hade en son Magnus, född 1300, som blef utkorad till Sveriges kronprins på Midsommardagen 1303, hvilket val stadfästades Pingstdagen 1304. Räddades vid Håtunaleken genom att föras undan af Arvid, Smålänningen. Se Sv. B. Lex. I. p. 233. Trolofvades högtidligt med Ingeborg, k. Håkan V:s dotter och genom fullmägtig vid henne vigd 1309. Farbrodren Erik tog denna brud ifrån honom. Han blef derefter trolofvad med Euphemia, hertig Witzlaws dotter af Rügen. Ej heller detta äktenskap blef af. Efter våldet i Håtuna synes Magnus ej ansetts säker i sina föräldrars hof, utan uppehöll sig i Danmark hos morbrodren k. Erik Menved. Då 1318 hertigarnes död gjorde missnöjet med k. Birger så brinnande, sändes bud till junker Magnus att hemkomma till sin faders och kronans räddning och försvar. Utrustad af k. Erik Menved med 600 väl beväpnade ryttare, anförde af en Martin Dune, kom han snart sin fader till undsättning, tågande fredligt fram genom Småland, mött af fadren i Östergötland. Då fadren sedan flydde till Gottland, skulle Magnus försvara Stegeborg, hvilken borg dock af brist på lifsmedel måste

uppgifvas, sedan junker Magnus likväl manligt afböjt flera anfall. Den 19-årige manhaftige kungasonen Magnus Birgersson, som mot dagtingan kastats i fängelse, blef nu undanskjuten för den 3-årige hertigssonen Magnus Eriksson, och ej blott såsom k. Waldemars son undanskjuten från tronen till en rådstol. Folket var trött vid familjstriderna inom Birger Jarls ätt och ansåg bödelsyxan såsom det säkraste fredsslutet. D. 28 Okt. 1320 fördes, efter ett herremötes dom, Junker Magnus, som förgäfves bedyrade sin oskuld i hvad fadren gjort, då sonen var i Danmark, ur tornet vid Stockholms slott till Helgeandsholmen, der han, knäböjande på en tapet, halshöggs. Hans lik bars sedan af riddare under presters psalmsång till Magnus Ladulås' graf. Vi känna ej om bland de psalmsjungande klerkerna, som flogo följa den utvalde men sedan halshuggne konungen från Helgeandsholmens afrättsplats till n. v. Riddarholmskyrkan, äfven "*Archidiaconus Upsaliensis Dominus Ericus filius Birgeri regis,*" befann sig. Denne uppgifves hafva blifvit Erkedjekne i Upsala 1310 (Mon. Uller. 207), då han måste hafva varit ett barn, och uppgifves död omkr. 1322 enligt Peringsköld, men enligt Rosenhanes kungalängd hade han dött redan 1314.

K. Birger, som flytt till Danmark, krossades af budskapet om sonens död. Han upphann, 41-årig, döden den 31 Maj 1321 på Spiksborg. Hans graf ses ännu i Ringsteds kyrka i Danmark, liksom hans makas, den danska kungadottrens.

13. FOLKUNGE, JOHAN
(KNUTSSON MED GEMÅL).

Sedan vi nu följt Magnus Minniskölds ätt tills endast konungar återstodo, *Magnus II Eriksson, Erik XII Magnusson, Håkan Magnusson* och *Olof Håkansson*, återvända vi till andra grenar på Folkungarnes ättestam, ehuru deras förbindelse med stammen och med hvarandra inbördes ej har lika reda och klarhet i våra häfder.

Johan Jarl var, enligt våra Langfedgare, son af den Knut Folkunge, hvilken var Bengt Snivils broder och Folke den tjockes son. Vi kunna hvarken rubba eller befästa denna mening. Ehuru historien allenast vet, att Jarl Johan blef, sedan han i 9 år stridt mot Ryssar och Ingrer, första aftonen efter sin hemkomst (omkr. 1229) på sin gård Askanäs i Mälaren

på Ekerö*) öfverfallen och ihjälslagen af Estländska sjöröfvare, så vann han dock ett i våra inhemska krönikor ofta ihågkommet namn. Strinnholm antager med skäl, att vi kunna läsa åtskilligt om den storättade Jarl Johans bedrifter i den af Gruber utgifna lifländska krönikan, kallad Origines Livoniæ, likasåväl som om Carl Biskops (se härofvan n. 5) och Carl Jarls.

Jarl Johans enka flydde från Askanäs öfver Mälaren till det gent emot liggande Hunhammar, ett gammalt folkungagods i Botkyrka socken, samlade i hast folk tillhopa, lade ut från strauden, förföljde Esterna och hann dem vid Kungshatt, nära Drottningholm, der de alla nedgjordes. Stället blef sedan kalladt Estamötet eller Estaklippan. Då i den lifländska krönikan omtalas, att bisk. Wilh. af Modena, Roms legat till Estland och Lifland vid den tiden, såg fribytare, som slagit bopålar ned på Ösel, återkomma dit från Sverige med fångar af begge könen samt rikt byte och rof, så kan antagas, att alla strandbuggare ej träffat så lyckliga motståndare, som de, hvilka upphunnos af Johan Jarls modiga enka, en medtäflerska i ära med Sten Svantesson Stures. — Man har allmänt antagit att k. Knut den långe, hvilken såsom upprorsstiftare besteg svenska tronen s. å. hertig Johan mördades på sin gård af sjöröfvare från östern, varit denne hertig Johans son. Vi hafva i Sv. B. Lex. III p. 313 (Erikska ätten n. 5) haft tillfälle framhålla de öfvervägande skälen för Strinnholms förmodan, att Knut var en af kungl. Erikska slägten. En Bengt Johansson (Folkunge) till Rickebasta (R. L. I: 52), som 1253 satt i k. Waldemars rådskammare, kan snarare vara Jarl Johan Folkunges son.

14. FOLKUNGE, ULF FASI.

Som Bengt Snivils son och Magnus Minniskölds broder har man räknat Carl Jarl, hvilkens krigiska förtjenster i

*) Laur. Petri uppgifver att Askanäs legat på Åkerön. 1279 säges k. Waldemar hafva på Askanäs afsagt sig riket till förmån för brodren Magnus. Annars är Asketjärden en vik af Mälaren i Barkarö socken (vid Westerås), som förer samma vapen som hela häradet. Der utvisades Graus tid ruiner af en gammal herregård, som varit stor, hvarest en jungfru bott, som bar en guldkedja, räckande från halsen till foten (Grau, Westml. beskr. p. 347).

bstern äro anförda vid n. 5, der Carl Jarls brorsson biskop Carl är intagen. Val måste han, som Strinnholm anmärker, då han föll i Estland, hafva varit gammal, men som yngre broder behöfver han val ej då hafva varit äldre än brodren Magnus var, när han, såsom Strinnholm anser möjligt, stupade 1208. Denne Carl Jarl, som ock kallats *den döfve*, nade en son *Ulf*, kallad *Fasi*.

Ulf framträder först i historien, då Knut Långe begrade kung Erik här vid Olustrum d. 28 Nov. 1229. Se iv. B. L. III: p. 315. Erik här blef här slagen, han sjelf lydde, Knut uppsteg på tronen och Ulf, såsom hans Jarl, bevittnade derpå näst erkebiskop Olaus en gåfva till Sitæ Mariæ kyrka i Aros (Liljegren sätter ' men Strinnholm ytrar: neml. S:t Mariakyrkan i Nya Upsala, icke den i Westerås, dervid citerande Peringsk. Mon. Ullerak.). Detta enda kungabref af k. Knut börjar: K. dei gracia rex Sveorum, daeradt 1231. Jemte Ulf nutto nog i rådskammaren Laurentius, ogman i Tiundaland, och Germund, lagman i Attundaland. Ulf eholl jarlsembetet äfven sedan k. Erik störtat sin störtare, allande sig U. dei gratia Dux Sveorum, då han i Westerås 244 intygade en äldre öfverenskommelse rörande häradsrostlonen och kallades af påfl. legaten bisk. With. af Sabina, i ett bref, utfärdadt i Linköping d. 19 Nov. 1247, V. ux incliti Sveorum. Strinnholm (S. P. H. IV: 317) anmärker att i Sveriges styrelse hufvudsakligen allt gick i enne Folkunge Ulf Jarls tid efter hans hufvud likasom styelsetommarne sedan höllos i jarlens starka händer i Folkungen Birger Jarls dagar. Ulf Jarl stod i vänskapligt förhållande med norska konungen Håkan, men då k. Håkan bräunt yar i Wermland, hvarifrån norska upprorsflockar jemt fingo nderstöd enligt Håkans klagan, då ett svenskt sändebud innnit sig, och konungen derför begärt ett konungamöte ll tvistens slitande, beramades ett möte emellan Sveriges ch Norges kungar i Lodöse. K. Erik, åtföljd af Ulf Jarl ch sin svåger Birger Magnusson, infann sig, men från Norge om ingen. Kanske verkade härmen härofver något hos orges vän Ulf, utom hvad resans besvärligheter förmått. an sjuknade och dog. Norska kungasagan intygar att Svenkarne mycket beklagade detta dödsfall. Det inträffade utet af 1247 eller början af 1248 (Strinnh. l. c. p. 318 noten).

I Hakonar konungs s. c. 259 läses. Enn Ulfr Jarl Fasi ar mestr landrada madr i Svia rike.

I Bjorn Haldorsens isl. Lexikon läses: *Fas*. gestus. Geærde — 2) Supercilium. Hovmod. Stolthet. Han var hæglatr

i *fasi*. Strinnholm upplyser att man ännu i Helsingland talar om en man *med fas*, då man vill säga en man som vet att skicka sig. Måtte således vi ej se här liksom uti isl. kurteise (courtoisie), sveite (suite) m. fl. en rådbråkning af ett fransyskt ord: en man med fason. Det är ej sagdt att Svenskarne så kallat honom. Våra urkunder känna ej detta vedernamn.

15. FOLKUNGE, CARL ULFSSON.

I Dipl. Sv. n. 846 läsa vi att Birger Jarl 1250—51 förnyat en handelstraktat med Lübeck i närvaro af Hr Karl, Ulf Jarls son. I Dipl. Sv. n. 364 nämnes, enligt en vidimation från 1353, en *Karl hertog birges brother*, och *Her Carl*, samme *hertog Birges sön* såsom bevittnande en förordning af d. 25 Dec. 1248. Strinnholms gissning (l. c. p. 293 not), att urkunden haft V, som vid vidimationen lästs som B., är nästan oemotsäglig. Ty Ulf Jarl hade både en broder Carl och en son Carl. I urkunden n. 846 från 1250—51 utmärkas de med följande: præsentibus Dno Karolo Karuli ducis filio, dno Karulo, ducis Ulfonis filio.

Denne Jarlen Ulfs son var ej nöjd med att en frände valdes till fadrens efterträdare, utan ville att jarlsembetet skulle såsom ett arfsembete behandlas. Han ville göra platsen åter ledig, men ej sjelf synas dervid. Då Folkungar af hans närmare fränder mötte i upprorets härklädnad Birger Jarl vid Herrevadsbro 1251, så var "själen i sammansvärjningen" (krönikornas intyg), Hr Carl Ulfsson, bland dem, hvilka följde Birger Jarls dotter Richissa, då hon beledsagades med all ståt till förmälningen med k. Håkan. När Carl Ulfsson hemkom och sporde "det trolösa våldet" (hvarom se n. 7), så skedde väl en ömsesidig qvittning i det yttre, men ej djupare försoning, oaktadt Jarlens ånger, framburen till Rom, än att Carl, af fruktan att ej alltid undgå förgiftningsförsök, drog sig till Guds riddare, korsfararne i Preussen — enligt krönikornas framställning. Strinnholm betviflar ej blott uppgifterna om Carl Ulfssons inblandning i upproret, likasom Birger Jarls fiendskap eller hemliga stämplingar mot sin företrädares son, utan läser deri *en hel dikt*. Såsom skäl för sin mening anför han, att Birger uppdrog åt Carl att beledsaga Birgers dotter till Norge, likasom att anföra en hjelptrupp åt Norges konung, som skulle falla in i Danmark, ehuru infallet öfver gränsen ej skedde, hvilket skulle bevisa det goda förhållandet mellan den nye jarlen och den förre jarlens son.

I en påfvebulla af d. 15 Mars 1262, ej känd då af Sv. Dipl. I—II banden utgåfvos, men sedan af Styffe funnen och meddelad Strinnholm (l. c. p. 414, 15), stadfästades Hr Carls anordning af Myrby, Tullgarn, Åby, Bergshammar m. fl. allodia in Svecia till ett S. Maria hospital, tillhörande tyska riddareorden i Liffland och Kurland. Månne denna gifmilda kärlek till orden ej kan hafva någon förklaring i harm mot — ett otacksamt fädernesland?

Botin kallar Herr Carl "en stor men olycklig person i sitt tidehvarf." Episoden om honom är emellertid en af de vackraste i stora Rimkrönikan. Vi anföra den i nysvensk omskrifning.

Folkungar voro en väldig slägt,
som med sin magt mycken oro väckt.
En af dem hette Junker Carl.
Han satte sig upp mot Birger Jarl.
Birger ville ock honom fördrifva
Och alla, som ville hos Junkern blifva.
Folkungar samlade sig åter då
Och togo folk, hvar de kunde få,
Af Uplands, Danmarks och Norges blomma,
Ja Tysklands också, månde krigare komma;
Men bedragne de blefvo vid Herrevadsbro
I Westmanland, der de ederna tro,
Som Birger Jarl och bisp Kol der svuro,
Att blott de svärdet ej längre bure,
De skulle då ej förföljas mer.
Så lade de svärdet helt fridfullt ner
Och öfver bron till de svärjande gingo,
Men blodiga hufvuden der de fingo.
Här var likväl ej Junker Carl.
Allrådande sedan vardt Birger Jarl.
Han ville nu låta Junkern förgifva,
Och unte ej honom vid lifvet blifva.
En korsriddare rådde vår Junker då,
Att ut till Lithauen som riddare gå.
Till Gudsriddarne snart han tågar,
Der en af dem så honom frågar:
Junker! Vill ni med oss strida?
Eller vill ni här hemma längre bida?
Han svarar: Jag vill med eder i strid
Och varder ej de Lithauer blid.
De skola min brynja och plata få stöta —
Jag har ock synder, för dem bör jag böta —
Och i hjelmen hugga med hedningasvärd.
Min Gud dock mig skyddar; men är mig beskärd
Den lott att döden i striden möta,
Då vet jag att intet förloras dervid,
Att för lifvets oro vinns himlens frid.

Snart striden begynte. Så stark den stod,
Att snart öfver foten man gick i blod.

hjelmarne svärden klungo med magt,
Och de kristna föllo. Då vardt der sagdt:
"Fly Junker! fly, vi tappa." Men han:
Jag ser ej af eder en enda man
Till flykt sig vända. Hvi skulle då jag?
Man svarar: "Vår orden hafver den lag:
Är fienden hundra och tio vi,
Dock ingen flyr, ty vi tro på de orden,
Att, förrän blodet kallnat på jorden,
Är själen i himlen." — Jag tror som J,
Sad' Junkern och in i striden flög
Och lade än hedningar flera i hög.
Han stred tills han föll. När hans död blef spord,
Till sin maka sade Jarl Birger de ord:
"I himlen han gerna må fröjda sig
Blott han på jorden är skild från mig."
Men Jarlens maka sin frände begret
Och klerker öfver honom sjunga lät.

Denne Carl Ulfsson hade en bror, *Bodvar Ulfsson*, som, enligt Torfæus, deltog i mötet vid Göta elf mellan k. Waldemar och hertig Magnus såsom en bland de senares skiljomän 1277, samt en bror *Elof Ulfsson*, kallad Caroli Ulf ducis frater i Bilagan n. 1 till P. Rabenii diss. de antiquis Westrogothiæ legiferis. Dennes son *Birger Elofsson*, Lagman i Östergötland 1293, kallas Riksråd hos Botin, Sv. F. H. 2:296, likasom i Stiernm. Höfd.-M., men är ej upptagen i Ugglas Rådslängd. Han förde lejonet öfver tre strömmar i sitt sigill. Dennes syster *Margareta Elofsdotter* var g. m. R. R. Gudmar Månsson till Ulfåsa och Loo, hvarefter "Ulfåsaätten" nedlade fädernets hjorthufvud och upptog af mödernet ett rest lejon.

Äfven bland Folkungar, hvilkas genealogi är mer eller mindre oviss, träffas namnkunnige män. Vi må anföra några af dem.

16. FOLKUNGE, BENGT LAGMAN.

Vi känna ej med visshet hans föräldrar. Om vi låta vittnesbördet, gifvet efter 1248, att den då döde (bonæ memoriæ) biskop Bengt i Linköping var Birger Jarls verklige broder (germanus) bestå, (D. Sv. n. 843) och således antaga att Dnus Benedictus frater Episcopi Caroli Linc. 1219 (n. 181), samt Dnus Benedictus filius dni Magni (n. 185) varit densamme herre, som sedan vid sin död 1237 varit biskop i 12 år, så måste Lagm. Bengt i Östergötland, g. m. Sigrid den fagra, han må hafva dött 1294 eller ännu lefva 1303, hafva varit

en annan Bengt inom Folkungaslägten. Med allt skäl anmärker Strinnh. det betänkliga i att låta den Bengt Östgötalagman, som bivistar mötet i Tyreholm 1303 eller nära 100 år efter fadrens död, vara Benedictus Magni, frater Episcopi från 1219. En Bengt Magnusson nämnes i en urkund 1269, sannolikt son af en Magnus Bengtsson, som bevittnade ett k. Erik XI:s bref 1248. Men var denne Magnus Bengtsson son af Bengt Magnusson, Birger Jarls bror biskopen, så måste en som dog mer än ett decennium förrän celibatet vid Skenningemötet 1248 fullt antogs, förut hafva varit gift, åtminstone haft en erkänd son innan han ingick i andeliga ståndet, då han *såsom en rik och högättad man* höll sig med capellan, stallare och munskänk. I en chronologia medii ævi uppgifs, som vi nämnt, Bengt Lagman död 1294, och hans hustru Sigrid 1289. Strinnh. anser dock möjligt, att denne Lagman varit den Bengt, som ännu lefde 1303.

Vi känna om honom blott berättelsen rörande giftermålet med Sigrid, som kan läsas i sin enkla skönhet i Fryxells Berättelser 2 d. p. 48—50, dervid man dock torde nödgas antaga, att den som säges frukta en bror i stället fruktar en farbror, hvilket också rimmar sig bättre med hela berättelsen.

17. FOLKUNGE, SUNE FOLKESSON.

Är en för sin kärlek namnkunnig Folkunge, under det så många fått odödligt namn för sitt hat.

Vi nämnde i n. 2 (Birger Brosas biografi), huru Folke Jarls son Sune bortröfvade från Wreta kloster k. Sverker II:s der insatta dotter Helena. Derom se Sv. Folkvisor af Geijer och Afzelius n. 27, Danske viser fra Middelalderen n. 87, samt Afzelii sagohäfder. År 1237 gåfvo Hr Sune och Helena till Wreta kloster allt arf och eget i Kimstad (D. Sv. 295), dessutom begåfvade de Alvastra, der Helena önskade hvila hos sina stamfäder (D. Sv. n. 302), så att för den brutna klosterfreden böttes frikostigt. Helena förde i sitt sigill den Sverkerska draken "Blåfoten?" Folkvisan låter Sune samråda med en bror Knut. Diplomerna känna blott en Sunes bror Hollinger eller Holmger (R. L. I: n. 46). Men en folkvisas namn måste betyda litet, der Elins fader kallas k. Magnus. Visan skildrar detta bortförande såsom utfördt mot konungadottrens vilja. De två lefde sedan i 15 år på Ymseborgs otillgängliga slott, men hon sade derunder ej till honom ett ord, ej ett nej eller ja. De 3 döttrar, hon

födde, fick hon icke se förr än på sin sotsäng. Historien känner 2 döttrars namn: Katarina, som blef k. Erik XI:s drottning, och Benedikta, g. m. Svante Polk till Viby, hertig Knuts till Reval son, hvilken var k. Waldemar II:s i Danmark naturlige son. Dock måste en tredje dotter tilläggas, en svenska drottningens syster, hvilken Östgötalagmannen Laurentius 1245 bortröfvade, flyktande till Norge, derför landsförvist af k. Erik och Birger Jarl.

FOLLIN, ELIAS.

Elias Follin föddes d. 8 Okt. 1746 i Östergötland. Fadren, Samuel Follin, prost i Törnevalla, modren Anna Christ. Ekeroth. Student i Upsala 1763, kom 1765 som barnens informator till den lärde hofmarskalken Sack, i hvilkens bibliotek Follins håg för historiska studier synes väckt. Under ett jagtnöje var han nära att skjuta ihjäl den unge grefve Per Brahe, baron Sacks systerson. Häpnaden vållade en svår mjeltsjuka, hvarunder F. blef underlig till sinnes, vandrande från Upsala till Törnevalla, den ena vallfärden efter den andra. Det allvar i sinnet, som härefter uppstod, föranledde grundliga teologiska studier. Han prestvigdes 1771 som baron Sacks huspredikant. Hofpred. 1775. Hosp.-pred. i Malmö och Pastor i Oxie och Bjäresjö 1780. Kyrkoh. i Helsingborg 1785. Blef Prost på installationsdagen. Kontraktsprost i Luggude 1805. Teologie Doktor 1809. Död 1819 den 18 Dec. Tolf barn reste hans minnesvård på Helsingborgs nya kyrkogård. Gift med Hedvig S. Bergeström, dotter af hans företrädare vid Helsingborgs pastorat doktor H. Bergeström. Hon hade länge vistats som guvernant hos en svensk minister i Spanien. Friarebrefvet skrefs på sirlig franska och besvarades på samma språk.

F. har efterlemnat en betydlig samling handskrifter, hvilka i senare tid blifvit skänkte till Lunds universitetsbibliotek. Hans Helsingborgs Historia, utgifven af P. Wieselgren, trycktes i Upsala 1851. Både hans tryckta och blott i handskrift ännu förvarade arbeten vittna om en i den tiden ovanlig insigt, särdeles i svensk historia och statistik. Blott i ett tryckt tal öfver prosten Adolf Faxe härmar han sin egen tids vittra stil, men i sina öfriga skrifter är han en trogen lärjunge af Sven Lagerbring och E. M. Fant. Barfod, hvilkens anteckningar om Skåne ej länge sedan utgifvits, har begagnat Follins rika samlingar, likasom åtminstone *en* senare författare af de lärde i Lund, ehuru

källan ej angifvits. Skäl är att antaga det många utaf F:s statistiska uppsatser blifvit använda i hans förtrogne ungdomsvän E. B. Lindbloms hand, då denne hade mera smak än tid för dylika studier. — F. höll en predikan för kronprinsen Carl August morgonen före prinsens död. Ämnet var bönen och prinsen yttrade att predikan var just för honom. Det utkast som der synes följdt ses i Helsingborgs Hist. pag. 387—389.

Bland F:s tolf barn må nämnas: *Maria Chr.*, gift med Öfv. C. F. v. Geijer, *Carl Harald*, Ryttm., R. S. O., egare af Pålsköpsgård vid Öresund, *Magnus*, Hamnkapten i Helsingborg, *Tage Johan*, Ryttm., bosatt på Lagkarlebäck nära Göteborg, samt *Anna Ulrika*, gift med Landskamr. Kjellander i Christianstad, drunknad tillsammans med honom och systern *Emma* i Helga å, hvilken olycka, besjungen af Assar Lindeblad, hugfästat de bortgångne äfven bland obekanta.

Skrifter: Helsingborgs Historia. Ups. 1851 — Tal öfver A. Faxe 1803. — Anteckningar om Skåne. 1 vol. in fol. — Skånska Herregårdars fordna egare. 1 delen (2 d. förkommen). — Bref till en vän vid Riksdagen 1800. — Dito vid Riksdagens slut, m. m., förvaras på Lunds universitets bibliotek.

(Källor: Helsingborgs Historia. — Enskild kännedom.)

FORBUS, ARVID.

Ibland de många skottska slägter, hvilka under seklet 1550—1650 räknade flere eller färre medlemmar i Svensk tjenst, var slägten *Forbes* både i hemlandet en af de förnämsta och i det nya moderlandet talrikare representerad än de flesta öfrige. I en anteckning utaf Öfverste *Wilhelm Forbes*, som 1634 kom i Svensk tjenst (uppsatsen är meddelad i Delag. Arch. IX: 60—65), namnger denne 17 bröder och fränder, alla af namnet Forbes, hvilka samtidigt med honom tjenat under svenska fanorna; af fränderna nämner han dock ingen under öfverstelöjtnantsgraden, slutande: "att förtiga majorer, kapitener och andra officerare". Vid ett fotregemente, af *Daniel Forbes, Lord Reay*, fördt i Danska konungens tjenst och sedan öfvergånget i Svensk, buro öfverstelöjtnanten *) och de fleste kaptenerna namnet Forbes. Anteck-

*) Öfverstelöjtnanten hette Arthur Forbes de Towir och blef efter återkomsten till England Peer of Ireland, Lord Granard. Namnkunnigare i Sverige är emellertid hans broder John eller *Johannes Forbesius*, som år 1608 i Upsala disputerade med theologerna om de olika protestantiska dogmernas företräde.

narens äldste bror, *Alexander Lord Forbes*, som 1631 inställde sig hos Gustaf Adolf med 2,600 man i 2 regementen på egen bekostnad, var "ej blott Familiæ Forbesiorum princeps utan den förste lorden i hela konungariket Skottland", och andra brodren *Johan*, som stupade i svensk tjenst, var Baron af Pulltachie. Ätten, som "vid år 1317", enligt riddarhusgenealogierna, var inskränkt till en ofödd son, hvilken ensam undgick det slägten då ofvergående blodbadet, hade vid denna tid så tilltagit, att denna räknade — och räknar ännu — 20 skilda grenar; då en af de i Sverige födde Forbes 1638 sökte naturalisation såsom svensk adelsman, företedde han en slägttafla, hvilken tjugofem herrar Forbes i Skottland underskrifvit.

På svenska riddarhuset har ätten egt tre adliga och ett friherrligt nummer. Vid slutet af 1500-talet inkommo till Sverige *Ernald* och *Henrik* Forbes, fränder, men ej närskylda, och med olika vapensköld. *Henrik*, son af Alexander F. till Thainston och Jonetha Leslie, medföljde som kapten ett värfvadt skotskt regemente och stupade i slaget vid Kerkholm 1605. Hans söner, hvilkas moder äfven var en Forbes, blefvo hvar för sig på svenska riddarhuset introducerade: den äldre, *Jakob*, under namnet Forbes af Lund, n:o 174, (hvilken ätts sista antecknade medlemmar dogo åren 1826—31), den yngre, *Peter*, 20 år senare, under n:o 542 (den siste af ätten stupade i slaget vid Helsingborg).

Ernald F., hvars farfar lemnat Skottland och som sjelf var född och uppfödd i Mecklenburg, blef amiralen Matts Andersson Björnrams måg och nedsatte sig i Finland. Hans begge söner, *Arvid* och *Mathias*, fingo 1638 säte på riddarhuset under n:o 249, hvarifrån den äldre efter fjorton år uppsteg på friherrarnes bänk. Mathias ätt anses utgången med tredje ledet; friherren slöt sjelf sin ätt. — Alla svenska adelsmän Forbes voro militärer; så högt som till öfverstegrad hunno dock endast några få.

Den enda af namnet, som här egentligen vann ryktbarhet och hög samhällsställning, var Ernalds ofvannämnda son *Arvid*, "Friherre (Forbus) till Kimito och Kumo i Åbo län, Herre till Frausborg och Sabeldorff i Pomern, Jackarby, Artsjö och Eda i Finland samt Friberga i Upland". Han föddes den 15 Jan. 1598 på sin mödernegård Ånäs i Finland, gick tidigt in vid arméen och tjente sig upp under Gustaf Adolfs Polska krig, så att han vid början af det tyska (1630) blef öfverstelöjtnant vid öfverste Metstakes finska infanteriregte. Förde som Öfverste först ett värfvadt regte efter Nördlingerslaget vid Hertig Bernhards af Weimar armé. Om

sin kampanj under Hertigens befäl från hösten 1635 till sommaren 1638, då han af Hertigen sändes till Sverige att af regeringen utverka 4 eller 500 svenska matroser, har han författat en egenhändig beskrifning, hvaraf ett fragment förvaras uti De la G. Donat. i Lund, i utdrag meddeladt i De la G. Arch. XI, p. 123—131. Han redogör för marcherna i Burgund, Frankrike, Lothringen, Tyska Rhenstranden och Schweitzergränsen, för nöden och drabbningarne. Kommendanten i Benfelden, som med sina kanoner kunnat skydda åkrarne kring fästningen, var den enda i trakten på 7 à 8 mils omkrets som hade bröd att aflåta; och han tog 40 m. för en säck bröd, som innehöll något öfver halfannan tunna. Tusentals hästar omkommo af brist på furage. Sedan hertigen af Lothringen med ringa möda blifvit slagen ur fältet, mötte den kejserl. generalen Johan de Werth. I tre träffningar anförde F. hertig Bernhards infanteri. I början af 1638, när hertigen ryckte ur de inom Schweitziska gränsen tagna vinterqvarteren, råkade han vid Rheinfeld i en svår belägenhet mot de kejserlige, anförde af hert. af Savelli och de Werth; Forbus belägrade staden och hertig Bernhard led med den öfriga arméen en ej ringa förlust. Forbus måste häfva belägringen och förena sig med hertigen. Då hären hunnit samlas hölls krigsråd, dervid F. gendref de öfrigas mindre djerfva förslag och rådde att medan flenden som bäst trodde sig säker och anförarne voro inne i staden att göra sig lustiga, "taga Gud till hjelp och angripa dem". Hertigen gjorde så och vann sin mest lysande seger, för hvilken han också sade sig näst Gud häfva Forbus att tacka. Efter slaget skänkte han F. 1000 dukater. Alla generalerna blefvo fångna; en af dem, Sperreuter, hade hunnit fram till staden Basels slagbom och bjöd vakten 200 dukater för att slippa in: "men som der var många rådsherrar ur staden, som sågo uppå, huru lustigt de voro jagade, och de voro alle evangeliske derinne, torde vakten ej släppa någon flykting in". Påfvens systerson, hert. af Savelli, lyckades efter några dagar undkomma genom en prests bemedling, som derför, liksom vakten, fick plikta med lifvet; af de öfriga, de Werth, Enckefort, Sperreuter, fördes de begge förstnämnda först till Paris och utvexlades derefter mot Gustaf Horn. Forbus blef kommendant på Rheinfelden, som han snart derefter intagit, och arbetade på dess befästande tills han af hertigen i Juli månad, som nämndt, sändes till Sverige.

Hjelten i den lysande seger, som på ett så bjert sätt gifvit dementi åt generalen de Werths kort förut till kejsaren

insända skrifvelse, att de evangeliske i den trakten icke mera egde någon armé, blef väl mottagen i Sverige, dit han begaf sig öfver Basel, Paris, Amsterdam och Helsingör. Han blef jemte brodren Mathias — då öfverste för ett i Ingermanland stående reg:te — naturaliserad svensk adelsman och å riddarhuset introducerad och erhöll i donation några finska gods, dem han for att bese under det regeringen betänkte sig på svaret angående de af hertigen begärda båtsmännen.

Emellertid inlopp underrättelsen om hertig Bernhards "giftiga död", såsom Forbus skrifver. Frankrike öfvertog hertigens efterlemnade armé, trots Oxenstjernas invändningar; men F. fick ej följa med sitt regemente. Svenska regeringen sände honom i stället till Banérs armé, der han erhöll ett reg:te norrlandsknektar, emedan han för utkomstens skull hellre ville vara öfverste med eget regemente än general, då han ej vore säker om jemn användning. Sedan han en tid följt Banér, återsändes han till Sverige för att framföra ett mindre behagligt ärende; "men de (regeringen) läto så bli och måste vara dermed tillfreds", hvarpå F. i Nov. 1640 återvände till Tyskland öfver Holstein och Hamburg *).

I Aug. 1641 nämndes F. till Öfverkommendant i Vor-Pommern och Kommendant i Stralsund, dit han anlände den 5 Okt. Derjemte erhöll han ett i Wismar förlagdt värfvadt regemente, fick 1646 fullmagt att vara General-Major af Infanteriet och utnämndes 1648 till Guvernör öfver hela Pomern, hvarifrån hans magt ibland äfven sträckte sig till Meisen, Leipzig och Mark-Brandenburg. År 1649 — t. ex. — satte han rådet i Leipzig i arrest d. 8 Maj "för deras kontribution," men släppte dem om aftonen ut igen. Året derpå blef han Krigsråd och for i Maj på Drottning Christinas befallning från sitt residens Stettin till Stockholm, hvarifrån han i Aug. återkom och i Nov. begynte gränse- och liqvidations-konferenser med de Brandenburgska Gesandterna i Stettin.

Redan vid hemkomsten från Weimarska fälttåget hade F. någon förmögenhet: han egde då 30,000 m. i penningar,

*) Han hade under resan varit inbjuden till Holsteinska hertigen, hvarom han berättar i bref från Hamburg: Vi voro i Gottorp hos fursten af Holstein, som lät hemta oss med sin kusk och två junkrar och hade oss på slottet. De ville temligen fylla oss, men vi sluppo med ett litet pinkrus. Jag fann mig ej der. Han hade en hetzlige..... till gemål. Hon sitter och grinar vid bordet, har en stor flabb, så jag kan inte beskrifva't; hon talte icke ett ord vid bordet utan satt och såg sur ut; jag märker, hon är ingen god svenska. Fursten discurera länge med oss efter måltiden på golfvet sedan hon var borta och drack så några skålar, deribland Drottningens, som han ville skaffa en bra man". (Delag. Arch. IX p. 74.)

tom arbetadt silfver, guld och klenodier, och erhöll af regeingen gods i Finland. Han trädde då i äktenskap med Margareta Boije af Gennäs, dotter af öfverste Hans Boije och nka efter öfverste Henrik Horn, en fattig fru, som dock medörde i boet två styfsöner och barndomsvännen Ebba Brahes änskap. Huru stor del denna senare kunde hafva i de åren 647 och 1650 följande donationerna af Neuenbauhoff och Fransborg i Pomern och Kumo kungsgård i Finland, kan ur familens qvarvarande bref icke upplysas. Endast ser man, att ru Margareta rådt sin man att till någon af de höge herarne återsända en af denne till Forbes utfärdad revers, för att derigenom i donationsfrågor erhålla en förespråkare. Det ar på förord af Riksfältherren Jacob Delagardie, Ebba Brahes man, som F. år 1652 upphöjdes till Friherre med det förut donerade Kumo till Friherrskap; han skref sig nu *Forbus*. — Hemkallades 1653 till Sverige, såsom utnämndt Riksråd.

Då Carl Gustaf blifvit konung, synes Råds- och Fältherren Forbus åtminstone under danska kriget blifvit kallad till härен Han skref derifrån (från Wismar 1658) till sin maka, att han icke drog från kungen, utan blef kontinuerligen hos honom, tills han fick draga hem. I ett annat bref till densamma skrifver han: "Jag hänger som lösärmen efter min nådige konung." 1658 utnämndes han till General och var närvarande vid det samma år till Göteborg sammankallade landskapsmötet, hvarest han, jemte tvenne andra, hade i uppdrag att upptaga alla besvär af landet, som deromkring låg (bref af d. 11 Apr.), hvilket många dagar, skrifver han, under 7 timmar gaf de fullmägtige full sysselsättning.

När konungen ville förnya det nyss så ärorikt slutade kriget mot Danmark och under svepskäl bryta de Roeskildska föredragen, erhöll han ej tillstyrkande råd af många, men Forbus var bland de få. Vid Köpenhamns belägring var han också närvarande, men erhöll snart uppdrag att "dirigera militien uti Skåne, Halland och Blekinge". På listan öfver Skånska godsens fördelning mellan svenskar, hvilka enligt regeringens plan af de danska egarne skulle tillösa sig desamma, står Forbus upptagen för Heckeberga, förut Karen Grubbes gods. Såsom qvarter eller "hof" under kriget hade han deremot haft sig anvisadt ett af Lindenows gods.

Det sista drag af Riksrådet F., vi känna, är hans råd till Magnus Gabriel De la Gardie att utbyta Rikskanslerens embete mot Riksmarskens, då minnet af Litthauens eröfring ännu gjorde honom som fältherre väl ihågkommen. Forbus fick till tack ett skarpt bref från den, som sjelf ville bli marsk,

men medgaf sig "incapabel" att sköta rikskanslerens åliggande, G. O. Stenbock, hvilken slutade brefvet: "det kan Forbus considerera, min H. Forbus." — Han dog i Stettin d. 29 Jan. 1665 och ligger jemte sin fru begrafven i Riddarholmskyrkan. Likpredikan hölls af E. Emporagrius; J. Videkindi hade författat personalierna.

Arvid Forbus tyckes ha varit en djerf krigare och drif tig embetsman, på samma gång som en god men föga bildad menniska. Hans bref visa prof på det ena, som det andra (se De la Gard. Arch. IX, 70, 75, 76, 79). Hans enda son, *Jakob*, körde ihjäl sig vid 22 års ålder, flera år före fadrens död; dottren *Sofia Juliana* blef gift med riksrådet grefve Axel Julius De la Gardie. Styfsönerna Gustaf Horn (sedan fader till Arvid Bernhard H.) och Göran uppfostrades omsorgsfullt; till Göran, (som 1655 körde ner sig och sin fästmö under isen vid Drottningholm) skref styffadren 1651: "Jag beder dig att du ville vara flitig uti dina studier och att du blifver fix i latinska språket för all ting, att du med tiden kan tjena Gud och fäderneslandet, ty pennan gäller nu mer än värjan, efter det är fred". — 1652: "Hushålla, mina medel äro nu intet mer såsom förr; kriget är förbi och nu mer intet att förvärfva". — Frn Margareta, som var född 1604 och 1620—29 varit gift med infanteriöfversten Henrik Horn, var en ovanlig qvinna. I personalierna öfver henne yttras: "Fru M. har sina gudelige meditationer uti sång på melodi stält, som efter henne lemnade äre, dermedelst hon äfven i sin dödsberedelse sin själ från denna verlden till det himmelska skilde och transporterade". I vitterhet älskade hon äfven folkvisor och lånte dylika till Ebba Brahe. — Hon dog 1668. Hennes porträtt finnes på Löberöd.

Källor: Delagardieska Archivet. IX, XI. — Adlens ättartaflor. — Hugo Grotii Epistolæ. — Pufendorfs Tyska krigshistoria och Gesta Caroli Gustavi. — Sjöborg, Skånes Hist. och Beskr., I. — Lagus, Borgåboerna A. Wittenberg, A. Forbus, T. Stålhandske och Karl Ruth. Helsingfors 1851.

FREDENSTJERNA, ADAM, D. Ä. (FÖRUT SCHÜTZ).

Adam Schütz föddes d. 25 Dec. 1685 i Wiborg, der fadren var stadsfältskär. Sedan han i Wiborgs gymnasium inhemtat de förberedande kunskaperna, blef han år 1703 Student vid Åbo universitet, hvarest han isynnerhet grundligt studerade lagfarenheten. Auskultant i Svea hofrätt 1706 och tillika e. o. Kanslist i kammarkollegium. Förordnades 1711 till No-

tarie vid en under riksrådet grefve Gustaf Cronhjelms presidium i Westergötland samt Göteborgs och Bohus län tillsatt kommission. S. å. i Oktob. månad vice Fiskal och i Januari 1716 ord. Fiskal i banken, i hvilka befattningar han till verkets förmån utredde många vigtiga ärenden och invecklade rättegångar. Assessor i Åbo hofrätt d. 3 Nov. 1721. Adlad d. 4 Okt. 1726 med namnet Fredenstjerna och s. å. introducerad på riddarhuset under n. 1800. Transporterad d. 5 Jan. 1728 till Assessor i Svea hofrätt; men hans ansökan att derstädes erhålla säte efter fullmagten å assessoratet i Åbo blef genom kongl. resolution afslagen. Hofrättsråd d. 27 Sept. 1736. Erhöll d. 11 Juni 1752 Justitiekanslers n. h. o. v. samt utnämndes d. 1 Dec. 1755 till Justitiekansler. President i Åbo hofrätt d. 7 April 1758, men erhöll, på begäran, af rikets ständer under 1760 års riksdag den fördelen att bekomma permission så ofta han det önskade och hos Kongl. Maj:t anmälte. Fredenstjerna tjenstgjorde derföre sällan i hofrätten, isynnerhet som han på riksdagen 1765 och 1766 utverkade sig ständernas tillåtelse, "att han, som öfver 60 "års tid gått Kongl. Maj:t och fäderneslandet med mångfal-"diga trogna tjenster och vigtiga förrättningar tillhanda, och "nu är till sin helsa mycket försvagad, samt en ibland de "äldste i rikets tjenst varande embetsmän, må hädanefter på "enahanda sätt, som honom förut beviljadt varit, förunnas ledig-"het från tjenstgörande, helst presidentsembetet i bemälte hofrätt "med den myndighet och drift, som vederbör, ändå kan af den "nuvarande vice-presidenten, som tillika med presidents fullmagt "är försedd, förvaltas. Slutligen transporterades han d. 13 Aug. 1768 till President i Kongl. Svea hofrätt och afled i Stockholm d. 4 Maj 1772.

Gift d. 21 Sept. 1721 med Engela Maria Kyper, dotter af Siden- och Kramhandlaren i Stockholm Anton K. och Katarina Neuman, samt död d. 15 Dec. 1755. Ätten utgick med sonen, v. presidenten Adam F. vid dennes död år 1800.

Fredenstjerna var ostridigt en ganska märkvärdig person. Ovanlig duglighet och kunnighet såsom embetsman kan icke förnekas honom; ty utan denna hade han icke kunnat bringa sig upp till de magtpåliggande embeten, som han innehade. Djupast ingrep han dock i sin tids politiska förhållanden; och att han var en inflytelserik person, som hos de magtegande ständerna kunde till sin fördel genomdrifva mycket och måhända af dem ansågs behöflig i Stockholm, bevisar tjenstledigheten, hvilken han ifrån presidentsembetet i Åbo hofrätt erhöll. Den politiska banan började han redan

under konung Carl XII:s regering, då, efter det olyckliga slaget vid Pultava och under det att konungen vistades i Turkiet, ett aristokratiskt parti bildade sig i Sverige, förnämligast bestående af Per och Konrad Ribbing, Johan Creutz, Sven Lejonmark, Lars Molin, Erik Benzelius d. y. m. fl., och hvars bemödanden hufvudsakligast utgingo på att afskaffa den så förhatliga suveräniteten samt sedan återvinna både välde och förmögenhet, hvilka konung Carl XI till så stor del fråntagit högadeln. Fredenstjerna var invigd i detta partis stämplingar och förde vanligtvis protokollet vid dess hemliga sammankomster, under hvilka grunddragen till 1719 års regeringsform uppgjordes. Det djerfva företaget kunde dock icke lyckas, så länge konung Carl XII lefde; men konungens död vid Fredrikshall gjorde utförandet möjligt. Att bankofiskalen F. derefter skulle vinna hastig befordran, var ganska naturligt. Efter hans adlande återfinna vi honom vid riksdagarne 1740 och 1741, 1755 och 1756, 1760 och 1761, samt 1765 och 1766. Han tillhörde mösspartiet och var en ibland dess förnämsta kämpar, men måste ofta, såsom vanligt är med framstående partimän, röna mycket motstånd, så att t. ex., då han under den förstnämnda riksdagen ville ställa oväsendet, som på riddarhuset uppkommit genom lagman Wattrangs protest emot arméens sammandragande vid ryska gränsen, han af den så kallade Lagercrantzska frikorpsen till och med erhöll stötar i bröstet. Under 1756 års riksdag hade han process med kronobönder, å hvilkas hemman han vunnit skatträttighet till understöd för ett anlagdt schäferi. Enligt Tessin (Dagbok s. 194) "bad då böndernas fullmägtig, att dess "principaler måtte tillståndjas bevisa, att de ibland deras fåra-"hjord icke ägde en så ynklig gumse, som Herr Justitie-"kanslern." På sådant sätt synes han icke sällan blifvit hånad; och kanske förtjenade han det till någon del. Under denna process hade han kallat bondeståndet *tjenstekvinnornas söner* och yttrat, att *gemene hopen* icke var tjenlig till schäferiers skötande. I anledning deraf yrkade bondeståndet vid riksdagen 1760 och 1761 att han måtte ställas under fiskaliskt tillsyn. Man trodde dock, att egentliga afsigten dermed var, att afhålla Fr. ifrån presidentskapet i kommerskollegium, hvartill han också blifvit uppförd på förslag. Denna afsigt vanns äfven, ty landshöfdingen baron Rålamb utämndes till president. — Grefve C. G. Tessin talar icke väl om Fredenstjerna; men han var af ett motsatt politiskt parti, och man känner huru partiyran ofta missleder menniskans omdöme. Tessin påstår, att år 1747 hade ryske ministern "baron Korff

för allas ögon ett svenskt kansli. Han presiderade och presidenten F*** var vice kansler." Att härmed menas Fredenstjerna, är onekligt.

Ett annat mera pålitligt omdöme förekommer i De la Gardieska Archivet Del. XVII, s. 21, hemtadt ifrån lektor O. A. Knös' anteckningar: "Adam Fredenstjerna, den äldre af det namnet. Att säga sanning, så var han en elak gubbe. Han var finne och af slät härkomst; blef slutligen, i anseende till ålder och många tjenstår, President i Svea hofrätt. Han var mössa, men icke ens af sitt eget parti älskad. Vid alla tillfällen, der han kunde göra hattarne förtret, var han oförtrutten. Stor jurist, men större advokat, och kände chikaner bättre än lagen. Snål och egennyttig, vidlyftig i sitt skrifsätt, så väl som i komplimenter. Han lefde till en ålder af 90 år och dödde 1772, saknad af ingen och knappt sörjd af sina egna barn. Hans son, vice president Adam Fredenstjerna, har emot sin far haft opposé caractère."

Skrifter: Man har efter honom en mängd tryckta riksdagsmemorialer, Dictamina m. m. Också är hans Tal vid emottagandet af presidentskapet i Svea hofrätt d. 27 Sept. 1768 tryckt.

(Källor: von Stjernmans Matrikel. — Adlens ättartaflor. — Rehbinders Kanslihistoria. — Lagus, Åbo hofrätts historia. — Fants föreläsningar öfver Svenska historien. Stycket V, s. 111, 127, 235. — Bonde, Sverige under Ulrika Eleonora och Fredrik I, s. 109. — Handlingar rörande Skandinaviens historia, Del. VII, s. 215, 218; Del. XV, s. 167, 168, 175. — Tessin och Tessiniana s. 121.) J. G. C.

FREDRIK ADOLF,

Sveriges Arffurste och efter 1772 Hertig af Östergötland, är väl ännu "namnkunnig," men alltmer bortgår det slägte, som om denne furste vet mer än namnet. I *uppfostringsläran* och hjertats historia torde dock vara åtskilligt att inhemta af en närmare bekantskap med denne kungason och 2 kungars broder, hvarför vi i svenska biografien anse oss ej böra förgäta honom, fastän han ej i *svenska historien* inskrifvit sitt namn.

Denne konung Adolf Fredriks och drottning Lovisa Ulrikas yngste son, född på Drottningholm den 18 Juli 1750, utnämnd på födelsedagen till Seraffmerriddare, blef, liksom Gadin, uppfostrad efter de fria grundsatser, Lovisa Ulrika inhemtat genom läsning af J. J. Rousseau och andra samtida filosofer. Hans äldsta broder yttrar sig om denna edukation i bref af den 5 Mars 1770 till R. R. grefve C. F. Scheffer,

som under en utländsk resa skulle följa kronprinsen och den yngste arffursten. "Ni vet, att drottningen sedan längre tid har den idéen att gifva mig min broder Fredrik till reskamrat. Nu är det afgjordt emot både min och hans önskan. Ni har fruktat derför, i anseende till prinsens dåliga uppfostran, ohöflighet och egensinnighet. Men vi skola hoppas det bästa. Jag känner hans hjerta. Han är häftig, men känslofull, öppen för vänskap och låter sig derigenom lätt ledas. — — Himlen har ej gifvit mig barn. — — Allas ögon skola då vända sig till min bror Fredrik. Men hvad hopp för nationen, om han förblifver sådan han nu är? Dock, han är ännu i en ålder, då de falska principer, som man gifvit honom, kunna utplånas och en skicklig hand bilda hans sinne. Blir han qvar här, så är omöjligt, att hoppas någon förändring. Men om han lemnar fäderneslandet, om han anförtros åt edra händer, då skall han märka skillnaden emellan andra Prinsar och sig." Redan då afsåg man att med nämnde resa släcka hans häftiga kärlek till fröken Sofia Fersen. Då ännu 1776 en utländsk resa bekostades i samma ändamål, måste man antaga, att denna kärlek icke var ett sinnlighetens hugskott, utan en verklig passion, af mera styrka än man kunnat tilltro en sådan karakter som Prins Fredriks. Om ej de såkallade statsskälen, kraftigt understödda af den kungliga fåfängan hos prinsens närmaste, sökt genom kärlekens förvillelser förstöra denna ädla känsla, hvarvid de i prinsens egen svaghet funno en alltför beredvillig bundsförvandt — hvem vet, om ej denne Furste kunnat blifva både ärevärd och ärad. Dock — statsskälens farhågor voro ju också möjligheter och om möjligheter är ej värdt att orda.

Tidigt inskrefs Prins Fredrik Adolf i arméen och blef redan 1762 Öfverste för ett efter honom benämndt regemente, mera kändt under det senare namnet: enkedrottningens liffregemente. Efter sin första nattvardsgång den 1 April 1768, fick han säte i ordenskapitlet. Blef Generalmajor den 28 April samma år. Vid riksdagens slut den 30 Januari 1770 aflade han sin hyllningsed och förklarades myndig. I slutet af Oktober s. å. anträdde kronprinsen och prins Fredrik den ofvan omtalade utländska resan. De kallade sig Grefven af Gottland och Grefven af Öland. De kommo till Paris den 4 Februari 1771. Konung Adolf Fredriks död den 12 Februari gjorde restiden kortare än ämnadt var. Prinsen blef samma år R. af K. Preuss. Svarta Örns Orden samt Öfverste för Kongl. Maj:ts eget regemente. Generallöjtnant 1774. Öfverste för Westmanlands infanteriregemente 1775 (Geijer uppger 1780).

Vid kröningen knorrade prins Fredrik derföre att han, enligt ceremonielet, skulle gå näst efter och ej bredvid prins Carl, och inlemnade en ansökan om ändring. Kungens egenhändiga resolution skedde, der sista punkten lydde: "Det kan ej vara någon paritet mellan den, som kan blifva den andres konung och Herre, och den, som endast kan blifva den äldres undersåte." Höpken skref en tid derefter, sedan han tillstyrkt att lemna flottan till Carl såsom Storamiral: "Hertigens af Östergötland ekonomiska oreda, som har förorsakat E. M. en ganska stor kostnad och kanhända ett bekymmer, som E. M. ej kunnat dölja, har ej annan källa, än den orkeslöshet, hvari denna prins lefver. Utan bestämd sysselsättning är det naturligt, att H. K. H. låter hänföra sig till kostsamma förströelser, men uppfyller på detta sätt obetänksamt tomheten af en lefnad, som ledsnaden gör odräglig." Men intet förslag följde, att gifva honom något att skaffa. Fråga var dock att gifva honom ett tyskt regemente i Stralsund och låta honom der residera. Men detta afrådde v. Höpken. — — "Det jernbref, han fått mot sina kreditorer, skall i Pommern ej respekteras." Prinsen blef stött öfver affärernas regleringssätt. Modren trädde emellan. — Grefven af Öland anträdde åter en utländsk resa i Maj 1776, hvarunder hans kärlek till fröken Sofia Fersen (sedan grefvinna Piper) skulle, som redan anförts, genom förströelser släckas. Han återkom och blef nu förälskad i fröken Margareta Lovisa Wrangel, R. R. gr. A. R Wrangels dotter (Geflons sångerskas syster), med hvilken han förlofvade sig. Kungen dikterade sedan det bref, hvarigenom denna förbindelse upplöstes 1782. Genom dessa våldsamheter mot hjertats rätt blef prinsens sedliga kraft allt mer upplöst. Enkedrottningen kallade hellre — mamsell Hagman sin "lilla sonhustru," ja konung Gustaf lär ock kallat henne sin "kära svägerska." Så behandlas ofta sedligheten på samhällets höjder. Inflytelserna i dälderna blifva ej svåra att upptäcka.

Medan ännu Lovisa Ulrikas lik låg ofvan jord, uppstod en beklaglig arfstvist mellan hennes äldste och yngste son. Drottningen hade några timmar före sin död 1782 skrifvit ett bref till konung Gustaf, deri hon vid hot af sin förbannelse ålade honom att låta de 2 yngsta barnen ensamma ärfva sin moder. Hennes öfverste marskalk grefve Ribbing blef befald att, strax drottningen dött, fara från Svartsjö till Drottningholm och egenhändigt lemna konungen detta bref. Detta skedde. Konungen, anande innehållets obehag, ville ej sjelf öppna och läsa det, utan öfverlemnade det till R. R. baron Malte Ramel, som skulle underrätta om innehållet. Då Ramel nämnde mo-

drens vilja och på frågan om den der "förbannelsen" var ovilkorlig, svarat nekande, inföll kungen, att han med nöje skulle gå hennes sista önskan till mötes. Hertig Fredrik, som anländt och inträdt, hörde sin konungs bifall och såg det nöje, hvarmed det gafs. Den sörjande yngste sonen utbröt då, i stället för att tacka, med dumdristighet: "det är äfven E. Maj:ts bästa råd. Jag har en afskrift af min mors bref och känner ganska väl det vilkor, salig drottningen fästat dervid." Nu uppbrusade den sörjande äldste sonen, befallte sin broder gå ut och eftersände R. R. baron Ramel, som fick befallning att föranstalta hela riksrådets sammankallande. Han ville i stöd af grundlagen sätta sin bror under riksrätt och med all lagens stränghet låta döma ett uppförande, så stridande mot den vördnad, prinsen var skyldig sin kung. Detta afstyrdes slutligen; men prins Fredrik blef ej synnerlig gunstling hos regenten derefter mer än dittills. Emellertid blef Hertigen egare af den enda förgylda silfverservis, man då visste omtala, värderad till 10,000 silfverriksdaler, utom den ståtliga servise af porcellaine de Sèvre, hvilken han fått i Paris af konung Ludvig den XV år 1770. Klenare var det beskaffadt med det som skulle uppläggas på serviserna. Affärerna voro vanligen derangerade och krediten ganska klen, om ej alldeles försvunnen — och det, oaktadt mamsell Hagmans berömda oegennytta, att till förvaltaren återlemna de penningar, prinsen skänkte henne så ofta han egde några att disponera.

Hertigen, som slutligen blef General och Fältmarskalk, har dock ej i krigets annaler inskrifvit sitt namn. Han kallades 1788 att "vid konungens sida draga i härnad, för att likna de fäder, hvilkas ära var ett arf," men ett särskildt befäl erbjöds honom ej, utan förbehöll sig konungen att nyttja H. K. H:s mod och nit, der kung och rike det behöfde, hvarmed K. Maj:t ej ansåg sig böra misstros för den blödigheten att vilja spara prinsen tillfälle att söka äran. Prinsen sågs den 18 Juli 1788 i spetsen för Westmanlands infanteriregemente tåga genom Stockholm med mycken stål. Man beundrade hans möda och kostnad för regemetet, som han försedt med utvaldt folk; hela spelet hade han beklädt med sitt eget kostbara livré. Både kungen och prins Fredrik gingo om bord den 23 Juni, "samma dag, då Gustaf II Adolf först landsteg på tysk botten." Då, efter landstigningen i Finland, konungen begaf sig närmare den ort, der sjöslaget vid Hogland den 17 Juli hölls, lemnades öfverbefälet åt prins Fredrik, i hvilken egenskap han ville utfärda ordres till skärgårds-

flottan, som låg segelfärdig på redden, att gå till segel för att undsätta linieflottan, men hindrades af öfverste Ankarsvärd — eller af lugna vädret. (Se Sv. B. Lex. I: 168 f.)

Strax prins Fredrik anländt till Finland, meddelade han "såsom en hemlighet," att han skulle blifva finska arméens chef, avancera till general och få fältmarskalks traktamente. Var detta föregifvande grundadt på ett kungsord, så förutsätter det, att konung Gustaf ej haft kunskap om funderingarne under "salig enkedrottningens tid," hvilka ansågos fortsatta inom finska oppositionen, att "få Finland till ett hertigdöme för sig med Fredrik såsom dess regent" *); men snart visade sig faran af prinsens närvaro. Han mottog Anjalaförbundets män med största förtrolighet, ännu sedan de sökt sprida sitt "advertissement till de svenska regementerna." Nu blef en ny ruptur mellan Gustaf och Fredrik. Prins Fredrik tog afsked från alla embeten och, då kungen dervid offentligt syntes tillstyrka qvarblifvande, förklarade hertigen positift, att han aldrig i detta regeringssättet ville befatta sig med det minsta, upprepade åter sin begäran om afsked och reste några dagar derpå. En rojalist frågade då hvarföre prinsen reste så hastigt. "Han ville hem och se om sina harungar," svarade kungen. Ordleken åsyftade misstankan, att en Hahr med hertigen delade mamsell Hagmans ynnest.

Så gäckades hoppet, uttaladt i konung Gustafs bref till hertigen, då han kallades i härnad: "Om den Högste välsignar våra vapen, skola de lagrar vi gemensamt med E. K. H. kunna skära, öka segrens behag." — Prins Fredrik hade dock 1772 biträdt, åtminstone visat att han gillade det regeringssätts införande, som nu ogillades. Kungen underrättade ej prins Fredrik om freden i Verelä, men då kungen återkom efter fredsslutet, ledsagade arffursten Sveriges drottning i den procession, som mötte Hans Maj:t. "Detta höga par gjorde en utomordentligt vacker figur, såsom de begge presentera sig mycket väl en ceremonie," enligt Barfods ord i Märkvärdigheter rör. Sv. förhållanden 1788—94.

Efter kung Gustafs död se vi prinsen 2 gånger insatt såsom Ordförande i regeringen, först den 3 Juli—5 Augusti 1793, sedan 7 Juli—28 Juli 1794, då hertigen-regenten åtföljde konungen på inländska resor. Hans själskrafter voro af hans utsväfningar så försvagade, att kan knappt kunde användas i riksvårdande värf. Huru olyckliga blifva ej furstar, som anse sig stå öfver Guds lagar, derför att de mer-

*) Se "Besynnerligt nytt", De la Gard. Donat. i Lund, III: 15.

ändels ställas utom de menskliga lagarnes juridiska tillämpning! Att de dock drabbas, likaväl som ringa folk, af utsväfningarnes följder, finner man äfven här. Sher. Rosenhane skrifver den 9 Augusti 1795: "Hertig Fredrik har hela sommaren varit sängliggande och har den ena attacken efter den andra. Förliden Måndag var han så sjuk, att hans skrik hördes ut på gården vid Tullgarn. Man tror att detta är hans sista sjukdom och lärer han sjelf vara derom öfvertygad, emedan han skickat Euphrosyne Löf till staden." Den 13 Augusti var han öfvergifven af läkarne. Kungen hade skyndat dit och framkommit då hertigen nyss tagit Nattvarden. Han återvann helsan och fortsatte sin overksamma lefnad.

Armfelt trodde att ställningen skulle blifva bättre för H. K. H. om han blefve förmäld och hertigen skref verkligen på Armfelts inrådan d. 30 Nov. 1801 från Leipzig, der han då befann sig under sin utländska resa, ett friarebref till Anna Charlotta, den sista hertiginnan af Curland, hertig Peter v. Birons enka, hvilket bref läses i De la Gard Arch. XX: p. 235, 36. Korgen följde den 6 December s. å. Prins Fredrik sökte derpå helsan i Montpellier, der döden ändtligen släckte den qvarvarande lifsgnistan den 12 December 1803. Hans lik hemfördes sjöledes och nedsattes den 10 Sept. 1804 i Gustavianska grifthvalfvet i Riddarholmskyrkan.

Han bodde efter modrens död helst på Tullgarn. Rikets ständer hade inköpt nämnde säteri af gr. M. J. De la Gardies arfvingar, med bestämmelse, att den under kungsgårds natur skulle föräras till kungens yngste son. Man afsöndrade dock åtskilliga underlydande hemman, hvilka såldes, då de deraf inflytande penningarne användes till inköpet af Rosersberg åt hertig Carl. Vi känna ej, om prins Fredriks fosterlands- och konstkärlek inverkade på Hilleström d. ä., då han i en af salarne på Tullgarn målade i arabesk-stil scener ur Sveriges äldre historia. — Musik var en af prinsens käraste nöjen. Giörvell har anmärkt, att prins Fredriks harmonimusik kunde af ingen annan öfverträffas.

Hans stilistiska förmåga var mera underlägsen Carls än Carls var underlägsen Gustafs. Man läse såsom prof på Fredriks förmåga hans bref till generalmajor Aminoff, infördt i De la Gard. Arch. XX: p. 231 f. Prinsens autograf ses i De la Gard. Arch. XVIII D.

Då minuet så mycket förtäljer om prinsens behof af "jernbref" mot kreditorer, böra ständerna rättfärdigas mot misstankan att ha gifvit för ringa anslag till en af regeringen mindre gynnad prins. Då Gustaf III en gång — det hette

då för *sista* gången — rangerade sin broders affärer, uppgafs hans inkomst vara: af statskontoret efter grundlagen 16,666 rdr 32, af Gripsholms bränneriemedel 6,666 rdr 32, revenuen af Tullgarn, som blott beräknades till 1,333: 16; öfverstelönen uppbars af statskontoret, men prinsen uppbar i stället 2,000, S:a 26,666: 32, då riksdaler ännu betydde silfverriksdaler. Men i utgifterna upptages posten "till livréets beklädnad" högre än Tullgarns afkastning.

Almqvist har i baron Julius K*—s reseminnen (Törnrosens bok, VI) antagit en son af prins Fredrik; detta tillhör dock helt och hållet författarens "fria fantasier," hvarom vi ej ens hört någon tradition.

(Källor: De la Gardiska Archivet. — Anjalaförbundet af Malmanen m. m.)

FREDRIKA DOROTHEA WILHELMINA.

Drottning Fredrika har i Sverige efterlemnat ett både äradt och aktadt minne.

Hon var dotter af arfprinsen af Baden Carl Ludvig och Amalia Fredrika af Hessen-Darmstadt; född den 12 Mars 1781. Hennes äldre syster Elisabeth*) hade 1793 blifvit förmäld med ryska storfursten Alexander. När religionsfrihetsfrågan gjort om intet den föreslagna förbindelsen emellan Gustaf IV Adolf och ryska kejsarinnans sondotter, prinsessan Alexandra, synes man hafva sökt genom svågerlag, der det nämnda hindret ej mötte, åstadkomma slägtskapsförbindelse mellan Gustaf Adolf och hans mägtige granne. Fredrika var dessutom Carl IX:s dotterdotters sonsons sonsons dotter, hvarpå statskonsten äfven lade vigt. Gustaf Adolf begaf sig sjelf ut för att fria och hade den kloka beräkningen att draga uppmärksamheten på sig genom att först begifva sig till Lützen. Tidningarne upptogo berättelser om den nye Gustaf Adolf på Lützens valplats och detta synes hafva verkat till hans förmån inom Badenska hofvet. Den 31 Oktober 1797 firades bilägret i Stockholm. Hufvudstadens tidningar från de dagarne äro uppfylda af loftal öfver den kungliga brudens skönhet, hennes talande ögon, hennes lena uttal, hennes "möjligast simpla drägt," — hon bar dock redan den ridderliga S:t Catharinæ orden — hennes oförlikneliga händer, hennes ädla blygsam-

*) Brodren Carl Ludvig Fredrik, storhertig af Baden, † 1818, var gift med Stephanie, kejsar Napoleons adoptivdotter, med hvilkas dotter, Louise Amalia Stephanie, † 1854, Gustaf, prins af Wasa, var förmäld till skilsmessan 1844.

het, hennes gömda majestät, som satte henne främst bland de skönaste och främst bland drottningar.

Snart hviskades det man och man emellan att drottning F. icke var lycklig. Hennes höge make hade mycket i sitt sätt, som erinrade om Carl XI, då denne afvisade ett sin drottnings råd med tillsägelsen: "jag har tagit eder för att föda mig barn, men ej för att gifva mig råd." Då, för handelsbalansens upphjelpande, kaffe-införseln förbjöds och drottningens läkare förskrifvit kaffe på medikamentsflaskor under ett diktadt namn, hade någon god patriot gjort sig mödan att förråda denna vigtiga hemlighet för Gustaf Adolf, som vållade sin gemål stor förskräckelse, när han inkom vid morgonkaffets "intagande" och gjorde sig öfvertygad om rapportens riktighet. Talade han än ej ofta hårda ord, så verkade dock hans blotta närvaro i hofcirkeln förstämmande, synnerligen, såsom prinsessan Sophia Albertina anmärkt, efter besöket i München 1804; (om den af prinsessan berättade misslyckade förgiftningen, som i stället vållat tidtals återkommande sinnesrubbning, se De la Gard. Arch. XX: 179). Alla, som hade tillfälle att på närmare håll iakttaga drottningens uppförande, beundrade hennes mildhet och tålamod. Ingen tviflade på den uppriktighet, hvarmed hon i gudsfruktan sökte kraft till dessa dygder. Förtalet skonade henne då och har ej heller sedan dristat mera än, med "den gamle bekantes" tunga, anmärka att hon syntes ofta låta sina ögon med tillgifvenhet falla på grefve Jakob De la Gardie. Denna tillgifvenhet var ock både lätt förklarlig och billig, då han såsom tjenstgörande kaptenlöjtnant vid drabanterna hade en synnerlig förmåga att afvända konungens utbrott af missnöje från både gemål och barn. Att dervid ej den minsta skugga föll på drottning F:s qvinliga ära är så mycket tydligare, då ej ens den misstänksamme Gustaf Adolf ansåg sig hafva skäl att fråntaga De la Gardie sin ynnest. Då under de sista månaderna af Gustaf Adolfs regering hans lynne var ännu svårare än förut, såg man ofta i drottningens ögon spår efter tårar, ehuru hon sökte i andras närvaro dölja sina sorger. Man talade till och med om handgriplig misshandling, då hon knäfallande bönföll sin gemål att söka fred med Rysslands och Frankrikes kejsare.

Efter den 13 Mars 1809 följde drottning Fredrika sin afsatte gemål till Gripsholm och derifrån till Tyskland. Under den svåra tiden mellan afsättningen och afresan tillvann hon sig genom sitt värdiga uppförande allmän beundran. Hon tog löfte af Jakob De la Gardie att ej göra något det minsta

steg för att förskaffa hennes son en krona, som fallit för ett mordskott från farfadrens och för ett kragtag från fadrens hufvud, dervid angifvande det vackra motivet, att en kung bör kunna älska det land och det folk, hvaröfver han skall regera, men att hennes son i detta hänseende lätteligen torde få motsatta intryck. Den 14 Mars 1809 skref Jak. De la Gardies mor till denne sin son: "drottningens öde är fasligt; sjuk som hon är, och ej veta ett ord af förrän denna händelse var henne öfver hufvudet på den dagen just, då hon fyllde sina 28 år. Hvad för en framtid af år, om hon får lefva med sin svaga helsa." Då Skjöldebrand kom till Gripsholm, för att hemta den f. d. kungliga familjen, hvilken han skulle föra till Baden, och man ernat låta drottningen, så snart hon återvunnit helsa och krafter, resa fullkomligt fri och obevakad, bad hon på det enträgnaste att få följa sin make, om hon ock måste sitta vid hans fötter i vagnen, och då detta, emot instruktionen, bifölls, glömde hon sina krämpor och sprang med ett klädknyte i handen glad som ett barn upp i den vagn, som endast varit afsedd för f. d. konungen.

Hon blef den 17 Februari 1812 skiljd från sin oefterrättlige make. Det må ej väcka förundran att hon i denna fråga gick hans önskan till mötes, då man känner tilldragelser sådana som den, då Skjöldebrand i Carlsruhe såg Gustaf Adolf, nästan från sina sinnen, med en eldgaffel i handen jaga ett af sina små barn framför sig. — Grefve Jakob De la Gardie berättar, att kronprinsen af Bayern, med hvilken han den 2 Juni 1814 sammanträffat i London, då yttrat att Fredrika i sin olyckliga belägenhet lefde lika allmänt aktad och vördad, som hennes makes uppförande var föraktligt. Han lefde då i Basel de la maniere la plus dissolue.

I ett kapell i Schweitz blef öfverste Gustafssons frånskiljda maka sammanvigd*) med sonen Gustafs lärare Pollier, en Beylons landsman, utmärkt hederlig, kunnig och rättskaffens, enligt grefve v. Schulenbergs försäkran. Genom att, under dåvarande politiska hvälfningar, klokt placera f. d. drottningens och de kungliga barnens förmögenhet, mångdubblades den, så att prins Gustaf ingick i sin myndiga ålder såsom en ganska rik man. Både stjuffadren och modren voro eniga att uppfostra honom till privat man, och önskade hellre se honom förmögen och oberoende, än såsom en af otillfredsställd äregirighet fördystrad kronpretendent.

*) Källan för uppgiften kan förf. ej ännu meddela; men har intet skäl att misstänka dess tillförlitlighet.

Den förra drottningen var äfven såsom fru Pollier allmänt aktad och ärad. Som detta äktenskap icke var "eklateradt," (liksom mad. Staëls och hr Roccas under samma tid), bibehöll Fredrika af Baden rang såsom drottning och synes nu först kommit i erfarenhet af lycka i detta lifvet, utom hvad hon erfarit före sin ankomst till Sverige. Hon dog den 25 September 1826 i Lausanne. I sitt första äktenskap hade hon barnen: *Gustaf*, f. 1799, Sv. kronprins till 1809 och som sedan den 5 Maj 1829 förer titeln prins af Wasa (se Biogr. Lex. XX: p. 83 f.), österrikisk fältmarskalklöjtnant; gift med Louise af Baden — se ofvan (en hans son föddes den 3 och dog den 7 Mars 1832; hans dotter Carolina, katholik, blef 1853 gift med Sachsiska kronprinsen Albert); *Sofia Wilhelmina*, f. 1801, † 1852, 1819 gift med Leopold, från 1830 storhertig af Baden; *Carl Gustaf*, f. 1802, † 1805, storfurste af Finland; *Amalia Maria Charlotta*, f. 1805, † 1853; *Cecilia*, f. 1807, † 1844, 1831 g. m. Paul Fredrik August, storhertig af Oldenburg. I det senare äktenskapet hade drottning Fredrika inga barn.

En af de få eterneller, som historien finner inflätade i konung Gustaf IV:s krona, omhuldades, om ock ej insmögs af drottning Fredrikas milda händer. Den som förundrar sig öfver den stockkonservative Gustaf Adolfs ultraliberala ifver för lifegenskapens upphäfvande på landtdagen i Pommern 1806, under det den pommerska adeln efter all förmåga sökte inverka på den konungen omgifvande svenska adeln, bör väl ej blott bemärka den enthusiastiske E. M. Arndts och den excentriske Gemeinhardts uppvaktningar, utan äfven komma i håg, att drottning Fredrika begagnade hvarje tillfälle att erinra sin gemål om hennes älskade farfaders mest berömda regeringshandling, för hvilken han blifvit prisad i tidningar och salonger och hvarom Giörwell tidigt underrättat svenska läsare, genom att publicera, under namn af regentspegel, markgrefve Carl Fredriks af Baden svar till sina undersåtare, sedan han afskaffat lifegenskapen och åtskilliga pålagor.

(Källor: Giörvells Anteckningar, innehållande berättelse om Drottning Fredrikas ätt, karakter, ankomst. . . Regentspegel af hennes farfader. — K. Gustaf IV, Sveriges Titus både i löfte och fullbordan. — Hans besök på valplatsen vid Lützen m. m. 1798. — De la Gard. Arch. — Drottning Fredrika af Sverige. Anteckningar af en hofdam. Öfvers. Sthm 1855. 8:o. — Königsfeldts Geneal. Tab. o. d.)

FREYNSHEM, JOHAN.

I slutordet till Biogr. Lex. anmärktes osammanhanget i den grundsats, som gifvit t. ex. Boeclerus plats i nämnde verk,

men förbigått Freynshem. I mer än 12 år verkade denne filolog af första ordningen, hvilken icke täflar med nya tidens filologer, utan med Roms författare sjelfva, både såsom författare och professor ibland oss, och det på en tid, då stormagten Sverige behöfde genom sina rådsherrars och legaters öfverlägsenhet eller åtminstone jemngodhet i bildning, jemnförde med andra magters, uppehålla det anseende, vår hjeltekung och våra härförare vunnit åt oss på stridens fält. Den som vid detta bildningsarbete utförde en hufvudrol, bör ej otacksamt förgätas, der vi ihågkommit så många utländningar, hvilka längre eller kortare tid på olika banor "tjenat kronan Sverige."

Joh. Freynshem, som af sin frände Schefferus kallas Svevus (Schwabare), var född i Ulm den 16 November 1608. Vid 14 års ålder blef han student i Marburg, fulliföljde sina studier i Giessen och Strasburg och träffas efter en tid såsom Bibliotekarie hos professor Matthias Bernegger i Strasburg, om hvilken Hugo Grotius skref (till Ax. Oxenstjerna), att han var den lärdaste Tysken i den tiden (Vir, si quid mei judicii est, totius Germaniæ doctissimus). 1632 utgaf den 24-årige Freynshem en Panegyrik öfver Gustaf II Adolf i Haag, hvilken sedan ofta upplades i Tyskland. Till Paris kom Freynshem 1634, redan berömd för sin språklärdom. Utmärkt kännare af latin, förstod han hebreiska, grekiska, franska, engelska, italienska, spanska och holländska, till hvilka språk han snart äfven lade svenska och danska. Han blef använd i franska kungens kansli, kallad denne konungs Secretarius när han hade uppdrag att granska Metziska biskopsdömets kansli. Han återvände 1637 till Strassburg, der han äfven 1636 disputerat och s. å. utgifvit en berömd redaktion af Florus. 1637 i April gratulerade Hugo Grotius sin lärde gynnare Bernegger till den lärde svärsonen Freynshem. Begge arbetade då på goda upplagor af auctores classici, men F. författade äfven på tyska, och det t. o. m. i bunden stil, t. ex. *Deutscher Tugend Spiegel* och *Gesang von dem Stamm und Thaten des neuen Hercules;* men hans tyska alexandriner ha större värde för häfdaforskaren än för sångens vänner.

1639—40 utgaf Freynshem i Strasb. första gången *Curtius* cum supplementis. Det heter i *Merkwürdigkeiten d. k. Bibl. zu Dresden*, 1744. *I:* 2, *p.* 148: Die von Freinshemio verfertigten Supplementa Curtiana haben solches Lob verdienet, dass sie nicht nur die vorhergehenden Supplementa ver-

dunckelt, sondern auch verursachet, dass man den Verlust der ersten beyden Bücher fast nicht mehr bedauert. I samma ton tala nästan alla bibliognoster, editorer af Curtius och filologer om detta djerfva försök. I Sam. Pitisci berömda ed. af Curtius (3:dje uppl. 1708) aftryckes ännu Freynshems 1:sta och 2:dra Bok p. 1—103 med citationer in margine af alla de källor, Freynshem i så klassiskt språk begagnat, att väl få kunna skilja supplementet från den antika Curtius. Man fick härigenom en bel Alexandri Magni Vita, hvilket den bildade verlden i den tiden mycket värderade, om ock den lärde filologen deri kunnat se en art förfalskning. Den öppenhet, hvarmed supplerandet skedde, afväpnade dock dylika anmärkningar. Sådana läsare af Curtius, som Carl XII, funno utan tvifvel behag i att ej behöfva i många skrifter söka hvad de saknade i de defekta handskrifterna af Alexanders vittra biograf *).

Freynshems anseende var nu så stort, att när Princeps (Carolus) Gustavus, hertig Johan Casimirs äldste son, 1639 gjorde sin studentresa, försågs han med rekommendationsbref till F. utaf Hugo Grotius, dateradt i Paris i slutet af April. Svenska ministern yttrar deri: "Peregrinatur ad mercatum sapientiæ. Ejus mercis pretium est labor et justa virorum talium, quales sunt Berneggerus & Freynshemius, æstimatio." Han bad att de skulle lägga den unga prinsen på hjertat, hvilka egenskaper, som bäst rekommendera. Snart väcktes tanken att eröfra Freynshem för Sverige. Han utnämndes till Politices & Eloquentiæ Professor Skytteanus, medan ännu professoratets stiftare, den lärde senatorn bar. J. Skytte lefde och kallade lärare. Freynshem kom till Upsala 1642, och förestod till 1651 (efter 1647 dock mera uppehållande sig i Stockholm än i Upsala) det professorskall, som särskilt hade i uppdrag att bilda de högadliga ynglingarne för rikets tjenst. Och särdeles vigtigt var detta värf i en tid, då ofta den högvälborne Upsala-studenten efter en "lärd resa," under en informator, till utländska hof och högskolor, insattes i rådet,

*) Man får dock vakta sig, att ej citera dylika editioners 2 första böcker i historiska undersökningar. Man läser t. ex. i Lib. II, XI sådant som Freynshem hemtat ur Esaias 11 och Daniels 8 kap. samt Josephi XI: 8. Der läses bland annat: *Inspexit* (Alexander) *etiam sacros gentis codices, quibus continebantur diu ante perscripta vaticinia, inter quæ Tyrum Macedonibus cessuram & Persas a Græco quodam debellatum iri clare significabatur* m. m. Vi påminna härom för att — ej utan anledning — varna för anförande af dylika "testimonia ethnicorum."

anske sedan han likväl varit landshöfding något år i en ndsort.

Under dessa 9 år var Freynshem mycket verksam både om föreläsare och författare. I katedern visade han sig indre än den efterträdare, han skaffade, J. Schefferus. Men idén uppräknar dock några disputationer, än handlande om rig och deras bästa utförssätt, än om öfverhets och under-åtares inbördes förhållande, än om Jus och Justitia, än om n god furste, med ledning af Plinii panegyrik inför Traja-us o. s. v. 1647 kallades den berömde utländningen till ofvet, der han den 4 Sept. nämnde år erhöll fullmagt som ibliotekarie och historiograf hos drottning Christina (i hvil-ken befattning han uppbar 2000 floriner årligen och hade essutom kostnadsfri bostad och uppehälle), likväl fortfarande ehållande sin professorsstol. 1648 d. 2 Juli kunde han för rottningen föreställa Joh. Schefferus, hans och Boecleri frände, vilken han föreslog till sin efterträdare i Upsala. I hvad örhållande F. under de följande 3 åren stod till den Skytteanska rofessorsplatsen derstädes, kunna vi ej med bestämdhet af-göra; ännu i Juni 1651 tyckes regeringen hafva egt hopp om ans qvarstadnande vid högskolan: i ett bref till rector och rofessores i Upsala af d. 19 Juni sistn. år anmodas dessa errar att åt Freinshemio upplåta ett prebendehemman, hvilket yss bort bli ledigt efter en academicus, som fått prebende-astorat, eller om pastoratet af denne icke ännu kunde få till-rädas, 30 t:r spannemål årligen åt F. tills han komme i be-sittning af hemmanet. Men redan d. 9 Aug. s. å. erhöll F. in "demissio," dock med vilkor, att fastän han tänkte lemna Sverige, han dock fortfarande skulle vara Historiographus Regni. Enligt Schefferus nämndes han samtidigt härmed till Consiliarius Regius eller Hofråd.

Sedan Freynshem således lemnat Sverige, vid hvars kalla klimat hans helsa ej fann sig väl, utnämndes han vid åter-komsten till Tyskland till Professor Honorarius i Heidelberg samt kurfurstligt pfaltziskt Hofråd, fortsättande sin lärda verk-samhet med ifver. Hans ärofullaste arbete, jemte *fragmenta Curtiana*, är emellertid hans *Supplementorum Livianorum ad Christinam Reginam Decas*, först utgifven i Stockholm 1649, sedan ofta upplagd, med beröm uppmärksammad af alla Livii editorer *). Det bidrog ej litet att ge Sverige anseende för

*) Ur Tafels uppl. af Livius af år 1825, anföra vi ur den vidfogade subskriptionsanmälan å F:ii Supplementa Liviana: "Längst schon haben die *grössten* Philologen den *glücklichen* Erfolg anerkannt, womit Freins-

äfven vetenskaplig jemnbördighet med de transbaltiska länderna, då dylika klassiska arbeten buro Stockholms namn såsom första tryckningsorten. Freynshem, som bidrog att så öka vår lärda ära, under det våra härförare försvarade det protestantiska Tyskland, förtjente sannerligen de 500 dukater, hvilka drottning Christina gaf honom, ehuru det var för en *Oratio panegyrica virtuti & honori Ser. Reg. Christinæ, quum natalem suum XXII celebraret.* som han vann denna lön.

Han dog i Heidelberg den 30 Okt. 1660, endast 52 år gammal.

Skrifter: Panegyricus Gustavi Adolphi Suecor. Regis, gloriosissimi, Haag 1632 (Argentorati, fol. m. fl. st.). — L. A. Florus illustratus &c. Argent. 1636. 8:o. — Supplementa Curtiana seu Libri duo priores Curtii deperditi ex Græcis Latinisque Scriptoribus conscripti & suppleti, quos paulo post Curtius ipse excepit, commentariis plenissimis à Freinshemio illustratus. Argent. 1640. 8:o (flere gånger upplagd.. — Notæ brevissimæ in C. Tacitum, ib., 8:o. — Paraphrasis Corneliana qua priores IV Annal. Taciti libri exponuntur &c. ib. 8:o. — De Potu Calidæ, ib. (omtr. i Gronovii Thes. Antiquit., T. IX). — Speculum Virtutis in quo Saxonicorum Ducum stirps à Wetekindo & Hercule Teutonico deducta et carmine heroico-germanico est celebrata, ib. — De S. Rom. Imperii Electorum & R. Ecclesiæ Cardinalium præcedentia diatribæ V. Arg. 1663. 4:o. — Supplementorum Livianorum Decas. Holmiæ, 1649 (flere gånger uppl.). — Orationum, quas in Suedia diversis temporibus de diversis rebus ac personis habuit, volumen unum, Francof. 1652. (Panegyriker på Drottn. Christinas födelsedagar o. d., de fleste förut särskilt tryckte i Upsala. En af dessa öfvers. på franska af Hambræus, tr. i Paris 1655, 12:o). — Schediasma de Vicariatu Palatino, s. l. 1658. 4:o (pseudon. Gratianus Philœcus). — Poemata latina & teutonica varia. — 9 Disputationer, utgifne i Upsala 1643—51.

Ur *Abr. Freinshemii* Laudatio Posthuma Jo:s Fr:ii, Wien 1661, meddela vi vidare följande förteckniug på F:ii *Opera msta seu nondum edita:* Supplementa Liviana. II. — Theses de assessoribus. — Paradigma Orationum et Epistolarum. — Meditationes politicæ de officio boni præsidis, ex Tulli epistolis efficti formatique. — Prælectiones in Laurentii *Surii* Commentarios in quibus, ostensa illius fraude ac impostura, *Sleidano* veri Historici nomen laudemque Freinshemius asseruit. — Phœdri Fabulæ ita adornatæ, ut singulis fabulis congruens ex historicis exemplum sit subjectum. — Carthaginensia et Numidica, Archaica item et Pergamena, seu harum Rerum publicarum Regnorumque formæ, historiæ, instituta.

(Källor: Gahms Biogr. Samll. i Upsala. — Spizelius, Templum Honoris, Wien, 1673, 4:o (der äfven F:ii porträtt är intaget). — Freher, Theatr. Viror. Illustr., fol. 1688. — Warmholtz. — Schefferus. — Hug. Grotii Epistolæ. — Anförde editioner af Curtius och Livius.

---

heim diese Ergänzungen seinem Vorbilde Livius in Geist und classicher Sprache nachgebildet, und dieselben als ein *Meisterwerk* bewundert."

FRIGEL, PER,

ır en af de svenska komponister, hvilka äfven utom Sverige
t ett aktadt namn bland tonkonstens idkare och vänner.
Han föddes i Kalmar d. 2 Sept. (g. st.) 1750, yngst bland
m syskon. Hans fader var teol. lektorn, sedermera kyrko-
erden i Madesjö, Petrus Frigelius, modren kyrkoherdedottren
grid Helena Wåhlberg. Ifrån enskilda lärare och Kalmar
mnasium sändes han med grundlig underbyggnad i bokliga
nster och så utbildade musikaliska studier, som i en lands-
t vid den tiden kunde erhållas, vid tjugo års ålder till
psala universitet, der han efter sex år promoverades till
losofie Magister.

Efter slutad akademisk kurs begaf sig F. till hufvud-
aden. Han erhöll inträde i sällskapet "Utile Dulci" och
ef derinom snart fördelaktigt känd som tonsättare; tvenne
mfonier, dem han året efter sin ankomst till Stockholm
mponerat, uppfördes i sällskapet och vunno bifall. Dåva-
nde direktören för kongl teatern, baron Ehrensvärd, gjorde
nom med anledning deraf anbud af resestipendium för ytter-
gare musikalisk utbildning i utlandet, hvarefter han ute-
ntande borde egna sig åt tonkonsten, ett anbud, som han
ed glädje mottog. Under det han i väntan på detta stipen-
um i Stockholm med ifver skötte sina musikaliska studier,
ottog han enligt teaterstyrelsens anmodan den musikaliska
ordningen af åtskilliga operor, såsom *Zemire och Azor* af
rétry och *Arsène* af Monsigny (1778), hvarjemte han för-
ttade flera både större och mindre kompositioner, såsom
eran Zoroaster (ord af Pihlgren). Kraus, som 1778 an-
ndt till Stockholm, lärde snart uppskatta Frigel, och af
t dagliga umgänget med denne tonsättare hade F:s musik-
udier ej ringa fördel.

Naumann, Kraus och Frigel invaldes samtidigt (1778)
l Ledamöter af musikaliska akademien, som derjemte an-
öll att med 300 rdr få bidraga till det åt F. lofvade rese-
ipendium. Härtill lemnade konungen bifall, och F. for till
n hemort att taga afsked af sina anhöriga. Vid sin åter-
mst till hufvudstaden fann han teaterstyrelsen förändrad
h svårigheter mötte vid uppfyllandet af det gifna anbudet
n resestipendium, hvarföre F., heldre än att försaka sin
elfständighet och underkasta sig en förödmjukelse, afstod
rån sina käraste framtidsplaner och beslöt att blifva embets-
an i stället för konstnär. Han blef 1779 e. o. Kanslist i
. handels- och finansexpeditionen, 1781 Kopist, 1783 Kanslist

och särskilt förordnad att föra protokoll inför konungen i konseljen, i hvilken befattning han väckte uppmärksamhet för sin sällsynt vackra både inre och yttre stil. Med fortfarande uppdrag som protokollsförande i konseljen erhöll F. tillika 1785 Sekreterareplatsen i statskontoret och var vid 1786 års riksdag derjemte Sekreterare i statsutskottet; han förrättade äfven sekreterareljensten i 1788, 89 och 90 årens statskommission och 1796—98 uti statsberedningen. — Om sin tjenstemannabana yttrar F. i en efterlemnad anteckning: "Jag har aldrig hos mig funnit någon kallelse att söka framtränga mig framför hopen på lyckans väg. Nöjd att ega lugn och dagligt bröd, har jag endast sökt gagna så vidt naturgåfvor och yttre omständigheter det medgifvit."

Med sin civila embetsmannaverksamhet upphörde F. 1801, då han efter en svår nervfeber begärde och erhöll tjenstledighet, hvarefter han 1809 förflyttades på allmänna indragningsstaten med lönen som pension. Under sin mer än tjugoåriga trägna sysselsättning med protokoller och räkenskaper hade han alltjemt i musiken sökt hvila och förströelse. Utom åtskilliga kantater, sorgmusik, och en symfoni med fuga (uppförd på riddarhuset 1805), författade han under denna tid flera strödda musikstycken, äfven för teatern. 1796 kallad till musikaliska akademiens ständige Sekreterare, återgick han, i den mån han kunde draga sig ifrån andra sysselsättningar, till sin käraste sysselsättning, den musikaliska. Vid riksdagen 1809 och 10 kallades han af ecklesiastikutskottet att biträda med upplysningar rörande svenska koralverket, hvars förbättring då företogs, hvarefter han, enligt erhållet förordnande, egnade enahanda biträde åt Psalmkomitén åren 1811—18, då Hæffner fått i uppdrag att under musikaliska akademiens inseende utarbeta ny koralbok. 1815 utnämndes F. till Professor i harmonilära vid musikaliska akademien, hvarjemte han erhöll öfverinseende öfver akademiens undervisningsverk. Under denna tid författade han sitt Oratorium Försonaren på Oljeberget (ord af Ödmann), första gången uppfördt på K. teatern 1815. F:s sista stora musikverk var en kantat med ord af Wallin, som 1816 uppfördes af musikaliska akademien. Af sina tonskapelser drog F. aldrig enskild vinning; de egnades samtligen att gagna något föremål af allmän eller enskilt nytta.

År 1841, i sitt 91:sta år, tog F. afsked från sekreterarebefattningen vid musikaliska akademien, hvilken plats han i 45 år innehaft. Akademien lät då öfver honom pregla en minnespenning i guld, hvaråå ena sidan sågs Frigels bild

och namn och å andra en lagerkrans med inskrift: *Suo per ann. XLV Secretario, jam amplius nonagenario, meritorum immortalium memor, Reg. Acad. Music. Holm. A. MDCCCXLI.* — Jubelkransen som femtioårig Magister hade F. mottagit i Upsala 1827. Som vedermäle af kunglig gunst hade han endast en guldd0sa att visa, skänkt af Carl Johan efter första uppförandet af F:s Oratorium; hos vänner och själsfränder inom och utom Sverige egde han deremot en rik ynnest och gaf dem ett varmt hjertas rika vänskap tillbaka.

De sista åren af sin lefnad var F. berövad sina ögons bruk. Försvagad af ett svårt fall, hvarefter han icke mera kunde fortsätta de långa fotvandringar, hvilka tillhört hans dagliga lefnadsordning, afled han d. 24 Nov. 1842. Kongl. musikaliska akademiens elever uppstämde vid hans graf koraler, dem han sjelf författat, och af kongl. hofkapellet uppfördes en kantat af Neukomm med ord af F:s mångårige vän, öfverintendenten Silfverstolpe.

F. var g. m. *Margareta Charl. Baumann*, dotter af hofsekret. Didr. B. och Mar. Charl. Palmroth, och hade i detta äktenskap tre döttrar.

(Sammandraget efter *Beskow's* Minnesteckning öfver P. Frigel, tillika med Minnesord af J. Wallin tryckt i Stockholm 1843.)

FRIIS, GÖRAN.

Ett kyrkhistoriskt namn, ehuru ej af första storleken (Sverige har endast få af det slaget), torde det förtjena en något utförligare belysning, än den det erhöll B. VII: 86 der det endast nämnes i förbigående och derhos med några misstag i de få raderna.

I Danmark, hvarifrån namnet *Friis* (icke Fries, ej heller Fris) inkommit till Sverige, är det ett af ålder ansedt högadeligt slägtnamn och äfven ett af de oftast förekommande i danska kyrkans handlingar. Dessa förete bland andra från århundradet före reformationen tvenne kaniker af det namnet, hvilka tillhörde samma stift, Ribe, der (i Sevel) vår Jöran var prest, innan han kom till Sverige. På reformationstiden fanns en Poul Friis, borgmästare i Malmö, en Jöran Friis, biskop i Wiborg, o. s. v. Jöran eller Jörgen var ett i denna slägt vanligt familjenamn. Att vår Jöran tillhörde samma slägt, är äfven derföre sannolikt. Hans far lär hetat Lars, ty han sjelf uppgifves hafva hetat Jörgen Larssen.

Han var tidigt inne på det teologiska stridsfältet, och upptager derigenom ett blad i Danmarks kyrkohistoria. Var,

enligt Helweg, "en i sin trakt bekant dugtig prest och väl ansedd af alla, jemväl af sin sockenpatron, Herr Gyldenstierne till Stubbergaard". Aktningen, eller åtminstone tillgifvenheten, bröts, då Friis förklarade sig ej godkänna de Köpenhamnske Professorernas förkastelsedom öfver Holger Rosenkrantz' i både religion och politik alltför frisinnade läror. Friis tog sig för att så väl enskilt som från predikstolen ifra mot fariseiskt väsende, hvarmed han syftade åt fru Gyldenstiernes rigorösa fromhet och andaktsöfningar. Men i sin nitälskan för sola fides (tron allena) gick han så långt, att sjelfva ångern syntes för honom förlora all väsentlig vigt. Det kom först till förklaring inför biskopen, men stannade icke dervid. Den adeliga frun lät instämma honom för "Landemödet" för hans "meget haarde" utlåtelser om ångern och bättringen; och domen blef, att han hädanefter icke kunde i denna menighet med nytta predika, för de stora förargelsers skull, "som både gifne och tagne vore", samt att han borde offentligen afbedja dem. Han vädjade till den teologiska fakulteten, som, för att slita denna tvist, sammankallade ett möte i Sept. 1643. Här blef domen skärpt och icke mildrad, trots Friis' åberopande derpå, att han af ömhet för artikeln om rättfärdiggörelsen uttalat sig så allvarsamt, som han gjort. Han blef, med ett ord, förklarad ovärdig att vidare bekläda ett läroembete, och dessutom ålagd att återkalla sina "grufliga villfarelser", derest han ville uppehålla sig i konungens riken. Vägrande att underkasta sig domens senare del, blef han följande året insatt på Bremerholm och dömd till offentligt arbete. Efter ett år blef han på konungens förbön frigifven, och begaf sig till Rostock, för att låta sin lära pröfvas af dervarande fakultet. Här erhöll han följande vittnesbörd: "vi hafve öfver tre timmar collegialiter hållit ett colloquium med honom, genomgått alla *capita accusationis*, och förklarade han sig deröfver så, att vi på hans ord och förklaringar hålla honom för en god, from, ren evangelisk-luthersk prest. Derföre bedja vi ödmjukeligen alla fromma herrar, att de ville med sin befordran åter uppresa denne nedböjde man till Guds ära och hans familjs tröst". Denna upprättelse synes han emellertid icke hafva erhållit i sitt fädernesland; ty sedermera finna vi honom anställd i Sverige, ehuru uti ett stift, hvars biskop skulle framdeles bemöta honom med icke mindre hårdhet, än den han rönt af köpenhamnerteologernas ortodoxa, måhända mera adeliga än andeliga nit*).

*) Den adeliga fruns acter mot Georg Friis i ofvannämnda religions-

Från 1645—1652 känna vi emellertid icke till Friis' vistelseort, således ej heller, om han under denna tid tjenstgjort inom Sveriges landamären; ty ordinarie beställning vann här icke förr än sistnämnda år, då han befordrades till Kyrkoherde i Brearеds (nu för tiden ett af de minsta) pastorat i det sju år förut till Sverige afträdda Halland. Här göra vi första gång närmare bekantskap med honom vid en biskopsvisitation, som Z. Klingius höll den 22 Maj 1666, då Fr. predikade. "Dn. Ep. efter en skön och herlig præfation föreställde ungdomen sina christendoms Frågor, hvartill the temlig ferdige voro til at svara", hvarefter, bland annat, "examinerades ett tvistemål mellan pastor loci och församlingen, att han fordrade mer tionde än antecessor". Bönderna ville gifva "efter som Gud gifver årsväxten på jorden; och eftersom hela den socken är skogsbygd, så kunde de icke föra säden i skaftet til prästegården efter hans begäran, ej heller hafver det varit förr brukeligt". Mest "aggade" dem att Friis "klagat dem för tinget, Landshöfdingen och domaren", hvilket förorsakat dem mycken kostnad; sju gånger hade de varit till rätta med honom, men han lofvade dem billig ersättning, fick god förlikning och godt vittnesbörd om renlärighet och ostrafflig vandel.

Alltså lefde F. här icke, såsom Reuterdahl i sin skildring af hans rättegång förmenar, "med hustru och barn omkring 17 år i all fred". Men den egentliga ofredstiden började för honom året efter nämnda visitation. Det blef ett inqvisitionsår. Inqvisitorn var samme biskop, hvilken vi nyligen lärt känna som fredsstiftare. Friis hade sammanskrifvit en bok, kallad "*Nucleus Theologiæ christianæ et lutheranæ*", utgörande ett sammandrag eller utdrag af Philipp Melanchthons Loci, efter Augsburgerupplagan af 1536. Hade F. ej blott skrifvit, utan ock utgifvit besagde arbete under sitt eget namn, så äro vi öfvertygade, att det undgått sjelfva kättarfrätaren Klingii närmare uppmärksamhet. Nu åter, ehuru det ej utgafs, utan endast meddelades i manuskript åt enskilta vänner i Lund och Malmö, gick det och gälde för Melanchthons arbete, och uppvädrades af Klingius, hvarvid prosten i Halmstad, under hvilkens kontrakt Brearеd lydde, var biskopens väderkorn. Der *måste* således finnas kätterier i arbetet. De blefvo ock upp-

---

mål finnas i Thottska Saml. i Khvn. Berättelsen är uppsatt af Friis' broder *Mathies Friis*, och beledsagad med många actstycken och documenter, som fullständiggöra Pontoppidans framställning. Annales H. Dan. IV: 335—353.

ställda i ej mindre än åtta afdelningar inför Klingii mönsterbord. "Afvikelserna i dessa läror äro någon gång så fina, att man numera knappt kan ögna hvari de bestå", säger Reuterdahl och vi instämma. Vi vilja här icke anföra dem, utan hänvisa dem, som önska besanna R:s omdöme, till hans uppsats (se *Källor)*, der han ock yttrar: "så småaktigt fyndet är, så lönar det dock mödan, för att derigenom komma till bekantskap med det småaktiga i tidens teologiska rigtning, att närmare betrakta det"; ehuru han icke nekar, att "flere af de noterade satserna hafva ett antiprotestantiskt utseende och erinra om de försök att mildra och jemka, som i Tyskland satte irrlärighetens stämpel på Melanchthon och Calixtus och i Sverige vållade Johannes Matthiæ, Gezelierna och Terserus så mången kamp och oro". Det är sannt, att Kl. säger sig hafva på en visitation allvarligen varnat den felande, dock utan att dermed något uträttades; men då han derföre ansåg sig böra draga saken inför sitt kapitel, och Friis, som der inställde sig d. 13 Juli 1667, på hans uppmaning "revocerade", så att Kl. synes hafva vunnit allt hvad han åstundade, lät han icke desto mindre kapitlet döma, att saken borde "remitteras och hemställas" till konungens "omdömande och resolution". — Svårt är att säga, hvilketdera företer den ömkligaste anblicken, antingen det af en Klingius-Klingenstierna beroende domkapitlets eller Friis' sätt att gå till väga. Nog af, den Jörgen, som fordom inför ett danskt teologkollegium ådagalagt prof af verkligt mannamod, visade sig nu temligen handfallen inför ett svenskt konsistorium, och i alla hänseenden var det en egen förändring i position, för att icke säga situation, att han der dömdes *ehuru* sträng lutheran, här åter *emedan* philippist. Han mente sig i förstone bakom Melanchthons namn stå tryggad såsom inom en luthersk sköld. O sancta simplicitas! Klingius var sjelf Wittenbergerteolog, och till denna teologi hörde den tiden att förkättra Melanchthons namn. Står sig inför nylutheranismen, i hvilket sekel som helst, Luther sjelf icke mer än jemnt, så ännu mindre "brodren Philippus". Det erkännande, som hans Loci haft i Tyskland, bevittnadt af omkring ett hundra upplagor på mindre än ett halft århundrade, var nu förbi, och lär väl knappt återkomma, ehuru den fördomsfrie teologen Hase ej tvekar att erkänna nämnda Melanchthonska arbete såsom "idealet af en evangelisk-luthersk dogmatik". Friis ursäktade sig med att hafva för sitt handskriftarbete begagnat en "suspect upplaga" af Loci; men insåg icke att *hvarje* upplaga var inför sådana herrar domare, som Klin-

gius, suspect. Ja, Friis synes denna gång hafva så tänkt "på hustru och barn", att han till och med medgaf i "all Ydmyghet", att den upplagan "sternerar viam ad syncretismum" och att de derur dragna satserna "mot vår rätta religions fria lopp och säkerhet voro anstötliga". Följde så en fullständig deprecation och revocation. Men detta hindrade icke, att afsättningsdom följde från konungen (förmyndareregeringen). Om sonen, som emellertid förordnades att öfvertaga pastoratet, hade någon del i fadrens villor, vete vi ej, men de citerades båda inför Göteborgs domkapitel d. 31 Jan. 1668, då K. M:ts Bref upplästes och "Consistorii domb blef upplässin och förd till sin vederbörliga execution". Friis ingick derpå till K. M. med en böneskrift, som remitterades till Clerus Comitialis. Detta Clerus, vare det anfördt till dess heder, behandlade det Friisiska ärendet i Rostockerteologernas anda. Med ett ord, det tillstyrkte, i Utlåtande af d. 25 Sept. 1668, bifall till supplikantens begäran. Utan tvifvel syntes det många bland Clerus orimligt, och alla oklokt, att bryta vare sig en ringa herdestaf eller stolt biskopskräkla öfver Melanchthons berömda verk. En och annan torde ock erinrat sig, hvad han på sin dödsbädd sagt om befrielsen från "rabies theologorum". Clerus fann, att Friis hade "nätt följt" den använda editionen och "ingen prick af sitt eget till förändring i ord eller mening tillagt, utan allt hvad i Nucleus fanns var Philippi och icke Frisii". För öfrigt hade Friis i det förhör, som Clerus med honom anstält, bevisat sig både vara ren i tron och innehafvare af aktningsvärda kunskaper. Det Göteborgska domkapitlet i gemen och dess orförande isynnerhet dömdes i anseende till dess åtgörande så, att Clerus nästan kan anses hafva anmält dem till en välförtjent skrapa hos K. M:t. Ja, biskopen säges utryckligen "hafva missbrukat öfverheten och fört Friisium på stort fall". Denne Sveriges Calovius led ett fullkomligt nederlag. Ty genom konungens dom af d. 30 Okt. s. å. ej allenast insattes Friis, fadren, i sitt embete, tillsvidare att med sonen dela det pastorats inkomster, som den senare redan tillträdt, men att "promoveras" till annat gäll, så snart något blefve vakant, utan hänvistes samme Friis tillforum competens för att få den skada och de omkostnader ersatte, hvilka honom tillskyndats genom meranämnde biskop och konsistorium. Om Fr. begagnat denna rättighet, känne vi lika litet, som huruvida den adelige men föga andelige biskopen fullbordat sitt i harmen uttalade uppsåt att "ex consistorio Lundensi et Hafniensi om Friisii erroribus sig

befråga och sedermera öfver hela saken omständligen förklara" *).

Weddige goda pastorat i Halland blef det, hvartill F. enligt kungligt löfte "promoverades". Men tillträdet mötte i början någon tvistighet. Ty "1670 ¾ proponerades H. Exc. Riksdrotzens höga promotorial för dess hofpredikant Andreas Juul att vara kyrkoherde i Weddige". Konsistorium fanns benäget att erkänna promotorialet, "så framt församlingarne ej vilja Georg Friisium mottaga". Härom skrefs till pastor i Wärö i prostens ställe, på samma gång biskopen afsände "svar och bejakelse till welborna Fruens och jungfruens på Åhs kloster m. fl:s skrifvelse om bemälte grefves præmissa vocatione". Emellertid höres intet vidare af om någon Juul, och har alltså Friis kommit i orubbad besittning af kallelse och kall.

Ännu i 1679 års konsistorieprotokoll förekommer något litet om Friisius; han klagar att en annan tager förtjensten ifrån honom vid en och annan embetsförrättning, och får rätt i den saken, men tillhålles att ej vid vigsel följa dansk ceremoni eller låta hålla dansk brudepredikan, hvilken "förargelighet" anmäles hos landshöfdingen "till den correction slikt meriterar".

Utom sonen Lars, fadrens efterträdare i Breared, hade F. en dotter Anna, 1679 g. m. befallningsmannen Erik Memsen, och en dotter, g. m. komministern i Weddige Olof Nilsson Kjerrulf.

Då svenska arméen 1678 låg i socknen hade F. åt magen utverkat K. M:ts promotorialbref på nästa pastorat, "som honom tjenligen kunde blifva vacant". Men "nästa pastorat" blef dock ej hans. Först 1694 befordrades han till Weinge. Före och sannolikt många år före 1690 var sjelfva Weddige ledigt. Här, men icke när, veta vi att Friisius slutat sin "oroliga lefnad"; han ligger i Weddige begrafven.

(Källor: Göteborgs konsistorii protokoller. — Bexells Herdaminne — Reuterdahl i Theol. Quart. Skr. 1839: s. 141 fj. efter Palmschölska samlingarne N:o V Tom. 5. — (D:r S. P. Bexell har funnit i Prestestandets arkiv och ordnat en bundt gamla Handlingar hörande till Friis' anklagelse m. m. jemte några bref från Klingenstierna.)

C. W. S.

*) Bexells uppgift, att Fr., sedan han i Breared varit någon tid, "fanns alltför tillgifven katholska läran, och kunde icke förmås att bortlägga den röda boken", måste grunda sig på något missförstånd, hvars orsak vi ej kunna fatta. Möjligen har F. varit vän af danska ritualen, hvarom dock ingen anklagelse förekommer.

FRILLE, MAGNUS.

"Den gamla FRILLE-ÄTTEN" nämnes ofta i vår medeltids historia. Då Horn-ätten här uppsteg till sitt stora anseende, visste den att åberopa anor äfven från Frillerna. En *Fredlof* (sammandraget *Frell?) Håkansson* i Sonderburg eller Hindsgavel på Fyen uppgifves adlad af hertig Waldemar 1334. Hans ättlingar synas af Danskarne ha, efter tidens bruk, kallats *de Freller;* namnet Frille uppstod ibland dem både såsom dop- och slägtnamn. Ätten förde i skölden en växt med 3 rötter i blått fält, svenska ättegrenen med 3 blad, danska med 2. I "Gamla Slägtboken" i Lund hålla 2 nakna armar 2 sjöborrar så att skaften bilda ett kors ofvan hjelmen.

Från Danmark hade en gren af slägten kommit till Finland i början af 18:de seklet. *Hagon Frille*, Häradshöfding i "S. Finne" 1410, "i Haliko" 1426 lär varit fader till *Frille Håkansson* a vapn, hvilken 1459 var en af de 10, som på kung Carls vägnar uppgjorde fördraget rörande Gottland med konung Christian (Strelows Guthil. Cronica p. 212), och till *Karin Håkansdotter Fr.*, g. m. Sv. R. R. Eggert Krummedick, hvilken var samtidig med danska R. R. Eggert Frille, som 1434 deltog i försöket att stifta försoning mellan konung Erik och Svenskarne; lefde ännu 1450. Sv. R. R. *Christer Frille* till Hapaniemi, Väpn. 1467, S. Finne-Lagman 1467—72, gifte sin dotter Christina med Riksrådet Claes Henriksson Horn till Åminne. (Hon kallas orätt Carlsdotter i R. L. IV: n. 18). Sonen

MAGNUS FRILLE deltog i striderna i och omkring Wiborg, då *Wiborgska smällen* skulle timat; men ej heller i de handlingar, som upplysa om denna kämpe, möter minsta skymt om någon dylik Knut Posses trolleri- eller explosionsbragd. (Vi hänvisa till B. Lex. XXI: p. 233, *Wynholts* biografi.) Den 5 Oktober 1495 skref biskop Magnus Stiernkors till Sten Sture den äldre, att Knut Posse, Magnus Laurisson och *Magnus Frille* nyss tillskrifvit honom, huru de lågo utanför Wiborg, då Knut Posse sände Nils Bengtsson att hugga "bråtar" på den väg, der Ryssarne kunde komma fram. Här gälde att värja den helga kristna tron och det fattiga landet mot desse omilde hedningar. Allmogen var upprest och befald att gå man ur huse. Biskopen ville gerna välsigna Stures baner, hvilket man snart hoppades se svaja öfver de samlade och väntade krigarne. Den 14 Oktober s. å. skrefvo Knut Posse, Henr. Bitz, Magn. Laurisson, Bengt Olsson, Wynholt och Ar-

vid Olsson (tydligen till riksföreståndaren Sten Sture), huru förra Måndagsnatten Nils Bengtsson, Wynholt och *Magn. Frille* dragit upp till Kyffui forss med 100 svenner väl rustade, och 800 bönder af Nyland. Der Ryssarne lågo, gjorde Svenskarne landgång och när allt folket var uppkommet ur båtarne, hördes ett anskri att Ryssarne kommo. Bönderna lupo då straxt till båtarne, den ene springande i kull den andre, då straxt hälften af båtarne sjönko; men Svenskarne blefvo ståndande på landet och togo till värn, dräpande en hop af Ryssarne; under tiden öste andra de fylda båtarne, så att de flöto upp igen. Då kom en än större hop Ryssar och trängde svennerna till stranden; åter lopp då en hop af bönderna ned i båtarne så att desse sjönko. Nils Bengtsson och *Magnus Frille* med de andre "dande svennerne" blefvo tagna till fånga; men Wynholt och 8—10 svenner undkommo, släpande i ett tåg efter en båt. Omkring 100 bönder stupade. Straxt gjorde ryska hufvudhären, som låg för Wiborg, sig redo till anfall. De voro otaligt många till fot och så många till häst, att der var ej tal på dem, liggande spridde en half mil omkring staden. De *(Ryssarne)* stormade svårligen med *svåra bössor* och andra konster och mente sig hafva tagit staden. 2 banerer svajade vid Svartbrödraklostrets mur och sjön. Der blefvo många döde och sårade. Drog så Ryssen till sitt läger igen. Detta var öster om staden, hvilken nejd var alldeles i Ryssens händer. Nu kom en här från vester, med 400 hästar, utom fotfolk, och lade sig utanför staden. När dem lyste att storma, visste ej de brefskrifvande. De skulle, när så skedde, göra sitt bästa. Men deras magt var tydligen mycket försvagad. Intet folk, hjelp eller tröst hade de fått af Åbo biskopsdöme, utom biskopens svenner och 20 karlar af Åbo län. Ty värr bortkom allt biskopsfolket med Magnus Frille, utom 5 karlar. De skrifvande förundrade sig att, ehuru de ofta skrefvo till "Hans Värdighet," fingo de likväl intet svar. Ryssarne sade rent ut att de nu voro på vägen till Stockholm.

Den 30 Dec. 1496 skref biskop Magnus Stjernkors till biskop Jakob Ulfsson om *Magnus Frilles,* Nils Bengtssons och andre ädlingars igenlösande ur fångenskapen, helst der ej funnos några ryssar af någorlunda lika estimation för utvexling.

I biskop Magnus Stiernkors' copiebok för 1497 inskrefs hvilka familiares et armigeri Domini Aboensis vid Michaelistiden (bör tilläggas år 1495) blefvo fångne eller slagne utanför Wiborg; bland 21 familiares uppräknas främst *Magnus*

ch *Johan Frille.* Magnus Frille kom sedan ur fångenskapen ch ihågkom biskopens godhet emot honom i sitt testamente. et heter der: "item the godz ij Sandöö, som Biscop Magnus ff siäll aminnelse vnthe mig med wilkor oc förord then tijdh agh kom fron Rytzeland igen (ant)warder Jagh alle helgone apelle j Åbo Domkyrkio igen fritt qwijt och wnbewaratt."

År 1502 var Magnus Frille Höfvidsman på Åbo slott. Konung Hans skref då till honom från Köpenhamn den 20 Februari med uppmaning, att han ville tjena konungen troget, är denne ernade sig vid påsktiden komma med magt "sin frusfru til att undsättja." Först önskades veta, hvilka goda dningar Frille kunde lemna från Finland, tillförseendes konungen sig storligen välvilja af Frille, hvilket han gerna ville örskylla.

Fr. var g. m. Brita Torkelsdotter till Malunge.

Hans död lär följt ej långt efter testamentes upprättande . 24 Febr. 1508. Då utslocknade Frilleätten i Sverige. I anmark, der en Johan Frille 1456 lofvat konung Carl Knutson 1000 rhenska gyllen för befrielse ur fångenskap (n. 34 land permbrefven på Krapperup), utdog ätten 1530. I Sverige ntroducerades en ättling *på mödernet,* Magnus Frille, 1627, en ätten utdog med dennes söner.

(Källor: Arwidssons Handll. rör. Finlands Häfder; — för öfr. anförda i Texten.)

FRYXELL, AXEL.

Född d. 15 Juni 1765 (Föräldrar: prosten och kyrkoh. i ryksdahls pastorat Johan Elofsson Fr. och Ulrika Aurivillus, dotter af Superintendenten i Carlstad Magnus A.). Student i Upsala 1782 och Magister derstädes 1788 med andra edersrummet. Förestod såsom Amanuens kemiska Laboratoriet och mineralkabinettet under ledigheten efter prof. Torb. ergman och prof. Joh. Afzelii tjenstfrihet 1785—1790. Gymasiiadjunkt i Carlstad den 9 Juni 1792 och bestridde såsom ådan tid efter annan alla lektionerna vid gymnasium med ndantag af den i de bibliska språken. Erhöll Lektors n. h. v. 1794. Lektor i ekonomien, fysiken och naturalhistorien 795, med hvilket lektorat år 1808 äfven förenades skyligheten att läsa i allmänna historien. R. W. O. 1816. Prestigd i Upsala den 12 Dec. 1824. Presiderade i stället för astoralexamen den 25 April 1827. Tillträdde Grava prendepastorat den 1 Maj s. å. Utnämndes till Kyrkoherde i

Sunne den 9 Juli 1830, hvilket tillträddes den 1 Maj 1832. Theol. Doktor 1830. Prost öfver Fryksdals kontrakt den 31 Maj 1832. Afled den 18 April 1834.

Under sin lektorstid hade Axel Fryxell flere serskilda uppdrag, som icke tillhörde hans egentliga tjenstebefattning. Blef 1803 Sekreterare i det då inrättade Wermländska Hushållningssällskapet, hvarmed han fortfor till 1827; Ledamot af uppfostringskommittéen och vistades derföre större delen af åren 1816, 1819, 1820 och 1823 i Stockholm; Sekreterare i allmänna besvärs- och ekonomi-utskottet vid riksdagarne 1817 och 1823; Sekreterare vid revisionen öfver rikets elementarläroverk 1824; Ledamot af kommittéen till granskning af rikets uppfostringsverk 1828. Dessutom var han ledamot af landtbruksakademien, patriotiska Sällskapet och flera inrikes hushållssällskaper.

Dr Fryxell hade såsom lärare den lyckliga gåfvan att göra tydligt och för lärjungen intressant det, hvaruti han undervisade. Uti sitt umgänge var han mild och älskvärd, samt tillvann sig derigenom allmän högaktning och tillgifvenhet.

Gift 1790 med *Ulrika Christina von Wolker*, dotter af kaptenen, R. S. O. Elias von W. och död 1835. De hade endast en son, *Johan Jakob*, hvilken någon tid var komminister i Carlstad, men på begäran erhöll afsked såväl ifrån denna tjenst, som sedan från prestembetet.

Skrifter: De Centro gravitatis figurarum aliquot Geometricarum. Præs. G. A. Casström. P. II. Upsaliæ 1789. — De Baroselenite in Suecia reperto. Præs. Joh. Afzelius. P. I. Ups. 1788. — Tal vid rektorsombytet i Carlstad 1799 om de praktiska vetenskapernas användande vid ungdomens uppfostran. — Tal vid dylikt tillfälle 1805 om de förbättringar våra allmänna uppfostringsverk för det närvarande synas kunna emottaga; utgifvet 1812 med tillagda anmärkningar vid 1807 års skollag. — Kongl. Wermländska Hushållssällskapets årsberättelser och de flesta derifrån utgångna skrifter åren 1803—1827. — Dessutom har han såsom ledamot hufvudsakligen besörjt redaktionen af 1820 års skolordning och öfriga ifrån Kongl. uppfostringskommittéen utgångna skrifter.

(Källor: Hammarin, Carlstads stifts Herdaminne. — Sondénska samlingarne på Linköpings Gymnasium. — Marklin, Catalogus Disputationum.) J. G. C.

FRÖST, PEHR AXEL,

föddes d. 5 Aug. 1802 i Skälsta af Indals socken inom Medelpad. Fadren Nils Fr. var kronolänsman och modren en dotter till kyrkoherden Oldberg i Indal. Fadrens knappa tillgångar och tidiga död hindrade mycket gossens studier; men

genom flit, ihärdighet och välgörares understöd lyckades denne ock, att så mycket förkofra sig i dem, att han år 1822 blef Student i Upsala. Prestvigdes den 11 December 1825, Filosof. Magister 1827; Pastorsadjunkt i Jakobs och Johannis församlingar i Stockholm 1828. Redan tidigt hade Fröst väckt uppmärksamhet genom sin ovanligt vackra röst, hvilken kapellmästaren *Hœffner* gjorde sig ett nöje att utbilda. Denna gåfva tillika med Frösts utmärkta skicklighet såsom predikant och hans öfriga goda egenskaper, var anledning att han blef känd i hufvudstaden och vann hastig befordran. Han blef Amanuens och vice Notarie i hofkonsistorium den 23 Mars 1829; Ledamot af musikaliska akademien den 1 Dec. 1830. E. o. Hofpredikant d. 26 Jan. 1831; Theol. adjunkt vid krigsakademien på Carlberg d. 10 Mars s. å., tillika Komminister i Solna d. 16 Nov. s. å.; Regementspastor vid Södermanlands regemente den 17 Mars 1832; Theol. Lektor och Slottspastor vid Carlberg den 30 Mars 1833; Kyrkoherde i Solna den 29 Maj s. å.; Ledamot af samfundet pro fide et Christianismo 1837; Kyrkoherde i Arboga af Westerås stift d. 21 Juni 1839; tillträdde pastoratet 1841; Kontraktsprost d. 30 Juni s. å.; predikade vid prestmötet i Westerås 1842; Kyrkoherde i Jakobs och Johannis församlingar i Stockholm 1843, sedan han, begärd till den fjerde profpredikanten, vid valet erhållit de flesta rösterna. L. N. O. 1849. Afled den 9 April 1853 af en kräftartad sjukdom i underlifvet vid ännu icke fyllda 51 år. Han var en värdig och vördad prest samt vänlig och fridfull umgängesman. Sin ovanligt sköna röst och stora musikaliska bildning använde han icke blott att förljufva sällskapslifvet och bereda tonkonstens vänner många njutningar, utan äfven till vigtigare och välgörande ändamål. Således anstälde han den 6 Mars 1841 på stora Börssalen i Stockholm en subskriberad musikalisk soiré, hvilkens behållning uppgick till den betydliga summan af 5,000 Rdr Rmt och användes till att bilda en stående fond för beklädnad af fattiga barn i Solna församling, der förut en byggnads- och underhållskassa af honom blifvit grundlagd. Uti Arboga föranstaltade han den 17 Aug. s. å. en konsert, som lemnade en inkomst af 1815 Rdr Rmt till uppbyggande af en lankasterskola.

Som predikant var han högre uppburen i samtidas omdöme, än hans utgifna predikningar torde blifva i homiletikens historia; äfven der uttog personligheten sin fulla rätt. Hans verksamhet i alla menniskovänliga rigtningar torde för mycket medtagit och för tidigt brutit hans kraft.

Gift 1) med *Carolina Christina Bruse,* som afled år 1842; fem barn, nemligen 3 söner och 2 döttrar, öfverlefde föräldrarne; 2) med *Maria Sofia Ottiliana Sjöstedt,* dotter af handlanden Jakob Sjöstedt i Stockholm; i detta äktenskap föddes en dotter.

Skrifter: *De mutua philosophiæ et religionis ratione, diversis culturæ humanæ ætatibus diversa.* P. 1, II. Upsaliæ 1827, 1828. — Tal vid Bibelsällskapets sammankomst. Stockh. 1832. — Predikan vid Magisterpromotionen 1833. — Sammandrag af den filosof. Rätts- och Samhällsläran; till Krigsakademiens tjenst. Stockh. 1839. — Minnesord öfver prof. P. H. Ling. Stockh. s. å. — Strödda predikningar i den af G. H. Mellin utgifna Kristliga Predikaren. Stockholm 1840. — Prestmötespredikan. Westerås 1842. — Åtskilliga skrifter angående Nykterhets- och Missionssakerna. — Predikningar af Per Axel Fröst. Stockh. 1854. 2 delar. 8:o. (Utgifne efter hans död.)

(Källor: Fant och Låsthom, Upsala ärkestifts Herdaminne. Del. III. — Munktell, Westerås stifts Herdaminne, Del. I. — Svenskt Konversations-Lexikon. — Stockholms Post- och Inrikestidningar 1853 N:o 83.)

J. G. C.

FÅHRÆUS, JOHAN FREDRIK och OLOF IMMANUEL.

Dessa båda namn tillhöra på ett ärofullt sätt vår nyare inre historia. Vid öfvergången från näringstvånget kunde i det fattiga Sverige ej en skarp strid undvikas. När strömmen efter hand blef för stark att längre hejda, då gälde att mönstra lederna och finna män för reformens lösning. Bröderna Fåhræus ingingo, då tillämpningen blef allvar, såsom civilministrar i vårt statsråd, den ene efter den andre, och voro lyckligt verksamma i åtskilliga reformförsök, af hvilka intet gått tillbaka, samt intet ens blef reaktionens fältrop, ehuru klart är, att många enskilda och lokala intressen dervid måste vika för det allmänna.

Det är en sannerligen sällspord händelse i hvarje historia, att två sådane civilministrar äro tvillingbröder, söner af en ofrälse proprietär, den ene dertill en exakt författare i en vetenskap, som kräfver mycken tid för studiet. Vidare bedömande må uppskjutas, tills de afträdt från lifvets skådeplats.

1. FÅHRÆUS, JOHAN FREDRIK,

föddes, jemte tvillingsbrodren Olof Immanuel, å Slitö på Gottland d. 23 Mars 1796, der föräldrarne Carl Niclas Fåhræus,

possessionat, f. 1753 † 1816, och Margareta Katarina Sturtzenbecker då bodde. Ätten härstammar på fädernet från en bondeslägt, hvaraf en afkomling, vid namn Olof, var född 1683 på Fårön, efter hvilken socken han antog tillnamnet Fåhræus. Både han och hans son Lars Fåhræus voro handlande i Wisby och den sistnämndes son, ofvannämnde Carl Niclas, egnade sig äfven åt detta yrke både i Sverige, Holland och England, tills han nedsatte sig på sin egendom å Slitön. Johan Fredrik F. blef efter 5 års studier vid Upsala universitet och undergångna examina den 19 Jan. 1816 af K. kanslistyrelsen antagen till e. o Kanslist vid handels- och finans-expeditionen och af K. general-tulldirektionen i lika egenskap anställd i dess kansli. Blef d. 5 Apr. 1817 befordrad till Kanslist i detta kansli, samt till kopist vid K. hand.- och finans-expeditionen. Erhöll 1818 d. 15 Juli permanent nåd. förordnande att såsom Protokollssekreterare tjenstgöra. Blef d. 27 Mars 1819 utnämnd till Kanslist i K. hand.- och fin.-exped.; den 5 Mars 1821 Notarie hos K. general-tulldirektionen, samt d. 17 Okt. Protokollssekreterare i K. M:ts kansli; den 31 Dec. 1822 Sekreterare i K. kommittéen för utredande af allmänna magasinsinrättningens tillstånd; d. 22 Mars 1824 tillförordnad Sekreterare hos K. general-tulldirektionen; d. 8 Juni s. å. t. f. Sekreterare i den då nybildade general-tull-styrelsen och den 15 Juni 1825 utnämnd till Sekreterare i samma styrelse; erhöll d. 29 Juli s. å. på begäran afsked från K. hand.- och finans-expeditionen; fick s. å. d. 22 Nov. förste Expeditionssekreterare namn, heder och värdighet. Blef d. 22 Juli 1826 förordnad att såsom Sekreterare på en inspektionsresa i vestra, södra och östra delarne af riket åtfölja v. presidenten Billberg, likaledes att åtfölja generaltulldirektören frih. Åkerhjelm åren 1827, 28 och 30, samt generaltulldirektören grefve A. Posse 1831, 32, 33, 35; hvarjemte han sistnämnda år, med särskild nåd. tillåtelse, verkställde en 4 månaders resa inom de flesta tyska stater, Schweitz och Danmark, i ändamål att inhemta närmare upplysningar angående andra länders tullsystemer. Åtföljde år 1836 generaltulldirektören grefve A. Posse på en embetsresa inom rikets norra landskap, då jemväl Torneå och flere delar af Norge besöktes. Hade 1826 och 1828 förordnande att förestå kanslidepartementschefsembetet i K. generaltullstyrelsen, erhöll d. 3 Dec. s. å. enahanda förordnande, hvilket fortfor till och med Mars 1830. Förordnades d. 26 Maj 1832 ånyo till Depart.-Chef och d. 9 Dec. 1836 till Kanslidepart.-

Chef i K. generaltullstyrelsen. Förestod under 4 månader hvartdera året 1837—39, efter nåd. förordnande, generaltulldirektörsembetet. Den 4 Aug. 1844 kallad att vara Sekreterare i konstitutions-utskottet under den då började riksdagen. D. 3 Febr. 1846 förordnad till Ledamot i kommittéen för behandling af frågan om nationalrepresentationens ombildning, den 23 Sept. 1847 utnämnd till Statsråd och Chef för civildepartementet. I sådan egenskap ledamot af alla sedan år 1847 intill hans afgång från statsrådsembetet tillförordnade regeringar, nemligen 1848 3 Juni—16 Sept., 1849 6 Juli—3 Okt., 1850 20 Juli—16 Sept., 1851 3 Febr.—14 Mars, 1852 29 Maj—23 Juni, s. å. 10 Juli—19 Sept., Svensk-Norsk interimsregering s. å. 20 Sept.—16 Okt., s. å. 25 Okt.—1853 12 Apr., Svensk-Norsk interimsregering 1854 9 Juni—19 Juni, 1855 21 Juli—10 Sept. D. 12 Mars 1856 förordnad till Ordförande i kommittéen för utarbetande af förslag till ett statistiskt embetsverk; d. 16 Dec. s. å., efter underd. anhållan att få afgå från statsråds- och departementschefsembetet, i nåder utnämnd till Generaltulldirektör. D. 19 Juni 1858 förordnad till Ordförande i kommittéen för beredande af frågan om förändrad organisation af styrelse- och förvaltningsverken.

Den 12 Febr. 1848 vald till arbetande Ledamot af K. landtbruksakademien; d. 26 Jan. 1849 utsedd till Hedersledamot i samma akademi; d. 12 Nov. 1856 kallad till Ledamot af K. vetenskapsakademien. Adlad d. 22 Juni 1857; s. å. d. 9 Sept. under n:o 2,325 introducerad å riddarhuset, och straxt derefter, för återstoden af dåvarande riksdag, utsedd till Ledamot i bevillnings-utskottet. 1859—60 å nyo riksdagsman; Ledamot i bevillningsutskottet och flera förstärkta utskott. Den 1 Dec. 1830 Riddare af Nordstjerneorden, d 27 Nov. 1848 Kommendör och d. 10 Nov. 1851 Kommendör med stora korset af samma orden; d. 28 April 1856 Riddare af Serafimerorden; d. 24 Nov. s. å. förordnad till Ledamot i serafimerordensgillet; d. 28 Apr. 1858 Ordens Öfverste-Skattmästare. 1857 d. 20 Jan. erhöll han af konungen öfver båda Sicilierna S. Januariiorden, med anledning af den året förut afslutade handels och sjöfartstraktat mellan nämnda konungarike och Sverige.

Bland de mera omfattande regeringsåtgärder, hvilka, medan J. F. F. förestod civildepartementet, derifrån emanerade, förtjena företrädesvis att nämnas följande, efter vederbörandes hörande, af honom utarbetade författningar och propositioner: d. 28 Juni 1852 ny fiskeristadga; d. 31 Mars 1853 ny må-

klareordning; d. 9 Nov. s. å. proposition till rikets ständer angående nya grunder för rättigheten att tillverka bränvin och beskattningen derför. — Sedan rikets ständer, med antagande af dessa grunder, beslutat i beskattningsfrågan och afgifvit förslag till speciella förordningar, utfärdades den nya lagstiftningen den 18 Jan. 1855. S. å. d. 16 Nov. proposition till rikets ständer angående statens medverkan för anläggande af jernvägar i landet, hvilket förslag af rikets ständer hufvudsakligen bifölls. 1854 d. 7 Mars proposition till rikets ständer om antagande af decimalsystem för mått och vigt. Sedan rikets ständer till denna proposition lemnat bifall, utfärdades stadga och förordning i ämnet d. 31 Jan. 1855. S. å. d. 21 Juli proposition med förslag till ny grufvestadga; hvilken, efter inhemtande af rikets ständers godkännande, utfärdades d. 12 Jan. 1855. Samma år d. 30 Nov. ny förordning angående expeditionslösen; 1856 d. 19 Aug. ny förordning angående patenter; s. å. d. 30 Okt. proposition till rikets ständer om inrättandet af ett statistiskt embetsverk; och s. d. om anslag för geologiska undersökningar öfver hela riket samt utgifvande af derpå grundade geognostiska kartor; hvilka sistnämnde propositioner äfven vunno rikets ständers bifall.

Omfattande åtgärder vidtogos under tiden för att inom landet åstadkomma lättade kommunikationer. Bland öfrige åtgärder till industriens befrämjande kan för öfrigt anföras: att undervisningsanstalterna för landtbruket erhöllo ansenlig utsträckning; att navigationsskolornas verksamhet utvidgades; att teknologiska institutets organisation fulländades; och att i flera landsorter tekniska elementarskolor inrättades.

J. F. Fåhræus blef d. 26 Okt. 1821 sammanvigd med Immanuella Henrika Sturtzenbecker, dotter af öfverstlöjtnanten m. m. M. Sturtzenbecker, afliden år 1836, och Petronella Laurentia Enander, afl. 1816. Barn: *Laura Maria*, f. 1823, g. m. grosshandlaren i Stockholm F. W. Grubb, *Olivia*, f. 1826, g. m. advokatfiskalen Th. A. Billbergh, *Fredrik Edvard*, f. 1828, filos. Magister, Lektor vid N. elementarskolan i Stockholm, Sekret. vid stat. centr. byrån 1861, s. å. g. m. Carolina Matilda Nytzell, *Ida Henrika*, f. 1829, *Oskar Teodor*, f. 1833, Underlöjtnant, *Julia Sofia Margareta*, f. 1839.

(Källor: Anreps Sv. Ad. Ättartaflor. — Autobiografiskt meddelande.)

2. FÅHRÆUS, OLOF IMMANUEL.

Föddes å Slitö på Gottland d. 23 Mars 1796.

Jemte tvillingbrodren, ofvannämnde Johan Fredrik, erhöll O. J. Fåhræus enskild undervisning i föräldrahemmet och blef år 1810 Student vid Upsala universitet, der han, efter afläggande af åtskilliga specimina, år 1815 undergick kanslieexamen, hvaruppå han erhöll inträde såsom e. o. Kanslist i kammarexpeditionen af Kongl. Maj:ts kansli. Här befordrades han till Kopist 1817, kanslist 1821 och t. f. Protokollssekreterare 1822. Under tiden anställdes han äfven till tjenstgöring i dåvarande generaltulldirektionens kansli; förordnades 1818 att verkställa en inspektionsresa genom rikets norra landskaper, med afseende på den derstädes då inträffade lifligare utskeppning af skogsprodukter, och 1819 att förestå sekreteraretjensten vid tullöfverdirektörsembetet; befordrades 1821 till Kanslist hos förenämnde direktion, 1824 till Kommissarie vid kontrollkontoret derstädes, 1825 till Kamererare vid generaltullstyrelsens revisionskontor och 1826 till Chef för vestra tulldistriktet.

I Mars 1821 företog han en utländsk resa, hvarunder Danmark, Tyskland, Holland och Frankrike besöktes. Under denna resa fullgjorde han särskilde uppdrag, dels af dåvarande allmänna magasinsdirektionen, att meddela underrättelser om konjunkturen för spannmålshandeln, och dels af riksgäldskontoret, i afseende å slutliqvidationen af fordna svenska statslånet i Holland.

I Februari 1825 förordnades han att såsom Sekreterare biträda de af Kongl. Maj:t utsedde Svenska och Norska kommitterade för utarbetande af författning angående Sveriges och Norges inbördes handelsförhållanden och redigerade i denna egenskap kommitterades förslag till en sådan författning, hvilket genom den af Kongl. Maj:t den 24 Maj 1825 utfärdade förordning i ämnet oförändradt antogs. Deltagandet i denna kommitté förde honom i nära beröring med statsrådet grefve Wirsén, grefve Wedel-Jarlsberg, sedermera Norges riksståthållare, samt dåvarande statssekreteraren Skogman, och mer än något annat har samarbetet med dessa utmärkte män gifvit rigtning åt hans framtida offentliga verksamhet.

I Juli 1825 åtföljde han, enligt Kongl. Maj:ts befallning, generaldirektören, presidenten friherre Skjöldebrand såsom biträde på den resa i allmänna ärenden, hvilken denne, efter nådigt uppdrag, företog till Norge samt Sveriges vestra, södra

och sydöstra landskap. År 1830 erhöll han uppdrag att utarbeta förslag till nytt tjenstgöringsreglemente för tullverket, hvilket förslag, i April 1831 aflemnadt, den 1 Oktober s. å. vann Kongl. Maj:ts nådiga stadfästelse. I Januari 1834 förordnades han till Ledamot i den då nedsatta kommitté för tullförfattningarnes öfverseende, och i November 1837 att, jemte generalkonsul Ewerlöf, på svenska regeringens vägnar, vid i Köpenhamn utsatt sammanträde underhandla med de af danska regeringen förordnade kommissarier, etatsråderne Bæck och Garlieb, i afseende å förberedande åtgärder för regleran-det af de resp. ländernas ömsesidiga handels- och tullförhål landen, samt redigerade dervid det betänkande, som af detta uppdrag föranleddes; i Februari 1839 förordnades han ytterligare till Ledamot i den af Kongl. Maj:t å nyo nedsatta kommitté för tullförfattningarnes öfverseende, samt författade jemväl det betänkande, som kommitterade, efter fulländadt uppdrag, till Kongl. Maj:t afgåfvo.

Åren 1829—39 var han åtskilliga gånger förordnad till Ordförande i Göteborgs stads taxeringskommittéer, äfvensom att deltaga i flera andra kommunala förrättningar, och 1834 att vara Ordförande i Göteborgs och Bohus läns pröfningskommitté.

År 1840 den 28 Mars kallades han till Statsråd och då den af rikets ständer beslutade nya organisation af statsrådet den 16 Maj samma år vann konungens stadfästelse, nämudes han till Chef för civildepartementet. Det sålunda honom anförtrodda statsråds- och departementschefsembete förvaltade han under de fyra sista åren af Carl XIV Johans och 3 1/2 år af Oskar I:s regering eller till den 23 September 1847, då han utnämndes till Landshöfding öfver Göteborgs och Bohus län.

Såsom Statsråd vinnlade han sig till en början förnämligast om ordnandet af de till hans departement hörande undervisningsverk, främjandet af de allmänna kommunikationsanstalterna och förenklandet af förvaltningsformerna. De första landtbruks- och navigationsskolor anlades under denna tid och försågos med reglementen. Landtbruksakademien ombildades. En ny centralförvaltning, som sedermera haft ett verksamt inflytande på landets industriella lif, styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader, organiserades år 1841 och samtidigt dermed ordnades en läroanstalt, i förening med artillerilöverket, för bildande af civilingeniörer. Från Fåhræi förvaltningstid daterar sig ock upphörandet af civila karaktersfullmagter. — Med år 1844 inträdde ett gynn-

sammare tidskifte för reformer i lagstiftningen. I ändamål att för jordinnehafvare lätta skjutsningsbesväret blef, genom den härom sistnämnde år utfärdade författning, utväg öppnad att reglera skjutsningen genom entreprenader. För beredande af nödig frihet åt så väl bergshandteringen som näringarne i allmänhet, utfärdades nya förordningar angående kolhandeln samt angående stångjernssmidet och den gröfre jernförädlingen (Apr. 1846), och ny handelsordning, äfvensom fabriks- och handtverksordning, med upphäfvande af skråinrättningarne (Dec. s. å.). Den första svenska jernvägsoktroy utfärdades 1845.

I Maj 1844 åtföljde F. konungen på en resa till rikets vestra orter, hvarunder invigningen af nya Trollhätte kanal bevistades. På konungens resa till Norge Febr. 1845 var han likaledes H. M. följaktig såsom Ledamot af den dit beordrade svenska konseljen och hade under vistandet der till April månad sig anförtrodd handläggningen af utrikes-departementets jemte civildepartementets ärender. Uti de 1845 (19 Aug.—7 Okt.), 1846 (27 Juni—15 Okt.) och 1847 (26 Maj—17 Juni) tillförordnade regeringar var F. Ledamot, med uppdrag att, jemte civildepartementet, föreslå finansdepartementet, samt i sistnämnda regering äfven ecklesiastikdepartementet. Sistberörda år erhöll han nådigt uppdrag att, gemensamt med chefen för finansdepartementet, presidenten i kommerskollegium, generaltulldirektören och kanslidepartementschefen i generaltullstyrelsen utarbeta förslag till ny tulltaxa, att efter nådig pröfning föreläggas rikets ständer; och blef detta förslag, med nådig proposition, till rikets ständer öfverlemnadt.

Under hela sin departementchefsförvaltning hade F. tillika uppdrag att, enligt 11 § R. F. med statsministern för utrikes ärenderna, vid föredragning af ministeriella mål, i behandlingen deraf deltaga.

Af förtroendeuppdrag, som gifvits honom utom statsbestyrens område, äro företrädesvis att nämna befattningen såsom Sekreterare vid skandinaviska naturforskarnes första möte, som hölls i Göteborg 1839, och såsom 1:ste Ordförande vid 9:de allmänna svenska landtbruksmötet, som hölls dersammastädes 1860.

Sedan adeligt stånd den 11 Januari 1842 blifvit honom förlänadt och han nästpåföljde år erhållit introduktion å riddarhuset under n:o 2317, har han bevistat alla sedermera förflutna riksdagar. Vid riksdagen 1847 valdes han till ledamot af bevillningsutskottet samt vid de fyra följande riksdagarne till Ledamot af statsutskottet, och derjemte vid tre af dessa riksdagar till Ledamot af talmanskonferensen.

Från ungdomen hängifven åt de naturhistoriska studierna har F. fortfarit att, till sinnesförfriskning, egna lediga stunder synnerligen åt entomologien. Med Schönherr var han medarbetare i verket "*Genera & Species Curculionidum,*" tr. i Paris 1833—1844, och med Boheman i "*Insecta Caffraria,*" dervid han behandlat fam. Buprestides, Lycides, Histeres etc. (Se vidare här nedan, förteckningen öfver tryckte skrifter.)

Till följande lärda samfund har F. hedrats med kallelser, nemligen 1831 såsom arbetande ledamot af Göteborgs Kongl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhälle, hvarest han första gången var samhällets Præses 1833, då Göteborgs naturhistoriska museum enligt hans förslag grundlades; 1840 Hedersledamot af berörde samfund; s. å. Ledamot af Kongl. Vetenskapsakademien, der han valdes till Præses 1847; 1845 Hedersledamot af Kongl. Vetenskapssocieteten i Upsala; 1848 Hedersledamot af Kongl. Landtbruksakademien; hvarjemte sedan år 1833 följande utländska samfund kallat honom dels till arbetande eller korresponderande ledamot, dels till Hedersledamot, nemligen: kejserl Naturforskaresocieteten i Moskwa, Entomologiska samfunden i London, Paris, Köpenhamn och Stettin, Cuvierska societeten i Paris och statistiska samfundet i Marseille.

Såsom yttre tecken af Kongl. gunst har F. fått emottaga Nordstjerneordens Riddarekors 1832 och samma ordens Kommendörsinsignier 1843. Genom ordens förändrade klassindelning 1844 erhöll han Kommendörsgraden med stora korset.

År 1823 d. 18 Okt. ingick F. äktenskap med Laura Adolfina Sturtzenbecker, f. d. 18 Okt. 1803, dotter af öfverstlöjtnanten m. m. M. Sturtzenbecker och Petronella Laurentia Enander. Barn: *Hugo,* f. 1822, Fiskal i Svea hofrätt, gift 1859 med Ida Osterman, *Hilda,* f. 1838, *Agnes,* f. 1840.

Skrifter: Berättelse om Första Skand. Naturforskaremötet i Göteborg 1839, tr. 1840. — Om däggningsorganerna hos Myopotamus Coypus, inf. i Vet.-Akad:s Handlingar 1839. — Åreminne öfver Vetenskapsakademiens framl. ledamot, Kommersrådet Schönherr, tr. i Vet. Akad:s Handlingar 1848. — Åreminne öfver f. d Justitie Statsministern grefve Rosenblad, tr. i Göteborgs Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälles Handl:r 1850 — Om kolerafarsoten i Göteborg 1850, tr. i Öfversigten af Vetensk.-Akad:s förhandlingar 1851. — Die Umgebungen von Bad Ems in Entomologischer Beziehung, tr. i tidskriften Entomolog. Zeitung i Stettin 1852. — Om perlfisket och Linnés hemliga konst att befordra perlbildningen hos musslor, tr. i Vet.-Akad:s Öfversigt 1859. — Om industrien i förhållande till kulturen, tr. i Göteborgs Vetensk.- och Vitterh:s-Samhälles handl:r 1858 (i hvilken afhandling jemväl redogjorts för motiverna till 1846 års näringslagstiftning). — Utredning af frågan om Rikets Ständers förfaringssätt vid 1760—62 årens riksdag i afseende å före-

slagen nationalbelöning åt Linné, antaget till införande i K. V., H. o. A. A:ns Handl. — Ang. F:i andel i *Genera Curculionidum* och *Insecta Caffraria*, se texten.

(Källor: Anreps Sv. Adlens Ättartaflor. — Kröningsvärds Adelsmatrikel. — Autobiografiskt meddelande.)

FÄRLA, ÄTTEN, BJÖRN NILSSON, CARL NILSSON, JOHAN CARLSSON, OLOF BJÖRNSSON.

Ätten *Färla* (i urkunder aldrig Ferla, såsom namnet skrifves i B. L. IV: 330, der den siste af ätten, Åke Bengtsson F., är intagen) kan ibland 26 af genealoger kända medlemmar framvisa 13 som suttit i konungens råd och bland dessa en erkebiskop, en konungs kansler och en konungs uppfostrare.

Peder Næf, 1250.
. Nils Næf.
. . Björn, R. L. III: n. 19. Se n:o 1.
. . . Nils, R. L. III: n. 116, Lagm. i Nerike 1309, g. m. Karin Jonsd:r Blå.
. . . . Carl, R. L. III: n. 297. Se n:o 2.
. . . . . Johan t. Wada. R. L. III: n. 477, Lagm. i Sörml., Väpn. 1404—41, Ridd. 1441—57, Höfvidsm. på Nyköp. 1436, på Stockh. 1442—49.
. . . . . Ingrid, g. m. Nicol. v. d. Leyden, som lefde 1428.
. . . . . Bengt, R. L. III: n. 434. 1421—50. G. m. Brita Björnsd:r t. Ulfsunda.
. . . . . Ebbe. "Sigillum ebbe benedichtssons" (4 globulæ i färlornas vinklar) fördes 1453.
. . . . . Carl t. Nyby, R. L. III: n. 568. 1452—82. G. m. Eliana, Lars Pederssons d:r.
. . . . . Nils t. Bergshammar, R. L. III: n. 606. 1470—89. G. m. Anna Philippsd:r.
. . . . . Bengt t. Eka och B—r, R. R. 1525, Ridd. 1528, † 1546. G. m. B. Åkesd:r Tott.
. . . . . Åke Bengtsson, slöt ätten 1578. Se B. L. IV: p. 330.
. . . . . Christina, g. m. Frih. Carl Gera (*Dalin*, S. R. H. 3, 250, 418).
. . . . . Margareta, g. m. Sigge Larss. Sparre.
. . . . . Karin Nilsd:r, g. m. Carl Kuse t. Almby.
. . . . . N. N. Nilsd:r, g. m. Henning Brockenhusen (*Fant*, Diss. de historicis G. I: 1782).
. . . . Clement Nilss., Väpn. 1302, Ridd. 1310; lefde ännu 1343.

. . . . . Trygil Cl:son, R. L. III: n. 186. G. m. Ingr. Nilsd:r. S. Dipl. n. 1771.
. . . . . Nils. R. L. III: n. 254. 1350.
. . . . . Gunnil, g. m. Ofred Leckssou. Lefde 1380.
. . . . Östen Nilsson.
. . . . . Carl Östensson, R. L. III: n. 134. 1312—22.
. . . Carl Björnsson. (Mon. Ullerak. p. 144.)
. . . . Johan Carlsson. Se n:o 3.
. . . . Bengta Carlsdotter, Israel Birgerssons 1:a maka, B. L. XXIII: 271.
. . . Olof Björnsson, Erkebiskop, R. L. III: n. 141. Se n:o 4.

1. FÄRLA, BJÖRN NILSSON,

kallas äfven Bero Næf och nämnes på grafstenen i Warnhem *fidelis minister Birgheri Ducis Sueciæ et Pedagogus Dni Magni Regis.* Han säges vara son af Nils Pederss. Næf och Christina And, hvarvid möjligen en förvexling egt rum mellan far och son: Björn var neml. sjelf g. m. 1:o Christina And (Israelsdotter), 2:o Cecilia Röriksdotter (Algotssönernas slägt).

Fastän en konungs lärare, och det en kraftfull konungs, har Björn Nilsson knappt fått mera än namnet till efterverlden. Att han måtte varit en lärd och duglig man, kan man med skäl sluta, då Birger Jarl valt honom till sin sons lärare *). Då denne son uppstigit på tronen, såg man snart den förre läraren bland Riksens Råd. Som sådan uppräknas han i det gåfvobref af 1286, hvarigenom Norrmalm lades under S. Clara kloster. Han var ock Lagman i Södermanland. Dog 1312. Begrafven i Warnhem, der man ännu på grafstenen ser de tvenne korslagda färlorna.

---

*) Då så många förslagsmeningar framlagts rörande författaren af ***Kununga Styrilse ok Höfdingia*** må vi äfven få påpeka Björn Nilsson Färla, som en möjlig författare eller, kanske rättare, öfversättare. Vi skulle då antaga, att han studerat i Paris, gjort bekantskap med Ægidii Parisiensis (lefde i slutet af 12:e och början af 13:e sekl.) ***Carolinum, sive instructio puerilis ad Ludovicum Philippi Augusti Franciæ Regis filium*** (Jöch Gel. Lex. 1750, 1. III.) och, han såväl som Ægidius Romanus, för sin kunglige discipel bearbetat den lärorika boken. Att Ægidii Romani afhandling i stilistiskt hänseende står efter den svenska bearbetningen, ha vi med skäl sökt visa i Sv. Sköna Litt. 2: 387. Rörande den svenske bearbetaren ha vi deremot nu icke mera skäl än då att anföra; vi påpeka blott, nu som då, en möjlighet.

2. FÄRLA, CARL NILSSON.

Sonson af föreg., son af R. R. och Lagm. Nils Björnsson och Karin, dotter af drotsen Jon Blå. — Vi finna honom bland Riksens Råd 1370. Hans farfaders andra hustru Cecilia var syster till Bo Jonssons farfader, således möjligen Carl Nilsson Färla och Bo Jonsson Grip fränder. Att de ej voro vänner, visar den förres ändalykt: han förföljdes af den mägtige Bo ända in i Gråmunkeklostrets kyrka (Riddarholmskyrkan) och sönderhöggs inför högaltaret, der den sönderriga stenen ännu fortplantar minnet om det grymma dådet. Det skedde 1382. (Se Sv. B. Lex. I: 122.)

Carl F:s son *Johan* var Ridd., Riksråd och Höfvidsman på Stockholms slott 1442 (*Dalin*, S. R. II. 2, 570).

3. FÄRLA, JOHAN CARLSSON,

var Kanik i Upsala 1350, sedan Domprost i Linköping och k. Magnus II:s Kansler 1356—60. Då k. Magnus undslapp sitt fängelse och följde sin son till Norge, nedlade Johan Carlsson sitt embete och följde konungen. År 1375 lånte han 900 floriner, kölnisk vigt, af Upsala domkapitel. Dog d. 4 Maj 1378. Ligger begrafven i Upsala nära k. Gustaf I:s graf. Å stenen ses de två korslagde färlorna. *J. K.* står i hjelmprydnaden. På stenen läses: *Hic jacet Nobilis vir Dns Johannes Karlsson, olim præpositus Lincopensis & canonicus Upsalensis, qui obiit Ao Dni* 1378, 4 *non. Maji, legans isti ecclesie duas marchas terre in Brumasten pro anniversario, cujus anima sit in Christo. Amen.*

4. FÄRLA, OLOF BJÖRNSSON.

Son af n:o 1; ses porträtterad i det sigill han förde, afritadt i Monum. Ulleraker. p. 143. Skref sig som ädling till Forssa i Tensta socken, Norunda härad, ett gods, som i Peringsköld tid egdes af 9 helgårds- och 5 halfgårdsbönder. — Som Kanik i Upsala valdes han 1314 till Erkebiskop, men när han den 9 Sept. 1315 låtit viga sig af erkebiskopen i Lund, protesterade Upsala domkapitel deremot, oaktadt 2 kaniker, såsom Upsalakapitlets ombud, begärt Olofs stadfästelse och invigning (D. Sv. n. 2039). Han behöll då, för att ej stöta sig ytterligare med sitt eget kapitel, titeln Electus

ända tills han 1319 fått Pallium af påfven *), hvarföre han fick erlägga 1097 1/2 mark lödig, enligt Peringskjöld motsvarande 8780 rdr silfverspecie; härtill sammanskjöto först alla de öfrige stiftens prostar och kyrkoherdar, hvarpå erkestiftets fick betala resten.

Hos hertig Waldemar synes Electus ej ha stått i gunst. När han var på väg till Rom efter Pallium, åtföljd af en kanik från Upsala, Nic. Sigvasti, arresterades denne på Stockholms skeppsbro på hertigens befallning och Electus befaltes återvända för ett samtal (D. Sv. n. 2001—04). Hertigen hade 1315—18 berövat Electus och hans kaniker tionden af Tiundaland, men konung Birger gaf bref, att hertigen både skulle återbetala den för de förlupna åren och för framtiden utbetala den. En kyrkoherde i Håtuna anklagade Electus hos påfven för tillfogade orättvisor, hvarpå påfven uppdrog åt en kanik i Westerås att undersöka och afdöma målet. (Dipl. Suec. n. 2135.) Electus instämde deremot sjelf biskop Styrbjörn i Strengnäs att möta d. 11 Aug. 1317 för att svara till en anklagelse, den kon. Birger gjort genom ombud. Biskop Styrbjörn hade nemligen under påskhelgen exkommunicerat och bannlyst alla egendomsherrar i Södermanland och sålunda äfven konungen, samt med deras anhöriga, emedan han icke kunnat få dem att betala biskopstionden enligt en af honom anförd öfverenskommelse.

Electus Olof fick ej sjelf i Rom hemta sitt dyra Pallium. Det lemnades genom den nämnde Nils Sigvastson och en dansk kanik till erkebiskopen i Lund, som på Åhus slott skulle öfverlemna det till Herr Olof och emottaga hans trohetsed, hvilken sedan af den Lundensiske erkebiskopen skulle skyndsamligen insändas till den helige fadren.

År 1318 underskref Electus Olof stilleståndstraktaten i Roskild (Lagerbr. S. R. H. 3. 145). 1320 befullmägtigade han kaniken Nils Sigvastson att mottaga hans i Frankrike eller Flandern nedsatta egendom, och for s. å. sjelf omkring i Niudungen. Ur en bok i Nydala kloster, kallad Ecclesiastica Historia, afskref han då det som rörde råmärken mellan Niudung och Wärend. 1321 eller 22 sändes kaniken Nils åter till Rom för att redogöra för den Peterspenning, som samlats i Sverige och Danmark, och utverka några förmåner för erkebiskopen, såsom att vid flera tillfällen, än förut varit lofligt, få bära Pallium, medföra portativa altaren, förrätta

*) Om gången af denna ambitionsfråga se Dipl. Suec. n. 2028, 39, 46, 70 etc.

visitationer genom tjenliga ombud m. m. 1323 sände Erkeb. Olof 747 mark till Rom som peterspenning, fem år senare 770 mark "som sexårsgärd till det heliga landets återvinnande." — Han redovisade 1330 inför konungen för 4357 1/2 mark penningar, hvilka han under 10 år uppburit af Helsingland och användt till betalningen af hertigarne Eriks och Waldemars skulder. 1332 frikallade erkebiskopen sin domprost Björn från all vidare efterräkning för allt hvad han å E. B:ns vägnar haft om händer. Sjelf frikallades han från alla jordiska bestyr genom döden den 13 Mars s. å. Han är begrafven i Upsala domkyrka.

Han hade uppbygt stenhusen i Biskopstuna och Arnö. — I nära samtida anteckningar kallas han *Olaus Sapiens de Forsum.* Något framstående vishets-bevis har åtminstone icke kommit till vår kunskap; i hans bref kan man intet spåra. Möjligen har man ansett honom vis emedan han i sin tids många strider hållit en svår medelväg mellan tvistande verldsliga herrar och andliga herresamfund. Såsom rådsledamot under den långa minderårigheten har han ock säkerligen anstiftat mången god förordning. K. Magnus stadfästade t. ex. 1340 en stadga, som herr Olof Erkebiskop och Riksens råd gjort i hans lilla ålder och ungdom, om nyodlings- och nybyggarefrihet i Lappmarken för alla, som på Christum tro eller till christen tro sig omvända; "detta hade de gjort, heter det, till att befordra Guds dyrkelse och hans heders förökning samt Svea rike till heder och bästa."

(Källor: Diplomatarium, Rikshistorierna, Rådslängden, m. fl. historiska källskrifter.)

Tillägg

till artiklar i Biographiskt Lexicon öfver Namnkunnige Svenske Män, Bokstafven F.

FAHLCRANTZ, CARL JOHAN.

Till. t. B. Lex. IV: p. 295.

Prof. F. dog i Stockholm i Jan. 1861, 86 år gammal. — Var under en längre följd af år vice Præses i akademien för de fria konsterna. Först vid 75 års ålder trädde han i äktenskap med sin efterlefvande maka, Anna Sofia Hagström.

Ännu i sin höga ålder bevarade han själskraft och konstsinne. Vid 80 års ålder grep han sig an med tvenne stora taflor, framställande Gripsholm och Rosersberg, utförda, efter uppmaning af konung Oskar, under en tid af fyra år. De blefvo hans sista arbete.

Ur en nekrolog i Aftonbladet 1861 n:o 12 införa vi vidare:

"C. J. Fahlcrantz hörde till de numera till sällsyntheter blifna stylistiska landskapsmålarne. Han förkastade icke naturstudiet; tvärtom egnade han under mångfaldiga resor ett sorgfälligt studium åt nordens natur. Men i enlighet med de föredömen han valt sig inom konsten, ansåg han det vara landskapsmålarens främsta uppgift att i bild uttrycka en viss stämning, en poetisk tanke. Han ställde den konstnärliga idén, målningens poesi, högst, och för att uppnå ett harmoniskt helt, undvek han sorgfälligt att låta det lilla och tillfälliga skarpt och bjert framträda. I likhet med Claude Lorrain hade han äfven en fritt vald grundton, som låg något djupare än i naturen. Med den naturalistiska tendens, som på senaste tiden blifvit alltmera allmän, är det naturligt, att nyssnämnda egendomlighet i de Fahlcrantzska landskapsmålningarne, äfvensom en skönjbar enformighet i framställningen af de vegetabiliska naturföreteelserna, skulle nu för tiden göra dem mindre anslående på en del af allmänheten, för hvilken den

poetiskt skapande kraften och förmågan att sammanhålla naturmotiverna till en helgjuten harmonisk stämning, betyda föga emot den blott och bart tekniska färdighet, som kan illusoriskt afspegla en och annan af naturteinterna och framkalla det icke sällan råa och disharmoniska skimret af en ytlig färgprakt. Fahlcrantz var och förblef en konstnär och idkade aldrig konsten handtverksmessigt. Och den rigtning inom landskapsmålningen, åt hvilken han en gång egnat sig, blef han trogen. Hans arbeten och konstnärskap böra af konstkritiken betraktas i sammanhang med den tid, under hvilken detta konstnärskap utvecklade sig. Hade hans artistiska ungdom eller bästa mannaålder inträffat under nuvarande konstperiod, så kan man af hans varma och poetiska sinne sluta — visst icke att han skulle slutit sig till de gröfre naturalisterna, men att han deremot skulle omfattat den förening af naturalism i ädlare mening och stilistisk uppfattning, som inom landskapsmålningen funnit sin ädlaste representant i den store Rottman. I alla händelser skall Carl Johan Fahlcrantz intaga en betydande plats i Sveriges konsthistoria."

FAHLCRANTZ, CHRISTIAN ERIK.

Till. t. B. L. IV: p. 295.

Prof. F. erhöll 1839 andra förslagsrummet till biskopsembetet i Westerås, blef L. N. O. 1841, Led. af Bibelkommissionen 1842 och s. å. af den för granskning af universitetsstatuterna nedsatta kommitté. En af de XVIII i Svenska Akad. s. å. Innehade åter andra förslagsrummet till biskopsembetetet i Westerås och utnämndes till Biskop derstädes 1849. K. N. O. 1853.

Skrifter (efter 1839): Ecklesiastik Tidskrift, utg. i Upsala 1839—42, af F., A. E. *Knös* och C. J. *Almqvist*. — Tal vid Svenska Bibelns jubelfest, Ups. 1841. — *Ullman* C., Tvenne Skrifter mot Strauss, öfvers., ib. 1842. — Några ord om universiteters och elementarläroverks inbördes förhållande, ib. 1843. — Inträdestal i Svenska Akademien 1844, tr. i Akad:s Handll. 22. 1847. — C. J. L. Almqvist såsom författare i allmänhet och såsom teolog i synnerhet skärskådad, h 1. 2, ib. 1845, 46. — Ansgarius. Bilder ur Nordapostelns lif. Episkt försök, ib 1846. — Evangeliska alliansen, h. 1, 2, ib. 1847, 48. — Predikan hållen vid Riksdagens början år 1850. Sthm, s. å. — Dito vid Riksdagens slut, Sthm 1851. — Minne öfver Bisk. Jesper Svedberg, Sthm 1853. (Aftr. ur Sv. Akad:s Handll.) — Rom förr och nu, h. 1—5. Sthm 1858—61.

FALKENBERG af Trystorp, HENRIK.

Till. t. B. L. IV: 302.

Uppgiften, att F. tillbringade åren efter 1680 "i stillhet till sin död," är origtig. Fryxell XVII: 284 upplyser, att han användes också efter nyssnämnde år; och XVII: 34 anföres en resolution för honom af 17 Sept. 1691, då han ännu deltog i reduktionskommissionen i Pomern. Af Anreps ättartaflor finner man, att F. icke var född 1636, utan den 10 Mars 1634.

F. var en redlig fosterlandsvän, som brann af ovilja öfver det sätt, hvarpå Sveriges tillgångar förslösades, så väl under början af Carl XI:s regering, som under förmyndarnes. Han slöt sig derföre till J. Gyllenstierna och uppträdde emot De la Gardie. Uti denna meningsbrytning var han kanske den renaste; skäl nog att bli skuffad åt sidan, så snart framtidsmännen vunnit sitt mål.

Under förmyndareregeringen var han i kammarkollegium De la Gardies svåraste motståndare, alltid ifrande för ordning och sparsamhet, enligt sammanstämmande vittnesbörd en af de hederligaste män i riket. Han försvarade ständernas rätt att sjelfva välja ledamöterna i alla utskott, äfven i det hemliga. Han ifrade för fjerdepartsreduktionens verkställighet och mot högadelns öfverdrifna anspråk. Han hade derföre ock understödt de 1675 vidtagna åtgärderna till efterräkningar och sparsamhet samt blifvit af Gyllenstjernas parti insatt i granskningskommissionen och utsedd till landtmarskalk 1678. Men när han märkte, att detta parti leddes ej blott af rättvisa och billighet, utan ock af egennytta och öfverdrift, och att det ofta beräknade mindre saken än personen, började han draga sig tillbaka, i synnerhet efter företeelsen med kammardeputationen 1678 (Fryxell XVI: 135, andra uppl.). När enväldet skulle införas, njöt F. den utmärkelsen att jemte Rålamb, Bjelke, Olivecrantz, Königsmark, Ehrenstéen m. fl. hållas skild från riddarhuset, ty han skickades då ut till Pomern. —A—Ö—

FALKENBERG af Sandemar, GABRIEL.

Till. t. B. L. IV: 303.

Vid Carl XII:s anträde till regeringen tillhörde F., jemte Wallenstedt och Wrangel, det Piperska partiet. Det hade i

utländska politiken ej någon bestämd rigtning, men lutade något till Frankrike. I afseende å inrikes angelägenheter ville det upprätthålla freden, reduktionen och Carl XI:s grundsatser och anses af Fryxell som föregångare till frihetstidens mössor.

Sedan Carl XII gått i fält, arbetade rådet på två afdelningar: defensions- och justitiekommissionen. F. blef medlem af begge och utmärkte sig i synnerhet på senare afdelningen. I början tvistades ock mycket angående utrikes förbund och beskyllning för mutor hördes, dock mindre än under Carl XI. Till franska partiet hörde då F. jemte Wrede, Gyldenstolpe och Stenbock; till engelskt-holländska: Oxenstierna, Wallenstedt och Nils Gyllenstjerna. Men redan 1702 drogos alla sådana ärender under Piper utrikes.

Efter slaget vid Pultava, innan man ännu kände om konungen var lefvande eller död, eller hvar han befunne sig, höllos flera konferenser af Wrede och Horn hemma hos den då redan gamle och sjuklige F. Man talade om en interimsregering med någon kunglig person i spetsen. Rådets och hofvets partibrytning hade då tagit ny form. Det holsteinska bestod af enkedrottningen, Horn, N. Gyllenstierna och Piperska slägten. Det rent svenska bestod af Ulrika Eleonora, Wrede, Posse och F. och i allmänhet af Carl XI:s män.

Lika ofta som falskt har blifvit påstådt, att F. jemte likatänkande härvid leddes af aristokratiska planer mot kungamagten. Sådana kunna heldre sökas hos en och annan af rådets motståndare inom högadliga partiet, då deremot rådets nästan alla medlemmar deltagit i reduktionen och enväldets införande och mot högadelns hat och småfolkets afund ej hade annat stöd än just kungamagten, hvilken samhällsform hopväxt med deras åsigter, vanor och personliga förhållanden, hvarjemte de lyckliga följderna under Carl XI:s tid än mer stadfästat tillgifvenheten för densamma. Åtminstone icke ännu ville de störta ett statsskick, som de ansågo för eget verk och ära; än mindre införa ett annat, som skulle efter all anledning lemna magten åt deras högadliga fiender.

Under den olyckliga tid, som härefter följde under pestens härjande 1710, anser Fryxell F. och Wrede vara de rådsherrar, som trognast stodo qvar på sin plats och vårdade regeringsärenderna; likasom han, Horn, Wrede och C. Gyllenstierna voro de som sedan förnämligast drogo regeringsbördan under de närmast följande svåra fattiga åren. Wrede, Horn och F. stodo i spetsen för förvaltningen och fingo postdagligen från landshöfdingar och embetsmän mottaga förtviflade beskrifningar om landets nöd och folkets missnöje.

F. hade varit bland dem, som önskade Ulrika Eleonoras inträde i regeringen under Carls frånvaro; men då hon lagt sig i riksdagsintriger för att vinna större magt på konungens bekostnad, deltog han med dem (Horn, Cronhjelm, Tessin och N. Gyllenstjerna), som kraftigast lade sig deremot.

Mot slutet af 1712 drogo sig dock, missnöjda och nedslagna, F. jemte Wrede och Horn allt mer tillbaka, lemnande fältet åt Tessin, Cronhielm och Reenstierna, hvilka konungen utvalt såsom de der skulle med större ifver försvara och främja hans afsigter. —A—Ö—

FANT, JOHAN MICHAEL.

Till. t. B. Lex. IV: 313.

"Fick Westerås domprosteri genom lottkastning med dokt. Ahlström nyårsaftonen 1772," skrifver Geijer: Gust. Papp. II: 208. Om honom skref Gustaf III från Aachen till Schröderheim 1780 (Gust. Papp. II: 207): "Hur går det med valet till Linköping? Man bör ej hindra Celsius att komma på förslaget, endast sätta bredvid honom någon som vore mig behagligare, såsom Troil, Waller eller *domprosten i Westerås* (Fant), hvilken jag dock på sedernas vägnar skulle mindre önska, fast, såsom politicus, jag ansåge honom bäst. Han har nog skicklighet att kunna tjena mig vid en riksdag; och nog många köttets svagheter att vara i min dependence . . . Får Fanten förslaget och Troil ej, så är jag nöjd. Får Troil förslaget och ej Fant, så är jag ock nöjd. De ha begge att tacka mig för en hastig och stor lycka." Schröderheim svarar: "Det är förundransvärdt, hvad Ed. Maj:t känner sitt folk. Hur äro icke *Fanten* och Troil målade!" . . . och angående valet till Pastor Primarius: "*Fanten* vore sjelf mest att beklaga, om han flyttas dit (till Storkyrkan). Han är äfven vid många tillfällen obändig och envis."

Sedan ständerna 1789 åtagit sig en dryg bevillning, var man i stor förlägenhet att kunna fylla denna och man tillgrep alla möjliga afgifter, så väl personliga som för jord och näringar samt förtärings- och öfverflödsafgifter. Bland annat föreslogs, att de som bevistade skådespelen, derföre borde betala en viss afgift. Fant "tog häröfver värst vid sig. Han gjorde en beveklig föreställning deremot och afstyrkte på det eftertryckligaste att med några band belägga ett nöje, som vore Hans Maj:ts yppersta tidsfördrif och till hvars befrämjande konungen meddelt så utmärkt uppmuntran" (Adlerbeth I: 169). —A—Ö—

FAXE, WILHELM.

Till. t. B. L. IV: 326.

Biskop Faxe blef Riddare af Carl XIII:s Orden 1838, K. N. O. m. st. k. 1844 (vid ordens förändrade klassindelning), var under åren 1837 och 45 t. f. Kansler för Lunds universitet; enkling 1845. Dog d. 22 Sept. 1854.

Skrifter: Tal och programmer m. m., se Lunds stifts matr. 1854.

FEIF, CASTEN.

Till. t. B. L. IV: 330.

Feif gjorde hufvudsakligen sin lycka såsom skrifvare hos Piper genom snabb hand, arbetsamhet och kännedom af finskan samt stälde sig tillika in hos Rehnskjöld genom spejeri på Piper. Han beskrifves såsom klen till växten, tarflig, egennyttig, trolös, vinnande Carl XII:s ynnest genom putslustiga upptåg, rojalism, mod i faror och medgörliga tänkesätt. Så tecknas han vanligen. Drag af andra egenskaper finnas dock; och vännen Tessin kallar honom "flitig, godhjertad, redlig, ren i kläder, seder och hjerta samt en trogen svensk," under det deremot franska sändebudet och andra samtida påstodo, att han var mindre skicklig, men mer egennyttig än Piper, samt plump, hämdlysten, trolös och hatad af alla, som egde hans bekantskap. Sannolikt ådrog han sig mycket missförstånd genom sitt kända inflytande hos konungen, i följd hvaraf man gaf honom skuld för många hatade åtgärder, t. ex. för 1715 års tulltaxa, den han dock ifrigt afstyrkt, hvilket likväl ej hindrade honom att i anledning deraf skrifva till Reenstierna: "låt folket så tro; ty det är bättre de lägga sin ovilja på mig än på konungen." Äfvenså skref F. till Tessin s. å.: "Med denna post lärer en eller annan expedition afgå som jag intet är alldeles nöjd med, om jag så törs säga, i synnerhet ang. plåtmyntningen och hvad dertill hörer, men jag lärer derför aldrig ursäkta mig i något mål; det är bättre att jag vid sådant tillfälle har skulden än någon annan, varandes jag mera öm derom, att Hans Maj:ts kärlek hos undersåtarne alltid ökas, än att jag skall beflita mig med dess förminskande att vinna någons goda omdöme." Emedlertid skrefvos dessa begge bref från Stralsund, kort före hemresan till Sverige, der F. hade lättare att förklara sig. Från Turkiet förekommer intet sådant. Det senare brefvet har säkerligen afseende på förslaget att till nödens

lindrande och konungens fordringars tillfredsställande mynta upp en mängd från fienden tagna kanoner, hvilket dock konungen nu inhiberade. Jfr Fryxell XXV: 180.

De statsmän, som egde Carls förtroende, voro i början Piper, Polus och Wallenstedt, men 1698—1709 Piper nästan ensam; 1709—15 Feif, Müllern, Poniatowski, och M. Vellingk; 1715—18 Görtz främst, dernäst Feif, Müllern och Tessin. Med Görtz stod F. aldrig i godt förhållande och troligen var det hans verk, att Carl kort före sin död ämnade arrestera Görtz.

Genom F:s hand gingo redan tidigt de hemliga underrättelserna från Stockholm till konungen i lägret, och efter Pipers tillfångatagning vid Pultava föllo alla inrikes ärenderna i F:s händer, så att han från Turkiet kan sägas ha hufvudsakligen ledt Sveriges förvaltning.

Ifrån 1706 blef N. Tessin en förtrolig korrespondent, allt i största hemlighet, så att allmänheten ej anade det intima förhållandet. En serskild chiffre tillsändes Tessin 1712 att begagna vid de hemligaste berättelserna, sedan han blifvit kongl. råd, jemte försäkran, att ingen menniska utom konungen och F. skulle få se dem. Något obetydligare af denna korrespondens förekommer i "Tessin och Tessiniana" sidd. 266 och 322 samt i "Huset Tessin;" hvarefter den i dessa dagar blifvit offentliggjord, sådan den befinnes i Trolle-Wachtmeisterska samlingen, uti *Handlingar ur v. Brinkmanska arkivet på Trolle-Ljungby.*

De i Turkiet med konungen varande svenskarnes förbindelse med fäderneslandet var ganska egen och äfventyrlig och i början mycket ringa. Ett ilbud afgick knappt hvarannan månad. Först vid 1710 års slut inrättades en förbindelse mellan Bender och Ungern. Men Carl tyckte ej om, att man till Sverige berättade om lifvet i Bender. Han förböd enskilda brefbärare och höll sina egnas afgång så hemlig, att mången ej kunde begagna den. En flyktéen afskedades ur kansliet endast derföre, att kungen fått se — och en sägen är att Carl sjelf brutit brefvet — hur han meddelat några underrättelser från Bender. Både kommande och gående bref ville kungen läsa och derföre måste mycken försigtighet iakttagas.

Det var denna tid ganska äfventyrligt att vara korrespondent och brefvens innehåll böra noga uppfattas i enlighet med situationen, om man ej skall af dem vilseledas. "Alla mina bref," skref Feif, "kommande och gående, läsas till största delen, så att jag ej törs skrifva allt hvad jag vet." En fin vink härom gifves äfven Tessin af Feif 1711 i

följande ordalag: "Jag ber mycket, att brefven så måtte skrifvas, att Hans Maj:t dem-må kunna läsa; skulle något eljest vara, så täcktes tit. sådant på ett à part papper skrifva." Müllern bad likaledes Vellingk på serskild lapp omtala hvad som ej borde komma för Carls ögon. Många mente, att vetgirigheten gick än längre. Redan 1701 betviflade Stenbock säkerheten inom postverket. Danska sändebudet inberättade 1705, att Carl lät bryta bref som från lägret afgingo till Sverige. Tessin började 1704 och än mer 1710 ana oråd. Enligt franska ministerns berättelser troddes i Stockholm 1715 att från Stralsund gående bref voro hemligt öppnade. Tessin skref 1717: "Här tarfvas stor försigtighet; ty alla bref löpa fara att bli öppnade och de minsta deri förekommande omständigheter misstydas." Samma år skref han till sonen: "Jag ber dig för Guds skull ej skrifva om statssaker, utan blott om sköna konster, vetenskaper och nöjen. Bref mellan far och son borde väl icke löpa fara att borttagas, men vid posten råder en förskräcklig osäkerhet." Misstänksamheten var årligen i stigande; derföre utvidgades rapportsystemet, och derföre, mente somliga, var det ock, som Carl beskyddade några sqvallerbärande och af hären hatade generaler. Tessin omtalar 1717 huru Lejonstedt hade i uppdrag att inberätta alla äfven de minsta omständigheter rörande undersåtarne, så väl hemma som utrikes, ja till och med i fångenskapen. Måhända kan så den oduglige Lübeckers användande förklaras och hans intima förhållande till Feif.

Af ofvanstående kan någorlunda förklaras, hvarföre Feifs bref till så stor del omfatta arkitektur och ekonomi och andra politiskt likgiltiga frågor, samt icke mer vidröra nöden i Sverige. Sannolikt voro Tessins något annorlunda beskaffade.

En verklig framtidstanke af Feif är, att Skeppsholmen borde öfverlåtas åt Stockholms stad, hvilket snart blir en nödvändighet genom den ökade folkmängden och till handelns lifvande och beqvämlighet. Väl skrifver F. endast, att den borde "med sköna hus ziras," men han har säkerligen ej kunnat undgå att tänka på dem såsom en följd af handelns uppblomstring på denna af naturen dertill enkom danade lokal. Detta är säkerligen en af de frågor, som icke kunna falla, och flottan kan ej för all framtid behålla denna inkräktning. I alla sådana frågor visar F. prof på sundt och ljust omdöme och söker trösta Tessin och ingifva Svenskarne hopp med utsigt om bättre tider. "Unnar vår herre oss fred, så lärer Hans Maj:t med serdeles bekymmer sörja för dess undersåtares välfärd och upphjelpande ur den stora fattigdomen, me-

dan H. M. nu sport, huru skadligt det är att vara en herre öfver fattiga undersåtare." (Huru pass "skadligt" det var för undersåtarne sjelfve, att i grund förstöras, det tyckes icke varit fattligt för denne "herres" begrepp och känsla.) I samma afsigt nämner väl F., att kungen "ej är obenägen att gifva Skeppsholmen åt staden"*). Detta skrefs i början af 1711; man känner nu af Prof. Carlsons afhandling, att Sverige vid Carls död 1718 var lika långt från freden som 1711 och att Carl sannolikt aldrig undertecknat den.

Lika litet som Carl önskade, att bref skrefvos från Bender, lika ogerna såg han att personer derifrån återkommo till Sverige. F. afrådde derföre Tessin att resa dit; ty "de som en gång komma till oss, ha åter svårt att komma ifrån oss, jag vet inte hvad som må vara orsaken, antingen älska de oss eller vi dem så mycket, att vi inte kunna skiljas åt." Detta redan 1711.

I samma bref 1712, deri Tessin underrättas om rådsutnämningen, meddelas äfven landshöfding Reenstiernas fullmagt som kongl. råd och chef för kontributionsverket med tillägg: "Jag har order att rekommendera en serdeles förtrolighet mellan E:l. Excell. och H. Exc. H. Reenstierna." Från denna tid daterar sig egentligen splittringen inom rådet och missnöjet börjar gripa äfven de gamla enväldes- och reduktionsherrarne af Carl XI:s skrot och härigenom lades i sjelfva verket grunden till enväldets fall, ehuru meningen var att befästa det, och med 1714 började äfven bönderna vakna.

Af sid. 176 i Feifska brefven skulle man vara färdig tro, att F. ständigt och jemt begärde ritningar och förslag öfver slott, stall, byggnader och förskönings i Stockholm, hvilka han uppsatte på sin vägg, på det Carl derigenom skulle väckas till åtrå att återse fäderneslandet. På löntrappor och osynliga gångar i slottet vurmade Carl ofta. "Hans Maj:t skulle gerna vilja ha en fri gång kring hela slottet utan att passera vestibulen. Det skulle vara mycket behagligt, om Ed. Exc. kunde påfinna en invention, att H. M. kunde komma allestädes utan att bli sedd. Men sedan man förlorat konsten att förfärdiga ringar som göra en osynlig, lärer det vara fåfängt tänka derpå; i dessa dagar var en vidlöftig diskurs derom på banen att man inte bör sky före att visa sig för undersåtarne" (sid. 177). Och sid. 161 heter det: "Hans Maj:t skulle gerna se, att på slottet kunde prak-

*) Detta löfte upprepas i ett sednare bref, "dock med det (Carls) vilkor, att derpå skall byggas sköna stenhus."

tiseras hemliga gångar uti muren eller eljest ifrån det ena rummet till det andra och genom små löntrappor upp i våningarne."

Ett motstycke till Christinas komplott med Salvius under Westfaliska fredsverket och Carl X:s med Coyet under det danska förekommer sid. 185: "Hans Maj:t har befallt mig mycket flitigt helsa Ed. Ex. och att jag derjemte skulle låta veta, att om några bref skulle komma till rådet, hvari H. M. torde förklara sig inte vara nöjd med senatens förhållande, att det alldeles intet angår Ed. Ex. och att Ed. Ex. fördenskull inte måste oroa sig af sådana bref, eftersom H. M. är väl tillfreds med Ed. Ex., hvilket H. M. tvenne gånger befallt mig inte glömma att skrifva, och lärer inte vara otjenligt, om E. E. behagade derföre tacka H. M. uti ett à part bref."

Den 1712 så högt rekommenderade Reenstjerna kom snart i onåd, då han omöjligen kunde verkställa Carls befallningar, och för bestämmandet af rätta tiden för hans onåd vittnar F:s bref af 13 och 24 Apr. 1715: "När jag hade den äran att gratulera E. E. till kongl. rådsembetet, bad jag på befallning, att E. E. skulle hålla vänskap med en viss man, och som jag i förtroende fått förnimma, att den vänskapen inte särdeles anstår E. E., så har jag funnit min skyldighet vara att gifva vid handen att hvad jag då skref inte vidare förstås, än så vida Hans Maj:ts tjenst derigenom kunde befordras, hvarpå man då hade förnämsta afseende."

Ändtligen hösten 1715, kort före Stralsunds fall, då nya tryckande åtgärder påbjödos, börjar F. sjelf klaga öfver ställningen och skrifver till Tessin: "Jag grufvar mig för de order, som nu afgå till krigskollegium angående inqvarteringen . . . men än mer för den tullen som är satt på koppar och jern; nog har jag gjort min flit att afböja begge delarne, men i synnerhet att tullen skall betalas med specie rdr. Jag lärer få skulden för allt; men det tål jag gerna, Gud gifve det eljest i allt annat vore väl och att inte större skada deraf följde." Af bref från Ystad ser det ut som dessa åtgärder blifvit uppskjutna och orderna för tillfället inhiberade. Fryxell XXVIII: 41 talar om den tunga inqvarteringen "efter 1715". Och XXVIII: 9 säger Fryxell, att nämnde tull verkligen höjdes 1715, men 1716 åter togs bort. Kanske blef 1715 års uppsatta förordning aldrig satt i verket.

Såsom upplysande äfventyraren P. J. Brenners biografi må följande meddelas af d. 8 Okt. 1715: "Jag rekommenderar inte fuller gerna någon, ej heller har jag orsak att rekommendera prosten Brenner, men som jag gerna ombeflitar mig

att samla glödande kol på mina fienders hufvud och jag i synnerhet vill öfvertyga honom med välgerningar att han gjort mig orätt, så har jag inte kunnat underlåta att falla E. E. besvärlig och hörsamt bedja, det täcktes E. E. befordra honom till en skyndsam betalning af de pengar, som H. Maj:t befallt att han skall få af handpenningarne." Häraf visar sig, att B. stått i sold hos Carl XII och till och med vågat förtala F., jfr sid. 193. I detta lexikon, första serien, III: 73, säger sig B. flera år saknat betalning för en assignation å 300 dukater, och III: 75 säges han i Bender måst på en dag (Feif skrifver "inom 14 dagar") göra fyra afböner som äreskändare mot "åtskilliga vackre män." Rekommendationen skrefs emellertid nu under värsta nöden och oron i Pomern och var således säkerligen en för kungen öm sak. Af sid. 194 synes som B. varit kallad till Ystad af kungen.

Den 23 Dec. 1715 rekommenderas Görtz: "H. Maj:t har befallt mig på det högsta rekommendera baron G:s förslag. Det vore väl, om man kunde få negotiera den utlofvade summan. G. har fuller inte lofvat mer än 2 millioner, men H. Maj:t har tillagt de öfriga 18 tunnor gull . . H. M. har express obligerat G. att resa derföre till Stockholm."

Tessin beordras att ha rum i ordning för kungen (i Stockholm?). "Till efterrättelse måste jag låta veta, att Hans Maj:t inte gerna går uppför trappor och vill ha många dörrar på sina rum, att kunna komma ut på åtskilliga vägar och utan att bli sedd när så behöfves."

Den 1 Febr. 1716 afråddes prinsessans resa till Ystad och kungen ämnade sig till Stockholm, men reskassan bortstals, hvarföre mynt begärdes af Tessin.

Från Lund skrifves d. 2 Maj 1717: . . . "om icke vid begge ändarne af stallen bron med stora portar kunde igenslutas, när så skulle behöfvas, eller ock om icke en mur med en port kunde uppföras framför trappan vid sjön, så att när Hans Maj:t ville gå genom löngången till sjös, ingen kunde komma från bron till trappan? . . Allt går derpå ut, att H. Maj:t må kunna komma ur stallet till sjös, utan att bli hindrad eller sedd." För öfrigt upptogs Feifs tid nu med en mängd kungliga påbud om uniformsförändringar och hoflivréer.

F. var gift med *A. C. Barckhusen*, f. 1674 död 1724, omgift med Öfverinspektoren Hans Preuss, adlad Ehrenpreuss, i hans fjerde gifte.

Barn: *Brita Maria*, f. 1692 död 1769, g. m. landshöfding Odelström. *Anna Christina*, f. 1695 död 1758, g. m riksrå-

det, frih. Sam. Åkerhjelm af Margarethelund. *Gustaf,* f. 1698, hofjunkare 1718, sedan kammarherre, död ogift före fadren. Tre söner, döde i späd ålder. —A—Ö—

FERSEN, REINHOLD JOHAN.

Till. t. B. Lex. IV: 338.

Född 1646. Volontär vid hertigens af Kurland regte 1671. Löjtnant vid Kurländska dragonerna 1672, Kapten vid ett holländskt dragonregemente 1674, Major vid Wiborgs och Nyslotts dragoner 1675, Öfverstlöjtnant vid Westerbottens infanteri 1677, Öfverste derstädes 1684. Vice Landshöfding i Westerbotten 1688, Generalmajor af infanteriet och Kommendant i Göteborg 1702, Landshöfding i Halland 1705, Generallöjtnant och Guvernör i Riga 1709, Guvernör i Wismar och Öfverste för garnisonsregementet derst. 1710. Kongl. Råd 1711, Grefve 1712, s. å. General-Fälttygmästare. President i Svea hofrätt 1715. Död 1716 d. 10 Dec. i Stockholm. — Han var med i slagen vid Landskrona, Dünaströmmen och Klissow.

(Ur Adlens Ättartaflor.)

FJELLSTEDT, PETER.

(Omarbetn. af art. i B. L. XIII: 166.)

P. Fjellstedt är född i Sillerud socken i Wermland den 17 Sept. 1802 af bondeföräldrar. Han intogs i Karlstads lärdomsskola i Sept. 1819. Student vid Lunds universitet år 1823. Ingick vid teologiska seminarium derstädes i Sept. 1825 och prestvigdes i Karlstad den 1 Maj 1828. Fick Kongl. Maj:ts nådiga tillåtelse af d. 28 Mars 1829 att utgå i egenskap af evangelisk predikant i engelska episkopala missionssällskapets tjenst under 6 års tid, räknade från d. 1 Jan. 1829 och att vid återkomsten till fäderneslandet få tillträda sitt prestembete och åtnjuta de dermed förbundna rättigheter, äfvensom att under frånvaron få beräkna sina tjenstår såsom svensk prestman. Vistades i missionsinstitutet i London 1/2 år, för att under L. L. O. O. professor S. Lee studera de orientaliska språken. Kallades sedan till lärare i hebreiskan och grekiskan samt exegetiken vid missionsinstitutet i Basel. Blef efter 1/2 år kallad derifrån af förenämnde sällskaps kommitté i London för att utgå såsom lärare till ett prestbild-

ningsseminarium för infödda i Tinnevelli i Ostindien, der han, jemte denna befattning, predikade på tamuliska för hedningarne. Vistades der i fyra år, men nödsakades af klimatets verkningar på helsan återvända till England. Derpå sändes han genast till Turkiet, der han genom bibelspridning och samtal arbetade att sprida kristlig upplysning bland Turkarne till slutet af år 1840.

Under tiden författades och trycktes på Malta åtskilliga elementarläroböcker på turkiska att begagnas i turkiska skolor. Den turkiska bibelöfversättningen reviderades, för att vara färdig så snart en ny upplaga skulle behöfvas. Öfversatte på turkiska och lät sedan år 1842 trycka i Leipzig den engelska kyrkliga liturgien med Psaltaren, som nu brukas offentligen och enskildt på många ställen i Turkiet, utspridd af "the Society for promot. Christianity" i London. Verkade sedan i Baselska missionssällskapets tjenst såsom resepredikant i Schweitz, i Elsas, i norra och södra Tyskland, i Ostfriesland, i de danska hertigdömena och i Sverige fr. 1842 till 1845.

Sedan ett svenskt evangeliskt missionsinstitut d. 2 Juli 1845 blifvit stiftadt i Lund, ställdt under dervarande biskopen med domprosten till ordförande och Fj. kallats att vid nämnde institut undervisa missionärer, som vid universitetet skulle erhålla presterlig bildning, återvände han år 1846 till fädernesländet och egnade sig åt denna verksamhet i Lund till år 1856, då institutet förflyttades till Stockholm och en annan föreståndare, på Fj:s anhållan, blef antagen.

Under dessa senare 10 åren har Fj:s presterliga verksamhet dels bestått i att genom predikande söka väcka intresse för missionssaken, i enlighet med de af Kongl. Maj:t för missionssällskapet i Lund sanktionerade stadgar, dels i elevernas undervisning, af hvilka två blifvit utsände till China och två till Ostindien, de senare i det evangeliskt Lutherska missionssällskapets i Leipzig tjenst, dels i utgifvande af "Biblen med förklaringar" för folket jemte åtskilliga tidskrifter och andaktsböcker, hvaribland en "*Andaktsbok för fångar*," hugnad med Kongl. Maj:ts utfästade belöning af 300 Rdr bko, samt en ny upplaga af de Symboliska böckerna, af rikets domkapitel förordad till inlösen vid kyrkorna. — Promoverades till Teol. Doktor af teologiska fakulteten vid universitetet i Halle den 20 Mars 1853, då professor Tholuck var promotor. Erhöll Kongl. Maj:ts nådiga tillåtelse af den 27 Maj 1853 att denna värdighet emottaga. Utnämnd Kyrkoherde i Åker af Upsala stift 1859, på patroni, generalmajor grefve v. Essens

kallelse, sedan han förut afsagt sig en dylik kallelse af friherre Hjerta till Främmestads pastorat af Skara stift. Afsade sig äfven Åkers pastorat 1861, kort före tillträdandet.

Fj har från och med 1846 utgifvit och utgifver fortfarande "Lunds Missionstidning" och "Bibelvännen," månadstidningar, som i tusentals exemplar spridts i landet och mycket bidragit till svenska allmogens kristliga upplysning *).

G. m. Christina Schweitzerbarth. Barn: Viktor, Student i Lund, död 1859; Richard; Eugenia, g. m. baron Axel Hermelin; Charlotta; Maria.

Skrifter: Bibeln. Det är all den heliga Skrift med Förklaringar af P. Fjellstedt. 1—3 B. Gefle 1851—1853. 4:o. — Biblens Apokryfiska böcker. Gefle 1855. 4:o. — Lunds Missionstidning. Lund 1846—1861, 8:o, Bibelvännen. Lund 1848—1861, 8:o, månadstidningar, begge fortfarande. — Andaktsbok för fångar (belönt af Kongl. Maj:t). Lund 1849, Ny uppl. Wexiö 1853, 8:o. — Concordia Pia. Evangel. Lutherska kyrkans Symbol. böcker jemte Ups. Mötes beslut af 1593 samt ett kort historiskt företal af P. Fjellstedt. Gefle 1853, Ny Uppl. ib. 1854. 8:o. — Ketabi Dua, Öfversättning till turkiskan af engelska kyrkans ritual, Psaltaren m. m. (45 ark) Leipzig 1842. — Madehali Oulum ve Mebdei Femme (de första grunderna af naturläran, geografien, historien m. m., en skolbok på turkiska med plancher), 11 ark, samt 3 andra skolböcker, alla tryckta på Malta. — Ketabi Ilmi Edeb (Kristlig Ethik, eller sedolära på kristliga trons grund), tr. på Malta. — Vid tryckningen af en ny upplaga af den vedertagna turkiska Bibelöfversättningen, reviderades densamma af D:r Fjellstedt, och följdes rättelserna vid tryckningen. — Grunddrag af N. Test:ts lära om det Andeliga presterskapet och församlingens embeten, i st. f. Pastoralexamen utgifna och försvarade i Upsala 1857, 8:o.

(Källor: Fjellstedts meritförteckning till vederbörligt domkapitel ingifven, då han blifvit kallad till Kyrkoherde. — v. Schuberts Selbstbiographie. — Enskild kännedom.)

---

*) Ur G. H. v. Schuberts Selbstbiographie anföra vi följande om D:r Fjellstedt:

"Ärmer zwar an äusseren Gütern, menschlich geringer von leiblicher Geburt, aber eben so reich an Hoffnung, so fest im Vertrauen, eben so hoch am Stande der inneren Berufung als Zaremba, kam er nach Basel, wirkte als gesegneter Sendbote des Evangeliums in Südindien, dann in Kleinasien, wo ich in Smyrna an seinem Umgange mich erfreute und stärkte, jetzt als Inspektor am Missions-seminar zu Lund in Schweden." — — — — "An jungen Kindern, welche mit besonderer Leichtigkeit und Fertigkeit Sprachen lernen, darf man diese Gabe meist der zärtlichen, zuthätigen Liebe der Mutter zu dem Kinde und des Kindes zu der Mutter zuschreiben. — — Der Zug einer solchen ewigen Mutterliebe hat meinem Freunde *Fj.* sein Ohr geöffnet, seine Zunge gelöst, dass er 26 Sprachen der Völker verstehen lernte, in 12 derselben predigen konnte. Sei mir gesegnet, du Mann von sanftem, stillem, in Liebe kräftigem Geiste." (L. c. p. 342 u. 407).

FLEMING, CLAES JOHANSSON.

Till. t. B. L. IV: 369.

Det bör ej lemnas onämndt, att Fl. var, om ej den förste, dock en af de förste bland svenska akademiens ledamöter, som sade ett godt ord om "nya skolan." Den utbredda litteraturkunskap, han behöft för ett med insigt ordnadt bokköp, satte honom i tillfälle att framhålla i sjelfva hofcirkeln de icke-franska vitterlekarnes anseende i den lärda och vittra verlden, och undergräfde så småningom den ensidiga ton i vittra frågor, som der ansågs vara *officiel*. Han, som, ännu ej 30-årig, insatts såsom sin kungs favorit, emedan akademien, nyss hotad med upplösning, ansåg sig behöfva ett ryggvärn, var då föga hemmastadd i den officiela smakens trosläror. Man sade derföre vid hans val (en senare mer än en gång itererad qvickhet), att en Sv. akademiens ledamot nu skulle kallas en af de 170, ty till de 17 hade man lagt en nolla. Men denna nolla blef snart dörröppnare åt — en ny vitterhet. Den mera estetiska än politiska naturen hos Fl. födde begär att lära känna den nya vitterhet, som i synnerhet i Tyskland gifvit sig en gestalt af skönhet, som allenast förkastades af den, som derom var okunnig. Fl. ingaf Carl Johan mod att välja Atterbom till prins Oskars lärare — i tyskan, då konungen var beskyddare af den akademi, hvilken Atterbom så skarpt nedsatte. Att förslaget utgått från Tannström, är klart; att Carl Johan i Atterbom blott såg "Sveriges strängaspel," såsom Atterbom ju sjelf kallade sig, är lika visst, under det Carl Johan sannerligen var lika obekant med begge skolornas estetiska teorier; men nog ökades Carl Johans mod att ställa Atterbom nära den unge fursten deraf, att en af de Aderton, dertill regeringsmedlem, fann förslaget godt.

Fl. lät kalla sig *Riksråd*. Då i Refs närvaro han med detta namn tilltalades af grefvinnan Aur. Brahe och ref. frågade Joh. Henrik Schröder, som också vid tillfället var Fls gäst, om han hört rätt, svarade denne: ja visserligen. Det är så plägseden inom de gamle riksrådsätterna, då någon af dem blifvit excellens.

FLEMING, ERIK.

Till. t. B. L. IV: 352.

Erik Fleming, något belyst i första serien, har der ej ens nämnts såsom psalmopoeograf. Han förtjenar dock i

nämnde hänseende ställas framom sjelfva Laurentius Petri Nericius.

Han var född 1487, fick Pikis häradshöfdingedöme i Finland 1518, blef 1522 Amiral för de svenska skeppen och satt 1523 i rådet, hvarifrån han utsändes att rensa Finland från konung Christians anhängare. Vidare använd i rikets tjenst, såsom på anf. ställe uppräknas. Död 1548.

Vi känna blott en psalm af denne konungsman, men böra erkänna, att i densamma efter den tidens psalmpoetik är en anda af en högre prägel, en kraft, som ännu kan röra hjertan och en magt öfver språket, som var högst sällsynt i de dagarne. Den träffas N:o 382 i vår psalmbok före 1695, men är der renoverad. Han skref på ett eget sätt sitt namn i versernas begynnelseord.

V. 1 börjar: ***E***-vinnerlig är mitt hopp till Gud . . . .
V. 2 „ ***Rik***-edom och visdom ej hjelpa må . . . .
V. 3 „ ***Fle***-tade Dina sina hår och gick . . . .
V. 4 „ ***Min G***-ud, som allting hafver i våld . . . .
V. 5 „ ***Rid***-er jag, gångar och hvad jag gör . . . .
V. 6 „ ***Der***-före råder jag allramest . . . .

I Petr. Rudbeckii Enchiridion eller then Svenska Psalmboken af 1623 lyder den andra versen:

Rikedom och visdom ej hjelpa må,
Ej mandom, ej konungsligt välde,
Ej ungdom, ej stolthet, ej store eller små,
Ty döden undsäger oss alle.
Hvar blef då den starke Karl Magnus,
Nimrod, Antiochus och Samuel,
Virgilius, Samson och Aztel,
De måste alla dö.
Så svikfullt är verldens lefverne.

I Henr. Keysers manuale af 1686 är *kon. Salomon* insatt i stället för *Virgilius*, såsom representant af de dödliga snillena. I 1695 års Psalmbok behölls denna redaktion, utom att Carolus Magnus kallades Carl Magnus.

En djup känsla af jordiska ärans fåfänglighet uttalar Riddaren, Riksrådet och Amiralen i följande raska vers:

Rider jag, gångar och hvad jag gör,
Min armod jag alltid påtänker,
En syndare jag föddes, lefver och dör
Och verlden med sorgen mig skänker.
En anfäktning är verldens väsend —
I dag jag braskar och håller mitt präl,

I morgon jag faller och vissnar som strå,
Som slaget är ned.
Så svikfullt är verldens lefverne.

Första versens slut lydde:

Här hjelper hvarken gods eller gårdar.

I Arwidssons Finska Handlingar förekomma flera upplysningar om denne Riddare. Han sändes 1526 såsom utvalde konung Gustafs sändningbud till store fursten i Muskow. Konung Gustaf skref då med honom till Vasilio Johannis m. g. n. Keysere och herre utöfver allt Rytseland. Konung Christiern förklaras vara utdrifven af alla sina 77 sjöstäder, som fått en ledsnad och vämjelse för hans tyranni. "Kejsaren" gaf hr Erik de bästa svar. De Ryssar, som röfvat och plundrat i Gustafs rike, skulle upphängas å gränsen mellan rikena, så att både kungens och kejsarens undersåtare måtte se, huru kejsaren skipade rätt. På frågan huru långt in i Ryssland konung Gustafs undersåtare fingo bruka deras köpslagar, svarades: att de fingo allestädes köpslaga med allahanda varor. På fråga om Svenskar fingo bygga ett eget hus i Nowgorod, svarades: bygger, o. s. v. Omkring 1529 anlade Er. Fl. Ekenäs stad, derifrån utsegling skedde till Refle. Då klagade kustboarne å landet öfver intrång och indrogo derutl den vanliga klagan öfver länsherrarne. K. Gustaf skref då till E. Fl. i den välkända tonen; men 1531 fick Fl. Raseborgs län i förläning för huldhet, trohet och beviste tjenster. 1534 sändes E. Fl. till Skåne mot Grefven med alla de hofmän, värjor och skepp, som skaffas kunde. 1536 utfärdade k. Gustaf för E. Fl. och hans efterkommande rätte arfvingar evigt frihet och frälse både i k. Gustafs och hans efterkommande riksens herrars och konungars tid på åtskilliga skattehemman i Raseborgs län. Då gafs ock frälsebref på skattehemman åt en kanik i Åbo för hans tjenster, då han följde E. Fl. till Ryssland. Emellertid, då kungen höll ett och menige frälset i Finland höll ett örlogsskepp med allt krigsbehör i finska viken, ålades hr Er. Fl. att utrusta det tredje af sina förläningar. 1537 den 18 Juni skrefs det skarpa, i B. Lex. omnämnda brefvet. Man ser att frälseherrarne sökte skydda och skona frälsebönderna, hvarigenom bördan föll tyngre på kronans bönder. Desse klagade då hos konungen, som tröstade bönderna med skarpa bref, hvilka de ofta fingo med sig att antvarda herrarne. Men derefter fortgick förläningsseden såsom förut, fast följderna väl kunde beräknas.

1539 stämdes Erik Fl. offentligt, att inom 6 veckor möta inför kung och råd emot en Jöns Michelsson, som klagat att vara af Er. Fleming drifven från sitt hemman. Förläningen Raseborg återtogs från honom, G. Fincke och N. Boije 1540, emedan kronan ej kunde undvara dessa egendomar; men 1542 fick Er. Fl. kungens öppna bref på en jerngrufva i Lojo s:n för sig och efterkommande samt Runa gård m. m. 1543 skref Agricola till G. Norman, huru Ridd. Er. Fl. nu lofvat tala med k. Gustaf om Nya Testamentets utgifvande i finsk öfversättning, hvilken A. besörjt. — Er. Fl. sökte gerna enighet vid strider och erböd hvad billigt och rätt kunde finnas, om hans folk gjort ohägn på grannarnes skogar, när dylikt öfverklagades. Då Gust. Fincke hotat att för en dylik fråga anklaga den gamle rådsherren, så, oaktadt han var viss, att hvarken fattig eller rik skulle kunna bevisa att någon med hans vilja lidit något våld af honom, visste han väl att kungen just för sitt djupa rättsinne kunde blifva honom onådig, utan att hinna så noga ransaka frågorna, som drogos inför honom. Efter Fl:s död klagade en som innehaft några klostergods, att Er. Fl. ryckt dem ifrån honom; men när undersökning blef ifrågasatt, drog sig denne hemligen undan och konung Gustaf förlänte fru Hebla (Siggesdotter Sparre) samma gods tillsvidare. Hon hade en gård befäst, men då hon ej der behöfde kanonerna, bad konung Gustaf få låna dem till Christoffer v. Hardenberg, som skulle försvara Kifveneebben mot Ryssen.

FLORMAN, ARVID HENRIK.

Till. t. B. Lex. IV: 376.

Prof. Fl. dog i Lund d. 21 Jan. 1840.

Vi anföra ur Minnesorden i Lunds Nykterhetssällskap af P. Wieselgren:

"All den ära, *Fl.* förvärfvat såsom *vetenskapsman*, såsom *lärd* och *populär författare*, öfverglänses af hans värde som menniska. Vi känna större vetenskapsmän, större författare, men vi känna ingen, hvilken vi kunna tillerkänna större värde såsom menniska. Hvilka voro då, frågar den obekante, hans dygder, som så öfverstråla allas? Vi fråga tillbaka: Hvilken färg, skönare än purpurns, hvilken smak, finare än ananasens, hvilken lukt, ljufvare än orangedoftets, utmärker då det renaste vattnet, det som konungarne helst begära på sitt bord, det som herdarne helst uppsöka vid bergsfoten? —

Det bästa vattnet, svaras oss, har ingen färg, ingen smak, ingen lukt. Alltså, Flormans var ett dylikt vatten, uppsprunget ur en djup källåder. — — Han hade hunnit till den utvecklingsgrad af sedlighet, att den syntes lika medvetslös hos honom, som tonkonsten hos näktergalen och färgprakten hos liljan. — Ett barn var han, men af det slag, himmelriket hörer till. Om han gick till sjuklingen, sjelf svag och med stapplande steg uppsökte honom i kojan, ofta den osundaste — — — reflekterade han derpå lika litet, som modren lär reflektera på den dygden, att hon trycker det hungriga, gråtande barnet till sitt bröst."

Flormans med Carlanders öfverensstämmande exempel synes hafva mycket inverkat på den yngre läkarekåren. Det är nu verkligen reglen, att läkaren träffas i de fattigaste kojorna lika flitig, lika vänlig, som i de förmögnas hus; och det som för 1/2 sekel sedan var reglen, är nu undantaget. Flormans bibliotek gafs till Lunds universitet. — Säthergerg sjöng vid Flormans graf, likasom A. Lindeblad och J. G. Ek (en Sapphisk ode på latin). D:r Bergqvist talade vid hans graf. I Kongl. vetenskapsakademien tolkades hans minne af prof. A. Retzius.

FORSELL, CARL GUSTAF af.

Till. t. B. Lex. V: 26.

K. W. O. 1843. Dog i Stockholm d. 25 Okt. 1848. Utgaf 1845 en ny upplaga af sin statistik, 1839 Statistiska Anteckningar rör. Sverige, samt 1839—47 åtskilliga politiska och statistiska broschyrer. Med kartarbeten fortfor han intill sin död.

FORSIUS, SIGFRID ARON.

Till. t. B. L. V: 28.

Efter de af statsrådet Fr. Wilh. Pipping i "*Bidrag till Finlands Calendariographie*" meddelade noggranna underrättelser om Sigfrid Aron Forsius, kunna vi, i stället för den samling af oriktiga uppgifter, som i Biogr. Lex., anförd t ställe, om honom förekommer, meddela följande på den grundligaste forskning stödda data:

Forsius föddes i Helsingfors, troligen få år efter 1550, då stadens anläggning begynte. Hans föräldrar tillhörde efter

all sannolikhet borgarklassen. I Åbo domskola tyckes han fått sin första vetenskapliga bildning, sedermera utbildad på resor, ehuru han icke, såsom uppgifvits, gjort utländska resor såsom Gustaf Horns guvernör. Vi återfinna honom emellertid år 1593 i Reval, der han under detta och följande åren t. o. m. 1596 vistades, sannolikt såsom skollärare. 1599 och 1600 var han fältpredikant vid Hans Blanck's ryttarfana och blef under hertig Carls vistelse i Finland och Liſland känd af denne furste och utnämnd till hans Hofpredikant. Under d. 2 Dec. 1601 utfärdade hertigen fullmagt för Sigfrid Aron Forsius, tygmästaren, sedermera assessoren Hieronymus von Birkholtz och studenten Daniel Hjort, adlad Hiortvipa, "Poeta laureatus Cæsareus" (senare hertig Carl Filips sekreterare), att draga upp åt Torneå lappmark för att förnimma hvar rätta råmärkena gingo; hvarjemte F. samma dag erhöll Närpis pastorat i Björneborgs län, med rättighet att under frånvaron på lappska resan "bruka en capellan i församlingen." Efter återkomsten erhöll Forsius d. 22 Sept. 1602 hertigens bref på Kimito pastorat, der han 1603 tillträdde tionden; han förklarades tillika fri från alla gärder och utskylder, för att så mycket bättre kunna egna sig åt och fullborda de åt honom uppdragna arbeten. Ännu i Augusti 1605 är F. i Kimito och d. 16 Okt. s. å. är han i Lübeck, hvarest han vistades omvexlande med Rostock och Wismar, men var i Juni 1606 tillbaka i Finland. Anklagades på Tegels anstiftan inför riksdagen i Örebro s. å. att hafva fört förrädiska stämplingar mot konung Carl och hyllat sig till Sigismunds parti, mot hvilken anklagelse han i Sept. inlemnade svarsskrifvelse. Bevis af tortyr förekommer ej; men att han slitit ondt under det han hållits i fängelse synes vara tillräcklig förklaring af det "valde cruciatus", hvarmed Messenius gifvit anledning till en sedan af tradition förökad och omskapad historia om den svåra tortyr Forsius åtminstone en, enligt andra t. o. m. två gånger, skulle ha undergått.

Omkring ett år lärer Forsii fångenskap ha varat. D. 25 Apr. 1607 tillsattes en ny kyrkoherde i Kimito. 1608 utnämndes F., som blifvit från anklagelsen friad, till *astrologiæ* Professor (*Stenius* var astronomiæ) i Upsala. I början af 1610 bevistade han det ryktbara konsistoriisammanträde, i hvilket striden mellan Joh. Messenius och universitetets öfriga professorer föreföll, men samma år flyttade han till Stockholm, helst i Upsala hans vetenskap icke längre hade vetenskapligt anseende. I Stockholm blef han Kyrkoherde vid Riddarholmskyrkan, troligen ej långt efter återkomsten från

Upsala, och 1612 derjemte Astronomus Regius, med privilegium ifrån 1613 (5 Aug.) att ensam få trycka sina almanachor. Trakasserad af Upsala domkapitel som astrolog och spåman, suspenderades han 1615 från kyrkoherdesysslan och klagar 1619 att han "i fyra år intet uppehälle haft hafver," ehuru han ännu bär kongl. astronom-titeln.

Till följe af ett kungligt bref tog konsistoriet F. 1619 åter i förhör och tillhöll honom att afstå från sina spådomar och sitt oväsen. Han hade neml. som profet utropat en gammal bonde, kallad Jon Djäku, som hade syner och spådde i händer. Var Forsius ej förut afsatt från sina tjenster, så blef han det nu; han daterar en dedikation af 1620: "aff mitt hybble på Norrmalms Förstadh" och lärer föga haft att lefva af. Grefve Sten Eriksson Leijonhufvud (Lewenhaupt), som var patronus till Ekenäs i Raseborgs grefskap, kallade honom emellertid till Kyrkoherde i Ekenäs lilla pastorat och gaf honom dertill som löneförbättring 50 t:r spannemål i årligt anslag. 1621 skrifver sig Forsius Pastor Dryopolitanus, men bor ännu i Aug. s. å. qvar i Stockholm. Han dog 1627, efter slutet af Februari men före d. 28 Juli; hans efterträdare vid pastoratet hade då redan någon tid der tjenstgjort, troligen i anledning af Forsii sjuklighet, hvaröfver han beklagar sig redan i sitt svaromål till Upsala domkapitel af år 1619.

Forsii hustru synes varit en ondsint qvinna. 1606 fäldes hon af Åbo magistrat för det hon slagit en qvinna och med våld tagit ett spenabarn ifrån henne. — En Forsii son omtalas såsom s. å. studerande i Lübeck.

F:ii *Skrifter* uppräknas af statsrådet Pipping till ett antal af 44 nummer.

(Vår anförda källa, *Historiska Bidrag till Finlands Calendariographi*, Helsingfors I. 1858, II. 1861, tillhör de af finska vetenskapssocieteten utgifna "Bidrag till kännedom om Finlands Natur och Folk.")

FRANZÉN, FRANS MICHAEL.

Till. t. B. Lex. V: 61.

Slägten härstammar från Kexholm. Farfadern, Frans Franseen, hade under Carl XII:s krig flyttat undan Ryssarnes härjningar, då de intogo Wiborgs län, och begifvit sig längst upp till Finlands nordligaste landskap — Österbotten. Han nedsatte sig som handlande i Uleåstad (nu Uleåborg). Hans son, *Zacharias Frantzén* fortsatte faderns yrke och gifte sig

med *Helena Schulin*, dotter af en handlande. Farfaderns stafsätt "Franseen" blef sonen i skolan lärd att skrifva "Frantzén." Biskopen lade bort det öfverflödiga *t* *). Då F:s mor är af sonen besjungen och åsyftad flerestädes i hans skrifter, böra vi här något dröja vid hennes bild. Hennes far var bondson från Savolaks, kom som bodgosse till Uleåborg och blef snart förmögen handlande. Innan dottern ännu fyllt femton år, utsattes hennes bröllopsdag, bruden var klädd och gästerna samlade, då en objuden gäst — en förskjuten friare — fästade prestens uppmärksamhet på brudens underhaltiga ålder. Gästabudet fortfor emellertid, men vigseln måste några veckor uppskjutas. I sitt sjuttonde år blef hon första gången mor. Hon förenade med ett fromt, madonnalikt utseende alla hjertats och själens goda egenskaper. Med synnerlig ömhet omvårdade hon sin förstfödde, som snart bekräftade den gamla iakttagelsen, att frejdade män oftast haft utmärkta mödrar. Sonen talade alltid om henne med den innerligaste kärlek och skref mot sin lefnads slut: "Ännu i mitt 75:te år faller en tår ur mitt öga, då jag tänker på min mor och minnes hennes ömhet och minnes den moderliga välsignelse, som följt mig i all min lefnad." Tidigt blef hon hans sånggudinna och väckte redan vid sex år hans poetiska inbillning, en gång då han betraktade henne, i blomman af sin ungdom, sittande framför spegeln vid nattduksbordet, der hon ordnade sitt utslagna hår. Han hade hört talas om, att hvarje god menniska hade sin engel, och trodde sig se modrens i spegelbilden. Grafström anmärker, att hans täcka poem *Spegeln* synes hänfyda på detta minne, och månne icke äfven de skäraste dragen i *Menniskans anlete* derifrån leda sitt ursprung? I poemet *Modren och Sonen* har han mera direkt besjungit sin mor och återgett hennes ord så som han ur hennes hjerta upphemtat dem. Hon blef 1787 enka och 1789 omgift med kommersrådet Keckman, samt afled 1811.

I sin uppväxt sjuklig och med svag kroppsbyggnad gaf F. föga hopp om lång lifstid, hvartill äfven hans ovanligt tidigt utvecklade själskrafter gåfvo anledning. Emedlertid insattes han i Uleåborgs läroverk och förvärfvade der för sina år ovanliga kunskaper. På trettonde året ämnade fa-

*) Detta och följande är hufvudsakligen hemtadt ur Grafströms biografi öfver Franzén, införd i sjunde bandet af dennes skaldestycken. Montgomerys uppgift i historien om Finska kriget (I: 112), att Franzénska namnet har sin härledning från Frantsila by i Österbotten, måste således vara oriktig.

dern taga honom till biträde i sin handel; men skolans rektor och konrektor, hvilka äfven enskilt lemnat honom undervisning, förmådde slutligen fadern att sända honom till universitetet, hvartill måhända icke minst bidrog, att sonen, på försök använd som biträde vid handeln, en gång sålde kamfer i stället för alun och en annan gång gaf för mycket tillbaka vid en vexling af penningar*). Så blef han Student i Åbo 1785, examinerad af Porthan, som i betyget förespådde, att han skulle bli ett ljus i lärda verlden *(lumen reipublicæ litterariæ)*. En särdeles lycka vederfors honom, då han i två år fick vistas i Porthans hus under dennes tillsyn och omvårdnad. Under denna tid responderade han med stor heder för en af P:s märkvärdigaste disputationer: *de Bircarlis*.

Nu grep honom hemlängtan och han qvardröjde i hemmet öfver året 1787, men fick under tiden besöka Stockholm, inbjuden af en moster, hvars stora gunstling han var. Faderns tillstånd vanns genom moderns öfvertalning, och resan företogs på första vårdag. I en not till poemet *Columbus* har han beskrifvit det intryck åsynen af Stockholm gjorde. På återresan möttes vid Furusund ett fartyg från Uleåborg med underrättelse om faderns död. Af kärlek för modern beslöt han biträda henne vid fortsättandet af husets handelsrörelse och sökte med all förmåga att öfvervinna sin obenägenhet för yrket. Han grep sig an med bokföring och affärsbref samt begaf sig äfven på en marknadsresa till Kajana. Snart fann han dock sin hjelp otillräcklig och sin håg riktad åt andra föremål. Äfven uppmanade honom modern att återvända till högskolan. Han åter igen yttrade sin önskan, att hon måtte träda i nytt gifte. I hemmet njöt han nu mera frihet för studier och hans poetiska förstlingar upprunno här. Små skådespel tillställdes, för hvilka han var både direktör och författare. Och "mången sommarnatt sjöngs bort för honom", säger han, denna tid af en sångfågel, som på hemfärden till Lappland hvilade på toppen af en skyhög flaggstång under milda och sorgliga toner. Denna ungdomsvän — som ännu i skaldens hembygd kallas "Franzéns fågel" — har han besjungit i *Fjellens näktergal* och *Till de hemmavarande*.

Det opoetiska i F:s yttre omgifvelser ersattes af det inre lifvet i den förtroliga krets, som efter faderns död slöt sig

*) Hans fars önskan torde haft en serskild anledning i den goda handelskonjunktur, som inträffade på 1780:talet, isynnerhet genom fartyg, som man under amerikanska kriget bygde och utrustade att försäljas eller befraktas.

kring hans mor, af hennes barn, syskon och några få vänner, och utgjorde en liten idyllverld för sig. Af ett äldre fruntimmer i denna omgifning (Christina Wacklin, beskrifven i "Hundrade minnen från Österbotten" af hennes slägting Sara Wacklin) hörde han under de långa vinterqvällarne uppläsas en mängd verser af Dalin och dennes samtida och lyssnade begärligt derpå. Denna lilla vittra krets, Franzénska poesiens vagga, befann sig till sitt läge nordligare än Skalholt på Island och än Archangel vid Hvita hafvet. Bland poetiska väckelser från barndomen räknade han äfven en sällan öppnad kammare, hvars väggar voro fullsatta med allehanda målningar, förfärdigade af en i granskapet boende konstnär. Bland dem funnos äfven högnordiska landskapsstycken. Då han diktade sin *Emili*, framträdde åter lifligt dessa barndomsbilder.

Återkommen till Åbo, blef han magister 1789, med betyget *dignissimus* i kandidatexamen, det högsta, som akademien plägade utdela. Han var då endast sjutton och ett halft år.

Nu blef det poesi af på allvar. Bland hans äldsta stycken äro *Menniskans anlete*, *Den gamle knekten* och *Till de hemmavarande*. Sällan ha några sånger blifvit med sådan hänryckning mottagna.

Hösten 1790 reste F. till Upsala för att studera Kants filosofi. Han dröjde der två terminer och vann Höijers ynnest och fick deltaga i Juntans middagsbord, som beskrifves i G. A. Silfverstolpes biografi. Efter återkomsten till Åbo disputerade han "om språkets ursprung" och blef Eloquentiæ Docens 1792.

År 1795 hade F. tillfälle att göra en längre utländsk resa i sällskap med den rike köpmanssonen C. F. Bremer, som sedan blef Fredrika Bremers far. Vid ankomsten till Köpenhamn möttes han af den förfärliga eldsvåda, som förstörde en tredjedel af staden och hvilken han skildrat i *Julie de S:t Julien*. Den bör dock ej förblandas med slottsbranden året förut, hvars ruiner målas i början af nämnde poem. Här firades han högt af Höst, Rahbek, Frankenau, Bruun m. fl. Redan året förut hade han genom sitt i Stockholmsposten införda poem *Svenska sånggudinnan till den danska* vunnit Danmarks sympatier. Detta skaldeqväde besvarades af Frankenau och gaf anledning till *Nordias* utgifning, hvarpå följde Skandinaviska Litteratursällskapets inrättning. I Åbo Tidning för 1801 införde F. *Anteckningar under en utrikes resa*. De afbrytas dock med afresan från Köpenhamn.

Mot slutet af Oktober anlände han till Paris. "Vid ankomsten till Frankrikes hufvudstad hade F., intagen af de förhoppningar för menskligheten, som den nya friheten väckt i hans, så väl som i mången annan yunglings sinne, helsat den med en sång på fransk vers. Denna sång *à la liberté Française* infördes i en fransk litterär tidskrift med en bifallande not. Trettio år senare lät han den upptagas som en inledning till ett af hans större skaldestycken: *Julie de S:t Julien.* I denna symboliserade historia har han med mästerliga drag tecknat lifsbilderna af den revolutionära tid, som han öfverlefvat, och som han i sjelfva dess brännpunkt haft tillfälle att betrakta. Med den bittra känslan af mången skön illusions förgänglighet lemnade han Frankrike den 8 Mars 1796." Dessa Grafströms ord fordra dock den modifikation, att F. redan 1794, *före* den utländska resan, visat sig temligen fri från illusioner angående tillståndet i Frankrike, hvilket bevisas af hans sistnämnde år författade *Tidens hopp*, der han t. ex. yttrar:

Du som till seklets qväll, utaf dess hopp betagen,
Har dröjt, att se på nytt stå upp ett klassiskt Rom:
Dö, som din Cicero, bedragen.
Dö, innan Robespierre fullbordar verldens dom.

Med fordna hjeltars namn uppväcks ur deras grafvar,
I en förderfvad verld, ej deras ande mer.
Blott våldets eller lustans slafvar
På ett förbannadt klot mitt trötta ögа sér.

Då F. ankom till Paris var redan Robespierre fallen, skräckregeringen bortsopad och en slags kontrarevolutionär författning stadgad genom den nya inrättningen af två kamrar och fem regenter (Direktorium). Det synes, som han snarare gjort sig "illusion" i afseende på vissa då uppspirande reaktionära politiska och kyrkliga dogmer, om man får döma af hans egna ord i företalet till nämnde poem, då han talar om den monarkiska principen och den religiösa återgången, hvarvid han serskilt anmärker: "då fanns ännu ingen *ultraism.*"

Under resan hade F. blifvit akademiens bibliotekarie, hvilket föranlät honom att synnerligen i England egna sig åt bibliognosien.

Landstigen i Helsingborg 1796, besökte han Lund. Bland flera smickrande utmärkelser der må nämnas besöket hos Norberg. Då denne söktes af F., frågade han: "är han son till den som skrifvit *Menniskans anlete?*" Och efter vunnen upplysning om rätta mannen sprang han upp, öppnade dörren

till ett sidorum och ropade: "Syster, syster: Vi ska ha fremmande — menniskans anlete är här!"

I Stockholm återsåg han gamla vänner och upptogs i fru Lenngrens förtroligare umgängeskrets. Af henne fick han veta, att fabeln om *Strutsen*, som finnes införd i Kellgrens arbeten, icke är af honom utan af henne författad. Misstaget hade skett utan Kellgrens medvetande. Deremot intog han med hennes bifall i *Dumboms lefverne* två strofer af hennes hand, dem som angå kräftorna, som dö lefvande.

Man sökte i Stockholm förgäfves fästa honom med anbud att bereda passande befattning. Han återvände till Åbo, der han fått bibliotekarietjensten efter Edelcrantz, hvilken efter lång tjenstledighet, hvarunder Porthan utan arfvode förestått sysslan, tagit afsked. Porthan och N. Rosenstein hade utverkat denna fullmagt.

Svenska akademiens första prisämne efter dess tillslutande under förmyndareregeringen var en sång öfver Creutz. Bland nio täflingsskrifter vann F:s priset. Man har orätt beskylt Leopold att ha velat hindra belöningen och att ha underkänt den Franzénska skaldegåfvans nya och egenartade drägt och skaplynne. Leopold yttrade deremot, då han i akademien räckte F. belöningen: "Man har sett uppstå i vår vitterhet skapelser af ett nytt slag, alster af naturens lyckligaste enfald. Det har varit, nu en tafla ur sagoåldern, i hela sanningen af sin forntida målningsart; nu en romantisk sorgescen; nu åter enkla drag af hjertat och lefnaden; ett löje af oskulden, en tår af medlidandet, ett joller af barnglädjen, liksom fattade i flygten, och hindrade att försvinna."

Med sången öfver Creutz är första cykeln af F:s dikter afslutad. Han närmade sig sedan mera de gamla mönstren inom akademien. Sjelf har han förklarat, att hvarken Kellgren åren förut eller Leopold sedermera hade uppmanat honom till denna omstämning, och Gyllenborg tillstyrkte honom blott att bearbeta någon feesaga. Endast Stenhammar talade till förmån för lärodikten och förklarade poesiens högsta syfte vara sedolärande. Emellertid började han misskänna sin kallelse och skref ett filosofiskt didaktiskt poem öfver menniskans ändamål som täflingsskrift, men akademien fästade ingen annan uppmärksamhet derpå, än att hon utmärkte ett ställe, som innehöll en allegori. Denna del af poemet har han tryckt under namn af *Trollslottet*.

"Rätta orsaken", säger han sjelf, "hvarföre jag dels någon tid upphörde att poetisera, dels gjorde det i en moraliserande ton, var mitt bemödande att alltmera studera mig

in i den kritiska filosofien. Redan som docens hade jag utgifvit en liten afhandling, som stödde sig på Kants grundsatser i moralen. Det var det första vid Åbo akademi utkomna försök att vidröra det nya systemet. Sedan, då jag från professionen i lärdomshistorien måst för en reglering i de akademiska lönerna öfvergå till den med verldshistorien förenade professionen i praktiska filosofien, blef denna för mig ett hufvudsakligt studium. Det styrkte min öfvertygelse om otillräckligheten af den naturliga religionen." F:s åsigt om tyska filosofien ha vi förut anfört i Porthans biografi.

Nyåret 1798 företog den prisbelönte F. hemresan från Stockholm omkring Bottniska viken för att bevista en systers bröllop. På en gästgifvaregård afstod en resande sina hästar åt F., då han fick höra hans namn. Under denna färd diktade han *Emili eller en afton i Lappland*, som uttänktes i slädan och skrefs i nattqvarteren, — ett vinterstycke till innehåll och uppkomst. I Gamla Karleby gjorde han bekantskap med sin blifvande första hustru, äldsta dottern till handlanden Roos, vanligen kallad Lilly. Henne äro egnade sångerna *Den första kyssen* och *Trösten*. Hon afled 1806. Med henne hade han en gång besökt Stockholm och bland andra vänner äfven Choræus, gift med enkefru Robsahm, född Wester. "Jag gladde mig", skrifver F., "åt hans husliga sällhet, utan att drömma om det som honom förestod och hvaraf min framtida trefnad och lycka skulle bero." På en resa till Åbo, der Choræus skulle aflägga prof för profession i teologiska fakulteten, ämnad af Tengström att bli det föreslagna prestseminariets föreståndare, sedan F. förut disputerat för denna plats men derefter ändrat beslut, ådrog sig denne genom förkylning en svår hektik, som blef hans död kort efter det F. genom samma sjukdom blifvit enkling. Då Ch. fick veta detta och derjemte kände sitt slut nalkas, förtrodde han en vän sin önskan, att enkan måtte bli F:s maka. Året derpå var F. i Stockholm, och vid besök hos den unga enkan märkte han på hennes förlägenhet, att den döendes ord voro henne kända. Hvad hon för honom var och hvad han med henne förlorade (1829), har han uttalat i *De tvenne uren*. För att förstå hänsyftningen i fjerde stancen, är nödigt känna att, då F. för angelägna arbeten behöfde tidigt uppstå, vakade hon om natten med uret i hand för att i rätt tid kunna väcka honom. Först då han uppstigit, njöt hon sjelf någon hvila.

Efter Finlands eröfring vacklade F länge mellan detta land och Sverige. Ännu obeslutен och färdig att återkalla sin ansökan, fick han en dag helt oförmodadt veta sin befordran

till Kumla pastorat. Vännen Rutström hade af ett bref trott sig finna anledning att anmäla honom som sökande. Tillträdet skulle dock ske först om två år; men Tengström beredde honom ett års tjenstledighet med lön, hvilket han tillbringade i Stockholm och tog derunder inträde i Svenska akademien. Nu gjorde han bekantskap med Tegnér, som detta år vistades i Stockholm. I Maj 1812 kom han först till Kumla. Ett angenämt umgängeslif bereddes honom här på Säbylund, fideikommiss på qvinnosidan, som innehades af enkefriherrinnan Silfverskjöld. Flera sånger har F. egnat henne. En *maskerad* der har han besjungit (Skaldestycken, II: 402, 405). En vitter tidning, kallad *Mera sådant*, utgafs af och inom denna umgängeskrets med F. som medarbetare. På Säbylund fanns ett vackert bibliotek, som kom F. till nytta, då han efter Nordins död fick uppdrag att skrifva Svenska akademiens årliga äreminnen. Det åtföljde fideikommisset och hade tillhört den bekante Frietzcky, som der lefvat. En minnessten öfver honom hade friherrinnan upprest på Kumla kyrkogård 1815, hvarvid F. skref den vackra minnessången (II: 319). Under denna tid blef han riksdagsman 1823 och inlemnade då en motion om Wermlands Finnar och deras bristfälliga religionsundervisning, hvilken, oaktadt något motstånd från Wermlands prester, hade till följd en närmare undersökning och omsider ledde till särskilda åtgärder. Han deltog sällan i diskussionen; men då förslaget till nya evangeliiboken förekom, hvilket till det mesta var af F. utarbetadt och ordnadt, stod han fram och fick presteståndets bifall, med vilkor att bönerna (som ej äro af F.) skulle öfverses och förkortas. Tillfredsställelsen häröfver blef dock af kort varaktighet, ty hos de öfriga stånden beslöts, att nya bibelöfversättningen skulle först afbidas och evangeliiboken efter densamma rättas. Detta blef detsamma som afslag; ty till stor skam för alla vederbörande synes det vara omöjligt, att Sverige kan få en ny bibelöfversättning. Och skandalen för regering och kyrka blir af gröfsta art, när man i ekonomiutskottets betänkanden 1850 och bihang till Karlstads Stiftstidning några år derefter finner uppgifterna om de stora summor och den oerhörda tid, som på företaget blifvit bortkastade.

Fr. kallades att aflägga prof i Storkyrkan 1811 och 1818. Ordförande i Nerikes bibelsällskap 1819. Revisor i stats-, banko- och riksgäldsverken 1825. Uppförd på Strengnäs stifts biskopsförslag 1828. Hedersledamot af Vet.-Soc. i Upsala 1832. Uppförd på erkebiskopsförslag i andra rummet 1839. Erhöll jubelmagisterkransen i Upsala 1839 och i Helsingfors 1840.

Bevistade på någon tid 1840—41 årens riksdag. Höll prestmöte i Piteå 1842. Dog i Säbrå biskopsgård d. 14 Aug. 1847. Malmström höll 1850 i Svenska akademien sitt inträdestal öfver F., besvaradt af Grafström, som i svaret tillade några drag af F:s senaste lefnadsår. Se Akad. Handl. 25 Del. De äro äfven anförde i Grafströms ofvannämnde biografi.

Af F:s barn äro döda: Rosina 1840; Frans, major vid Westerbottens fältjägarekår, 1861, (gift med Rosalie Berthon); Carl Wilhelm, v. Bergmästare, 1844; Nils, Stadskomminister i Hernösand, 1856; Sem, Häradshöfding i Nora domsaga, 1857; Fanny, född 1820, död 1848, gift med konsul J. C. Kempe, som 1849 omgifte sig med yngsta dotteru. Dessutom hade två söner dött i späd ålder.

Skrifter (efter 1839): Handlingar rör. prestmötet i Hernösand 1839 (deri af F. en latinsk afhandling öfver dogmen om bedningarnes osalighet). — Rabulisten och Landtpresten Sthm. 1840. — Vitter Strid emellan Far och Son. Sthm. 1841. — Det står dock qvar det gamla ordet, ib. s. å. — Predikningar I—V, ib. 1841—45. — Frågor till Förf. af Grunddragen till den kristliga sedoläran, Sthm 1842. — Minnesteckningar öfver utmärkte svenske statsmän, hjeltar, lärde, konstnärer och skalder. 1—3. Sthm, 1848—60. (Aftryck ur Svenska akad:ns Handll.) — Charader, Sthm, 1849. 16:o. — Strödda predikningar och smärre andliga skrifter, Sthm 1852. —A—Ö—

FREMLING, MATTHIAS.

Till. t. B. L. V: 63.

Under senare åren har F:s verksamhet blifvit belyst i Ahnfelts studentminnen, Kahls Tegnér och hans samtid samt i Minnen från Lund, der hans porträtt är intaget. Han anses som författare till en vacker afhandling om "skillnaden mellan Identitetsfilosofien och den kritiska," som är anonymt utgifven i Lund 1815 och ej är anförd i Hammarskölds "Philosophiska Studium". Efter lång polemik mot Kant, slöt han sig småningom närmare intill honom och föredrog kriticismen i Reinholdska formationen, för att i sinom tid bli Bardilis och Fichtes anhängare eller frambärare. Slutligen hamnade han med Schelling i naturfilosofien, den han i sina föreläsningar skall ha återgett med stor talent. Detta ansågs i början som ett groft kätteri och ett kanslersbref förbjöd honom att sprida en lära, som man inbillade sig skulle rubba tronen och altaret. F. svarade härpå som en man och fortsatte sina föreläsningar alldeles som förut. I hans efterlemnade bibliotek fanns allt hvad Hegel skrifvit till 1819, med tydliga spår att

han genomgått det, men utan att deraf röna intryck. Han njöt alltid stort anseende af sina embetsbröder, af hvilka mer än en plägade underkasta sina arbeten hans censur innan de offentliggjordes. Han skildras som klassisk i lifvet som i sina skrifter, upphöjd öfver den lärda pöbeln såväl som öfver den olärda, en fördomsfri, forskande natur. Liksom Norberg bildade han ingen skola. De voro ett slags frikonungar, hvardera i sitt slag; de regerade öfverallt der vetandet något gälde. De voro för vidtomfattande andar att bli skolmästare, de voro verkliga universitetsmän. Deras universalitet vållade, att de ej gerna kunde få några speciela efterföljare, några utpreglade aftryck af hvad de sjelfva voro.

Hvad F. som skriftställare beträffar så stod han högt öfver sina upsaliensiska samtida derutinnan, att, ehuru han lika nitiskt som ihärdigt pejlade djupet af tyska litteraturen, han aldrig nedsjönk till det s. k. "tyskeriet", hvarken i svenska eller latinska skrifter, visande sålunda en sjelfständighet i både uppfattning och framställning, som ej ens hans häcklare Höijer kunde uppnå, hvars "filosofiska konstruktion" han i det afseendet ej orätt benämnde "den filosofiska obstruktionen". —A—Ö—

FRIES, ELIAS.

Till. t. B. Lex V: 73.

Professor E. Fries blef R. N. O. 1839, R. D. D. O. 1847, K. N. O. 1858. Inspektor för Smålands nation vid Upsala universitet 1840—50 och 1853—58. Ledamot af direktionen för Ultuna landtbruksinstitut från dess stiftelse till 1860. Riksdagsman vid riksmötena 1844 och 48. Ledamot af de för utarbetande af nya akademiska statuter och för ordnande af akademiska pensionsinrättningen nedsatte komitéer. Bevistade naturforskaremötena i Köpenhamn 1847 såsom Ordförande i botaniska sektionen och i Stockholm 1851 såsom mötets Ordförande. En af de aderton i Svenska akademien 1847. Blef 1850 prefekt för botaniska trädgården i Upsala. Prof. Emeritus 1859, med bibehållande t. v. af prefekturen för botaniska trädgården. — Är Sekreterare i K. Vet.-Soc. i Upsala, Hedersledamot af K. Landtbruksakademien, af K. V. H. A. A., Ledamot af vetenskapsakademierna i Petersburg, Boston, Berlin, Edinburg, Manchester etc. och af geogr. sällskapet i Wien.

Barn: Teodor Magnus, f. 1832, Magister Docens 1857; Elias Petrus, f. 1834, Magister 1857, död 1858; Johan Otto, f. 1838, Teknolog; Oskar Robert, f. 1840, Med. Fil. Kand.; Sara Lovisa Ulrika, f. 1836; Susanna Christina, f. 1841; Linnea Johanna, f. 1842, död 1846; Junia Elisab. Gustafva, f. 1845.

Skrifter (efter 1839): Botaniska Utflygter. Ups. 1843. — Äro naturvetenskaperna något bildningsmedel? En litterär stridsfråga. Ups. 1842. — Summa vegetabilium Scandinaviæ, Holmiæ & Lipsiæ, 1846, f. 8:o. — Sveriges ätliga och giftiga svampar. Planschverk, utfördt under ledning och med text af Prof. E. Fries. Sthm. 1860, f. — Akad. disertt. och progrr. (hvaribland: Linnés Antr om Nemesis Divina, 1848, fol.), Afhandll. i lärda sällskaps Handll. och Tidskrifter (Af dessa äro åtskilliga i öfversättning intagna i Hornschuch's Archiv Skandinawischer Beyträge zur Naturgeschichte).

FRIETZCKY, CLAS *).

Till. t. Biogr. Lex. V: 77.

Ur andra delen af Crusenstolpes Portefeuille, utgifven 1841, äro vi nu i tillfälle att göra den 1839 meddelade biografien fullständigare, enär der förefinnes en af F. sjelf uppsatt lefnadsteckning, daterad Säbylund d. 28 Mars 1800, hvilken vi äfven haft tillfälle att jemföra med en på Säbylund ännu befintlig handskrift. F. lefde sin senaste tid på detta Säbylund i Kumla pastorat i Nerike, der ett godt bibliotek fins, ganska rikt i äldre franska litteraturen, äfven temligen försedt med äldre svensk litteratur. Det blef för Franzén en guldgrufva, då han, bosatt sedan 1812 i Kumla såsom kyrkoherde, snart fick efter Nordins död uppdrag att skrifva svenska akademiens årliga minnestal. Biblioteket tillhör nu Säbylunds fideikommiss, som går endast på qvinnolinien. Enkefriherrinnan Silfverskiöld innehade det under Franzéns tid och lät 1815 på Kumla kyrkogård resa en minnessten öfver Frietzcky, hvarvid Franzén skref ett af sina bästa stycken.

Son af öfverstlöjtnanten vid Nerikes och Wermlands regemente *Johan de F.* och *Anna Lisa Linroth*, dotter af major Clas Linroth på Ahlqvittern i Carlskoga bergslag af Wermland, men tillhörande Örebro län, föddes F. der d. 25 Jan. 1727 (ej 1737), yngsta barnet bland 8 syskon. Visade redan tidigt håg för läsning, i synnerhet historisk. Blef faderlös 1735. Följde äldre bröder till Upsala 1737. Som de skulle

*) Så, utan tillägg af ättens gamla "*de*" framför "*Frietzcky*", har han sjelf skrifvit sin namnteckning under ofvannämnde sjelfbiografi.

bli officerare, blef vistelsen der blott en termin. I Jan. 1739 skadade han högra knäskålen under språng på is. Lemnande föga uppmärksamhet deråt, fann han dock snart knäskålen fastgrodd och ej böjlig. Fältskär, Loka bad och gyttja begagnades. Var 1741 halft år i Linköping hos Stapelmor och 1742 halft år i Westergötland, men förgäfves, och studierna försummades. Samma höst kom han hem — på kryckor. Som nu alla bröderna voro militärer, hölls ej vidare informator. För värkens skull kunde han endast syssla med bruksbokhålleri och bruksräkenskapers revidering. År 1743 söktes Schützer i Stockholm. Då han förklarade F. obotlig och ej heller ville afsåga låret för värkens häfvande, gaf F. sig i förtviflan till en gammal dansk löjtnantsenka öfverst på Brunkeberg, som efter 1 1/2 år i mycken enslighet hjelpte honom från kryckorna, så att han lemnade Stockholm i Aug. 1744. Arbetade sedan halft år i Örebro landskansli och landskontor och lärde sig känna jordböcker och afsluta häradsbokhålleri, "såsom nyttigt för en som endast tänker bli landthushållare." Knäet blef åter kinkigt 1746 och kändes svårighet i ryggen när han gick, hvarför han reste tillbaka till danska frun; "men som jag fann att den högra sidan ej växt så mycket som den venstra, således var mycket låghalt, så lät jag sätta hög klack och botten under ena skon, misste härigenom det onda i ryggen och har sedan ej behöft bruka något för benet." Julaftonen begaf han sig på hemvägen till häst; nära hemmet snafvade hästen i ishalkan, hvarvid F. bröt af benet, och kunde såsom ensam först kl. 2 på natten komma till en by, derifrån han fick bud hem efter hjelp. Efter tre månader var han återställd och hade sedan utom haltning ingen svårighet med benet.

Följande sex åren biträdde F. sin mor i hushållningen och sysselsatte sig för öfrigt med litteratur och resor i södra och mellersta Sverige. Blef 1754 disponent af Storfors bruk med 3000 skepp. stångjernssmide, qvarnar och såg, beläget i Wermland nära Filipstad, i hvilket hans mor egde femtedelen. Här vann F. stort förtroende ej blott af intressenterna, utan af hela bergslagen och "vid de i Wermland ren bekomne Persbergs och Nordmarks grufvor", som gåfvo malm till 80,000 skepp. tackjern, och deltog "med ortens välbehag" i alla bergslagens sammanträden och grufstämmor, samt tjenade befolkningen i svåra år med upphandling af spanmål utan all vinst. Jemväl sökte han kännedom om rikets allmänna ärender "och blef känd af mitt tänkesätt i dåvarande partitider som mössa eller emot det fransyska partiet. Min

öfvertygelse hade jag fått af historiens läsning, då jag alltid prefererade engelska nationen, såsom ett fritt folk, fullt af industri och näringsbegrepp, men deremot (fann) franska nationen tryckt under despotismen, slafvisk, flyktig, som ville mera lefva af conqueter än af arbetsamhet; ty jag har alltid, sen jag kunde tänka, älskat frihet och flit."

Efter hofvets stora nederlag 1756, som störtade Brahe, Horn, Hård m. fl. i olycka, tog generalen frih. Stierneld sin tillflykt till F. och uppehöll sig några dagar inkognito på Storfors. Då detta genom spioner rapporterades, fingo ortens embetsmän befallning att hålla undersökning, "men som af välvilja för mig reste på stället, efterfrågade intet, men rapporterade att ingen anledning var till klagomål."

När de rådande hattarne 1757 beslöto pomerska kriget utan att kalla och höra ständerna, "så kommo mösshufvudmännen öfverens i landsorterna att nyttja detta krig till ett redbart ämne att minska hattpartiets influence hos nation och försvaga dess anseende," och då hattarne i skrifter ville visa, att Sverige borde som garant af Westfaliska freden förklara krig mot Preussen, anmodades F. att besvara en af dessa skrifter. Svaret cirkulerade i orterna utan att tryckas. Väl hade sekreta utskottet 1756, då ock anledning var till detta krig, föreskrifvit, att regeringen ägde magt profitera af yppade konjunkturer; men då utskottet ej hade magt att utan ständers vetskap ge anledning till krig, borde rådet ej följt en olaglig föreskrift, helst utgången visade ogynnsam konjunktur. "Igenom denna langage, som mer viste sig 1760 års riksdag, vunno mössorna sitt ändamål, landet blef missnöjdt med kriget och hattarnes medhållare minskade sig." Denna riksdag var F:s första. Som känd af åtskilliga mössornas hufvudmän, egde han "redan förut något förtroende." Början af riksdagen blef dock ogynnsam för mössorna, som fingo blott få ledamöter i utskotten. F. blef dock Bergsdeputationsledamot. Hofvet var nu förenadt med mössorna, hvilka ock började sin plan att försvaga hattarnes pluralitet i samråd med Pechlin, "hvari driffjeder var, jemte penningen, som han dock aldrig samlade, utan använde till det öfverenskomna ändamålets vinnande, någon hämnd emot visse riksens råd." Då sekreta utskottet i Febr. 1761 ingaf till ständerna ett förslag, att sjuka officerare vid armén skulle strax afskedas med någon obetydlig pension ur pensionskassan, som de dock sjelfva sammanskjutit, "så retade det ock militärer, som funno mycket behag i det memorial jag skref i den saken d. 20 Febr., likså när sedan Pechlin gaf anledning till

ytterligare granskning af rådets förhållande till och under kriget, som bland annat tillskrifves general en chef i Pomern, att, ehuru armén då var i vinterqvarter, så skulle dock de Capita, som begärde tillstånd få hemresa till riksdagen, det dem förvägras, hvarföre en del af dem, för att bevara sin rätt, begärde interimsafsked, och detta blef under granskning ställdt hos ständerna: då skref jag i det ämnet ett memorial d. 20 April, som vann ett allmänt bifall och äfven drog många af militären på mössornas sida, så att pluraliteten började väga mellan partierna. Äfven vann mösspartiet genom dess laggrannhet att ej tjenster skulle bortgifvas direkte af ständerna, hvilket jag hade den lyckan med allmänt bifall bevisa genom memorial d. 4 Maj, ehuru det af kontrapartiets operatörer uttyddes, att det var skrifvet för att behaga hofvet, efter tjensters bortgifvande af ständer kränkte konungens höghet och rättigheter; men jag var då ej känd på hofvet, och blef det ej förrän samma sommar, då jag efter en svår sjukdom nödgades nyttja Loka brunn och det just samma tid som konungen var der."

Vid samma riksdag väcktes fråga om bankens vådliga ställning genom en öfver proportion ökad sedelstock, om vexeloperation och stegradt pris af vexlar, och om finanssystemet, i synnerhet genom Nordencrantz. "Ehuru tröga och vidlyftiga dessa skrifter voro, ha de dock gifvit mycken upplysning åt allmänheten; jag för min del är auktor all tack skyldig för det han upplyst och gifvit anledning att tänka i finanssaker, så att jag ren då ingaf ett memorial i finans- och vexelsaker."

Enligt Wieselgrens Sv. Sk. Litteratur IV: 81 uppträdde F. 1771 med ett flammande tal, deri han kräfde att adeln ville, för att välja det allralindrigaste straffet, förklara kammarherren hofrättsrådet Bergenstråle sin riksdagsmannarätt förlustig, derföre att han i ett memorial förklarat, att en ständernas skrifvelse hos K. Maj:t väckt misshag och förklarat sig ångra att han af förhastande deri deltagit. "Detta rörde för nära lagarne och naturen af vår konstitution: att ständerna någonsin kunna vidtaga ett beslut, som skulle uppväcka stridighet emellan K. Maj:t och dem. Hvad olyckliga intryck ett sådant med mogen eftertanka och af berådt mod anfördt yttrande kan verka på en okunnig allmänhet, hvad påföljder för regeringsprincipen ett så straffbart uppförande skulle medföra, hvad våda högsta magten skulle förestå, om sådant utan åtal skulle aflöpa, lemnar jag till adelns mogna ompröf-

vande, isynnerhet som det icke är adelns ensak, utan samtlige rikets ständers, hvars beslut så oförsynt blifvit qvaldt."

I F:s sjelfbiografi finnas många skarpsinniga skildringar af hans samtida och flera historiska uppgifter af värde. Vanligen nekas, att Gustaf III underblåst ståndstvisterna och kifvet om konungaförsäkran 1772. F. belyser denna sak i flera af sina riksdagsporträtter, t. ex. Sinclair: "Viste sig vid början af 1761 års riksdag mycket tillgifven mössorna, men det var endast en följd af dess tillgifvenhet för hofvet och i synnerhet drottningen; också debiterade kroniken, att han var dess amant. Dess patriotism dependerade af dess egennytta, och då hofvet öfvergaf mössorna följde han med och blef en än ifrigare hatt. I sitt hjerta gynnade han despotismen och var ett bidragande medel till revolutionen 1772 genom den tvist han förstod upprätta stånden emellan och att nyttja och öka en del af preste- och borgareståndets ledamöters ilska mot adeln."

Prosten Kröger från Skåne: "En gammal ärlig och välmenande man, hade god talgåfva och imponerade dermed, men dess omdöme svarade ej deremot. Ehuru han 1769 blef utvoterad af sitt eget stånd, lät han inbilla sig 1771, att adeln haft del deri, och deraf förleddes han till ett obilligt hat mot det ståndet och kunde ej öfvertygas, att det var konung Gustafs intrig för att sätta stånd emot stånd, ehuru han flera aftnar passerade hos Sinclair och blef af honom intald att göra de många tilläggningar vid konungaförsäkran, i synnerhet de orden "oafbrutet regera", för att utdraga tiden med riksdagen, till dess konungen så hunnit hetsa stånd mot stånd och taga sina mesurer, att han ändtligen kunde företaga revolutionen, som ej blifvit möjlig om riksdagen kunnat slutas i Maj eller sist i Juni; men då han nu såg sig bedragen, föll han i mod och sen ville han reconciliera sig med sina förra vänner med att erkänna sitt misstag och fel."

Borgmästaren Raméen från Torneå: "Var nästan för ifrig i partiet; ej utan skicklighet och talanger, men ilskefull och hämndgirig; penningsnål, för att ha tillräcklig utkomst att lefva i sus och dus. För att hämnas på vissa personer, som förargat och kanske smädat honom, hvaribland jag var en, lierade han sig med prosten Kröger och förförde honom till sin envishet i kungaförsäkrans utdragande på tiden, hvarigenom revolutionen hann att beredas, och kanske var Raméen köpt af Sinclair."

—A—Ö—

FRYXELL, ANDERS.

Till. t. Biogr. Lex. V: 94.

Prof. Fr. erhöll åren 1837 och 41 kallelse att komma under omröstning vid återbesättande af pastor primariisysslan i Stockholm, men afsade sig kallelsen begge gångerna, likasom 1847 och 48 kontraktsprostbefattningen öfver Elfdals och Frykdals kontrakt. — Har ifrån 1847 till och med innevarande år (1861) åtnjutit Kongl. Maj:ts nådiga permission från skötandet af pastoralvården uti Sunne pastorat, för att odeladt kunna egna sin tid åt utarbetandet af sina "Berättelser ur Svenska Historien." För historiska forskningar har han ock nästan hvarje af åren 1840—60 gjort resor till in- eller utländska arkiver; åren 1854, 58, 59 besöktes arkiven i Berlin, Dresden, Wien, Paris, Haag, Cassel och Köpenhamn.

F. utnämndes 1839 till Led. och 1850 till Kommendör af K. N. O. En af de XVIII i Sv. Akad. 1840. Teol. Doktor 1845. L. K. V. A. 1847; Led. af Estländ. Literar. Gesellsch. 1851 samt af flera andra utländska lärda samfund. — Erhöll 1859 andra rummet å biskopsförslaget inom Carlstads stift; men tillkännagaf både före och efter förslagets upprättande sin önskan att vid sysslans tillsättning ej komma i fråga. Fick under den 1845—50 förda litterära striden om aristokratfördömandet i svenska historien ridderskapets och adlens stora guldmedalj, såsom ett vedermäle af ståndets sympatier och erkänsla.

Skrifter (efter 1839): Af Berättelser ur Svenska Historien, 1:a Del. 4 nya upplagor; 2:a delen 3 nya d:o; af 3:e delen 4 d:o; af 4:e och 5:e delarne 2 d:o; af 6:e delen 3 d:o; af 7:de, 8:e, 10:e, 11:e 12:e delarne 3 upplagor, deribland Karl Gustafs historia omarbetad; af 9:e, 13:e, 14:e, 15:e, 16:e delarne 2 upplagor; af 17—29 delarne en upplaga. Spridda delar af detta verk hafva blifvit öfversatte på danska, tyska, franska, holländska och engelska språken. — Handlingar rörande Sveriges historia ur utrikes arkiver samlade och utgifna. 3:e del. 1839. 4:e delen 1843. — Om Aristokratfördömandet i Svenska historien. Fyra häften 1845—1850, hvaraf 1:a häftet fick inom ett halft år 3 upplagor. — Bidrag till Sveriges Litteraturhistoria, 8 häften 1860—61. — Af Svensk Språklära har ytterligare utkommit 7:e t. o. m. 12:e upplagan, den sista mycket omarbetad. — I Svenska Akademiens handlingar 21:a del.: Inträdestal (efter Joh. Ol. Wallin) 1841; samt i 24 delen Åreminne öfver Erik Dahlberg 1848. — I Vitterhets-, Histor.- och Antiqvit.-Akademiens handlingar, 21:a delen, tr. 1857: Undersökning om konung Carl den XI:s sista sjukdom och död; och om beskyllningen mot frih. Joh. Burenskiöld att hafva sökt hindra konung Carl den XII:s hemresa år 1715. — I Nordisk Universitets-tidskrift 1854—1855: Om olagligheterna under rättegången mot Görtz. Orsakerna till Carl Gustafs anfall mot Danmark i Aug. 1658. — Orsakerna till den historiska orättvisa, hvarmed katolska tide-

hvarfvet blifvit i Sverige behandladt. Tal hållet vid prestmötet i Carlstad d. 15 Juni 1847, tryckt i Läsning för Bildning och Nöje af Palmblad, 1847. Anmäldt och granskadt i Revue de deux mondes 1858. — Om tjenstårsberäkning såsom befordringsgrund inom presteståndet, tryckt i Ecclesiastik Tidskrift, Upsala 1840. — Jemnförelse af Psalmböckerna af 1695 och 1819. Föredrag i Karlstads stifts prestsällskap d. 7 Sept. 1853; tryckt i Berättelsen om samma prestmöte och i utlåtande rörande klandret mot Svenska Psalmboken samt förslagen till en ny kyrkohandbok och katekes, 1858. — Likpredikan öfver Prosten Jonas Unger. 1852. — Om den patriarkaliska och juridiska samhällsprincipen. Tal, hållet d. 23 Juli 1839 i Föreningen för utspridande af nyttig folkläsning i Karlstads stift, tryckt i samma förenings handlingar.

FRYXELL, FREDRIK.

Omarbetn. af art. i Biogr. Lex. V: 92.

Den såsom samlare bekante Kamreraren Fredrik Fryxell föddes i Wäsehärads prestgård den 8 Mars 1724. Blef Student i Upsala 1743. Extra Kammarskrifvare och Revisor i Krigskollegii Husesynskontor den 26 Juni 1750; Kopist derstädes d. 12 Okt. s. å.; Kammarskrifvare d. 13 April 1752. Kamrerare vid presteståndets enke- och pupillkassa den 24 Nov. 1758. Erhöll derifrån afsked 1770. Kamrerere vid Trollhätte Slussverksbyggnad 1772. Tog afsked med 100 Rdrs årlig pension 1782. Aflid ogift 1805.

Fredrik Fr. sysselsatte sig mycket med genealogier, isynnerhet för provinsen Wermland. Till Karlstads gymnasiebibliotek har han i egenhändig afskrift förärat: 1) *Vermelandia nobilitata* eller berättelse om adeliga slägter utaf Carlstads stift; 2) *Vermelandia Litterata* eller de studerande vid akademierna med deras korta biografier; 3) *Vermelandia Ecclesiastica* eller Karlstads stifts kyrko- och preste-krönika, af And. Ol. Rhyzelius, 2 vol.; 4) Vermelands Slägtebok. Samling af Genealogier öfver allahanda Wermländska slägter; 5) *Vermia Litterata Johannis Lindri junioris, Dalio-Vermelandi*, tillökt och fullföljd af Fredr. Fryxell. N:o 2, 3, 4 af dessa arbeten har Fr. äfven skänkt till Kongl. biblioteket i Stockholm; de äro af stor vigt för svenska biografien och genealogien. För öfrigt har han till ofvannämnde bibliotek i Karlstad skänkt *Bibliotheca Vermelandica* eller en samling af arbeten, från trycket utgifna af Wermlänningar. Der finnes äfven hans porträtt. På Kongl. Bibl. i Stockh. förvaras deremot ett *Bibliotheca Wermelandica*, som är en förteckning öfver Wermlänningars tryckte skrifter.

Har af trycket utgifvit, utom den i förra Serien anförda Berättelsen om Gymnasium och skolan i Karlstad: Faxelliska slägten i Vermeland:

Slägte-Tafla, uppställd 1754 af Fredr. Fryxell. Fol. (Åtföljer en Grafskrift öfver Prosten och Kyrkoh. M. *Erland Faxell.* Stockh. 1755. 4:o). — Bref rörande några Anmärkningar om Wärmeland; infördt i Svenska Magazinet 1766 s. 151–159. — Om Westerbottens och Lappmarkens uppodling; i Sv. Patrot. Sällskapets Handlingar. St. II, afdeln. 1 s. 1—28. — Dessutom flera stridskrifter om Vexelkursen, Karlstads äldre historia o. s. v.

(Källor: Handlingar rörande Skandinaviens Historia. Del. IX. — Hammarin, Karlstads stifts Herdaminne. Del. I s. 43. — Sondénska Samlingarne på Linköpings Gymnasium. — Warmholtz Bibliotheca Hist. Sveo-Gothica. Del. II och XII. — Wermlands Slägtebok, Kongl. Bibl:ts ex.) J. G. C.

FRÖLICH, DAVID FREDRIK.

Till. t. Biogr. Lex. V: 98.

Grefve F. har ytterligare bevistat riksmötena 1840—60, i politiska och financiella frågor nitfullt uppträdande både som riddarhustalare och författare.

Sonen Carl David dog 1849.

Bland Fr:s senare skrifter anföra vi: Hvad är att göra? eller rådplägningar om rätt och reform. (Medarbetare: Philos. och Medic. Doct. *Ahlberg.*) Sthm 1843, 540 pagg. 8:o. — Korta uppsatser rörande Penningeväsen och Banksystem, ib. 1844, 112 pagg. 8:o. — Öppet votum i Kreditivfrågan, ib. 1854, brosch. — Erinringar i anledning af Agardhs Statistik, 2:a delen, Lallerstedts öfvers. af Coquelins arbete om krediten och Nordströms afhandling rör. krediten m. m. ib. 1854, brosch. — Omarbetade uppsatser rörande Penninge- och Bankväsende. Upsala 1855. 162 pagg. 8:o. — Sketch of a Plan for the Reform of the Laws and regulations resp. Money and Currency. Sthm 1855, brosch. — Fortsatta försök till karakteristik af den svenska nationen och dess statsskick, åtföljda af förslag till en ny grundlag, inlemnadt till Konstitutionsutskottet. Sthm 1857, 177 pagg. 8:o.

FUNCK, STAMFADREN OCH DESS MÄRKVÄRDIGASTE EFTERKOMMANDE.

Till. t. B. L. V: 104 f.

1. Stamfadren TOMAS FUNCK var son af borgaren i Stralsund *Hans F.*; inflyttade till Stockholm i kon. Gustaf Adolfs tid, var Tyska Kyrkans i Stockholm föreståndare, egde Löfås, Skilåns och Garpenbergs bruk (det senare i mer än hundra år familjen F. tillhörigt) och var trenne gånger gift, 1:o med Margareta Bratten, dotter af vinhandlaren B. i Stockholm, 2:o med Marg. Döpken, dotter af handlanden Simon D. i Arboga, 3:o med Agneta Backman. Dog 1645, efterlemnande flere barn. I andra giftet egde han sonen

2. JOHAN FUNCK, f. 1630 i Stockh., studerade i Stralsund 1642—45 och vid Upsala universitet 1645—52, hvarefter han tillbragte 7 år på resor för att vid universiteter och bergverk inhemta nödig bildning i hvad till kemi och bergsvetenskap hörer. Tyskland, Böhmen, Holland, England, Frankrike, Schweitz och Italien besökte han i sådant ändamål och uppvaktade vid återkomsten till Sverige kon. Carl Gustaf i Göteborg, för att anmäla sig till inträde i rikets tjenst. Konungens död och den deraf följande "stora alteration och sorg" fördröjde hans anställande, och först 1664 utnämndes han till Bergmästare i Uppland, Roslagen och Gestrikland. 1671—74 var F. bergmästare vid Salbergets silfververk, sistn. år utn. till Assessor i Bergskollegium. Adlad 1672 och s. å. introducerad under n:o 826. Död 1679. Han var serdeles förmögen; år 1670 innehade han af kronan förpantadt gods för ett belopp af 115000 dal. s:mt. — G. m. Elisabeth Hansdotter, dotter af borgmästaren i Stockh. Hans Hansson; död 1719. Hon var mycket välgörande; 1703 skänkte hon predikstol till Stockholms Storkyrka och 1710 till rikets understöd 100 Skepp. koppar och 25,000 riksdaler. "Funckens gränd" i Stockholm har sitt namn efter henne, som der hade flera hus, hvaraf ett ännu qvarstår (vid Kornhamns torg).

3. THOMAS F., den föregående:s sjette son, var född 1672, blef Kornett 1694, Ryttm. vid Karelska dragonerna 1696, Kapten vid Lifdragonerna 1700, Major vid Dückers dragoner 1703, Öfv. Löjtn. derst. 1704, Öfverste för Södermanl. reg:te 1710 och 1711 Envoyé uti Constantinopel, der han dog 1713 d. 15 Nov. Skall blifvit utnämnd till Generalmajor.

4. GUSTAF F., föreg:s broder, Friherre, Landshöfding, utn. President: om hans enka anföres, att hon i förtjusningen öfver vår första romanförfattares, Mörks, arbeten "Adalrik och Göthilda", kallat författaren till kyrkoherde i Bro pastorat, hvartill hon egde patronatsrätt. Hon dog 1758.

5. ALEXANDER F., var *verkligen* (i B. L. anf. st. läses *förmodligen*) son af den föregående (13:e barnet); f. 1716. Reste 1741 på uppdrag af Sekreta utskottet till Norge för att underrätta sig om de af det s. k. Svarta kompaniet derst. begagnade ugnar och beredningssätt m. m., hvarom han vid återkomsten afgaf berättelser, af hvilka de flesta äro införda i K. V. A:ns Handl. och sedermera särskilt omtryckta på Akademiens och K. Kommers-Koll. bekostnad. Åren 1748—53 tillbragte han på resor; beskrifning om de bergverk och gruf-vor, han under sina resor besett, jemte ett samladt mineralie-

kabinett, utgörande omkring 2000 stuffer, aflemnade han 1785 till K. Bergskollegiet på föranstaltande af excellensen grefve Nils Bjelke. — Till baron Alexander F:s anförde skrift lägges: *Observationer om dagsljuset i Salbergs silfvergrufva*, 1741. I äktenskap med rådmansdottern ifrån Norrköping Beata Margar. Löfgren hade han tolf barn, utaf hvilka den yngste,

6. FREDRIK JAKOB F., f. 1778, 1807—17 Lagman i Tio häraders lagsaga, 1858 R. N. O., 1860 Kommendör af K. W. O., eger fädernegården Almsta i Östergötland, der han samlat ett stort bibliotek och hvarifrån han med nit och framgång verkat för grundläggande och befrämjande af Sparbanker, Hushållningssällskaper och Sockenbiblioteker (icke mindre än 14 sådana har han grundat), äfvensom för skolors och vägars anläggande; har äfven uppträdt som författare i ekonomiska ämnen och är Ledamot och Hedersledamot af flera till odlingens och upplysningens befrämjande instiftade sällskap. — Gift 1818 med Altéa Maria DeGeer, dotter af majoren Alex. D. och har i detta äktenskap en son och tre döttrar.

7. JOHAN F., Gustaf F:s (n:o 4) femte barn, f. 1703, Cancellist i Riksarch. 1731, Häradshöfding 1734, Lagman i Westmanland och Dalarne 1747, R. N. O. 1751, Landshöfd. i Westerbotten 1759 och i Upsala 1762, dog barnlös 1773, g. m. 1:o Charlotta Frölich, d. 1770, 2:o Anna Katarina Friesendorff, begge riksrådsdöttrar. Han har författat: *Genväg till Lagfarenheten*, 1761; — *Regeringssamfunds enda bestånd och förkofran i uppriktig kärlek till sitt Fäderneslands allmänna bästa*, 1759; — *Enighet emellan landsmän*, öfvers. 1760.

8. CARL F., föregående broder, f. 1708, Öfverste vid Svea artilleri 1761, Riksråd 1765—69 och 1772 Maj—Aug., då han vid regementsförändringen åter entledigades; död 1783 — Han deltog i Pomerska kriget såsom General-adjutant hos Fältmarskalken Ungern v. Sternberg, men deltog heldre och med mera framgång i riksdagsstriderna. Ehrensvärd kallar den riksdag, som närmast föregick revolutionen af 1772 "Funcks, Serenii och Westins regering". Just då denna regering tog slut, stod Riksrådet Funck i beredskap att, enligt Rådets och Sekreta utskottets utan konungens vetskap fattade beslut, såsom Generalissimus begifva sig till Skåne att med vapenmagt och som honom bäst syntes dämpa det utbrutna upproret. Men han förekoms. Adlerbeth (Hist. Anteckn:r, I p. 7) anför, att man misstänkte Funck att hafva förrådt sitt parti, emedan man ej annars kunde förklara den sorglöshet, hvarmed försvarsåtgärderna bedrefvos.

Riksrådet F. hade i tvenne giften (1:o Charlotta Cronstedt, 2:o Brita Odencrantz, biskop Rhyzelii dotter) tio barn, af hvilka de tvenne nedanstående fått en viss ryktbarhet.

9. FREDRIK ADOLF ULRIK F., Riksrådets äldste son, f. 1746 och döpt på Stockholms slott med kungen, kronprinsen och kronprinsessan till faddrar, blef vid 20 års ålder K. Lifdrabant, 1770 Löjtnant vid Bohusläns dragoner, gjorde 1770—72 årens fälttåg mot Turkarne såsom Ryttmästare i Ryska arméen och var 1788 vid Danska arméens infall i Bohuslän Öfverstelöjtnant vid Bohusläns dragoner och tillstädes på sitt boställe Brålund i närheten af Qvistrums bro. När fiendtliga arméen anryckte refs icke bron, icke heller gjordes något försök att med vapnen hindra öfvergången, hvilken af fiendtliga befälhafvaren prins Carl af Hessen verkställdes under vänligt samtal med öfverstelöjtnant Funck, som jemte andra traktens jordegare infunnit sig att begära skydd för sin egendom. Bråland utsågs till prinsens högqvarter och öfverstelöjtnanten förklarades för krigsfånge. Den tillfångatagnes goda värdskap och tillfångatagarens artiga vänskap föranledde emellertid hvarjehanda misstankar och elaka rykten. Ransakning anställdes sedermera med F. och de öfrige på samma sätt misstänkte, hvarigenom F. väl blef frikänd men dock af konungen förklarad sin tjenst förlustig (1790). Dog ogift 1814 i Stockholm sedan han ett år varit blind.

10. JOHAN THURE FUNCK, Riksrådet Carls yngste son, har i adlens ättartaflor en ganska kort och betydelselös biografi: "f. 1767 ¾. Löjtn. vid Westmanl. reg:te; afsked; död ogift 1824 $\frac{27}{11}$ i Stockh. och derst. begrafven". — Och likväl har denne friherres lefnad, vida mer än de flestes, varit utmärkt af omvexlande och anmärkningsvärda öden. Hvad vi här om honom kunna meddela grundar sig på hans egna berättelser, hvilkas trovärdighet visst icke kan styrkas. Dock påstod en F:s ungdoms- och umgängesvän, generalen grefve Skjöldebrand, att till och med de mest otroliga anekdoter om Thure Funck kunde innehålla mycken sanning, emedan både mannen och hans lefnad var full af besynnerligheter.

Fader- och moderlös vid uppnådd myndig ålder fick Baron F. straxt en stor egendom, Hofgården i Westergötland, att sköta, men ledsnade snart vid sådana bestyr och vid Sveriges enformighet, sålde sin egendom och beslöt att resa till Paris, hvilken stad då isynnerhet för revolutionens skull lockade hans håg. F. var nemligen en ifrig anti-rojalist och

särskilt förbittrad på Gustaf III *), som entledigat hans far ur rådet, afsatt hans bror öfverstelöjtnanten och, som han trodde, tillverkat det s. k. Tollstadiska dokumentet om Carl XII:s död för att kunna reducera den återstående förläningen inom presid. bar. Carl Cronstedts (riksr. F:s svärfader i hans första gifte) familj.

I Paris öfvergick F:s antirojalism snart till sympati med jakobinerna. Han deltog, med eller utan röd mössa, i de mägtiga klubbarnas öfverläggningar och beslut, hvilka då stundom betydde mer än kabinetternas rådslag. — När general Bonaparte sökte gå den allmänna meningen till mötes genom att koncentrera magten, som i sin dåvarande splittring syntes förstöra sig sjelf, torde ingen frihetshjelte känt sitt blod sjuda hetare, än baron Funck; och när general Bernadotte d. XVIII Brumaire ej infann sig hos Bonaparte utan under "frihetsförrädarnes" öfverläggningar gick af och an på gatorna för att se om folket skulle vilja sluta sig kring honom, vann han ej hvad han dermed sökt **), men *ett* vann han — baron Funcks entusiastiska beundran och tillgifvenhet, hvilken framdeles skulle gagna honom i då otänkbara förhållanden.

Funck stadnade ej vid att ropa *Bravo!* då Bernadotte hållit sitt energiska tal till de deputerade i sitt hus vid rue Cisalpine, der han i den mörkaste dager framställde Bonapartes rymning från Egypten och hans afsigter mot Frankrikes frihet. När han såg, huru Bonaparte sedermera, i brist på öppna tillfällen att hämnas på Bernadotte, så mycket ifrigare begagnade dolda, i det han "ställde honom såsom general på de farligaste posterna och lemnade honom i de brydsammaste omständigheter utan instruktioner och ordres", stegrades F:s hämndbegär till den grad, att han beslöt på hvad sätt, som helst, befria verlden från "frihetens mordbrännare" och "frihetsvännernas lönnmördare". Då ett rykte nått F:s öra, att kejsar Napoleon anmodat en berömd bildhuggare att från Italien begifva

*) Till följe af sina kända tänkesätt i detta afseende blef F. på en bortkörd betjents lösa sqvaller inkallad att svara inför den under landshöfding Willebrands ordförandeskap nedsatta kommission för undersökningar med dem, hvilka misstänktes hafva någon del i konungamordet 1792. Ingenting kunde emellertid mot honom andragas och Willebrand, som ansågs ha gjort sig rik på finska krigskommissariatets bekostnad under sista kriget, frågade honom snäsigt, huru han kunnat taga en sådan person, som denne f. d. betjenten, i sin tjenst. "Jo", svarade F., "han har varit med i finska krigskommissariatet och kom derifrån fattig som en kyrkråtta, hvarutaf jag slöt att han var en ärlig karl". W. utsatte sig icke för flera svar utan lät F. gå.

**) Se Carl Johans egen berättelse härom i Bihang till Delag. Arch., p. 18—72.

sig till Paris för att hugga kejsarens byst, begaf sig F. till Italien, uppsökte artisten, erôfrade genom ett frikostigt och förtroligt umgänge hans vänskap, uppeldade den frihetsglöd, som var så lätt att tända hos det dåvarande unga Italien, — ända tills bildhuggaren beslutat att en dag, då han, sysselsatt med arbetet på statuen, komme att vara ensam med kejsaren, stöta en dolk i dennes bröst. De två enthusiasterna följdes åt till Paris och hade, sannolikt i sin förtjusning öfver befrielseplanen, meddelat den åt någon sympatiserande vän, som vid närmare besinning funnit fördelaktigare att yppa planen för kejsaren. Då kejsaren första gången befann sig i bildhuggarens atelier, blef denne gripen, man fann dolken i hans kläder och han bekände sin brottsliga afsigt, men anklagade ej Funck. Som likväl denne åtföljt konstnären på resan till Paris, blef han arresterad och den egendom, han ej redan förstört, — han hade vid ankomsten till Paris lagt en stor del af sina kapitaler i qvarnar vid Seinen — gick nu förlorad. Han blef en fattig fånge, i stället för en rik Seigneur.

Vid den tiden led Frankrike mycket af de engelska kanonerna. Funck uttänkte, huru han med ett godt råd skulle kunna vinna Napoleons nåd och derigenom återfå friheten. Han skref ett bref, som verkligen kom i Napoleons händer, och vållade, att kejsaren befalte att utsläppa "den svenska narren", med vilkor att han återvände till sitt hemland. Brefvet var ställdt till den "*lärde*" kejsaren, f. d. artillerilöjtnanten. Der uttalades förundran, att man riktade kanonerna så, att skotten gingo parallelt med hvarandra, träffande hvar sitt mindre föremål; men hvarföre ej, hette det, ställa kanonerna så, att alla de, från samma batteri på en gång afskjutna, skott måste sammanträffa på en och samma punkt. Ligger denna punkt i tomma luften — nå väl, man har förspilt någon ammunition onyttigt, men om ett sådant skott råkar ett skepp, måste det krevera!

Funck återvände sålunda till Sverige 1807 "utan både lös och fast egendom." Originell såsom alltid hade F. föresatt sig att ej sätta sin fot på svenska jorden, förrän han kommit under det tak, der han först sett dagen. Han hade derföre låtit bära sig från skeppsbord till skjutskärra och från den ena kärran till den andra. Framkommen till Hofgården, körde han med häst och kärra in i salen, der egendomens d. v. egare med sin familj åt qvällsvard. "Baronen återkommer sådan han for", hviskade värden till sin bordsgranne. (*Detta* berättade dock icke F. sjelf.)

Han skyndade derifrån till Stockholm och befann sig den afton, då bref om Carl Augusts död ingick till Öfverståthållaren Skjöldebrand, såsom gäst hos denne. Då Skjöldebrand högt upplåste brefvet och derefter, djupt rörd, tystnat, reste sig F. upp och sade med hög röst: *Nu skola vi promt ha Bernadotte i stället.* Snart fyldes våningen af betydande män, hvilka sport brefvets innehåll eller på andra vägar fått kunskap om händelsen och ville höra öfverståthållarens mening om hvad som nu vore att önska och göra. Skjöldebrand framhöll åter *sin* kandidat, Prins Eugène Beauharnais, hvilken han förordat redan då vestra arméen i unionssyfte genomdref Carl Augusts val; men F. visade så solklart, att denna spekulation skulle misslyckas, och framhöll sitt eget förslag med så mycken värma och talang, att slutligen både Skjöldebrand och de öfrige gingo öfver på hans sida. F. var fullt viss, att någon af de närvarande härom underrättat Wetterstedt, som, anande att östra arméen och 1809 års män, hvilka förra gången blifvit besegrade, nu skulle uppbjuda alla krafter för att inverka på utgången af tronföljarevalet, skyndade att föreslå sin svåger Otto Mörner såsom kurir, då underrättelsen om svenska kronprinsens död följande morgon skulle afsändas till Napoleon. Det var denne Mörner, hvilken, som vi veta, sonderade prinsen af Ponte Corvo.

Men huru skulle förslaget blifva en verklighet? Äfven derföre visste F. råd. Han föreslog öfverståthållaren att efterskicka Grewesmöhlen — denne må i den stunden hafva varit fri eller fånge —; och innan kort befunno sig baron F. och öfverdirektören Grewesmöhlen i Örebro, för att bereda en lycklig utgång af tronföljarevalet. Der öfversattes af Funck och trycktes på en natt en biografi öfver marskalk Bernadotte, Prins af Ponte Corvo. Grewesmöhlen höll tal på bondeklubben och F. på adelsklubben, då en "kärlig invite" kom till den senare från ministern v. Engeström. Denne såg mägta förtörnad ut och förkunnade att F. skulle blifva arresterad, om han ej strax begåfve sig ifrån staden och för öfrigt afhölle sig från all inblandning i tronföljarevalet. Konungen hade redan tillskrifvit sal. kronprinsens bror o. s. v. Då höjde baron Funck på axlarne, drog af sin handske och kastade den för ministerns fot, sägande: "Riksrådssonen baron Funck utbjuder härmed prestsonen baron v. Engeström att slåss med hvilket vapen baron v. Engeström helst och bäst trakterar. Svikes utmaningen, skall Europas ridderskap förakta den fege". Ministern yttrade då helt vänligt: "tag ej så hett, bästa hr baron, utan låtom oss talas vid". Efterhand lugnade

sig F. och ett lifligt samtal uppstod om Sveriges behof af en hjelte i stället för en "Ludimagister", en frihetens trogne fosterson i stället för en i förtorkade hofetikettsläror uppammad Tysk-Dansk Hertig o. m. s. Vi känna följderna af Engeströms derpå följande samtal med konungen. (Se Biogr. Lex. XIV: 347, 348. XX: 224.)

Då Carl Johan anlände till Sverige, blef F. i början med mycken nåd omfattad och den gamle republikanen och jakobinen Funck sågs ofta i hofcirkeln; men för allmänna värf ansågs han dock oanvändbar. Detta blef allt mer uppenbart, och han torde sjelf bättre bedömt sin tjenlighet i detta hänseende, än baron Otto Mörner sin. Snart upphörde F. att synas vid hofvet, utan att der saknas af någon.

Då Skjöldebrand i sin ungdom, såsom fattig löjtnant, vistades i Westergötland, hade han i F., hvilken då var en af ortens magnater, både en vän och en hjelpare. Också öfvergaf Skjöldebrand aldrig sin fordne gynnare. Äfven då denne såsom Statsråd måste känna sig ganska besvärad af att en hans umgängesvän t. ex. satt med reseskärp öfver nattröjan i källarsalen på Tre Remmare, talande i gröfre ton än sjelfva Argus, om "Regeringen", serdeles om en spion sågs närvarande, ändrade S. dock intet i sitt umgängessätt med den gamle vännen. Understöd lemnades på det mest grannlaga sätt. Ett serskilt föreningsband dem emellan var musiken; men äfven deri var F. mycket ensidig. Han kunde t. ex. ej fördraga att höra Webers Friskytt, utan att stoppa fingrarne i öronen eller på annat sätt uttrycka sitt missnöje. Hæffners koralreformer hade i F. den högljuddaste klandrare. Var Hæffner sjelf närvarande, kunde man få höra F. yttra: "de säga, att en, som skall heta Höpfner, har lemlästat våra gamla koraler". En ifrig beundrare af den gamla klassiska musiken, blef han alldeles förändrad i ton och skick, t. o. m. i blick och anletsdrag, då han fick höra kompositioner af Bach, Gluck, o. d.

Han vårdades på sin ålderdom af en förträfflig systerdotter, en fröken Rosenborg, dotter af krigsrådet A. Rosenborg och Chr. Charl. Funck.

(Källor: N:o 1—9: Meddelanden af Lagmannen och Kommendören Frih. Fr. Funck på Almsta. — Kända historiska arbeten. — Adlens Ättartaflor. — N:o 10: Baron Th. F—s egna berättelser, meddelade af honom sjelf eller af Grefve A. F. Skjöldebrand.)

G.

GADD, HEMMING.

Hemming Gadds *historia* är, oaktadt våra skandinaviska Unionisters och Secessionisters olika färgbeläggningar, ej så blottställd för kritiken, som hans *biografi*. — Rhyzelius uppgifver att han var till börden Finne, men anteckningen uti en Rostocks universitets matrikel, att han var "Ostrogothus," gjord i hans närvaro eller af honom sjelf, förtjenar all trovärdighet. Johannes Magnus kallar honom också "Ostrogothus Lincopensis". Man har förklarat, att han var af ofrälse börd, och blifvit adlad utaf Sten Sture d. ä., som skulle gifvit honom sina tre sjöblad såsom ättemärke, men läser man noggrannt Messenii Theatrum nobilit. Sv. p. 124, så ser man, att frågan är blott om en s. k. förbättring af ett redan af H. G. buret vapenmärke, der, ofvan en bjelke, lik bjelken i Magnus Gadds och Gadd Magnussons vapenbild, riksvapnets 3 "diademer" insattes och derunder de 3 svarta sjöbladen. I B. Lex. XXII: p. 241 anföres, att den siste kände *) manlige ättlingen af den i medeltiden så namnkunniga Winsetorpaslägten, en underlagman, som lefde 1532, hette Magnus *Gadd*, hvilket tillnamn synes uppkommit deraf, att en af hans förfäder hette *Gadd* Magnusson, hvilken förde ett Winsetorpavapen **), 1453. Var H. G. en denne Gadd Magnussons son, hvilken, likasom underlagmannen af 1532, gjort ett *familjnamn* af ett *fäderne-dopnamn*?

Man har antagit att H. G. var student i Rostock 1485, då i matrikeln skulle antecknats: "*Hemmingus Gadd nobilis eques Ostrogothus*;" men vid 45 års ålder ligger ej en adelsman och *riddare* såsom discens vid ett litet universitet. H. G. reste vid den tiden omkring såsom vetenskapsman i Europa. — Han uppgifves hafva varit dels kanik, dels domprost i Linköping. Håhl insätter honom i sin domprostserie vid 1491, såsom doktor Simons eftertrådare. Detta kan ej ega sin riktighet. "*Eques*" Gadd var säkert aldrig domprost i Linköping eller annorstä-

*) En ofrälse slägt, kallad Gadd, har fortlefvat i Sverige under 16- och 1700-talen, utan att kändt är om denne räknade sig härstamma af den gamla adliga Gaddslägten, likasom den ofrälse Trolleätten ansåg sig nedstamma från den adliga Trolleätten.

**) Winsetorpavapnet varierade mycket, men bjelkemärket lär förekomma i alla omvexlingarne.

des. Den domprostserie, Håhl sätter i en not, hvilken har: 22. Ericus Trolle, 23. Henr. Tidemannus, 24. P. Mört, 25. Joh. Petri, 26. Gregor. Birgeri Trolle, domprost 1493, 27. Steno, Doct. Decretor. domprost, lefde 1503 o. s v., är nog den rätta, der H. G. alldeles ej förekommer. Botin gör honom, troligen genom misskrifning, till Canonicus Lundensis, hvarvid både ort och titel synes sakna grund. Åtminstone kallas ej Gadd af Johannes Magnus för *canonicus*, såsom Carlson tyckes antyda i sin afhandling om Hemming Gadds förtjenster. Men vi gå än vidare och antaga att H. G. icke ens bör heta biskop, en titel, som hvarken han sjelf gaf sig eller någon hans samtida gifvit honom. En tid kallas han visserligen än Electus, än Electus Lincopensis, men vi få längre fram i biografien närmare visa, hvad den titeln innebar. Hvad Gadd verkligen var, läse vi i en påfvebulla (Celsii Bullar. p. 209): *Hem. Gad vice Regis et regni Svecie apud nos Orator*, således riksföreståndarens och svenska rikets förespråkare hos påfven. Vi ha ansett oss skyldiga att upplysa dessa biografiska förhållanden, för att ej hårdare, än som vederbör, med åberopande af Gadds exempel, betona katolska presternas, särdeles biskoparnes, förirrande in på det verldsliga gebitet. H. G. var ej en *biskop*, som blef *amiral* och *general*, utmärkt bland våra *härförare*, utan han var en *Nobilis*, en *Eques*, en *Legatus*, hvilken *af en, som ej egde rätt att tillsätta biskopar, fått sig en ledig biskopslön anvisad*, då den, som "elegerat" honom till ett biskopsdöme, hvari han sannolikt aldrig af vederbörande blef "confirmerad," ej på annat sätt kunde ersätta honom de 6000 dukater, han i Rom måst låna, då han der gick sin electors ärende gent emot sin konung.

H. G. antages född 1440. Han kallar sig sjelf i talet inför de Lübeckska sändebuden 1509 sjuttioårig och kallas 80-årig vid 1520. Han hade blifvit Decretorum Doctor vid ett utländskt universitet och slagits till Riddare, säkerligen i utländskt hof, före 1485. År 1476 hade han uppdrag att undersöka uppgifterna om de underverk, Katarina, S. Britas dotter, skulle gjort. 1478 eller 79 sändes H. G. jemte flere svenskar af Sten Sture till Rom med åtskilliga vigtiga uppdrag *). Vägen togs af H. G. öfver Paris, der sådana uni-

*) Håhls uppgift att H. G., jemte medföljande legater då skulle skaffa påfven Sixti IV:s *samtycke* till sjelfva *anläggningen* af den svenska högskolan i Upsala, bör ej förvilla. Vi hänvisa till B. Lex. XXIII: p. 333—35, der *tidsbestämmelserna* anföras, blott erinrande, att Ragv. Ingemundi, som rest till Rom 1475, återförde bullan pro instaurando Upsaliæ generali Studio, dat. Romæ d. 28 Febr. 1476.

versitetsförhållanden borde bemärkas, som kunde blifva användbara, när Upsala universitet, efter nämnde mönsterskola, nu skulle *organiseras*. Legaten borde tillika söka få bannlysningen af den 14 Jan. 1478 öfver riksföreståndaren och dem, som med honom förgripit sig mot drottning Dorotheas morgongåfva*), upphäfven. Allt lyckades. I Paris blefvo desse svenske män 1479 särskildt hedrade. Bland annat gaf universitetets corps dem en utmärkt plats i en procession. Det förslag de här uppgjorde till det redan stiftade Upsala universitets *befordran* blef i allo af påfven samtyckt. Likaledes vann deras förslag framgång i Rom rörande den svenska frun Katarinas sanctifiering, hvarom se B. Lex. XXI: 343. När det sedan säges, att H. G. qvarstannade i Rom såsom Sturarnes advokat "i 20 år," så får man väl taga detta såsom ett "rundt" tal och erinra sig, att derunder inföllo hans "lärda resor i Europa." Vi ha nämnt att han 1485 befann sig i Rostock. Der blef han bekant med Albert Crantzius från Hamburg, som sedan blef Sachsens frejdade historieskrifvare. Der blef han ock bekant med Saxos Historia Danica, hvilken han med egen hand afskref, kallande författaren Johannes de Saxonia, ej unnande Danmark äran att hafva frambragt en så stor skriftställare. Säkerligen var det ifrågavarande afskrift, som Jak. Ulfsson sedan önskade af Gadd låna och i hvilken Separatisterna träffade omdömen om Svenskarne, hvilka sedan återgäldades med renta i omdömen om Danskarne.

Såsom frukt af Gadds verksamhet i Rom, under advokatsskapet för Sveriges riksföreståndare gent emot unionskonungen, nämnes, utom organiseringen af Upsala universitet och S. Katarinas kanonisation i början af hans vistelse derstädes, en bulla af 1495, deruti påfven lofvar aflat åt dem, som biträdde Sverige i korståget mot Ryssarne, och ett bref till den utkorade k. Hans, att ej oroa Svenskarne, så länge de förde krig mot Ryssland, samt bifall till förslagen om Åbobiskopen Hemmings, Linköpingsbiskopen Nicolai och Skarabiskopen Brynolphi samt Ingrids skrinläggningar. — Att Gadd var "påfvens Mathematicus" må väl innebära, att han skulle yttra sig i de kalenderfrågor, som tillhörde påfliga styrelsen att afgöra, kanske att tillika utarbeta för katholska kristenheten de årliga almanachorna i den form, de då hade. Han kallas ock påfven Alexander den VI:s kammarherre. Det är en glädje att anmärka, det ingen anteckning träffats,

*) Örebro stad fanns deruti inberäknad, hvilken riksföreståndaren reducerade, såsom orättmätig kronoafsöndring.

som kastat skugga öfver H. G:s sedlighet, fastän han således räknats bland "domestici" hos en påfve, som lemnat ett så beklagligt minne i dygdens annaler. Stark tro på prestadömets och påfvens helighet kunde han emellertid ej föra från en Guds vicarius, som steg upp från spelbordet, då han förlorat 10,000 dukater, med den af löje åtföljda anmärkningen, att det var Tysklands synder (de för aflatsbref från T. inflytande summorna) han nu bortspelat. Väl uppgifves H. G. hafva lemnat Rom redan 1497 och s. å. rest i Dalarne, för att samla folk åt herr Sten, som nu höjt upprorsfanan mot unionskungen och tillskrifvit erkebiskop Jakob, att han anså en hvar, som satt stilla, såsom en riksförrädare; men Rimkrönikan uppgifver att H. G. ej kom från Rom förrän 1499 eller 1500. Han landade då vid Stegeborg, hvarest k. Hans vid tillfället befann sig. Denne, fruktande "Oratorn," äfven sedan han lemnat Rom, mottog honom visst nådigt på slottet, men nekade honom, att derifrån afresa, med mindre han såsom lösen utbetalte 200 floriner eller 1000 gulden. H. G. kunde ej åstadkomma denna summa, men köpte för 24 floriner en vacker häst, hvilken han gaf till kungens gunstling, Krumedig, för ett godt förord. Han lyckades derigenom få afgiften nedsatt till hälften, hvilken summa han kunde betala, och kom lös. Detta steg af unionskonungen måste blifva olja på den eld, som länge glödt inom riksföreståndarens vän.

Gadd erkännes nu hafva varit den, som försonte de sins emellan täflande "patrioterna," riksföreståndaren Sten Sture och R. R. Svante Sture. Derigenom blef svenska partiet mägtigt att regera Sverige utan behof af synnerlig uppmärksamhet på kungens vilja. Redan d. 1 Aug. 1501 kände detta parti sig mägtigt att i Wadstena uppsäga k. Hans tro och lydnad, och d. 4 Nov. s. å. valdes Sten Sture å nyo till riksföreståndare. Detta, heter det, var H. Gadds verk. Men — ett bekymmer hade H. G. nödgats anförtro hr Sten, som denne ej kunde afhjelpa. G. hade med stor svårighet kommit från Rom. Han hade der qvarlemnat 6000 dukaters skuld. Dock — *ett* medel fanns. I Dec. 1500 hade Linköpings biskopsstol blifvit ledig. Den hade rika inkomster. Lätt uppstod tanken att skaffa herr Hemming penningar genom att ge honom denna stols inkomster. Riksföreståndaren tog sig ock dristigheten att förklara H. G. för *Electus Lincopensis.* Så var han äfven Senator. Men han lär ej fått en enda röst i kapitlet och både kapitlet och konungen antingen förekommo all confirmation af påfven, eller, om en sådan följt, efter en uppgift,

1502, måste den redan 1506 vara tillintetgjord, då Wadstena klosterstyrelse, som befanns inom samma stift, ansåg stiftet ledigt. Lönen kunde deremot riksföreståndaren lätt skaffa Gadd, då de jordegare, som utbetalte denna, heldre lydde riksföreståndaren än andra myndigheter. Emellertid vistades denne hvarken i Linköping eller i Rom godkände electus i riksföreståndarens och hans efterträdares hof, och bland deras senatorer var han säkert den inflytelserikaste. Under den tiden bidrog han, enligt hvad alla uppgifvit, som skrifvit Gustaf I:s historia, mycket till denne unge hofmans bildande, och försäkras, att Gustaf var en uppmärksam åhörare af den patriotiske och i verldens storskola så mångsidigt undervisade Gadds meddelanden, särdeles i svenska historien.

I en Alexander VI:s bulla af 1501 eller 1502 yttras i anledning af H. G:s "election": Cum autem sicut non sine animi nostri displicentia accepimus, quod dil. fil. H. Gad, *qui se gerit pro Clerico,* in dicte Ecclesie Lincopensis regimine & administratione — — — se intorserit . . . . Här se vi att ej ens påfven erkände "vice kungens Orator" såsom *Clericus*, förebrående honom, att han gaf sig ut för klerk. För att vinna klerkers i Linköping vota till biskopsembetet, begaf H. G. sig till nämnde stad, ingick der i ett af klostren, blef som klostermedlem också medlem af kapitlet; men det klerikala motståndet vardt ändå, som man tror, obesegradt. Kungen kallade Gadd till sig, han begärde säker lejd, men, retad af dessa förargelser så väl som af de 100 gyldens kraf, höjde han snart, mot domkapitlets vilja, upprorsfanan mot sin kung.

Men Jahn vill veta, att Linköpings domkapitel verkligen valde H. G. till Tidemanni efterträdare strax efter dennes död i Dec. 1500, ehuru kungen satte sig deremot och bedref i Rom Jacobi Arborensis utnämning, hvarom kungen fick kunskap d. 27 Okt. 1501. Jahn slutar, att uppgiften i Dipl. Langeb. att den påfl. bullan, som hotade H. G. med bannet, var af d. 1 Febr. 1501, måste betyda 1502 (Celsii Bullar. p. 210, Hvitfeldt p. 1061). Vid Pingst 1501 kommo till Stockholm hr Sten, hr Svante, Hemming Gadd Electus, hr Knut Alfsson och B. Ryning med 700 hofmän, att uppgöra med k. Hans; men ehuru de ej fingo det svar de begärt, låtsade de vara tillfreds dermed och foro från Stockholm till ett möte i Wadstena. Der var H. G. hufvudman för beslutet att uppsäga k. Hans *tro* och *huldskap*. När nu konungen flydde till Danmark och lemnade Stockholms slott att af drottningen försvaras, såg man snart på Norrmalm en svensk belägringshär, inom hvilken H. G. var själen. Staden bestallades och ko-

nungens folk blef slaget. Slottet uppgafs dock ej förrän vid pingst 1502, då blott 70 af besättningen lefde, men ej 10 af dem voro helbregda. Källrar och torn lågo fulla af döda. Man hade, för att förvilla de belägrande, länge dagligen fört det enda qvarvarande svinet från slagtbänken, derifrån dess klagoljud skulle en stund sprida öfvertygelse till de belägrande om de belägrades rika munförråd och stora antal, under det man likväl åt hvad som annars afskys. Hjeltinnan, som led detta allt, förrän hon kapitulerade, har blifvit glömd af skalderna, de danske så väl som de svenske.

När hr Sten och H. G. 1503 följt drottningen till riksgränsen i Markaryd, fick Gadd tillfälle att ådagalägga ett mycket prisadt snilleprof. Hr Sten sjuknade under hemresan i Forsheda prostgård, kom sjuk till Wernamo och dog på en gård som i Rimkrönikan kallas Skällingeröd *). H. G. beslöt att hålla dödsfallet hemligt, för att lättare kunna skaffa sin vän Svante Sture succession i riksföreståndarskapet. Han ålade dem, som kände den timade olyckan, vid lifsstraff, att den ej uppenbara, och lät en gammal tjenare, något lik hr Sten, spela hr Stens person såsom sjuk under Stockholmsfärden och tills riksföreståndarevalet var tillräckligt planeradt. Johannes Magnus, som här finner en "beundransvärd" klokhet, erkänner, att hvad som skedde, dock gjordes "utanför lag och sedvänja." Vi känna den tidigt uppkomna och af rimkrönikan allmänt utspridda misstanken, att hr Sten blef förgiftad och det genom en doktor Carl i drottningens svit. Senare, enär förgiftningen fortfarande ansågs viss, kastades misstanken på hr Svante Stures då varande älskarinna, enkan efter en ståthållare på Agershus, sedan hr Svantes maka, Mätta Dyre. Man har upprepat, vanligen utan all granskning, dessa rykten. *Orimligheten* af Rimkrönikans uppgift torde blott behöfva påpekas. Hade en förgiftning skett, så hade ju förgiftaren vetat, att hr Sten snart skulle dö och om han hört till de konungskes parti, skulle han väl skördat frukt af dådet för konungamagten och unionen, men vinsten tillföll det nya riksföreståndarepartiet. Drottningen och hennes doktor Carl måste således varit oskyldige, men att de, som vunno på förhemligandet, skulle sjelfva beredt riksföreståndareledighet, har icke något skäl för sig och behöfver

*) Noten ibm (Scr. Rer. S): "Skillingerum, villa equestris in præfectura *Calmariensi*," bör ej förvilla. På hvarje vägkarta kan man se Skillingarum mellan Jönköping och Wernamo, dit väl ingen väntar, att Kalmar län sträcker sig fram.

ingen vederläggning. Partisinnet alstrar lätt de grundlösaste anklagelser.

I det bref, som d. 30 Jan. 1504 utfärdades rörande den statskupp, som gaf Sverige en ny riksföreståndare (läses i Diplom. Dalecarlicum), åberopas blott 3 kleriska rådsledamöter, bland hvilka H. G. electus. I 10 år synes han uppburit biskopslönen, tills hela stiftet slutligen reste sig emot honom, kallande till den så länge lediga stolen en svensk, i hopp att derigenom få understöd i svenska rådet. Valet var i det häuseendet väl beräknadt. Rådets främste lekman, Erik Trolle, som vid hr Svantes död först, som vi veta, korades till riksföreståndare, hade en son, magister Gustaf Trolle, som då studerade i Cöln; på honom var det, kapitlet stannade med sitt val. Men i Rom kunde ej konfirmation på denna kallelse vinnas, med mindre än att den af påfven till biskop i Linköping utnämnde kardinal Jacobus Arborensis finge ersättning för de i 10 år uteblifna biskopsinkomsterna. G. Trolle bör emellertid såsom electus, och vald genom kapitlets vota, med mera skäl insättas i Linköpings biskopsserier, än H. G., utnämnd af en riksföreståndare, som visst ej, åtminstone ej ensam, var dertill bemyndigad. Trasslet reddes på det sättet att Jakob Ulfsson nedlade erkebiskopsembetet, som tilldelades G. Trolle. Jacobus Arborensis lär fått sin ersättning af Hans Brask, som blef hans *legale* efterträdare i Linköping och med påfvens tillstånd fick erlägga denna ersättning i årliga afbetalningar.

H. G., drifven ifrån Linköping genom påfvens bannlysning *), fortfor att som statsman och härförare tjena Sveriges riksföreståndare. Skulderna i Rom hade emellertid blifvit betalda. Diarium Wadstenense belyser den kyrkliga ställningen 1506 i Linköpings stift. Då utnämndes en ny confessor i Wadstena och denna confirmerades af erkebiskop Jakob "*emedan biskopsstolen i Linköping var ledig,*" fastän den "*intagits*" af H. G., men, på det han ej måtte synas föraktad, mottog confessorn ett stadfästelsebref äfven af honom. Nu visade sig, att H. G. likalitet erkändes som Electus Lincopensis af sven-

*) Så snart Julius II kände sig sitta säkert på påfliga stolen, stadfästade han det förra bannsbrefvet, hvarigenom de andelige i Linköpings stift förbödos att lyda Gadd och riksföreståndaren. Capitulum i Linköpings stift och alla Sveriges inbyggare hotades att som bannlyste behandlas, om de höllo med H. G. K. Hans skulle vara bullans executor. Den försvenskades af erkebiskop Birger i Lund och spriddes till folket *såsom tryckt*, hvilket förutsätter, att innanläsare påräknades bland menige man. Det var derefter Sv. regeringen befalde Gadd att ej befatta sig med biskopsembetet i Linköping (Celsii Bullar. p. 212), hvarom i det följande.

ska senaten, som af kapitlet i Linköping och Vaticanen i Rom; och senaten stödde sig härvid på en herredags beslut i Stockholm, när den skref till H. G., att han ej *under något föregifvande* skulle blanda sig i *något som rörde den vacanta biskopsstolen i Linköping.* H. G. var dock ej utan verksamhet, fast han ej lär förrättat några en biskop tillkommande sysslor. Han, som intagit Stockholms slott, intog sedan 1504 Kalmar från sin konung till förmån för vicekonungen. Rimkrönikan sjunger:

Doctor Hemming, som stod fast som en tro man,
Ofta till slottet stormade han,
Han höll dem inne, till vatten och land.
Mång lämpelig stycke han mot dem fann.
Ingen hjelp och råd de sig visste,
De uppgåfvo slottet på det siste.

Först gick Svante Sture att belägra Kalmar och H. G. att belägra Borgholm, men då det ej kunde lätt vinnas, kom han till Kalmar och fullbordade hvad Sv. Sture börjat. Vi se honom sedan anföra infallet i Bleking 1507, då han brände Lyckeby, men fick större byte i guld och silfver, än i lefnadsmedel, hvilka måste hemtas på Öland. I ett H. G:s bref till Svante Sture (i Geh. Archiv. i Kphmn) erkänner han svårigheten att draga allmogen från jordbruket till krigets blodiga värf. Det är jemmerligt, heter det, att alla fräls emän sitta stilla och äro olydige, när de kallas till fäderneslandets försvar. Han hade snart knappt annat än stenar att nyttja som vapen; men Blekingsbönderna voro lika tröga då de af konungens män kallades att mörda och plundra de af "Electus" anförde Mörebönderna. Dock, heter det, flyktade Blekingsbönderna när H. G. visade sig, och öfverlemnade sitt land till fiendens plundring, utan att göra minsta motstånd. Gadd skref till herr Svante, då kungen gjort riksföreståndaren freds förslag, att, när han nu satt till häst, han ej borde stiga af, för att blifva en fotgängare. Bönderna i södra Småland sammankallades och fingo höra i häftiga tal, att kungen ej ville fred. I ett dylikt tal anspelade H. G. på ödeläggande sjukdomar, som kungen med sitt krigsfolk fört in i landet. Jahn anser möjligt, att veneriska sjukdomens första spår i Sverige här är i fråga. I ett bref från samma tid, hvilket Electus skrifvit till fru Mätta, se vi för första gång, så vidt vi minnas, de sedan oräkneliga gånger anlitade hjelptrupperne — "tusan dj—r", hvilka H. G. ville ge erkebiskopen, om han bannlyste Gadd och hans vänner i striden. "Vi vilje då slå så till honom att han skall få 1000 dj—r med tillbaka." Bref-

skrifvaren hade dock en aning om att ett sådant språk var *ohöfviskt*, "men", tilläger han såsom ursäkt, "jag har en lång tid ej varit van att föra *hofvets* talan." Och när Lübeckska flottan kom till Stockholm om hösten 1509 (efter att på uppresan ha bränt norra delen af Wisby och förstört tre eller fyra af stadens vackraste kyrkor) och lübeckska legaterna sammanträdt med riksrådet, dervid H. G. var den ifrigaste förordaren för krigets fortsättande, *klandrade* han Danskarne, bland annat derföre, att de påkallade 1000 dj—r till vittnen bland herrar och bönder, biskopar och prester. — Vi se snart Gadd såsom svenska senatens Legat i Lübeck, der han förmådde Lübeck och några wendiska städer, att i förening med Sveriges riksföreståndare angripa Danmark, hvars uppkomst aldrig kunde vara Tysklands vinst. Redan tidigt på sommaren 1510 utrustade Lübeckarne en flotta som förenades med den svenska i Kalmare sund. Den svenska, heter det, anfördes af riksföreståndaren sjelf, men då den gamle H. G. stod vid hans sida, finna vi nog skäl för uppgiften att Electus också var skeppshöfding. Redan i uppseglingen hade Lübeckarne härjat både Bornholms, Skånes och Blekinges stränder. Nu fortsatte de förenade flottorna att härja de danska kusterna. I Augusti gjordes landgång på Laaland (Dansk Magaz. 3 Række. 2 b. 2 h. p. 133). Joh. Magnus uppgifver, att H. G. dervid brände och plundrade ett Brigittinerkloster på Laaland, således Marieboe kloster. Derom känner Daugaard intet i sin danska klosterhistoria. Danske amiralen Henr. Krummedig uppgifver, att han då fördref Lübeckarne efter ett slag vid Naskow; men nämner intet om segrar öfver svenskar. Med dem slöts ett stillestånd på hösten. Först den 23 April 1512 slöt Danmark fred med Lübeck, då stilleståndet förnyades med Sverige, hvilket städse förlängdes, tills nytt krig tändes 1517.

Ännu den 9 Oktober 1512 kallas Gadd Electus, då han på Sten Stures vägnar höll räfsteting i Finland (Iw. Flemmings jordebok, Juustens Chron. p. 654), deremot när han den 24 Juli och 16 Aug. 1513 (Arwidss. Finska Handl. V: 117, 120) höll räfsteting i Åbo, heter han blott Doktor H. Gadd. Nu hade väl Hans Brask, domprosten i Linköping, förnöjt Jacobus Arborensis. D:r Hans skref d. 21 Nov. 1513 till riksföreståndaren, huru han ditintills förgäfves bidat, att D:r Hemming ville fullgöra något af de vilkor, hvarom de öfverenskommit. Brask hade hållit hvad han lofvat, men H. G. hade hållit intet. Hr Sten ombads att förmå H. G. att rätta sig sjelf, eljest ville Brask ej anse sig honom något i någon måtto pligtig. Vi kunna ej utreda huru dessa af- och

tillträdestvister upplöst sig. Det var obilligt så väl att Hans Brask som H. G. skulle betala hvad denne måst bestå sig genom lån utöfver anslag, då han var den svenske riksföreståndarens legat i Rom. Det rike, som ville jemte sin kung hålla äfven en vicekung, eller denne vicekung, som behöfde en särskild förespråkare hos det europeiska förbundets d. v. andeliga öfverhufvud, borde ju bestå den derför erforderliga kostnaden. Vi ha redan yttrat vår förmodan, att Hans Brask fick bekosta hvad som kräfdes och vilja här blott erinra att "biskopsbönderna" nog i sista hand fingo gälda förskottet.

Åter se vi D:r H. G., hvilken varit en af de inflytelserikaste partiledarne vid riksföreståndarevalet 1512, såväl som vid Svante Stures val, såsom senator och hofman allena. Som sådan var han, jemte några riksråder, i Tuna, då Sten Sture höll räfsteting derstädes den 5 Dec. 1513, kallad "vördog fader Herr doctor" H. G. I berättelserna om 1517 års riksdagsvärf återse vi H. G., hvilken undertecknade riksdagsbeslutet, att erkebisk. G. Trolles befästade slott Stäke skulle nedbrytas. Då fredsslut eftersträfvades 1518, var H. G. jemte Gustaf Wasa, bland de sex, som sändes till k. Kristian såsom gisslan för hans egen säkerhet vid de personliga underhandlingar, som skulle begynna mellan konungen och herr Sten. Med den bildningsgrad som i våra dagar utmärker Kineser, gjorde konungen dem till fångar och seglade ifrån hela underhandlingen. Hemming qvarhölls i Köpenhamn, då Gustaf kom till sin frände Banér. Om de 2 år, H. G. nu var i dansk fångenskap, vet man blott att han vann synnerlig ynnest hos sin konung (Badens Danm. Riges Hist.). Har Botin säker grund för sin uppgift, att H. G. var Canonicus i Lund, — månne det ej gäller dessa 2 åren, då den lärde mannen, numera ej farlig för Danskarne, behöfde ett lefvebröd utöfver fångkosten, och kunde dertill hafva fått inkomsten af ett kanonikat i det närbelägna Lund?

Härunder ändrade H. G. sin politiska ståndpunkt. Ännu Strinnholm (Sv. Hist. i sammandrag, I: p. 778) upprepar det ofta anmärkta, att man ej vet med visshet hvilken "konst", k. Kristian brukat, för att kunna omskapa denne hätske fiende till en nitisk anhängare. En svår förolämpning å Sten Stures sida, närmast föranledd med anledning af något förslag rörande Gadds utvexling, lärer, enligt den nyaste forskningen, ha föranledt Gadds politiska omkastning. Det är dock icke omöjligt, fastän i betraktande af hans ålder föga troligt, att han i Danmark, väl bemött och ställd utom de svenska parti-

stridernas inverkan, kunnat ändra åsigt om Sveriges lycka under de oroliga Stormännens välde och på öfvertygelsens väg vinnas för konung Kristians planer att fria folket och fälla deras förtryckare. *Den nye rojalisten Hemming Gadd* upptager emellertid icke många blad i vår historia.

Den 5 Sept. 1520, då k. Kristian gaf Kristina Gyllenstjerna försäkran på ett större lifgedinge, än sedan någonsin gifvits till någon enkedrottning, uppräknas såsom närvarande tre svenska biskopar och en dansk biskop, derefter "Hr Electus" Hemming Gadd, sedan riddare och väpnare. Allmänt upprepas, huru det var H. G:s anseende och talegåfva, som öppnade för unionskungen Stockholms portar, då Stures enka öfver Gadds beteende kände förvåning och harm, och hade anhängare, hvilka ville till lifvet angripa gråhårsmannen. De, som beprisat denna hjeltinnas fosterlandskärlek gent emot Gadds förräderi, hafva sedan behöft berömma Gustaf Wasas vaksamhet gent emot fru Kristinas äregiriga planer, syftande på Gustafs störtande. Men den officiela vältaligheten har stor rörlighet i sin apotheosering. Under den nu i många rigtningar förherrskande uppfattning och bedömande af den norska separatismen, torde mången finna H. G., då han belägrade Stockholm, försvaradt af *drottning* Christina, svårare att rättfärdiga, än H. G., angripande Stockholm, försvaradt af en *riksföreståndarska* Christina. Då det ej fanns en manlig chef för ett riksföreståndareparti, var det väl mycket begärdt, att Sverige i många år skulle bli ett riksföreståndarskedöme i stället för ett *kungarike*, tills en telning af riksföreståndareslägten, som nu äfven ansågs ega riksarfsrätt, hunnit mogna. Ol. Petri skildring af d. v. ställning bör väl begrundas, innan man dömmer efter presternas färgläggning. Det heter i hans af Gustaf I ej synnerligen älskade Chrönika: "Då nu hr Sten död var, sade somlige sig icke vilja strida, förrän de visste sig någon höfdingsman igen, somlige sade sig vilja strida för hr Stens barn och somlige sade der kort *nej* till. Fru Christina skref ofta dem *(bönderna)* till, att de skulle förena sig och göra fienderna (unionskonungen) motstånd, *dock aktade de sådane skrifvelse intet.* Ingen ville heller taga sig höfvidsmansdömet uppå . . . Då nu fienderna kommo dragandes, begynte somlige af *adeln* göra anskri, att de ville veta, för hvem de skulle strida, och ingen ville taga sig höfvidsmansdömet uppå och regera folket. Derföre blef då hela hären förskingrad." (Detta var vid fastlagstiden 1520.) Så lydde de underrättelser, H. G. kunde få, innan han vid pingsttiden kom med k. Kristian och ut-

sändes af denne, jemte biskop Matts, att underhandla med bönderna. Dertill användes således sommaren 1520.

Vi få för en rätt dom om H. G. också ihågkomma, att han vid den tiden ej kunde drömma, att en sådan höfvidsman skulle snart kunna uppstå, som Gustaf Eriksson, och det med sådan framgång. Förrän Stockholms blodbad skett, var väl ej mycken utsigt för en sådan vändning i folkets tänkesätt. Kristian var ännu i dessa dagar väl ansedd, synnerligen af menigheten i Danmark. K. Kristians lagar och förordningar gingo i rättsbegrepp och sköna syften långt framom den tidens ståndpunkt. Ännu var Kristian mera bedömd såsom folkän herrevänlig, en sin tids *liberalist*, som blef *terrorist*, när hinder mötte mot hans "storartade" planer, om hvilka Baden yttrar, att om Oligarkerna ej hindrat honom, skulle Skandinavien snart fått en ljus framtid. Att bedömma Gadds rojalism från sommaren 1520 efter det intryck både Svenskar, Danskar och Norrmän måste få af Kristians *senare* grymheter, är ej rättfärdigt.

Sedan Gadd eröfrat åt sin konung Stockholm, sändes han till Finland, att äfven der göra unionen till en *sanning*. Han anförde en dansk, af främmande folk mest bestående, här, som redan i Maj skulle utsegla från Kalmar, och intog, utan kändt motstånd, Åbo, Raseborg och Wiborg; och utan tvifvel likaledes Tavasteborg, som redan innehades å Kristina G:s vägnar af en Peder Hvit och öfriga slottslofven, då Kristians bref af d. 11 Nov. anlände, att detsamma nu var frådömdt nämnde fru och strax skulle öfverlemnas till en Jens Mattsson (P. Jnustens Chron p. 657 f.). Den 10 Nov. — 2 dagar efter blodbadet i Stockholm — hade Gadd hunnit ända till Wiborg. Der stadfästade han stadens privilegier, hvaraf man finner, att han visserligen var en kunglig plenipotentiär. Stadfästelsebrefvet börjar: "Vi Hemming Gadd, Electus till Linköping, vår käraste nåd. H. Konungs, C. D. N. W. o. G. K. utvald konung till Sverige, hertig — — grefve, . . öfver menige Finland Fullmägtige Sändebud gör vetterligt, att den tid vi lagting höllo och för rätta sutto på rådstugan i Wiborg i ärl. gode mäns närvaro Tönne Eriksson och v. k. n. H. K. C. hofsind ärl. wälb. sven Rolf Mattssons, Olof Erikssons Lagmans" . . . o. s. v.

Följande månaden lät denne Rolf Mattsson, ståthållare på Wiborg, på konungens befallning, halshugga H. Gadd. Det, som der låg emellan, är ännu oklart i historien. Får man antaga att kon. Kristian i all sin vilda blodtörst blott genomförde en lugnt beräknad föresats, att göra alla dem

oskadliga, hvilka *kunde* förhindra hans vidare planer till folkfrihetens och folkupplysningens bästa, till ordningens vidmagthållande i de vidsträckta rikena: då blir den hos folket så mycket förmående renegatens dödsdom lätt förklarlig. Icke mindre, om vi antaga, att k. Kristian nu, som ofta, blott leddes af en grym nyck. Eller fruktade Kristian en reaktion till förmån för Stures enka; och ansågs det då farligt att denne man lefde en dag längre i trakten af denna frus förnämsta förläning, Tavastehus slott och län? Var det Trollepartiets sak att uppdikta sådant, som gjorde någon fara sannolik? För att *straffa*, rasar ju ej ens mången tyrann mot utgammalt folk på det längsta afstånd. För att *förekomma* en plans fullbordan, hvarpå en kungs eget bestånd beror, ha tyranner plägat så handla, som Kristian, när han bloddrucken i Stockholm ändå törstar efter blod, som rinner borta vid ryska gränsen i en 80-årig gubbe. Säkert är, emellertid, att ett ilbud sändes till den nämnde Rolf Mattsson, och att denne verkställde den kungliga dödsdomen på det ställe, der Gadd var, då den anlände. Tegel berättar, att det var med en "timmerbila", detta verksamma lif utsläcktes.

Man bör ej efter Tegel med Dalin o. fl. upprepa att H. G. aflifvades vid Tavasteborg, eller, efter Ugglas rådslängd, att det skedde *uti* Raseborgs fästning, eller att det skedde d. 11 Dec. 1520. Gadd halshöggs den 3 Sönd i Adv., som var d. 16 Dec., *utanför* Raseborg. Dervid må ock rättas att Tönne Eriksson (Tott), d. v. ståthållaren på Raseborg, ej gemensamt med Gadd aflifvades, utan först i Jan. 1522 (1521?), då han var på Åbo slott, tillika med lagm. i norra Finland, Henr. Stensson (Renhufvud), ej Stigsson, såsom Dalin skrifver och Baden upprepar. Deremot blef Åke Göransson Tott, d. v. ståthåll. på Tavasteborg, halshuggen d. 27 Nov. 1520 på Tavastborg (ej i Åbo såsom det står i Ugglas Rådslängd), och Nils Eskilsson (Banér) afrättad utanför Raseborg (ej i Åbo såsom Uggla uppgifvit och vi efter honom i B. L. 2: 294) på samma gång, som Hemming Gadd. P. Juustens ord äro: "Dnca 3 adv. decollatur Nicol. Eschilli. et Doctor Hemmingh Gadd ante castrum Rasborgh per Rooleff Madzonum."

"*Vestigia terreant*" stod som en eldskrift öfver denne f. d. Electi graf för de följande prelaterna, hvilka i allmänhet så lugnt togo emot det Evangelium, i kraft hvaraf k. Gustaf bröd dem sticka sina svärd i skidan. Den politiska äran syntes dem skäligen dyrköpt, när de betraktade sina närmaste företrädares öden.

I ett afseende måste man emellertid gifva Hemming Gadd ära, huru man än vill bedöma honom som prelat, statsman, krigare och patriot: det är som *Talare*. Han utvecklade sina utmärkta naturgåfvor i Rom, såsom Sten Sture advokat mot unionskungen, i hvilken egenskap han ej sällan i kardinalernas sessioner, äfven då påfven var tillstädes, kunde, enligt Messenii ord, med hvassa tal blotta och fram̈hålla den danska bedrägligheten. Det var dock icke blott en man af ordet. Samme Messenius försäkrar att denne ytterst häftige talare innehade i hvarje slag af vetenskap en hög bildning. Joh. Magni skildring af H. G. är ännu vältaligare än Messenii. H. G. säges vara "sänd af hr Sten till påfven i Rom, såsom legat, för att bevaka, att ej Danskarne ersatte sin underlägsenhet på stridsfältet genom att vända sig till slinga hufvuden bland Romarne, Svenskarne till nackdel. Denne Gadd, fortfar J. M., var af naturen ett förslaget snille, särdeles skickad att bemöta romersk list, så att en för ändamålets vinnande mera passande man ej kunde sändas från Sverige. Han vann den största ynnest ej blott hos det lägre folket och medelklassen, utan hos den ene påfven efter den andre och de myndige kardinalerna, som der bildade senaten." Om honom, blifven prelat, yttrar han: "Electus i Linköping, bytande tiaren mot hjelmen, herdestafven mot svärdet, fredsdrägten mot sköldén, var för flenderna så förskräcklig, att de syntes mera frukta denne klerk, än riksföreståndaren; ty H. G. var djerf i hugen, försigtig i rådslag, framstående genom sin filosofiska bildning, deremot föga böjd åt religion och kyrkliga angelägenheter." — Ej blott i Sturarnes hof, utan än mer i senaten eröfrade den gamle Romfararen allas öron. Här kan man väl antaga, att passionen kunde springa än längre utöfver skönhetslinien, än i kardinalskollegiet, der han i sjelfva påfvens närvaro kunnat kalla Danskarnes försök, att hetsa de hedniska moskoviterna mot sina unionsbröder, *rabies canina*. När, efter Åke Haussons död 1510, kronprins Kristian infallit i Westergötland, uppträdde H. G. inom senaten med uppmaning, att sluta offensift förbund med Lübeck mot Danmark. Det tal, han der vid höll, utgör 21 kap i Joh. Magni Hist. 23 boken, upptagande nära ett ark i Baseleruppl̈agan af 1564. Vi vilja som stilprof blott anföra slutet: "Må ingen klandra mig derför, att jag varit för vidlyftig, utan påminna sig den romerske Cicero, som har begagnat en utförligare framställning mot en Verres och Catilina och hållit så många philippiker mot den ene M. Antonius. Men jag har företagit mig ett så stort krig mot oräkneliga Verrer och Catiliner och Antonier, att om jag

skrefve hela volumer, så kunde jag ej deri sammanfatta alla de gestalter af brott, hvarmed Danskarne hemsökt vårt rike eller hotat att det hemsöka; de må derföre låta en fri röst straffa sig, när de fritt vilja göra oss allt ondt och intet godt." Han stannar icke i sina anklagelser emot Danskarne vid allmänna ordalag. Speciela anklagelser brista icke. Väl falla några inom det komiskas område, när han t. ex. straffar Danskarne derför, att de förkrympa vårt fulltoniga skandinaviska språk, kallande Jakob för Ipp, Nicolaus och Claus för Nisse, Johannes för Jesse, Jes o. s. v. Men somliga anklagelser gälla sedlighetens högmål, t. ex. att danska herrar sålde bönder från godset, ofta betalande en bonde för en hund, och Jahn anmärker, att Svaning i sin motskrift (pseudonym. Rosæfontanus) svarar intet derpå. Hans klassiska bildning ådagalägges af hans tal, hvilket han sjelf synes öfversatt på Ciceros tungomål, emedan det tyckes smaka något mer af classicitet än Joh. Magni vanliga latin: "Cum enim nobis et nostris dixerint: o! gratissimi domini, o! svavissimi fratres, o! dulcissimi amici, o! carissimi vicini, confines et affines, nullis mortalibus postponendi, nos una caro, una gens, una societas sumus: si confœderati fuerimus, nullus hostis nobis resistet, omnes inimicos nostros facile superabimus et quidquid nobis obviam iverit sine aliquo negotio obruemus. Hæc palam omnibus loquentes plurimos in suam factionem seducunt, de quibus clam inter se ridentes dicunt: cum plenam occasionem nacti fuerimus, confestim . . . litteras, sigilla, promissa . . . callide contra eos interpretabimur . . ."

Men denne *talare (Orator*, enligt titeln i en redan anförd påflig bulla) är ock *författare*. En handskrift: *Commentaria de antiquitatibus Sveticis et Danicis* blef 1510 begärd till låns af erkebiskop Jakob. Joh. Magnus inför i sin text både detta hr Jakobs bref och hr Hemmings "lakoniska" svar derpå. Förrän H. G. återkom från det krig, hvartill han nu utrustade sig, kunde han ej lemna sin vän denna uppsats; deremot skulle han gifva sin prebendat Thorkel befallning att till afskrifning utlemna åt erkebiskopens nuntius sitt exemplar af Saxos Hist. Danica, hvilken författare hr Jakob ville studera, för att komma rätt in i det ämne, som H. G. så genomforskat. Den "oratio contra Danos", erkebiskopen hört, men ville än uppmärksammare läsa, fanns då i riksföreståndarens hand. De nämnde kommentarierna af H. G. voro af Sten Sture d. y. och Gustaf I så högt värderade, "som Alexander Magnus värderade Homerus".

De djupaste spår, H. G. efterlemnat, finnas emellertid

på vårt skönaste borgerliga fält. Jahn erkänner att hans inverkan på *folkfrihetens utveckling i Sverige* varit utomordentlig. Han sammankallade allmogen till burspråk, vederlade då kraftigt bondens misstankar, att herrarne, bönderna ovetande, dikterade folkbesluten, och tvingade dem med ordets och öfvertygelsens magt att känna sin egen betydelse, hvarefter det blef hr Hemmings sak att skaffa denna betydelse vederbörligt erkännande. Denna sin vigtiga mission insåg han sjelf, och anmärker i ett bref, huru bönderna, ehuru förut att anse "såsom vildar och bestiær", genom deras indragande i de allmänna angelägenheterna blefvo "fria män." Jahn, den i tänkesättet Gadd så motsatte advokaten för de unionskungar, för hvilkas motståndare Gadd varit advokat, bedömmer denne på följande sätt: "H. G. var en man af ovanlig lärdom, kraftfull och med ett sinne, som allena har målet, men ej medlen för ögat. Hans vältalighet, änskönt rå och oädel, passade till tiden och omständigheterna, och måste med den passion, hvarmed han skref och talade, göra ett djupt intryck på hans åhörare. Derföre segrade han städse, när allmogen, som ofta visade sig obenägen att fortsätta krigen eller utlägga krigsgärder och uppställa trupper, af honom blifvit sammankallad till ett folketing. Han visste då att skildra kungens hårdhet mot det svenska folket, de danskes olideliga herravälde, det upphöjda i kampen för frihet och sjelfständighet, med så lefvande färger och i så kraftfulla uttryck, att man i allmänhet räckte händerna i vädret och svor att lefva och dö med riksföreståndaren och Hemming Gadd. Hans berättelser, afgifna till Svante Sture, hans bref till honom och andre svenske riddersmän och ändtligen hans tal till Lübeckarne äro likså många bevis på hans vältalighet."

Jahn misstager sig dock när han uppgifver, att det tal af H. G., hvilket offentliggjorts af Johannes Magnus, hållits blott till Lübeckarne. Det börjar med helsning till erkebiskop Jakob, hr Svante och de öfrige svenske rådsherrarne, men 2 lübeckske sändebud voro närvarande i senaten, då talet hölls.

Skrifter: Commentarii de antiquitatibus Sveticis & Danicis. Förkomne. — Oratio contra Danos: utgör 21 kap. i XXIII Boken i Joh. Magni Hist. Goth. Svionumque. — De Pastore. Fanns ännu i Petri Jonæ Angerm. tid. Han läste den med största nöje. — Ceremoniel vid S. Hemmingii skrinläggning, skrifvet på svenska 1514, tr. af Bilmark i Åbo 1775 (utdrag ses i Sv. sköna Litt. 2: 267).

(Källor: Angifna i texten, hvartill lägges: bidrag insändt af J. G. C., som begagnat E. M. Fants o. G. Svedelii disp. af 1806: accessiones ad Historiam Svio Goth. — De Hemmingii Gaddei in patriam meritis, diss. acad. F. F. Carlson 1834; utom allmänt kända källor. — Af Svenska Akademien gafs 1788 stora priset åt en "heroid" af G. Regnér: *Gustaf Wasa till Hemming Gadd.*)

GAGNERUS, SAMUEL.

Denne för sin tid både aktade och aktningsvärde litteratör var född i Westerås d. 21 Juni 1731. Fadren, Matth. Matthiæ Gagnerus, kh. i Himmeta i Westerås stift, modren Cath. Tillæa. Namnet var taget af Gagnef, der farfadren Matth. Eliæ var född, som först kallade sig Elfgraf, sedan Gagnerus.

Sam. Gagneri fader var sjelf versifikatör och synes tidigt gifvit ynglingen vitter läsning i hand. I Upsala blef S. G. 1751 student och efter speciminering pro ex. et gradu 1754 och 1758, filos. Magister sistnämnde år. I det af friherre Carl Björnberg vid medlet af 1750-talet stiftade kollegium, der 12 valda ledamöter öfvade sig i vältalighet, vitterhet och häfdateckning, var G. medlem och presiderade 1757 för 7 latinska teser.

Efter afslutad kurs vid universitetet ingick G. 1761 i Inrikes Civil-Expeditionen af K. M:ts Kansli, blef 1763 Amanuens vid K. Biblioteket och Antiqvitets-archivum, Assessor och Translator derstädes 1770. Var under åren 1774 och 75 Censor Librorum. — År 1767 blef G. ledamot af sällskapet Utile Dulci och 1772 af sällsk. Pro Fide et Christianismo. Genom sitt andra gifte (?) blifven possessionat, tog han afsked och lefde i lärd verksamhet på en gård i Kungsbarkarö socken, tills döden infann sig 1791. Han var en af de för en bättre uppfostran berömligt verksamme ledamöter i Uppfostringssällskapet.

Vitterlekaren må först bemärkas. Han skref företalet till de Vitterhetsnöjen som af sällsk. Utile Dulci började utgifvas. Det skedde 1769. I samlingen har han insatt *Ungdomens försvar*, *Den okända lyckan* och *Förtjensten*. Bland författare af Eloges eller äreminnen är han en af manerets skapare. Lehnberg fullkomnade denna vitterhetsart, men den visar redan hos Gagnerus på förr uppodlade fält den späda brodd, som mognade i Sv. Akademiens drifhus. Han hade ännu ej nog bemärkt det i maneret, som var rent af onatur, så att han nu mindre kan påräkna läsare, än hans efterföljare, hvilka fått höra de stränga anmärkningarne af den naturliga smakens tolkar och kunnat undvika de uppenbaraste felen. Samtiden förbländades visserligen ej af det Gagnerska äreminnet, såsom sedan af flere akademisters. Sjelfva tysken Lüdeke (den äldre) har i sitt Gelehrsamkeits-Archiv klandrat öfvermåttet af tomma deklamationer. Men här är mellan de-

klamationerna mera innehåll, än i den följande generationens äreminnesförsök. Och man märker, att beundraren dock är en kompetent domare öfver sin hjelte. Exempel — då han i äreminne öfver Kr. R. G. Stjernhjelm, Sthm 1776 (pag. 136) bedömmer denne såsom språkforskare: "Stj. nyttjar icke det Alexandriska svärdet. Han genomgår med en snart otrolig språkkunnighet de flesta af verldens kända tungomål. Han granskar de mångfaldiga Europeiska och Österländska språken med deras särskilda egenheter och talearter. Han ser huru stamspråken ofta förgås och lemna sitt rum för rådande dialekter; och huru dessa stundom försvinna för en väldigare öfvermagt af helt nya uppkommande språk. I denna brytning, i denna irrgång, i dessa villor, genom denna dimma och mist tror hjelten sig kunna uppnå sitt föresatta mål. Han jemförer tungomålen sins emellan. Han uppsöker det första stamspråket och leder derifrån de sednares inbördes företräde, förhållande och gemenskap. Han antecknar närmare och fjermare leder. Han räknar upp- och nedstigande linier och känner språkens sidogrenar. Allt framställer sig för honom såsom det rikaste stamträd på den vackraste tafla". — — — Sådant låter ju ännu säga sig.

G. var sjelf *språkforskare.* I Uppf. Sällsk. Tidn. n. 21 år 1784 intages hans "prospekter på ett nytt och mera fullständigt Svenskt Lexicon". Han vidtog vid sidan af Botin, der Ihre och Sahlstedt slutat, ehuru hans mödor ej kommo i dagen.

Hans "Erinringar rörande uppfostringsverket och dess nödige förbättringar," Sthm 1774, gifva honom en aktningsvärd plats bland våra *pedagoger.* Dessa erinringar nämndes ofta med beröm af författarens samtida.

Han var en flitig *publicist.* Då Giörvell tröttnat att utgifva Svenska Magazinet, sedan 1:sta delen utkommit, öfvertogs det af G. som utgaf 2—4 delarne, Sthm 1767—69. Maneret är det välbekanta Giörvellska.

G. var äfven *förf. af uppbyggelseskrifter.* Hvarken hans "Betraktelser om menniskiors sista stunder", Sthm 1775, eller hans öfvers. af Pontoppidans "Onde Ordspråk vederlagde af Guds ord och förnuftet", Sthm 1764, hafva dock bibehållit sig så länge i folkets läsning, som hans i många år sängliggande svågers, kommin. i Kungsbarkarö Haqvin Eneroths i kojorna vidt kringspridda uppbyggelseskrifter. Den förre ville låta tidsbildningen inflyta på språket; den senare lät "enfaldens vishet" blifva ostörd af decenniets smaklagar.

G. var g. m. 1:o Margareta Elisabet Fahlstedt, enda dotter af kronobefallningsmannen Ingel F. och Anna C. Dalberg, 1772—82, då hon dog; 2:o Maria Helena Pistolsköld, yngsta dotter af ryttm. vid K. Lifreg. till häst Carl P. och Anna Chr. Åkerhjelm.

Skrifter (utom i texten anförda): Åtskilliga uppsatser i Vitterhetsöfningar, 2:a och 3:e del. — Vårtankar, i Merkurius 1765, Juni. — De Saligas eviga ro, öfvers. Strengnäs 1765. — Ber. om 2:ne förut okände runstenar, i Giörvells Magazin 1766, Febr. — Bref om Sten Sture d. ä. ibid. s. å. Aug. — Blandade Sanningar, Sthm 1767. — Hist. om St. Göran. — Uppsatser i Giörvells Allmänna Tidningar, i Svenska Magazinet, m. fl. st.

(Källor: Autobiografi i Gahms Samlingar i Upsala. — Munktell, Westerås Stifts Herdaminne. m. fl.)

GAHM PERSSON, SIGFRID LORENS.

Kronobefallningsmannen Sigfrid Gahm, som bodde i S. Rottne 1700 och år 1703 åt S. Rottnes kyrka skänkte en predikstol, fostrade tvenne söner för civiltjensten, *Nils* (Lagmannen Sigfrid Gahms fader), som blef häradsskrifvare, och *Pehr*, som blef Salpetersjuderiinspektor öfver Kronobergs och Jönköpings län, död 1742. Deras moder hette Elisabeth Ekebom.

Pehr Gahms son *Sigfrid Lorens*, som för att skilja sig från kusinen kallade sig Gahm Persson, var född i Gårdsby socken, Helgaryds gård af Tveta fjerding i Konga härad, den 7 September 1725, blef student i Upsala 1744 och kammarskrifvare i k. krigskollegiet 1750, hvarmed hans befordringar afstannade, fastän han under 44 år var en den trägnaste arbetsmyra i och utom sin tjenst. Hans flit har emellertid hugfästat hans minne.

Under en lång följd af år satt Gahm nästan dagligen i Riks- eller Antiqvitets-arkivet, afskrifvande handlingar med lust och ifver. Frukten blef de *Gahmska samlingarne*, hvilka år 1804 inköptes till Upsala universitetsbibliotek, bestående af 60 bundna qvartband med följande hufvudtitlar:

Acta Litteraria (1541—1773). 20 band.

Biographiska Samlingar, 17 band (Historici, Rikshistoriographer, Riksantiqvarier, Sekreterare, Assessorer och betjente i Antiqvitets-Archivo [banden 1—10], Lärda Smolandi [11—13], Svenska konstnärer [14—17]).

Samlingar om förbudna böcker, 11 band.

Archivum Smolandicum, 12 band (i ett annat exemplar förvaradt å Wexiö gymnasiibibliotek, dit inköpt af biskop Wahlqvist).

Om gudsfruktan, harmen öfver uteblifven befordran, eller kärleken till de flydda tider, om hvilka han samlade så många uppgifter i sina prydliga afskrifter, verkade hans ovilja

mot den tid, i hvilken hans ensliga ålderdom förflöt, måste vi lemna osagdt. Säkert är emellertid, att på så många ställen i dessa afskrifter, det nästan kunnat ske, har han inflickat något stickord mot Gustaf III och hans tidsanda. På de titelblad, med hvilka han i sina samlingar försett nästan hvarje liten ny uppsats, — hans slöseri med papper är ovanligt — tecknar han sig emellanåt:

S. L. Gahm, Petri fil., Smolandus et fugiens impia contagia et theatralia terræ.

eller på svenska:

Smålänningen, Samlaren och Bespottaren af nuvarande Theatraliska Tidehvarf, Sigfrid Lorentz Gahm, Persson.

Gustaf Adolf kallar han "den tappre och alldeles icke theatraliske konungen" och i sina anteckningar om en och annan i afskrift meddelad handling talar han ofta uttryckligen: "till den förnuftige men ej theatraliske läsaren." — Emedlertid, om än många onödiga ord och öfverflödiga blad göra de *Gahmska Samlingarne* mer än behöfligt voluminösa, innehålla de dock en rik skatt för den forskare, som med mindre möda, än Gahm användt, önskar tillgodonjuta de upplysningar, arkivstudier skänka. — Utom afskrifter, ofta af tryckta saker, dem Gahm ej för tillfället egt, innehålla de hvarjehanda småtryck, och — sådana äro ju ofta samlare — mer än ett original, hvars *tagliga* plats torde vara riksarkivet. I detta afseende står dock samlaren Gahm vida renare än samlaren Palmschöld.

Den trägne mannen, af hvars mödor, utom andra, isynnerhet författaren af Ny Smålands Beskrifning och författare i detta Biografiska Lexikon haft mycket gagn, dog år 1794 och det i "ytterlig fattigdom", enligt biskop Wallqvists ord. — Af ständerna hade han för sin 1765 utgifna samling af handlingar rörande militieverket erhållit en liten pension och af Kongl. Maj:t 20 års privilegium mot eftertryck. Detta tyckes varit den enda uppmuntran, han af statsmagterna åtnjutit.

Han berättar eljest icke mycket om sig sjelf. Att han bodde på Blasieholmen, ofta fick höra uppbyggliga predikningar och år 1773 besökte Skåne — se der det enda, vi om honom kunnat inhemta i hans biografiska samlingar — utom hvad vi anfört om hans afvoghet mot "theatraliska tiden". Hans stil bär pregel af enfald, men saknar ej humor och är icke trög. — Gahm var en af dem, som före tryckningen granskade Gezelii biografiska lexikon. Hvad han i tryck utgifvit ses här nedan.

Gift 1758 med Margareta Katarina Boltenhagen; enda sonen, *Petter Gerhard G.*, f. 1761, d. 1826, var 1786 elev vid fria konsternas akademi och samlade sedan som "ritmästare" i Stockholm någon förmögenhet, hvaraf han genom testamente tilldelade nämnde akademi 2000 rdr bko, utaf hvilket kapital den årliga räntan skulle utdelas till tvenne skickliga elever af akademien.

Skrifter: Kongl. stadgar, förordningar, bref och resolutioner angående Svea Rikes Landtmilice till häst och fot uppå K. M:ts a. n. befallning till dess och riksens Krigscollegium hopsamlade af Sigfrid L. Gahm Persson. 1:sta del. ifrån början af år 1680 t. o. m. år 1685. Stockholm, 1762. 2:dra del. ifrån o. m. 1686 t. o. m. 1691. Sthm, 1765. (Såsom företal i första delen ingår en uppgift af Gahm på förut utkomna samlingar af acta publica; i andra delen möter ett företal på 7 ark in 4:o, innehållande en afhandling om det fordna nordiska krigsväsendet af C. R. Berch, en utförligare bearbetning af hans afhandling i N. Sv. Bibliotheket af C. C. Gjörwell, 2 B. p. 274—330. 8:o. Begge delarne försedda med register. Arbetet afbröts, men blef emellertid en säker historia om svenska indelningsverkets grundläggning.) — Bihang till P. Åstrands beskrifning öfver Öland. Upsala 1768. — Beskrifning om K. Carl XI:s lefverne och skådepenningar, som då äro slagne (ett slags bihang till Regeringens berättelse till k. Carl XI om regementsförvaltningen under minderårigheten). Sthm 1771. — Bælters lefverne, infördt i Jesu Christi historia, 2 uppl., Sthm 1770.

(Källor: Ny Smål. Beskrifn. p. 842—843. — Gahmska Samlingarne i Upsala.)

GAHN, HENRIK.

Sällan finner man någon läkare, som i vår hufvudstad åtnjutit så stort anseende ibland den öfriga läkarekåren och så mycket förtroende af allmänheten, som Assessor Henr. Gahn, och mera sällan kan efterverlden säga, att han så väl förtjenat båda delarne. Han föddes i Fahlun d. 1 Jan. 1747 och var äldste sonen till brukspatronen, sedermera landträntmästaren i Stora Kopparbergs län Hans Jakob G. med dennes senare hustru Anna Maria Schulzen. Den utmärkte kemisten Joh. Gottl. G. (se förra serien af detta Lexikon, Del. V, s. 116) var hans halfbroder, och sedermera presidenten i Sundhetskollegium, archiater David v. Schulzenheim, hans morbroder. Intogs på Westerås gymnasium 1758 och blef Student i Upsala 1762, der han straxt valde läkarevetenskapen. Med. Filos. Kandidat 1767; responderade s. å. under prof. C. von Linné för en disputation: *Fundamenta Agrostographiæ,* hvilken han sjelf författat. Med. Kandidat 1769. S. å. andre Läkare vid allmänna koppympningshuset i Stockholm. Med. Licentiat d. 31 Mars 1770. Utgaf s. å. under prof. Jonas Sidréns presidium sin gradualdisputation: *De Partu serotino,* likaledes författad af honom sjelf.

För att öka sina redan förvärfvade kunskaper i de vetenskapsgrenar, hvilka han valt till studium, samt vid kliniska inrättningar och större sjukhus vinna praktisk skicklighet, beslöt Licentiaten Henr. G. att företaga en utländsk resa. Denna skedde till det hufvudsakligaste med egna medel, endast understödda af ett otillräckligt Piperskt stipendium, och började i September 1770 öfver Stralsund och Hamburg till Göttingen, hvarest G. qvardröjde hela vintern och en del af sommaren det följande året. Derifrån reste han öfver Hannover, Leiden och Amsterdam till England, och ankom i slutet af Aug. månad till London. Erhöll här, såsom en ibland v. Linnés skickligare lärjungar, anbud att åtfölja kapten Cook samt herrar Banks och Solander på en resa omkring jorden, hvilket han dock försakade, emedan den skulle göra för långvarigt afbrott i de studier, som utgjorde egentliga föremålet för hans resa. Han gjorde deremot flera månaders tjenst på S:t Thomas hospital samt bevistade föreläsningar. Uti Aug. månad 1772 afreste han ifrån London, och efter någon tids uppehåll i södra England, ankom han i medlet af Nov. s. å. till Edinburgh, der han äfven hörde föreläsningar och tjenstgjorde på klinikerna. Under hela denna resa förde han en utförlig dagbok öfver allt hvad han kunde iakttaga nytt och för fäderneslandet nyttigt, samt meddelade det förnämsta deraf, som hade afseende på medicinen, barnförlossningen och kirurgien, genom bref till Dav. v. Schulzenheim, archiater Bäck, assessor P. Bjerkén d. ä. och flere andre läkare, och det, som angick kemien och mineralogien, till brodren Joh. Gottlieb, hvilken åter underrättade honom om de nya rön, hvilka i fäderneslandet gjordes af Scheele, Torb. Bergman m. fl. På detta sätt spridde han i Sverige kännedomen om utlänningarnes upptäckter och i utlandet hvad Svenskarne på denna tid icke obetydligt bidrogo till den kemiska vetenskapens förkofran. Han återkom till Stockholm i Aug. månad 1773.

Under sin bortovaro promoverades Gahn d. 15 Juni 1772 i Upsala till Med. Doktor, utnämndes genom Kongl. Majts fullmagt d. 4 Nov. s. å. till Stadsläkare i Gefle, samt erhöll d. 31 derpå följande December genom tjenstbyte med assessor Pfeiffer befordran till förste Amiralitetsläkare vid arméens flottas eskader i Stockholm. Denna tjenstebefattning tillträdde han straxt vid sin ankomst till hufvudstaden. Småningom införde han flera förbättringar i sjukvården vid denna del af flottan, och, för att bättre kunna utföra sina planer, önskade han att deltaga i medicinalverkets styrelse, samt anhöll re-

dan år 1773 hos Kongl. Maj:t om säte och stämma i k. Collegium Medicum, lika med de båda företrädarne i amiralitetsläkaretjensten. Detta beviljades då icke, men d. 11 Aug. 1777 utnämndes Gahn till Assessor i ofvannämnda kollegium.

Snart erhöll han inom hufvudstaden ett ovanligt stort förtroende såsom läkare. Hans enskilda praktik ökades derigenom betydligt; och då han icke trodde sig tillika kunna samvetsgrannt uppfylla sina pligter vid de allmänna befattningar, som han innehade, sökte och erhöll han d. 15 April 1789 afsked ifrån amiralitetsläkaretjensten och följande året äfven såsom Assessor i k. Collegium Medicum. Kallades 1793 till ledamot af K. Vet. Akademien, till hvars Preses han följande året valdes, då han efter årets slut nedlade sitt presidium med ett tal: *Om de nyaste upptäckterna uti praktiska medicinen med anmärkningar, hemtade från egen utöfning deraf*, hvilket tal dock icke blifvit tryckt. Ledamot af Vetenskapssällskapet i Köpenhamn år 1801. Förordnades 1804 af Kongl. Maj:t att, tillika med flere andra, pröfva konungens befallningshafvandes förslag till nödiga anstalters vidtagande, för att förekomma veneriska sjukdomars utbredande m. m. Var en ibland stiftarne af svenska läkaresällskapet. Blef Öfverläkare vid k. krigsakademien på Carlberg 1808; Hedersledamot af f. d. k. Collegium Medicum 1811 och s. å. ledamot af den kommitté, som skulle pröfva kirurg. magister Osbecks metod att bota elakartad venerisk sjukdom. Erhöll 1813 vaccinationsmedaljen i guld. Var dessutom fullmägtig i Jernkontoret och medlem af Jakobs församlings kyrkoråd. Afled i Stockholm d. 6 Febr. 1816. Efter honom uppkallade Georg Forster d. y. örtslägtet *Gahnia*. Hans väl träffade porträtt, graveradt af Berndes, åtföljer 7:de delens 3:dje och 4:de häfte af Hedins Vetenskaps-Handlingar för läkare och fältskärer, och Joh. Tobias Sergel har likaledes genom en väl träffad medaljong förvarat bilden af denne sin vän och läkare.

Assessor Gahn var en mycket kunskapsrik läkare, som innehade sin tids hela medicinska bildning och ända till sin ålderdom följde dess framsteg. Han var den förste, som i Stockholm ympade med skyddskoppor.

Gift 1779 med Eva Katarina Svedenstjerna, dotter af ryttmästaren Nils Sv. och Eva Adriana v. Schantz, samt död i Fahlun d. 1 Febr. 1836. Hade med henne 3 söner och 2 döttrar, af hvilka *Henr. Walter* (född 1784) blef år 1811 expeditionssekreterare, och afled i Stockholm d. 31 Mars 1820; *Carl* (född 1785) dog i Alicante nära Cadix d. 2 Okt. 1804 af gula febern; *Jakob* (född 1787) var vid fadrens död hofrättsnotarie;

Eva (född 1782) blef gift med brukspatron J. Jak. Munktell, och *Henrika* (född 1796) med brukspatron Isaak Gust. Clason.

Skrifter: Uti Medical and philosophical Commentaries by a Society of Physicians in Edinburgh, Vol. I: p 1, en Uppgift af Gahn om Svafvelsyrans nytta emot Skabb. — Uti k. V.-Akademiens Handlingar 1778: Om Vattubräck, kureradt med Caustika medel — 1800: Tillägg till Händelsen af Arsenikförgiftning. — Uti Läkaren och Naturforskaren, Del IV: Recension af James Price's Afhandling om Metallers förvandling. — Del. V: Bref om Ödlors medicinska nytta. — Uti Berzelii och Gadelii Vet. Journal för läkare och fältskärer, B. I, Häft. 1: Om en bulnad i Hjernan. — Uti Sv. Läkare-Sällskapets Handlingar, B. II: Sjukdomshändelse med pathologisk anatomi. — Dessutom åtskilliga rön och iakttagelser, införda i Läkare-Sällskapets Årsberättelser.

(Källor: Hedin, Vetenskaps-Handlingar för läkare och fältskärer l. c. — Årsberättelse om Sv. Läkare-Sällskapets Arbeten 1816, s. 113. — Åminnelse Tal öfver Henr. Gahn af Carl Zetterström. Stockh. 1820. — Sacklén, Sveriges Läkare-Historia. Afdeln. I.)

J. G. C.

GALLA, ULPH DUX, OCH HANS SLÄGT.

1. *Urkunder (en kronist från 1320-talet, Chronicon Rastedense).* 2. *Ulph, Dux Galla, k. Blot-Svens son.* 3. *Eatward, k. Blot-Svens mäg.* 4. *Kol, k. Blot-Svens son, en af k. Sverkers föregifne fäder.* 5. *Undersökning om k. Blot-Svens egen härkomst.* 6. *Genealogisk öfversigt af här berörde slägtförhållanden.*

1. *Urkunder.*

I Scr. Rer. Dan. IV, p. 588 f. och Scr. Rer. Succ. I, p. 83 f. införes en annalist från tiden omkr. 1320, hvilken meddelat en ännu ej af någons tvifvelsmål bemött uppgift om k. Erik d. Heliges möderne, så lydande:

— — Regis & Martiris beati *Erici* . . . Mater ejus fuit *Cecilia*, filia SVENONIS REGIS, quæ fuit soror *Ulps*, Ducis Galla & *Chols.*

— — Kungens och Martyrens högstsalig *Eriks* . . . hans moder var *Cecilia*, dotter af KUNG SVEN och syster till *Ulf*, Gallaanföraren och *Kol.*

Sedan Langebek skref sin not (e) i S. R. D. IV, p. 589, har ingen tvekat att förklara, det k. Sven, som här nämnes, är Svealandets siste Godi, "præfectus sacrificiorum & judiciorum", "Sveno Victimarius", "Sven Blodh-Karl", "*Blot-Sven*". Här få vi lära känna den till härkomsten så obe-

kante kungens barn. Dottren *Cecilia* är allmänt bemärkt i våra häfder såsom Erik den heliges moder. Den sist bland syskonen anförde *Kol* har allmänt förklarats, ehuru utan all anledning af denna eller någon annan krönika, vara k. Sverker I:s fader, så att Blot Sven genom dessa tvenne barn blifvit ärad såsom stamfader för både *Erikska* och *Sverkerska* dynastierna. Men *Ulf* har alldeles förbisetts af våra häfdateckuare, om det ej kan kallas en uppmärksamhet, att man *gissat*, det *galla* skulle vara en missskrifning af *gamla* och syfta på att han var äldre än t. ex. Jarlen Ulf Fasi. Man förbiså, att han icke kallats *Ulph Galla*. *Gammal* sättes alltid näst intill *namnet*. Adam af Bremen skrifver "*Emund gamul* pessimus"; kungalängderna ha "Sverker Gambli", o. s. v. Men ej sättes *Gammal* efter *embetstitlar*. Vi bedja åter om uppmärksamhet derpå, att här ej står *Ulf Galla* (qui erat) *Dux*, eller *Dux Ulf* (qui vocabatur) *Galla*, utan *Ulp*(h) *Dux* (eorum, qui vocabantur) *Galla*. Likasom Ulps och Chols äro gen. *sing.* former i kronistens modersmål, så är Gall-*a* en gen. *plur.* form i samma språk, fornsvenskan i öfvergång till nysvenskan. (Se Rydqvist, Sv. Spr. lagar 2 B. p. 18 och 19: gen. sing. *Skiolds*, gen. plur. *skiölda*, *sons* — *sona* m. fl.)

Kanske anmärker någon, att Dux jemte Ulp(h)s namn blott innebär en anakronism, som kronisten låtit falla sig till last, likasom Olaus Petri kallat k. Sverker I:s son Johan *Hertig Hans* och Messenius kallat honom *Dux Johannes*, derföre att i senare tider kungasöner fingo hertigdömen och hertignamn. Men dervid behöfves blott erinra att *Chol* var också *kungason, men kallas ej Dux*. Dux vid Ulp(h) måste således utmärka något, som särskilt angår honom och ej tillhör hans börd, hvilken är gemensam med brodren Chols.

Emellertid behålla vi *Galla* såsom ett tillnamn, honom gifvet i historien, hvilket han der må få behålla. *Det* är oemotsägligt, om man också ej blir ense om namnets förklaring.

Men innan vi gå till *vårt* förklaringsförsök, vilja vi lägga under läsarens ögon en *obegripligen bortkränglad, derefter förbisedd och slutligen glömd urkund*, som torde gifva oss nycklen till förklaringen.

Vi hänvisa till urkunden i sin helhet, införd i S. R. D. T. III: 164—209 och Rerum Germanicarum T. II, p. 89 – 119 af H. Meibomio sen. & jun., *Chronicon Rastedense*, men vilja här meddela så mycket, att läsaren må sjelf kunna dömma om densammas betydelse:

— — Temporibus istius Simonis Abbatis, quidam *Episcopus Suethiæ*, suffraganeus Ecclesiæ Hamburgensis, Sivardus nomine, per insolentiam paganorum *Hiberniæ*, proprie *Irland*, expulsus de Svecia: nam *Hibernia est insula Angliæ*, quæ nondum in ista parte conversa; & ergo ista gens irruit in Sveciam in Upsaliensem ecclesiam, ubi postea factus est archiepiscopus, quæ fuit ante Hamburgensis & Bremensis Ecclesiarum suffraganea. Hic archiepiscopus *), exsiliatus a barbaris, veniens ad istum locum, placuit sibi hic propter loci amœnitatem commorari, qui etiam ab Hamburgensis ecclesiæ archiepiscopo vicariam regendi pontificalia in sua diœcesi impetravit. Hic episcopus — — — ecclesiam in Twischena &c. &c. anno domini MCXXXIV in honorem S. Barthol. consecravit . . . . S. Joh. Bapt. . . Hic (Simon) rexit XXIV annis.

SIVARDUS *IV abbas.* Iste fuit episcopus de quo dictum est, qui cum esset vir religiosus & devotus, eum fratres concorditer in abbatem elegerunt: qui quidem, quod idem episcopus, cum suis Pon-

Under denna abboten Simons embetsförvaltning blef en Svealandets biskop, lydbiskop under Hamburgska erkebiskopskyrkan, vid namn Siward, genom en oerhörd djerfhet af hedningar från Hibernien, på folkspråket Irland, fördrifven ur Sverige. Ty Hibernien är en Englands ö, som i den delen (hvarifrån anfallet skedde) ej är omvänd. Och således rusade detta folk till Sverige, anfallande den Upsaliensiska kyrkan, hvarest sedan en erkebiskop blifvit tillsatt, hvilken kyrka förut var lydkyrka under Hamburg-Bremiska erkebiskopsdömet. Denne Erkebiskop *) (Siward), fördrifven ur landet af barbarerna, fann för godt, då han kommit hit (till Rastede), att för ställets behaglighet dröja der, helst han vann rättighet af Hamburgska kyrkans erkebiskop, att här utöfva som vicarius den pontificala styrelsen i dennes stift. Denne biskop invigde 1134 en kyrka i Twischena till S. Bartholomæus, en till Johannes Döparen m. fl. m. fl. Denne (abbot Simon) styrde i 24 år.

SIVARD, *den fjerde abboten.* Det var den nyssnämnde biskopen, hvilken, efter han var en gudfruktig och andäktig man, valdes enhälligt af klostrets munkar till abbot; derjemte har han, som tillika var

*) Misskrifning för episcopus, biskop, af föreg. och följande rader tydlig.

tificalibus deservierat, contulit totum huic monasterio cum clenodiis infrascriptis, VII casulas XLVI stolas cum favonibus; manipulas duas: VI abbas, calicem argenteum cum fistula; mitras & chirothecas; tres dalmaticas & duo subtilia; quatuor cappas: pallia duo, quinque cruces marmoreas; candelabra quatuor: tria manutergia ad altaria, et septem corporalia. Contulit etiam diversos libros ordinationis Episcopalis: Missale & Matutinale in uno volumine, & unum graduale: collectarium unum: excerpta Canonum: quatuor Evangelistas per se. Herbarium, Lapidarium in uno volumine: Gemmam sive speculum animæ: Elucidarium: pœnitentiale, Baptisterium: Chronicam: Isidorum de summo bono: regulam S. Benedicti, & Mortilogium in uno: Item Ordines de divinis officiis & pœnitentia, et Phisologum in uno volumine: Vitam S. Mariæ Ægyptiacæ: Aratorem, Juvencum, Sedulium et Prosperum in uno: Medicinales VI, librum de coflictu vitiorum & virtutum: Platonem de anima, qui Græce dicitur Timæus: item Prosperum et regulas de versibus: Theodolum, Catonem et Ivarum, Prudentium, Oratium & Boëthium: librum de significatione vestimentorum Ecclesiasticorum —— Hic Episcopus sive abbas Sigevardus cum longe tempore huic monasterio præfuisset, moritur,

biskop och skött sina pontifikala värf, fört med sig (såsom gåfva) till detta kloster hela det biskopliga inventariet med klenodier, som här uppräknas: 7 messhakar, 46 stolæ med favones (favones = mantilia), 2 kräcklor, 6 messkjortor, en silfverkalk med en fistula (= calamus, quo sanguis Domini sumitur), biskopsmössor och handskar, tre lifrockar med vida ärmar och 2 (par) biskopsstöflor, 4 kapuschonger (hufvudbeklädnader, då mitran ej borde begagnas), 2 pallier, 5 marmorkors, 4 ljusstakar, 3 altarhanddukar och 7 paténtäcken (palla, qua *sacrificium* tegitur in altari). Han medförde äfven åtskilliga böcker rörande biskopliga ordinationen, Missale både för högmessa och ottesång i ett band, ett Graduale, ett Collectarium; utdrag ur Canones, de 4 Evangelisterna i 4 band, Örtbok och Stenbok i ett band, Perlan eller själens spegel, Elucidarius, stadgan om bot- och aflösning, döpelsens formulär, en krönika, Isidorus om det högsta goda, S. Benedicti regel och mortilogium i ett band; äfven ordines rörande de gudomliga pligterna och ångren och Physiologus (?) i ett band. Den Egyptiska Marias lefverne, Arator, Juvencus, Sedulius och Prosperus i ett band; 6 medicinska böcker, en bok om kollisionen mellan laster och dygder, Plato om själen, som på grekiska

et ante altare S. Virginis ante chorum signis celebratis exequiis sepelitur.

kallas Timæus; äfven Prosperus och en verslåra, Theodulus, Cato och Ivarus, Prudentius, Horatius och Boëthius: boken om prestdrägternas betydelse. — — Denne biskopen eller abboten Sigeward, då han en lång tid förestått detta kloster dör och begrafves framför den Heliga Jungfruns altare nedanför choret, med den högtidlighet hans förtjenster påkallade. *)

H. Meibom d. y. yttrar, då han meddelat detta *Chronicon Rastedense Anonymi*, att han bekommit detsamma ur de oldenburgska archiverna, från hvilka han fått sig tillsända de i samma band utgifna Chronicon Archi-Comitum Oldenb. och Chronic. Oldenb., tilläggande:

Mereri hunc auctorem licet anonymum, in plerisque, quæ de abbatibus sui monasterii narrat et abunde scire potuit, *plenam fidem*, non dubito asserere.

Jag antager utan all tvekan, att denne förf., fastän anonym, i det mesta, som han anför om sitt klosters abboter, hvarom han ock kunnat ega fullständig kännedom, förtjenar *full trovärdighet*.

Bland de orimligaste "textförbättringar" vi sett föreslagna, må den räknas, som lärt att läsaren här må tänka sig det lilla Harrien åsyftadt. Om ock derifrån kunnat komma sjöröfvare, hvilka plundrat Upsala och vållat d. v. biskopens flygt, huru kunde detta anfall förorsaka, att han sedan ej återvände med sin biskopskyrkas egendom? Och huru skulle efterträdande abboten eller hans annalist, hvilka begge säkerligen mer än en gång hört abboten-biskopens berättelser om sina förjagare, icke kunnat fatta bättre hvad han hört, än att en sådan förvexling kunnat uppstå hos vår på äldre anteckningar säkerligen stödde författare? Det är ej nog att här utmärkes *Hibernia*, utan det öfversättes *(Irland)* och förklaras ej vara ett annat ställe än den *engelska ön*. Orsaken, hvarföre man här skulle förbättra texten är uttrycket *Pagani*. Besynnerligt vore, om Svenskarne skulle låta alltjemt

*) Längre fram i Krönikan står, att gref Conrad af Oldenburg lät 1375 bygga ett altare öfver Sivards graf.

ett blad ryckas ur sin historia, — så tarflig vid nämnde tid, — i kraft af Suhms förslag, att under *Hibernia — Irland — insula Angliæ* — förstå *Harrien*, uppgjordt *derföre*, att i det ifrågavarande decenniet inga hedningar skulle mera kunnat finnas på någon del af den engelska ön, när Svenskarne ändå sannolikt vidblifva den länge gällande meningen, att brodren till Ulf Dux Galla, kallad Chol, är densamme Kol, som först 1137 blef döpt i Östergötland eller 3 år efter det "hedningar från Irland" jagade en kristen biskop från Upsala. Då Svenskarne tillika allmänt antaga, utan hänsyn till den äldsta påfvebulla, ställd till svensk kung, som kommit till vår tid, att Blot-Sven vidblef hedendomen intill dess han blef våldsamt dödad, borde skälen ökas för antagandet att hans barn skyddades af hedningar, boende utanför k. Inge I:s magtområde. Och bodde desse, der Irländarne sågo förtryckare i fremlingar, kallad *Fion-* eller *Dubh-* eller *Innis-Gdl*, nog kunna vi vara vissa, att dessa förtryckares kristendom ej var så brinnande och uppenbar, att de, hvilka af dylika vikingar förjagades från sina kristna kyrkor, undan förande sitt kyrkliga bohag, ej kunde utan synnerlig orättvisa kalla dem Pagani, om desse ock lika ofta blifvit iklädde dopdrägt, som den nordbon, hvilken skämtande jemnförde de dopdrägter, man bestått honom vid olika dopakter. Vi vilja härvid ej påminna, att Rasteds abboter erkände den myndighet, som förklarat: *olydnad mot påfvestolen förvandlar äfven den, som ger sig ut för kristen, till hedning* (peccatum igitur *paganitatis* incurrit, quisquis, dum christianum se asserit, sedi apostolicæ obedire contemnit. Bertholdi Constant. Apolog. pro conc. 1074, i Mansi, XX: 403). — Men om man ock kan framlägga tydliga bevis, att i ostmannadelen af ön lika allmänt döptes och predikades, som bland Angler och Irer, så är ej ändå skäl att förklara Rasteds-krönikans hibernske paganer för harriske hedningar. Nedskrifvaren kan nemligen ha fattat Pagani i en annan mening än berättaren det yttrat, eller ock kan sjelfve Upsalabiskopen Siward hört en uppgift om paganer, hvilken han förstått såsom utmärkande dessas religion, då namnet deremot utmärkte en skara bland de ankomne Hibernerna, som förutbott på *Pagani* landtgods och nu flytt undan. Ty, berättar Lappenberg (Gesch. Engl:s 2: p. 284): "Efter 1122 var en tid lång ej någon betydande orolighet; men de infödde trycktes hårdt af de främmande, hvilka slogo dem neder som hundar. Det i längre tid uppretade folket uppreste sig 1134, förbrände Cans, en borg som tillhörde *Paganus* och handterade dem grymt, hvilka de gjorde till fångar.

K. Henrik drog tre gånger från sitt kära Normandie för att tukta infödingarne, men tre gånger dref honom stormen tillbaka, och derefter dog han." — Under dessa förhållanden kunde ju *Pagani* folk fly från ruinerna af sina boningar och följa den vikingflotta, som nu seglade till Östmännens gamla fädernesland, och så kunde namnet *Pagani* gifvas till hela skaran, sedan missförstånd uppstått af tvetydigheten. Langebek slutar sina anmärkningar i anledning af uppgiften om Hiberners härjande i Upsala 1134: "om saken så förhållit sig som här berättas, *finna vi här ett nytt bidrag till svenska historien.*" Då ingen gittat, sedan krönikan trycktes 1688, försöka bevisa, att det ej så förhållit sig, som krönikan uppgifver, så är ju skäl att i historien inkorporera detta "novum Historiæ Svecanæ supplementum", och ej alldeles förgäta det.

Reuterdahl (Khist. I: 485) känner den vid denna opåaktade omstörtning fördrifne Upsalabiskopen Siward blott af ett diplom från 1142, hvilket är, heter det, "icke svenskt, utan "tyskt, har utgått från erkebiskopen i Hamburg (Bremen)", tilläggande: "att en biskop i Upsala bevittnade en akt i "Bremen *kan* hafva någon betydelse. — — — Men att allt "detta verkligen egt rum, kunna vi icke säga, *då det icke* "*hos de gamle är berättadt.* Om Siward hafva *vi icke mera* "*än hans namn i diplomet.*" Här äro dock 3:ne vittnen om honom. Diplomet af 1142 (de confirmatione præposituræ in villa Wippenthorp), hvari han ännu kallas Episcopus Obsalensis, det af Reuterdahl kända, och ännu ett af 1141 (de decimis ecclesiæ novi monasterii in v. W.), begge att läsa hos Lindenbrogius*), samt den utförliga historiken om en Upsalabiskop och om det krig, som föranledt denna besynnerlighet, införd i en två gånger utgifven abbotskrönika för Rasted. Att då Meiboms verk med sitt register af våra äldre författare citerats, och Scr. Rer. Danicar. äro så allmänt kända, Reuterdahl kunnat så bestämdt yttra, att de nu tillvarande källorna blott lemnat oss Siwards namn, vittnar ju, att man måste med kritikens ljus i hand läsa äfven våra mest kritiske författare. Tyskarne hafva förr bemärkt och ännu ej glömt denne abbot. I Herm. Hammelmanni Chronicon Oldenb. p. 39, skrefs i förra tider: Siwardus der Abt von Rasted, war anfenglich ein bischoff zu Upsal in Schweden, och i *Hopfs Historisch-Genealogischer Atlas*, Gotha 1858, p. 173, 299 se vi "Æbte von

*) In appendice ad historiam Archi-Ep Bremensium p. 114 & 116; likaså i Collectio Privilegior. eccl. Hamb. p. 174, 175, och i Lappenberg, Hamb. Urkundenb. I, p. 153 etc. — I begge de i Bremen dat. brefven nämnes Siward främst bland vittnena.

Rastedt: 1. Thetman 1091—1120. 2. Sweder 1124, † före 1126. 3. Simon 1130—34. 4. Siward, Bischof von Upsala 1142—1157"*). Men så oemotsägligt det än är, att en biskop i Upsala vid 1134 blifvit fördrifven och på sin flygt medtagit stolæ för 46, ett vackert bibliotek med Evangelisterna och flera de då utmärktaste bibelförklaringar, med Platos Timæus, med Horatius och andra värderika böcker, och ett ej ringa inventarium, säkerligen för att efter stormen kunna återbringas, så svårt blifver det, att med inhemska källor framför sig förklara hvad som vållat flygten. Att Svenska vikingar seglade till Irland att plundra kyrkor är fullväl kändt; men att de hedniska Irländarne gjorde dylika återbesök med Upsala domkyrka såsom sitt mål, omkring den tid, då 6 tydligen skandinaviske biskopar skolat stupa i sin härklädnad i Fotevigsslaget, förekommer oss obegripligt, när Saxo och Sturleson och åtskilliga annalister, som börja vid slutet af 11:te eller början af 12:te seklet, ingenting derom vetat eller åtminstone antecknat. Men deras okunnighet hjelper ej här, när det gäller att förklara, huru ett biskopligt inventarium från Upsala kunde befinna sig i Oldenburg och der förblifva. Vi kunna ej neka k. *Erik IX:s historiska existens*, fastän Saxo ej nämner om honom ett ord eller, ens synes anat en sådan persons tillvaro. I k. Sverkers dotters och styfdotters hof torde det hört till god ton, att "ignorera" det Erikska huset och anse det Sverkerska såsom hela Svenska folkets enda dynasti**). — Messenius uppgifver, att en Sven var biskop i Upsala, då Inge II dog, att Svearne då valde Ragvald och Götarne Magnus, anseende Messenius, att denne Ragvald var Inge I:s son, då Magnus var samme konungs dotterson; sedan Götarne slagit Ragvald och vid Fotevig förlorat Magnus, skall biskop Sven med sin klokhet verkat den af Götarne utkorade Sverkers val äfven af Svearne. Men Messenius känner ej Siward. Rhyzelius antager att bisk. Sven

*) Er. Benzelius fil. inför i sina Monum. Hist. Vet. Eccl. Sv. G. näst efter Olai Vercllii Notæ in Excerpt. ex scriptis Karoli Ep. Aros. huru han af N. Keder då väntade upplysning om det irländska anfallet af 1134 i anledning af irländska mynt, hvilka K. funnit i Sverige, slagne förrän Henrik II (1135) blef der herre. Så tillkom Keders Numorum in Hibernia, antequam hæc insula sub Henrico II Angliæ Regis Angici facta sit juris, cussorum indagatio. Lips. 1708. 4:o.

**) Erik IX:s son Knut nämnes längre fram af Saxo, då Birger Brosa var Jarl. Men då var Knut säkert Sveriges ende kung. — Vi behöfva kanske erinra, att Waldemar den store var gift med en dotter till Rikissa, sist gift med k. Sverker, och hans samkonung Knut med en dotter af samme Sverker.

varit Sverkers farbror eller bror och mycket hjelpt till Sverkers val, hvarefter Sverker mycket förbättrade och utvidgade Upsala domkyrka, men 1141 antager han att Sven efterträdts af den Siward, som sedan blef Abbot i Rasted. En tid tvistades om ej Sven och Sivard vore samme person och k. Sverkers bror, — ett förhållande, som fullt skulle förklara att Rastedabboten ej återvände till Upsala, äfven sedan "Paganerna" blifvit ifriga kristna *).

Kunna vi ej vänta någon bättre ledning för begreppet af det annars så svårbegripliga i Rastedska krönikans berättelse om anledningen till abboten Siwards ditkomst, genom att begrunda den nyare kritikens anmärkningar rörande k. Sverkers förhållande till Svearike? Reuterdahl yttrar l. c. I: 438: "Den Magnus, hvars ställe han (Sverker), enligt Saxo, skulle "intaga, var ock blott en Götakung. Det följande skall visa, "att *Sverker knappt blef något mera.* Saxo sätter hans val "strax före de danska oroligheter, som slutade med Fotevigs-"slaget. Valet inträffade således åtminstone före 1134." Att Hamsfort har 1131, anses ej afgörande. Men 1134 är redan den brodren, partiledaren, eller hvad man än må erkänna Siward hafva varit i förhållande till Sverker (som var Götarikets kung under minst 22 år), från Upsala förjagad, döljande sig i ett tyskt kloster. Således, om Sverker före 1134 kunnat väljas äfven till Svearnes kung, så måste han också före 1134 hafva förlorat magten att i Svealand skydda en biskop mot infallande fiender. Rimligast skedde valet i Svealand kort efter Ragvalds fall, ett eller annat år efter konung Inges död år 1128 eller 1129, således omkring samma tid, då Götaland valde Magnus Nilsson, eller 1130. Var då Sverker Svea-kung, g. m. k. Inge II:s enka, när Götarne, af Danmarks oroligheter inseende faran af att förenas med

*) Denna uppgift om en Upsala biskop, Sverkers broder, med initial S., kan ega grund i någon nu förkommen källa, men möjligen också bero på en förblandning af bisk. Siward och bisk "Sven ***Kolle***", hvilken senares namn, läst ***Kolsson***, alstrat uppgiften om broderskap med Sverker, också kallad ***Kolsson***. Reuterdahl (K. H. I: 486), som säger sig allsicke känna ***Sveno*** (***Kolle*** i "Excerpta Caroli"), antager, att ***Severinus*** uti ***Incerti Scriptoris Sveci breve chronicon de Archiepp. Ups.***, känd af Ol. Petri, utgifven af Schefferus, är densamme som Siward (Siver). Det synes ock rimligast att antaga det Siward varit ***Upsalas*** förste biskop, då Henrik, som stupade vid Fotevig, var ***Sigtunas*** siste. Då hafva, efter Siwards flykt, Nicolaus, Sweno, Henrik och Kopman varit biskopar i Upsala. I Messenii serie ser man: 1. Severinus 1101. 2. Nicolaus 1120. 3. Sveno 1130. Siward 1141. Henrik 1152. Copmannus 1155. Erkeb. Stephan 1163 o. s. v.

Danmark under den danske kungasonen, hellre förenade sig med k. Inges nyvalde efterträdare i Svealänderna? Detta synes bäst kunna ställas in på det år, Hamsfort uppgifvit, eller 1131. Omkr. 1133 inträffade deremot *en revolution i Svearike, utförd af folk, som kom från Irland.* Men *hvilka äro de Irländare, som i Upsala utföra ett så betydande värf?*

Hvem vann insteg i Svearike genom Sverkers undanträngande och hvem är således främst att misstänka såsom undanträngaren? Vi svara: en slägt, hvarur den kung framträdde, som 4 år efter Sverkers död uppgifves hafva regerat Svearike i 10 (18?) år.

I Irland var af gammalt ett Östmannarike, hvars långvariga förtryck under Norrmännen upphört med k. Magnus Barfots fall år 1103. Östmännen uppsatte derefter egna kungar (i Dublin, Limerick och Cork), men kufvades 1171 af Henrik II och lades under Englands krona. Östmannaelementet fortfor emellertid i många sekler att göra sig om icke gällande, åtminstone märkbart, och ännu i dag erinra ord och namn i Irland om den tid, då Norræna tunga hade hem äfven der. — Samfärdseln mellan de olika länder, der Skandinaver satt sig ner, var ännu i 11:te seklets slut och det 12:s början ganska liflig, och att fördrifna konungabarn hos fjerran boende stamförvandter sökte skydd och hjelp, derom vittna ganska många sagor. Ett exempel af flygt till Irland hafva vi i svensken Ulf Jarls systersons, konung Harald Godvinssons, fyra söner, Godvin, Edmund, Magnus och Ulf, hvilka efter fadrens fall vid Hastings sökte skydd hos slägtingar bland Östmän i Irland. Norges historia ger många exempel på kronpretendenter, hvilka bortom hafvet sökt hjelp; från Irland kom t. ex. Harald Gille 1130. Vi vilja undersöka antagligheten af den mening, att äfven från Sverige en mördad konungs barn kunnat fly till en befryndad östmannakonung i Irland, och att från det Östmannavälde, som efter Magnus Barfots fall återupprättats på Irland, "Hiberner" ("pagani") få år efter Harald Gilles färd kunnat utsegla med Upsala såsom sitt mål och medlemmar af en befryndad konungaslägt från Svearnes land såsom anförare.

Näst före 1132 var ett interregnum under 15 år i Irland, derunder åtskilliga irländske prinsar af iriska stammen täflade om öfverväldet öfver den gröna ön. Slutligen vanns detta af en kung öfver Connaught. Då interregnum räknas från Mustertachs död 1119 (The History of Irland by Thom. Moore kap. 2 p. 26), kommer man genom addition af 15, just till 1134, således året, då "Paganifolket" blef husvillt

När en monark öfver Irland uppstått, torde det blifvit äfventyrligt för åtskilliga "Duces & Barones", liksom ringare Östmän, att stanna qvar, om de under striden kämpat mot den segrande. — De som nu skäligast kunna antagas ha vållat en omhvälfning i Upsala och Svealand 1134, så att enkedrottn. Ulfhilds man Sverker derefter synes — som Reuterdahl antager — blott haft kungadöme söder om Sveariket, *äro de 2 sönerna af Sveakungen* BLOT-SVEN *och den dotterson af nämnde kung, hvilken ej långt efter* 1134 *blef kung öfver samma Svearike, som morfadern innehaft mer än ett halft sekel tidigare.*

Den ene kungasonen heter DUX GALLA, den andre — efter gällande tolkning — BARO CORNUBA (Baron till Cornvallis) och dottersonens *fader* heter EATWARD: allt häntydande till England, der nordens kungaslägter i den tiden hade så många och nära förbindelser. Vi gå att anställa en närmare ransakning med dessa trenne furstar.

2. ULP(H) DUX GALLA, K. BLOT SVENS SON.

Först må vi anmärka, att denne Ulf G. ej må sammanblandas med Saxos *Ullvo Gallitianus**), såsom det skett i S. R. S. T. 1, p. 83, der man i det senare namnet ser "en falsk *läsart*" af hvad en kronist från 1320 anfört, skrifvande *Ulp Dux Galla.* Men då Ulf Dux Galla, k. Svens son, må vara född ej så långt före sin faders våldsamma död 1082, så är Saxos Ulvo Gallitianus omkring jemnårig med Sven Estridsson, som föddes 1019, och har en son Trugoth**), hofman hos Sven Estridsson, hvilken kung dog 1076.

---

*) Knytl. Sagans *Galliza-Ulf.* Han förklaras visserligen så hafva blifvit kallad, derföre att han härjat på det spanska Gallicias kust, nemligen såsom skyddande egna fartyg, som derifrån hemtade salt. (Vi påminna om Harek på Thiotta.) Annars fanns då ett Gallicia, eller Russia Rubra, ett kungarike, som hörde af ålder till Pohlens grann- eller lydstater. K. Sverker I gifte sig andra gången med en enka efter en herre, som i S. R. D. tom. VII, p. 597 kallas ***Rex Galliciæ*** in Russia rubra. Detta Gallicien kände Irländarne säkerligen mindre än det spanska och kunde förblanda dem.

**) Han kallas i n. 12 i Donat. De la Gard. Ups: Rex Gothorum, likasom Ulf Lachiman. Då en Trugoths sonson, erkebiskopen, Eskil Christiansson, måste fly för danska kungen, begaf han sig, enl. Saxo, till Wärend, der man antagit att han hade fränder. Dalin kallar Tr. "den mägtige Thord Ulfson i Sverige" (S. R. H. 2: 37). Trugoths (Thorguts, Thrunds) dotter Botilda eller Bodiid blef k. Erik Ejegods gemål och dog i Jerusalem 1103.

Att *Galla* betyder *barnlös* (deraf Wärendsordet: gallko), är af Peringsköld yttradt, utan att någon sedan lärer upprepat denna tolkning. Det har ej fallit någon in att härvid erinra sig Suhms uppgift (Hist. af Danm. VI: 166), att Gall är ett brittiskt ord, som betyder *en tapper man*, förmodligen inbyggarnes i Wales (Pays de Galle) egen tolkning. Den bästa tolkningen torde dock vara den, som låter namnet vara det *Irländare* honom gifvit. *Gål* betydde *fremlingar* i deras språk och gafs gerna åt nordiska vikingar. Historien upprepar huru Irländarne skiljde Fion-Gål (de hvita, — månne ej de helst hvitklädda från Norge), Dubh-Gål (de svarta eller blå — månne ej de från Blekinge och Götaland, de senare med en svart drake, en blåfot i sin fana?) och Innis-Gål (fremlingarne från öarne — månne ej de danske öarne?). *Ulf Dux Galla* betyder då: *Ulf, de främmandes* eller *främlingslegionens anförare*, eller helt simpelt *den främmande Jarlen*. Saxo öfversätter kungasagornas Harald *Gille* med Haraldus *Hyberniensis* (lib. XIV, p. 786, Müllers uppl.). Månne ej Gille, då denna öfversättning vinner uppmärksamhet, erkännes säkrast kunna förklaras såsom ett Normännens uttal af Gål, eller det namn, Harald utan tvifvel fått af Irländare? Harald Gille kom från Irland till Norge 1129, utgifvande sig som son af den k. Magnus Barfot, hvilken, sedan han eröfrat en del af det land, som nyss vunnits af k. Malcolms son Eadgar, stupade uti Irland 1103. När Harald med jernbörd bevisat sin förut i Norge okända börd och lyckats 1130 få en del af Norge, såsom kung, skulle ej det exemplet kunna väcka en annan kungason bland dem, som i Irland hette Gål (hvilkens namn *afskrifvits* efter en urkund och ej efter uttalet *upprepats)*, att påminna sig, det han var en *erkänd* son af en *svensk* kung, om han ock ville försaka sin rätt till förmån för en än mer högbördad systerson? — I *Ulph Dux Galla* *) ha vi således

*) Det vill synas som om namnet ***Galla,*** till formen något ändradt, burits en tid såsom svenskt familjnamn. Mycket hög börd måste vi förutsätta hos "Supremus Vermiæ Judex" Folkwid, hvilken, enligt Torfæi Hist. Reg. Norveg. T. IV, p. 3, lefvat 1160—70 och blef förmäld med k. Sverres syster Cecilia, hvilkas son ***Håkan*** bär det för nordiska öron illalydande namnet ***Gålin***. (I samma W. G. L., som låg på lagm. Eskils dombord, denne lagmans, som gifte sig med H. Galins enka, förekommer Galin, i den ställning, att ordet af Schlyter öfversättes med ***furiosus, mente captus.***) Om Håkans tillnamn ej haft ***historiskt*** förklarligt ursprung, hade det väl ej upprepats om den man, som ansågs såsom en bland de vise i sin tid. Då alla norske länshöfdingarne ville kora Håkan till konung i Norge, afsågo de säkerligen ej blott, att han var den dugligaste mannen att föra riksstyrelsen, utan ock att han egde en hög

den ene af "Hibernernas" ("Paganernas") anförare vid anfallet på Upsala 1134 och på samma gång antagligt skäl, såväl för anfallet, som för dess följder för kon. Sverker och bisk. Siward. Om Ulfs vidare bedrifter känna vi intet.

3. EATWARD, k. blot-svens måg.

I kungalängden n:o IV (Scr. R. Suec. I, p. 6) läses: *Erikr Helgi Eatwardar Sun.* Reuterdahl anmärker i sin Kyrkohistoria att namnet klingar mer *engelskt* än svenskt, tillägganде, att vi om denne Edward veta intet med visshet; att tillägget *bonde* förekommer i en något yngre skrift och att en kungalängd uppgifvit, det Erik den H. var "*de vulgari generatione*", hvilket må erkännas vara taladt mera "humili stilo", än när Saxo yttrar om Sverker, att han var *mediocri loco natus.* Men Sverker intygas af samme Saxo vara en folkets infödde kandidat, gent emot en utbörding. Kungalängden dömmer tydligen blott på grund af hvad den kände, och dess kunskap rör sig der blott inom Sveriges inhemska minnen. Och hvad Erik IX vidkommer sträckte sig tydligen alla våra äldre anteckнares kunskap ej längre än till "Edvardi filius", — "Eatwardar Sun." De visste dock att denne "bonden" *) Edvard var god (ättgod) och rik, och Afzelius har funnit uppgifvet, att han var korsriddare och slagen till Kristigrafsriddare, hvilket riddarslag blott utdelades, som vi veta, i den h. grafven.

Det är kändt, att Olof Skötkonung sände en hjelptrupp till danska kungen, då Knut den store gick att fullfölja sin faders försök att underkufva England och derigenom hämnas allt skandinaviskt blod, som Angelsachsers svärd utgjutit. De Svenska hjelptrupperna anfördes af "Rex Ulf Lachiman" eller Ulf Jarl, Torkel Sprakelägs son, danske kon. Sven Estridssons fader. När Eadmund Jernsidas 2 små **) söner, Eadmund

---

börd äfven å fädernet. När bönderna satte sig mot valet, anmärktes ej brist på börd, utan att mannens börd var *svensk*, men tillade de, af Götisk slägt på fädernesidan. Folkvids faderne måste således äfven af norska *bönderna* varit kändt, hvilket förutsätter en mera framstående härkomst. Galin blef sedan ett ättenamn i Sverige. Ännu vid ett möte med Hanseförbundets ombud i Falsterbo 1368 nämnes en Timo Galen såsom *svensk* rådsherre nämnd *före* Karolus Ulfsen von Wolfausun (till Ulfåsa, S:t Britas son), bland *riddarne*, hvilket är förbisedt både i Norske Samll I: 393 och i Tibells Riddarlängd.

*) Man skulle kunna i sjelfva det åt Edvard gifna slägtnamnet *bonde* påpeka ett möjligt missförstånd af "*pagani:*" Paganus = Paysan = Bonde.

**) De kallas vid resan från England 2-årige. Föräldrarne hade blifvit förmälda 1015. Suhm antager att dessa kungasöner följde, under Vigars vård, med danska flottan, som hemseglade om hösten 1018.

och Eadvard, icke efter drottning Emmas råd blefvo dödade, utan efter "Spekingarnes" dom sändes till Norden och kommo till Danmark kort förrän Knut d. stores broder Harald dog (i slutet af 1018 eller början af 1019), så skickades de efter Haralds död till Sveriges kung Olof, "på det han skulle aflifva dem, hvilket han dock icke gjorde" (Suhm). Huru länge de vistades i Sverige är ej godt att bestämma; men att Anund Jakob blef, om de qvarstannade under uppfostringstiden, en god fosterfader, derpå ega vi ej rätt att tvifla. Mer än en annalist låter dem få vara i Sverige i ro, tills de kommo till k. Stefan i Ungern, hvilken dog 1038. Andra låta dem öfver Ryssland ha kommit till Ungern *). Men då de kommo till Ungern *under det de söka högborna makar*, är väl rimligast att antaga, att de i samma syfte kommit till Ryssland. I Sverige hade man ej då ännu annalister. Dylika skulle troligen ej i Ryssland underlåtit att bestå en rad om 2 engelska kungasöner, som i långa tider lefvat i annalistens hemland. Då k. Olof Skötkonungs dotter Ingegerd, ryska storfurstinnan, som lemnat Sverge före eller vid den tid, då de engelske konungabarnen kommo dit från Danmark, kunde visa dem till sin dotter, k. Andreas's i Ungarn gemål, se vi dem dit anlända, och der vinna gemåler. Suhm anser troligare, att Edward 1046 än 1035 blef förmäld med en dotter af kejs. Henriks broder Bruno, som med denna dotter flytt från sin broder, kejsarn, till ungerska hofvet. Edmund fick till gemål en dotter af den 1038 aflidne k. Stefan d. helige.

---

*) En engelsk annalist låter dem sändas öfver Svevernas kungahus till Ungern. Sverige kallas ofta i de tiderna för Sveves land. K. Olof Skötk. kallar sig på sina mynt Rex Svevor. I k. Edvard Confessorns lagar säges att Edvard k. Edmunds son flydde till Rugernas k. Malesolethus. Detta skulle skett före 1036, om namnet rimligast får öfversättas med Mztislaw (ej, som vanligt, Jaroslaw), emedan denne då af Jaroslaw undanröjdes, sedan han en tid delat riket med denne sin broder. En af de sista granskarne af de vexlande uppgifterna, Fr. Brœmmel i Geneal. Tabb zur Gesch. d. Mittel-alters har: "Eadmund und Eadward, durch Beschluss der Wittigsten vom Throne für immer ausgeschlossen, Dec. 1016, 2 Jahr. alt von Knut *zu Olav vom Schweden von diesem zu Stephan I von Ungarn gesendet*" Vi böra dock antaga att Br. i den stund han här uteslöt Ryssland såsom den ofta uppgifna mellanlänken, ej erinrade sig att Olof Skötkonung dog få år efter de späda kungasönernas ankomst. Ville han ej — efter danska hofvets önskan — döda dem, ej kunna vi anse att han hade så hårdt hjerta, att han åter skulle blottställa desse barn för långa och besvärliga resors alla äfventyr. I svenska hofvet voro de ju tillräckligt aflägsnade från England. K. Anund Jakob såsom fosterfar har af en fosterson, kon. Sven Estridsson, blifvit lönad med goda loford, dem Adam af Bremen fört till eftervärlden.

Edvard dog 1057, kort efter sin återkomst till London, efterlemnande en son Eadgar, som då var omyndig, ja, omyndig ännu 1066, då han af k. Harald utnämndes till grefve af Oxford. Han blef, af angelsachsiska partiet understödd, efter slaget vid Hastings d. 14 Okt. s. å. i London hyllad och krönt till Englands kung, men redan i December undanträngd, då Wilhelm Erövraren, normandiske hertigen, kröntes d. 25 Dec., hvarefter Eadgar flydde till Skottland, 1072 underkastande sig någon del af skotske k. Wilhelms land. Eadgar är namnkunnig under namnet Edgar Adeling. Han visste af erfarenhet, att Irländare kunde, som frivillige, samlas till för dem främmande krigsföretag. (Se historien om Edwins söners strid mot Rytherck, k. af Wales.) Han visste ock att dölja hos sig barn, hvilka för bördens skull hade stämplingar att befara. Hans syster Margaretas och skotska k. Malcolms söner och döttrar doldes länge hos Adeling. Efter segren 1097 öfver k. Dufnevald satte han sin systerson Edgar på skotska tronen. År 1099 var Adeling den förnämste i en korstågshär af 20,000 man; då ännu berömd såsom *skön*, vältalig, gifmild och ädelmodig; men — beröm för tapperhet nekades honom då. Han deltog i Jerusalems eröfring och Gottfrids hyllning som Jerusalems kung. Hade han med sig en son, som bar hans faders namn, *Eatward*, nog kunde denne nu slås till Riddare i Kristi grafs kyrka. Redan i början af 1100-talet må Cecilia, k. Svens dotter ha blifvit gift med sin Kristi-grafsriddare Eatward, emedan hon sjelf måste vara född nyss före eller nyss efter 1080.

År 1106 hade Adeling*) återkommit från Asien och blandat sig i en strid mellan Henrik (I), sedermera Englands kung, och dennes äldre broder Robert, som i många år varit på korstågsfärd. Robert blef sin broders fånge, då Eadgar Adeling ock insattes i fängelse, men denne utsläpptes *såsom numera ofarlig*. Från den tiden lefde han som landtman. Wilhelm af Malmesbury anmärkte 1125, att Eadgar lefde i all stillhet och obekant i en landsort, och 1127, att han lefde ännu på landet utan *allt anseende*. Blef denna ställning honom olidlig, eller, när han dött, längtade en hans son Edvard från ett rike, der det gamla angelsachsiska husets magt och anseende var så nedtryckt af normanniska furstar? Edvard, hvilken väl då i decennier må ha varit gift med *dottren af en Sveakung*, har ej saknat skäl för tanken att utbyta denna ställning mot möjligheten af en svensk kungakrona för sin svensk-ättade son, helst han kunnat spörja huru

*) Normanderna införde ***Adeling*** i st. för Angelsachsernas ***Clitho***, betecknande ***kungason***.

Harald Irländaren blifvit kung i Norge och huru "*Sverco quidam*" fått intaga Olof Skötkonungs ärorika tron.

Om Erik Eatwardsson tillika, då han blef giftvuxen, kunde eröfra såsom maka en dotter af den siste Stenkilsättlingen Inge II, hvilken tronkandidat kunde då erbjuda mera till Svearne talande förhållanden, än han?

Och huru lång tid efter 1134 må Erik ha väntat på Sveakronan? Lagerbr. (S. R. H. 2: p. 152) skrifver, att i Cod. Bildst. kan det lika väl läsas, att Erik IX dog "*attonde* are hans konungs rike", som "*a tionde* are". Att deraf sluta det Erik IX ej valdes förrän samma år som Carl eller 1152, då Sverker dittills skulle innehaft både Svea och Göta rike, svarar ej mot n. v. kritikens ståndpunkt, t. ex. hos Reuterdahl. Rimligare läsa en sämre stafning för *aderton*, i folkuttalet *attan*, såsom *attande*, så att Eriks regering dateras från 1142, då han för sonen Knuts ålders skull må antagas ha varit giftvuxen och myndig, hvem som än dittills må ha varit *förmyndareregent*. Erik skulle då varit född omkr. 1122, 10 till 15 år efter den sannolika tiden för föräldrarnes giftermål, omkr. 40 år efter morfadrens död. Han kan med mycket skäl antagas (t. ex. 10 år) äldre, svårligen yngre.

Dessa "aningar" äro visserligen ännu blott — att tala med Atterbom — *maningar* till forskning på den anvisade vägen; ty här är något obegripligt, som *måste* förklaras, och det är möjligheten, att de stolte upländske valmännen kunde utkora till herre öfver sig en ännu för bragder alldeles okänd man, som efter hvad vi *hittills* vete, måste antagas ha haft ringare börd än säkerligen många ibland de andra *bondesönerna*, och att de sedermera, utan något kändt motparti inom Svealand, kunnat så ifrigt förfäkta dennes dynasti. Men var k. Erik Eatwardsons fader en son af Olof Skötkonungs fosterson, så vann Sveatronen genom detta val en med flera regerande hus befryndad furste; ett förhållande, för hvilket Svealandets valmän i den tiden icke torde varit likgiltiga.

Sådana hörds förhållanden för systersonen kunde ock vålla, att Cecilias gråhårande bröder ansågo för *familjens* uppkomst bättre att söka eröfra Upsalatronen åt en ung systerson, än att framhålla egna anspråk såsom k. Blot Svens söner. Kunganamnet Blot-Sven kunde ej *ensamt* påräkna att hos de *kristne* ega en god klang. Hos dottersonen var det ej ensamt, utan förenadt med glansen af många engelska konungars minne. Förrän Stenkilsätten utdött 1128 el. 29, hade Blot-Svens söner ej kunnat anse värdt att återkomma från det land, der de fått skydd. Efter Sverkers val, hvem undrar att dessa kun-

gasöner, om än ej för egen arfsrätt, dock för en svensk kungs dotterson och deras systerson, framträda inom täflingsskranket vid Upsala högar?

När vi nu se i det gamla svenska kungliga baneret ("S:t Eriks banér") 3 kronor — 2 och 1 — och slå upp *John Speads History of Great Britaine*, tr. år 1632, och se der urbilden, ytterst noggrannt kopierad i vårt riksvapen, sådan den bars redan i 7:de seklet framför Redevold, k. i Ostangeln, och sedan svajade öfver Edmund d. Heliges och hans ättlingars hufvuden, ja, sådant det ännu höjdes af Wilhelm den röde och Henrik I, månne ej deraf framgår ock en belysning öfver *Eatvardar sun* och hans origines? Kanske ej *alla* skola *alltid* anse att 2 leoparder i K. Knut Erikssons sigill blott vore någons fria fantasilek, emedan våra kungar då ännu ej skulle haft ättemärken, ehuru man så haft i sekler i de utländer, vi alltid plägat apa? I den stund dylik *sannolikhet* genom nya upptäckter håller på att bli *sanning*, så påminnes att 2 leoparder voro Emund d. Heliges vapenmärke *).

Ännu ett förhållande må påpekas: Den *från England inkomne* Upsalabiskopen Henrik, som med Erik Eatwardsson sedan delade helgonäran, invigde 1156 domkyrkan i G. Upsala, "*sedan kon. Erik fullbordat den*", säger Rhyzelius, "hvilket under hans företrädare" (d. ä. under åren närmast *före* det antagna begynnelseåret för Eriks regering) "icke så alideles kunnat' ske." Om denna kyrkas *engelska* anordning se Brunius (Konst-ant:r under en resa, etc., 1849, p. 419).

---

*) Rörande sannolikheten af ett val till Sveakonung af en lågättad man, som ej heller i svärdet bar sina anor, hänvisa vi till Strinnholms yttrande (III, 74) (der han bemärker Saxos underrättelse att Sverker ej skulle varit sonson af K. BlotSven och son af en Kung Kol):

"Från denna (Saxos) okunnighet — — och derifrån att BlotSven "och Kol såsom konungar icke varit af Westgöterna erkända, kommer "väl också det, att han låter Svearne, då dessa icke ville antaga den dan-"ske Magnus, välja till konung öfver sig en införding af *ringare eller "medelmåttig börd, ett förhållande, som strider mot tidens hela "anda och karakter i den Skandinaviska Nordens historia; lika-"litet, som andra Germaniska häfder känna, att folket korat "till konung öfver sig en man, som icke varit af konungaböra "eller eljest storättad och med konungahus beslägtad eller åt-"minstone af stor magt och stort namn eller lysande bedrifter.*"

Huru detta på k. Sverker I har sin tillämpning, utan att Saxos omdöme om hans anor behöfver få namn af okunnighet, se här nedanför i (3) *Kol* och lit. H. HACK, *ättens härkomst*. Det måste emellertid icke mindre hafva sin tillämplighet på Erik d. Helige, denne "bondeson", som har en kungadotter till moder, utan att man derföre behöfver söka den hittills gällande utvägen att förklara hans fädernebörd.

Strinnholms yttrande om k. Erik d. Heliges *skandinaviska* härledning, utom från Blot-Sven, må här ingå såsom värdt att i frågan *väl* begrundas: "Genealogerna vilja väl veta, att Erik d. Helige leder på [far] mödernet sin ätt från Knut d. Heliges dotter Cecilia; hon skall nämligen med Götahöfdingen Erik *) äfven haft en dotter af namn Adla, som förmäld med Thord Bonde, födde sonen Jedvard Bonde, hvilken genom sin gemål Cecilia, k. Blot-Svens dotter, var fader till k. Erik d. Helige. Efter Suhms beräkning har Knut d. Heliges dotter Cecilia varit född omkr. år 1085; huru hon således, som först mot slutet af XI årh. eller vid 1100 varit giftvuxen, kan hafva varit *mormoder* till Erik d. Heliges *fader*, då man vet, att Erik d. H., som vid sin död 1160 efterlemnade en redan då fullvuxen och trolofvad son Knut, i sådant fall sjelf ej gerna kan hafva varit född senare än år 1120 el. 1125, blir något svårt att reda, äfven om man antager att Cecilia varit född något före den af Suhm uppgifna tiden. Slägtregisterna för de äldre tiderna synas af våra ättelängdsförfattare i många fall vara uppgjorda på måfå, utan någon särdeles omhugsamhet; ty det hade här eljest varit lätt att, med ledning af Saxo och annalerna, utforska egentliga tiden, då Cecilia föddes, och deraf inse, minst sagdt, äfventyrligheten, att, åtminstone genom de uppgifna lederna, göra henne till stammoder för Erik d. Helige." — Vi påminna härvid, att man ej kan uppflytta Cecilias födelseår 1085, likasom ej nedflytta det. Fadren dödades d. 10 Juli 1086. Yngst var hans dotter Inger, som blef g. m. Folke Jarl och derigenom Folkungarnes stammoder. Brodren Carl d. Danske, grefve af Flandern, uppgifves bestämdt född 1084 och k. Knut och grefve Roberts af Flandern dotter Adela blefvo förmälda 1083, enligt Suhms utredning, H. af D. IV: 630, ej motsagd af någon. Se Saxo ed. P. E. M. p. 974. — Tillika veta vi, att då Blot Sven dog 1082 eller 4 år före S. Knuts död, k. Blot-Svens dotter Cecilia *måste* varit äldre än

*) Kanske må vi här erkänna vår tanke om den Götafurste, Erik Jarl, som man velat upphöja till k. Erik d. Heliges *farmors far*. Han blef 1131, såsom förut ***Gothorum præfectus***, en ***Falstriæ præfecturæ Vir***. Och 1131, efter Knut Lavards mord i Harrestad skog, der både Erik och Cecilia då befunno sig, upphörde Magnus Nilsson att såsom ***Rex Gothorum*** behöfva en ***præfectus Gothorum***, — ty ej vistades Magnus längre i Götaland. Erik var således en dansk herre, danska kungens måg, ***götisk vicekung*** den korta tiden, då en ***dansk kungason*** var Götarnes, åtminstone ***Westgötarnes kung***. Vi förskjuta således äran, att om denne Erik Göta höfding var E. B. Absalons morfar, räkna svenska blodsdroppar i den stolte erkebiskopen.

k. Knut d. Heliges dotter, — således var Erik d. Heliges *mor* äldre än hans *faders mormor*. På denna punkt står ännu vår genealogi! På sådan grund hvilar Erik d. Heliges nu erkända nordiska anor. Någon med verkligt studium kan således ej upprepa Erikska ättens *Bonde*-ursprung i den vanliga meningen, om den också i officiel akt blifvit godkänd af Gustaf III. Se B. Lex. n. f., 2 B. *Bonde*.

När vi erbjuda en urkund med så stora inre och yttre kriterier på trovärdighet, som Rastedskrönikan, vittnande att en krigarskara *), deribland *Irländare* voro den namngifvande mängden, kort före 1134 vållat en Upsalabiskops flygt för lifstiden, dervid hela domkyrkans inventarium synes undanfördt; när vi erbjuda en slägt med namnet Edward, förande samma insignier, som en kunglig Edvardsslägt i *England* förut; när vi kunnat erinra om den förbindelse mellan den engelska kungaslägten och den gamla Sveakungarnes slägt, som måste uppkomma derigenom att medlemmar af den ena uppfostrats hos den andra, och när vi jemte detta allt kunna framhålla Strinnholms omdöme om "tidens hela anda och karakter" vid fråga om nya kungaval, så motse vi det erkännande, att *vi erbjudit en tråd, hvilken den framtida forskningen ej bör låta falla ur sin hand.*

4. KOL, k. blot-svens son, en af k. sverkers föregifne fäder.

Att *k. Blot-Svens* yngste son hetat *Kol* (Chol), är allt hvad kronisten från 1320 om honom upplyst. Då kungalängderna sedan fingo en *kung Kol, Sverkers son*, åt hvilken plats skulle inrymmas, visade sig mycken osäkerhet, hvar man bäst skulle insätta honom i svenska kungalängden. De fleste ställde *k. Kol* näst *före* k. Sverker såsom både hans *fader* och *företrädande konung*. Det senare är *uppenbart emot all historia och mot Saxos otvetydiga yttrande.* Då likväl den hypotesen i längre tid gjort sig gällande bland alla våra häfdatecknare, torde en större utförlighet vara nödig, om någon rättelse skall kunna åstadkommas.

I nordiska mythen framträder Hejmdal såsom son af *nio mör*. I vår historia kunna vi sägas ha en kung, son af *nio män*. Denne kung är den förste af *Sverkerska ätten*. De 9 män, hvilka hvardera anförts såsom k. Sverker den gamles fader, äro:

*) Att sådana härfärder, för att åt en högboren eröfra en tron, hörde till tidens ridderligheter, behöfver ej erinras. Hvem minnes ej Jarlen Carl Sunesons privatförsök i den vägen ej lång tid derefter till förmån för Magnus Blinde? Se nedanför Lit. H. HJUL, *Carl och Ulf Sunesöner*.

1. *Kung Kol, son af Svealandets kung, Blot-Sven;*
2. *Kol, son af samme kung, utan uppgift att han inne haft sin faders värdighet;*
3. *Erik Årsäll, med sitt kungarike vid Kalmar:*
4. *Baro Cornubiæ eller Cornuba, son af Kol, Blot Svens son;*
5. *Cornica;*
6. *Corimbus;*
7. *Kol, en Östgötisk hednakung, som på gamla dagar lä sig döpa, son af Ketil Okristen;*
8. *Grefve Hacke i Köninge i Westergötland, kommen frå Ryssland;*
9. *Grefve Hacke i K. i Westergötland, kommen frå Tyskland.*

Här må kritiken vara påkallad, ty säkert är, att Sverke blott hade *en* fader. Utredningen, hvem denne verkligen var hörer till lit. H. ätten *Hack*, dit vi hänvisa den, som ej blan 1—7 tror sig fortfarande finna Sverkerska ättens stamfader

(1) *Är konung Kol, son af Svealandets kung Blot-Sven k. Sverkers fader?*

Först må vi uppställa ett vittnesbörd af en erkänd auk toritet från samma sekel, neml. Saxo (som lefvat i k. Wal demar den stores hof, der drottningen, som så förtjust der samtida historikern Sven Åkeson, var k. Sverker I:s styf dotter) skrifver klarligen:

Sveones Sverconem quendam, *mediocri* inter Sveones loco natum, regem constituerunt, non quod illum tantopere diligerent, sed quia externi hominis imperium recusarent, cervices indigenam ferre solitas peregrino duci submittere formidantes (Lib. XIV).

Sveonerna utropade till kung en viss Sverco, född i en iblan Sveonerna såsom medelmåt tigt förnäm ansedd ställning icke derföre att han var den så öfvermåttan kär, utan der för, att de ville skjuta ifrå sig en utlännings herrskar magt, bäfvande för att under en utlänning sträcka nackar hvilka blifvit vande att böj sig under inhemska män.

Sveoner betyder hos Saxo *Svenskar*, ehuru han visst e noggrannt skiljer Sveones & Gothi. Vi ha redan anmärkt att han ej nämner Erik IX:s namn, utan synes såsom en trogen vän till Sverkerska huset, ej vilja känna det *de facto* tillvarande kungarike, hvilket ett uppror brutit ur Sverker ska dynastiens hand. En *locus mediocris*, då fråga är om en

som blifvit vald till kung, kan ej afse börd *af en kung*, vare sig i ett större eller mindre rike, ej heller af en *bonde*, såsom Erik IX:s fader sades vara i Svealand. En grefve, baron, riksföreståndare o. d. kan väl närmast i den tidens föreställningssätt anses åsyftadt.

Skälet till Sverkers val låg således i hans ställning såsom inhemsk, derigenom ansedd för Sverige förmånligare, än k. Magnus Nilsson genom sin ställning, som utlänning. Denne Magnus var väl en svensk konungs dotterson; men han var den då lefvande danske kungens son. Då Magnus säkerligen, utan att sky något medel, eftertraktade danska tronföljden, kunde sjelfve Westgötarne, som påyrkat, kanske genomdrifvit hans val 1129, frukta att Sverige skulle af honom behandlas såsom ett danskt lydrike, hvilket kunde af danska krigare förtryckas. Invecklad uti ett inhemskt krig i Danmark, der k. Magnus gjort sig ytterst förhatlig såsom den älskade Knut Lavards mördare, kunde han då mera ej föra svenska spiran till något Sveriges gagn. Den lades derföre i Sverkers hand, som sannolikt då redan vunnit den senast döde Sveakungens gemål till sin maka.

Om Blot-Svens son Kol varit kung, skulle den kronist, som kände att Blot-Svens *dotterson* blef kung, ej vetat tilllägga *sonen* en dylik äretitel? Om denne Kol varit kung, *när* och *hvar* skulle han regerat? På frågan *när*? svarar Dalin raskt: Det var från 1134, då Magnus Nilsson ej längre kan räknas som vår kung, till Kols död 1138. Dalin låter nemligen sina (S. R. H. 2 D. p. 77) föregångare i 17:de seklet lära sig, att Kol, Blot-Svens son, Sverkers fader, blef af denne sin son omvänd i en ålder af *inemot* 90 *år*. Således var Kol, Blot-Svens son, född omkr. 1047, eller 32 år förrän Blot-Sven uppträdde, och var öfver 80 år, då Magnus Nilsson fick i honom en efterträdare. Huru rimlig är icke Saxos berättelse, jemförd med denna!

Frågan *hvar* Kol skulle regerat kräfver en utförligare utredning.

Våra häfdatecknare ha redan längesedan lemnat drömmen, att Sverige haft af ålder en "Enekonge", såsom Norge fick före 880 och Danmark vid nämnde tid, och tala nu alla om *flera riken* och *flera kungaserier;* men man synes alltför länge låta detta ur-tillstånd fortfara, med fylkes- och landskapskungar, utan att anse möjligt att närmare bestämma sin mening om den tidpunkt, då detta urtillstånd för hvarje riksdel försvinner. Det är ju tydligt, att den Erik Segersäll, *som "intog Danmark"*, väl må förut eller sedan ha lagt *småkungarne i*

Sverige under sig. Det är ju tydligt, att Olof Skötkonung är herre både öfver Svea och Göta rike samt åtminstone Wärend i Småland, då det väl varit svårt för en småkung att försvara sig mot en så mycket väldigare herre. Det är ju tydligt att hans söner ärft hans riken, om ock dessa under senare strider tidtals åter häfdat sin gamla rätt af egen kung.

Om man utan förutfattade meningar vill mottaga det, som påtvingar sig en uppmärksam läsare af urkunder, skall man t. ex. bemärka, att ej erkebiskopen i Hamburg vid stiftsindelningen lärer förbisett *riksgränser* vid bestämmande af *stiftsgränser*. — Adam af Bremen skiljer tydligen*) *Birca* eller den residensstad, hvarunder Östersjöns öar också hörde och dit en bisk. Johannes**), kallad Hiltinus, blifvit sänd af erkebiskopen, från *Sigtuna*, eller den residensstad, som anvisades bisk. Adalvard d. y. Mellan dessa båda stift låg Adalvard d. ä:s stift med residensstad i *Skara*, omfattande *begge* ***) Götalanden. Ofvan Svealändernas stift låg det stift, dit biskop Symon sändes af erkebiskopen: hans stiftfolk kallas Skritefingi. Fyra äro alltså stiften på den svenska kontinenten i 11:te seklet; och *flera* än fyra konungariken lära vi således knappast der kunna antaga i början af det 12:e. Vi kunna t. o. m. stadna vid tre, då bisk. Symons "Skritefingi, Helsingi och Wermilani" säkerligen ej haft en serskild kung i en tid, då man af en sådan fordrade mera än af en stamhöfding. Vi träffa också vid denna tid en Westgötakung, en Upsalakung (Blot Svens och Stenkilssönernas samtidiga troner) samt en kung öfver den trakt, der k. Sigurd

---

*) Gesta Hammaburgens. Eccl. Pontif. L. IV, ed. Lappenberg (*Pertz*, Monum. Germ.).

**) Enligt en gammal urkund hos Langebek (S. R. D. 3. 251) har under en biskop Johannes' tid episcopatet blifvit flyttadt från Birca till Linköping, ett förhållande, som af Reuterdahl ej kan redas. Om vi emellertid beakta källornas tydliga uppgifter, finna vi *ett* Birka, på Adami tid så ödelagdt, att ingen mera der kunde finna erkebiskop Unnis graf, beläget midt emot Jomsborg ("*Birca*, contra civitatem Slavorum opposita respicit *Juminem*"), enligt vår tanke Ansgarii Birka, och *ett* Birca, på samma tid blomstrande och rikt, så att bisk. Adalvard der kunde efter en enda messa få 72 mark i offer ("non longe ab eo templo, quod celeberrimum Sueones habent in cultu deorum Ubsala dicto". — Uppgiften om episcopatets flyttning blir ej besynnerlig, om man beaktar denna ortsskillnad mellan de begge köpstäder, hvilkas gemensamma nomen appellativum af latinskrifvande utlänningar gjorts till nomen proprium, hvarigenom de förvillat — möjligen sig sjelfva, troligen afskrifvare och säkerligen forskare.

***) Reuterdahls konjektur *utrique* för *ubique* är af den utaf Lappenberg följda handskriften bekräftad.

Jorsalafarare, landstigen vid Kalmar, härjade och upptog böter för hedendom och renegat-brott af Blotaren Erik Årsäll, hvarefter Virdar och Smålänningar ej längre vågat öppet öfva hednisk kult. En *fjerde* kung i 12:e årh. tillåter hvarken historiens bokstaf eller anda att antaga. Man har identifierat nämnde Erik, som lefde blott 10 år före Sverkers tronbestigning, med Kol, Blot-Svens-sonen; men den isländska saga, som uppger detta, saknar allt stöd från annat håll för denna utan minsta skäl anförda uppgift. Icke heller är möjligt att antaga, att en Blot Svens son kunnat från Stenkilsättlingarne återtaga Sveatronen så i tysthet, att det af ingen sagoskrifvare eller kronolog blifvit uppmärksammadt.

Vi ha antydt huru en *kung* Kol fick sin plats i kungalängderna före kon. Sverker. Stor osäkerhet rådde emellertid i denna anordning. I kungalängden i S. Rer. Sv. I. n. XI har en Coll sin plats mellan Knut Eriksson och Sverker II, men får der tillägget: *Blotsvens filius.* Sverker I:s far eller åtminstone farfars son skulle alltså ha regerat näst före samme Sverkers sonson! Andra upptecknare af kungaserier kände ej den för oss historiskt visse motkungen omkr. 1167—69 mot Knut Eriksson, men ville dock ge plats åt det anträffade kunganamnet. Då insattes han der man minst reda hade på kungaföljden, eller *näst före* Sverker I. Deraf föddes tydligen tanken, att Sverkers företrädare var Sverkers fader. Vi ha ett liknande exempel i Knut Länge, kallad Johansson, emedan han i en kungaserie blifvit insatt näst efter Johan Sverkersson och sedan, i stället för till Eriksätten, räknad till Folkungarne, emedan en hertig Johan Folkunge *kunnat* ega en son af Knuts ålder.

Saxos intyg om konung Sverkers *icke*-kungliga börd anse vi således icke af de gamle langfedgarne vederlagd.

(2) *Är Kol, Blot-Svens son, men icke efterträdare på kungatronen, k. Sverkers fader?*

Fastän vi neka en *kung* Kol före Sverker I:s tid, så erkänna vi att en *kungason* Kol före nämnde tid är en historisk person, men om vi ej få i namnen Cornuba och Cornica se epitheter, som tillhört kungasonen Kol, så nödgas vi erkänna, att vi ej om denne känna mer, än kronisten af 1320 oss lärt, eller namnet. Se n. (4), (5) och (6).

(3) *Är Erik Årsäll med ett Kungarike vid Kalmar, vare sig en Kung Kols synonym eller ej, K. Sverkers fader?*

Erik Årsäll är en *historisk person,* om hvilken både Snorre Sturleson och våra Konungalängder lemnat oss upplysningar. Den förre är klar, de senare förvirrade och hafva visat sig

förvirrande. En kungalängd insätter detta namn mellan Erik Segersäll och Olof Skötkonung, förklarande Erik Årsäll vara den enes son, den andres far. I de flesta konungalängderna saknas han. En Isländare skref, som vi förut nämnt: *Colr Blot-Svens sun, han kolladu Sviar Erek Årsœla,* en förblandning, den vi antaga föranledd af den för Isländarne bekanta omständigheten att både Sven och Erik voro *blotare*, den förre 45 år före den senare. Sturleson (Sig. Jors. Saga 27 Cap.) meddelar hvad vi ofvan anfört, att en konung Erik Årsäll regerade, der Sigurd Jorsalafarare till kyrkotuktens upprätthållande härjade och uttog böter (1500 nötkreatur) vid Kalmarne, året före den *stora* solförmörkelsen i Sigurds tid eller 1122 *). Reuterdahl yttrar med fog (K. Hist. I. 437): "*Att Sverker varit Kols eller Erik Årsälls son och Blot-Svens sonson, beror på oklara uppgifter, hvilka, i sig sjelfva icke fullt sammanstämmande, blifvit genom gissningar förenade*". Hvad platsen i konungalängderna bevisar, ha vi påpekat.

(4) *Är en Baro Cornuba eller Cornubiæ K. Sverkers fader?* — Än förklaras Kol vara Sverkers farfar och Cornuba hans far **), än anses *Kol* ha blifvit i stället för *Årsäll* kallad *Kornuf*, ***) som skulle betyda *Kornrik* — se n. (5).

Man kan ej annat än förundra sig, att när en enda afskrifvit dylika barnsligheter, så gå de, utan fara att bli utmönstrade, ur den ena rikshistorien i den andra.

E. M. Fant tillkommer hedren, att när han i S. R. S. T. I, anfört ur k.-längden n. V "Sværkir — — Cornubæ filius", hafva helt förnuftigt tillagt i en not: "*häraf kan en hvar lätt komma att tro, det Sverkers fader var en engelsman, enär Cornuba, Cornwallis, är ett landskap i England.*" Ericus Olai

---

*) Om repressalier å Eriks sida förmäles intet. Man har tyckt sådant illa vara och för en sådan svaghet klandrat — k. Inge II. Strinnholm erkänner sig känna ställningen alltför litet för att instämma i klandret. Vi anse det tydligt, att konung Sigurds krigståg ej nådde gränserna för kon. Inges rike. Sverker har utan tvifvel lagt detta Östrike (efter den af Östgöterne, enligt Olaus Petri, utvalde Ragvald Knaphöfdes död?) under Götariket, då det gamla Birkastiftet föll under Linköpingsstiftet, hvarandras grannstift i Adami dagar. ("*Ostrogothia protenditur juxta mare quod Balthicum dicitur, usque ad Bircam*".)

**) K. längden bland Bilagorna till W. G. L.; K. L. n. VI & VII; Ericus Olai.

***) Vill man af Cornuba få ett annat namn än det geografiska, så synes man väl rimligare kunnat låta den latinska ändelsen leda sig till medeltidslatinen, der namnet Corniba kan ange ungefär detsamma, som Sven Ottos tillnamn Tjufveskägg: c. barba furcata, Corniba = Hircus: Barbas prolixas tanquam cornibæ ventilantes. Du Cange.

hade redan gifvit en flugervisning genom att kalla *Sverker* en *Nobilis utpote filius Baronis Cornubæ.* Engelska historien känner en Comes Cornubiæ Gudmundus 1290, hvilken af sin kung kallas Consanguineus. Med de skäl vi funnit för antagandet, att Blot-Svens barn undanfördes till samma land, från hvilket Emund Jernsidas små söner sändes till Sverige, antaga vi rimligast, att Kol, Konung Svens son, är baronen af Cornwallis och att, när man antagit, att Sverker I:s fader hetat Kol, steget var lätt till uppgiften att Sverkers fader var en Baro Cornubiæ. Mot antagandet af Sverker som sonson af en svensk kung ha vi redan anfört våra skäl. — Lagerbrings hopläggning af Kungalängdernas *Kol* och Braheska slägteböckernas *Grefve Hacke* har af honom ej vidare motiverats.

(5) *Är en Cornica k. Sverkers fader?* Livius känner en vapenprydnad, kallad Cornica. Om i någon äldre anteckning de gamle sett t. ex. Baro Cornuba kallad *cum cornica,* likasom Platen-Braheättens stamfader fick namn af sin Plata, (*Eques cum plata*), kan på detta sätt misstaget uppkommit att kalla en person Cornica, helst under sökning efter namn åt K. Sverkers fader. I medeltidslatinen betydde *cornicare* gifva tecken med jaghorn. "Canes *cornicando* ad se vocavit".

Dalins tal om Kol, — Erik Årsäll i dopdrägt, som skulle kallas *chor*-drägt och skrifvits *cornica*, hopställdt med berättelser om Sverkers hedniska far, f. d. Svensk Kung, som döpes och dör 1137, torde ej här behöfva vederläggas mer än *Kornuba* = Kornuf = *Cornica* = *Kornrik. Personnamn* har säkert Cornica aldrig varit och må saklöst ur alla kungaserier och stamträd borttagas.

(6) *Corimbus?* — Om detta ej är en felaktig läsart, vare sig af *Cornuba* eller *Cornica*, så är äfven detta tydligen latin. Då *Corimbata* betyder *skepp* hos Isidorus, kan Corimbus ha betydt ett större slag af dylika skepp i en vikingsflotta, hvaraf vikingen fått vedernamn. Möjligen har en gammal urkund haft *Corinius*, som blifvit illa läst af en afskrifvare. *Corinius* betyder i en af Englands äldsta annaler *en som bor i Cornuba.* Om *Cornuba, Cornica* och *Corimbus* afse *Blot-Svens son Kol* eller Ketil Ochristens son Kol eller *Sverkers fader grefve Hacke* torde emellertid länge blifva outredt.

(7) *Är Kol, Ketil Ochristens son, en Östgötakung, Sverkers fader?* — Denne Kol är en traditionens gåfva, från Olai Petri dagar införlifvad med häfdateckningen. Olaus Petri skref "Kättil en ochristen man, hade en son, som heet Kol; han blef christen i sin ålderdom och han hade en son som heet Kornicke och han var K. Sverkirs fader." Messenius (Theatr.

nob. Sv.) stadnade ej med detta vetande, utan skref: Catillus Dominus Kinniæ, erat paganus, qui tribus annis ante mortem suam descendit in tumulum . . . Hic genuit Kool paganum, qui Kool decrepitus captizatus est per Filium suum Kornika, fundatorem eccl. Kaga prope Lincopiam . . . Hujus Kornikæ filius fuit Sverkerus rex senior". — Allt detta må nu gälla för hvad det kan; men att denne Kol tillhör vår kungalängd och abdikerat till förmån för sonen Sverker, måste vi förneka, af vördnad för Saxos auktoritet och af brist på alla historiska skäl, Kol må hafva varit Blot-Svens eller Ketil Ochristens son, han må ha varit en Svearikes thingnarman eller en Östgötakung.

Mellan 1080-talet och 1130-talet, eller under 50 år låter man vanligen, i denna fråga, lika många leder, som annars beteckna ett sekel, blomstra. Se här:

Blot-Sven.	Ketil, Præses Kindiæ.	Ketil, hedning.		Blot-Sven.	
Kol.	Kol.	Kol,	Magnater i Östergötland.	Kol eller Erik Årsäll.	Cornuba,
Cornuba de Osgocia.	Corimbus de Osgocia.	Cornica.		Sverker.	Sveno senior.
Sverker.	Sverker.	Sverker.			(Sverco? senior.)

Vi skulle tro att *familjens stamtafla,* som gör Sverker till Westgöte, slutligen undantränger främmande annalisters sins emellan så stridiga gissningar, der likväl sannolikheten är större för de längder, hvilka ge Sverker anor från Östergötland — der kungar då länge ej funnits till —, än för de längder, som tillerkänna honom en farfar, som varit, ja äfven en far, som föregifvits hafva varit Svea rikes kung, eller den längd, som gifver honom till fader en blotande kung i Kalmarriket knappt ett decennium förrän Sverker, gift med en Svealandets enkedrottning, blir Sveriges kung.

Frågan om den *Westgötiske grefven Hacke,* eller på den tidens latin *Haco,* tillhör kungl. Sverkerska slägthistorien, hänvisa vi till lit. H. *Hack ätten,* och vilja här blott nämna, att ej strid kan uppstå, då man förklarar både den *tyske* och *ryske grefven* vara *samma person,* så att de nio fäderna tydligen reducerats till 3. Striden kan blott qvarstå med sin fråga: Var Svea-kungen Blot Svens af urkunder kände son *Kol,* eller en Östgötahöfdingen Ketils af sägner kände son *Kol,* af hvilka endera må kallats Coriniern, Baronen till Cornwallis, riddaren med det förgyllande hornet m. m., eller var westgötiske grefven *Haco* k. *Sverker* I:s fader?

5. UNDERSÖKNING OM K. BLOT-SVENS EGEN HÄRKOMST.

Vi ha sökt utreda frågan om "*k. Svens barn.*" *K. Sven* sjelf hör ej till vårt område, då vår historia är — "våra konungars." Men k. Svens *härkomst*, som hör till frågan om *Ulps Ducis Galla härkomst*, är en fråga för oss.

Kan denne kung Blot-Sven, som regerade i Sverige, då Lunds domkyrka grundlades, då diplomernas antal börjar ansenligt ökas, då våra äldste skandinaviske författares föräldrar kunde lefva, — kan han verkligen vara ett *hittebarn på historiens fält?* Vi tro det icke.

I alla våra rikshistorier läses, att denne upprorsstiftare mot den kristne kung Inge I var *broder till k. Inges drottning.* Vidhålla vi detta så enhälligt godkända vittnesbörd af Hervarasagan, så torde vi finna tråden för Blot-Svens härkomst och förhända derigenom nyckeln till förklaring af det oväntade, att en "högättad man," — "den rikaste mannen i Svithiod" framstår såsom hedning så lång tid efter k. Erik Segersälls och k. Olof Skötkonungs dop, k. Anund Jakobs och k. Stenkils kristliga regeringar.

Vi läsa hos Saxo p. 230 i Stephanii och p. 616 i P. E. Müllers edition:

Duxit Nicolaus Margaretham, patre Ingone, Sveonum Rege, *matre vero Helena* natam.	K. Nils tog Margareta till gemål, hvilkens fader var Svearnes kung Inge, *men* hennes mor var *Helena.*

I S. R. D. T. II, p. 161 och T. VI, p. 42 nämnes k. Inges gemål *Helena* såsom moder till *Christina,* Knut Lavards svärmoder; men mera förtroende synes följande urkund förtjena, hvilken Henr. Ernsthius införde i sina anmärkningar till Vetus chron. Eccles. Lundensis cap. 6, — en stamtafla, meddelad honom af Stephan. Johannis Stephanius, kallad *Genealogia Ingeburgis:*

Sic Ingo Rex Sveciæ genuit, ex

Ragnilda	*Helena*	
Christinam, quæ nupserat 1:o S. Erico *), 2:o Jarislavo s. Waldemaro, *Rutenorum Regi* *).	Margaretham, quæ nupserat Nicolao, Regi Dan.	Regnold.
Ingeburg, quæ nupserat S. Canuto.	Magnus.	Ingritha, quæ nupserat Henrico Skatteleder.
Waldem. I.		

*) Att rörande den till Ryssland komna dottren af Inge I misstag kunna spå-

"Detta slägtregister," skrifver Lagerbring, "hålles före vara ganska gammalt, och bekräftas af det, som säges i St. Ragnhilds grafskrift hos E. Benzelius i hans notæ till Vastovius. Det synes uppgjordt i den sistnämnda ledens — k. Waldemar I:s tid."

Jemte denna urkund bonæ notæ ha vi att framhålla en urkund optimæ notæ, ett elfenbenskrucifix, hvarpå läses:

— — qui me cernit pro *Helena Magni Svenonis regis filia* Christum oret . . . me sculpserat rogatu *Helenæ*, quæ et *Gunhild* vocatur — —

— — den mig ser, bedje till Christus för *Helena konung Magnus Svens dotter* — — — mig arbetade på begäran af *Helena*, som ock heter *Gunild* — — —

Krucifixet förvaras än i k. danska Museum (Molbechs Aarb. I: 22). Vi citera efter Erik Pontoppidans Marmora Danica. Det är allmänt kändt, att *Magnus Sveno* betyder *Sven Estridsson*. Sådana dubbelnamn voro då mycket brukliga. — Suhm har utan tvekan (IV: 466), efter Langebeks noggranna utredning af kung Svens äktenskap, förklarat att Gunhild, som 1051 blifvit enka efter svenske konungen Anund och snart derefter blifvit k. Sven Estridssons gemål, i nämnde äktenskap född, jemte sonen Sven, en dotter, som bar sin moders namn *Gunhild* jemte det kristna namnet *Helena*.

Men, frågar någon, huru har, med det meddelade ljuset från permbref och elfenben, någonsin en ovisshet kunnat upp-

---

ras, kan ej användas att väcka misstro rörande genealogiens rigtighet i fråga om personer, hvilka stannat i Skandinavien. Genealogien ger sjelf sin ovisshet tillkänna rörande den ryske furstens namn. Saxo har deri ock gjort misstag. Det är hvarken Jaroslaw eller Wladimir, utan Mstislaw I, Wladimirs son och Jaroslaw I:s och Ingegerds, Olof Skötkonungs dotters, sonsons son, som afses. Misstagen rörande de i Skandinavien förekommande äktenskapen kunde i Waldemar I:s tid svårligen bli så stora hos den, hvilken satte sig före att uppskrifva kungamodren "*Ingeborgs genealogi*". Visst kan ej S. Erik ha varit gift med en dotter af k. Inge I, men detta uppenbara misstag synes bättradt genom ett nytt. Man läter neml. S:t Erik gifta sig med dottren af en dansk prins Björn Jernsida och en i "Genealogia Ingeburgis" okänd dotter af k. Inge I, Katarina (Knytlinga-Sagans uppgift), der man lär haft för sig ett *K*, som en ansett betyda *Ch*ristina och en annan *C*atarina. Vi tro helst på den inhemska utskriften. Att antaga tvenne med namnet S:t Erik i denna tid, har man med skäl funnit betänkligt, och behöfs ej, då hela misstaget tydligen uppkommit deraf, att både *k. Inge I* och *k. Inge II* haft en dotter *Christina*, hvilken *senare* flera med skäl ansett som S:t Eriks gemål. Strinnholm tviflar, men anser frågan oafgjord. Var skillnaden blott att k. Erik IX:s gemål var dotter af en svensk k. Inge II, i stället för en svensk k. Inge I, så blir misstaget hos förf. till förestående Geneal. Ingeburgis lättast att förklara.

stå rörande Blot-Svens härkomst, än mer, en visshet, att man derom ingenting visste, sedan Peringskölds genealogi ej längre lät sig upprepa?

Vi svara: Vördnaden för de Isländska sagorna, jemnförda med inhemska, äfven vida äldre, urkunder, har här, såsom så ofta, förbryllat våra forskare. I Hervarasagan stod äfven att k. Blot-Svens syster hette *Mö*, eller, såsom somliga skrifva, utan att öfversätta, *Mär*. I Soph. Brahes slägtebok står att en Hacke (k. Sverker I:s fader), född af grefveslägt, kom till Sverige och fick en *Jungfru*. Hittills ha vi deri sett en underrättelse, att han blef gift med en förut ogift qvinna af hög börd, hvilkens namn man ej kände; men vi kunna ej vara visse, att ej en utländning der en dag hemtar den upplysningen, att k. Sverkers moder hette *Jungfru*, och om vi än förut hade haft flera gamla inhemska uppgifter om moderns namn, så skulle då hela skaran af våra häfdatecknare snart börja afskrifva hvarandra, att Sverkers fader, jemte "*Jungfru*," som var Sverkers moder, hade förut eller efteråt haft den makan, hvilken våra inhemska källor uppgifvit såsom nämnde konungs moder. Så har det åtminstone gått med k. Inge I. Inhemska genealoger, hvilka blott kunde uppgifva k. Inges ättlingar i 3:dje led, kände som hans gemåler endast *Ragnild* och *Helena*, vetande att dela hans barn mellan dessa 2 makar, men när en Isländare blott hört den ena nämnd såsom mö, ett föröfrigt *alldeles okändt qvinnonamn*, så uppstod strax ljuset, att detta var en tredje gemål, om hvilken man i Skandinavien ingenting visste i danske k. Waldemar I:s tid, oaktadt hon var en svensk konungs syster, men det, hvilket en säkerligen vida yngre sagoförfattare på Island trott sig veta, blef afgörande. K. Blot-Sven blef så "utan fader och utan moder och utan slägt."

Vi få dock tacksamt erkänna, att en ljusning visat sig, som, om inskriften på det ofvannämnde krucifixet dervid ihågkommits, skulle redan skaffat hittebarnet Blot-Sven af historien kända föräldrar. Vi få här anföra ur Strinnholms Sv. F. H. III: p. 53, uppmärksammadt hos Königsfeldt p. 152, not. 51: "Att Inges gemål hetat Helena — — underrättas vi af (5 källor nämnas). — — Men ingenstädes förekommer något om hennes härstamning och börd, hvilket gör sannolikt att hon, — — "*är densamma Mö, som i Herv.-S. säges hafva varit Inges gemål och syster till Blot-Sven;*" och förut p. 22: "I Herv.-S. heter k. Inges gemål Mär (Mö). Om hennes och hennes broder Svens börd nämnes väl ingenstädes något; men att de hört till de stora mägtiga slägterna i

landet, kan med någorlunda visshet slutas såväl af den nära skyldskap, hvari de kommit till kungahuset, som äfven deraf, att Sven sedermera blef tagen till konung." Königsf. har: "Strinnholm förmoder att Helena, nævned af Saxo . . . etc. . . . er densamme som i Herv.-S. kaldes Mær." Att en härkomst, dömd af kyrkan såsom skamligare än otukt, kunnat vålla både Saxos och andra krönisters tystnad i detta fall, kan man väl drista yttra, äfven då man ej kan anföra någon, som så sagt förut.

Vi träffa i historien ej mindre än tre i senare hälften af 11:te seklet lefvande nordiske kungasöner med namnet Sven, alla ättlingar af den Sigrid Storråda, hvilken i sin tid var Sveriges rikaste qvinna. Bland desse ha vi säkerligen att söka den k. Sven, som i Herv.-S. säges varit "i Svithiod hin rikasti madur." De äro:

(1) *K. Sven Estridssons enda äkta son, Sven,* född i äktenskapet med Gunhild, dotter af norska länshöfdingen Sven Jarl och Holmfrid, Sigrid Storrådas dotter med k. Erik Segersäll, hvilken *Sven Gunhildsson* således är både dotters sonson och dotterdotters son af Sigrid Storråda; (2) *K. Sven Estridssons oäkta son, Sven,* som dog 1104 på färden till Viborgs ting, der han skulle hyllas som Danmarks kung, Sigrid Storrådas dottersons son; (3) Den *Sven, "danska kungens son"* (enligt andra krönister: *broder*), som stupade såsom korshärsanförare 1097, och hvilken Langebek och Suhm ansett rimligast böra förklaras för *k. Sven Estridssons sonson* genom förenämnde Sven *).

Blot-Sven, som omkommit 1082, kan emellertid hvarken vara den *oäkta kungasonen Sven,* som lefde till 1104, eller den som *kungason eller kungabroder uppgifne Sven,* som lefde till 1097. Den Sven, som 1079 var af så hög börd och ansågs ega den största rikedom, någon då hade i Svealand, antaga vi således vara *k. Sven Estridssons och drottning Gunhilds äkta son,* arfvingen af Sigrid Storråda både på fäderne och mö-

*) Detta *efter* Langebeks utredning af Sven Estridssons tvenne giftermål, hvilka förut varit förblandade. Före denna utredning hade Suhm (i Forbedr. i den Danske och Norske Hist.) antagit den vid Nicea fallne Sven för "den femte i tallet af Sven Estridssons uægte börn" och deremot den 1104 aflidne för "den eneste ægtefödte af alle kong Svends sönner." Detta bör dock så mycket mindre förvilla, som Suhm sjelf i sin 35 år senare utgifna Historias 5:te del kallar sin förra åsigt "aldeles urigtig." Vår nya åsigt om kung Svens "eneste ægtefödte" son föranleder således alldeles icke till antagandet af *tre* liknämnda bröder; antagandet af *två* är deremot här både förklarligt och obestridt. (Se härom Langebek, Scr. Rer. Dan. 3, p. 632, 33. — Suhm, Hist. af Danm. 4, pp. 228, 465, 5, p. 39. — Forbedr. i den D. o. N. Hist. p. 136.)

derne, det enda samsyskon, historien tillerkänner den *Helena*, hvars identitet med kon. Inges gemål Helena icke kan vara tvifvelaktig.

Det gamla "kungahuset" uppgifves visserligen utslocknadt med k. Emund gamle, då "konungadomur gick ur Langfedga-ætt i Svithiod hinna forna kunga" (Herv.-S.), och genom det inbördes krig mellan "högättade" efter Stenkils död, alla tronpretendenter fallna, enligt Adami yttrande: "ita prorsus deficiente *omni* regali prosapia;" men vi torde böra rätta detta yttrande efter vita S. Villehadi Cap. 5: "deficientibus *viris* regalis prosapiæ" (Pertz: Mon. Germ. hist. T. VII, p. 356); således nekar ej historien, att svenska enkedrottningen Gunhilds son Sven kunde *lefva*, ehuru som barn eller yngling, vid den tid Adamus skref (omkr. 1076).

De danske historieskrifvarne hafva alla förundrat sig öfver konung Svens enda ägta sons försvinnande ur alla danska akter och annaler och, ehuru ingen källa derför funnits, antagit att han måtte dött före fadren, emedan han aldrig finnes hafva uppträdt som kronpretendent, såsom alla halfbröderna, frillesönerna; eller ock, förmoda de, har han *varit borta ur riket.* Det är detta senare antagande vi vilja bifalla.

Häfdagranskarne antaga, att Anund Jakob dog 1051 eller 52, att hans enka Gunhild det sistnämnda året blef Sven Estridssons gemål, att deras son Sven föddes 1053 och dottern Helena-Gunhild 1054 samt att modren dog samma år, förgifven af konung Svens frilla Thora (Adam. Brem. Schol. 73, jemf. m. Suhm, 4, 236). Konungen återvände dock ej till henne, utan trädde strax i nytt äktenskap med Gutha, konung Anunds dotter och Gunhilds styfdotter; men presterna, hvilka redan för kusinskapets skull *) ifrat mot det förra, nu genom mord brutna äktenskapet, foro så häftigt ut emot det nya, att konungen, sedan både påfve och kejsare skrifvit om saken, måste skilja sig vid Gutha redan 1055, hvarefter hon återvände till Sverige och i Westergötland (Guthem) lefde till hög ålder, efterlemnande ett välsignadt minne som upp-

*) Sigrid Storråda,
g. m. Erik Segersäll. g. m. Sven Tveskägg.
Holmfrid. Estrid.
Gunhild. Sven.

fostrarinna och välgörerska. Konung Sven, hvars lättsinniga återhållsamhet från qvinnor af hans vän Adamus anmärkes såsom hans enda fel, och som dertill ofta, till och med då han på helgedagar gick i aftonsången, kunde träffas beskänkt (Suhm 4: 478), kan icke antagas hos sig hafva haft ett lämpligt hem för de två späda barn, hvilkas moderlöshet han ej ens hämnat. Hans kärlek till Gutha var deremot mycket stor, så att han i början sagt sig heldre vilja öfvergifva kristendomen än henne; oantagligt är alltså icke, hvarken att Gutha till Sverige i godo fått medföra Sven och Helena och der uppfostrat dem, icke heller att någon deras vårdare eller närskyld mot konung Svens vilja kan hafva bortfört dem till Sverige *), hvilket land, om ock ej mer deras der uppfostrade faders, dock var deras fäders (Jarlen Ulf, deras farfader, var Svensk; konung Sven, deras fader, var uppfostrad af Anund Jakob, hos hvilken han vistats i tolf år). — Nog af: i Danmark träffar man dem ej mera nämnda; i Sverige träffas 1079 en kung Inge, som äktat en *Helena*, och hvars hustrus broder *Sven*, nämnde år mottager konunga- och offergodenamn vid Strengnäs i svågerns ställe, då denne icke vill, efter den gamla trons kraf, förena begge dessa värdigheter. — I kyrkans förföljelser mot hans hörds äkthet och kristendomens föga förmildrande kraft på dem, hvilka, med kristendomens lagar såsom skäl, utestängt honom från fadershem och tron, kunna vi se ganska antagliga skäl till Svens framträdande då folket begär en blotare. Kanske har han dock icke gått längre, än att åt blotandet inrymma den fulla frihet, kon. Inge nekat, fastän den genom följderna af en sådan frihet omkomne S:t Eskils legend framställer saken så, som om Sven sjelf blotat. Åtminstone läses i Dipl. Suec. n:o 24 ett bref från påfven Gregorius VII af år 1080 till en "gloriosо Sueonum regi", hvilkens initial tagits för N (vårt N. N.?), men möjligen kan vara en missuppfattning af runan S, uti hvilket bref den helige fadren yttrar sin tillfredsställelse deröfver, att kristna lärare inkommit i Svearnes land, och ber konungen sända till Rom någon biskop eller annan skicklig klerk, som kunde meddela fullt säkra underrättelser om Svefolkets vanor och seder samt från den hel. stolen återföra

*) Härmed kan ega samband det af inhemska krönikor uppgifna kon Emunds, eller, enligt andra, Stenkils krigståg till Skåne, under hvilket slag stod vid Stångepellebro; Adamus omtalar "inimici in circuitu" (fiendtlig grannar), dem Gud uppväckte emot konung Sven efter hans äktenskap mot kyrklagarne.

nödiga apostoliska föreskrifter. — Svens snart följande död för den återvändande Inges hand behöfver ej någon hans fortfarande hedendom till förklaring.

Till underlättande af öfversigten af de nya slägtkombinationer inom vår historia, hvilka vi här framstält, meddela vi härhos en genealogisk tabell, der vi äfven inrymt den Sverkerska ättledning, rörande hvilken vi föröfrigt hänvisa till artikeln *Hack*. Att dessa kombinationer icke kunna påräkna annan rang, än sannolikhetens, intill dess de kunna finna stöd i källor, dem vi ännu sakna, veta vi mer än väl. Vi önska endast, att en välvillig granskning af våra uppgifter och sammanställningar icke må förneka dessa på den grund, att de äro nya, utan endast, *om* så är fallet, emedan de befinnas ogrundade; och i intet fall låta dem stå eller falla en med alla och alla med en. I något, om ock ej i allt, torde vi ha kunnat träffa det rätta.

Rörande *Gutha*, såväl kunga- som jarladottern, hänvisa vi till art. Gutha; till litt. *U.* hänvisa vi rörande Ulf Torkelsson, konung Sven Estridssons fader, den svenske stamfadren till tjugo danska konungar, och, om vår bevisning får gälla, äfven till *en* svensk.

(Källor: Öfverallt i texten anförda.)

GATHENHIELM, LARS.

En prest *Börje* i Halland hade en son *Anders Börjesson*, som var skeppare och skeppsbyggare och hade ett stort repslageri på sin gård Gatan i Onsala socken i Halland, der han dog 1710, efterlemnande tvenne söner, af hvilka den yngre genom sina bedrifter och derigenom åt sig och brodren förvärfvade adeliga värdighet är väl berättigad att som *tidsbild* här intaga ett rum.

De föddes på den nämnda fädernegården, omkring en mil utom Kungsbacka, *Kristian* d. 6 Okt 1682, *Lars* d. 30 Nov. 1689 och egnade sig begge från barndomen åt sjölifvet. Kristian blef vid 22 års ålder underlöjtnant vid amiralitetet och avancerade derinom till kommendör 1718, erhöll 1720 afsked och dog två år derefter. Lars deremot gick hemma och kallades Lasse i Gatan, lärde sig hvarken läsa eller skrifva, men kunde sköta segel, var modig, samvetslös och djerf, och när kung Karl utfärdade tillståndsbref för kapare,

för att sålunda utöfva repressalier mot Engelsmän och Danskar (den tidens internationella sjörätt förbjöd ännu icke sådant), då kommo dessa egenskaper "Lasse i Gatan" väl till pass. Han skaffade sig kaparebref och förde ett äkta gammalnordiskt vikingalif, skonande hvarken vän eller fiende, om man får draga en sådan slutsats af en säkerligen öfverdrifven uppgift, att svenska handeln led mera genom honom en sam än genom alla fiendtliga kapare tillhopa. Men han tillfogade också fienderna stort afbräck och samlade sig på allehanda sätt inom kort tid så betydliga rikedomar, att han egde många (det uppgifves ända till 50) fartyg. Af sina rikedomar gjorde han emellertid ibland patriotiskt bruk och lemnade konung Karl mer än en gång stora förskotter. År 1715 ämnade han med hvarjehanda förråder undsätta det belägrade Stralsund. Jagad och upphunnen af Danskarne i sundet, brände han både skepp och last, på det intetdera skulle falla i fiendens hand. Det var denna bragd, som så behagade konungen, att han fann den jemte andra af dylik art böra belönas med adelskap. Detta skedde d. 29 Dec. 1715, således få dagar efter konungens återkomst till Sverige. Den hast, hvarmed k. Karl alltså skyndade att utmärka den allmänt förhatade unge äfventyraren, väckte mycken förtrytelse. Till öfverskrift på herr Gathes, eller som det nu hette Gatenhjelms, adelsbref föreslogs Zach. 5: 1—3: "Si — — ett flygande bref — - — det är den förbannelse, som utgår öfver hela landet; ty *alla tjufvar och menedare varda efter detta bref fromme dömde.*" Man blef isynnerhet mycket uppbragt, när Gathenhjelm i Sveriges tjenst och till befälhafvare på ett bland sina fartyg antog Irländaren *John Norcross*, en bland Europas mest vanryktade sjöröfvare, hvilken redan två gånger varit i England häktad, men lyckats undkomma. (Svenska regeringen trädde dock sedermera, och det efter Karls död, i Gathenhjelms fotspår hvad Norcross' användande beträffar; N. var neml. en af dem, som tillkallades för att bedrifva underhandlingar med sjöröfvarne på Madagaskar.)

Vid något tillfälle lärer G. blifvit sårad, ty omkring 1717 begagnade han krycka och kunde ej längre personligen deltaga i kaperierna. Det oaktadt visste han att förskaffa sig kunskap om de handelsskepp, som nalkades, och lät genom sina underhöfdingar bortsnappa det ena efter det andra.

Karl XII fortfor dock att skydda mannen, skänkte honom ett gammalt skeppshvarf i Göteborg, lånade honom kronans örlogsfartyg och upphöjde honom 1717 till namn och värdighet af "*Kommendör* vid flottan". Han gynnades ock

af några herrar i Karls omgifning och bragte verkligen genom sina lyckade företag en mängd varor och penningar in i landet.

Men äfven han fruktade å ena sidan Karls närgångna anspråk på län och gärder, samt å den andra en olycklig utgång på de allsidiga, oafbrutna krigen. Han ville derföre sätta sina rikedomar i säkerhet genom att förflytta dem till främmande land. Konungen hade dock numera förbjudit all utförsel af guld och silfver; och jemväl påbjudit, att allt sådant skulle till staten aflemnas. G. lät då i hemlighet inskeppa en mängd klingande mynt, för att afsändas till Holland; men blef genom en kaparekamrat förrådd, hvarpå fartyget med dess innehåll togs i beslag. Häröfver blef, säger man, G. så uppskrämd, att han sjuknade och dog i sitt 29 år, d. 25 Apr. 1718.

Han blef 1711 gift med skepparedottern Ingela Hammar, som var född på gården Hammarkulla i Onsala 1692. Hon blef omgift med sedermera öfversten och adelsmannen Isak Browald, men ligger icke destomindre (död 1729) begrafven jemte sin första man i det s. k. Gathenhjelmska grafchoret i Onsala kyrka. Detta har sin egen lilla historia.

Under någon af sina kaparefärder hade Lars eröfrat tvenne konstrikt arbetade marmorsarkofager, som i Rom blifvit beställda för danska konungaättens räkning. Det lär emellertid icke vara, såsom Fryxell uppgifver, desamma i hvilka G. och hans fru hvila, utan dessa skola hafva blifvit utlemnade mot ett par andra med de förra jemngoda, hvilka således förvara makarne Gathenhielms stoft. De storståtliga marmorkistorna, inneslutande hvar sin ekkista, äro försedda med ej mindre storståtliga inskrifter. På den ena läses: "Kongl. M:ts till Sverige välförordnade Commendeur till sjös Den välborne Herren Lars — — — — — Mortem morituras morte, Devincit mortem morte morituro condigna. Med afwundsögon må min grift ej ansedd blifva, af dig, som ej kan nå den lycka som jag nått, min flit på jorden blef välsignad med allt godt, men tänk hvad glädje Gud min själ har velat gifva. Till verldsligt nöje har min möda vida hunnit, men hos min Gud jag nu fullkomlig glädje har, säg då om Gathenhielm ej nogsamt lycklig var, som på så lycklig tid så salig ända funnit. Dat vitam mortis vitæ mater in Christo vivit vitam exul mortis vita. — — O ignarus Malorum Suorum, quibus non mors ut optimum inventum naturæ laudatur." På locket ligger ett kruciflx i upphöjdt arbete. På truns kista läses, i likadant svenskt och latinskt mischmasch, bland

annat: "— — — — Connubium qui sanxit, mysterium sib addixit. Tu skall öfvergifva fader och moder. Thenna hem lighet är stor, Eph. 5: 29. Min maka trogen var sin kung och fäders lande, men fåfängt lyckan ej afhålla kunnat mig Från trygga grifften den har gjort för mig och sig, fast jag har drifvit här hans verk i sjö och strande. En kärligt ägta hand du död ej aldeles rifver, emellan vänner, dem du skiljer sorgse åt, Ty de i döden dock sig samla utan gråt, fast du i verlden här ditt spel så hastigt drifver. Corpora qui condidit, Cadavera sibi condidit. Thet tu sår, får icke lif . . . 1 Cor. XV: 36. — — — — Natura non habitandi locum, sed commorandi Diversorium nobis hic dedit. — —" — På gården Gatan finnes ännu ett porträtt öfver Ingela Gathenhielm, enligt hvilket hon haft en särdeles bister uppsyn.

Att i menige allmogens omdöme Lars G. fått en hel annan odödlighet, än den han sjelf låtit marmorn kungöra, bevisas äfven af följande ännu gängse sägen, som till och med förmäler, att G:s ben ej ligga qvar i kistan, huru det då må vara med hustruns. Han skall nemligen efter sin död ej hafva kunnat finna någon ro tillfölje af allt det onda, han bragt öfver sina medmenniskor; hvadan hans ben blifvit utförda på en ö, Herten eller Hertena benämnd, som ligger mellan *Malo* och *Nidingarne*, ett i sanning betecknande läge. Här, så heter det, i sällskap med sjelfspillingar och gastar huserade han dock, sjelf en af de största sjögastar, jorden sett, så grymt, att ingen torde nalkas och hans kista kunde aldrig ligga stilla, förr än hon blef fästad med en jernstång. Han blef då illa ansatt af gastarne, hvarföre han en gång i sin nöd lär skickat bud på sin trogna hustru, bedjande, att hon ville sända honom en bundt käppar till behöfligt sjelfförsvar. En fiskare, som erhöll i uppdrag att föra ut käpparne till honom, fick, då han kastat dem på ön, bevittna, huru den beträngde adelsmannen smällt på de arma gastarnas rygga och huru han lät helsa sin fordna hälft med de orden: "äfven här har jag segrat." Gamla fiskare påstå ännu, att då de i svårt väder sökt sin tillflykt till Hertena och fastgjort sin farkost, har knuten genast lösts opp igen, hvarföre ingen på långa tider tordes lägga till vid denna farliga ö.

Den för silfverutförseln begynta rättegången skall, enligt sägen, hafva blifvit nedmutad, och Gathenhielm till och med före sin död genom konungens nåd fått det i beslag tagna myntet tillbaka. Men när konungen snart derefter sjelf dog och introduktion på riddarhuset begärdes för Gathenhielms son Anders, ville adeln i början icke vidkännas den nye "ståndsbro

dern". Äfven borgerskapet förklarade sitt missnöje öfver en slik upphöjelse och Ulr. El. sjelf tvekade. Slutligen medgafs det dock, 1719, då Ulrika Eleonora förestält adeln att hennes broders minne skulle skymfas, om ståndet vägrade godkänna det adelsbref, han utfärdat. — Med sonen, Sekreterare, död i Stockholm 1769, utgick ätten på svärdsidan.

(Efter Art. *Lars Gathenhielm* i Fryxells Hist, 29, p. 78—80, med tillägg efter Anrep, Adlens ättartaflor, och ett enskildt meddelande af Kyrkoherden Åkerblom i Onsala.)

GEDDA, STAFFAN; LARS; ERNGISLE; GUDE; GEORG.

I ett halft årtusen har en ätt, med tillnamnet Gedda i Sverige fört en gädda i skölden, än balkvis, än bjelkvis ställd, och en än upp- än nedvänd gädda på hjelmen (gäddan vanligen af silfver i blått fält, å hjelmen ställd mellan ett blått och ett hvitt vesselhorn). I Christina Gyllenstjernas anteckningar i "Sturarnes Copiebok", förvarad i grefl. v. Essenska arkivet på Wijk samt en nunnas fortsatta, till nämnde fru ställda, upplysningar om hennes slägt med hänseende till arfs- och bördsfrågor, meddelas åtskilligt hittills okändt ljus, hvilket herrar grefvar G. v. Essen och A. G. Oxenstjerna benäget satt Red. i tillfälle att meddela allmänheten uti såväl denna, som andra nya biografier eller tillägg, dem Red. rörande i dessa anteckningar belysta familjer kan komma att i denna nya serie intaga.

1. GEDDA, STAFFAN.

"Norremalm hörde Geddeslæcten til och byttes bort för konungsgården vid Arboga. Item affuelsgården till Klosterydh ij Arboga, then wnte Gedderne thet." Staffan G. "åtte Markerne ij Torpe socken på Wester Rekarne." Han fick en ögonsjukdom den tid han for sin ärende i landet och tog nattherberge i Julita kloster. Då sade munkarne honom, att om han gaf af sitt gods klostret till byggningshjelp, så skulle St. Bernhard bedja för honom och han återfå sin syn. Han gaf då nämnde Markerne till klostret och fick bot. Men när han några dagar haft god syn, for han åter till klostret och återtog sin gåfva; men när ögonsjukdomen då återkom, så snart han kommit hem, vände han åter till klostret och gaf nu gåfvan till klostret för andra gången. Sedan blef ögonsjukan

borta. En *Björn Gedda* gaf ock af sitt gods till Julita kloster, med 4 gårdar i Markerne, som tillförene kallades Gedderumme.

2. GEDDA, LARS UDDESSON.

Vid den märkliga schismen i svenska församlingen, när i början af 15:de seklet några domkapitel erkände Gregorius XII och andre Alexander V såsom kyrkans öfverhufvud, samt efter en tids strid en tredje påfve uppstod, Benedictus XIII, och efter Alexander V:s död en Johannes XXIII framträdde, utlystes af den sistnämnde kyrkomötet i Costnitz, att börja d. 1 Nov. 1414. Från Sverige utsändes då Erkedjeknen Laur. Oddonis Gedda från Linköping och en Erkedjekne Elsin från Skara. Desse biträdde då, stödde af en abbot från Norge och 2 danska biskopar, vid uppsättandet af en ny och ensam påfve, Martinus V, som tillträdde 1417.

Laur. G. hade såsom Canonicus Lincop., i hvilken egenskap han åtföljde biskop Knut Booson (Natt och Dag) på visitation i Wadstena kloster 1402, blifvit Domprost i Linköping 1408; han följde sin biskop på visitationsresa till Wadstena 1409. Samme L. O. G. intygade att författaren till S. Sigfrids lefverne skrifvit nämnde arbete med offentlig auktoritet. Om vår Gedda ifrade för Huss' och Hieronymi brännande, veta vi ej; men säkert är att Lincopensern ej lät frågan falla om de östgötiske helgonens kanonisation, helst han var serskilt sänd för det ärendet (Diar. Wadst. vid år 1417. Lagerbr. S. R. H. IV: 289, 311).

3. GEDDA, ERNGISLE.

Ridd. och Riksrådet Erngisle G. var son af Carl Gedda, hvilken 1409 satt i en konungsdom (De la Gard. Arkiv. II: 83). Riksråd 1434—50 (R. L. III: 471), sannolikt son till R. R. Nils Gedda, som 1383 bytte gods med Bo Jonsson (De la Gard. Arch. III: 129, R. L. III: 303; g. m. Christina, Magnus Ingewaldssons dotter). Erngisle G. var således Ridd. och R. R. *Jon Geddas* till Geddeholm broder. Denne Jon Gedda var gift med 1:o Karin Benedictsdotter Königsmark, 2:o Margar. eller Märta Pedersdotter Bragde från Danmark. I anledning härav kallade Sof. Brahe i sin slägtebok (mst på Lunds bibl.) Peder Magnusson (Plata, efter morfadern kallad Brahe) för Gedde

men har sedan raderat det namnet och skrifvit Plata öfverallt, der Gedde stod. Denne Jon eller Joan Gedde hade en dotter *Anna*, g. m. R. R. Greger Mattssen (Lillie), som ärfde St. Henriks prebende tillika med en annan prebenda, som förut tillhört Gedderne (Stur. Cop.-b.), en dotter *Karin*, g. m. R. R. Johan Stensson Bese, samt en dotter Kerstin eller Kristina, g. m. Arv. Trolle, i hvilket äktenskap Sveriges riksföreståndare Erik Trolle föddes. Enligt den äldsta slägtboken i Lunds Bibl. var Svenske Herremannen Jon Gedde g. m. Aasa Brahe, dotter af Axel Bragde och en Krogenos, från hvilken svenske herre Gedde, de hufvudsakligen *skånske* Gedderne lära nedstamma.

Erngisle G. var Sv. Ridd. o. R. R., nämnd 1457—66. G. m. en Brita, ej Tott, Olofs till Hammarstad dotter, utan Erngisle Nilssons (Natt och Dag i längden) dotter. År 1466 gåfvo svärfar och svärson godset Nynäs i Trögden till Enköpings franciscanerkloster (De la Gard. arch. II: 110). Erng. G. blef sedan g. m. Bengta Simonsdotter Körning. Dalin räknar honom till den "sundare delen af svenska rådet" 1466. Han deltog i brefvet till k. Karl i Danzig, hvarigenom denne återkallades till sitt rike.

I sitt första äktenskap hade E. G. dottren Märta, hvilken 1474 blef g. m. Bengt Åkesson (Tott), som var död barnlös före den 7 Mars 1482; och dottren Iliana, som dog af pesten "i jungfru stadga" och begrofs i Wreta kloster. Efter hennes död ärfde fadren Ulfåsa med allt sitt barns gods och prebendan i Skenninge. Detta var år 1529 de äldste nunnorna i Skenninge väl bekant, enl. fru Christina Gyllenstjernas öfvertygelse. Åtminstone se vi att hon ej fruktade några "insagor" från Braherna. I det andra giftet föddes ock en Iliana, som blef g. m. riksförest. Svante Sture och i detta äktenskap födde riksföresten Sten Sture d. y. 1492 eller 1493. Den ofvan nämnda nunnans anteckningar hafva sålunda undanröjt den hittills varande ovissheten om denne riksföreståndares rätta födelseår. Man ser, att det varit icke endast i motsättning mot sin faders företrädare, han burit namnet "unge herr Sten."

4. GEDDA (GJÄDDE), GUDE.

Sedan den ridderliga Geddaslägten försvunnit i Sverige, såg man en prestlig Geddeslägt utgrena sig i Norge, under det Gjedde-slägten bibehöll sig såsom högadlig i Danmark. — *Gude Axelsson Gjädde* var son af en Axel Nilsson och sonson

af en Nils Erngisleson d. y., hvilken uppgifves hafva varit son af n. 3. Anna v. Bülow skrifver i sina anteckningar, att denne Nils var förlofvad med Christina Gyllenstjerna, men dog före bröllopet, hvarefter fästmön blef g. m. riksförest. St. Sture d. y. Andra uppgifva, troligen efter de anteckningar om Gude Geddas förfäder, hvilka Georg Gedda (se n:o 5) skaffat rum i svenska riddarhusets genealogier, att Nils Erngisleson Gedda gifte sig med en ofrälse köpmansdotter från Trondhiem och derför förlorade adelskapet, men blef derigenom stamfader till adlige ätten n. 2168 samt flere ännu i Sverige fortlefvande ofrälse slägter med namnet Gedda och Gjädda. Om både Nils Erngisleson och hans son Axel Nilsson berättas, att ofrälse giftermål vållat adelskapets förlust, och om både Axel Nilsson och hans son Gude uppgifves att löjtnantsgrad vunnits för att återvinna adelskap. Om det namnkunniga kärleksbrefvet från en nunna till en Axel Nilsson, ej är, efter Dijkmans datum, från medlet af 1400-talet, utan från slutet af Wadstena klosters magtperiod, så är allt skäl att undersöka, om ej nunnan är den norska köpmansdottren Pedersdotter och Axel Nilsson (Gedda) den, som satt hennes hjerta i brand. Få torde i de dagarne både i Sverige och Norge kunnat skrifva ett så själfullt och vackert språk. Brefvet är infördt i De la Gard. arch.

Sonen Gude Axelsson Gjedde (kallad *Guido* i B. L. V: 163, der ättlingen Hans Gjädda är intagen) säges i Bexellska Herdaminnet och Anreps Adelns Ättartaflor hafva studerat i Wittenberg, der blifvit Luthers lärjunge, derefter norsk Löjtnant, sedan, under Kristian III:s nit för reformationen, prest och Kyrkoherde i Qville i Bohus län samt "Religionsprost i Wiken" (Bohus län), ofta och förtroligt brefvexlande med sin lärofader Luther. "En allvarsam och nitisk man", om hvars befästande i den Evangeliska tron ett järtecken berättas i B. L. anf. st. Ett slagsvärd hängde vid hans sadel och pistoler i hans bälte, — säkerligen då behöfliga försvarsmedel — när han red omkring i Wiken såsom kyrkoherde eller religionsprost. Slagsvärdet förvarades ännu hos en sonson. Då Gude G. var mycket gammal och blind, gick konung Jacob (IV) af Skottland (trol. 1589, då han i Norge firade sitt bröllop med danska prinsessan Anna) i land vid Qville och önskade se den gamle mannen, som nu var blind; men prosten ville ej gerna beskådas "som ett vidunder" och sade för sig sjelf vid utgående från konungen: "ack nu har jag lefvat allt för länge". Han blef emellertid stamfader för en mängd prester i n. v. Göteborgs stift, bland hvilka flera egt

många barn och blifvit mycket gamla. Sonen Jens Gjedde efterträdde sin fader både i prost och pastorskallet, död 1624. Dennes son Peder Gjedde, magister i Wittenberg, dog 90-årig såsom Kkh. i Nafverstad, sedan han söndagen förut predikat i begge sina kyrkor och kännande sin upplösning nalkas, tagit afsked af sina församlingar. Hans son Gude, sonson Peder (död 80-årig) och sonsonson Gude (som hade 15 barn) voro efter hvarandra kyrkoherdar i Nafverstad, så att från Peder Jenssens tillträde 1601 till Gude Pedersens död 1750, eller i ett och ett halft sekel, 4 generationer af Geddeslägten derstädes i oafbruten följd fört herdestafven. År 1860 dog en 85-årig prest af namnet Gjedda, vid sin död Göteborgs stifts senior. — Gude Pedersson Gjäddas son Daniel Gude Gjädda, sekret. i gränsekommissionen mellan Sverige och Norge, sedan postinspektor i Malmö, sökte förgäfves hos k. Gustaf III förnyelse på adelskapet, men hans son Gude Ax. de Gedda, major, blef adopterad af sin frände Georg G. (se n:o 5).

Den ofvannämnde Peder Jensens broder Johan blef den 3:dje pastorn i Qville af denna ätt. Han var likasom far och farfar Religionsprost i Wiken, hvilket namn möjligen motsvarade Gustaf I:s "ordinarier". Johans son Anders efterträdde de 3 förfäderna såsom religionsprost, men var kkh. i Bro i Bohus län; om dennes son *Hans Andreæ Gjädda*, kkh. i Norrköping, se biogr. i B. Lex. V: p. 163. Dennes sonson

3. GEDDA, GEORG,

var son af Georg Gedda (legat.-sekr. i Algier, sedan kommissionssekr. vid gränsregleringen mellan Sverige och Ryssland, sist postkommissarie vid Abborfors i Finland) och Kat. Kyrkhain. Född d. 19 Juni 1755 i Pyttis socken i Finland, studerade i Upsala, gick i fransk tjenst 1770, Underlöjtn. vid Royal Suédois 1772, der han tjenstgjorde i 15 år, Sekondlöjtn. ib. 1776, Prem.-löjtn. 1780, bevistande 1781—83 belägringarne af St. Philip de Mahon på Minorca och af Gibraltar samt sjötågen på den förenade spanska och franska flottan under Don Louis Corduas befäl, äfvensom 1782 den 20 Okt. om bord på ett skepp med 110 kanoner, kommenderad af Rochechouard, sjöslaget vid Cap Spartel emot engelska amiral Hove; Kapten vid R. Sv. 1785; gick sedan i neapolitansk tjenst, der han blef Major under generallöjtn. baron Salis befäl, som då hade uppdrag att organisera neapolitanska

krigsmagten. Gedda undervisade då i krigsöfningar 2 regementer, som lågo i garnison i Capua. Följde sin general såsom Aide-de-Camps på resor och mönstringar. Återkom till Royal Svédois 1791 och sändes med en afdelning af dragoner och infanteri till österrikiska gränsen, för att observera österrikiska arméens rörelser, men kort derpå hemkallade Gustaf III alla svenska officerare i Frankrike, då G., som 1772 blifvit utnämnd till Fanjunkare vid lätta dragonerna i Stockholm, 1778 blifvit Fänrik vid drottningens lifregemente i Stralsund samt 1785 Löjtn. vid Flemmingska reg:tet på Sveaborg, befordrades d. 27 Sept. 1791 till Major och Brigad-adjutant vid andra gardesreg:tet. Öfv.-löjtn. i arméen 1793, R. S. O. 1794, Öfverste i arméen 1795 och Sekundchef för lifreg:tets värfvade lätta infanteri 1796, adlad d. 1 Nov. 1797 med de gamle riksråderne Geddes vapen (n:o 2168). Generaladjutant hos konungen 1802, bibehållen vid Sekondchefskapet, då lifregm:tsbrigadens värfvade lätta infanteri blef skildt från nämnde brigad, med namn af kongl. finska gardet. Bevistade riksdagen i Norrköping 1800. L. Kr. W. A. Död i Stockholm d. 22 Okt. 1806, begrafven på S. Jakobs kyrkogård. G. m. Marg. Ulr. Flodin, dotter af bisk. Flodin och Ulrika Schröderheim, statssekr. Schöderheims syster. Söner Joh. Ulrik, död såsom fänrik 1819, Gustaf Georg, död såsom kapten 1842, och Gude Adolf, major.

(Källor: Upplysning om någon slägt, i Stureska copieboken i grefl. v. Essenska arkivet på Wijk, afskrifven af hr grefve Ax. G. Oxenstjerna med upplysande anmärkningar, dels af nämnde grefve, dels af H. E. grefve G. A. Sparre (genom hr generalmajor gr. G. von Essen). — Bexells Götheborgs stifts herdaminne. — Anrep, Adlens Ättartaflor. — Sv. Heraldik före 1625, mst. — Rehbinders matrikel. — Våra rikshistorier. — Sofia Brahes slägtbok och en äldre dylik på Lunds univ. bibl. — Forsenii edit. af Birger Nilsson Grips Chronica.)

GEDDA, PETER.

Född i Westerbotten och i Löfångers socken d. 31 Dec. 1661. Fadren, inspektor vid k. landtmäterikontoret samt landtmätare öfver Upland, Johan Pettersson Gedda, modren Katarina Palm. Studerade i Stockholm till 1674, då han följde sin fader på en landtmäterikommission i Ingermanland och deltog deri till 1678, exercerande sig dervid så i landtmäteri som andra studier, hvilka fortsattes i Narva. Redan nu sammanskref ynglingen sin "vackra" traktat *Regionis Ingricæ descriptio*, hvilken fanns i handskrift qvar vid hans död. Sistn. år (1678) begaf P. G. sig till Upsala akademi, der han

förblef till fadrens död 1680, under studiernas fortsättning. Redan nu lär han eröfrats af kärlek till filosofiska studier, om ock det var sedermera han öfversatte *Cartesii principia philosophiæ* på svenska, dem hans makas senare man bortlånte till en sin vän, men sedan aldrig återfick. Han förordnades, sedan han lemnat universitetet, till Landtmätare i Åbo län och följande året till konduktör vid amiralitetet i Carlskrona. 1685 Inspektor öfver landtmätarne i Upland, 1687 Styrmansdirektör vid k. amiralitetet, 1692 titulerad Styrmanskapten, med en dermed förenad charge. Han dog i Carlskrona d. 19 Juni 1697.

Ehuru nu blott 36 år gammal hade han hunnit utföra arbeten, som fästat hans namn bland våra minnen. Han afpejlade sjökusterna i Östersjön och Kattegat, förfärdigande deröfver hydrografiska kartor, vanligen kallade *Geddas sjökort,* och som länge begagnades.

Han var bekant då Beckstadius skref sin "sjöman", för sin stora vetenskap i matematiken, hvarvid tillägges, att han "coopererade vid amiral Rosenfeldts navigationsbok."

Skrifter och källor, se texten.

GENBERG, PAULUS.

P. Genberg föddes den 13 April 1811 i Odensala i Jemtland. Fadren Anders Paulsson, landtbrukare, sedermera borgare i Östersund. Modren Anna Pehrsdotter, från Genvalla, hvarifrån den i Norrland talrika slägten Genberg härstammar. Genomgick Frösö publika skola *). Student i Lund den 14 Febr 1828. Magister den 23 Juni 1835. Docens i romerska språket och litteraturen d. 31 Aug. 1837. Adjunkt den 20 Januari 1842. Förestod eloqu. et poës. professionen från Mars 1841 till slutet af 1842. Företog under åren 1843—1844 en utländsk resa i vetenskapliga ändamål. Professor i praktiska filosofien den 5 Januari 1847. Riksdagsman för Lunds universitet 1847—1848. Statsråd och Chef för kongl. ecclesiastik-departementet den 10 April 1848. R. N. O. den 28 April 1849, Biskop i Kalmar stift den 3 April 1852, K. N. O. d. 18 Dec. 1854, Teol. Doktor d. 7 Sept. 1860.

*) I anledning af anmärkningen i XXIII: p. 82 må uppgifvas att P. Genberg först såsom magister hade tillfälle att något dröja vid den Zetterströmska boksamlingen i Frösö skola, som först 1833 ditkom.

Gift 1849 med Amalia Charlotta Christina Toll, dotter af öfversten, R. S. O., N. Toll och G. H. M. Möllersvärd. Barn: Hedvig Amalia, född d. 26 Juli 1851; Axel Gustaf, f. d. 31 Mars 1854; Nils Alfred, f. d. 29 Oktober 1855; Carl Gustaf, f. d. 7 Maj 1857.

Skrifter: De verbo infinito latinorum. 1837. — De Gerundiis et supinis latinorum. 1841. — De principio philosophiæ moralis. 1846. — Den Hegelska philosophiens hyperboreiska referering. Lund 1846. — Strödda uppsatser i litterära tidskrifter i filologiska och historiska ämnen. — Klassisk Filologi, begreppsbestämning (Stud. Krit. och Not. 1842). — Om latinska poesien i våra dagar (ibm 1843).

(Källor: Lunds och Kalmar stifts matriklar samt Akads Programmer.)

GEORGII, PEHR EVERT,

var son af professorn i Upsala Carl Fredrik Georgii (f. 1715, d. 1795) och Maria Appelbom. Han föddes i Upsala d. 20 Aug. 1759. Efter idkade studier vid denna akademi, antogs han till Auskultant i Svea hofrätt och e. o. Kanslist i justitierevisionen. Utnämndes 1783 till vice Notarie i nämnde hofrätt. Öfverreste 1782 till Åbo och ingick i dervarande hofrätt såsom extraordinarie 1785, samt erhöll åtskilliga förordnanden derstädes såsom domare. Förordnades 1789 först till Auditör och sedan till Krigsfiskal. Befordrades d. 8 Dec. s. å. till Assessor i Åbo hofrätt, med rättighet att der icke behöfva tjenstgöra, så länge han vid armén var sysselsatt. Tillförordnad Generalauditör i Finland d. 8 Mars 1790. Hofrättsråd d. 2 Febr. 1797. Tillf. Revisionssekreterare och föredragande af Finlands egodelningsmål 1798. Underståthållare i Stockholm d. 28 Juni s. å. R. N. O. d. 14 Juni 1800. Landshöfding öfver Stockholms län d. 7 Sept. 1802, den förste ofrälse, som innehaft detta embete. Ledamot af konungens högsta domstol d. 23 April 1803. Adled i Stockholm d. 2 Dec. 1808. Hade dessutom varit Ledamot af musikaliska akademien; Fullmägtig i tullarrendesocieteten sedan 1802; Ordförande i Strandbergska inrättningen för fattiga ståndspersoner; Direktör öfver generaldiskontkontoret och medlem af Patriotiska Sällskapet. År 1809 på hans dödsdag höll hans förtrogne vän Jakob Tengström i Åbo öfver honom ett åminnelsetal, som dock icke är tryckt.

Gift med Agata Emerentia Gadd, dotter af kemie professorn i Åbo och plantagedirektören m. m. Pehr Adrian G. och Brita Sidonia Fahlenius. — Sonen *Carl*, f. 1787, blef som lagman och R. N. O. adlad 1818, sedan titulerad statssekreterare, död 1837.

P. E. Georgii hade förvärfvat sig utmärkt anseende såsom administrativ embetsman. "Med ett välbildadt yttre och en na-"turlig gåfva att i tal och skrift meddela sig med lätthet, "behag och eftertryck, förenade han en sällsynt rådighet, "drift och arbetsförmåga, och hade af sin far erhållit en "klassisk bildning. Under sin förvaltning af underståthållare-"embetet utvecklade han ovanliga talanger och verksamhet, "samt begagnades derföre i mångfaldiga vigtiga värf och be-"fattningar. Han älskade musiken och var en ibland stif-"tarne till Musikaliska Sällskapet i Åbo."

Skrift: Åminnelsetal öfver vice Presidenten i Wasa Hofrätt, R. N. O., Pehr Z. Ahlman, hållet i Amaranterorden d. 5 April 1803. Stockh. 1803. 8:o.

(Källor: Lüdeke, Denkmal d. Wiedereröffnung der Deutschen Kirche in Stockholm, s. 412. — Lagus, Åbo Hofrätts Historia s. 383. — Låstboms Höfdingaminne, Del. I. — Adlens Ättartaflor. J. G. C.

GERA, HOLMGER CARLSSON.

Geraslägten, af hvilken 2 blefvo friherrar 1561 — se Biogr. Lex. V: 140 — förde en spets (giron) nerifrån upp till öfre sköldranden, sannolikt kallad Gera efter sitt vapenmärke. Stamfadren *Knut Niclasson* var Häradshöfding i Skärkind 1414—1427. 3 originaldombref af honom utgöra n. 31—33 i De la Gard. diplom saml:n (De la Gard. arch. XVI: p. 181 f.). N:o 65 bland Engeströmska permbrefven af 1426 har ett sigill med trubbig giron. Vi få således frångå Messenii uppgift i Theatr. Nobilit. att herr Knuts fader var en *Jonas*, regni armiger, quem alii *Nicolaum* vocant, låtande mannen heta Nils. Knut Niclasson var redan 1398 g. m. en dotter af Peder Thomasson (3 rosor t. Holaby), hvilken före svärsonen var Hhöfding i Skärkind. Om han förut eller efteråt varit g. m. en Brigitta, filia Magni Johannis (Messenii uppgift), känna vi ej. Ätten var nog inkommen från Skåne, der D. adl. Lex. (I D. Litt. G. n. 42) känner en Gera-slägt med samma vapen, som fördes af svenska Gerarne, hvilken slägt kallas *gammel skaansk.* Den siste af Gerarne i Skåne, Falk Mattson Gere t. Sörby (enl. Canutius) ihjälslogs af en bonde 1583 (enl. Sof. Brahes slägtbok, handskr. i Lund).

Sonen af nämnde häradshöfding Knut Niclasson, Herr *Carl Knutsson af Birkevik*, var Riddare och Hhfd. i Skärkinds härad. Två hans originaldombref ifrån 1479 och 82 se n. 78 och 82 i De la Gard. dipl. saml:n (De la Gard. arch. XVI: 208 f.). Tibell har träffat honom såsom Väpnare 1446—85,

såsom Riddare 1458—94. Uggla känner honom såsom R. R. 1466—9. G. m. Katarina Ulfsdotter (Roos af Ervalla). Deras son *Georg Carlsson* var Höfvidsman på Öresten, nämnd som Väpnare 1493, Ridd. 1499. Dennes broder *Holmger, Holger, eller Hollinger Carlsson* till Björkvik och Ållonö, nämnes såsom Väpn. 1497, Ridd. 1510; R. R. n. 692 i R. L. III; en af de R. Råder, som d. 30 Juni 1512 förbundo sig att uppehålla den Malmöske fredshandel af d. 23 April s. å. (Malmö recess, Dalin, Sv. R. H. II: 870); en af R. Råderne, som infunno sig i Köpenhamn 1513 (Dalin, S. R. H. II: 874). Han var Höfvidsman på Stegeborg 1515, förseglande s. å. Erik Johanssons (Wase) och fru Cecilias förläningsbref på Luderhoff till Söderköpings hospital. Deltog i underhandlingarne med O. Krumpe 1520 (Dalin, l. c. II: 897). Unionen tillgifven, blef han i Söderköping 1523 förklarad för riksens flende jemte Erik och Gustaf Trolle m. fl., men vardt 1524 förlikt med k. Gustaf (Dalin, l. c. III: 86); blef Lagman i Östergötland och Småland 1525, bevistade riksdagen 1527 (Dalin, l. c. III: 162), underskrifvande Westerås recess näst Marsken; fick 1528 Stegeborg i förläning, kallad Ståthållare på Stegeborg 1530. Satt i domen äfver Måns Bryntesson m. fl. 1529. Höll konungsräfst i Småland 1537. Var ombud i åtskilliga utrikes beskickningar, t. ex. 1510 sänd till Lübeck (Dalin, S. R. H. II: 866), 1530 till mötet i Warberg, 1537 till Elbingen, s. å. till Halmstad, 1538 till Opslomötet i Norge. Död i Kalmar vid midfastan 1541. G. m. Beata Grip, dotter af R. R. Nils Boson. Hans dotter *Emerentia* blef g. m. Abraham Eriksson Leijonhufvud, dottren *Karin* med R. R. Thure Pedersson Bjelke. En dotter *Ebba*, ogift. Sönerna, friherrarne *Carl* och *Göran*, se B. Lex. V: 140. Der nämnes, att Carl hade blott en dotter *Bengta*, g. m. Erik Oxenstjerna. I genealogiska tabeller, äfven Messenii, nämnes ock en dotter *Beata*, g. m. R. R. friherre Christer Oxenstjerna till Steninge.

(Källor: anförda i texten.)

GERHARD, ABBOT.

Den andre Abboten i Alvastra, som verkade i vårt land i 50 år såsom missionär för den katolska kristendom, hvilken Luther ansåg för den bästa art af papismen, så vidt han kände, bör ej saknas bland våra biografiska minnen, enär denne man från 12:te seklet tillhör de verkliga prydnaderna i "Svecia *adoptiva*."

Gerhard, som var född i en "provincia Germaniæ secundæ (Batavernas land), civitate Trajecto (Utrecht)", hade kommit såsom "juvenculus" till Clairvaux och blef som "adolescens" utsedd att gå derifrån såsom medlem af en klosterkoloni till Sverige omkring 1143. K. Sverker I hade från S. Bernhard i Clairvaux begärt dylika kolonister *).

Liber de Exordio Ordinis Cisterciencis innehåller en rörande beskrifning om den helige Bernhards afsked till dem, som blifvit utsedda att gå till det kalla Sverige, att grunda det första abbotsdöme, S. Bernhard besörjt i norden (Sverige, Danmark, Norge och Tyskland, enl. en uppgift i Scr. Rer. Dan. 4: 458). Den unge Gerhard framställes såsom den öfver skiljsmessan från sin andlige fader och sitt kloster mest otröstlige; hans hjerta lättades först sedan den helige siaren lofvat honom att efter 50 år få återkomma och dö i Clairvaux samt i dess jord få begrafvas. Gerhard gick nu, förtröstansfull såsom de öfrige bröderna, till Alvastra. Han blef der Prior och Cellarius och efter 10 år Abbot. Denna hederspost ville han ej gerna bekläda, "viljande heldre i ett ringa embete salig varda än i ett högt löpa fara till sin själ." Sedan han dock mottagit den, prydde han den med glansen af det samvetsgrannaste nit. Som Abbot lemnade han åt sin Cellarius Abraham alla verldsliga bestyr, alla yttre angelägenheter, egnande sig blott åt andliga studier och själavård, befanns vaken och aktsam i Guds tjenst, flitig i arbete och trägen i läsning. Han var så tålig, att, när han en gång hade straffat en försumlig munk och denne derför slog abboten, då han mötte honom i trappan till sofrummet, så långt ifrån att utdrifva karlen, eller underkasta honom ett hårdt straff, bad han honom hjertligt, att han för Guds skull ej skulle låta vreden få magt öfver sig. Men tvingades han att gripa in i lifvets och embetets yttre bestyr, *activa vita*, då bevisade han sig med all sin noggrannhet och måtta så fast och jemn inför lekmännen, att så väl kungen, som rikets främste herrar och män verkligen vördade i honom en Guds man, gjorde mycket efter hans råd och åtminstone hörde honom gerna. Sveriges dåvarande Jarl (Dux terræ illius,

*) I Lib. de exord. Cisterciens. Ordinis sägas sändebuden vara komne från Sveriges *drottning*. Enligt Suhm m. fl. kan ej Sverkers första drottning Ulfhild antagas ha lefvat 1144; äran af makens bevekande till beskickningen till Clairvaux kan emellertid tillfalla henne, om ock hon ej varit Sveriges drottning då munkarne hitkommit. Se härom vidare art. *Hack.*

troligen Gutthorm, se längre fram), en ström riddare och mägtig man, böjde sig så helt och hållet till vördnad för Gerhard och förödmjukade sig i all sin jordiska ära inför den genom sin helighet upphöjde. att han mer än en gång sade till sina vänner: hvar gång jag står inför abboten Gerhard, känner jag mig till mods såsom vore alla mina hemliga och gömda tankar uppenbara för hans ögon.

Kolonier stiftades från Alvastra. Warnhem kallas vanligen en dotter af Alvastra. En förnäm qvinna hade föranledt ditflyttningen från Lurö; men genom en mägtig mans råd förändrades hennes sinne så, att hon snart från Warnhem förjagade både abbot och konvent. Hon ångrade sig och återkallade dem. Men efter denna förnäma qvinnas död uppträdde *Sveakungens*, Erik den heliges, drottning såsom förföljerska och menigheten leddes till än värre uttryck af fiendtlighet. Abboten blef nu emottagen af konung Waldemar i Danmark i Vitæscholæ-klostret i Jutland. Då de öfriga bröderna genom sändebud uppmanades att gå dit, abboten gått, var Gerhard, Alvastras abbot, i Warnhem, "troligtvis", skrifver Reuterdahl, "för att ordna det nya klostrets angelägenheter och lemna det skydd, som saknades". Också blef allt snart godt igen och Warnhem kom till samma anseende, som Alvastra.

Då både Manrique (Annal. Cist. T. II: p. 171, T. III: p. 237) och Henriques (Menolog. Cist. p. 342) kalla Gerhard Abbot i Nydala, må de i hans bref till Cistercienserna hufvudsort funnit honom vårda sig om nämnde klosters bästa och deraf föranledts till misstaget. Begripligt är att en person med den ställning till Bernhard, som han. var i tillfälle att inlägga stora förtjenster om Sveriges öfriga Cistercienser kloster.

Då G. redan nalkades den magtlösa ålderdomen, så, när han fyllde det 40:de året i sitt abbotsembete (prælatione) eller, enligt en annan handskrift, från klostrets anläggning (plantatione), och hemsökts af åtskilliga ålderdomskrämpor, både honom munkarne, att han ville utvälja sig grafställe. Dyppade han Bernhards siareord, att han skulle dö och begrafvas *in clara valle*. De anmärkte att han var för svag för en så lång resa, ovisse om han ens skulle kunna öfverlefva en resa till Danmarks (Skånes) gräns. Men hans beslut var orubbligt. I en bärstol mellan 2 hästar började han sin färd, kom till Clairvaux, låg en tid i sjuksalen och utandades sedan sin själ under en god bekännelse. Detta måste alltså ha inträffat omkring 1193. Han begrofs jemte Dr. Humbert och Dn. Bened Nanus, sina innerliga vänner. Be

rättelsen i anförda källa slutar: "När Sveriges konung hörde att G. dött, bekände han med en suck, att hans land och rike ej voro värdiga att en så stor mans heliga öfverlefvor der fingo sin hvilostad."

(Källor: anförda i texten.)

GERTTEN, GUSTAF WILHELM von.

Amiralen G. W. von Gertten föddes i Narva d. 19 Jan. 1679 och var son af öfversten för Wiborgs infanteriregemente Mauriz v. G. och Anna Möller, dotter af landshöfdingen Arendt M. Han visade tidig håg för sjöväsendet, blef redan vid 14 års ålder 1693 Arklimästare vid flottan i Carlskrona och reste följande året till Holland, men uppbringades under vägen af en fransk kapare och fördes till Dünkirchen. Tog derefter såsom Kadett tjenst på holländska flottan, hvilken han åtföljde till Medelhafvet och deltog med densamma i alla dess sjöexpeditioner. Efter hemkomsten 1699 blef han Löjtnant under en konvojresa till England och Portugal, på hvilken tjenstebefattning han d. 20 Mars 1700 erhöll konfirmationsfullmagt, samt befordrades d. 2 Maj till Öfverlöjtnant och d. 12 Juni s. å. till Kapten, äfvensom d. 28 April 1703 till Skeppskapten. Under hela kriget tjenstgjorde han sedan i Östersjön på svenska örlogsflottan, förde t. ex. 1710 under slaget vid Möen örlogsskeppet Pommern och år 1715 i drabbningen vid Wismars redd och derefter i Belt vid Fredriksort under den olyckliga striden emot danske Schoutbynachten *Gabel*, skeppet Nordstjernan, då han visade många prof af tapperhet, men tillfångatogs af danskarne, sedan skeppet stött på grund. Amiral Carl Hans Wachtmeister, som vid detta tillfälle kommenderade svenska eskadern, gaf honom i ett bref ifrån amiralitetskollegiet till konung Fredrik af d. 3 Jan. 1734 det loford, "att han som "en tapper soldat och sjöman, med utstående af nästan det "hetaste i hela den aktionen, hade gjort fienden stort af-"bräck." Befordrades d. 6 Aug. 1715 till Kommendör, förde år 1724 skeppet Verden under en expedition till Medelhafvet, då han kryssade längs efter afrikanska kusten, för att skydda svenska handelsfartyg emot maroccanska sjöröfvare. Blef Schoutbynacht d. 11 Dec. 1730; vice Amiral d. 29 Mars 1736; Kommendant i Carlskrona d. 18 Okt. 1737, Amiral och Amiralitetsråd d. 13 April 1738. Utnämndes till Riksråd 1739, men undanbad sig i underdånighet detta höga embete. Uppfördes d. 13 Dec. 1740 ånyo på riksrådsförslag. Skulle år 1742 anföra svenska flottan emot Ryssland; men då flottan i Maj må-

nad utlade på Carlskronas redd, hade en farlig sjukdom redan börjat att utbreda sig, och deraf angreps amiral von G. så häftigt, att han nödgades öfverlemna befälet till vice amiralen Aron Sjöstjerna. Kommendör af S. O. d. 16 April 1748. Död i Carlskrona d. 21 Jan. 1754.

Gift med Anna Maria von Otter, dotter af landshöfdingen i Blekinge frih. Salomon v. Otter och Barbara Schaeij, samt död d. 17 Juli 1754, äfven i Carlskrona.

(Källor: Svenska Mercurius, Nov. 1758 s. 134. — Låstboms Höfdingaminne, Del. II. — Tornqvist, Svenska flottans sjötåg, Del. II. s. 30. 64. — Gyllengranat, Sveriges Sjökrigs-Historia, Del. II, s. 30 och 61.)

J. G. C

GIBSON, WILLIAM.

är en af de i Göteborg bosatte Engelsmän, hvilka genom affärsskicklighet förvärfvat rikedom och namnkunnighet inom sin samtid, samt genom sina rikedomars användande ega anspråk på namnkunnighet äfven hos efterkommande.

William Gibson föddes d. 11 Mars 1783 i Arbruth i Skottland. Fadren, W. Gibson, var fabrikant i nämnde stad, g. m. Isab. Neish, hvilka föräldrar dogo i hög ålder hos nämnde son i Göteborg. Vid 14 års ålder hade W. Gibson, sonen, kommit till Göteborg och användes af en landsman vid skeppsvarfvet utanför staden, tills han år 1808 öppnade egen rörelse. Genom arrende af ett bryggeri, inköpta skeppsandelar och timmerhandel, hade han redan samlat sig en ej ringa förmögenhet, när, efter Napoleon I:s fall en verldsbekant "kris" vållade så många affärsmäns fall. W. G. förlorade hvad han dittills hade förvärfvat, då en mängd de anseddaste handelshus inställde sina betalningar, men kunde dock för sig sjelf undgå insolvens. Han blef kompanjon med grosshandl. Paul Melin och började allt mera utvidga sin verksamhet, gifte sig den 19 Maj 1815 med Anna Kat. Wijk, en syster till sedermera kommersrådet Olof Wijk, utgick 1818 ur ofvannämnde kompaniskap och blef ensam om sin handelsrörelse, tills han 1826 började sina berömda fabriksanläggningar. Dessa utsträcktes omkring 1830 till Jonsered. En ny kompanjon, Alex. Keiller, som inkommit från Skottland och blifvit gift med Mal. Louise Wijk, W. Gibsons svägerska, gaf ny fart åt nämnde verksamhet, då gjuteri anlades. Hr Keiller gick 1839 ur firman och anlade snart sitt storartade gjuteri i Göteborg. W. Gibson upptog derpå i

firman sin äldste son William Gibson, hvilket kompaniskap fortfor till fadrens död, d. 3 Aug. 1857.

I sitt testamente hade han bestämt att en brukskyrka skulle byggas vid Jonsered, hvilket förordnande af enkan och arfvingarne verkställdes. Kyrkan, som inrymmer 600 personer och blifvit berömd för sin nätta och angenäma byggnadsstil, invigdes den 19 Maj 1860. Byggnadskostnaden uppgick till omkring 40,000 rdr. Lönanslag till en brukspredikant, som tillika är skollärare för 150 barn, utgår af bruksegaren.

Enkefru A. K. Gibson, f. Wijk, dog 1861.

Barn: *William*, f. 1816, g. m. Marg. Thornton Holliday från Skottland; *Edvard*, f. 1817; *Charles*, f. 1818, g. m. Hilma Gustafva Lindberg från Borås; *Leopold*, f. 1820; *James*, f. 1832; *David*, f. 1834; *Olivia Elisabeth*, f. 1826, g. m. Theod. Dahlgren; död 1851; *Amalia Wilhelmina*, f. 1829, g. m. kaptenen grefve Rudolf Cronstedt; *Anna Martina*, f. 1830, g. m. kaptenen Leonard Nordenfelt.

GJEDDA se GEDDA (n. 4).

GISTRÉN, JOHAN HENRIK.

Professsor Joh. Henr. Gistrén, född i Carlshamn d. 7 Juni 1767, var son till stadsläkaren derstädes d:r Lars G. och Katarina Klintorph. Student i Lund 1784. Disputerade 1786 under prof. And. U. Barfoth *De Aspera Arteria Avium.* Med. Licentiat i Lund 1793, sedan han s. å. försvarat under prof. J. H. Engelhart sin gradualdisputation: *Casus tertianæ apoplecticæ.* Promoverades d. 30 Juni 1794 frånvarande till Med. Doktor.

Under den tid G. förberedde sig till medicinska graden, vistades han flera år i Stockholm och förordnades att förrätta adjunktstjensten vid allmänna barnbördshuset såsom vikarierande för doktor Carlander, som åren 1789 och 1790 var kommenderad till tjenstgöring vid arméens sjukhus i Finland. Sedan Carlander efter hemkomsten blifvit kallad till andre Stadsläkare i Göteborg, utnämndes Gistrén i Juli månad 1793 till hans efterträdare vid barnbördshuset, hvilken tjenstebefattning han innehade 12 år, till dess en vidsträcktare enskild praktik i hufvudstaden nödgade honom år 1805 att derifrån begära afsked.

Han hade derunder förvärfvat sig en stor skicklighet och till följe deraf ett högt anseende såsom Accoucheur, hvarföre han också påkallades både vid hertiginnan Hedvig Elisabeth Charlottas och drottning Fredrika Dorothea Wilhelminas förlossningar. Såsom en belöning för då meddelade insigtsfulla råd erhöll han år 1798 Professors n. h. o. v. Kallades 1804 till Ledamot af K. Vet.-Akademien och 1807 af K. Medicinska Societeten i Köpenhamn. Var sistnämnde år ibland stiftarne till svenska Läkaresällskapet, hvadan ock hans namn läses på den af detta sällskap år 1858 öfver stiftarne slagne medalj. Valdes 1811 till Præses i K. W. A., hvilket ordföranderskap han nedlade med ett tal: "Om de allmännaste "fel vid barns fysiska uppfostran i deras späda ålder, jemte "anmärkningar vid några i samma ålder förekommande vig- "tigare sjukdomar." Detta tal är dock icke tryckt, till skada för vetenskapen; ty det innehåller bland annat, som är väl värdt att besinna, de första iakttagelserna inom riket om den så mördande barnsjukdom Gastromalacien eller uppmjukning af magens hinnor. Slutligen kallades prof. Gistrén 1816 till Hedersledamot af K. Sundhetskollegium och år 1817 till Ledamot i den kommitté af svenska Läkaresällskapet, som tillsattes att undersöka animala magnetismens verkningar.

"Gistrén hade ifrån universitetet medfört en grundlig underbyggnad, som han sedermera med hvarje år ytterligare utvidgade. Troget följde han sin vetenskaps framsteg och studerade flitigt alla utkommande arbeten, till och med i medicinens abstraktare delar. Med frikostighet understödde han vetenskapliga företag, och delade gerna med sig åt behöfvande likar det öfverskott af inkomster, som hans kloka hushållning årligen beredde. Såsom praktisk läkare hade han en säker blick och ett godt omdöme. Försigtig i antagande af nya satser och nya kurmetoder, var han dock ingalunda stationär." Han var dessutom en ibland Stockholms skickligaste och erfarnaste barnläkare, samt älskade barnen såsom ett barn.

Han hade ända ifrån ungdomen haft en svag helsa och besvärades ofta af blodspottning, isynnerhet då han ansträngde sig under gående. Derföre trodde Gistrén sjelf, att han led af lungsot, hvilken han genom ett mycket ordentligt och försigtigt lefnadssätt sökte att motarbeta. Också lyckades detta så, att han uppnådde en ålder af nära 80 år, och afled icke af sistnämnda sjukdom, utan af en elakartad frossfeber d. 21 Maj 1847. Hans arfvingar skänkte 50 dukater till pensionsfonden för svenska läkare, deras enkor och barn.

Gift år 1808 med Brita Christina Hambræus, dotter af prosten i Bollnäs församling inom Helsingland, teol. d:r Lars Hambræus och död 1814. Två söner efterlefde fadren.

Skrifter: Uti K. Vet.-Akad:s Handlingar 1792 qvart. 4: Berättelse om en hölsesvulst, som hängde ur moderslidan, lyckligen afknuten. — Uti Läkaren och Naturforskaren, Del. XI, s. 261: Berättelse om den febris puerperalis, som år 1793 och 1794 var gängse på publika barnsängshuset i Stockholm. — Uti Hedins Vet.-Handl för Läkare och Fältskärer, Del I, häft. 4, s. 1: Kirkland, öfver Apoplexie, recension. — Uti Berzelii och Gadelii Vet.-Journal för Läkare och Fältskärer, B. II, häft. 1, s. 43: Försök med arsenik. — Uti Sv. Läk.-Sällskapets Handl. B. I, häft. 1, s. 105: Utdrag af D:r Curries metod att använda vattenbegjutning; häft. 2, s. 141: Polypi Uteri; s 181: Utdrag af D:r Hosachs Anmärkningar om Strypsjukan; häft. 3, s. 28: Utdrag ur Med. Chir. Transact. Vol. I. Om en besynnerlig hjertats sjukdom. med händelser af samma sjukdom; s. 133: Utdrag af Hr Roystons plan för en medicinsk Topografi för England; B. II, häft. 2, s. 170: Anmärkning i anledning af en händelse af Hernia cerebri hos ett nyfödt barn; B. III s. 167: Händelse af Rhymatisk lamhet. — I Physikalisk. Ekonomisk og Med. Chirurgisk Bibliothek 1796, Decemb.: Anmerkninger over de födsler, hvor ansigtet byder sig. — I Nordische Archiv f. Naturkunde, Arzneywissenschaft und Chirurgie, B. II: s. 658: Bemerkungen über eine mit Scirrhus ovarii verbundene Schwangerschaft. — I Stockholms Almanach 1822: Några erinringar vid barnskötsel under första lefnadsåret. — Dessutom flera mindre uppsatser i Sv. Läk.-Sällskeppts Årsberättelser.

(Källor: Sackléu, Sveriges Läkare-Historia och Wistrands fortsättning deraf. — Biografien i K. Vet.-Akad:s Handlingar 1847. — Malmstens Minnesteckning öfver Carlander. — Egen bekantskap.)

J. G. C.

GLEICHEN, HENRIK, ERNST och HANS von.

1. GLEICHEN, HENRIK von.

En *Ernst, grefve von Gleichen*, af den tyska ätt, som ansåg sig ega gemensam stamfader med Hugo Capet och förde i skölden ett krönt, rest och framseende hvitt lejon i blått fält, hade som korsriddare fallit i saracenisk fångenskap 1228. Han befriades ur densamma af en turkisk qvinna Todega 1240 och tog befrierskan till sin maka. Dog 1264. Hans son *Henrik* blef kallad *den milde* (Spener, Opus Herald. p. 452). En (annan?) *Heinrich, grefve v. Gleichen*, nämnes i danska kungens hof 1244, ehuru då säkerligen *mycket* ung. I svenska rådkammaren se vi honom 1282, använd 1284 såsom svenskt ombud vid ett förbunds uppgörande med Hanseförbundet (Sartorius Gesch. d. D. Hanse 2: p. 140). I Helsingborg

sammanträdde i Okt. 1288 Grefve Henrik af Gelichen och Werner Brahe på k. Magni vågnar med danska rikets fullmägtige, för att stadfästa förbundet om svenska tronarfvingen Birgers förmälning med danska kungadottren Margareta och uppgöra ett dylikt om framtida förmälning mellan den 14-årige prins Erik, hvilken efter det gräsliga mordet på hans fader Erik Glipping blifvit i Lund d. 25 Dec. 1287 krönt till Danmarks konung, och k. Magnus Ladulås' dotter Ingeborg, hvarigenom man hoppades hafva på det närmaste förbundit svenska och danska konungarikena med "freds- och vänskapsband." Ännu 21 år derefter och 65 år efter det denne grefve först uppgifvits såsom varande i danska konungens tjenst, se vi svenska Senatorn Henrik Gl. d. 1 Maj 1309 *) i Berga i Småland, jemte hert. Christopher, hert. Waldemar af Sleswig och hert. Erik af Langeland, afhandla bästa sättet att sluta striden mellan svenska kungen, som fått bistånd af den danske, och den förres bröder. De nämnde herrarne hade af vederbörande utsetts som skiljomän, till hvilkas bedömande frågan hänskjutits. 1314 d. 25 Jan. skref Henricus Dei gratia Comes de Glycken sitt testamente **).

Den gamle rådsherren lär väl ej lång tid derefter fått lägga ned sitt hufvud till hvila i grafven. Hans fru, då testamentet skrefs, hette Lucia. Han kallar herr Svantepolk Knutsson för sin gener dilectus.

2. GLEICHEN, ERNST von.

Ærnist, *nobilis & magnas regni* (Svecici), hvilken 1308 köpte Saltön af Herm. Hire, insättes i Ugglas Rådslängd III: n. 104, der fadren har n. 59. Han är den *Juncker Ernest*, *tysk Grefve af Slick*, *Svantepolk Knutssons frände*, som omnämnes i Mart. Petri Genealogia Archi-Episcopi Absalonis, samt den *Domicellus Aernist*, som nämnes först bland Väpnarne, hvilka d. 26 Mars 1308 uppräknas såsom värjemän för kraften af Nyköpings förening mellan k. Birger och hans bröder (D. Svec. II: n. 1577). Han synes sedan ej till i våra handlingar, och är troligen den *Ernst Henriksson*, *Grefve af Glichen*, g. m. Ingeborg, grefvinna till Eberstein, Skialm Hvides dotterdotters sondotter, hvilken infördes af Ichsell i skånska

*) Strinnholm ådagalägger, att Hvitfelds uppgift om 1308 måste på detta sätt rättas.

**) D. Sv. n. 1952.

höfdingaserien (handskr. i Lunds univ. bibl.) Hans son *Albrecht* och sonson *Ludvig Albrechtsson* tillhöra visserligen Skånes historia, men voro ej svenske män. Om dem, se Helsingborgs historia af Follin p. 240–246. De ha än kallats grefvar af Gleichen, än grefvar till Eberstein (ett mödernestott, hvartill de sedermera skrefvo sig), än Rosencrantz.

3. GLEICHEN, HANS von,

som skref sig *Grefve till Eberstein*, visar åter bland Sveriges riddersmän det *krönta hvita uppresta framseende lejonet* i blått fält, hvilket var v. Gleichenättens vapenmärke. (Se v. Stjernm. Höfd.-Minne I: 180, D. Adl. Lex. I: tab. 26 n. 84 och Siebmachers o. a. tyska vapenböcker.)

Då Lagerbring. som af Dalin inhemtat, att Gref Hans kallades i gamla handlingar Hertugens son af Lättog, läste i det skiftesbref, som 1426 uppgjordes mellan Bo Knutsson (Grip), och hans syster Katarina, Ridd. Niclis Erngislesons (Natt o. Dag i längden) maka, der bland vittnen nämnas: "Hans med Guds nadh Greffue af Owärsten och Herr eöf. Nogard", kom han att erinra sig, att han i Samml. z. Russ. Gesch. sett herrar till Oreschech (ryska namnet på Nöteborg) och Nowgorod omnämnas, och ansåg möjligt att denne grefve Hans varit en hertigens af Lithauen son. Men intet skäl är att lemna denna gissning någon uppmärksamhet. I en urkund (gammal copia) på Krappernp af 1417, skrifver sig nämnde herre Grefve Hans till *Offuersteen* och Herra offuer Nougartth, der skrifvaren synes hafva efter tidens smak sökt försvenska det plattyska uttalet af Eberstein. Denne grefve blef 1430 Höfvidsman på Westerås slott, fick 1431 af k. Erik i förläning Oppenstens slott i Westergötland med underliggande län (Mohärad i Småland, troligen ock de socknar i Kind, hvilka ligga emellan slottet och Mo). Han insatte der till sin fogde en tysk *Mårten Grabo*, hvilken snart utan motstånd öfverlemnade slottet*) åt Engelbrecht, då denne tågade

*) Då v. Stjernm. i sitt Höfd.-Minne alldeles förgätit att nämna detta slott, må vi här upplysa, att det redan 1382 egde en Capitaneus castri Oppesten *Johannes Liste*, sannolikt en af k. Albrechts utl. fogdar (som förde samma sköldemärke som friherrarne zu Freyburg, en bjelkvis lagd stubbe med 4 afhuggna grenar i klufven sköld. D. Adl. Lex. tab. 58); att det 1388 uppgafs af *Algot Månsson* till drottn. Margareta, 1413 innehades af *Nisse Pedersson*, foghot på Opensten (som förde en sparre i vapnet, se n. 26 i Dipl. De la Gard. i Lund), reparerades eller till-

omkring för att nedbryta dylika tyranniets stödjepunkter. Derom se Rimkrönikan.

Grefve Hans drunknade i "en k. Eriks sjönöd", enl. Dalin, S. R. H. II: p. 648. Han var g. m. Ermegard, dotter af Ridd. Joh. Boson Bülou och Dor. Arendsdotter Pinrou. Deras dotter Philippa, födde såsom norske riddaren Sivard Jonssons af Giska maka Hans Skaning, hvilken dog under förlofningen med Ingeb. Tott. Hon behöll morgongåfvan och medförde den, då hon blef Sten Sture d. ä:s maka.

(Källor: Anförda i texten.)

GOEDING, ANDERS.

Denne biskop utan biskopsnamnet har ännu bland våra lärde ett minne.

A. G., son af en rådman And. Johansson i Stockholm, var född i Jerna socken i Södermanland 1657. Studerade både i Upsala och Lund, men synes ej ha blifvit promoverad. Blef akad. Sekr. i Upsala 1679. Fortsättande derjemte sina studier, blef han e. o. Eloquentiæ Professor i Upsala d. 21 Juni 1683; reste derpå utrikes och besökte högskolor i 4 år. Då han var i Thüringen 1685, fick han af en Diacon i Naumburg höra, att en Gustaf II Adolfs lifknekt under stor ångest för denne bekänt, att han *dödskjutit* den af en kejserlig kula *sårade* kungen, hvilken han skulle föra till lägret. Om denna berättelse tillskref han Pufendorf. På Ol. Rudbecks förord fick han året efter hemkomsten, 1688, resan ersatt med 1,600 dal. silfvermynt. Blef log. & metaph. Profess. 1689. Fick Upsalanäs till prebende 1693, och började nu snart ledsna vid den filosofiska undervisningen, såsom hinderlig för teologiska studier, och erkebiskopen lofvade honom 1696 annan befordran. S. å. presiderade han i Greifswald och var Preses vid prestmötet i Upsala. Kontraktsprost 1698. Opponerade vid prestmötet i Upsala 1700 med så stor häftighet, att erkebiskopen måste blanda sig i samtalet. I Upsala brand förlorade

---

bygdes. 1422, af en murare Herman Pädersson, enligt den tryckta legenden om ett Christi kors i Svartbrödraklostret i Stockholm, då ***Marquard Ling*** var slottsherre, hvilken slutligen nämnes såsom häradshöfding i Åkerö 1447; och att *grefve Hans*, som fick förläningen 1431, lemnat slottet till den ofvannämnde Mårten Grabo i förvar 1434. Slottet uppgifves än hafva legat i Långhems än i Åsarps socken af Kinds härad i Westergötland.

han tre gårdar och många dyrbara "runehandskrifter." Han blef Domprost i Wexiö 1704. Under de täta biskopsledigheterna — ett interregnum varade från 1708 till 1711 — erhöll han uppdrag att förrätta både prestvigningar och andra biskopsgöromål. Orsaken att han ej kom vid biskopsledigheterna i fråga, må ha legat i hans kända tänkesätt i ett ärende, deri de förut varande biskoparne säkerligen ej ville ha en representant af sådana åsigter på biskopsbänken. Han var nemligen anhängare af Gustaf 2 Adolfs och Ax. Oxenstjernas, äfven i våra tider framstälda, åsigt om gagnet af ett Consistorium generale, deri lekmän kunde vederbörligen representeras. Han utgaf i Jönköping 1722 den i Nettelbladts Schw. Bibl. 3:s St. n. VIII och i Schenbergs *Vereliana* omtryckta Dissertiuncula de Hierarchia af Ol. Verelius, med ett företal rörande nämnde "Consistorium generale". Detta tilltag af G. ansåg sjelfva biskop Wallqvist, Nordins och Fants motståndare, hafva skett af enskilda orsaker, tilläggande (Eccl. Samll. I: 79) att detta återuppdykande af förslaget om cons. generale kunnat utan skada vara borta. En biskop i Wexiö — J. Baazius d. ä. — hade ifrat för denna samma lekmannaidé, och man ville icke oftare se en affälling i hierarkiska grundlärorna på S. Sigfrids stol.

Om ock rationalist i artikeln de ministerio ecclesiastico — den ömtåligaste grundartikeln bland de ultraklerikale — var han deremot hyperortodox i antiqviteterna. Gift med en dotter af Ol. Rudbeck, kunde han ej lättligen förneka atlantikans läror, hvilka säkerligen ansågos utgöra familjens ära.

1725 skref G. ett bref från Wexiö till Nils Hufvudsson Dal, som är tryckt i Sv. Merc. 1757 p. 179 f., med den anmärkning af Gjörwell: "Få bref äro så märkvärdiga som detta". Det var meddeladt af v. Stiernman. Af detta bref synes som domprosten föreläst på gymnasium. Han hade användt sina krafter in lectione historiæ sacræ och predikande, så att han dåmera intet stort orkade. Han berättade bland mycket annat i detta bref, huru han såsom akad. Sekr. i Upsala måste "försigillera" alla Verelii exemplar af hans epistel mot Schefferus *de situ et vocabulo Upsaliæ*, sedan Lindsköld, på anhållan af Schefferi sterbhus, förbjudit denna skrifts utspridning; men han tillägger, att grefve L. erkänt att han ångrade detta, då G. 1688 i Gamla Upsala visade grefven antiquiteterna så uti som utom Gamla Upsala kyrka.

Goeding var blott år 1710 Riksdagsman. — Lidén uppräknar 54 disputationer, af G. utgifna under den tid, han var professor i Upsala. Deribland förekommer en de Ægerea

Nympha Atlantica, non Romana, deri han lär att Numa hade sina lagar och institutioner hemligen från Ägerö, det är Sverige. — Han dog 1729.

G. m Johanna Chr Olofsdotter Rudbeck. Barn: *Johanna Christ.*, g. 1:o m. legat.-pred. i Konstantinopel J. Schult och 2:o m. prosten E. Boje i Wendel; *Brigitta Magdalena*, g. m. biskop O. Osander i Wexiö; *Olof*, kapten.

Skrifter: 54 disp i Upsala 1691—1703. — Axiomata metaphysica, resp. Th. Bahr, Stralsundiensi, Gryphiæ 1696. — 5 programmer, utg. i Upsala. — Oration, då han tillträdde e. o. Eloqu. prof. i Ups. 1683, trycktes i Tyskland (enl. Sommelius). — Korta Betraktelser öfver texten vid tacksägelsegudstjensten för segren vid Narva 1700. — Likpred. öfver Bisk. O. Cavallius. — Liksermon öfver Sus. Lund, prof. i Åbo A. Alani maka, hållen i Wexiö 1717, tr. i Göteb. s. å. — Utg. O. Verelii de Hierarchia. Jönköp. 1722. — Panegyr. Comitis C. Piper 1703. Synodaldissert. 1706.

(Källor: Sv. Mercur. 1757. — Gammal och Ny Smålands Beskr. — Upsala st. Herdaminne.)

GRADIN, ARVID.

Son af kyrkob. Arv. G. i Wika och Anna Hallenius eller Alenius. Född 1704, skolyngling i Westerås 1712, Student i Upsala 1724. Ehuru icke magister, kallad till Docent 1736.

Vid denna tid berestes Sverige af missionärer, dem *Brödraförsamlingen* utsändt till Lapparnes omvändelse. Troligen har G. sammanträffat med någon af dessa, som upptändt hans håg för missionsverksamheten. Åtminstone begaf han sig 1738 till grefve Zinzendorff och blef samma år, säkerligen till följe af sin kunskap i grekiskan, utsänd till den grekiska patriarken i Konstantinopel, hvilken han utan tvifvel skulle uppmana att besinna det kristendomsbud, som föranledt alla tiders missionsverksamhet. 1741 sändes han till Sverige för att utverka åt Brödra-uniteten religionsfrihet, ehuru utan resultat. 1743 afgick han i samma ändamål till Ryssland med bref till den heliga Synoden, men blef der kastad i fängelse och qvarhållen som fånge till 1747. Följande året är han åter i Sverige, då han ingaf ett memorial till erkebiskop Benzelius, som ej svarade något derpå; men från d:r Alstrin (sedan biskop), till hvilken han äfven skrifvit, erhöll han en "broderlig skrifvelse" till Brödraförsamlingens styrelse.

Under det följande årtiondet uppgifves att Gradin under stora lifsfaror verkat för kristendomens utspridande bland hedningar i Amerika och Afrika. Bland Hottentotterna hade

Brödraförsamlingen utsände redan från slutet af 1730 talet. Troligen var Gradins verksamhet i Afrika rigtad på dessas omvändande. Närmare underrättelser om hans olika vistelseorter sakna vi emellertid; veta blott, att han 1757 återkommit till Europa och vid sin död, d. 14 Sept. nämnde år, var "Mitprediger und Pfleger der ledigen Brüder" i Neuwied, en liten stad vid Rhen emellan Coblenz och Bonn.

Gr. har författat n. 613 i Brödraförsamlingens "Gesangbuch des Jahres 1778." Äfvenledes n. 73, 76, 118, 119, 158 och 160 i Sions Sånger, samt ett minne öfver modren, Anna Hallenius, då hon dött år 1745.

Hans broder var den af Alnander som predikant berömde kongl. hofpredikanten *Anders Gradin*, f. 1706, död 1751 som utn. kyrkoh. i Bälinge i Södermanland.

GRAMAN, SEBALD HARTMAN von.

v. Gramanska ätten härstammade ifrån Thüringen, hvarest föddes med. d:r Hartman Graman, hvilken såsom legationsläkare åtföljde en holländsk beskickning till Persien och sedan blef lifmedikus hos ryske czaren Michael Feodorowitz. Dennes son Sebald Constans var född och uppfostrad i Moskwa, kom i svensk tjenst, var kommissionssekreterare under grefve Mauritz Wellingk vid danska och lüneburgska hofven, blef assessor i Dorpts hofrätt, adlades 1687 med namnet von Graman (sönerna introducerades på svenska riddarhuset år 1719 under n:o 1416 ibland adelsmän) samt var gift med Maria Elisabet von Straelborn.

Af dessa föräldrar föddes *Sebald Hartm. v. Gr.* i Dorpt d. 16 Maj 1699. Med föräldrarne måste han i spädaste åren undan fienden flykta till Sverige. Antog vid tilltagande ålder tjenst i fortifikationsstaten och åtföljde som e. o. Ingeniör och Adjutant armeen, hvilken år 1718 ifrån Jemtland inbröt i Norge. Transporterades följande året till arméens flotta, der han småningom tjente sig upp från de lägre graderna. Deltog en tid vid pejlingen i Östersjön, seglade sedan flera år på franska köpmansfartyg och ibland andra expeditioner öfverförde han Negrer till ön Martinique. Löjtnant vid svenska amiralitetet 1728, hvarefter han 12 års tid för kronans räkning seglade på Medelhafvet och biträdde svenske konsuln Logie i dess underhandlingar med Barbareskstaterna och isynnerhet 1736 vid fredstraktaten med Tunis. Hade år 1738 d. 27 Jan. med sitt skepp och endast 11 mans besättning en

häftig träffning i fyra timmars tid med fyra sjöröfvaregalerer ifrån Susa, hvilka han tillbakadref, och erhöll sedan till belöning för sin tapperhet af konung Fredrik den värja, som konungen sjelf bar. Under tiden hade han 1735 blifvit Kaptenlöjtnant och utnämndes sedermera 1741 till Kapten vid amiralitetet. Kapten v. Gr. beordrades d. 2 Aug. 1743 af öfverståthållaren i Stockholm Rutger Fuchs att tillfångataga generalen, grefve Charles Emil Lewenhaupt, som samma dag på aftonen skulle bereda sig tillfälle att med en jagt, Gäddan, komma på flykten. Han utförde detta uppdrag med klokhet, raskhet och utan hårdhet emot den olycklige generalen (se vidare derom förra serien af detta Biograf. Lexikon Del. VIII s. 33—40). Befordrades till Kommendörkapten 1747. R. S. O. 1754. Anförde 1756 på örlogsskeppet Sparre arriergardet vid den eskader, som gemensamt med en dansk kryssade i Östersjön, för att skydda nordiska handeln. Kommendör 1760; Schoutbynacht 1765 och straxt derefter vice Amiral. Afled i Stockholm d. 14 Maj 1766 ogift; och utgick med honom v. Gramanska ätten. Vapnet krossades af landshöfdingen baron Daniel Tilas, som höll åminnelsetal vid grafven. Vice Amiral Sebald H. v. Graman berömmes såsom en "ganska försökt och dristig sjöman."

(Källor: Utdrag utur friherre Tilas' Minnes-Tal i Salvii Lärda Tidningar 1766 n:r 67 och i den Historiska och Politiska Mercurius 1776, s. 765. — v. Stjernmans Matrikel.) J. G. C.

GRANHOLM, ERIK.

I första serien möter, såsom en tidsbild ur adlens leder under frihetstidens preludier till vår nuvarande frihet, Palmblads berömda teckning af baron v. Pechlin. Ett oberömligt sidostycke må i den andra serien intagas, framhållande en tidsbild ur det andliga ståndet, möjligen lärorikt för dem, som äro ovissa om det är ett godt eller ett ondt, att, genom *prestståndets* lösgörande från lagstiftarekallet, minska presters frestelse att "slå sig på politik".

Tidsbilden ur andra ståndet heter Erik Granholm.

Han föddes den 16 Okt. 1714 och blef sina föräldrars enda barn. Fadren, Jonas Granholm, klockare i Tuna i Medelpad, modren Greta Plantin. Efter fadrens död fick Erik en styffar, major Falck, hvilken han följde till Finland 1720. Styffadren dog till följe af en krutexplosion. Öfverste Frejdenfelt, d. v. kommendanten på Nyslott, tog den ånyo faderlöse till

sig och uppfostrade honom jemte en egen son. Under denna tid följde han sin fosterfar i 8 månader under resa genom Finland, Ryssland och Siberien. Efter denne sin gynnares död återvände han med sin moder till Sverige, studerade i Upsala och blef der Magister 1740. Prestvigdes s. å. på kallelse till Iluspred. af holsteinska ministern baron Joh. v. Pechlin, tills denne lemnade Sverige. Det var således under den tid, då E. G. uppehöll religionsundervisningen i detta friherrliga hus, som sonen Carl Fredrik, enligt philippiken,

"vid femton år sin egen far förrådde",

i fall den i våra riksdagshäfder brännmärkte v. P. föddes 1727. Gr. blef Regementspastor 1742, och när *holsteinska* ministern J. v. P. drog sig till Petersburg, se vi Gr. i *danska* ministerns hus. Han rymde till Danmark, då hans delaktighet i "danskeriet" 1743 uppdagats. Der erhöll han kongl. hofpredikants fullmagt med 500 rdrs lön. Men här tjenade han svenske ministern Palmstjerna, för hvilken han röjde Danskarnes planer. Nu förböds han, vid *lifvets förlust*, att plåga något umgänge i sv. ministerns hus. Deremot infunno sig ambassadören Tessin och ministern Palmstjerna i hans hus och ännu oftare deras legationssekreterare Ridderstedt. Gr. hade redan 1743 blifvit gift med Christina Lindestolpe, dotter af assess., med. d:r J. Lindestolpe, och hade med henne sonen Fredrik, när han måste rädda sitt lif genom att fly från Danmark, der en viss herre utstält lönnmördare i hans väg. Då denne herre förut garanterat honom Fredrikshalls pastorat med 12,000 rdr inkomst mot löfte att han aldrig skulle fara till Sverige, kan man skäligen sluta att Gr. ansetts såsom en bedragare, i likhet med hvad som plägade hända C. F. v. Pechlin både "å den ena sidan och den andra". Redan i Maj 1744 kom han åter till Stockholm, der han hade löfte om 800 plåtars pension, tills ett pastorat kunde fås. Tessin skyddade honom med hustrun och sonen under resan. Sju gånger lät K. M:t löften inflyta i rådsprotokollerna om regalt pastorat för denne "patriot"; men andra partiets män gjorde dessa löften om intet, t. o. m. då utnämning skett. Under tiden förtärde han i Stockholm sitt arf och satte sig i en skuld, hvarur han ej i sin lifstid hann utarbeta sig. Sekreta utskottet tillade honom efter en remiss från K. M:t år 1747 en årlig pension af 2,400 dal. kmt tills befordran kunde vinnas, hvartill utskottet honom anmälde. Erkebisk. Troilius motsatte sig likväl detta, bedjande att en skälm ej måtte sättas till kyrkoherde. Palmstjerna frågade erkebisko-

pen, om dock Gr. ej gjort Sverige tjenster? Troilius invände, att han ändå var en skälm, då han svurit dansk kung trohetsed och der njöt pension men sedan gjort Sverige tjenst såsom förrädare mot Danmark. Palmstjerna och Troilius blefvo då ovänner och G. obefordrad. En Wefverstedt kallade ändtligen 1749 G. till Kyrkoherde på Wermdön, der han egde en bestridd, men slutligen erkänd patronatsrätt.

Nu fick man se f. d. spionen och den politiske listlöparen såsom själasörjare. Han hade en "liderlig adjunkt" och en gammal kaplan, så att konsistorium snart fann församlingens tillstånd "rätt beklagligt". Skolmästaren — Sam. Ödmanns företrädare — anklagade Gr. 1769, att han på 10 år endast en gång begått H. H. Nattvard och att hans 4 fullväxta döttrar ingen gång deraf blifvit delaktige. Gr. skref då en afhandling om Nattvardsgång, hvilken han begärde att i domkapitlet få censurerad. Blef sedermera Kontraktsprost och dog först d. 26 Jan. 1776.

Då statskyrkan hade sådana pelare, borde man ej undra att separatismen kunde upplyfta sitt hufvud. Inom Wermdö pastorat, på Skevik, bodde före Granholms ditkomst kaptenen John C. Cedersparre, g. m. C. C. Sinclair, en syster till den namnkunnige riksdagledaren, slutligen R. R. och generalguv. F. Sinclair. Dessa makar hade vänligt emottagit två landsförvista pietister, som fått hemvända och hvilka återförde ur landsflygten tänke- och handlingssätt, som de lärt känna och älska i andra länder. En Almqvist, handlande från Norrköping, skänkte 1746 Skeviks gård på Wermdön åt denna sekt, som då kallades Gråkoltarne, sedan Skevikarne. De kände sig såsom "en Lutheran i ett påfviskt land måste känna sig." Presterna voro skamfläckar, bukens och mammons trälar, enligt svar, som J. C. Cedersparre 1750 gaf på några Granholms frågor till ett protokoll. Ödmann har i fortsättn. af Schröcks kyrkohistoria (§ 19) belyst frågan efter en handskrift, hvars bihang hette: en frågande prest och en svarande lekman. Pennan tycktes förråda mer än blott evangeliskt nit.

I Knösiska anekdoterna (manuscr. i Skara gymn. bibl.) heter det: Gr. behöll hela sin tid sin usla karakter och var känd för förföljelser mot sina sockenbor Gråkoltarne. Se Sam. Ödmanns biogr. i 1:sta serien XXIII. p. 294. Der nämnes, att "den gamle politiske vinglaren" Gr. låg ock i delo med sina kaplaner. Den "lärde" kaplanen, teol. doktorn B. Wettersten (se Biogr. Lex. 1:sta serien) hade många ledsamheter af sin pastor Gr., med hvilken han var invecklad i en vidtutseende process, då han dog 1767.

Då den andre kaplanen, Reuter, dött, och enkan hos kyrkoherden begärt prest till begrafningen, kom ingen, utan gästerna måste åtskiljas, hvaröfver kyrkoherden sedan ålades att ingifva sin förklaring.

Efter Christina Lindestolpes död, blef Gr. g. m. Marg. Fredr. v. Hauswolf, som efterlemnat en berömmande och beklagande biografi öfver mannen.

Skrifter: Disp. i Upsala 1738, 40. — Tankar om Sanningen, lemnade till oskyldigheten. Poem. Köpenhamn 1744.

(Källor: Angifna i texten.)

GREEN, ÄTTEN, MAGNUS, IWAR.

Den under medeltiden blomstrande Greenätten, af hvilken Tibell i gamla handlingar funnit 10 riddare, förde en delad, till öfre delen ginbalkad, sköld. Denna dels öfre, trekantiga, fält var blått, det motsvarande undre rödt. Sköldens nedre del var deremot svart. I flera sigiller liknar öfre delens röda trekant en giron. I *Magni Green militis sigillum* bär hjelmen tvenne vesselhorn, hvilka i de af Erik XIV ritade vasaanorna (på Löberöd) äro tudelta, hvitt och blått och blått och hvitt. I Dansk Adel. Lex. uppgifves, att den danska Greenslägten var inflyttad från Sverige. Den svenska och norska anses vara uppsprungen ur gemensam rot, men vapnen skilja dem. Botin anför om den svenska, att den "sökte leda sina anor på svärdsidan ifrån det Stenkilska huset."

Ätten var redan från slutet af 1200-talet delad i tvenne grenar, hvilkas föreningspunkt vi icke känna. Se här en öfversigt, enligt Stureska genealogiska tabellerna:

a) *Haraldsgrenen.*

Thord Haraldsson.

Harald.

Carl, R. R. R. 1340—83. R. L. III: n. 215.

Harald, Väpn. 1350—82, Ridd. 1390—140*, ej upptagen i R. L., men som R. R. känd af Tibell, g. m Ingeg. Larsd:r, som enka omgift med Anund Röriksson af Eka.

Torkel, Väpn. 1362—86, Ridd. 1389, † 1402, Häradsh. i Kind i Östergötl., g. m. Bengta Bosd:r.

Sten till Ål, sedan kalladt Grensholm, R. R. 1393—1445, R. L. III: n. 385, g. m. Cecilia Nilsdotter (Röde).

Harald, R. R. 1430—38, R. L. III: n. 450 o. n. 499, g. m. Sigrid Thomasd:r v. Vitzen.

Erik, kanik i Linköping, † 1454.

MAGNUS. Se N:o 1.

IWAR. Se n. 2.

Märta, g. m. Erkebiskopen Jöns Bengtssons broder.

Cecilia, g. m. R. R. R. Eskil Banér. Hennes dotterdotter var Cecilia, Erik Johansson Wases hustru.

Magnus el. Måns d. y., R. R. 1512, halshuggen 1520.

Obs. Den *Iwar Månsson*, R. R. 1529, som origtigt blifvit förd till denna ätt, var en *Liljevinge till Strömstad.*

b) *Torstensgrenen.*

Torsten, a Vapn, lefde i slutet af 1200-talet.

Styrbjörn, Väpn. 1299—1323, Ridd. 1327—34, R. R. 1333, R. L. III: n. 194. En af gränsbestämmarne mellan Gestrikland och Tiundaland. Dipl. Sv. N:o 1975. Häradsh. i Willåttinge. Sigillet se Peringsk. Mon. Upl. p. 76.

Olof. *Torsten*, Väpn. 1331—58, Ridd. 1362—88, R. R. 1346. R. L. III: 241. Fogde öfver Helsingland, Ståthållare på Stockholms slott 1352.

Johan. *Greger*, Väpn. 1331—45, Ridd. 1350, R. R., ehuru ej upptagen i R. L.

Johan, V. 1369—89, Ridd. 1395.

Magnus, Häradsh. i Erlinghundra, Väpn. 1369—89, Ridd. 1408, † s. å.

1. GREEN, MAGNUS.

Fadren var, enl. tabellen, Sten Haraldsson, modren Cecilia Röde (af Eka). "Måns Green d. ä. till Tidön och Grensholm" anföres som Väpnare från 1410 (?), Riksråd från 1434, Riddare från 1441. Han var höfvidsman på Öland 1439—1440, på Stockholms slott 1442 och 1457, länsherre öfver Åbo och dess län 1446—50, befälhafvare vid tåget till Gottland emot k. Erik XIII 1448—1449; enligt Rådslängden dansk Rådsherre och Amiral 1452 och Johannisbroder i Eskilstuna 1469. Höfvidsman på Bergenhus 1453. Innehade 1471 Kalmar slott. Död på 1470-talet, efter 1472. G. m. 1:o Ingeborg Carlsdotter (Gumsehufvud), syster till k. Karl VIII:s drottning Katarina; hon lefde ännu 1450, då hon svarade för sin man inför Rådet. 2:o Gertrud, dotter af norska R. R. Narve Jakobsson af Tegelstad (Römer); hennes äktenskap med Magnus G. slöts troligen 1462, då dennes morgongåfvobref till fru Gertrud är utfärdadt. Hon lefde som enka ännu 1492. Barn: *Iwar*, se n:r 2; *Märta*, omkr. 1454 g. m. R. R. R. Christer Bengtsson (Oxenstjerna) till Salestad, erkebiskopen Jöns Bengtssons broder; *Filippina*, g. m. R. R. R. Bengt Eriksson Ryning; *Katarina*, som ärfdes af brodren Iwar.

Den namnkunnighet, våra krönikeskribenter och historieförfattare beredt åt Magnus Green och hans son Iwar, är alltför mycket förrädarens, för att icke af en opartisk betraktare af tidens och deras förhållanden befinnas orättvis. De stodo begge på unionspartiets sida emot Karl Knutssons konungadöme och emot de efter hans död fortsatta sträfvanden för Sveriges lösgörande ifrån unionen, fastän de icke alltid tyckas uppträda med den rena karakter och den konseqvens, man älskar finna hos dem, som strida för en öfvertygelse. Dalins omdöme om fadren anse vi dock mindre gälla honom än sonen: "han var stundom på ena sidan, stundom på den andra". Öfver de verkande orsakerna till dylika omkastningar sprida emellertid källorna ett så sparsamt ljus, att man derom ej kan fälla en rättvis dom. Att enskild fördel och slägtförhållanden ofta bidragit till sådana partibyten, synes väl troligt, särdeles hvad herr Iwar angår; men om de flesta karakterer, hvilka dessa inhemska striders historia belyst, är ju en likadan förmodan mer än tillåtlig. Det vore föga rättvist, att *endast* hos unionsvännerna bemärka ett sådant förhållande.

Om Magnus Green redan i första början af fjortonhundratalet finnes nämnd som väpnare, måste han vara mer än

40-årig, när han först möter oss i historien såsom deltagare i rikets värf. Det är när Engelbrekt med godo och ondo förmått rikets råd att uppsäga k. Erik tro och lydnad. Med 36 andra, klerker, riddare och väpnare, undertecknade han den 8 Sept. 1434, nämnd före både Engelbrekt och Karl Knutsson, den skrifvelse, hvari tyska städer och furstar underrättades om detta det svenska rådets beslut och om de skäl, hvilka dertill föranledt dem. En mängd förlikningsmöten följde nu — på sådana var unionstiden hädanefter rik — och i de flesta, om icke i alla, har Magnus Green deltagit. Så var han med i Halmstad 1435 d. 3 Maj och i Stockholm senare på sommaren, under den långa väntan på kung Eriks ankomst, undertecknande der såväl rådets "försäkran", gifven Långholmen den 11 Aug., som, när kungen ändtligen ankommit, "förlikningen" af d. 12 Okt. Året derefter deltog han i Wadstena "dagtingan" och bevistade det mer än månadslånga mötet i Kalmar. Med drotsets och marskens fullmagt uppburo han och Nils Jönsson (Oxenstjerna) s. å. kronoskatten på Öland. Greens namn läses ock under *det i Kalmar förnyade unionsdokumentet* af d. 2 Juli 1438 *). Det är först vid de *derefter begynnande* stridigheter, man finner honom ibland Karl Knutssons öppna fiender.

Konung Erik hade 1437 öfvergifvit sina riken och i sorglös ro slagit sig ned med sin Cecilia på Gottland. Missnöjet var större, måhända, i Danmark, än i Sverige och de danske stormännen talade högt om ett nytt konungaval. När Sveriges drots, Christer Nilsson Wase, som vid denna tid gjort en resa till Danmark, återkommit i sina län, gjorde han så småningom hvarjehanda försök att berôfva Karl Knutsson den öfvermagt, denne mer och mer tillvällat sig; men när han snart märkte att marsken var den starkare och således ensam af det ingående interregnum skulle komma att draga den fördel, han så gerna velat göra till sin, blef han öppen unions-, d. ä. konungs-vän, och Magnus Green tillhörde det fåtaliga parti, som nu slöt sig till honom. Gamla drotset togs till fånga och gick beskedligt in på en förlikning med Karl, enligt hvilken han drog sig tillbaka till Wiborg med dess län, der han också höll sig fullkomligt stilla; men med andra af partiet räckte freden ej så länge. Marsken fick dock återigen öfverhanden, och i sällskap med tre herrar af

*) I detta "förbund" stadgades att kon. Erik åter skulle erkännas; men för framtiden medgafs de begge förenade rikena (Norge var här icke med) full rätt att välja hvar sin konung.

ätten Natt och Dag, bland dem t. o. m. Engelbrekts banemän, infann sig nu Måns Green på Gottland hos konung Erik med anklagelser mot marsken för allahanda öfvervåld, missbruk af magt och öfverträdelse af gifna förpligtelser. Utan vidare undersökning afsatte konungen den anklagade och gjorde den hufvudsaklige anklagaren, Nils Stensson, till marsk, hvarefter först denne och sedan kungen sjelf drogo till Sverige för att åt beslutet och embetet ge behörig kraft. Men deras magt var ringa och deras framgång ingen; efter en kort vistelse på Stegeborg ingick konungen derföre (Aug. 1439) med Karl Knutsson en förlikning, uti hvilken äfven Magnus Green blef inbegripen och hvilken denne sjelf som konungens löftesman underskrifvit.

Green erhöll nu Borgholms slott och län, troligen af konungen; men hade i Stegeborg utfäst sig att ingenting *mot rikets bästa* företaga, icke heller på något sätt bitråda k. Erik, om denne yttermera skulle stämpla emot riket. Hans öfvertygelse om rikets bästa var dock en annan än marskens, ty han ville ej hålla honom sitt län tillhanda, och denne tog derföre med vapenmagt slottet ifrån honom i Juli månad 1440. Emellertid fick unionspartiet åter öfvermagten, och Magnus Green deltog i Okt. s. å. i Arboga herredag, der k. Christoffer blef vald. Konungen, som 1441 gifvit honom riddarslaget, befullmägtigade honom 1442 (11 Juli) att sjelf fjerde föreslå riket i konungens frånvaro. Han deltog 1446 i dennes onyttiga tåg till Gottland emot k. Erik, och nämndes der till bisittare i en rätt, som, å konungens vägnar, skulle dömma i ett tvistemål.

När k. Christoffer dött, var Karl Knutssons och separatisternas parti så mägtigt att det lyckades den förre riksföreståndaren att sjelf bli konung. Men när segren blifvit hans, fanns ej längre hos honom den kraftfulla arm och den klara blick, hvarmed han hittills främjat sitt mål. Ett af de första bevisen på denna förändring är utnämnandet af Magnus Green till befälhafvare öfver den 2,000 man starka här, hvarmed Gottland skulle tagas ifrån k. Erik och läggas under Sveriges krona. Möjligen ansåg sig dock Karl ega skäl att påräkna herr Magni trohet, emedan han bekräftat honom som innehafvare af Åbo län, hvilket han erhållit af k. Christoffer, troligen när det genom Karls tvungna afsägelse blifvit ledigt.

Den 29 Juli 1448 landsteg alltså Magnus Green med svenska hären i Flenovik på Gottland och slog läger utanför Wisby. Tre skansar uppkastades, staden belägrades och

landet hyllades till konung Karl och Sveriges krona. Mot hösten for herr Magnus, efter erhållet tillstånd, tillbaka till Sverige och återkom efter jultiden med förstärkning, sedan staden den 4 December af Birger Trolle blifvit intagen och slottet dagtingat på de vilkor, att konung Erik ofördröjligen skulle öfverlemna det åt Svenskarne, så snart man upplåtit åt honom Borgholm och Öland såsom vederlag. Fiendtligheterna inställdes derföre, och återtogos icke heller, ehuru ingen verkställighet följde på öfverenskommelsen och allt skäl var för handen, att k. Erik endast ville vinna tid och aldrig ernade uppfylla sin förbindelse. Det är nästan omöjligt att förklara Greens handlingssätt, utan att antaga, att hans afvoghet mot Karl Knutsson förmått honom att heldre i den af Danskarne valde Christian erkänna den laglige unionskonungen och således herren öfver Gottland, än i den nu likväl af tvenne riken erkände Karl. Han inväntade i overksamhet en dansk flottas ankomst, lät denna afhemta k. Erik och sedan återkomma, hvarpå han (Juli 1449) med dess befälhafvare, Olof Axelsson Thott, i all vänlighet slöt den förlikning, att Svenskarne skulle behålla staden och landet, men Danskarne besätta slottet, intill nästa midsommar, då ömsesidigt utsedde skiljomän skulle afgöra om Gottland skulle räknas till Danmark eller Sverige. Strax derefter kom k. Christian sjelf med 6000 man till ön. D. 28 Juli utbröt väl, trots öfverenskommelsen, en häftig kamp emellan danska och svenska trupper inuti sjelfva Wisby stad. Men detta "oväsende" hade inga vidare följder och freden förnyades tre dagar senare, hvarvid Halmstad bestämdes till mötesplats för de blifvande förlikningsmännen *).

Green, som redan på Gottland, fastän (enligt Rimkrönikan) i hemlighet, anlagt trohetsed åt k. Christian, infann sig vid bestämd tid (d. 1 Maj 1450) i Halmstad, ehuru icke nämnd bland någondera sidans fullmägtige. I sina öfverenskommelser gingo nu dessa fullmägtige mycket längre än deras rättigheter sträckte sig; så afstodo t. ex. de svenske å konung Karls vägnar helt och hållet ifrån Norge, ehuru deras fullmagt i denna fråga endast innehöll, att de skulle

> "om Norge och Gottland i rätta stå
> hvem påfven ville säga't till eller frå,"

*) Dalins uppgift att Måns Green vid detta tillfälle erhöll Gottland i förläning af k. Christian är origtig, såsom Lagerbring anmärker. Det var Olof Axelsson, som blef Gottlands länsherre.

om man får tro Rimkrönikan, hvilken till sina andra beskyllningar emot Magnus Green äfven lägger den, att det varit han och Nils Jönsson (Oxenstjerna, 1448 en kort tid Sveriges riksföreståndare), hvilka till ett så äreförgätet steg öfvertalat k. Karls ombud. Om så är, måste i sanning herr Magni inflytande varit oförklarligt stort. Norge var då till största delen af sitt område i konung Karls hand; i Sverige var han ock allmänt erkänd, och sändebuden i Halmstad hade just uppgjort den öfverenskommelse, att, då endera af de nu öfver de förenade rikena regerande konungar aflidit, skulle rådsherrar åter mötas i Halmstad och öfverlägga, huruvida man kunde vara nöjd med att taga den öfverlefvande till konung i det konungalösa landet. Sveriges och Norges konung Karl var således antagen till *eventuel* konung öfver Danmark, så föga än en *sådan* eventualitet kunde vara att bygga på. Att då, i samma ögonblick, helt simpelt å hans vägnar afstå Norge, är ett steg, som, om det tagits till följd af *öfvertalning*, tvingar oss att antaga, att våra svenska fullmägtige varit vida enfaldigare än dufvor. Om de deremot antingen, liksom Green, varit konung Karls uppenbara vedersakare, hvilket dock ej är antagligt, eller, hvilket är troligare, om varaktigheten och lyckan af k. Karls regemente hyst så ringa tankar, att de ej trott honom i stånd att behålla Norge, knappt att hålla sin magt uppe i Sverige, och derföre velat göra sitt till för att undvika, att splittringen af hans krafter skulle påskynda hans fall, kan deras ifrågavarande handlingssätt åtminstone *förklaras*, utan att alltför otillbörligt höja Magnus Greens och nedsätta de deputerades intelligens. Rimkronisten ger äfven Nils Jönsson och Magnus Green skulden för s. k. hemliga aftalet med de danske rådsherrarne i Halmstad, att svenske slott och län endast skulle kunna bortgifvas och återtagas efter rådets vilja och dom (ett svårt ingrepp i majestätsrättigheterna), hvarom bref skulle uppsättas och delgifvas begge konungarne. Om då k. Karl icke ville antaga sådana bestämmelser, skulle kronan tillbjudas k. Christian, som benäget skulle åtaga sig att på sådana vilkor heta Sveriges konung*). Dock, äfven i detta "aftal" lära de

*) Se Hadorphs tillägg t. Rimkrön., der de danske fullmägtiges bref härom är tryckt. Midsommarsafton 1451 skulle k. Karl infinna sig i Kalmar och k. Christian i Sölvesborg, hvarefter begge rikenas råd egde öfverenskomma om stället för underhandlingarnes vidare bedrifvande. Och kungarne kommo verkligen, höllo i Runneby och på Avaskär långa förhandlingar, uti hvilka äfven en påfvens legat deltog; men de svenskar, som varit fullmägtige i Halmstad, fingo ej vara med vid detta möte. "The

svenske deputerade deltagit; och ibland dem hade k. Karl ändå sin egen måg!

Af Karl Knutssons magt, som räckt till att skydda Engelbrekts mördare, afrätta Puke, fängsla och misshandla drotset Christer Nilsson, måste redan nu varit föga qvar, då Magnus Green efter sitt uppträdande på Gottland och i Halmstad vågade infinna sig i Arboga till herremötet i Juni 1450. Med 7 andliga och 33 verldsliga herrar undertecknade han der en uppmaning till konungen att rätta sig efter de fullmägtiges löfte och alldeles afstå från Norge. Härmed måste konungen hålla tillgodo och, utan vidare, utfästa sig att afstå från alla anspråk på detta rike, "så framt Norrmännen heldre ville hafva k. Christian än honom till konung"; och att så skulle ske, derför var under dåvarande förhållanden i Norge ej svårt att sörja. Mindre framgång hade det hemliga aftalet om sättet för slottsförläningar. Nils Jönsson berättade saken i förtid, men under tysthetsed, för en biskop, hvilken deremot straxt vid konungens ankomst till Arboga gaf honom del deraf. När målet sedermera kom fram, hade konungen hunnit vidtaga sådana mått och steg, att beslut i ärendet kunde förhindras. Mera trodde han sig således ej *då* kunna vinna. Men från upphofsmännen till detta anslag mot hans kungliga rättigheter indrog han med allt skäl de län, de innehaft.

Magnus G. måste nu till Erik Axelsson (Tott) öfverlemna Åbo slott, hvilket han i några år innehaft, men der han säkerligen föga vistats *), hvarefter han begaf sig på väg till Danmark, utan att afvakta det utsatta förlikningsmötet mellan konungen och de för allehanda förseelser anklagade rådsherrarne. Från Windeström i Stockholmsskären skref han till konungen med försäkran, att han inom kort skulle infinna sig i Söderköping och redovisa uppbörden af sitt län; men, då han förmodligen ej ansåg sig tillräckligt säker, infann sig icke, och konungen anmälte sin fordran hos rådet. Ehuru hans hustru inför rådet förde hans försvar, fälde dock detta vid Michelsmessotiden den dom, att de 9000 mark, hvilka herr Måns i skatt och saköre under två års tid uppburit af Åbo län och ej redovisat, skulle till två tredjedelar utsö-

---

Svenske Förrädare var ingen när", säger Rimkrönikan. Säkerligen har icke heller M. Green varit närvarande. Det behöfver ej tilläggas, att mötet aflopp utan minsta resultat.

*) 1447 och 49 har han i Åbo som länsherre undertecknat bref, tryckta i Arwidssons Handll. t. Finl. H.

kas i hans eget gods och till den återstående tredjedelen i hans hustrus.

Men hans motgångar för året voro dermed icke slut. Greens ovän Rimkronisten berättar från denna hans sjöresa en sjöröfvarehistoria, hvilken de mot unionsvännen så fiendtliga svenska häfdateckuarne med nöje upprepat. En bättre källa för historien om G:s "sjöröfveri" är emellertid Reimer Kock i sina Lybeckska Annaler, hvarur Jahn aftryckt det som rör denna sak. När M. Green — säger annannalisten — under sin seglats från Åbo till Lybeck kommit för Weichseln med sin "Basse mit 50 mannen", fann han der många skepp för ankar, och då han af okänd anledning var Holländarnes fiende *), lät han fråga om något holländskt fartyg funnes bland dem, hvilka lågo der på redden. Man visade honom ett, som kommit dit från Holland, och detta tog hr Magnus med våld. Men en liten lybsk flottilj, som kommit till Danzig för att förfölja ett engelskt skepp, fruktade att han ville taga flera, och bemägtigade sig derför det redan af honom tagna och dertill herr Magnus sjelf med skepp och folk. Folket på den uppgifne Holländaren sade, att både skepp och gods hörde under Hamburg; då fingo de af Lybeckarne tillbaka allt hvad hr Magnus tagit ifrån dem, och de 11 man, han satt om bord att försvara sin pris, fördes till Danzig, der de alla blefvo halshuggne som sjöröfvare. Då blef Magnus rädd att det skulle gå honom sammalunda om han fördes till Danzig, och han bjöd Lybeckarne sitt (?) skepp med allt hvad deri fanns, om de ville föra honom till Lybeck i stället. Dit kom han också, och rådet pröfvade saken genom utskickade, innan hr Magnus fick komma i land. Sedan allt var förhördt, fick Magnus bo i staden i "herberge", men hans folk sattes i tornet. Snart anlände emellertid den hamburgske skeppsredaren och anklagade Green som sjöröfvare; lybeckska rådet ålade då Hamburgaren att ställa borgen för sakens ordentliga fullföljande och Lybecks och dess borgares fribet från all derigenom möjlig förlust, hvilket Hamburgaren ej kunde skaffa. Till nästa rättegångsdag fingo både Green och Hamburgaren sitta i tornet; men då denne icke heller den dagen kunde ställa den höga borgen, rådet krävde, och Magnus fortfarande påstod, att han ingenting tagit från Ham-

*) Vi erinra, att enskildas krigsförklaring mot städer och stater tillhörde den tidens både bruk och folkrätt; ännu i början af nästa sekel se vi danska adelsmän i krig med Lybeck, som med penningeuppoffringar måste köpa sig fred.

burgaren, men från Holländarne, hvilka voro hans uppenbara fiender, ville Hamburgaren ej längre fullfölja sin klagan och herr Magnus blef af rätten frikänd. Men "orveide" *) fingo de båda gifva, ehuru herr Magnus var "mechtich unwillich dar to". — Så låter den utan hat och med tillbörlig sakkännedom framställda sjöröfverihistorien, vid hvilken Lagerbring liksom med välbehag dröjer, för att rigtigt öfvertyga läsaren att unionisterna i Sverige ej kunde vara annat än dåligt folk; och då han ej funnit den i rimkrönikan utmålade händelsen omnämnd i "några danske skrifter", lönar han detta med stickord, ovärdiga både dem och honom.

Green, som numera icke kunde vistas i Sverige så länge k. Karl der hade något att befalla, satte sig ned i Danmark under väntan på bättre tider. Att han varit danskt Riksråd och Amiral från år 1452, som Rådslängden uppgifver, bör säkerligen rättas derhän, att han i Danmark som k. Christians löftesman kan hafva undertecknat kungabref tillsamman med danska rådsherrar, och att han vid sina ströftåg mot svenska kusterna, under de efter mötet i Avaskär begynta fiendtligheterna mellan de begge motkonungarne, haft k. Christians fartyg under sitt befäl. Redan på hösten 1451 skall hans folk gjort ett infall vid Kolmorden, hvarifrån de, säger Lagerbring, "foro skogledes fram hela vägen ner till Ronneby, plundrade och togo fångar, som det var lägligt. Kon. Karl, som ännu mente freden skulle räcka, beklagade sig öfver dessa våldsamheter, men fick ej annat svar, än att Green lät säga, att hvad hans tjenare gjort hade skett på hans befallning." Rimkrönikan målar naturligtvis med lika svarta färger detta öfvervåld, som den med lysande belägger kon. Karls och hans medhållares repressalier, äfven då dessa utöfvats mot svenska landskap. Folkets rätt gent emot herrarnes, läntagarnes, var ett ganska outveckladt begrepp, så väl hos kon. Karl och hans vänner, som hos hans motståndare. Det var Engelbrekt, som åt resningen mot unionen gaf pregeln af folkets strid för sin frihet. Karl Knutssons strider för sin krona, ja, *ofta* Sturarnes för sitt riksföreståndareskap, bära ingen sådan pregel.

När kon. Karl skövlat Skåne och kon. Christian börjat sitt vedergällningståg i Westergötland, anfölls Stockholm samtidigt dermed ifrån Gottland af Olof Axelsson och Magnus Green (1452, Juli).

---

*) Edelig förpligtelse, att ej i afdömd sak väcka ny talan.

"Vid sex och fyrtio skepp hade de med sig
och öfver 1900 folk sannerlig."

De mötte starkt motstånd, serdeles på Käpplinge- (Blasie-) holmen, och blefvo med förlust tillbakaslagne. Green försökte sig nu på egen hand mot fästen, som kunde anses svagare, men hade lika ringa framgång. På hösten (Oktober?) drog han med 16 skepp från Ronneby till Avaskär, der hans medbefälhafvare från Gottlandståget, Birger Trolle, nu förde befälet. Han fann dock der mera motstånd, än han väntat, och begaf sig derifrån efter en förlust af endast 30 man. Med 600 man bröt han nu in i Möre, men mötte här länsherren i Kalmar, Gustaf Karlsson (Gumsehufvud), hans egen och kon. Karls svåger, som dref honom med förlust tillbaka, hvarvid Green sjelf i stridens hetta förlorade ett finger. Från Januari 1453 till våren 1455 afbrötos nu fiendtligheterna genom möten och dagtingningar, uti hvilka Green icke synes hafva deltagit. Under tiden följde han kon. Christian på hösten 1453 till Norge och intog der en ställning, om hvilken våra svenska källor och författare ingenting haft att förmäla. I Norge fanns vid denna tid ingen öfverallt erkänd kung, ingen af alla vederbörande bekräftad erkebiskop. Partiväsende och sjelfsvåld frodades således hejdlöst, och höfvidsmannen på Bergenhus, Olof Nilsson, var en af dem, som mest låtit de små förnimma, att de store voro utan herre. Vid konungens ankomst blef derföre länet honom fråntaget, dock mer för de Bergensiske hansestaternas klagomål än för böndernas, och Magnus Green sattes i Olofs ställe. I ett bref, gifvet i Bergen d. 10 Okt. 1453, kungör konungen för Norrmännen, att de i alla sina ärenden skola under konungens snart stundande frånvaro vända sig till "Her Magnus Green Riddare oc wor Fehyrde (skattmästare, uppbördsman) i Berghen oc flere andre af wort Radh", åt hvilka konungen gifvit sin fulla magt att hans norske undersåter "til retta styrkia oc hielpa" intill hans blifvande återkomst till Norge. Ett fem dagar senare utfärdadt bref till påfven i erkebiskopsfrågan underskrefs af Episcopus Holensis, Electus Stavangerensis, Henrik Krommedik magister curiæ (rikshofmästare) och Magnus Green, capitaneus Bergensis, såsom "*regiæ majestatis locum tenentes.*"

Olof Nilsson drog emellertid till Sverige och fick Elfsborgs slott in; nu gjorde honom k. Christian vackra försoningsanbud, och d. 29 Juni 1455 upplät Olof Elfsborg åt denne konung mot vilkor att återfå sina län. Men hanseaterna, hvilka i Bergen hade mycket att säga, ville icke hafva honom

tillbaka, utan voro väl förnöjda med den svenske länsherren, densamme, som i Lybeck blifvit frikänd från anklagelsen för sjöröfveri, då deremot O. Nilsson var en af de oförsyntaste sjöröfvare på sin tid i norden. Icke dess mindre kom herr Olof till Bergen, men hanseaterna slogo honom ihjel och med honom hans bror, en biskop, 2 domherrar och mycket folk, inalles 60 personer, och brände upp Munkalifs kloster, dit han tagit sin tillflygt. Detta hände d. 1 Sept. 1455; om M. Green då redan lemnat Bergen, veta vi icke. I länsherre-listan för Bergenhus råder för dessa år mycken oreda; först 1459 finnes ett nytt namn i listan, efter Olof Nilsson och M. Green, hvilkas ordningsföljd af en gammal upptecknare blifvit förvänd. Troligen har Green redan 1455 lemnat Norge och återkommit till Danmark, hvarifrån han följande året deltager i de då ånyo utbrytande fiendtligheterna mot Karl Knutsson. — Under något af dessa år (1454?) har han firat sin dotter Märtas bröllop med Christer Bengtsson, broder till erkebiskopen Jöns Bengtsson Oxenstjerna, en förbindelse, som likväl synes haft mera politisk inverkan på hans son Ivar, än på honom sjelf.

Efter Tord Bondes fall var kon. Karls motståndskraft bruten. Slott och län gingo ett efter annat hans motståndare i händer. Med en dansk här följde då Magnus Green (hösten 1456) till Öland, dit k. Christian snart kom efter. Allmogen hyllade kon. Christian, och kon. Karls svärson, Erik Gyllenstjerna, som hade Borgholm inne, dagtingade med förbehåll af fritt aftåg med gods och folk. Vid utförandet ur fästet af en hop tunnor, i hvilka herr Eriks egodelar voro inpackade, brast en tunna sönder och en myckenhet guld och silfver rullade ut på marken. Konungen tillämpade nu den gyllne regel, som i många århundraden burit namnet *strandrätt* och således visst icke tålt att kallas *orätt*, på dess modersmål, tyska, så lydande: "Was meinen Grund berühret, mir gehöret", och tillegnade sig hela den spräckta tunnans innehåll. Men får man tro Diarium Wadstenense har han icke nöjt sig med detta utan beröfvat herr Erik *alla* hans egodelar och fört honom sjelf fången med sig till Danmark. — Allt detta berättar emellertid Lagerbring om M. Green: *han* anförde danska hären (så påstår också Diar. Wadst.), *han* tog silfret från Erik Gyllenstjerna (detta säges dock i D. W. om "Rex Dacie"). Men härens anförare voro danske hofmästaren Erik Ottesen, riksmarsken Olaus Rönnow, Olof Axelsson och en grefve Ludv. af Helfenstein, så-

som synes af sjelfva dagtingningsdokumentet, *i hvilket Green icke ens är nämnd.*

Efter ett misslyckadt försök mot Kalmar återvände de danska trupperna och med dem Green till Danmark. I Sverige fick erkebiskopen allt mera öfverhanden. I Februari 1457 slog han konungen vid Strengnäs och inneslöt honom strax derpå i Stockholm, och då konungen sände sin kansler ut till de belägrande, med ödmjuk anhållan att åtminstone få komma till tals med herr erkebiskopen, lät denne spotskt svara, att intet samtal kunde beviljas, förrän Olof Axelsson och Måns Green ankommit från Danmark. Innan de hunnit anlända hade emellertid kon. Karl rymt ur riket, och föremålet för de trenne stormännens rådslag blef nu endast kon. Christians inkallande. Då denne följande året red sin eriksgata och å olika orter mottog klerkernas och ridderskapets hyllning, var Magnus Green med honom i Skara och undertecknade der hyllningsakten af den 21 Januari 1458, liksom han der tillika med erkebiskopen och Olof Axelsson, hvilka trenne herrar nu synas varit de mest betydande, med de i Skara mötande norska rådsherrarne öfverenskom, att aldrig mera någon oenighet mellan rikena skulle kunna uppkomma, hvarom de till yttermera visso aflåto bref till svenska rådet i Stockholm. En stämning utfärdades nu emot kon. Karl, och M. Green var en af de domare, hvilka den 30 Maj 1458 på Stockholms slott förklarade Karl Knutssons arfve-, köpe- och pantegods förbrutna under kronan, dock med vissa förbehåll af hans döttrars rätt. Han erhöll nu, säger Jahn, "betydelige forlehninger" i Östergötland. 1457 var han k. Christians "Amptman" på Stockholms slott och var 1458 en af de tre fullmägtige, hvilka afsändes till Danzig att underhandla om fred mellan denna stad och unionskonungen. De öfverenskommo om ett års stillestånd, hvilket sedan ytterligare förlängdes. De enda regeringshandlingar, under hvilka vi dessutom vid denna tid träffat herr Månses namn, äro rådets tillståndsbref för kon. Christian att indraga alla kronans pantegods (d. 29 Maj 1458) och dess förbud mot hemmansklyfning af den 10 Aug. 1459.

Magnus Green synes nu icke till förr än år 1463, då han på Stockholms slott underskref tre bref, i hvilka svenska rådet medgaf, att konungen finge fängsla erkebiskop Jöns. Troligen har han också varit i Stockholm vid de der s. å. företagna våldsamheterna mot kon. Karls f. d. kansler och några andra hans förra vänner. Green angifves af sin fiende, rimkronisten, som en af de förnämsta handtlangarne vid dessa

råa misshandlingar af fredliga personer, ur hvilka förmodade hemligheter skulle utpressas. Flera uppgifvas hafva af behandlingen blifvit svårt skadade, andra till och med deraf tagit döden. Vi kunna efter en så partisk och osäker källa icke dömma herr Green skyldig.

När Erkebiskopen, återkommen ur sitt fängelse, förjagat kon. Karl och tyckte sig mägtig nog att sjelf regera Sverige, ses den gamle unionsvännen Magnus Green icke längre på hans sida. I Jan. 1466 höll erkebiskopen med rikets råd ett möte i Wadstena, der han säkerligen märkte de föga sympatier, han bland dem hade att påräkna för sitt tillernade herravälde. Han förenade sig också med rådet om ombuds affärdande till det möte med danska rådsherrar, som blifvit utsatt att hållas i Jönköping. Biskop Hans i Skara, riddarne Måns Green och Ture Turesson (Bjelke) samt väpnaren Arwid Trolle voro de svenske ombud, hvilka å sagdan ort mötte den 5 Februari. Som vanligt på dessa otaliga herremöten öfverenskoms om unionens fortbestånd och om ett nytt möte, hvarpå de svenske fullmägtige begåfvo sig till kon. Christian i Helsingborg, der de d. 27 Februari undertecknat vidimationer af konungens bref. Emellertid inträffade snart en öppen brytning mellan Erik Axelsson och erkebiskopen, hvilka begge gjorde anspråk på riksföreståndareskapet, och vi se i Oktober herr Måns på Eriks sida emot erkebiskopen, hvars förnämste slottslofven var herr Månses egen son. Tidigt på våren 1468, sedan kon. Karl återkommit, se vi icke dess mindre Magnus Green i förening med ofvannämnde Ture Turesson belägra Eriks broders, Ivar Axelssons, slott Lillö i Skåne. Men begge bröderna hade också inkallat kon. Karl och höllo nu hans krona uppe. Det synes således som herr Måns varit serdeles konsequent i sin fiendskap mot allt, som ville förhindra den så ofta besvurna unionen, och som han för denna åsigt offrat både slägtskaps- och vänskapsband; ett förhållande, hvilket Dalin icke uppfattat, då det just är vid berättelsen om Greens belägring för Lillö, oaktadt han så kort förut stått på Axelssönernas sida emot erkebiskopen, som han gör sin ofvan anförda anmärkning: "Han var stundom på den ena sidan, stundom på den andra".

Så länge kon. Karls välde återigen varade lärer icke Green vistats i Sverige, men han och hans hustru Gertrud upptogos 1469 i St. Johannis klostersamfund i Eskilstuna och år 1471 innehade han Kalmar slott. Han erkände naturligtvis icke Sten Sture som länsherre, hvarföre denne

icke heller drōjde att inflnna sig med väpnadt följe och belägga slottet; men då Hr Sten ingenting kunde uträtta, drog han derifrån och qvarlemnade 60 svenner på Kleckeberg, der de togos till fånga af kon. Christians folk vid hans flottas förbifart på väg till Stockholm. På flottan var herr Magni son Iwar och om Magnus icke åtföljt sjelfva flottan till Stockholm, har han åtminstone senare under sommaren begifvit sig dit, ty både hans och sonens namn läsas under kon. Christians bref af Helgeandsholmen, d. 6 Aug. 1471, om en månads stillestånd och om ett rådsherremöte på Helgeandsholmen. I berättelsen om slaget vid Brunkeberg nämnes ej Magnus Green, hvarföre vi antaga att han dessförinnan lemnat Stockholm. Den sista gång, vi funnit honom nämnd, är i öfverenskommelsen mellan kon. Christians och svenska rådets ombud i Kalmar af d. 2 och 4 Juli 1472, der Magnus Green är ibland de få särskilt gynnade, hvilka skulle återfå icke blott, såsom alla, de under sista tvedrägten förlorade arfve- och köpegodsen, utan äfven, mot den bestämda regeln, de kronans pantgods, han forut innehaft. Utom de mägtiga Axelssönerna och deras barn kommo blott fem andra i åtnjutande af denna förmån. Det tyckes visa, att gamle herr Måns icke varit utan sin samtids aktning, om ock en del af denna samtid ifrigt utropat honom som förrädare och fäderneslandets fiende, i hvilket rop en partisk och missledd efterverld alltför länge instämt. Vi tycka oss i Magnus Green, med den ringa kunskap vi om honom ega, träffa en långtifrån oangenäm bild af en redlig svensk unionsvän, som för öfrigt på intet sätt höjt sig öfver sin samtid, icke engång i begrepp om herrarnes skyldigheter och folkets rättigheter.

Hans dödsår är obekant. Den "wælborne Herre Magnus Green höfvidsman oppa Aboo huss" som nämnes i ett bref af 1488 (Arw:s F. Handl. V: 130) må ha varit hans sonson, ehuru denne ej egde riddaretiteln Herre.

2. GREEN, IWAR,

till Tidö och Grensholm, var son af föregående i hans första gifte med Ingeborg Carlsdotter (Gumsehufvud). Kallas Riddare 1464, träffas nämnd bland Rikets Råd från 1463. Innehade Stockholms slott 1466, Elfsborg och Axevalla ännu 1467 – 71. Död 1505 (?). G. m. *Ingeborg Arendtsdotter (Ulf).* Barn: *Måns,* väpnare, slottslofven på Åbo 1488, i Stockholm 1520, halshuggen i Stockholms blodbad d. 8 Nov. s. å. (R. L. III:

n. 704), g. m. 1:o Anna Andersdotter Baner, 2:o Anna Carlsdotter Kyhle; *Christofer*, död ung; *Katarina*, g. m. 1:o Måns Giortzon (Görtze?), 2:o Clas Filipsson till Mälsåker; *Cecilia*, g. m. Peder Brahe (den äldste); *Karin*, g. m. Nils Gregersson till Strandby; *Ingeborg*, *Märta*, hvilka lära dött ogifta.

Herr Iwar gjorde sig liksom fadern ett namn genom ingripande i sin tids oroligheter och har liksom han burit förrädaretiteln i vår historia. Vi kunna dock ej i sonen se samma konseqventa unionsvän, som i fadren. Honom vilja vi räkna till de många oroliga stormän, hvilka mest af lust att sjelfva styra och ingen lyda, dragit sitt svärd och väpnat sina svenner mot den ene eller andre af de magtegande. Det enda, som härvid skulle kunna mildra våra åsigter om herr Iwar, är det välde han, liksom Sturarne och i strid med tvenne af dem, egt öfver bönderna, särdeles dem i Fjerdhundraland, hvilka mer än en gång följt hans fana, antingen denna var hans egen enskilda eller den danska unionskonungens.

Under de oroligheter, hvilka biskop Kettil Carlsson (Wase) uppväckte mot kon. Christian, då denne fångslat den herrsklystne erkebiskopen Jöns Bengtsson (Oxenstjerna), se vi först herr Iwar framträda, då redan svåger med erkebiskopens broder Christer. På biskop Kettils anstiftan drog han omkring i landet, underhandlade med bönderna och förmådde dem här och hvar att gripa till vapen emot konungen. Ett godt medel mot Christian var den fördrifne Karl Knutsson, hvars svaghet man ock tillräckligt kände för att veta, huru lätt han åter skulle vara störtad, när han ej längre behöfdes. Herrarne af partiet och med dem Iwar beslöto alltså vid en sammankomst i Sigtuna att återkalla kon. Karl; bref uppsattes derom, hvarefter herr Iwar tog sig för att belägra Stockholm (1464), som innehades af kon. Christians folk. Under tiden anlände kon. Karl och "då han var kommen i skären", skrifver Olaus Petri, "hade han strax bud till herr Christiern Bengtsson, som då var med mycket folk och många skepp vid Biskopstuna. Så kommo då samme herr Christiern och Iwar Green, som höfvidsman var i lägret på Norrmalm, och med honom Hans Djekne, som alltid var höfvidsman för Dalarne, till kon. Karl och dagtingade först med honom; och allt det som tillförene gjordt var och all den ovilja, som dem emellan varit hade, skulle vara en aftalt sak. Sedan seglade de hart inför Stockholm." Nu bragte de innan kort staden till dagtingan, och med detsamma började oenigheten mellan kon. Karl och hans nya vänner. De danske herrar, hvilka varit inneslutna

Stockholm under den långa belägringen, flugo sig af kon. Karl beviljad fri hemresa med skepp och gods. Detta förtröt naturligtvis dem, som egentligen bedrifvit belägringen, hvilka ansågo sin beslutanderätt öfver egna fångars öde vara trädd för nära; och då dertill kom, att kon Karl ej ens dröjt med de danske herrarnes frigifning tills erkebiskopen blifvit lös, kan man lätt föreställa sig den ovilja, detta steg skulle alstra mot den nyss återkomne, svage Karl hos de mägtiga partimän, hvilka återkallat honom. Och när erkebiskopen väl blifvit lösgifven, hvarmed kon. Christian ej dröjde så snart han erfarit Karls återkomst, skyndade han att vända allas sinnen ifrån Karl, hvilket blef honom så mycket lättare, som det parti, hvilket återkallat den konung de en gång fördrifvit, nu naturligtvis blef det första att öfvergifva honom, sedan det väl vunnit sitt med återinkallelsen afsedda mål. Redan före utgången af året 1464 kom det mellan dem och konungen till öppen strid.

Kort före Jul höllo biskop Kettil och Iwar Green vid Upsala ett slag emot kon. Karls "troman", Bo Dyre (Tyra, enl. Olaus Petri), men ännu hade de ej hunnit samla tillräckligt folk, så att de måste vika för Karl. Emellertid belade de snart Stockholm, hvars slott innehades å kon. Christians vägnar af Ture Turesson (Bjelke). I Jan 1465 ansatte biskopen och herr Iwar med all magt den i staden inneslutne konungen, stormande samtidigt från tre håll, från slottet mot staden och från biskopens läger mot Gråmunke- och Helgeandsholmen. Anfallet mot Gråmunkeholmen leddes af Iwar Green, som dock blef tillbakaslagen, liksom de båda andra anfallarne, men med så stor förlust å segervinnarens sida, att denne omedelbart derefter begärde vapenhvila och kort derpå att få underhandla. Karls fältherre Bo och några andra gingo nu upp på slottet som gisslan, hvarefter biskop Kettil och herr Iwar kommo in i staden. Men knappt voro de inkomna förrän der "blef ett sådant buller", säger Olaus Petri, "att bönderna, som derinne voro, hade nära slagit dem ihjäl, och var med stor plats att kon. Karl kunde försvara dem." Oaktadt konungen sålunda räddat deras lif, mildrade de ej sina fredsvilkor, dem han också snart såg sig tvungen att underkasta sig. Från burspråket på Stockholms rådhus måste han uppsäga riket och sedan gifva ut bref derpå; herr Iwar Green är en af de elfva "värdiga herrar och goda män", med hvilka han i brefvet säger sig hafva gjort denna "vänliga sämja, kärlek och endrägt".

Oaktadt "rikshöfvidsmannen" biskop Kettils missnöje, upplät nu kon. Christians ståthållare, Ture Bjelke, Stockholms slott åt erkebiskopen, som, då den orolige biskopen afiidit i Aug. 1465, af några bland stormännen äfven valdes till riksföreståndare. Iwar Green höll sig stadigt till honom, ehuru han två år förut underskrifvit brefven om hans fängslande, och var ganska ensam i partiet då han efter ett år, d. 21 Sept. 1466, blef hans Slottslofven på Stockholms slott. I medlet af samma månad voro de fleste af rikets väldige församlade i Nyköping för att fira den mägtige Iwar Axelssons bröllop med kon. Karls dotter Magdalena, men erkebiskopen Jöns kom ej tillstädes. De församlade gåfvo då sin ovilja emot honom fritt lopp och valde utan vidare omgångar brudgummens bror, Erik Axelsson, till riksföreståndare i erkebiskopens ställe. På Stockholms slott gingo emellertid erkebiskopen och Iwar Green i allsköns ro; de gjorde sig så säkra, att de sände nästan allt sitt folk uppåt Gestrikland, för att förfölja Nils Sture, som i förtreten öfver en orättvisa, hvilken erkebiskopen tillfogat honom och icke ville godtgöra, hade gripit hans fogde och tagit sig för att sjelf bära upp skatten, men nu drog sig undan för erkebiskopens folk uppåt Gestrikland och Dalarne. Så stodo sakerna, då helt oförmodadt bröllopsgästerna från Nyköping infunno sig i Stockholm och till erkebiskopens stora öfverraskning begynte gå till råds med honom om riksstyrelsen. Bäst de så rådgjorde, tillstälde Erik Axelsson genom en sin tjenare ett bullrande upplopp i staden mot erkebiskopen, och som denne begynte frukta för sitt lif och hvarken han eller herr Iwar hade något folk till hands, måste Iwar utrymma slottet åt herr Erik och erkebiskopen afsäga sig riksföreståndarskapet. Denna "coup de main" utfördes d. 18 Okt. 1466.

Emellertid öfverenskommo Erik Axelsson och Nils Sture, som i Dalarne skaffat sig folk i kon. Karls namn, om den gamle konungens återkallande, hvaremot erkebiskopen och hans vänner i Wadstena gjorde öfverenskommelse att störta herr Erik. Sjelf begaf sig erkebiskopen till Borgholms slott på Öland, men öfverlät sitt folk åt sina vänner, hvilka nu drogo fram med väpnad magt. Iwar Green, hvilken liksom flere af de andra ännu hade slott inne, kom med något folk hemligen in i Fjerdhundaland, der han både nu och framdeles hade en förunderlig magt med bönderna. Han förmådde dem till uppresning (1467) och drog med dem emot Nils och Sten Sture, dem han trodde ännu ligga med sina Dalkarlar och Gestriklandsbönder vid Kolbäck, der så väl Sturarne, som erkebiskopens

medhållare Erik Nilsson (Oxenstjerna) länge legat i hvar sitt läger å ömse sidor om Dalelfven utan att kunna komma öfver till hvarandra. Emellertid erfor han att Sturarne aftågat, hvarpå han gjorde fred med Dalarne och drog till Upsala. Der framlade han ett bref, enligt hans uppgift skrifvet af Erik Axelsson, af hvars innehåll man skulle kunna inhemta att denne "fört herr Nils Sture och herr Erik Nilsson i ovilja tillhopa, att de skulle förderfva hvarandra," och dertill bestred han öppet lagligheten af Erik Axelssons riksföreståndareskap och påstod att denne med list trängt sig till magten. Riksföreståndaren kunde naturligtvis icke lemna så lasteligt tal ostraffadt; han fick bönderna i Roslagen med sig och några herrar af sitt parti och tågade åstad mot Upsala. Men Iwar tog, som vanligt, sina Fjerdhundalandsbönder med sig och dertill Erik Nilsson, och drog den antågande till mötes, hvarefter det, sedan riksföreståndaren fåfängt bjudit förlikning, kom till strid, hvilken dock ej blef lång, emedan Rospiggarne genast togo till flygten, och riksföreståndaren måste fly med dem. De segrande tågade strax till Stockholm och belade staden på norra sidan (25 Juli 1467) och några dagar senare kom erkebiskopen med hjelp från Danmark och lade sig för den södra, så att det nu en tid såg rätt svårt ut för Erik Axelsson. Men snart kom hans bror Iwar med hjelp från Gottland, de belägrande skingrade sig af brist på enighet och plan, och dessutom kunde hvarken Iwar Green eller Erik Nilsson i fältherreskicklighet mäta sig med Axelssöner och Sturar. Efter åtskilliga tåg hit och dit höll ändtligen Iwar Green med sina Fjerdhundabönder vid Upsala ett hårdt slag mot Sturen med Dalkarlarne (1 Sept.), hvarvid å begge sidor manspillan var stor, men segren oafgjord; men då Iwar Axelsson några dagar senare kom från Stockholm med betydlig styrka för att fortsätta Stures verk, märkte Iwar Green att bönderna icke längre voro att räkna på, hvarför han hemförlofvade dem och begaf sig med hast och i tysthet till Axevall, inom hvars fasta murar han beredde sig på hvad komma skulle. Bönderna i Fjerdhundaland blefvo nu strängt straffade för det bistånd de lemnat "den upproriske", och snart var lugnet så återställdt, att k. Karl kunde återhemtas från Raseborg.

Men Iw. Gr. fälde icke modet. När k. Karl drog igenom landet att för tredje gången mottaga folkets hyllning och nalkades Westergötland, möttes han af ett sändebud från herr Iwar på Axevall, som förböd honom inträde i Iwars län. Men konungen fortsatte sitt tåg, ty han hade "en

stor här" med sig. Då bemannade herr Iwar sitt slott och for sjelf till Danmark efter hjelp. Den belägring k. Karl föranstaltat häfdes också snart af k. Christians folk; men när belägringen blifvit häfven, drogo Danskarne sin väg och Karls trupper återkommo, dock utan att länge uppehålla sig med en ännu engång fruktlös belägring.

Emellertid vistades slottsherren i Danmark, och var bland de dervarande medlemmar af svenska rådet, hvilka på medbrödernas bref från Stockholm om k. Karls död 1470 och önskvärdheten af de frånvarandes återkomst för ett förestående konungaval, afgåfvo det svar, att de ingen annan herre ville välja än den de allaredan valt, kon. Christian. Med honom kom han ock 1471 till Sverige, deltog i förhandlingarne på Helgeandsholmen och drog omkring både före och efter dessa ändamålslösa underhandlingar i flera landskap för att resa bönderna till unionens försvar. Detta lyckades honom också, och det icke blott bland hans gamla vänner i Fjerdhundaland; icke heller var han den ende, som sålunda, liksom Sturarne, fastän för en annan sak, uppviglade landtfolket; så att de svenska bönder, hvilka d. 11 Okt. 1471, dagen för Brunkebergs slag, stredo under dannebrog eller voro i k. Christians läger, visst icke voro få till antalet. I spetsen för sina bönder stred han på Brunkeberg mot de andra bönder, som anryckte under St Eriks baner, och hvilkas öfvertygelse att de stredo för friheten säkerligen varit *fastare,* emedan segren blef deras.

Herr Iwars slott, Elfsborg och Axevalla, hade kort förut blifvit, det förra intaget, det senare brändt af Sten Stures folk. Han hade nu icke längre något i Sverige att beställa; troligen har han också länge vistats i Danmark. Det är först under åren 1494 och 95, vi åter träffa hans namn bland Sveriges rikes råd: 1494 (12 Aug.) under rådets mot Sten Sture rigtade öfverenskommelse om uppfyllande af 1483 års Kalmare recess; 1495 (1 Sept.) nämnes han främst bland de i det då afslutade Kalmarmötet deltagande riddarne.

Han skall ännu ha lefvat i 10 år. Vi känna derom intet. Det är blott några få år af hans lif, som blifvit belysta af historiens fackla. Fackelbäraren är Olaus Petri.

(Källor: Stureska Geneal. Tabb. Mst i Lund och Skara. — De la Gard. Arch. II, 7, 8. — Peringsk., Mon. Upl. II, 76, 85. — Botin, Utk. t. Sv. F. Hist., 6:e fl. p. 690. — Lagerbrings Sv. R. Hist. IV. — E. M. Fant, Fortsättn. af Lagerbrings Sv. R. Hist., Upsala 1794, 4:o. — Dalin, Sv. R. H. II. — Olai Petri Svenska Krönika. — Rimkrönikan och Hadorphs efter Rimkr. tryckta bref. — Jahn, Unionskrigens Hist., jemte som bil. tryckte bref. — Arwidsson, Handl. t. Finl. Häfd. (se registren). — Samll. t. d. Norske Folks Spr. og Hist. 3,

536—38. — Bring, Handlingar, 2, 250—54. — Werlauff, Tre afhandll. t. Christ. I:s Hist. (i Skand. Lit.-Selsk. Skr. 16, p. 102, 164 etc.). — Holberg, Bergens Beskr. — Hvitfeld, K. Chr:s Chrönika. — Uggla, Rådslängd. — Stiernmans Höfd.-Minne. — Strelow, Guthilandiska Cronica.)

GRIIS

är ett gammalt namn i nordens häfder. Till Island kom en *Gudmund Griis*, bland hvars ättlingar de isländska stiften flugo flera biskopar och Snorre Sturleson sin måg och baneman. Tibell känner en *Gunno Griis* bland de svenske riddarne 1308—14, intagen i R. L. III: n. 110. I Danmark förekommer namnet oftare. 1240 var en *Hakon Griis* jordegare i Halland och Skåne; en *Eskil G.* besvor 1318 kon. Erik Menveds löfte till Skåningarne om straffl6shet för det medhåll de gjort Svenskarne under då slutade krigsoroligheter; *Hans Griis* var 1497 en af anförarne för den danska truppafdelning, kon. Hans sände mot Dalkarlarne vid Rotebro.

Från denna danska slägt *Griis* härstammar den på svenska riddarhuset under n. 192 introducerade ätten med samma namn. Den först till Sverige (från Halland) inkomne, *Torkel*, förseglade bland adeln kon. Gustaf I:s testamente 1560 och 1561 ständernas bevillning. Hans son

1. ANDERS GRIIS, till Sätra, kallas af danska författare "Guvernör öfver Småland" då han 1568, tillika med Hogenskild Bjelke och Sten Baner, blef tillfångatagen af Danskarne vid Flishult. Dessa herrar voro anförare för den vid Flishult liggande svenska trupp, hvilken Rantzow öfverrumplade. De sprungo bort vid första anfallet och läto sig utan motstånd tagas af en ensam dansk dräng, som förföljde och upphann dem. Detta tillfångatagande bar dock alltför mycket frivillighetens prägel, för att låta dem undgå misstanka för förräderi, om ej mot Sverige, så mot kon. Erik. — Anders G. återkom också snart ur sin fångenskap och utnämndes af k. Johan till Fogde i Wista härad 1569, senare till Häradshöfding i Lysinge härad och Befallningsman på Wadstena slott, enl. adelns ättartaflor; för Stjernman är han likväl i denna egenskap okänd. Erhöll af k. Johan adelsbref under d. 30 Apr. 1585, då han fick till sköldemärke en gris och tre galläpplen, hvilket vapen vid sonens introduktion å riddarhuset år 1633 med behörigt tillstånd utbyttes mot ättens gamla, i Danmark burna, en femuddig röd stjerna i guldfält. Anders G. dog d. 20 Apr. 1587 och ligger be-

grafven i Wadstena klosterkyrka. Han var g. m. Gunilla, dotter af amiralen Peder Sjöblad i dennes 3:e gifte med Brita Silfversparre. Hans son *Torkel* blef g. m. riksrådet Hans Soops dotter Margareta; med deras son *Jonas* utgick ätten Griis år 1655.

---

2. Om sambandet mellan denna gamla ätt och den PAULUS GRIIS, som var en af Sveriges förste boktryckare och den förste i Sverige nämnde bokhandlare, känna vi intet. Namnets betydelse tyckes emellertid göra troligt, att det icke gerna burits om det ej med sköldmärke ärfts af förfäder. — Paulus Griis kallas "beskedlig och förnumstig man, boktryckare och borgare i Upsala" samt förklarades "trycka med största flit" och vara "uti konsten på det bästa erfaren". Hans tryckeri låg först i ärkedjeknen Ragvalds hus, sedan "in edibus metropolis"; man har hos honom tryckta böcker från 1510—19; vi nämna endast *Psalterium Davidis;* Upsaliæ 1510.

(Källor: Scr. Rer. Dan. VIII, tab. t. p 552. — Rådslängden. — Forts. af Lagerbrings Hist. — Adelns Ättartaflor. — Baden. Danm:s Hist. 3: 362. — Fryxells Ber. ur Sv. Hist. — Tegel. — Schröder, Incunabula Artis Typogr. in Suecia.)

GRIPENSTEDT, JOHAN AUGUST.

Hieronymus Berger hette en från Kurland bördig öfverinspektor vid stora sjötullen i Göteborg, som år 1691 adlades med namnet *Gripenstedt* och, enligt Riddarhusgenealogien, var "en skicklig financier". Samma egenskap, som således först beredt namnets adliga värdighet, har i våra dagar äfven föranledt dess friherrliga.

Rådmannen Wollrath Tham i Göteborg hade en dotter *Katarina*, som mellan sitt tjugonde och trettioförsta år var gift med handlanden derstädes *Jakob Radhe* och efter fyra års enkestånd, som moder för sju barn, blef omgift med den öfver sextioårige, barnlöse enklingen Hieronymus Gripenstedt. Denne dog 1713, fortfarande barnlös, men de sju styfbarnen adlades år 1717 och intogos på styffadrens adliga namn och nummer*). Ännu en gång trädde emellertid fru Ka-

---

*) På samma sätt fingo deras kusiner, källarmästaren och handlanden *Jonas Radhe's* barn, ett år senare, det adliga namnet *Palmencrona*, hvilket likväl ingen af dem fortplantade.

tarina i äktenskap, vid 47 års ålder, med den tio år äldre justitiekanslern frih. Thomas Fehman (se härofvan, p. 15—18) och af den nye styffadren, som äfven var barnlös, fick Jakob Radhes andre son*), *Johan Gripenstedt*, godset Gräfsnäs till fideikommiss. Tretton år efter sin sista man afled fru Katarina och blef begrafven i Göteborg. Barn och barnbarn läto slå en medalj öfver henne att utdelas vid begrafningen; på ena sidan ses hennes bild och namn, på den andra denna inskrift: "Matronæ virtutum cultu laudatissimæ effigiem maximæ venerationis minimum argumentum Liberi ac Nepotes dicarunt." Hon var född 1675 och dog 1746. Barn och efterkommande, särdeles den yngre sonens, voro henne i sanning stor tack skyldige.

Den förste fideikommissariens till Gräfsnäs son *Johan G.* hade tre söner, af hvilka den äldste i k. Gustaf III:s ryska krig förlorade sin ena arm, men ändå uppnådde hög ålder och öfverste karakter. Den andre, ehuru död före fylda tre år, kan ingalunda förbigås i familjens häfder, emedan han bars till dopet af den just då till Sverige anländande kronprinsessan Sofia Magdalena. Den tredje, Jakob, blef fader till Statsrådet Friherre JOHAN AUGUST GRIPENSTEDT, som på Red:s anhållan benäget lemnat följande autobiografiska meddelande.

"Enligt framställd önskan får jag härmed äran meddela följande upplysningar angående mina lefnadsförhållanden:

JAG är född den 11 Aug. 1813 i Holstein, nära Lübeck, der mina föräldrar under några år voro boende och hvarifrån jag vid half tannat års ålder åtföljde dem till Sverige.

Föräldrarne voro majoren Jakob Gripenstedt (f. d. 10 Juni 1774, † d. 31 Maj 1838) och hans hustru Helena Magdalena Weinschenk (f. d. 18 Dec. 1778, † d. 23 Juli 1826), den förre son till hofjunkaren Johan G. och hans fru, friherrinnan Helena Sofia Ollonberg; den senare dotter till med. doktorn Aug. W. i Holstein.

Ätten är från Westergötland, der det gamla, vackra, historiskt bekanta herresätet Gräfsnäs länge tillhört densamma

---

*) Modren och styffadern förbigingo nemligen den äldre i sitt testamente, emedan han hyste "pietistiska satser", hvarpå i riddarhustabellen som exempel anföres, att "han var i sitt lefverne stilla och ostrafflig, men ville icke låta döpa sina barn förrän de sjelfva sådant åstundade" (han var dock vid styffadrens död ännu ogift, fastän sedermera fader för 17 barn), "ej heller emottaga nattvarden af andra än rättskaffens prester o. s. v."

som fideikommis, hvilket likväl efter min farbrors, öfversten Joh. Theod. G:s död upplöstes. På detta ställe, jemte en annan, mindre egendom (Holmängen) i dess närhet, tillbragte jag min barndom.

Efter erhållen undervisning i föräldrahemmet och aflagd studentexamen, blef jag under vårterminen 1827 antagen till Student vid Upsala akademi. Af tillfälliga anledningar undergick emellertid planen för min framtid en väsendtlig förändring derigenom att den tilltänkta civila banan utbyttes mot den militära; och i följd häraf ingick jag i början af år 1828 vid kongl. Krigsakademien, hvarifrån jag i Febr. 1831 utexaminerades och blef d. 12 Mars s. å. utnämnd till Underlöjtnant vid Göta artilleriregemente. Under åren 1832—35 genomgick jag kursen vid Mariebergs högre militärläroverk och befordrades 1837 till Löjtnant. Förut tjenstgörande vid artilleristaben, förordnades jag 1841 till artilleristabs-officer. År 1846 d. 7 Jan. erhöll jag på begäran nådigt afsked från krigstjensten.

Min politiska verksamhet började vid 1840—41 årens riksdag, då jag för för första gången intog plats för egen ätt på riddarhuset, och har jag under påföljande sex riksdagar äfven derstädes intagit samma plats. Enligt val af ridderskapet och adlen deltog jag i statsrevisionen 1847 och blef vid början af riksdagen s. å. utsedd till medlem af talmanskonferenserna och till ledamot af statsutskottet, hvilka befattningar likväl frånträddes, då jag d. 17 April 1848 i nåder utnämndes till Statsråd. Den 10 Jan. 1851 blef jag tillförordnad såsom Chef för finansdepartementet under detta embetes ledighet, till Oktober månad s. å. Den 28 Maj 1856 förordnades jag att vara Chef för kongl. finansdepartementet. Under min tjenstetid som Statsråd har jag vid flera tillfällen varit ledamot dels af svensk-norska interimsregeringar, dels af serskilt för Sverige tillförordnad regering, samt tillhörde de statsrådsafdelningar, hvilka voro H. M:t konungen följaktiga till Norge under vistandet derstädes Maj—Juni 1858 och vid kröningen i Aug. 1859. Vidare har jag blifvit utnämnd 1849 till Riddare af K. N. O., 1853 till Kommendör och 1857 till Kommendör med stora korset af samma orden, samt 1858 till Storkors af norska S:t Olofsorden. Utsedd till Hedersledamot af kongl. Landtbruksakademien 1858; s. å. kallad till Ledamot af k. Vetenskapsakademien; och d. 4 Maj 1860 i nåder tilldelad friherrlig värdighet, hvarefter introduktion på riddarhuset samma år vunnits bland friherrar under n:o 402.

Att här ingå i någon fullständigare, mera historisk redogörelse för åtskilliga tilldragelser under den tid jag varit Statsråd, eller för behandlingen af de många vigtiga ärenden, som mer eller mindre direkt tillhört min befattning, dertill anser jag mig vara af flerahanda skäl, åtminstone för närvarande, förhindrad. Beträffande mina egna åsigter och tillgöranden i dessa afseenden, synes det mig dessutom rättast, att de, som möjligen häråt kunna komma att egna någon uppmärksamhet, måtte, med ledning af protokoller, riksdagshandlingar och tryckta uppsatser — bland hvilka några af mig författade äro försedda med signaturen J. A. G. — derom bilda sig ett opartiskt omdöme, utan att jag sjelf söker gå detta omdöme i förväg.

Såsom hufvudmomenter af min offentliga verksamhet, dels i egenskap af Statsråd, dels såsom medlem af representationen, må det emellertid tillåtas mig angifva följande frågor:

Angående grunderna för den s. k. skatteregleringen, eller grundräntornas förenkling, samt ändradt sätt för deras utgörande (Kongl. Maj:ts proposition vid 1851 års riksdag; af rikets ständer bifallen).

Angående upphörande af de så kallade tullindringarne för den transatlantiska sjöfarten, samt dermed sammanhängande differentialsystem i vår handelslagstiftning (Kongl. Maj:ts prop. vid samma riksdag; af rikets ständer bifallen).

Angående ny tulltaxa och indragning af städernas tolag mot ersättning m. m. (Kongl. Maj:ts proposition vid 1856—58 årens riksdag; af rikets ständer i allt väsendtligt bifallen).

Angående nödig förbättring i tjenstemännens lönevilkor (Kongl. Maj:ts proposition vid samma riksdag; af rikets ständer i det väsendtligaste bifallen).

Angående landets ekonomiska och financiella tillgångar, samt dess deraf beroende förmåga, att utan öfveransträngning utföra de jernvägsanläggningar, som blifvit af regeringen föreslagna (Riksdagsförhandlingar).

Angående åtgärder till förebyggande af de allmänna olyckor, hvarmed handel och näringar hotades genom 1857 års penningekris (Kongl. Maj:ts proposition vid nyssnämnde riksdag; af rikets ständer bifallen).

Angående åtgärder, med anledning af den farliga ställning, hvaruti vissa enskilda banker råkat vid samma tillfälle.

Angående medels anskaffande till jernvägsarbetenas fortsättning, jemte andra härmed sammanhang egande ämnen (Kongl. Maj:ts proposition vid 1859—60 årens riksdag; af rikets ständer i det väsendtligaste bifallen).

Angående hypoteksväsendets ordnande genom inrättandet af en allmän hypoteksbank för riket (Kongl. Maj:ts skrifvelse vid samma riksdag; af rikets ständer godkänd).

Den 4 Aug. 1842 sammanvigdes jag på Bysta egendom i Nerike med *Eva Sofia Charlotta Anckarsvärd* (född den 10 Jan. 1819), äldsta dottern af generaladjutanten, kommendören med stora korset m. m. Johan August Anckarsvärd, samt dess fru, friherrinnan Sofia Ulrika Bonde. I detta äktenskap äro födde fyra söner, nemligen: *August*, 1844; *Johan Theodor*, 1851; *Carl Gustaf*, 1853 och *Gustaf Adolf*, 1855, samt en dotter, *Sofia Johanna*, 1849, hvilka för närvarande alla lefva. Stockholm d. 10 Nov. 1861. Johan August Gripenstedt."

Skrifter: Anföranden på Riddarhuset vid riksdagarne 1840—60, i R. o. A:ns Protokoller. — Uppsatser och referater i tidningar; serskildt märkes: G:s *andra* tal vid Ständernas gemensamma sammankomst i jernvägsfrågan, Sv. Tidn. 1857, 13, 15 Juni. — Skatteregleringsfrågan, Sv. Tidn, 1853, n. 134, 136, 137 (sersk. aftryckt). — Sveriges ekonomiska ställning, Sv. T. 1858, 2 Mars f. (sersk. aftr.).

(Källor för slägtöfversigten: Riddarhusgeneal. — Hildebrand, Minnespenningar öfver enskilde.)

GROTHAUSEN, ARNOLD,

enligt hans egen handskrift, se De la Gard. Arch. V, facsim. n. 4, annars i våra historiska skrifter kallad *Grothusen*, var en lifländsk adelsman, utan tvifvel af samma slägt, som den general, hvilken introducerades såsom adelsman på vårt riddarhus, sedan fick plats på friherrebänken, och i första serien blifvit intagen.

Gr., en lärd af evangelisk konfession, kom såsom prins Sigismunds lärare till k. Johan III:s hof 1575 och fortfor med "det mödosamma kallet" till 1585.

Då han d. 22 Dec. 1574 lemnade Reval, hade han med sig ett bref från Pontus De la Gardie till kungafavoriten Johan Henriksson, deri De la Gardie nämner, att han från kungen haft 2 bref rörande Grothausen, hvilken nu skulle fullständigare berätta om en upprorisk menniska Otto Widerstruck. — Utan tvifvel gjorde G. såsom Preceptor sin flit; ty vi finna att konung Sigismund ej brast i då vanliga furstekunskaper. Religionsundervisningen bedrefvo säkerligen Jesuiterna sjelfve.

Då Gr. en gång bortförde prinsen från drottningens hans moders rum, när Jesuiterna anställde messa, blef k. Johan

deröfver så vred, att han drog sitt svärd och svängande det öfver preceptorns hufvud, utropade: educabis filium meum in spem utriusque regni (uppfostra min son så att han kan hoppas bli konung i Pohlen, så väl som i Sverige).

Grothausen förtjenar vår aktningsfulla ihågkommelse serskilt derför, att då konung Sigismund vid sin kröning 1594 ej ville slå någon af de så motstridiga Svenskarne till riddare, men ändå med riddarekedja hedra sin lärare, denne ifrigt undanbad sig en sådan ära, förebärande att han ingen son egde, som af denna fadrens upphöjelse kunde draga nytta för sin framkomst i verlden.

Grothausen gick sedan från Sverige till Pohlen, och dog i Warschau i Juni 1599. Med stor heder lät konung Sigismund föra hans lik Weichselströmmen utföre till Danzig och der i stadens kyrka bakom altaret begrafva honom.

I äktenskap med borgmäst. i Stockholm Basilii Olofsson Raschs dotter Anna, som då var enka efter den lärde och namnkunnige k. sekr. magister Mart. Olai Helsingius, hvilken k. Erik mördade med en eldgaffel för det han rådt att ej taga Jöran Pehrsson till nåder igen (d. 7 April 1568), hade Arn. Grothausen 12 barn, 3 söner, hvilka redan dött 1594, och 9 döttrar. Han öfverlefdes endast af dottren *Lucia Grothusen*, Joh. Messenii namnkunniga maka, om hvilken se B. Lex. IX: 295.

Våra häfdatecknare berömma Grothausen för det råd han 1594 gaf konung Sigismund att utnämna hertig Carl till riksföreståndare, antydande att hertigen väl annars kunde skaffa sig den äran ändå, men att enigheten till kungens skada i sådant fall lättare kunde brytas. Mala Spina, påfvens legat, gaf motsatt råd, som följdes. Grothausens förutseende blef visst rättfärdigadt af utgången.

(Källor: De la Gard. Arch. IV, V. — Werwing. k. Sigismunds och Carl IX:s historia o. d.)

GROTIUS, HUGO.

Fryxell yttrar: "Det var i Sveriges tjenst, som Grotius efter eget val tillbragte den vigtigaste och längsta delen af sitt embetsmannalif, och vid dess slut var det Sverige, som med konungslig frikostighet belönade hans förtjenster. *Sverige kan också derför med skäl räkna honom bland de sina* och teckna äfven hans lysande namn bland de många, som vid

denna tid spridde sin glans öfver fäderneslandet." Sjelf skref Grotius sin grafskrift med dessa få ord:

> Grotius hic Hugo est. Batavum Captivus & exsul,
> Legatus regni, Svedia magna! tui.

Han har härmed tillegnat sig åt oss. Vi böra mottaga den dyrbara gåfvan, som Holland förskött.

Vi behöfva ej upprepa hvad Fryxell bättre berättat i sin Sv. Hist. X D. p. 47—56 (3 uppl.), om ej i kortaste sammandrag; men detta sammandrag må ökas ur en och annan främmande källa.

Hugo Groot var af en slägt *Store,* likasom Johannes *Magnus* hos oss. Med latinsk ändelse blef namnet Grotius. Han föddes i Delft i Holland d. 10 Apr. 1583. Fadren Johan Groot var borgmästare i Delft och kurator vid universitetet i Leyden. Slägten var adlig. Personer af denna slägt sades redan i Bayles tid blomstrat i detta land under 400 år; men kritikerna upplyste att en adoption hade gjort ätten så långlifvad, ty Didr. de Groot, borgmästare i Delft, som dog 1430, var sonlös, men gifte en dotter Ermegarde de Groot med en fransman Corneille Cornetz med vilkor, att dottrens söner skulle upptaga det då i långliga tider aktade namnet de Groot. Corn. C—s och E. de Groots son Hugo de Groot var en i de gamla språken lärd borgmästare, g. m. Elsebinge Heemskerk, ett förnämt namn i Holland. De hade 2 söner: 1. Cornille de Groot, Maitre des Requêtes hos prins Wilhelm af Oranien då han blef professor i Leyden, mer än en gång erbjuden att bli rådsherre; 2. *Johan de Groot,* Hugo Grotii fader, en lärd korrespondent till den lärdare Lipsius, hvilken synes i bref hänsyfta på sin brefvexlares latinska versifikationsförmåga. Säkert är att sonen Hugo tidigt utvecklade en dylik. Man uppgifver att han nioårig skref förträffliga latinska verser. Ovidius var hans käraste förebild. 11-årig blef han student i Leyden. Femtonårig skref han en Commentarius öfver Martianus Capella. Den unge författaren medföljde 1598 i en ambassad storpensionären Olden Barneveldt till Paris, der konung Henrik IV fästade sin uppmärksamhet på ynglingen såsom ett lärdomsunder för sin ålder. Han blef nu J. U. Doct. i Orleans och återvände 1599 till Holland. Vid 17 års ålder är han sakförare vid holländska domstolar. År 1601, 18-årig, blef han republikens Historiograf; derpå generaladvokat i Holland, Seland och Westfriesland. Han afgick som Legat till England för att reglera begge nationernas handelsintresse uti Indien, dervid utgifvande: Mare

liberum sive de jure quod Batavis competit ad Indicana Commercia (1609). Den strid, som närmast skulle lösas, rörde hvalfiskfångsten. År 1613 nedsatte han sig, redan Rådspensionär, i Rotterdam, der han blifvit stadens Syndicus. Han sökte nu hålla sig neutral i den teologiska tvisten i nådavalsläran mellan Arminius och Gomarus. Men neutral kunde han ej länge blifva mellan Olden Barneveldts republikanska och prins Moritz's antirepublikanska partier, hvilka den sluge Moritz kastade in i den teologiska tvisten. O. B. halshöggs d. 13 Maj 1619 och hans vän H. Gr., som i Aug. 1618 kastades i fängelse, dömdes till fånge för lifstiden d. 18 (2) Maj 1619, då hans egendom konfiskerades; ur fängelset räddade honom hans hustru Maria Reygersberger [*]), såsom bekant är, i bokkistan d. 21 Mars 1621. Makarne flydde och kommo till Paris d. 13 April s. å., sedan Grotius, insatt på Louvesstein d. 6 Juni 1619, der blifvit hårdt hållen i mer än 1 1/2 år. Han mottogs väl af franska hofvet och fick en anständig pension (3000 livres), skref nu sin bok *de jure belli & pacis*, utg. i Paris 1625, hvilken vann honom ett stort namn i lärda verlden. Han hade nu anbud att ingå i svensk så väl som i holsteinsk och dansk tjenst, men föredrog det litterära lugnet såsom privat man. Plågad dock af katolikers omvändelseförsök och oroad af den ej så ordentligt utfallande pensionen, dristade han, då efter 11 år prins Fredrik efterträdt sin aflidne broder Moritz, att återvända från sina studier i Paris och Balagny till sitt fädernesland i Sept. 1631. Han mottogs nådigt af fursten, men drog sig undan till Hamburg 1632, då han märkte att den gamla partielden fick näring af martyrens närvaro. Nu gjorde Ax. Oxenstjerna allvar af hvad k. Gustaf Adolf såväl som kanslern sjelf förut ernat — väckte till den tanken af Adler Salvius (se Burigni I: 203) — att nemligen använda den store författaren i svenska kronans tjenst. Carl Banér eröfrade H. Grotii bifall. Intet land hade också större skäl än Sverige, att ära H. Grotius. Det är allmänt kändt, huru stor inverkan läsningen af Grotii bok de jure belli et pacis haft på Gustaf Adolf. N. Rosenstein (i Tal om upplysningen) anför plundringen af Oliva kloster såsom ett bevis att Gustaf i krigsrättsbegreppets utveckling var jemnlik sin tids krigare, till dess den högsinte Grotii lagstiftning för rättfärdiga krigförare föll i hans händer. G. A. hade också alltid denna bok i sitt tält, och när

[*]) Digna tanto viro uxor, splendida natu, non generis tantum claritate, quam sagacitate mulierbri & fide memorabilis. Stolz in vita Hug. Grotii.

han någon gång nödgades vika från de ädla grundsatser, hvilka deri rattfärdigats inför förnuft och kristendom, ansåg han sig böra inför andra anföra ursäkter, t. ex. den att det var lättare att skrifva rättsgrundsatser än att alltid tillämpa dem. Denna föreställning, att en krigare, höjd öfver all lagstiftning, skulle erkänna en privat lärds lagstiftning, var sublim. Den drog sjelfva fiendens beundran till segerherren. Sedan Gustaf erkänt dessa lagar, började allmänna rösten kräfva det af alla härförare, som ville ega ett äradt namn. Ingen kan således uträkna de välsignelser Grotii penna fört öfver verlden. På Grotii grund började nya filosofer att bygga och verldens regenter bygde på tidsandans dogmer sina fördrag.

År 1634 utnämndes Grotius, då ankommen till Stockholm, till Sveriges Ambassadör hos k. Ludvig XIII, sedan en annan svensk utnämning föregått, troligen till Hofråd (på tyska: der Königin und des Königreichs Schweden Geheimer Rath). Ambassadposten skötte H. Gr. i 11 år till Ax. Oxenstjernas nöje, om ock till Richelieus harm; ett säkert bevis att H. G. såg på Sveriges intresse mer än på Frankrikes. Under det Grotius var svensk ambassadör, var Orientalisten Z. Hambræus svensk legationspredikant. Om deras sammanstötande, då Grotius polemiserade mot en reformert predikant, se B. Lex. VI: 383 f. — Anländ till Stockholm 1645 synes Gr. blifvit fruktad af aristokratien såsom en fördunklare, om han inkallades i rådskammaren. Han kom dock att begära sitt afsked. Någon uppgifver, att då detta nekades honom, reste han utan att af någon taga farvål, en annan tillägger, att han sagt drottningen: "jag är E. M:ts ödmjukaste tjenare" och så gått, hvilket först togs illa, men blef upphjelpt af en främmande ministers förklaring att man gjorde så i Paris (i Holland?). I den sjöstad, der han ernade gå ombord, säges Gr. blifvit upphunnen af ett bud, som medförde en skänk af 12000 Rdr *). Skeppet som förde honom till Rostock, måste brottas med stormen. Han framkom sjuk och dog i nämnde stad d. 28 Aug. 1645. Begrofs i Delft i sina fäders graf. Grafvård

*) Emedan sonen O. de Groot, när han såsom holländsk ambassadör var i Sverige 1670, på sin faders gamla fordringar af svenska kronan erhöll 4000 rdr, är det ej otroligt att H. Gr., som rest till Sverige för att utfå sina löner eller förskotter, dervid mött hinder och tvärt återrest, hvarpå man i förlägenheten sändt efter honom en del och att sonen 1/4 sekel derefter fått resten, fast danske berättaren ansåg att denna förklaring af de af holländska ambassadören mottagna penningar endast var en pretext, enär holländska sändebud ej fingo mottaga gåfvor af främmande magter.

uppsattes först 1787 af H. Grotii anförvandter. Inskriften är af Petr. Burman.

Som svensk ambassadör skref han flera af sina berömda arbeten. Den förträffliga apologetiska skriften om den Kristna religionens sanning (de veritate religionis Christianæ), utg. 1622, var en öfversättning på latinsk prosa af holländska verser, som han förut skrifvit till tjenst för de holländska sjömän, hvilka afgingo till det hedniska Indien. Boken har blifvit öfversatt på engelska, franska, holländska, grekiska, persiska och arabiska, malayiska och kinesiska. Den persiska öfversättningen, afseende att omvända Mohamedaner, verkställdes af katholska missionärer. Den arabiska öfversättningen gjordes af den lärde Edv. Pocock, afseende Turkars, Tatarers m. fl. omvändelse. Tyskarne öfversatte både det poetiska och prosaiska originalet. — H. Gr. skref vidare ett Försvar för kristna försoningsläran mot Faust. Socinus. Hans afhandlingar om verldsliga öfverhetens magt i det andliga (de imperio Summarum potestatum circa sacra), om nattvardsutdelning, der prester ej äro till hands o. d. skulle nog förtjena att studeras af vår tid, som åter gjort dylika ämnen till föremål för sin uppmärksamhet. Man utgaf 1687 en samling af hans *bref*. 2510 stycken, hvartill lades en ny samling *Epistolæ ineditæ* 1806.

Hans sista stunder blefvo föremål för både myth och historia. Bayle är isynnerhet omständlig i "historien". Gr. kom d. 17 Aug. 1645 till mecklenburska kusten, hann sjuk fram till Rostock d. 26 och dog mellan 28 och 29 Aug. Berättelsen att Katholiker, Lutheraner, Calvinister, Socinianer och Anabaptister nu trängdes omkring den sjuke, för att af honom eröfra — ett lik, dödt i den eller den kyrkans eller sektens tro, förutsätter föga kännedom om Rostock i den tiden. Det sanna synes vara, att den ärlige Lutheranen Qvistropius kommit på Grotii egen begäran till den dödssjuke, som yttrat, att han ej som fariseen ville berömma sig af några företräden, utan med publikanen bedja Gud om misskund, såsom en fattig syndare, men att han satte allt sitt hopp på Kristus allena, läsande dervid den Lutherska psalmen, som börjar: Herr Jesu Christ! wahr Mensch und Gott, Der Du litt'st marter, angst und spott, Für mich am creutz' auch endlich sterbst Und mir dein Vaters huld erwärbst, Ich bitt durchs bitter leyden dein, Du wollst mir Sünder gnädig seyn, Wenn ich nun komm' in sterbens noth Und ringen werde mit dem tod (se vidare n. 1050; Rigisches Gesangbuch). Qv. föreläste derefter, under det Gr. lyfte sina händer och efterläste med

sina läppar, bönen för döende i den Lutherska handboken. Men då prestmannen Qv. sedan höll ett tal och frågade om Gr. kunde höra det, svarade denne: "*ja; men jag fattar det ej, tala till mig såsom talas bör till en döende kristen.*" Denna be rättelse gaf anledning till många förvridna tolkningar; vi an taga, att Qv. talat theologice --- höglärdt, ej otroligt, at dömma efter hans 55 predikningar "von den vier letzte Dingen", men att den döende Gr. önskat en mera religiös ä teologisk tröst. Häraf har emellertid tagits stoff till en vid lyftig historia om opassande proselytmakeri, äfvensom till e annan, om Grotii ogudaktighet. Hans gamla fiende Rive ville häraf bevisa, att han blifvit — fördömd, emedan ha dött utan den sanna tron. En påstod att han dött både så som Atheist och Socinian och Papist! Odium theologicum ha den förtjensten att det aldrig har följt regeln: "de mortui nil nisi bene".

H. Gr. efterlemnade 3 söner och 1 dotter. Den äldste Corneille, blef 1636 sekreterare hos Ax. Ox. och dog barn lös. Den mellerste, Pierre de Groot, gick fadrens bana Han var Pfalzgrefvens minister hos Generalstaterna, blef 166 pensionär i Amsterdam; sändes såsom ambassadör till d nordiska hofven 1668. Efter sin ambassad i Sverige förlorad han sin charge såsom pensionär i Amsterdam. Blef senar anklagad för statsbrott, men frikänd. Dog 70 årig. Försva rade sin far i "Manes Grotii vindicati". — Hugo Grotii dot ter Cornelia blef g. m. en fransk adelsman Vicomte de Mom bas; af honom finnas brefutdrag i Fryxells handl. En dotte Françoise hade dött 1620; en dotter Maria dog 1635. Groti tredje son var Diederic. Till honom skref fadren att Sverig var hans rätta fädernesland. Han ingick i svensk tjenst unde J. Banér, blef fånge 1643. Gick så i fransk tjenst, död barn lös, mördad af sin egen betjent.

Man har slagit 2 minnespenningar och utgifvit en mäng lefvernesbeskrifningar öfver Hugo Grotius. Icke mindre ä 28 biografiska skrifter öfver H. G. (deribland blott en svensk en akad. diss. af J. Lundblad, Lund 1796) uppräknas a Oettinger i hans 1854 utgifna Bibliographie Biographique Uni verselle. Den största af dem alla är den af *Brandt* och *Cat tenburgh* i Dordrecht och Amsterdam 1727 utgifna foliante "Historie van het Leven des Heeren Huig de Groot" i 2:n delar, hvaraf redan 1732 en ny upplaga utkom. Möjlighete att få en förläggare af Grotii brefsamling — en foliant a 245 ark — bevisar bäst huru stort hans rykte var i 17:d seklet. Dessa bref beröra till största delen Sveriges historia

Man träffar 79 bref till Appelbom, 334 till Ax. Oxenstjerna, 15 till Joh. Oxenstjerna, 9 till Gabr Ox—a, 233 till Ludv. Camerarius, 21 till Joach. Camerarius, 97 till J. (Adler) Salvius, 4 till J. De la Gardie, 45 till drottning Christina, 22 till Rosenhane, 35 till Sten Bjelke o. s. v.

Se här några korta prof på Grotii brefstil: — — "Jag igenkänner Pfaltzgrefven i dessa fördrag De likna Judarnes äktenskap, der mannen kan bryta fördraget, när han vill; men qvinnan ej så. Hvem kan lära de hafskräftorna att gå rätt fram? Folket, vandt att förtryckas af sina konungar, undandrager sig, då sådan öfverhet kommer i nöd, utan sjelfuppoffring — — — — Sedan jag egnat Svenskarne min person, söker jag reda på allt som berör denna stams häfder. Jag har öfversatt Procopii både Gothica och Vandalica efter den bästa grekiska editionen, den af Hæschel, dervid jemnförande 2 handskrifter ur k. franska bibliotheket, af hvilka Hæschel begagnat den ena, hvarvid jag kunnat rätta mycket, som den skyndande H. ej bemärkt."

Grotii bref till A. O. börja med 1634. Rikhaltigare och trägnare bref fick O. troligen ej från någon af de högvälborne ambassadörerna. På vägen till Paris skrefvos 3 bref. Till chiffre nyttjas ofta siffror; men de brefvexlande hade äfven öfverenskommit om namn, hvilka tredje man ej kunde begripa, t. ex. i första brefvet, 4 Febr., om Simonides, Asdrubal, Hanno sänd till Thucydides o. d. Till Ludv. Camerarius skrifver Gr. de varmaste uttryck af kärlek och högaktning; särskilt förenade kärleken honom och Ludvigs son Joakim. I bref till Gabr. Oxenstjerna yttras: Essem ingratus nisi & agnoscerem & profiterer, me quidquid habeo splendoris, quicquid fortunæ debere Excellentiæ Vestræ Domui.

Det är ett eget offer åt tryckfriheten, att sonsönerna Hugo och James Grotius 1687 tillegnat Carl XI denna H. Grotii brefsamling. I brefven — särskilt till Ax. Ox—a — förekomma de förtroligaste skildringar af då betydande personer, de fullständigaste berättelser om samtal med kungar och furstar, de rikhaltigaste uppsamlingar af dagens rykten. Och allt detta kunde tryckas 50 år senare än det skrefs, — och tillegnas en enväldigt styrande konung.

(Källor: Anförda i texten.)

GRUBBE, CHRISTOPHER LARSSON.

Denne man, som i sina skrifter äfven kallar sig *Christoph. L. Grubb* och före sitt adlande bar namnet *Christoph. Larsson*, var född i Linköping d. 30 Juni 1593; blef efter idkade studier och utländska resor först skrifvare i furstl. kansliet på Wadstena slott 1616; antagen i kongl. kansliet 1619; Sekreterare på Kalmare slott och öfver dess län 1621, Sekreterare vid svenska kansliet i Tyskland 1633, 1636 Borgmästare eller, såsom det då kallades, President i Kalmar och 1641 d. 14 Okt. tillika Häradshöfding i S. Motet på Öland. Adlades d. 25 Okt. 1645 med namnet Grubbe och introducerades 1647 på riddarhuset under n:o 335. Förvaltade ifrån d. 16 Dec. 1665 landshöfdingeembetet i Kalmar län efter landshöfding Gustaf Cruus' död. Erhöll afsked 1672 och dog på sin egendom Stjernemo i Kalmar län d. 24 Aug. 1681. Han skref sig till Fölliugsö och Stjernemo. Hans banér är uppsatt i Kisa kyrka i Östergötland. Han var en lärd man.

Gift: 1) med Maria Olufsdotter; 2) med Christina Stjernfelt, dotter af assessor Peder Mattsson St. till Ry och Utala, hvilkens vapen han vid adlandet erhöll tillstånd att upptaga, sedan svärfadren och svågern (se här nedan) dött. Hade i dessa båda giften 25 barn.

Skrifter: Penu Proverbiale, h. e. gamle och nye Svenske Ordseder och Lärespråk. Linköping 1665. 8:o. Tillökad af Er. Törning. Stockh. 1678. 8:o. — Breviarium Gustavianum. Thet är ett kort Uttogh af K. Gustaf I:s Historia. Linköp. 1671. 4:o. — Prænomina Sveogothica, thet är Samling af allehanda Döpenamn. Linköping 1675 8:o.

(Källor: v. Stjernmans Matrikel och Höfdingaminne. — Ahlqvist, Ölands Historia och Beskrifning. Del. I, s. 288. — Anrep, Svenska Adelns Ättar-Taflor. — Catalogus Bibliothecæ Acad. Upsaliensis.)

J. G. C.

GRUBBE, LARS.

Han kallas vanligen *Lars Grubb*, ehuru hans adliga namn var Stiernfelt, och var son af Peder Mattsson Stiernfelt, assessor i Göta hofrätt, och Anna Andersdotter (Grubbe) Björnram, dotter af erkebiskopen Andreas Laurentii Bothniensis. Far och son adlades gemensamt 1629, men sonen skref sig alltid med mödernamnet Grubbe. Han föddes år 1600, studerade i Upsala, der han under presidium af prof. Jonas Magni Wexionensis år 1623 disputerade *De constitutione politica*, blef Filos Magister och sedermera Sekreterare af Staten. Adlades af konung Gustaf II Adolf d. 28 Jan. 1629, upptagande Björnramska vapnet med tillägg af tre stjernor i nedra afdelningen och på hjelmen. Af samme konung begagnades han,

ehuru civil embetsman, äfven i militära värf och kunde betraktas såsom dess generaladjutant, emedan han sändes med instruktioner till de serskilda armékorpserna under Banér och Tott, och hade tillika rättighet att sjelf bestämma deras operationer, efter sig företeende omständigheter (Tidskriften Frey 1846 s. 158). Underståthållare på Stockholms slott d. 30 Nov. 1637, derefter Generalkommissarie under kriget och Krigsråd, samt slutligen Öfverste för ett regemente svenskt infanteri, då han i slaget vid Leipzig 1642 dödades af en kedjekula: densamma, som tog hufvudet af dåvarande pfaltzgrefven Carl Gustafs häst (Geijer, Sv. Folkets Historia III: s. 371). Skref sig till Nabben och Skeppshusen. Hans adliga ätt utgick med honom, ty han efterlemnade endast två döttrar: *Anna Katarina*, som blef gift med öfverste Ludrech Hamilton, och *Ingeborg*, gift med landtrådet Stackelberg.

Denne såsom underhandlare berömde och i fält tappre Lars Grubbe hade ett mycket häftigt lynne, hvarpå följande händelse kan tjena till bevis. Under en måltid i Stockholm 1641 hos geheimehofrådet, öfversten Sadler von Salneck, sedan gästerna blifvit väl trakterade, hviskade han några ord i örat på häradshöfdingen och sekreteraren i kansliet And. Gyllenklou om regeringen och det närvarande tillståndet, då den sistnämnde begärde att han skulle säga sådant högt, så att vittnen kunde finnas till hvad han yttrade. Grubbe svarade straxt att Gyllenklou ville förråda honom, tog ett glas och kastade det i dennes ansigte. Nu fattade man hvarandra i kragarne, som sönderrefvos, och bådas tjenare började draga sina svärd, innan man lyckades åtskilja de stridande.

(Källor: Bergenhjelms register till Boecleri Historia Belli Danici 1644, 45. — v. Stjernmans Bibliotheca Sviogothica. Vol. II: p. 403. — Densammes Höfdingaminne och Matrikel. — Peringskjöld, Monumenta Ullerakerensia. p. 177. — Carl Adlersparres Historiska Samlingar, Del. I, s. 183, 196. — Svenskt Krigshist. Arkiv, I. [innehåller bref till och instruktioner för Lars Grubb].) J. G. C.

GRUNDEL, JAKOB.

En tysk kejserlig krigsöfverste, Johan Grundel, som kommit Liffländarne till hjelp emot Ryssarne, blef af dem 1571 nedgjord och hans maka och barn ihjelplågade, utom yngste sonen Peter, hvilken gjordes till slaf, sedan kom till Danmark och år 1586 hade anställning i Stockholm som konung Johan III:s urmakare. Han var skicklig i sitt handtverk, uppförde sig väl och blef sedermera kammartjenare hos kronprinsen Sigismund, samt slutligen 1607 vägare vid nya vågen i Stockholm. Han hade med sin hustru Elsa Dobbert

sonen Jakob, som föddes i Stockholm d. 16 Maj 1590 och blef borgmästare derstädes, adlades 1663 och dog 1667, i sitt första gifte med Elisabet Depken fader till den namnkunnige fältmarskalken Simon Grundel-Helmfelt och i det senare med Magdal. Katar. Lemne, till sedermera Friherren och Generallöjtnanten JAKOB GRUNDEL, som föddes d. 29 Dec. 1657, blef d. 25 Juni 1673 Konduktör i Dünamünde skans; ingick år 1675 såsom Volontär på flottan; Löjtnant vid Helsinge regemente 1676; Fortifikationskapten vid armén i Skåne s. å.; Kapten vid Westmanlands regemente d. 26 Febr. 1678. Gjorde 1679 vid årets slut en utrikes resa och förordnades, efter hemkomsten, d. 3 Febr. 1684 till Kapten vid öfverste Cronmans regemente i Narva. Transporterades d. 3 Febr. 1686 till äldste Kapten vid Södermanlands regte. Gjorde 1690 tjenst såsom Generaladjutant vid Rhenströmmen ibland de svenska hjelptrupperna. Major vid Dalregementet d. 28 Maj 1694 och Öfverstlöjtnant derstädes d. 14 Sept. 1698. Utnämndes af rådet d. 28 Sept. 1709 till Öfverste för Södermanlands regte, men måste afträda det till öfverste Thomas Funk, som d. 1 Febr. 1710 derpå erhöll konungens fullmagt och tillika var envoyé i Konstantinopel. Efter den sistnämndes död 1713 öfvertog Grundel ånyo befälet öfver nämnde regte, men måste åter öfverlemna det åt baron Schlippenbach. Befullmägtigades d. 8 Sept. 1712 att föra kommando öfver försvarsverket i skärgården omkring Stockholm och emottog konfirmation derpå d. 20 Maj 1713. Vice Landshöfding på Gottland d. 3 Aug. 1719 och d. 6 Nov. s. å. Landshöfding öfver Westerbotten. Upphöjdes d. 13 Jan. 1720 i friherrligt stånd, introducerades på riddarhuset under n:o 174 ibland friherrar och benådades s. å. med Generalmajors n. h. o. v. Erhöll afsked med Generallöjtnants karakter d. 18 Juni 1733 och afled d. 4 Jan. 1737.

Generallöjtnant J. Grundel hade under konung Carl XI:s skånska krig med utmärkelse deltagit i fältslagen vid Halmstad, Lund och Landskrona, samt derefter i slaget vid Narva och några andra sammandrabbningar med fienden till år 1701 och slutligen i den blodiga slagtningen vid Helsingborg 1710. Var gift med Margareta Beata De Besche, dotter af bruks patronen Georg Gerhardsson de Besche till Forsmark och Barkinge. Han efterlemnade en son och 2 döttrar. Ätten utgick med sonsonen, sergeanten vid Åbo läns infanteri Gerhard Adolf Gr., som d. 20 Nov. 1778 dog barnlös.

(Källor: v. Stjernmans Matrikel och Höfdingaminne. — Anrep, Sv. Adelns Ättartaflor. — Historia om Kongl. Södermanlands regte. St. V s. 116.) J. G. C.

GRÖPE, GUNNAR.

I Biogr. Lex. XVII: p. 332 anföres ättlingar i 20 leder af "*sista Smålandsfursten Gunnar Gröpe*"; och l. c. p. 312 anmärkes, att han i den gamla Trolle-genealogien, som intagits i N. Sv. Bibl. 2 B. 5 st. p. 260 f. kallats Gunnar Lafsa, jemte erinran, att å en runsten (n. 212 i Liljegr. R. U.) en Lafsas son nämnes, och en tillbakaseende ulf är afbildad, lik den som så länge fördes af ätten Ulf. I B. Lex. XIX: p. 32 f., der ätten Ulf ingår, belyses denna genealogiska fråga något utförligare.

Då Gorm regerade i Danmark, dit han kommit från ett östrike, innehade en k. Ring detta rike i öster om Danmark. Erkebisk. Unne kom till honom 934 i Birca och dog der i Sept. 936. K. Ring dog året derpå, enligt k. Sven Ulfssons uppgift för Adamus Brem. i följande seklet, efterlemnande en son Erik, som det synes i ena riket, som sedan qvarstod i Wärends lagsaga, och en son Emund i det rike, som sedan förvandlades till Kalmar lagsaga. Denne Erik hade i äktenskap med en norsk kungadotter Grufsa sonen *Gunnar Gröpe.* Då dennes ättlingar Ulfsaxarne sedermera funnos föra ett sköldemärke liknande en "*grepe*" — en nymånbild på hedniska minnesmärken — torde namnet deraf kunna förklaras.

Då Sigfrid kom till Wärend, var Gunnar Gröpe en af Wärends XII stamhöfdingar, hvilka tillåto missionärbiskopen predika; men när hedningarne sågo det myckna kyrksilfret, som medfördes för att dermed förse de kyrkor, hvilka kunde komma att uppbyggas, uppstod hos dem begäret att mörda missionärerna och röfva silfret, röfvarena må nu ha varit de 12 hednapresterna på Helgö eller de 12 stamhöfdingarne i Wärend. Sigfrid var frånvarande då brottet begicks. När han återkom fann han sina 3 nepoters hufvuden i en vattenspann, utställd i vattnet nära stranden af Wexiö sjö. Han upptog spannen, ledd dit af 3 ljus, som brunno deröfver i natten. De 3 hufvuden uttalade hämnd öfver mördarena. Och denna hämnd ansåg man länge förfölja Gunnar Gröpes ätt — Ulfsaxarne.

(Källor: Ny Smål. Beskrifn. I, p. 302 f. — I texten uppgifne.)

GUDMUNDI, ERLAND.

Föddes i Småland, Sunnerbo härad, Angelstads pastorat och Drageryds by 1554. Fadren var "Wallon", född i Artois

i Flandern, hade inkommit från Lüttich till Sverige, och var tornbyggare, men stupade året efter nämnde sons födelse under ett ströftåg inåt Skåne 1555, hvarefter enkan med många barn flyttade till Wexiö, för att der lättare kunna skaffa dem uppfostran. Erland sattes i skolan, sjöng utanför borgarnes dörrar, lönad med mat, men sökte sedan en bättre undervisning i Kalmar, derpå i Roskild, sist i Linköping, der han blef prestvigd 1576. Han blef derefter Kaplan i Örebro, och fick 1581, sedan han blifvit med synnerlig nåd omfattad af hertig Carl, nämnde hertigs fullmagt på pastorskallet i Wisnum i Wermland. I nämnde egenskap underskref han Upsala mötes beslut 1593. Fick 1595 riksförest. Carls fullmagt såsom Kkherde i Nor i Wermland, der han blef Kontraktsprost öfver Wester-Syssels kontrakt 1598. Var flere gånger Riksdagsman. Död 1630, d. 8 Apr. — G. m. 1:o Brita Petri (1579), som födde 4 barn; 2:o Anna Kax (1594), som födde 11 barn. Genom de 15 barnen blef han stamfader för en mängd in- och utrikes bosatta slägter, hvilka Fredrik Fryxell uppräknar i sin Wermlands slägtebok. Enkefru prostin. Ulr. Kullgren, f. Hedrén (modren en Fryxell), har äfven upprättat tabeller öfver Gudmundi ättlingar, de utförligaste vår genealogi eger, färdiga att läggas under pressen, då tillräckligt antal subskribenter vunnits. Tabellerna hafva form af ett stamträd, hvari 1858 kunde upptagas 5000 ättlingar. Der yttras: Näppeligen kan historien framvisa någon svensk undersåte, från hvilken så många värdefulla personer härstamma, som från denne man, såväl statsmän som hjeltar, såväl vetenskapsmän och lärde, som prester, såväl borgare som landtbrukare. 30 olika manliga ättlingar ha blifvit adlade med olika namn. Öfver 70 qvinliga ättlingar ha blifvit ingifte i olika adliga slägter. 7 hafva blifvit friherrar, 3 grefvar; 6 ättlingar ha blifvit biskopar, 5 biskopar ingifte bland ättlingarne o. s. v.

Erl. Gudmundi barn kallade sig dels *Norenius*, dels endast *Erlandi*. Sonen *Mathias Norenius*, prost, hade 11 barn, hvilka kallade sig *Noréen*, en slägt hvilken vidlyftigt utbredde sig. Sonen *Gudmund*, prost, hade 7 barn, hvilka togo namnet *Nordberg*, det den tredje sonen som adelsman utbytte mot *Löwenhjelm*. Sonen *Erik*, häradshöfding, hade 10 barn, af hvilka en kallade sig *Erling*, de öfriga *Norlind*. Och de flesta af dessa oliknämnda ättlingar liknade stamfadren i äktenskaplig produktivitet.

Om den till Löwenhjelm adlade Nordberg berättas följande anekdot. Som pojke fick han en gång en julafton af

sin mor en träsked, ehuru hon lagt silfverskedar för de andra barnen. "Du, som ingenting vill lära", sade hon, "kan gerna nöjas med en träsked". Efter måltiden försvann både ynglingen och skeden och hördes ej mera af. 12 år derefter, då modren bodde som enka på ett litet hemman, kom sent om julaftonen en förnäm herre och begärde natthärberge. När julgröten framsattes, framtog den främmande en träsked och åt med denna. Nu igenkände modren sin son, som under tiden genom utmärkt flit blifvit en kunnig man, redan med lofvande utsigter anställd i Svea hofrätt.

(Källor: Fredr. Fryxell. Wermlands Slägtebok, mst å Kongl. Bibl. — Nämnde stamträd. — Karlstads stifts Herdaminne 2: 201. — Adlens Ättartaflor.)

GUMSEHUFVUD, GUSTAF och KATARINA.

1. GUMSEHUFVUD, GUSTAF.

Carl Ormson, Riksråd (R. L. III: n. 457) 1434, Höfvidsman på Westerås slott 1440, Höfvidsman i Dalarne 1441, † s. å., hade, utom döttrarne Ingeborg, g. m. Måns Green, Katarina, g. m. k. Karl VIII och N. N. g. m. Nils Jönsson Oxenstjerna (kallas orätt Katarina i Mon. Ullerak. och Stiernm. H. M.), en son Gustaf, de tvenne förstnämnda döttrarnes halfbror, född i fadrens första äktenskap med Maria Gregersdotter Blå. Hans andra hustru, döttrarne Ingeborgs och Katarinas moder, var Ingeborg Bengtsdotter till Winsetorp; och den tredje Cec. Laurentsdotter. Ätten förde i vapnet ett gumsehufvud *) utan hals och stundom en fjäder mellan hornen både på skölden och hjelmen samt på hvardera af hjelmens 2 gumsehorn 4 kors (Lagerbr. Handl. o. Påm. 2: 20).

Gustaf Carlsson till Ekholm synes hafva bland samtida riksråderna varit en af de på k. Karls sida verksammaste. Var länge slottslofven på Kalmar och sedermera (?) Uplandslagman. Strinnholm nämner med ära Karl VIII:s "redlige och tappre svåger", som rensade mången ort från konungens fiender, hvilka infallit att härja i landet. Den gissning, som

*) Gumsehufvudet (äfven bagge och vädurshufvud kalladt) var en af chevaleriets äldsta sinnebilder. Eusebius (Præpos. Evang. VIII: 12) nämner, att en mansbild med vädurshufvud och bockhorn på nilön Elephantine ansågs utmärka solens (väduren) och månens (det krumma bockhornet) sammanträffande i vädurens tecken.

anförts i Scr. rer. Su. m. æ. I: 2, p. 120, b), eller att den svåger till Karl Knutsson, som kom till Kalmar med förslag att välja Christoffer till konung, skulle varit Gustaf Carlsson Gumsehufvud är alldeles oantaglig; vi hänvisa snarare på Magnus Green, som var både k. Karls och herr Gustafs svåger. Deremot nämnes Gustaf Carlsson ofta i Rimkrönikan såsom k. Karls trogne kämpe. De sista raderna i Rimkrönikans *andra* fortsättning besjunga Gustaf Carlssons seger öfver Måns Green, när denne infallit i Möre vid Kalmar, der herr Gustaf då förde befälet.

Det var Gustaf Carlsson, som till Karl frambar bönen om förlåtelse, uttalad af den döende Rodenburg, som derefter dog så lugn (Rimkrönikan). Han kallas fosterfader af Sten Sture d. ä. 1471 (Permbr. n. 179 på Skokloster. Handl. r. Skand. Hist. XVII). Nämnes Väpnare 1439, Riddare 1441. Lefde ännu 1490, enl. Tibell. Stiernm. i H. M. och Rosenhane i R. L. III anföra, att han dog 1475; men enligt n. 53 i arkivet på Krapperup (Handl. r. Skand. Hist. XVII) och J. H. Schröders Monum. diplom. Svecana, Ups. 1820—22, dog Gustaf Carlsson i Juli 1486 och detta enligt enkans notifikation till k. Karls dotter Magdalena, förvarad på Krapperup. De bref, Tibell citerar af 1488 och 1490, der Riddaren Gustaf Carlsson nämnes, måtte ej afse honom såsom ännu lefvande. I ett bref af 1464, aftryckt i De la Gard. Arch. II: 132 f., nämner Riddaren *sina* hustrur, Birgitta Stensdotter (Bjelke) af Ekholm (Karl VIII:s halfsyster) och Meratta Karss dotter (Carl Ulfssons). Sedan blef han g. m. Ingeborg Philipsd. Tott. Han egde lefvande barn 1464.

2. GUMSEHUFVUD, KATARINA.

Så besjunger Rimkrönikan Carl Ormsons dotter, Karl Knutssons fästmö, möjligen för hans skull partisk äfven för henne:

Sedan begynte marsken hugsa uppå
Hvar han skulle hustru få,
Och började fatta tycke till
En jungfru som jag säga vill,
Carl Ormsons dotter Jungfru Katrin;
Ty hon var både fager och fin.
Hon var född af godan ätt,
Tukt och ära gömde hon rätt;
Gud hade henne väl skapat
Och ingen fägring på henne tappat.
Dygdig var hon i allan måtto
Både med sinne och med later.

Så besjunges Drottning Katarina, när hennes död berättas (hon dog d. 7 Sept. 1450):

Miste konungen den han unde bäst,
Det var hans Drottning och förstinna.
Näppligen en sådan han åter kan finna.
Af alla de fruar man kan leta,
Skall man aldrig skönare qvinna veta.
Gud hade henne väl skapat
Och ingen fägring på henne tappat.
Lif och anlete hade hon ee
Och de skönaste händer, man ville se
Allom lade hon godt till
Och ingen mans värsta hon veta vill.
Ingen man så sörjande är,
Kom han der som hon var när.
Sina sorg han snart förgäter,
Så blid var hon af tal och later.
Till dans och glädje alltid reda.
Man såg henne sällan någon tid vreda.
De folk finnas ej ännu,
Mera kärlek hade samman än de tu.
Det var aldrig med minsta orde
Der någondera mot den andra gjorde.
För sant skrifver jag det här,
Sådant folk ej nu är,
Som Gud hafver så begåfvat i alla stycke,
Med fägring, visdom och goda lycke.

Franzén yttrar i anledning häraf i "Svenska Drottningarne", ett tal 1797, med blicken tillika på Kristina, Johan II:s gemål:

"Det ges tvenne slag af nöjen, som förljufva det mensk-liga lifvet. Det ena strör blommor på jorden, det andra sväfvar i skyn, förklaradt af en öfverjordisk glans. Det ena lefver i en njutning af det närvarande, det andra i en dröm om det tillkommande. Det ena är verldsmenniskans och epicuréens lott, det andra den ensligas och andäktigas. Af det förra slaget voro de nöjen, som Katarina samlade ikring sig; af det senare de, som tröstade Kristina, Johan 2:s maka."

GUSTAF, HERTIG.

"*Gustaf*, Hertig till Sachsen-Engern-Westfalen", *hvilkens namn läses under Upsala mötes beslut näst efter Hertig Carls namn, och näst före Sveriges Rikes Råds, Biskopars o. s. v.*, kan lätteligen framkalla undran hos de med specialhistorien mindre bekanta, hvilka känna sig färdiga fråga: huru kan en *Sachsisk*

Hertig ha beseglat detta *Sveriges* beslut? Vi vilja förekomma denna undran genom att här intaga en biografi öfver nämnde tyske furste, som föddes och fostrades i Sverige, som egnade åt Sverige sin tjenst och som kan sägas i denna tjenst ha offrat sitt unga lif. Mycket värderad af det fosterländska partiet i en tid af den betydelsefullaste brytning, bör denne Upsala-mötes beseglarens namn ej vara okändt bland de Svenskar, som vilja anses ega "historisk bildning".

Gustaf, hertig af Sachsen, konung Gustafs dottersson genom hans fjerde dotter, Sofia, var son af hertig Magnus III, hvilken var drottning Katarinas af Sachsen-Lauenburg brorson. Hertig Magnus var redan i Sverige 1560. Då Erik efter kröningen i Upsala den 29 Januari 1561 intågade i Stockholm, åtföljdes han af sina 3 bröder och denne sin kusin. När sedan konung Erik begaf sig på friareresa till England på en flotta af 14 örlogsskepp, som ej skulle stadna förrän i Londons hamn, var hertig Magnus, jemte de 2 yngre kungens bröder, i hans sällskap. Stormen kastade dem åter till Elfsborg. Då under danska kriget Varbergs stad intogs den 28 Aug. och slottet den 15 Sept. 1565, var hertig Magnus af Sachsen vid hertig Carls sida. 1565 friade han till prinsessan Sofia, men Erik, som biföll denna önskan, begärde ett svårt mandomsprof af den blifvande svågern: han befaldes att fördrifva Rantzau ur Östergötland och återtaga Bohus. Till det svåra värfvet var hertigen alldeles oskicklig, gick långsamt och obeslutsamt till väga, och fick återvända till hofvet, när konung Erik sjelf gick i fält. Lättare var, enligt Celsius, uppdraget att hemma "spionera på kungens bröder". — Ej förrän den 4 Juli 1568 förmäldes hertig Magnus och prinsessan Sofia, således en månad efter konung Eriks bilager med Katarina. Meningen var att begge bröllloppen skulle firas på en gång. Bröderna, hvilka ej kunde uteblifva vid systern Sofias, kunde derigenom ej undgå att bevista kungens. Men då var Göran Pehrssons råd att mörda kungens bröder. Sofia och Kat. Månsdotter varnade. Detta vållade uppskof i Sofias bröllop. Hertig Magnus, som redan den 22 Dec. 1566 samtyckt till kungens val af gemål, fick nu Wennegarns gård med Håbo och Erlinghundra härader i förläning. Då konung Erik efter sin lilla framgång vid Botkyrka återkom till hufvudstaden, förde hertig Magnus, som såg att Eriks välde lutade, enkedrottning Katarina och prinsessorna ur staden. Då de till tidsfördrif seglat ut på Mälaren, gingo de hemligen i land, der hertig Magnus stod med 90 hästar på stranden och förde dem till Upsala. Tydligen afsåg han att

föra dem undan krigets faror, ej undan de emotsedda segervinnarne.

Efter kusinens fängslande, hyllade hert. Magnus hastigt svågern. Konung Johan stadfästade förläningen af Wännegarn och lade snart härtill Ekholmssund, som vid arfskiftet fallit på Johans lott. Den morgongåfva, 4000 rdr och Ratzeburg och Trembsbruntel, hertig Magnus utfäst sig att gifva sin gemål, kunde ej utbekommas, utan måste hertiginnan i stället försörja sin gemål. De satte sig ned, förmodligen först på Wännegarn och efter arfskiftet 1572, på Ekholmssund. Men hvar helst denne hertig Magnus vistades, "blef på klagomål öfver honom ingen ända".

Det är skäl att blygas öfver bildningsgraden i de dagar bland de "Evangeliske" furstarne i Tyskland. Hert. Magnus slog och handterade illa konungens tjenare och vakt; ja han slog somliga till döds; samt ref och slet sig till både af borgare och bönder hvad han kunde öfverkomma. Under tiden lärer hertiginnan nedkommit med trenne barn. Två små likkistor stodo i grafven, dit hertig Gustaf slutligen nedsattes; på den ena var intet namn; på den andra såg man 4 bokstäfver C. G. S(ax.) D(ux) och en krona öfver hvardera bokstafven. Månne ej en "Carl Gustaf, *Hertig af Sachsen*, född den 31 Aug. 1570 i Westerås — en födelsedag och födelseort, som Rosenhane i kungalängden gifvit hertig Gustaf, hvilken i slik händelse först vid 24 års ålder skulle slutat studierna och börjat visa sig i krigstjensten. Säkrare är han det sista, det enda öfver barnaåren nående barnet, född, enligt Stierneman i förord till Girs Johan III:s chrön. m. fl., på Ekholmssund 1574. Ty kort efter sistnämnde års slut aflägsnade konung Johan den oefterrättlige svågern ur Sverige. Sommaren 1575 kom hertig Magnus till Ösel, der han fått Sonnenburgs slott och län, som ännu tillhörde kronan Sverige, i förläning. Hertigen ville här under lägga Möen, som innehades af en Clas v. Ungern under Arensberg, men som fordom legat under Sonnenburg. Då v. U satte sig häremot, grep hertigen honom och insatte honom i fängelse, röfvade från Pernau-borgarne guld, silfver, pengar och gods, fängslade somlige af de plundrade och sände dem fängslige till Sverige o. m. s. Nu uppträdde mot honom kungen i Danmark. Konung Johan nödgades landsförvisa hertigen, som äfven hade smädat danske konungen. Hertig Magnus insattes slutligen, efter sin faders död (1581), af sin broder Frans (fader till den i Gustaf 2 Adolfs dödshistoria inblandade svenske generalen Frans Albert) i fängelse på Ratzeburg, der han qvar-

höllo till sin död 1603. Han hade stämplat mot sin broders lif, då han inspärrades i det fängelse, der han måste sluta sin oroliga lefnad.

Gustaf måste således uppväxa såsom hade han varit faderlös, ehuru han öfverlefdes af sin fader. Sannolikt brast honom dock ej en god moderlig omvårdnad. Prinsessan Sofia, hvilken skref en nära prentad stil (De la Gard. Arch. I, planch. n:o 5) var, som det synes, böjd åt gudsfruktan i antipapistisk anda, redan före det olyckliga äktenskapet. År 1567 börjar hon en i Lunds bibliotek förvarad bön, åtminstone skrifven af hennes hand, i den psalmstil, som ej alltid varit så ledig under sjelfve Laurent. Petri penna.

Så bedje vi dig, Jesu bäld!
Du högste i himmels throne.
Du frälse oss från påfvens våld
Och all vår synd försone.

Då hennes gemål sedan "beviste henne all okärlighet, spått och skamligt förtal, råkade hon af den sorgen i stor hufvudsvaghet", enligt Girs. Man ser af ett hennes bref till grefvinnan Märta Sture af 1579, huru försagd den arma blifvit. Kungadottren beder i kristlig ödmjukhet om hjertliga förböner för sig och för sin kära son. Någon glädje här i verlden hade hon ej, men bad Gud om hans helga nåd att bära sitt kors med tålamod, betackade mostren för hennes medlidande öfver deras bedröfvelse, att Gud måtte dem hjelpa i den elända verlden o. s. v. De egde då ej två brukbare hästar på Ekholmssund, utan hon bad enträget om två dylika, hvilka väl framdeles kunde ersättas, när fölen på Ekholmssund hunnit växa till. Man kan märka, att Sofia är bekant både med nöden och med den vältalighet, hvarmed den till andras behjertande bäst kan framställas.

Då hertig Gustaf blifvit en mognare yngling, sändes han ut på utländsk resa. Denna sträckte sig ända till Italien. Han återkom derifrån till konung Johan III:s begrafning i Upsala 1594. Denne konung hade d. 28 Jun. 1591 för unge hertigen konfirmerat föräldrarnes förläning. Den 5 Okt. s. å. gafs honom dessutom 100 skeppund koppar. Konung Sigismund befalde d. 12 Mars 1594, att honom skulle tillförsäkras 2,000 daler årligen på det sättet, att all ränta och rättighet af S. Peders socken och all kyrkotionde i Håbo, Erlinghundra och Lagunda härader skulle hållas honom tillhanda, tills summan uppgått till 2000 daler. Blefve något öfver, vore det kronans, brustе något, skulle fogdarne fylla bristen af andra

medel. Hertigen skulle deremot hålla en "beskedlig laglåsare" till häradernas behof.

Nu begynte den unge fursten tänka på äktenskap. Han begärde då af hertig Carl att Carl Carlsson Gyllenhjelm måtte sändas till Ostfriesland, för att anhålla om grefve Ennos dotter, som var skön och dägelig — och hade som möderneärf att vänta ett godt grefskap, men innan något hann i ärendet åtgöras, hade den påtänkta fästmöns egen farbror bortfört henne mot slägtens vilja, blifvit påfvisk och låtit sammanviga sig med henne af en katolsk prest.

Nu uppgjordes en förbindelse i Sverige, der vi antaga att hjertat och ej politiken blifvit rådfrågadt. Ej veta vi, om hertig Gustaf, såsom senare Carl Philip, uppgjorde ett civilt äktenskapskontrakt; mindre borde väl ej riksrådet Knut Lillies till Ökna dotter Anna ha fordrat; i adelns ättartaflor har hon emellertid fått namnet "mäträss". Frukten torde möjligen ej blifvit uppenbar, förrän efter hertigens oförmodade död. En Magnus föddes, som sedan adlades under namnet Ruthencrantz till Hallqved. Han blef 1636 dömd att mista sitt lif för fel, i Tyskland begånget, blef dock benådad och dog såsom öfverstlöjtnant 1640. Begrafven i Maria Magd. kyrka i Stockholm. Dennes son Carl R. introducerades å n:o 805 bland adlen 1671.

År 1594 bygde hert. Gustaf vid Wennegarn ett "stenhus af tegel" jemte det gamla stenhuset, så lämpande begge husen tillhopa, att de syntes vara ett. Ännu 1660 stod på det husets östra gafvel: *Hanc domum exstruxit illustrissimus Princeps Gustavus Dux Saxoniæ a:o MDXCIV.*

1596 köpte hert. Gustaf Hallqveds gård och gods med Sundby ladugård och 15 torp samt 4 gårdar i Haga by, allt i Upland, af Ryssen Seminsky. Magnus Ruthencrantz, som fått Hallqved efter sin fader, sålde det 1629 till Ax. Duwall.

1597 se vi hertig Gustaf mycket använd af hert. Carl. Han gaf honom den 8 Juni s. å. befallningen öfver den landsändan Småland, hvarjemte han skulle vara slottslofven på Kalmar slott, der garnisonen förstärktes. Vid den unge fränden sida ställdes Göran Klasson Stjernsköld och Olof Hård, alla förbundna att icke öppna fästningen för konungen, med mindre han underskrefve en förbindelse att hålla det i Upsala beslutadt var och hertig Carl och Fäderneslandet ingen skada tillfoga. Olyckligtvis, som det synes, rycktes hert. bort, då ädlingarne sedan läto kon. Sigismund bedraga sig att öppna fästningens portar.

Hert. Carl sjelf hade dock bortryckt sin trofaste systerson från "Sveriges nyckel". Han ansåg nödigt att hafva den pålitlige

vännen med sig på en tilltänkt öfverresa till Finland. Hertig Gustaf reste strax vid befallning härom från Kalmar till Stockholm; men innan öfverresan kunde företagas, höll hertig Carl i Juli månad 1597 med några trupper på S:t Claras gärde en mönstring, hvilken hert. Gustaf bevistade. Vid återvändandet från gärdet ville han i luften affyra sin pistol, för att tryggt kunna nedsätta honom i hölstret igen. Blott fängkrutet afbrann; men då hertigen derefter nedsatte pistolen i hölstret, afbrann skottet, hvarvid kulan gick genom hans knä. Han låg nu på Ekholmssund i svåra plågor nära 1/3 år, tills han, i följd af det olyckliga vådaskottet, dog d. 11 Nov. 1597. Vi kunna vara vissa att den med sorgen välbekanta modren derunder ej ofta saknades vid den lidande sonens sida. Hon öfverlefde honom i 14 år.

Till d. 21 Jan. 1598 förskref hertig Carl samtliga R:s St:r till Upsala, för att öfvervara drottning Gunillas, prinsessan Elisabeths och hertig Gustafs begrafningar. Dervid höllos "sådane orationer, som deras höga härkomst och med berömförda lefverne tjenliga voro."

(Källor: De la Gard. arch. I, V. — Bil. till Carl IX Rimkrön. n. XXXV o. f. — Peringsk. Ättartal och mon. Ups. — Dalin S. R. H. III, 1 p. 672 f. II p. 94 f. — Girs K. Joh. III:s hist. (se Registret). — Werwing Carl IX:s hist. — Salvii Beskr. om Upland p. 152, 311. — Rosenhanes kungalängd p. 48 f. — Celsii Erik XIV:s hist. — Johan Hübners Geneal. Tabb. — Speners Opera Heraldica, pars specialis.)

GUSTAF, HERTIG AF UPLAND.

Frans Gustaf Oskar, andre sonen af konung Oskar och drottning Josefina, föddes på Haga slott den 18 Juni 1827. Hans uppfostran besörjdes af de för de kongl. prinsarne gemensamt antagne lärarne, prof. Boström, prof. Carlson, k. hofpred. Lundberg m. fl., hvilka hos den unge prinsen funno ovanliga anlag, parade med en lika ovanlig håg att allvarligt bruka dessa naturgåfvor. Vid 15 års ålder beredde han till sin första nattvardsgång af biskopen i Skara, d:r Butsch, och besökte, efter anställdt prof, motsvarande studentexamen, höstterminen 1844 för första gången Upsala universitet, der han under denna och flera senare terminer fortsatte sina studier, och derjemte, när hans yngre broder August åtföljt honom till universitetet, handledde dennes.

Tidigt inskrifven vid arméen, avancerade Prins Gustaf till öfverstelöjtnantsgraden, den han erhöll 1850. Vid k. lifregementets dragonkår och 2:a lifgardet hade han från 1843 passerat officersgraderna. Som kunglig prins Hedersledamot

af de akademier och lärda samfund, hvilkas sedvänja så föreskrifvit, var han genom val Kansler för fria konsternas akademi och Præses Illustris i Upsala Vetenskapssocietet.

Resor inom landet ingingo så att säga i hans uppfostran och fortsattes äfven sedan denna kunde anses afslutad. I Norge uppehöll han sig flera gånger, hvarunder han äfven längre tid begagnade undervisningen vid Kristiania universitet; två gånger, 1846 och 1852, bereste han Europas kontinent, den första gången i sällskap med sin äldre bror, kronprinsen. Under denna resa besökte han Berlin, preussiska öfningslägret vid Herrnstadt i Schlesien, Dresden, sachsiska Schweitz, München, der han någon tid uppehöll sig hos sin mormor, Tyrolen och Schweitz, samt på hemvägen Hamburg och Danmark. Hans andra utländska resa, då han till Kissingen åtföljde sin fader, var den, från hvilken han sjuk återvände till Norge. En svår öfverfart från Travemünde till Kristiania förvärrade det onda, som kort efter framkomsten bestämde sig till en gastrisk nerffeber. Den 16 Sept. 1852 hade prinsen landstigit i Kristiania: han dog der den 24 i samma månad. Hans lik fördes på en norsk örlogsångare till Stockholm, der Riddarholmskyrkans konungagrafvar d. 26 Okt. öppnades för den så tidigt bortgångne, så djupt sörjde fursten. De förenade konungarikenas 3:ne universiteter och studentkårer samt många sällskap och samfund höllo minnesfester öfver honom. En utgifven samling *) af en mängd af de med anledning af Prins Gustafs död författade verser bildar en bok af nära tio tryckta ark.

I parken vid Haga restes om sommaren 1854 en minnesvård öfver "Frans Gustaf Oskar, Sveriges och Norges Arfprins, Hertig af Uppland." Hans byst, modellerad af Sjöstrand, är af gjutet jern, liksom dess i gotisk stil utförda öfverbyggnad. På den nedre piedestalen läses:

> "Minnesgärden egnad Sångarfursten, Tondiktaren, Konstbeskyddaren af K. Musikaliska Akademien och tonkonstens vänner."

De ädla och älskvärda personliga egenskaper, hvilka förlänade Prins Gustaf ett vida större företräde än bördens, skulle likväl hvarken blifvit så allmänt kända eller erkända, och skulle troligen icke heller så länge förvaras i minnet, om de icke i hans tonskapelser funnit ett uttryck, för alla

*) Minne af Prins Gustaf. Stockholm 1852. Innehåller porträtt, berättelse om prinsens död och begrafning och 48 poemer. — I Upsala utkom s. å. en dylik samling, "Prins Gustafs Minne, Poetisk samling", upptagande 45 poemer.

fattligt och för alltid bevaradt. Hans älskliga, men icke talrika, kompositioner utgåfvos samlade året efter hans död.

Under sina sista år hade Prins Gustaf mer och mer gjort kännedomen om fäderneslandet till hufvudsakligt föremål för sina studier; inom dess historia hade han till och med börjat en sjelfständig författareverksamhet. Han utarbetade 1852 en monografi öfver riksdagen 1655 och erhöll d. 19 Maj s. å. af K. Maj:t nåd. uppdrag att leda utgifvandet af "Arkiv till upplysning af svenska krigens och krigsinrättningarnes historia." Första delen af detta arkiv bär derföre på titelbladet hans namn, ehuru hans så hastiga bortgång förhindrade honom att dermed taga någon långvarigare befattning, äfvensom att vid det förstnämnda arbetet lägga sista handen. Af större vigt och omfång är emellertid en annan af prinsen efterlemnad handskrift: hans under de sista tio lefnadsåren, för hvarje dag fullföljda dagbok, om hvilken hans lärare och minnestecknare Carlson yttrar: "Hela hans lif återgifves i denna dagbok såsom i en klar spegel och starkt betecknande för hans rena väsen är, att i dessa, uteslutande för honom sjelf bestämda anteckningar, icke ett drag förekommer, som ej skulle tåla dagen af den största offentlighet."

(Källor: Carlson. F. F.. Personalier öfver H. Kongl. Höghet Franz Gustaf Oskar, Hertig af Upland. Stockholm 1853. 4:o. — Bäckström, Minnestal i Frimurareordens St. Landtloge i Stockholm. Sthm, 1855, p. 130—35. — Monumentet öfver Prins Gustaf, teckn. och beskrifn.. Illustr. Tidn. 1861 n:o 43. — Tal öfver Prins Gustaf [serskilt tryckte] af Böttiger, Sandberg, Jensen. Nordlund. Bahr m. fl. [I Kongl. Bibliothekets samling af *Versar och Tal öfver Kongl. Personer* har Prins Gustaf 23 serskilt tryckte n:r in 8:o, 20 in 4:o, 2 in fol.] — Nekrolog i Kalendern Norden, 1853, m. fl.)

GUTA, SVENSK KONUNGADOTTER, DANSK DROTTNING.

Adamus af Bremen och hans skoliast hafva vållat en oreda i uppgifterna om denna svenska kungadotters öde, hvilken ännu kunnat villa en skarpsynt historieforskare, oaktadt de bestämda underrättelser, Saxo lemnat, oaktadt det svenska minnet rörande Gudhem och Guda, ja. oaktadt Adams egen berättelse om den gästvänlighet en biskops sändemän i Gudhem åtnjutit af densamma danska drottning, om hvilken Saxo intygat att hon åldrats i sitt fäderneland.

Konung Sven Estridsson i Danmark vistades i sin ungdom i många år i Sverige. Konung Anund Jakob var hans fosterfar, och honom besökte han äfven senare, när hans ställning i Danmark nödgade honom att utom dess gränsor söka en tillflygt. När konung Anund dött, äktade han hans

enka, en norsk jarls dotter, och med henne följde till hans hof konung Anunds dotter Guta. Efter sin styfmoders död blef Guta konung Svens maka; efter ett års äktenskap måste likväl konungen förskjuta henne, ehuru han älskade henne så högt, att han engång svarat en af de om kristendomsbuden i detta hänseende ordande andelige, att han heldre skilde sig vid kristendomen, än vid Guta. Men den verldsliga magten måste till slut gifva efter för den andligas kraf, och Guta fick återvända till sitt fädernesland, till Westergötland, der hon anlade enkdrägt och, utan att träda i något annat gifte, åldrades under nyttig verksamhet. Hon samlade omkring sig unga flickor, hvilka hon lärde sömma i guld (ars phrigia, enligt Saxos berättelse). Deras konstrika och dyrbara arbeten skänktes till kyrkor, för hvilkas behof de voro afsedda; särskilt anföres Roeskilde domkyrka såsom af Guta begåfvad med en beundransvärdt väl arbetad prestkåpa, på hvars värdiga utstyrsel ingen kostnad blifvit sparad.

När konung Emund Gammal bortvisat de sändemän, hvilka erkebiskop Adalbert affärdat till honom, anbefalde sig konungens jarl och svärson (styfson?) Stenkil i deras förböner och tillrådde dem att under återresan söka herberge hos drottning Guta i Gudhem. De gjorde så, och blefvo af henne mottagna "som himmelska sändebud"; hon sände dyrbara gåfvor med dem till erkebiskopen, densamme, som kort förut så väldigt brukat kyrkans vapen för att drifva henne från make och tron.

Ännu Strinnholm anser, att Gudhem, der Bernhardinerklostret sedan uppstod, snarare kan ha fått sitt namn såsom drottning *Gudas hem* än som ett *Guda-hem* (allgudahof).

(Källor: Adam af Bremen, Saxo, Suhm, Strinnholm.)

GUTA, TORKEL SPRAKELEGS DOTTER, ENGELSK KUNGAMODER.

När *Ulf Jarl*, Torkel Sprakelegs son, kommit till England och der vunnit anseende och magt, äktades hans syster *Guta* af *Godwin*, förut gift med k. Knut den stores syster, sedan 1019 hans Jarl. Detta äktenskap ingicks omkring år 1020. Femton år senare är Godwin Jarl af Sussex, Kent och södra delen af Westsex, men 1051 måste både han och hans familj lemna riket och i Flandern söka ett skydd undan konung Edvards onåd. Redan följande året återkom han dock till sina förra värdigheter i England, men fick plötsligen slag och dog den 15 Apr. 1053, just då han satt till bords med konungen.

Guta var nu enka och moder åt många söner och döttrar. Man känner namnen på tretton af jarl Godwins barn. Hon var svärmoder åt en irländsk konung och en engelsk (Edward) och såg snart en son på Englands tron. Men det för henne och England olyckliga året 1066 kom. Hennes käraste son Tosti stupade i strid mot sin egen broder, och när hon, full af sorg öfver Tostis död, bad sin son konung Harald att ej våga en ny strid utan (tills vidare) underkasta sig den anryckande Wilhelm, blef hon med handgriplig hårdhet bortvisad ("han skal have stödt hende foragteligen fra sig med foden", skrifver Suhm); tre veckor senare hade hon ytterligare tre söner att begråta, och med deras, landets och tronens fall. Hon sände bud till segraren, Wilhelm, med bön att få utlösa sin son Haralds lik, hvilket hon skall ha erbjudit sig att uppväga med guld; men eröfraren sände henne konungens lik utan betalning; han sörjde nog ändå för, att hennes guld och egodelar ej undgingo honom.

I slutet af Dec. 1067 intog Wilhelm staden Exeter, der Guta med många andra högättade qvinnor sökt skydd. Hon fann då en tillflygt för sig och sina skatter i en stor skog i Wiltshire, der hon lyckades dölja sig inpå följande året, då hon flydde till Flandern. Och dermed försvinner hon ur häfderna. Hon kan ock redan ha lefvat och lidit nog. Hon öfverlefde minst sex af sina söner.

(Källor: Suhm, Hist. af Danmark m. fl. kända arbeten.)

GUTTORM, JARL,

son af Östmader Gudfastsson i Helsingland, en Christendomsgrundläggare under Inge den äldre, "har gjort sitt namn berömligt genom många förtjenster mot sitt fädernesland", enligt Botins ord. År 1157 åtföljdes Erik IX af Guttorm Jarl, då Finland och Nyland lades under Sveriges krona. Han föranledde sedan sina kära Helsinglandsbor att till Finland sända nybyggare. Så uppstodo Helsingfors, Helsinge socken och Helsingeby vid Finska viken. Då Erik stupat, halp G. att förjaga mördaren från den eftersträfvade tronen, vid hvilken Guttorm stod qvar såsom Jarl under Carl VII:s hela regementstid. Han hemförde 1163 från Danmark k. Carls brud, k. Waldemars systerdotter Stig Hvitaläders dotter. Afzelius anser en ännu qvarvarande visa sjungen om Guttorms hemfärd med kungadottern (Sagohäfd III: 39). År 1164 anförde G. den svenska här, k. Carl sände till Estland, i afsigt att åt kristendomen och Sverige eröfra detta grannland. Af påfven Alexander, som 1165 började

skrifva bullor, uppmanades G. att föröka den finska eröfringen både för Sveriges och Roms räkning. Brefvet är ställdt till erkebiskopen i Upsala och hans Suffraganer samt Guthormus Dux. Påfven hade erfarit att Phinni, då en armé af kristna stod framför dem, lofvade kristen tro, lifligt begärande predikanter och skollärare (prædicatores & eruditores), men då arméen drog tillbaka, föraktade och förföljde sina lärare. K. Knut, som regerade 1167—85, anmodades af Dux G. att bekräfta Jarlens gåfva af en gård i Elfkarleby till Wiby kloster (sedan flyttadt till Juleta). Sv. D. 66. G. var således Jarl i 3 konungars tid.

Han var g. m. Inga, dotter af Guttorm Alfsson från Reine i Norge, som på mödernet nedstammade från Harald Hårfager. Deras dotter Helena blef g. m. Esbjörn Snare, Erkeb. Absalons broder. Som enka efter Esbjörn anses hon med k. Waldemar II födt hertig Knut af Revel och Blekinge.

Guttorm är begrafven i St. Jakobs kyrka i Sorö. En förteckning på grafvårdar från 1515—20-talet i Pontoppidans Marmora Danica p. 152 upptager: ad Baptisterium: Dux Guttormus pater Helene uxoris Esberu Snaræ ultime (svarar till en uppgift förut om Dna Gunild mater Hulmfritt uxoris Esberni Snare prime). — I Guttorms sigill läses: Guthormus Dei gratia Dux Suecorum.

GYLDENSTOLPE, NILS PHILIPP,

var son af kammarherren grefve Ulrik Nils G. och Christina Magdal. Oxenstjerna. Född d. 19 Febr. 1734, blef han, sedan han lemnat universitetet, e. o. Kanslist i kanslikolleg. 1751, Kammarherre hos H. M. konungen 1757, hos kronprinsen 1762, R. N. O. 1763. Drottningens handsekter 1764. Hennes Öfverkammarherre och Hofmarskalk s. å. Afsänd i en beskickning till danska hofvet 1766. K. N. O. 1772. Landshöfd. i Gefleborgs län, då Carl Sparre kallats till öfverståthållare 1773. Sänd till Petersburg att notificera kronprinsens födelse 1778. Fick på begäran afsked från landshöfdingeembetet 1781. V. Guvernör för kronprinsen 1789. En af de XVIII i Sv. Akad. s. å. Hedersledamot i W. H. o. A. A. 1791. En af Rikets Herrar och Guvernör för konungen 1792. Entledigad d. 9 Apr. 1794. Död d 20 Febr. 1810.

G. m. Jaquelina Elisab. De Geer, hofmästarinna hos hertiginnan, dotter af friherre Carl De Geer och C. Ch. Ribbing.

Wallin som efterträdde G. i Sv. Akad., yttrade i sitt inträdestal, att företrädaren egde en utmärkt kännedom af de vackra vetenskaperna, en stadgad erfarenhet i sättet att dem

bedöma och en hägnande tillgifvenhet för deras idkare. Hans inträdestal i Svenska Akademien öfver Höpken utmärker sig för en då ovanlig historisk halt och ett då lika ovanligt omfång. Hvarken detta eller inträdestalet i Witterhets-akademien — hans enda tryckta skrifter — ega anspråk att räknas för utmärkta. Hans bildning bör dock ha varit god, om den uppgått mot äldre brodren Edvards, om hvilken Björnståhl efter ett sammanträffande i London berättar, att han med ovanlig färdighet talade latin och äfven för öfrigt var särdeles hemmastadd i många språk.

Tre gånger finna vi G. omtalad i utgifna historiska handlingar. Först i de memoirer af kronprinsen Gustaf, hvilka läsas främst bland "Gustaf IIIs efterlemnade papper." Han räknas der till konungahusets uppriktige vänner och var den, som efter kronprinsens önskan deltog i beskickningen som afgick för att hemta Sofia Magdalena. Sedan som supponerad författare till det 1770 skrifna anonyma brefvet till samme kronprins, der denne uppmanas att mot sin gemål iakttaga ett värdigare uppförande och bättre använda sin tid, på hvilket bref Gustaf gjort anteckningar, hvilka vittna till förmån för hans karakter. Sist som på visst sätt invecklad i den Armfeltska högmålsprocessen. Han hade deltagit i den besynnerliga rådplägningen 1792 d. 16 Okt. om den omyndige konungens helsa, en rådplägning som af Armfelt och hans anhängare belades med mörk färgläggning, men ansågs dock af dem nödvändig att vinna, emedan konungen vägrade att mottaga det förslag till bref till kejsarinnan, hvilket fröken Rudenskköld framlemnade, emedan hans Guvernör Gyldenstolpe ej sett det. Af G. funnos fem bref till Armfelt i den af Piranesi tillrättaskaffade Armfeltska brefpackan, hvilka dock ej vittnade värre mot G., än att han ansågs nog straffad med att entledigas från guvernörsembetet och återgå till privatlifvet. Hans prat bland vänner, att han lidit förföljelse, hade så när, säger Adlerbeth, vållat en strängare medfart, men han slapp med ett förnyadt skriftligt vidgående af "nedrigheten af sina afsigter," och förfogade sig derpå ifrån Stockholm.

I sitt enskilda lif var G., enligt Wallin, ädelmodig, vänskapsfull, förekommande, och hofman i ordets ädla, ej all männa bemärkelse, "om än omständigheterna någongång betogo hans själ och handlingssätt deras Catonska stränghet". Hårdare, kanske ock sannare, dömmer honom Adlerbeth, som väl tillägger honom' 'bonhommie och ärlighet", men fränkänner honom all "esprit de conduite" och anmärker att han "omåttligt älskade drycker".

Han hade ett valdt bibliotek, som först långt efter hans död skingrades.

(Källor: Adelns Ättartaflor. — Wallins Inträdestal i Sv. Akad. — Geijer, Gust. Papperen. — Adlerbeth. Anteckn:r, II, 224, 25. — Schinckel, Minnen, III: 106. — Protokollerna rör. Armfeltska sammansvärjningen m. m.)

GYLLENGRANAT, CARL AUGUST BURCHARD.

Den förtjenstfulle förf. i Sjökrigshistorien C. A. B. Gyllengranat föddes d. 7 Aug. 1787. Fadren Arvid Gustaf G. kapten, modren Aur. Elis. Taube. Stamfadren Gustaf Hansson, som utgick såsom "gemen" artillerist från Småland 1630, blef adlad såsom major 1662 med namnet Gyllengranat. Dennes sonson Gust. G—t, gen.-major, blef friherre 1747. C. A. B. G—t är den baroniserades sonsons son.

C. A. B. G—t blef Underlöjtn. vid arméens flotta 1804. Löjtn. derstädes 1811. Kapten 1815. Major i generalstaben 1818 och vid örlogsflottan 1821. Kommendörkapten vid K. M:ts flotta 1824. L. Kr. W. A. 1838. Kontreamiral 1843. Statsråd och Chef för Sjöförsv.dep. 1844—1848. Befälhafv. Amiral i Carlskrona 1848. Fick på begäran afsked från nämnde embete 1851. V. Amiral 1854. Amiral 1858.

I tillegnan af Sv. Sjökr.-hist. till kronprinsen, Sveriges och Norges storamiral, yttrar förf.: "Af en man vid en framskriden ålder och som från de första ynglingsåren uteslutande egnat sig åt sjömannayrket — ett yrke, så litet förenligt med det litterära — torde det vara vågadt, om ej förmätet, att i närvarande tid uppträda såsom författare. Men E. K. H:s uppmuntran och min egen innerliga åstundan att meddela vapenbröder och andra, som intressera sig för sjövapnet, hvad jag om svenska flottans öden kunnat hopsamla, hafva vållat att jag åsidosatt alla betänkligheter." — Vi böra erkänna, att under läsningen af arbetet märker man ej, att förf. *uteslutande* egnat sig åt sjömannayrket. Pennan synes lydig som ett roder i författarens hand, och man märker med glädje, att man ej har allenast en annalist eller matrikelförfattare, utan en varm fosterlandsvän, som vill väcka svenskarne "till begrundande af det stora och oundvikliga behof, Sverige har af en effektiv sjömagt."

R. af R. St. Annæ O. 2:a kl. med krona 1830. R. S. O. K. S. O. 1845, m. st. k. 1850. K. af Nederl. Lejon-O.

G. m. Sus. Finnis från England, född 1793.

Skrifter: Sjökrigshistorien i sammandrag. 2 delar med 13 pl. Christianstad 1837. — Sveriges Sjökrigshistoria i sammandrag, 2 delar med 9 kartor, Carlskrona 1840.

(Källor: Sv. Adlens Ättartaflor. — De i Sjökrigshist. utgifna arbeten.)

GYLLENGRIP, KRISTOFER ANDERSSON och GABRIEL GABRIELSSON.

1. KRISTOFER ANDERSSON GRIP (GYLLENGRIP).

Denna adliga ätt kallade sig förut *Stråle* och var af samma stam som Stråle till Ekna och Sjöared; men sedan dess sköldmärke d. 30 Sept. 1562 af konung Erik XIV, i anseende till Kristofer Anderssons mandom, blifvit tillökt med en flygande grip, har den kallat sig Grip. Derigenom uppstod emellan sonen, en Anders Kristofersson Grip, som var assessor i Svea hofrätt och 1625 introducerades på riddarhuset under namn af Grip, samt ättlingarne till friherrliga slägten Grip af Vinäs och Tärna en tvist på riksdagarne 1634 och 1644, då frågan af drottning Christina så afgjordes, att Kristofer Anderssons ättlingar skulle kalla sig *Gyllengrip*.

Amiral Kristofer Andersson Grip (Gyllengrip) var son af Anders Olofsson till Stensnäs och Stäflö samt Marta Drake. Hans födelseår är obekant; men man uppgifver, att han under en resa 1561 blifvit Kammarherre hos drottning Elisabeth i England, och kom 1562 till kon. Erik med gynsamt svar från drottningen angående dennes frieri. År 1563 var han, enligt v. Stjernman, Amiral samt d. 1 Nov. s. å. förordnad att, tillika med Dionysius Beurreus, Jöran Pehrsson och Sigvard Kruse, föreslå regeringen under k. Erik XIV:s frånvaro. Han kallas då *Capitaneus militum*. Blef 1575 Slottslofven på Refle slott och stad; 1576 konung Johan III:s Hofjunkare; 1586 Ståthållare på Kalmar och s. å. Höfvidsman för knektarne; 1579 Befallningsman på Borkholm, samt 1592 Befallningsman på Kalmar jemte Olof Andersson (Oxehufvud) och Clas Jonsson. Han var tillgifven konung Sigismund, och för sin trohet emot denne halshöggs han, efter Kalmars intagande, i denna stad, tillika med Ståthållaren Johan Sparre d. 16 Maj 1599. Ligger begrafven, liksom hans andra gemål, på Kalmars gamla kyrkogård.

Gift: 1) med Kerstin Fleming, dotter af Pehr Eriksson Fleming till Salentaka och Willnäs; 2) med Gertrud Ulfsdotter (Snakenborg), dotter af riksrådet Ulf Henriksson Snakenborg (af Bååtaslägten) och död 1588; 3) med Katarina Stensdotter, dotter af Sten Bengtsson till Stäflö och förut gift med Jakob Björnsson (Bååt).

(Källor: Handlingar rörande Skandinaviens Historia, Del. I, s. 128 Del. XXVII. s. 13. — v. Stjernmans Höfdingaminne. — Anrep, Sv Adelns Ättartaflor. — Ahlqvist, Ölands Historia och Beskrifning, Del I, s 272.)

2. GABRIEL GABRIELSSON GYLLENGRIP D. Y.

Den ofvan anförde assessorn i Svea hofrätt Anders Christofersson Grip hade sonen Gabriel, jemte sina syskon kallad *Gyllengrip*, hvilken blef assessor i Göta hofrätt. Dennes son Gabriel Gabrielsson G. d. ä. var slutligen Lagman i Tio Härad af Småland och afled d. 24 Nov. 1726. Han var gift 1) med Jeanna Hamilton, dotter till generalmajoren och Landshöfdingen i Göteborg, friherre Malcolm Jonsson Hamilton, och 2) med Margareta Hedvig Ribbing, dotter af generalmajoren Johan Bengtsson Ribbing. Uti sitt förra äktenskap hade han sonen Gabriel, hvilken vi redan (sid. 22) omnämnt såsom Landshöfding i Westerbotten, då han ädelmodigt uppmuntrade och understödde skolmästaren Fjellström i dennes företag till religionskunskapens spridande ibland Lapparne.

Denne Gabriel Gabrielsson d. y. föddes d. 14 Sept. (Dec. enligt Anrep) 1687. Studerade i Upsala och, sedan han inhemtat ovanligt grundliga kunskaper, ingick 1708 såsom extraordinarie i kongl. kansliet. Kanslist vid lifländska expeditionen d. 14 Febr. 1715. Sekreterare hos generalissimus, prins Fredrik af Hessen d. 2 Jan. 1716, Assessor i Åbo hofrätt d. 2 Dec 1717, hvilket embete han dock troligen icke tillträdde, emedan han transporterades till Assessor i Svea hofrätt redan d. 6 Sept. 1718. Erhöll Kommersråds n. h. o. v. med säte och stämma i kongl. kommerskollegium, men utan lön, d. 30 Juni 1719. Emottog assessors lön derstädes d. 17 Dec. 1720. Landshöfding öfver Westerbottens län d. 19 Juni 1733. Upphöjdes i friherrligt stånd d. 7 Juli 1735, men tog icke introduktion på riddarhuset. Benådades år 1747 med Presidents n. h. o. v. samt utnämndes d. 16 April 1748 till Kommendör af N. O. Afled i Umeå d. 3 Aug. 1753, barnlös. Liket fördes sedan till Riddarholmskyrkan i Stockholm, der det är begrafvet tillika med Gyllengrips gemål Eva Maria Lewenhaupt, som var född 1697 dotter af riksrådet och fältmarskalken Gustaf Fredrik Ludvigsson Lewenhaupt och Anna Katarina Carlsdotter Lewenhaupt, samt död på Krokeks gästgifvaregård d. 30 Dec. 1754 genom följderna af de skador, som hon erhållit, då hästarne i en backe skenade och vagnen omkullstjelpte.

Presidenten Gyllengrip var "en man med kunskaper, "drift och talanger i förening med ädla och upphöjda tänke-"sätt. Såsom Landshöfding öfver Westerbotten, hvilket län "han 20 års tid styrde, förvärfvade han sig allmän högakt-"ning, vördnad och kärlek, emedan han var oväldig, god,

"driftig och sorgfällig om landets väl." Hans egen och hans gemåls bröstbilder i gips äro uppsatta i Umeå sockens kyrka. Han skref sig friherre till Salaholm, Sjöboholm, Casimirsborg och Kaskby. Adliga ätten N:r 80 Gyllengrip utgick med löjtnanten Abraham Erik G., som 83 år gammal dog d. 27 Okt. 1786 på Rosendal inom Undenäs församling i Westergötland.

Skrifter: Oratio de incrementis Suionici nominis per Carolum XII partis, habita in Acad. Upsal. d. 15 Jun 1708. — Efterlemnade dessutom i manuskript en Beskrifning öfver Lappland, hvilket han besökte 1736. Tuneld har begagnat denna vid författande af sin geografi. — Också hade Gyllengrip gjort samlingar till Westerbottens geografi, isynnerhet i mineralogiskt hänseende.

(Källor: Rothliebs Beskrifning om Riddarholmskyrkan s. 168. — Lagus, Åbo Hofrätts Historia. — Låstboms Höfdingaminne, Del. I, m. m.)

J. G. C.

GYLLENHAAL, CARL HENRIK.

Generaltulldirektören Carl Henr. G. var son af öfversten vid Skaraborgs reg:te R. S. O. Carl Jonas G. och Florina Gustafva Strömbom, samt föddes d. 10 Okt. (Sept. enligt Anrep) 1788. Sedan han genom enskild undervisning och vid Upsala akademi inhemtat de förberedande kunskaperna, blef han först Sergeant och derefter d. 16 April 1805 Fänrik vid Bohus läns reg:te och d. 18 Jan. 1808 Löjtnant vid Jemtlands hästjägare. Bevistade en del af fälttåget i Finland s. å. och utmärkte sig så väl i slaget vid Lemo d. 19 och 20 Juni, hvarefter han af konungens egen hand emottog guldmedaljen för tapperhet i fält, som i den blodiga drabbningen vid Oravais d. 14 September. Utnämndes d. 1 Maj 1810 till Ryttmästare i arméen, men erhöll på egen begäran d. 26 Febr. 1811 afsked ifrån nyssnämnda jägarekorps, med tillstånd att i arméen qvarstå. Blef d. 24 Mars 1812 Kapten vid Wermlands fältjägare, samt deltog i fälttåget emot Norge och visade åter vid Ræckestad d. 6 Aug. 1814 prof af tapperhet. R. S. O. sistnämnda år. Major i generalstaben d. 17 Okt. 1815. Adjutant hos H. K. H. kronprinsen d. 1 Aug. 1816. Öfverstelöjtnant d. 11 Maj 1818 och öfverste i arméen d. 1 Dec. 1821. Öfverste och Chef för Jemtlands fältjägarereg:te d. 9 i samma månad. Kabinettskammarherre 1822. Beviljades på egen anhållan d. 14 Mars 1824 afsked ifrån regementet, men med tillstånd att qvarstå i arméen. Vice Landshöfding i Blekinge d. 17 Apr. 1828 och d. 28 Okt. s. å. Landshöfding derstädes. Förordnades d. 29 Juni 1831 till vice Landshöfding öfver Skaraborgs län och d. 20 Juni 1832

till ord. Landshöfding sammastädes. Kommendör af N. O. d. 14 Okt. 1835. Ordförande i Göta kanalbolags direktion på fyra år ifrån d. 23 April 1836. Statsråd d. 9 Juni 1837. Upphöjdes i friherrligt stånd d. 10 Nov. s. å., och introducerades d. 31 Maj 1838 under n:r 388 ibland friherrar. Ståthållare på Ulriksdahls och Haga slott d. 1 Febr. 1840, samt d. 28 Mars s. å. utnämnd till Generaltulldirektör. Hedersledamot af musikaliska akademien d. 27 Maj 1841. Erhöll afsked såsom generaltulldirektör 1856 och afled på Ståthållarebostället Beylon d. 12 Nov. 1857 af kolera.

Sällan har någon hög embetsman så allmänt haft godt ord om sig, som generaltulldirektören G. En framtid kommer att dömma efter källor dem vi dels sakna, dels endast ega i form af uppgifter som ej kunna citeras. Vi afhålla oss derföre från ett omdöme, som ej kunde göra anspråk på historisk trovärdighet, så mycket mindre, som det ej skulle kunna fällas med historisk oväld.

Gift: 1) år 1814 med Hedvig Charlotta Rudbeck, dotter af öfverste kammarjunkaren m. m. friherre Pehr Alexander R. och Anna Elisabeth von Axelsson, samt död 1826. Hade med henne två söner och fem döttrar; 2) år 1829 med Beata Aurora af Nordin, dotter af landshöfdingen m. m. friherre Joh. Magnus af Nordin och dess senare gemål Beata Charlotta Rosenborg. Hon öfverlefver baron G., som i detta äktenskap hade tre döttrar.

(Källor: Anrep, Adelns Ättartaflor. — Låstboms Höfdingaminne, Del. I. — Nekrolog i Post- och Inrikes-Tidningar 1857, N:r 280.)

GYLLENHIELM

är ett namn, som burits af fem naturliga barn af kongliga personer af Wasahuset.

Sofia, *Julius* och *Lucretia* Gyllenhjelm voro hertig Johans barn med Katarina Hansdotter, af Sparreslägten, och adlades år 1577 d. 30 Mars af fadren, kon. Johan III.

Sofia, den äldsta, var f. 1556 eller 59, och var Hofjungfru i fadrens hof, då hon d. 14 Jan. 1580 i Wadstena blef g. m. fältöfversten friherre Pontus De la Gardie. Hon afled efter tre års äktenskap, sedan hon blifvit moder till sönerna Johan och Jakob De la Gardie och dottren Brita, gift Kruus och Oxenstjerna. Ifrån henne härstamma således alla svenska De la Gardier.

Julius, f. 1560, blef 1580 Ståthållare öfver Åbo slott, stad och län, men dog ogift redan följande året.

Lucretia, den yngsta af syskonen, dog ogift 1585. Kon. Johan höll henne mycket kär och trodde att hennes död föranledts af trolldom, hvarföre undersökning påbjöds och den misstänkta, hustru Kerstin på Husaby, g. m. ståthållaren öfver Småland Jöns Ulfsax, måste med 12 qvinnors ed styrka sin oskuld. Härom såväl som om de trenne Johansbarnens moder se B. L. XXII, p. 163, 164. — I Sveriges Hist. och Polit. Visor, utg. af Cavallius och Stephens, är en grafskrift öfver Jomfru Lucretia intagen. Den är författad af Rasmus Ludvigsson.

Carl Gyllenhielm, Carlsson, den ende, som gjort namnet kändt och äradt, var son af hertig Carl; se biogr. i B. Lex. V: 316—23.

Elisabeth Gyllenhielm, Carlsdotter, den sista af namnet, var dotter af hertig Carl Philipp och hans genom ett hemligt äktenskapskontrakt legitimerade maka Elisabeth Ribbing, och född 1622 efter fadrens död. Hon var drottn. Christinas kammarjungfru och fick af henne 1644 Tynnelsö till skänks; var 1645—47 g. m. landshöfd. Ax. Turesson Natt och Dag; blef 1655 drottn. Hedv. Eleonoras Hofmästarinna och slutligen omgift med hofmarsk. frih. Balthasar Marschalck, som dog 1685.

GYLLENKROOK, AXEL.

Konung Carl XII:s tappre Generalqvartermästare, slutligen Generallöjtnanten, Axel Gyllenkrook, föddes i Åbo d. 18 Aug. 1665. Fadren var assessorn i Åbo hofrätt Anders Krook (son af biskopen magister Nicolaus Gudmundi Krook i Wexiö), sedan adlad med namn af Gyllenkrook; modren dennes förra hustru Maria Mums ifrån Wiborg. Axel G. ingick i krigstjenst, blef först Fältväbel, derefter d. 13 Nov. 1688 Fänrik, d. 24 Aug. 1693 Löjtnant och d. 22 Juni 1696 Kapten vid lifgardet. Deltog under sistnämnda tjenstebefattning år 1701 i öfvergången af Dünafloden och slaget vid Riga, der han sårades i sidan. Befordrades d. 19 Aug. s. å. till Generalqvartermästarelöjtnant och följande dagen till major vid lifgardet. Var i Mars månad 1702 utsänd på ett parti; beordrades d. 12 Juni s. å. att med 500 ryttare och 300 man fotfolk vid Warschau först öfvergå bryggan öfver Weichselfloden, för att indrifva kontribution; bevistade slaget vid Klissov d. 9 Juli s. å.; sändes d. 13 Sept. s. å. tillika med major Creutz vid lifregementet åter på ett parti med 2500 man till häst och fot. Afgick d. 9 Sept. 1705 med de öfrige regements-

qvartermästarne och 50 dragoner till Leipzig, som utan motstånd öfverlemnade sig, samt derifrån till slottet Pleissenburg. Utnämndes 1706 till Öfverstlöjtnant och 1707 till Öfverste och Generalqvartermästare. Åtföljde, efter slaget vid Pultava 1709, konungen till Bender, men kommenderades med nära 1400 man till polska gränsen, för att bereda kommunikation med en liten armékår, som under general Krassau var qvarlemnad i Polen, emedan konungen då tänkte att resa denna väg ifrån Turkiet. Gyllenkrook blef då vid Carnowitz i Moldau omringad af en fiendtlig trupp och nödgades d. 24 September gifva sig fången genom kapitulation. Uppehöll sig under fångenskapen först i Moskwa och sedan i Woscresenski, hvarifrån han återkom till fäderneslandet år 1722. Erhöll sistnämnde år Generallöjtnants n. h. o. v. och utnämndes d. 8 Juli 1723 till Landshöfding i Göteborgs och Bohus län samt Öfverkommendant i Göteborg. Upphöjdes d. 4 Aug. 1727 i friherligt stånd och introducerades s. å. på riddarhuset under N:r 195 ibland friherrar. Afled i Skåne d. 17 Sept. 1730. Gift år 1723 med Maria Hegardt, dotter af råd och handelsmannen i Malmö Peter H. och Margareta Jönsdotter Faxe. Efterlemnade en son, Fredrik Gustaf, hvilken slutligen blef hofmarskalk.

Generallöjtnanten, baron Gyllenkrook var en mycket kunnig och skicklig ingeniörofficer, samt en rådig, djerf och tapper soldat.

Skrift: Berättelse om H. Maj:t konung Carl XII:s uppbrott utur Saxen samt hvad under hans fälttåg till Pultava, jemväl hvad i dess belägring och dereffter uti Pultava batalj förefallit; tryckt i E. M. Fants Handlingar till upplysning af Sv. Historia, 163 sid.

(Källor: v. Stjernmans matrikel. — Ennes, konung Carl XII:s krigare, Del. I, s. 414. — Nordberg, konung Carl XII:s Historia. — Lästboms Höfdingaminne, Del. I.) J. G. C.

GYLLENSKÖLD, CARL EDVARD (förut BRELIN).

Carl Edvard Brelin, son till majoren vid Kalmar reg:te, R. S. O. Pehr Brelin och Eva Henrietta Spalding, var född i Carlskrona d. 22 April 1768. Erhöll i spädaste åren en ovanligt vårdad uppfostran och visade mycken håg för läsning och lycklig fattningsgåfva, så att han redan vid elfva års ålder kunde intagas i de högre klasserna af kadettskolan, hvilken han hastigt genomgick och hvarest han 1783 med beröm tog sjö- och landtofficersexamen, samt utnämndes s. å. till Informationsofficer vid kadettkåren, sedan han föregående

året blifvit Fänrik vid örlogsflottan. Informerade nu några år i kadettskolan och höll tillika enskilda föreläsningar för unge officerare. Åtföljde på fregatten Diana år 1786 öfverstlöjtnant af Cristiernin under en expedition till Medelhafvet och Barbareskstaterna. Kallades 1788, således vid 20 års ålder, till Ledamot af örlogsmannasällskapet i Carlskrona och kommenderades s. å. till Flaggadjutant på chefskeppet Gustaf III, på hvilket han deltog i slaget vid Hogland, då han befordrades till Löjtnant. Sändes sedan som parlamentär till Revel och i samma egenskap åtskilliga gånger till ryska flottan, samt slutligen med depescher till konung Gustaf III, som då vistades i Göteborg, der han tjenstgjorde hos konungen under Danskarnes blockering af staden. Blef 1789 Stabsadjutant hos storamiralen hertig Carl, Kapten vid flottan och erhöll kompani vid hertigens regemente. Bevistade slaget vid Öland och de öfriga träffningarne, som detta år föreföllo med örlogsflottan, samt nämndes till Öfveradjutant hos hertigen och Major vid flottan. Driftig, nitisk och språkkunnig, var han merendels den, som erhöll förtroende att parlamentera med fienden, samt föra depescher om flottans krigshändelser till konungen; och lyckan ville, att han vid ett sådant tillfälle äfven skulle deltaga i de segrar, som skärgårdsflottan under konungens eget anförande d. 15 och 20 Maj 1790 vann. Belönades då med riddarestjernan af kongl. svärdsorden.

Straxt efter krigets slut sändes major Brelin såsom Ambassadsekreterare till ryska hofvet och derefter i egenskap af Chargé d'affaire; till Danmark, samt åtföljde 1791 grefve Axel von Fersen på en beskickning till Brüssel. Utnämndes 1792 till Legationssekreterare i Lissabon, men med tillstånd att under vintern uppehålla sig i Tyskland och Holland, då han i början af år 1793 såsom volontär bevistade belägringen af Mastricht. Afreste s. å. till Portugal, hvarest han blef Chargé d'affaires, men återkallades 1794 i anseende till misstänkt delagtighet i Armfeltska högmålet. Frikänd ifrån denna beskyllning, återgick Br. till tjenstgöring vid örlogsflottan. Kommenderades 1796 på eskadern, som tillika med Danskarne kryssade i Nordsjön; förordnades 1797 till Öfveradjutant vid generaladjutantsexpeditionen för flottorna; blef 1798 styresman för kongl. dramatiska teatern; år 1800 tjenstgörande Öfveradjutant hos H. Maj:t konungen; 1802 Öfverst löjtnant i flottorna och Generaladjutant af eskadern, hvilket sistnämnda år honom också anförtroddes en diplomatisk beskickning till norra Tyskland. Upphöjdes d. 17 Maj 1805 i adligt stånd under adoption å sin moders styfFaders, framlidne ma-

joren Svante Carlheim-Gyllenskölds namn, nummer och vapen, samt introducerades d. 7 Jan. 1807 under nämnda n:r 1661 på riddarhuset med namnet Gyllenskköld.

Befordrades 1808 till Öfverste. Åtföljde såsom Öfveradjutant kronprinsen Carl Johan år 1812 till Åbo och följande året till Tyskland, sedan han d. 26 Jan. 1813 blifvit utnämnd till Generaladjutant i flottorna, samt 1814 äfven till Norge. Blef sistnämnde år Kontreamiral; upphöjdes d. 28 Jan. 1817 till Friherre och introducerades s. å. under n:r 365. Kommendör af S. O. 1817. Ordförande i konvojkommissariatet, der han flera år varit tjenstgörande såsom ledamot. Var tillika Riddare af kejserl. ryska St. Annæ Ordens andra klass och af kongl. preussiska Meritorden. För att återställa sin helsa företog amiral G. en utländsk resa, under hvilken han afled i Augsburg d. 18 Febr. 1819.

Gift sedan d. 13 Juni 1814 med Maria Aurora Ehrengranat, dotter af öfversten, R. S. O. Carl Adam Ehr. och Maria Aurora Uggla. Då han endast efterlemnade en dotter, utgick med honom på svärdssidan hans friherrliga ätt.

Man har olika bedömt Kontreamiral Gyllenskköld och förebrått honom fjäskaktighet och lycksökeri. Skjöldebrand, i "Marsch och Segling" (De la Gard. Arch. XV: 90 f.), anför t. o. m. om Brelin exempel af spioneri. Men de, som närmare känt honom, försäkra, att han hade goda afsigter och välvilligt sinne. Ingen har kunnat neka honom vidsträckt språkkännedom, mångsidiga insigter, litterär bildning och embetsmannaduglighet.

(Källor: Rothliebs Matrikel 1807 och 1823. — Warbergs Åminnelsetal, tryckt ibland Tal, hållne i Kongl. Krigsvetenskapsakademien åren 1819 och 1820 — Svenskt Konversations-Lexikon. — De la Gard. Arch. a. st. — Schinkel, Minnen, III: 270.) J. G. C.

GYLLENSTJERNA.

Till större redas vinnande förutskicka vi följande öfversigt:

A. Grefl. ätten Gyllenstjerna af Björkesund och Heljö, n. 45. †.

Göran G. af Lundholm, Grefve G. af B. o. H., f. 1632. Se B. L. V: 337.

Nils Göransson G. af L. etc., f. 1670. Se B. L. V: 337.

Göran Nilsson G., f. 1724. Se B. L. V: 363.

Johan Göransson G., f. 1635. Se B. L. V: 338.

B. GREFL. ÄTTEN GYLLENSTJERNA AF ERIKSBERG, n. 24. †.

Christofer G. af Ulaborg, Grefve G. af Eriksberg, f. 1647. Se B. L. V: 366.

Dottern *Maria Gustafva*, g. m. K. Råd. Grefve Carl Bonde. Se B. L. II: 382, hvarest tillägges, att hon räknas ibland Sveriges lärda qvinnor och har öfversatt Flavii Josephi Judiska Hist. på svenska, ett verk i 5 qvartband.

C. GREFL. ÄTTEN GYLLENSTJERNA AF FOGELVIK, n. 47. †.

Nils G. af Lundholm, Grefve G. af Fogelvik, f. 1648. Se B. L. V: 358.

D. FRIHERRL. ÄTTEN GYLLENSTJERNA AF LUNDHOLM, n. 3.

Erik Eriksson G., d. ä. Se härnedan n. 3.
Erik Eriksson G. d. y. Se härned. n. 4.
Christina Nilsdotter G. Se härned. n. 5.
Carl Eriksson G. Se härned. n. 6.
Nils Göransson G., f. 1526. Se B. L. V: 329.
Johan Nilsson G., f. 1569. Se B. L. V: 335.
Sigismund Johansson G., f. 1598. Se B. L. V: 336.
Göran Nilsson G., f. 1575. Se B. L. V: 337.
Gustaf Johan Axelsson G. Se härned. n. 7.
Nils Axelsson G. Se härned. n. 8.
Nils Christofer Carlsson G. Se härned. n. 9.

E. GREFL. ÄTTEN GYLLENSTJERNA AF STENINGE, n. 34. †.

Carl Gyllenstjerna, af Ulaborg, Grefve G. af Steninge. Se B. L. V: 367.

F. ADELIGA ÄTTEN GYLLENSTJERNA AF SVANEHOLM, n. 29. †.

Erik Långben. Se härned. n. 1.
Knut Henriksson d. ä. och
Erik Hardenberg Gyllenstjerna, natural. G. af Svaneholm. Se härn. n. 2.

G. FRIHERRL. ÄTTEN GYLLENSTJERNA AF ULABORG, n. 18. †.

Erik Carlsson G., Bar. G. af Ulaborg. Se B. L. V: 364.
Conrad Eriksson, Se B. L. V: 366.

1. (GYLLENSTJERNA), ERIK LÅNGEBEN

till Aagaard, stamfader för adl. ätten n. 29, "skall ha varit hedning", såsom vi senast läst i Anreps Sv. Ättartaflor. Denne

man från hedenhös säges (l. c.) vara jordad i Aara hög vid Aagaard i Harberyth på Jutland. I Pontoppidans danske Atlas uppgifves Aagaard ligga i Kietterups socken på Jutland. Hedendomsaonrna kunna emellertid ej bevisas genom en begrafning i ättehög. I Smålands kyrklag, sådan den skrefs långt in i kristna tiden, förböds att nedsätta lik i *ättehög annans*, hvaraf klarligen följer, att de kristne länge begagnade sina äldre ättehögar. Många exempel gifvas. Sannolikt har uttrycket *hedning* uppkommit såsom öfversättning af *gentilis* (gentil homme) och betyder således "man af börd". Så kallas en svensk, hvilkens son (Carl Näskonungsson) var svenskt riksråd 1349. Då Erik Långebens sonsons son var riddare 1314, kan den högväxte mannen ej ha lefvat längre tillbaka än i slutet af 1100-talet, då inga godsherrar i Jutland voro *odöpta* hedningar, — 300 år efter det Jutland införlifvades i Ansgarii stift.

En *Nils Eriksson den Höge* kallas D. riksmarsk hos Anrep, tydligen som der står i de gamle genealog. tabb. å svenska riddarhuset. Kritici ha anmärkt, att 1340 fanns en D. riksmarsk med namn Nils Eriksson, men kalla honom Banner.

2. GYLLENSTJERNA, KNUT HENRIKSSON och hans ättling, sv. adelsmannen ERIK.

Henrik Knutsson, "en ansedd man i Margarethas och Erik XIII:s tid", var en af dem, som mötte svenska legaten i Halmstad 1450. Hans son Knut var Väpnare 1445. 1465 var han, enl. Anrep, sin herres k. Christierns Höfvidsman på Stockholms slott. Enligt samma källa skall K. G. 1448 varit i valet att blifva kung i Danmark efter *k. Christierns död;* der man tydligen bör läsa *k. Christoffers.* Jahn (Unionshistorien p. 206) yttrar vid 1448: "i sær straebte Knud Henrikss. G., en af Rigedomme og tidligere Indflydelse paa Regeringsanliggenhederne mægtig Ridder, uden tilbageholdenhed efter kronen. Han var ved slægtskab forbunden med Karl Knutsson *); hans Bestræbelser have maaske været följe af en hemmelig Overenskomst med denne hans frænde. Enkedrottningen selv var ham ej ugunstig; og da hun erklærede sig villig

*) Må varit derigenom att hans syster Kerstin, Henrik G—s och Anna Muncks dotter, var g. m. Claus Rönnow, hvilken efter hennes död gifte sig med Sv. R. drotsel Christer Nilsson (Wases) dotter Brita Wase. Bisk. Carl Rönnow var fru Kerstin G—s son.

til at give den nye Konge sin Haand for at lade sit livgeding fremdeles forblive under kronen; saa fik hennes Stemme en större Vægt, end den ellers vilde have havt. At hun hellere vilde dele thronen med den unge, mandig smukke Knud, end med en hende maaske ubekiendt, aldrende Fyrste; at hendes personlige Interesse altsaa opmuntrede hende til at befordre hans Valg, synes mig saare naturligt og vi ville derfor ikke forkaste vore ældre Historieskriveres Vidnesbyrd, der ligefrem paastaae det. Imidlertid ansaae fleretalet af Rigsraaderne det for rigtigere at vælge Hertug Adolph deels fordi han stod i et fiernt Slægtskab med den afdöde k. Olof og man altsaa kunde haabe at Norge tiltraadte Valget, deels endeligen fordi at man paa denne maade bedst kunde forene Sleswig igien med Danmark." Vi veta, att hertig Adolf afslog anbudet, men föreslog i stället sin systerson Christian. Det var således en gång nära, att Gyllenstjerneätten blifvit en dansk och genom unionens kraft möjligen en svensk dynasti *). Uppgiften af Höijer (Dannem. Geschichte p. 100), att Knut G. förvistes Danmark, då Christian I blifvit kung, nekas af Jahn. Kn. G. uppehöll sig till sin död i Danmark. På hans grafsten läses: Hic jacet strenuus Miles Canutus Henrichson, qui obiit a:o Dni MCDLXVIII inter Octav. Michaelis cum uxore sua Hilleborg, quæ obiit a:o Dni MCDLXXXIIII die Agathæ Virginis.

Deras ättling i femte led, Erik Hardenberg Gyllenstjerna, som var caput för n. 41 (nu 29) bland adelsätter vid 1664 års riksdag, hade redan på landtdagen i Malmö 1662 haft betydenhet. Wilh. Tham (Bidrag till Sv. Riksd. och Regeringsformernas hist. I, p. 238) har funnit antecknadt, att, enligt R. R. Bondes ord, i Skåne blott funnos i den tiden 2 adelsmän, som kunde tala för sig, dervid Tham skäligen antager att Erik Hardenberg G. är i fråga. Såsom naturaliserad svensk adelsman hette han Gyllenstjerna af Svaneholm. — Han var född 1622 d. 12 Nov. på Svaneholm; hans fader var landsdomaren i Skåne Henrik Prebendsen Gyldenstjerne, hans moder riksrådsdottern Elisabeth Podebusch. Erik blef antagen som Volontär på danske v. amiral Wittessons skepp 1643, k. Christian IV:s Hofjunkare 1644. Fick afsked 1646. Ryttmäst. under kommenderande generalen i Skåne Axel Urup 164*. Afskedad 1650, nedsatte han sig på sina skånska gods. Han

*) Som bekant, ha utländska uppgifter talat om *bröderna* Karl och Knut, som vid denna tid täflade om svenska kronan; skulle icke häri kunna spåras en missförstådd uppfattning af berättelser om *fränderna* Karl Knutsson och Knut Henriksson, begge tronkandidater i norden?

egde utom Svaneholm i Skurups socken, äfven Karsholm m. fl. Introd. å n. 41 (nu 29) år 1664 å Sv. riddarhuset. Död på Svaneholm d. 11 Dec. 1665 och begrafven i Vårfrukyrkan i Ystad. Gift 1650 på Kjöge med Brita Reedz, dotter af D. R. R. Fredr. R. och Brita Stensdotter Brahe. Er. G:s enka dog 1680. Deras son Axel till Svaneholm, Karsholm, Brodda, Pugerup och Boa län slöt ätten, då han dog ogift 1705. Hade tjenat sv. kronan som fänrik vid lifgardet, kapten vid M. Schultz's och ryttmäst. vid Nils Bjelkes reg:te. En syster till nämnde Axel G., Elisabeth, ärfde alla sina syskon och blef g. m. hofkansl. baron Wilh. Jul. Coyet, hvilkens ättlingar derigenom blefvo rika godsegare i Skåne.

3. GYLLENSTJERNA, ERIK ERIKSSON.

Erik Nielsson G. t. Dänestrup, D. riksmarsk 1430, hade sannolikt i sitt första äktenskap med Görwel Lunge sonen Erik G., som skref sig, blifven svensk, till Danstorp (på Jutland), Fogelvik (i Småland) och Bjurum (i Wgtl.). Han synes inkommit vid samma tid, då hans frände Knut G. och Karl Bonde ville dela unionens kronor. 1449 var Er. G. R. R. R. samt Höfvidsman på Borkholm. 1450 var han k. Karl Knutssons Hofmästare. Svenskt sändebud att möta de Danske i Halmstad 1450, Legat till k. Christian I i Danmark 1453. Riksens Hofmästare och Lagman i Tio härader 1456—75. Sv. sändebud att möta de Danske i Kalmar 1472. R. F. Sten Stures fullmägtige att möta de Danske i Kalmar 1473—74. Död 1477. Han blef 1446 d. 27 Sept. gift på Svartsjö slott med Christina, k. Karl VIII:s och Brigitta Thuresd. Bjelkes dotter. Hon var född 1432 och lefde enka ännu 1488. Han säges ha först förbytt sköldemärkets silfverstjerna i guld. Deras barn: 1. *Karin*, 2. *Margareta*, 3. *Lisbeth* och 4. *Brigitta* dogo såsom barn; 5. *Abraham*, kallas väpnare 1480, embetsman på Kalmar 1501. Lefde ännu 1514. G. m. Elsa Laxman. Deras son Erik blef af Christian II förd till Danmark såsom fånge. Sonen Påvel G. till Assarbo o. Haga blef 1539 g. m. Anna Bese. 6. *Erik G.*, se n. 4. 7. *Knut*. Lefde 1470. 8. *Nils*, Sv. R. R. 1461. K. Christians hofmästare 1465, Ridd. 1487, g. m. Sigrid Banér. Deras dotter Christina, den namnkunnigaste person i slägten, se n. 5; sönerna Eskil och Erik, Ridd. och Riksråder, halshöggos i Stockholms blodbad. 9. *Kerstin*, blef g. m. R. R. R. Hans Åkesson Tott, och 10. *Görvel*, blef g. m. ståth. på Aggershus, Ridd. Knut Alfson (Tre Rosor).

I De la Gard. Arch. II. p. 97 f. se vi huru k. Karl VIII:s måg Erik G. år 1475 såsom Lagman i Tio härader dömde rörande arf efter Magnus Drake, att en lefvande brorson ensam ärfde en död farbroder, utan skyldighet att dela arfvet med lefvande broder- och systerbarn, hvilkas fader och moder voro döda. Denna dom afskrefs länge i domböcker, åberopad som prejudikat i arfsfrågor.

4. GYLLENSTJERNA, ERIK ERIKSSON D. Y.

Son af Erik Eriksson d. ä. och Christina, Karl VIII:s dotter. Skref sig till Fogelvik och Winsetorp. Var 1481 Väpnare och Fogde i Dalarne, 1483 Sv. R. R., 1490 Höfvidsman på Kalmar. Kallas Ridd. 1497 och undertecknade med de öfrige af rådet d. 22 Juni 1499 den akt, hvarigenom prins Christian antogs till sin faders, kon. Hans' efterträdare. 1501 var han höfvidsman på Nyköping och undertecknade d. 27 Sept. s. å. i Wadstena det bref till Stockholms stad, hvari magistraten af herr Sten m. fl. rådsherrar underrättas, att de uppsagt k. Hans all lydnad, och under hotelser begära få veta hvad parti magistraten ernar taga. Detta spordes snart till Danmark, och i Dec. 1501 fick herr Erik, som 1501—02 var befallningsman på Elfsborg och Öresten, bref från kon. Hans med befallning, att han skulle förklara sig i anledning af den angifvelse, som redan i Nov. ingått, att han tillträdt Sturarnes parti *). Erik G. höll derpå i Jan. 1502 en församling med borgerskapet i Lödöse, förmodligen för att försäkra sig om folkets tillgifvenhet, innan han afsände sitt "uppsägelsebref". Ett sådant kom k. Hans tillhanda aftonen d. 12 Jan. 1502. Strax befalde kungen länsherren på Bohus, Henr. Krummedig, att anfalla Erik G., borgerskapet i Lödöse och en norsk upprorsstiftare, Nils Ragvaldsson, som förmodligen dragit sig in i Westergötland. Knut Alfsson från Norge, herr Stens bundsförvandt, kom då Erik G. till hjelp och drog in i Westergötland i Febr. 1502. Kungliga trupperna kämpade länge med ingen framgång, fastän Matthias Olsson och Knut Knutsson ryckt Krummedig till hjelp. Först d. 17 Juli 1502, sedan prins Christian inryckt från Skåne för att understödja de kungliga trupperna från Bohus län, öfvergaf sig Elfsborg "efter ett kort motstånd". Tre dagar efter öfvergången blef Erik G. ihjelslagen i Westergötland af en vildsint folkhop, från hvars

*) Se *Juhn*, Efterretn. om familjen Krummedige, Danske Magazin, 3:e Række, 2. p. 10 (Erik G. och Henr. Krummedige voro arfsfiender).

raseri Åke Johansson (Natt och Dag) förgäfves sökte rädda honom. Enligt riddarhusgenealogien blef han ihjelslagen af Westgötabönder, hvilka på detta sätt ville kräfva hämnd derför att han "förrädeligen" öfverlemnat Öresten och Elfsborg till prins Christian; men den här följde forskarens (Jahns) okunnighet om ett sådant förräderi må väcka vårt tvifvel om uppgiften, så ofta den än upprepats. Att "E. G. *alltid* var danska partiet *i högsta måtto* tillgifven" (adl:s ättartafl.), bör åtminstone ej eftersägas. Kung Hans skref redan d. 23 Nov. 1501 till herr Krummedig, att herr Erik på Elfsborg gifvit sig ifrån konungen, hade blifvit hans flende och arbetade på hans argaste. Kungen utsände i Jan. 1502 ett öppet bref till allmogen i Westergötland, att de måtte draga till Öresten och bränna det upp. D. 2 Febr. befalde k. Hans sitt folk att "stinge yldh" på Nylödöse och göra hvad annat de kunde, hvarigenom hr Erik måtte på det argaste behandlas. Tydligen *kunde* dessa kungens eller prins Christians tjenare haft sitt finger med i Eriks död, äfven om Westgötabönder voro de, som slogo honom ihjel. Våra historici uppgifva väl också att herr Erik blifvit ihjelslagen af Westgötabönder, hvilka samlats för att på honom hämnas slottens öfvergång till unionskonungens son, men den enda samtida källa, som omtalar uppträdet (Diarium Minoritarum Stockholmensium), anför alldeles ingen orsak till böndernas grymhet*). Ett rykte om förräderi må dock tidigt hafva utkommit och af Sten Sture sjelf ansetts behöfva vederläggas, som man kan sluta af ett i Skara d. 11 Sept. s. å. gifvet bref, i hvilket 12 i orten boende riddare och män af adel på begäran af herr Sten edeligen betyga, att de icke visste om något förräderi af "then erlighe godhe efther döden hr Erich Erichsson", som "swo uerligh aff daga tagen waar"; utan var han "sitt fædernes rige rettrodigh som en erligh troo man bwrde ath wara bade meth ordh jemte boodh och breff, sidhan han sagdhe for:ne kere Herre och Höffwitzman Herr Sten Stwre sith hwlskaff med manskaff och troo tjenisth och gaff sigh fulleligen under till sith Fædernes rige Rigesens radh och tess innebyggare" **). Vi antaga, att detta svenska intyg, sammanställdt med de förut anförda svenska och danska, äro full-

*) Det heter anf. st.: "A:o D:i 1502 circa Mariæ Magdal. combustum fuit castrum Elzborgense, in quo Castellanus erat Dominus Ericus Erici, qui post III. dies in mediate sequentes a plebeis crudelissime in Vesgocia interfectus fuit." Icke heller den trettio år senare skrifvande Olaus Petri anför någon orsak för detta öfvervåld, hvilket han nästan med diariets egna ord berättar.

**) Brefvet är tryckt af Schröder (Högman) i en akad. afhandl. om Erik G. och Westgötaallmogens uppror 1502. Ups. 1851.

komligt giltiga vittnesbörd mot den falska beskyllning f förräderi, som så länge oförtjent skuggat Erik Gyllenstjern minne, och genom sin "officiela" plats i de utgifna *Adel Ättartaflor* troligen ännu länge blir trodd af dem, hvilka detta arbete tro sig finna de säkraste uppgifter om svensk adelns medlemmar.

På Erik G:s grafsten i Skara domkyrka ses Gyllenstjer ska och Winsetorpa-slägtens vapen samt denna inskrif "Anno Domini MDII in profesto Margarethe (20 Juli) mis rabiliter interfectus est strennus Miles Ericus Ericson". H var g. m. Anna, dotter af riksrådet Carl Bengtsson af Wins torpsätten samt enka efter R. R Erik Carlsson Wase, so blef ihjelslagen 1491. Hon öfverlefde sina män till 1552, hon dog i hög ålder och blef begrafven i Vinstorps sockn kyrka, Dalum. Handll. t. Skand. Hist. XXI: 339. XXII: 35 visa att fru Anna råkade i kollision med k. Gustafs fö värfsbegär eller rättrådighet, då hon ville begagna den i W sterås recess fastställda återtagningsrätten af gods ifrån kl ster och kyrkor. Från Skara hade hon t. o. m. tagit gamla gåfvobrefven så godt som med våld, hvarföre hon ett strängt bref af d. 31 Mars 1550 ålades att — icke åte lemna, utan till K. M:t inlemna alla de tagna brefven. E ligt Fant (De Statu illustr. in Sv. Famil. c. temp. Gustavi p. II, p. 21) har det på så många stränga fruar lämpa namnet "Pintorpafrun" också varit tillagdt fru Anna.

5. GYLLENSTJERNA, CHRISTINA,

den namnkunnigaste af slägten, föremål för skalders pris o nämnd äfven i de minsta sammandrag af Sveriges histori har hittills blifvit förbigången af biograferna. Vi beklag att vi af brist på tillfälle till de långvariga forskningar, ut hvilka en verklig teckning af denna märkvärdiga fru omöjlig, nödgas inskränka oss till meddelande af endast, att säga, matrikeldata.

Christina, dotter af R. R. R. Nils Gyllenstjerna (ko Karl VIII:s dotterson) och Sigrid Banér (enka efter Måns Eka och således k. Gustaf I:s mormor), föddes 1494. H hade fyra bröder, af hvilka de två yngre dogo som barn o de två äldre halshöggos i Stockholms blodbad.

Vid 18 års ålder, redan i många år faderlös, äkta hon 1511 den följ. året till riksföreståndare utvalde Sten Stu d. y., och när denne dött af sitt i slaget vid Bogesund e

hållna sår (1520), efterlemnade han åt Fru Christina icke blott fyra späda söner, af hvilka den yngste afled kort efter fadren, utan också Stockholms slott och omsorgen om Sveriges rike. Fru Christina satte sig i godt försvarsstånd i Stockholm, der många af adeln församlat sig under hennes fana, och hvarken hon eller någon af de i hennes slott och stad inneslutne inställde sig vid det i Upsala beramade möte, der kon. Christian af de tillstädeskomne antogs till Sveriges konung. Väl hade Fru Christina skrifvit till de villrådige herrarne, att de skulle förena sig och göra fienden motstånd; men ingen ville påtaga sig riksföreståndareskapet, och när bönderna icke flugo någon anförare, drogo de flesta hem. Utskickade från Upsala herremöte blefvo emellertid med skarpa skott afviste ifrån Stockholms portar. En dansk här under Junker Simon blef på sjelfva Långfredagen utanför Upsala illa tilltygad af bönder och bergsmän, understödde af Stockholms besättning. Icke ens kon. Christians ankomst förmådde något öfver Fru Christina och Stockholms borgare, men hvad ej svärd förmått, uträttade biskop Mats och Hemming Gadd med skickliga ord. D. 7 Sept. uppgafs slott och stad åt konungen, som lofvade alla godt och åt Fru Christina dessutom Tavastehus slott och län jemte Kymene gård i Finland.

På dagen två månader senare, under festen efter konung Christians kröning, var Fru Christina med ibland rikets store i stora salen på Stockholms slott, när erkebiskopen Gustaf Trolle inför konungen framstälde sin klagan öfver liden oförrätt och öfvervåld. "Tå nu sådana claghmål", skrifver Olaus Petri, "gingo fru Chirstine her Steens efterleffuersko hardt vnder öghonen, baar hon fram thet breff som ther på giffuit war, at Stäket skulle nedherbrytas, och at Göstaff Trolle skulle aldrigh effter then dagh warda kend för erchebiscop." Vi känna deras öde, hvilkas namn konungen nu fann under detta bref, endast af Hans Brask med tillräcklig försigtighet undertecknadt. Fru Christina hade nu svåra dagar på Stockholms slott, äfven fängelset och hotelserna oafsedt; hennes starka själ och ädla sinne tillvunno henne emellertid härunder en beundrare i danske amiralen Severin Norrby, hvilken anhöll om hennes hand och till och med erhöll det löfte, att *om* hon någonsin mera skulle träda i äktenskap, skulle det endast bli med honom.

Men kon. Christian förde med sig till Köpenhamn Fru Christina och hennes barn. Den äldste sonen, som hon sändt undan till Danzig, måste på konungens befallning återhemtas.

Med många andra svenska fruar och döttrar ur de familje hvilkas stöd fallit i Stockholms blodbad, insattes ock he Stens efterlefverska och barn på Kallundborgs slott och s dan i Blå tornet. Den knappt treårige sonen Gustaf dog d i sin moders armar

När kon. Christian flytt från Köpenhamn öppnades fä gelset för de svenska fruarne. Fru Christina återkom 152 till Stockholm, der hennes äldste son Nils, sedan Bernh. Mehlens förräderi mot den nyvalde konungen blifvit upp täckt och Kalmar slott intaget, uppfostrades i konungens ho Ehuru Norrby förnyade sitt giftermålsanbud och lofvade si biträde till Nils Stures upphöjande på k. Gustafs tron, trolo vade hon sig 1526 med Johan, äldste sonen till den för si förrädiska anslag mot kon. Gustaf namnkunnige Ture Jönsso (Tre Rosor); men den framgång herr Ture påräknat för sin politiska planer genom detta giftermål, som fullbordades 152 blef helt och hållet om intet, ty herr Johan och fru Christi blefvo kon. Gustaf beständigt trogna.

När bisk. Peder Sunnanväder skaffat fram den s. Daljunkern, med uppgifvet namn Nils Sture, och Dalkarlarn i förlitan på sannfärdigheten af hans uppgifter om sin bö och sina lidanden, samlade sig kring honom, skref fru Chr stina honom till, att hon sett sin son Nils död under a sigtet och sina andra barn kände hon väl till, men med denn bedragare hade hon intet att skaffa.

Mot kon. Gustaf var hon också alltid en trogen undersåt ehuru hon hade med honom arf att skifta och således ic kunde undgå att komma i beröring med konungens kän lystnad efter egodelar, äfven då endast "sken af lag och rät kunde förhjelpa honom till deras egande. Hon var dotter konungens mormoder, Sigrid Banér, hvilkens betydliga jor egendomar skiftades emellan Fru Christina och konungen för 1528, sedan, efter åtskilliga tvister, 1553. Tre år sena blef Fru Christina för andra gången enka och dog helga t konungars dag 1559. Hon blef begrafven i Trosa landtkyrk

Hennes söner blefvo 1561 Sveriges förste grefvar af i hemskt diplom: Svante Sture (f. 1517) och Gustaf af T Rosor (orätt kallad Roos) (f. 1531). Ingendera ätten ha upplefva riddarhusets instiftelse.

6. GYLLENSTJERNA, CARL ERIKSSON.

Son af n. 4 och Anna af Winsetorp. Vi möta hon först vid k. Gustaf I:s kröning 1528, då han blef slagen t

Riddare (Enl. Ridd.-husets Tabb. Celsius uppräknar bland riddarne hans bror Clas G., utan att nämna Carl). Lagm. i Wgtl. 1529. Han uppräknas bland riksens råd, i denna myndighets öppna bref kring om menige riket angående "Westgiöthernes och Småleuningarnes" uppror sistn. år, och satt i "Rätten och Domen" öfver Måns Bryntesson, Nils Olsson och Thure Eriksson. Afgick såsom Sändebud 1530, då de Danske mötte i Warberg, åtföljd af bisk. Sven i Skara och ridd. Holger Carlsson; Danskarne begvämade sig att lemna Wiken (Bohus län) till Sverige under nya sex år, hvarefter denna landsända skulle till Danskarne återställas. På Örebro möte s. å. beslöts att hr Carl Eriksson och Electus Scarensis skulle upptaga klockskatten. De fingo goda svar, att allmogen underkastade sig hvad mötet till riksgäldens betalande beslutat. 1534 inkallades han i kungl. rådskammaren. Blef sedan Ståthåll. öfver Kalmar slott och Öland med Borkholm. Dog vid midf. 1541. G. m. Marina Grip till Winäs och Terna. Såsom Carl Erikssons enka blef hon g. m. R. R. Clas Stjernsköld. Söner: *Nils Carlss. G.* t. Nynäs, blef 1561 riddare vid k. Eriks kröning; *Erik G.*, riksråd, ridd. 1561. R. R. 1562. Ståth. på Kalmar 1565. Lagm. i Smål. 1567 o. i Kalmar län samt Öland 1570. Sändebud till mötet i Stettin s. å. Död 1586. Dotter *Ingeborg* blef g. m. R. R. R. Claes Åkesson Tott till Byestad.

7. GYLLENSTJERNA, GUSTAF JOHAN.

Denne G. är den ende som fläckat det lysande namnet. Son af landshöfd. frih. Axel Erik G. och Katarina Elisab. de Charlière, föddes han d. 24 Juni 1709. E. o. Kanslist i k. kansliexped. 1731. Kanslist ib. 1736. Presidentssekr. 1741. Sekret. i Sekretautsk. vid samma års riksdag. Nu upptäckte han för ryske ministern, med hvilken han om nätterna hade sammankomster, hvad som förhandlades i utskottet, och dömdes derför från gods, ära och adelskap d. 21 Aug. s. å. Schavotterade på ett torg i Stockholm; kom först till Marstrand, der honom lemnades tillfälle att rymma. Kom så till Hamburg, der han var betjent på ett kaffehus. Begaf sig till Ryssland 1756, der han af kejsarinnan fick ett gods i Liffland. Dog 1764 d. 4 Apr. på Serben i Liffland, utan söner. G. m. Agneta Gertruda v. Gersdorf, som sedan blef g. m. en öfverstlöjtn. v. Krüdener. G. J. G—s dotter i nämnde äktenskap, Eleonora Chr. Elisab., blef g. m. C. G. v. Baranoff, kn-

rator för univ. i Dorpt. I följd af R. Ståndets tillstyrka 1766, fick hon af sin faders syskon ersättning för det ar som skulle tillfallit hennes fader, om han ej varit statsbrotts ling (Märkvärdigheter rör. Skånska adlen af J. C. Barfod, 346 följ.).

Vi erinra här om det svar, som ingår i Palmblads Läs f. bildn. o. nöje I, p. 703 följ., på frågan: *Finnas ryska m nisteriella manuskripter i något svenskt arkiv från förra sekle* Man finner, att hattpartiet i den tiden lönade mösspartiet me samma mynt. Sålde sig en Gyllenstjerna som mössa till sin politiska vänner Ryssarne, eller meddelade han af partin för intet åt ryska kabinettet svenska ministeriella acta, s ansåg hattpartiet ej under sin värdighet, att köpa en rys som kunde stjäla ryska missionens i Stockholm arkiv oc lemna det i hattpartiets händer. Ännu 1839 ville ryske ke saren återfå de bortkomne handlingarne och skickade e rysk profess. Solowieff till Löberöd, i hopp att han der skul finna det bortkomna. Det var uppbrändt.

8. GYLLENSTJERNA, NILS.

Yngre broder till ofvannämnde statsbrottsling, blef ha sedan denne dömts från gods sitt, fideikommissarie till Bjer gård, och, när restitution skett, utbetalte han lösen till s broders arfvingar och vann derigenom "förstfödslorätten" sig och sina arfvingar. Född d. 10 Maj 1710. Löjtn. v fortif. 1742, sedan han tjenstjort såsom Konduktör först v Kalmarbrigaden, sedan vid finska och sist vid skånska br gaden. Kapten vid fortif. 1750. Major 1756. R. S. O. 175 Tog afsked 1761. Död på Bjersgård d. 22 Jan. 1791. G. 1:o M. S. Morman, 2:o M. H. Ehrenborg. Sonen C. Christofe öfverste, var fader till n. 9, Nils Christofer.

I Barfods "märkvärdigheter" läses åtskilligt om den Gyllenstjerna och hans familjeförhållanden (p. 350—354); bla annat yttras: "I sednare tider har den gudfruktige major bar. N. G. visat förtroende för de s. k. Hernhutarne och de igenom låtit förleda sig att hylla den bekante äfventyrar magister Kjerrulf." — Väl voro både Kjerrulf och Hernh tarne föremål, som i skizzer för Gustaf III:s roande kun framhållas såsom skuggor omkring den persons minne, so "hyllat" dem; men med dylikt sammanförande sker beg parterna orätt. Vi begagna tillfället, enär vi ansett oss sky dige söka befria baron N. G. från den skugga det anför

kan innebära, att belysa förhållandet mellan bar. N. G. och mag:r Kjerrulf.

En söndag 1789, då hert. Carls gunstling, sedan beherrskare, bar. G. A. Reuterholm kommit till Bjersgård, följde han bar. N. G. i kyrkan. Past. loci Jakob Kjerrulf hade sonen C. A. K. såsom medhjelpare och denne var predikant för dagen. Som begge de högvälborne åhörarne hörde till adelsoppositionen, Reuterholm nyligen med fullt uppslagen vizir, ansåg den öfver sitt förmenta snille ända till löjlighet uppblåste magistern sig böra göra något erkläckligt för att behaga dem, och valde att före uppläsande af krigsbönen yttra: "*Här är en ny krigsbön. Den förra har mitt samvete ej tillåtit mig uppläsa och knappt denna.*" Riddarhusmedlemmarne blefvo mycket brydde och R. ansåg, sannolikt på sin värds råd, för sig tryggast att i bref till biskopen i Lund anmäla hvad som passerat. Kj. inställde sig på kallelse i domkapitlet, kräfde att få sin anklagare nämnd, användande vrånga uttryck, tygellös bitterhet, afskyvärda-ytterligheter i ord och åthäfvor, ansågs ej hafva sina sinnens bruk, — — *allt enligt konsistorii protokoll.* — Han blef landsförvist och förföll till allt "liderligare" (d. v. s. olidligare) lefnadssätt i Köpenhamn, hvarken räknad till Pietister eller Hernhutare, om ock till "de rabulisters fräcka hop".

Det är begripligt, att bar. N. G. ej hyllade en dylik politisk prest. De bröder Murbeck, bar. G. älskade, voro män af annat skrot. Se B. Lex. 1:sta serien.

Barfod synes ej felat af afvoghet mot bar. N. G., utan missledts af korrespondenter, som haft mindre reda. Han skrifver, när baronen dött, 81 år gammal, att denne gubbe var en af de vördnadsvärdaste menniskor, som genom utöfvandet af samfundets och religionens stilla dygder gjort sitt minne välsignadt. Han lifvades alltid, heter det, af en sann och allvarlig gudstjenst; och då det beklagas, att han med förtroende bemötte vissa sekters anhängare, försäkras, att han dock ej derför sjelf lät sig förledas på villovägar.

Hans fromhet hade, säges det, bestått i ett halft århundrade. Den olycklige brodren var deremot, enligt Barfod, en lustig upptågsmakare och fadren en hvass infallsmakare, som kunde den dag sonen bortfördes mot Marstrand, rimma vid en skål:

Min son man dömt, till Marstrand sändt;
dit väntar han sin president.

(Kanslipresidenten grefve Carl Gyllenborg, vid hvars bord detta impromtu framkallades.)

9. GYLLENSTJERNA, NILS CHRISTOFER.

Elias Fries skref till Red., då fråga var om i första kursen förbigångne naturkunnige: "Bar. N. Ch. G. är en sann vetenskapsman, utmärktast såsom ichtyolog, hvilken äfven riktat svenska floran med flera vackra fynd."

Född 1789 d. 27 Sept. Fadren Carl Christofer, öfverste och chef för Wendes artilleri, var sonsons son af bar. Johan G., "den lärde och vältalige", R. R. 1654, president i Svea hofrätt, sedan i Wismarska Tribunalet, en sonson af rikskansleren Nils G., som blef friherre vid k. Johan III:s kröning.

N. Christofer G. blef Kornett vid lifgardet till häst 1811, erhöll tapperhetsmedaljen i guld i Leipzigerslaget 1813, då han beordrats att från en höjd observera en anryckande fiendtlig kolonn, gaf rapport, som begagnades, men fick, genom förmäns glömska, inga ordres att lemna en plats, öfver hvilken kolorna allt tätare ilade fram. Den unge kornetten satt emellertid länge orörlig på sin häst, tills ändtligen kronprinsen blef uppmärksam på denna statue equestre och sände ett ilbud efter honom samt, utan någon annans förslag, tilldelade honom nämnde medalj (berättadt af öfverste Callerholm). Löjtnant 1813. Fick på begäran afsked 1815. Kammarherre 1819. R. S. O. 1820. Erhöll Carl Johansmedaljen 1854.

Gift 1:o 1818 med: friherrinnan Vivica Sture, f. 1800, † 1828. 2:o 1830 med grefvin. Hedv. De la Gardie, f. 1804, † 1835.

Barn: i 1:sta giftet: Carl; Christina, g. m. ryttm. P. B. v. Platen; Sigrid; Erik; Nils; Ebba, g. m. löjtn. O. W. v. Platen; i 2:dra giftet: Gustafva, g. m. ryttm. B. Hallenberg, och Axel.

(Källor: anförda i texten.)

GYLLENSVAN, FREDRIK (FÖRUT SVANHALS).

Öfverste Fredrik Gyllensvan föddes d. 17 Juli 1723 (föräldrar: häradshöfdingen Johan Svanhals och Märta Christina Gyllenståhl). Ingick vid femton års ålder såsom Volontär vid Östgöta infanterireg:te, der han 1740 befordrades till Underofficer. Blef kongl. Lifdrabant d. 15 Dec. 1743 och transporterad d. 5 Maj 1744 till Fänrik vid general Zanders reg:te. Erhöll 1746 konungens tillåtelse att gå i holländsk krigstjenst, då han under belägringen af Bergen-op-zoom var Aide-major hos general Cronström; blef efter fästningens öfvergång Premierlöjtnant vid prinsens af Sachsen-Hildburghausen reg:te och

1748 Kapten derstädes. Återkom, efter slutad fred, år 1749 till Sverige. Kapten vid Savolax reg:te d. 5 Maj 1750, och Placemajor på Sveaborg 1752 med Majors befordringsrätt i arméen. Adlad d. 16 Juni 1756 under namn af Gyllensvan och s. å. introducerad på riddarhuset ibland adelsmän med n:r 1969. R. S. O. 1759 och s. å. d. 14 Aug. Major vid Savolax reg:te samt d. 14 Dec. 1762 Öfverstlöjtnant derstädes. Transporterad d. 21 Dec. 1765 till samma tjenstegrad vid Helsinge reg:te, hvarest han d. 29 April 1772 utnämndes till Öfverste, men afskedades år 1776 för tjenstefel. Afled på sätesgården Westanå i Småland d. 2 Nov. 1787 ogift och slöt således sjelf sin ättegren.

Öfverste Gyllensvan synes hafva varit en tapper officer. Utom tjenstgöringen i Holland, deltog han i hela finska kriget 1741—1743 och såsom volontärofficer i tre års fälttåg under det pomerska. Ännu större uppmärksamhet väckte han dock såsom ifrig riksdagsman. Vid 1760 års riksdag var han en ibland mösspartiets hufvudmän och tecknas af Frietzcky på följande sätt (Crusenstolpes portfölj, Del. II, s. 10): "Öfverste G. var en redlig riksdagsman, ville det goda "och hade lycklig talegåfva; men var ej instruerad och något "bornerad. Då han fått öfvertygelse om en god sak, följde "han den med ståndaktighet, men lät ibland surprenera sig, "och agerade ofta emot sin rätta öfvertygelse, helst när han "blef uppretad."

Denna teckning, synbarligen uppgjord så ljus, som möjligt, af en person, hvilken delade samma politiska åsigter, ehuru icke utan att tillika tadla sin gunstling, lemnar oss en temligen åskådlig bild af G. och en förklaringsgrund till hans handlingssätt. Han var lätt uppretad, förgick sig under hettan och vidblef då icke sin öfvertygelse, hvilken han eljest ståndaktigt följde. Såsom partichef hade han under riksdagarne förvärfvat sig anseende och kunde genomdrifva åtskilligt. Men det hände honom, såsom ofta är förhållandet med bornerade personer, att de blifva uppblåsta, börja att handla egenmägtigt och tro sig äfven emellan riksdagarne vara betydande män, emedan de under dessa hafva något inflytande. Han blef derigenom invecklad i flera rättegångar, då man icke ville erkänna hans sjelftagna myndighet. En ibland dessa väckte isynnerhet så mycken uppmärksamhet, att Ehrensvärd (se detta Lexikon, förra serien, Del. XVI, s. 84) ansåg den såsom "en ibland de remarkablaste händelser i Gustaf III:s regering". Gyllensvan hade nemligen utkommenderat rekryter af Helsinge regemente, hvars öfverste han

var, innan de tjenat ut sin årstjenst hos bönderna. Husbönderna klagade hos landshöfdingen öfver Gefleborgs län, som förklarade öfverstens förfarande för obehörigt; men G. lät icke desto mindre med militärisk exekution hemta rekryterna till mönstringsplatsen, för att åtfölja en till Carlskrona anbefald arbetskommendering. Af generalkrigsrätten dömdes G. att ersätta den derigenom uppkomna kostnad, plikta för misstrmligt skrifsätt och mista tjensten. Men han hade äfven vid 1771 års riksdag varit en bland cheferna för mösspartiet, och ägde i rådet, dit saken blifvit hänskjuten till revision, mägtige gynnare dels ibland dem, som tillhört hans eget parti, dels ibland andre, som nu yrkade skonsamhet emot en f. d. politisk motståndare. Konungen behöll handlingarne så länge, att saken slutligen förekom på en division af rådet, dit tvenne af de häftigaste mössorna (Ribbing och Beckfriis) icke hörde. Nio af rådet suto öfver denna sak. Tre frikände G., en dömde honom till böter, tre ansågo honom vara straffad nog genom att flyttas till ett annat regemente, och endast tvenne, grefve Ulrik Scheffer och Nils Bjelke, med hvilka konungen förenade sig, bekräftade krigsrättens dom. Detta tilldrog sig d. 13 Maj 1776. Konungen lät sedan, utan motsägelse, justera protokollet i enlighet med sin mening. Såsom skäl för sitt fällande anförde H. Maj:t: "då jag i "denna sak finner huru långt allmogens säkerhet och hemfrid "blifvit störd, huru min konungsliga värdighet är kränkt, i "det att min befallningshafvandes i orten utslag (som bör "lydas såsom mina egna), genom ett sjelfmyndigt utöfvande "af den militäriska magten, har blifvit satt ur dess lagliga "verkan; så kan jag, enligt min konunga-ed, der jag svurit, "att skydda hemfrid och bevara allmogen i deras rätt, icke "annat än anse krigskollegii domslut grundadt." Ehrensvärd tillägger: "Konungen tvangs här att vara sträng, ehuru G. "ansågs för hans personliga ovän. Föröfrigt hade denne ge- "nom spel, otacksamhet och riksdagsvinning banat sig väg "till sina tjenster, var utan militäriska förtjenster och be- "kant för sina processer." Måhända är Ehrensvärds omdöme här, liksom flerestädes, något för hårdt. Emellertid visar denna sak, att dyningarne efter partitiden ännu 1776 icke voro lugnade. Äfven 1778 uppträdde Gyllensvan på riddarhuset och ådrog sig konungens ovilja genom de påminnelser, som han gjorde emot den då af konungen införda riddarhusordningen.

Det af G. inköpta säteriet Westanå blef med kongl. tillstånd fideikommiss för en af hans systers sonsöner och den-

nes ättlingar, af adliga ätten Rosenquist af Åkershult, hvilket namn af fideikommissets innehafvare och dennes äldste son utbytes mot namnet Gyllensvan.

(Källor, utom redan anförda: Rehbinders Matrikel 1781 och 1794. — Geijer, Gustavianska Papperen. Del II, s. 49. — Konung Gustaf IIIs Skrifter. Del I, s. 219. — Adlerbeths Historiska Anteckningar, Del. I. s. 15. 19. — Adelns Ättart.) J. G. C.

GYLTA, ÄTTEN, BRYNOLF GERLACHSSON.

Gylta-ätten hör till de för lärdom utmärkte slägterna i vår äldre historia, och förtjenar närmare bemärkas än som skett i första serien.

En *Nils Gylt* lefde i Slesvig 1318, enligt Hvitfeld, men från den danska slägten nöjde man sig ej att härleda vår senatoriska adelsslägt. Johannes Magnus trodde sig känna, att Påtorpsslägten hade sin stamfader i en vestgötisk konung Balthus, anförd af Jornandes. Den uppgiften få vi lemna i sitt värde, oförmögne att både bevisa och vederlägga den lärde erkebiskopens uppgift. Den äldsta Gylta, vi känna, är R. R. n. 210 i Ugglas R. L. III, räknad äfven af Tibell till Gyltaätten: *Bengt Gunnarsson*, Riddare 1340. Lefde ännu 1350. Hans sonson *Bengt Gunnarsson*, t. Påtorp, Lagm. i Wgötland 1440, st. Rimkr. (i Scr. R. S.) n. 73. R. L. III: 532. hade en bror *Iwar Gunnarsson*, Riksråd och Ridd., känd af Tibell före 1465, en syster Katarina, g. m. Arwid Arwidsson Store (af Joh. Magnus' slägt), och en dotter Gyrid Bengtsdotter, g. m. Brun Svensson af Forstena, samt en son R. R. *Peder Bengtsson Gylta* t. Påtorp, † 1527, R. L. III: 661, g. m. Ingeborg, Peder Larssons t. Byestad dotter. Deras son *Bengt Pedersson Gylta* var Riksrådet n. 708 i R. L. III, Ridd. 1512, Lagm. i Ögtl. 1535. Denne rådsherre hade sönerna *Bengt Bengtsson Gylta*, R. R. och Lagm. i Westm. o. Dalarne, upptagen i B. Lex. V, p. 368, om hvilken vi blott tillägga, att i Messenii Theatr. Nobilit. p. 146 tvenne latinska poemer (af danska skalder) om Bened. Gylta finnas intagne, och *Göran Bengtsson Gylta*, upptagen l. c. p. 369. Om denne lärde och snillrike herre tillägga vi endast hänvisning till De la G. Arch. I: 116 (Gustaf I skrifver till utkor. kon. Erik om några bref från Jör. Gylte till kon. Gustaf, hvilka Erik uppmanas att behjerta), Reuterdahls prisskrift i K. W. H. A. A:s Handl. XV, p. 223 och Mon. pol.-eccl. af O. Celsius d. y. (ej E. Benzelius) p. 53—61. — En deras syster, *Katarina Gylta*, var abbedissa i Wadstena 1551, en syster *Anna*, g. m. Sven Knutss.

Ribbing, kallad R. R. i Stiernm. H.-M., en syster *Märta*, g. m. R. R. Peder Andersson t Brandstorp, en syster *Ingeborg*, g. m. ståthåll. Jon Olsson Lilliesparre. Hr *Bengt Bengtssons* barn voro: *Märta*, g. m. 1:o frih. Göran Gera, 2:o Sven Somme; *Anna*, g. m. Nils Nilsson (Natt och Dag); *Ingegerd*, g. m. Åke Åkesson Soop; *Christina*, g. m. R. R. Johan Gabrielsson Oxenstjerna; *Brita*, g. m. Knut Jönsson Kurck, samt *Ingeborg*, g. m. 1:o Matts Henrik Silfverhjelm, 2:o Harald Roos t. Hjelmsäter.

Men utom denna *Bengt Gunnarssonska grenen*, bör man ock bemärka den *Gerlackska*, hvilken utan motsägelse förts till samma Gyltaslägt.

Bisk. *Brynolf Gerlacksson*, som i nära 30 styrde Skara stift, utvaldes 1477 till Biskop, innan ännu biskop J. Marquardi hunnit dö, hvilken lemnade Brynolf flera af sina embetssysslor att strax utöfva. Påfven Sixti IV:s konfirmation följde. Br. var, enligt Rhyzelius, försigtig, arbetsam, frimodig, manligen både på riksdagar och annars förfäktande församlingens friheter samt fäderneslandets säkerhet och välfärd. Bisk. Brynolf deltog i rikets styrelse, som det synes, med intresse, och man finner hans namn ofta i tidens handlingar. Då t. ex. 1496 ett möte hölls i Lödöse mellan danska och svenska senatorer, är Bisk. Brynolf en af de svenska ombuden (Jahn, Unionens milit. pol. hist. p. 572 f.). Det var han som genomdref den äldre bisk. Brynolf I:s (se *Algotsönerna)* beatification. Han lät trycka *Vita Beati Brynolphi* (65 folia), trol. vid samma tid och på samma ställe som *Breviarium Scarensis*, eller i Nürnberg 1498. Han bygde på Brunsbo det stenhus, som stod ännu i Rhyzelii tid. Lät ock bygga och befästa Leckö slott, der hans vapen och B. G. då ännu stodo i muren. Rhyzelius fann det likna de Tottars eller Bildars. Gyltevapnet är neml. en fyrdelt sköld, 1:a och 4:e fälten hvita, 2:a och 3:e blå, enl. Bengt Gunnarssons i Peringsk. Charact. fol. 363 och Stureska tab. p. 124; fyrdelt sköld af gult och blått, enl. Messenius. Tottarne förde ock en fyrdelt sköld, med blått och hvitt och med gult och rödt.

I Husaby lät Br. Gerlacksson återupprätta det äldsta biskopshuset och der måla alla sina företrädare, innefattande i svenska rim under porträtterna, korta lefvernesbeskrifningar, hvilka Er. Benzelius d. y. infört med noter och rättelser i Mon. Eccl. Sv. Goth. Ups. 1709, p. 72 följ., p. 215 följ. — Bisk. Brynolf dog på Brunsbo 1505.

Skrifter: Se texten.

(Källor: Angifna i texten.)

GÜNTHER, CLAES EFRAIM.

Majoren, sedermera öfversten och R. S. O., *Christian Ernst Günther*, var en af de många, hvilka 1720 erhöllo adelig sköld och nummer af drottning Ulrika Eleonora. Hans sonson, af samma namn, blef kapten och hade i äktenskap med Agn. Charl. Carpelan sonen

Claes Efraim G., som föddes på Carlslund i Nerike 1799, blef Stud. i Upsala 1817, Magister 1824, e. o. Kanslist i just.-revisionen 1825, titulär Häradshöfding 1830, tio år derefter titulär Protokollssekreterare och ord. Kanslist i just.-revisionen, Revisionssekreterare 1842, Statsråd 1848 och s. å. R. N. O. Utgick ur statsrådet och utnämndes till Justitieråd 1851; Kommend. af K. N. O. 1854. Ingick åter i konseljen såsom Justitie-statsminister 1856, K. N. O. m. st. k. s. å.; åter Justitieråd 1858, hvarvid han utnämndes till seraflmerriddare, dog i Stockholm d. 22 Juli 1861.

Excellensen G. hade stort anseende för embetsmannaduglighet. Som skriftställare har han aldrig utträdt utom det officiella området.

Gift 1845 med Hilda Augusta Sofia Grewesmühl, f. 1824, dotter af assessorn A. W. G. och A. S. Klingspor, och hade i detta äktenskap tre söner och en dotter.

(Källor: Adelns Ättartaflor. — Nekrolog i P. o. Inr. Tidn. N:o 169, 1861.)

Tillägg

till artiklar i Biographiskt Lexicon öfver Namnkunnige Svenske Män, Bokstafven G.

GADOLIN, JOHAN.

Till. t. Biogr. Lex. V: 119.

Professor G. dog i Helsingfors d. 15 Aug. 1852, 92 å gammal; han hade då i mer än 30 år varit professor emeritus

GEIJER, ERIK GUSTAF.

Till. t. Biogr. Lex. V: 136.

Bevistade riksdagen 1840—41: var derunder led. af kon stitutionsutskottet och hade anbud att ingå i statsrådet, hvil ket han dock afböjde. K. N. O. vid kröningen 1844. Fö sjuklighet måste han under vårterminen 1846 afbryta sin föreläsningar, hvarefter han under sommaren företog en ut rikes resa för att återställa helsan. Bosatte sig på höste s. å. i Stockholm för arkivforskningars skull, men hans helso kraft var redan bruten. Han dog i Stockholm d. 23 Apri 1847. Akademier och studentkårer firade minnesfester öfve honom.

I två afdelningar med tillsamman tretton delar utgåfvos åren 184—55 *Geijers samlade Skrifter; Valda Smärre Skrifter*, 1. Sthm, 1842, utgåfvos af honom sjelf, liksom 1843—45 *Konung Gu staf III:s efterlemnade papper, öppnade 50 år efter hans död* — Bland de i den förstnämnda samlingen upptagna skrifter af G hvilka utkommit efter 1839, märka vi blott: Personalier öfver Ca Johan 1844 (på tyska s. å.). — Om vår tids inre samhällsförhållan den, i synnerhet med afseende på fäderneslandet. Tre Föreläsn. 184 (också öfversatt på tyska). — Också ett ord öfver tidens religiösa fråg 1846 (först utgifven på tyska). — Svar till Fryxell i striden om aristo kratfördömandet, 1846.

(Källor: Lefnadsteckning, i Geijers Saml. Skr. I: 1. — Bref, Geije Saml. Skr. I: 8. — Minnestal, i Sv. Akad. af Fries, å Upsala Studen kårs vägnar af B. F. Malmström, å Lunds af Cronholm, i Skan Sällsk. i Köpenhamn af Ploug. — Af Fryxells "Bidrag till Sverig Litteraturhistoria" (1860, 61) berör största delen förf:s åsigter om Ge jers verksamhet, ehuru endast 6:e och 8:e h. på titelbladen föra Geije namn.)

GEZELIUS, GEORG.

Till. t. B. L. V: 156.

Enligt Gahm var Gezelius född d. 5 Okt. 1735, ej 36. Fadren var landträntmästaren i Jönköping, Martin Gezelius. Var länge informator för grefve M. Fr. Brahe och kom derigenom in i biblioteksstudier och bekantskap med "namnkunnige män." Kontr.-prost i Glanshammars härad. Lillkyrkas kyrka, som då kallades en af de vackraste i riket, blef under hans tid uppförd.

Han hade i sitt B. Lexikon goda medarbetare, men som i de tiderna ej ville vara kända. Bisk. O. Celsius, J. H. Lidén, A. Schönberg d. y., E. M. Fant och S. L. Gahm Persson voro dock ej okände. Men vid slutredaktionen uteslöts det mesta "anekdotiska", om ej rörande äldre dagars män eller af sådan art, att det blott hedrade nämnde personer. I Knösiska samlingarne har åtskilligt bevarats, som "uteslöts vid tryckningen" (se B. L. n. f. I: p. 11). Der säges Lidén, Fant och Gahm ha biträdt såsom censorer. Obekant hvarthän Gezelii samlingar kommo.

Några Gezelii predikningar belönte af Homiletiska Sällskapet och utgåfvos såsom mönster af samma sällskap.

Tillägges till

Skrifter: Åreminne öfver Ax. Oxenstjerna, belönt af Patriot. Sällsk. Tr. i Sthm 1774.

(Källor: Gahms Archiv. Smoland. Mst i Upsala. — Knös. Anekd. Mst i Skara. — Waller, Tal öfver G. Gezelius, 1790, 4:o.)

GJÖRWELL, CARL CHRISTOPHERSSON.

Till. t. B. L. V: 164.

Det är ej säkert att Gj. föddes i Landskrona, utan troligen på Dybecks gods i Skåne. Modren okänd till namnet. Fadren *Christopher* Ehrensparre, den samme, som skrifvit till "Mon cher" och "Mon cher Ami", Carl *Christophersson* Gjörwell, de af A. J. Arwidsson i Finska Handli. VII: p. 340, 345, 354 och 371 intagna brefven, hvilken herre då var öfverstlöjtnant. Han hade bekostat sin oäkta sons uppfostran, men denna hade blifvit mycket försummad. Då Carl kom till Lund, för att bli student, och blifvit af fadren inackorderad hos prof. Sv. Bring (Lagerbring), skulle tillnamn väljas. Profes-

sorn blef dervid rådfrågad. Då säger *en* tradition, att Brin plägade i stället för andras: "*var god* och" . . . säga: "*gö väl* och" . . . och som "*gör väl*" blef det första svar, ynglin gen fick på frågan, tog han det till sitt namn. E. S. Brin godkände en annan tradition, att nemligen professorn svarat det betyder mindre hvad namn du väljer. *Gör väl* hvad d gör, så får du nog ett godt namn. Ynglingen ville då hug fästa det goda rådet genom att göra deraf ett tillnamn, doc stafvadt: *Gjörwell.*

Vi hafva kyrkoh. H. Schönbeck att tacka för denna upp lysning, om hvars riktighet han ej sparat möda att i Skån förvissa sig; men stöd ur någon dopbok från ett håll elle annat har ej kunnat vinnas.

Att Gj. vid 10 års ålder 1741 började sina studier Åbo, låter väl säkrast förklara sig deraf, att kapten Ehren sparre tagit honom med sig till finska kriget och dervid lem nade honom för att undervisas i Åbo, när arméen gick vi dare. Kaptenen gifte sig en tid förrän han gick i fält ti Finland och fann väl bäst passande att ej sedan uppfostr sonen hemma. Förhållandet synes dock ej öppet erkändt.

GOSSELMAN, CARL AUGUST.

Till. t. B. Lex. V: 173.

Kaptenlöjtn. G. dog i Nyköping d. 4 Apr. 1843.

Skrifter (efter 1839): Rapporter om Sydamerikanska staterna, insänd till H. E. Statsm. för utr. ärend. 1837 och 1838. Nyköping 1840. — Resor i S. Amerika 1836, 37 och 38, I. Sthm 1842. — Besök p Ertholmarne, Sthm 1842.

GRAFSTRÖM, ANDERS ABRAHAM.

Till. t. Biogr. Lex. V: 180.

Prof. G. blef L. K. N. O. 1841, Teol. Doktor 1845, Kon traktsprost 1849, Komm. af K. N. O. 1862. — Innehade 184 2:a rummet å biskopsförslaget inom Hernösands stift, för hvil ket stift han varit riksdagsfullmägtig vid riksmötena 1840—41 44, 47—48, 50—51.

D:r G. är Led. af Svenska och Danska Fornskriftsäll skaperna, af Sällsk. Pro Fide & Christianismo, af K. Musika Akad. (fr. 1841), af K. Landtbruksakademien (fr. 1842), sam af Direktionen för Sällsk. till nyttiga kunskapers spridande.

I sina begge giften har D:r G. 9 barn, som ännu lefva. Sonen *Fritiof G.*, fil. mag., k. hofpred., legationspredik. i Paris, är känd som en af Sv. Akad. prisbelönt skald.

Skrifter (efter 1839): Sånger från Norrland, Sthm, 1841. — Nya Sånger fr. Norrland, ib. 1848. — Julliljor, 2:a uppl. 1852. — Minnesord öfver Landsh. Baron af Schmidt, Umeå 1842. — Tal vid invigningen af Umeå stads utvidgade begrafningsplats, Umeå 1842. — Lefnadsteckning af F. M. Franzén (i Franzéns skaldestycken, VII bandet), Örebro 1861 — Christliga tänkespråk. 1855. — Uppsatser i Läsn. för Folket, Norrlands Tidn:r m. fl. periodiska skrifter. — Dessutom har G. öfversatt: ***Rühs,*** Maria Eleonora, Hist. Teckning, Sthm 1825. — ***Grillparzer,*** Sappho, Sorgespel, Sthm 1833.

GRANBERG, PER ADOLF.

Till. t. B. Lex V: 184.

Dog d. 5 Apr. 1841.

GREIFF, JOHAN LUDVIG BOGISLAUS, von.

Till. t. B. Lex. V: 193.

De å anf. st., noten, omtalte egenhändiga anteckningar af Greiff, angående händelserna i Stockholm d. 13 Mars 1809, öppnades d. 13 Mars 1859 och utgåfvos i Upsala s. å. under titel: *Greiffska Papperen eller Johan Ludvig von Greiffs Berättelse om Statshvälfningen den* 13 *Mars* 1809, 37 sidd., 8:o. — De äro daterade Fredrikslund d. 1 Jan. 1827, och innehålla en historik öfver det allmänna missnöjets utbildning till sammansvärjningar och öfver händelserna vid den Adlercreutz'ska "coup de main", hvarigenom en af dessa sammansvärjningar ersattes, en annan förekoms, samt en biografisk lista öfver författaren, likväl i ingendera af dessa afdelningar meddelande något egentligt nytt.

GRUBBE, SAMUEL.

Till. t. B. L. V: 220.

Prof. Gr. blef Statsråd och Chef för K. Eccles.-Depart. 1840 och erhöll afsked från detta embete 1844, hvarefter han återvände till Upsala. K. N. O. 1853 Dog d. 6. Nov. 1853.

G. m. Marg. Joh. Grave 1820. Barn: Joh. Wilhelm, f. 1820, e. o. kansl. i Just.-Revis.; Emma Marg. Ulrika, f. 1822;

Anna Johanna Carolina f. 1824; Ida Wilhelmina, f. 1828
Fanny Amalia, f. 1830, död 1845.

Skrifter (efter 1839): Filosofisk Rätts- och Samhällslära. I. 1839.

GRÅBERG AF HEMSÖ, JAKOB.

Till. t. B. L. V: 260.

Dog i Florens d. 29 Nov. 1847.

Uti en nekrolog i Augsburg. Allgem. Zeit., i öfversätt-
ning återgifven i Aftonbladet 1847 n. 297, Suppl., heter det
"Sedan 1839 gaf Gråberg af Hemsö årligen vid de vetenskap
liga mötena i Italien en öfversigt af de nyaste resultaterna
af resor, ortsbeskämmelser och jordmätningar samt hithörande
litterära företeelser, sista gången på mötet i Venedig sist
September. Från honom kan första impulsen till ett ifrigare
studium af statistiken sägas vara gifven i Italien. — — —
Jemte geogr. sysselsatte han sig med studier öfver landtbru
ket och den dermed sammanhängande industrien . . . fler
bland hans senaste arbeten voro egnade åt samma ämne me
hänseende till Algeriets industriella tillstånd, Toscanas berg
verk, arbetena i le Maremme, hvaröfver han dels föredro
uppsatser i l'Academia dei Georgofili, dels lät trycka sådan
i italienska tidskrifter." — — —

GUMÆLIUS, GUSTAF WILHELM.

Till. t. B. Lex. V: 262.

Kontraktsprost i Edsbergs kontrakt 1839. Kyrkoherd
i Örebro 1853, s. å. Kontraktsprost i Örebro kontrakt. För
ordnad till Ledamot i direktionen öfver Örebro läns lasaret
1855. Teol. Doktor 1845. Ledamot K. N. O. 1849. Kom
mendör af K. W. O. 1860. Kallad till korresp. Ledamot i
Landtbruksakademien 1841, och till arbetande Ledamot s. å
Till Ledamot i k. Vetenskapsakad. 1857 och i k. Musikalisk
akad. s. å., samt i Fysiografiska sällskapet i Lund 1860. Ä
äfven Hedersledamot af svenska Trädgårdsföreningen och a
Trädgårdsföreningen i Göteborg, Ledamot af sv. Fornskrif
sällskapet, samfundet Pro Fide et Christianismo, sällskap
för inhemsk silkesodling, åtskilliga Bibelsällskap och Hus
hållningssällskap, m. fl., samt var i flere år Sekreterare
Nerikes Hushållningssällskap. Erhöll 1856 nåd. förordnande a

ara Ordförande i direktionen öfver tekniska elementarsko-
an i Örebro.

Har såsom Riksdagsman af presteståndet bevistat riks-
agarne i Stockholm 1840, 44, 47, 50, 53, 56 och 59, den
örsta såsom Ledamot af ekonomiutskottet och de sex föl-
ande i statsutskottet, samt såsom Ledamot deltagit i stats-
evisionen 1841. Förordnades 1858 till Ledamot i kommunal-
ommittéen.

Har varit ansvarig utgifvare för Svea, Tidskrift för ve-
enskap och konst, samt för Tidskrift för Blomsterodling och
Trädgårdsskötsel. Erhöll år 1859 af Svenska Akad. det af
:. Carl Johan stiftade pris.

Var såsom en af presteståndets deputerade närvarande
id konung Carl XV:s och dess gemåls kröning i Trondhjem
860 och erhöll kröningsmedaljen i guld att bära i guldkedja
kring halsen.

Preses vid prestmötet i Strengnäs 1859. Predikant vid
los. magisterpromotionen i Upsala 1860.

Gift 1842 med Carolina Gustafva Geyer och har med
enne fyra barn.

(En utförligare biografi var väntad, men har ej hunnit
nkomma före utgifningen af detta band.)

Skrifter (efter 1839): Grekiskt och Svenskt Lexikon af Fr. Passow, öfvers
2 delar. Örebro 1841, 4:o. — Berättelse om Landthushållningens till-
stånd i Örebro län samt de förbättringar, som i alla delar deraf blifvit
gjorda under de sistförflutna tio åren. Örebro 1846. — Engelbrekt.
Sånger. Örebro 1858. — Några frågor rörande Svenska kyrkans när-
varande tillstånd, framställda såsom öfverläggningsämnen vid prestmötet
i Strengnäs. Strengn. 1859. — Tal vid prestmötet i Strengnäs den 17
Aug. 1859. Örebro 1859. — Af G:ii edition utaf Xenophons Anabasis
utkom 6:te uppl. i Örebro 1861. (I stället för de bland G:ii skrif-
ter å anf. st. upptagne personalier öfver prof. Tranér bör läsas: Tal
vid prof. J. V. Tranérs begrafning i Skagershults kyrka 1835.)

(Källa: Enskildt meddelande.)

GYLLENBORG, FREDRIK.

Till. t. B. Lex. V: 309.

Denne man, näst konungen i vårt konstitutionella stats-
skick, förtjenar närmare kännas. Han var en, efter de in-
skränkta fordringar hvartill anlagen berättiga, ovanligt akt-
ningsvärd man. Han var fattig. Då kronprinsen efter kriget
1814 införde de store här i täflan med de store, hvilka man sett
i rika länder, kunde han ej följa vinken i större skala, men rui-

nerade sig dock äfven i den mindre, som han ansåg oundviklig
I stället för att öka hans lön genom de tillgångar som dispo
nerades (t. ex. Barthelemykassan), hvilket G. möjligen kun
nat medgifva, bröd H. K. H. honom en gåfva af 6000 rdr bko
Denna vägrade G. att mottaga. Den skulle gifvit ett bero
ende, hvilket G. ansåg lika nödvändigt at behålla, som gifvare
då torde ansett nödvändigt för sig att af domaremakten er
öfra; Carl Johan lärer t. o. m. sjelf ha erkänt, att hans kar
riere ej föranledt honom att så strängt bedömma lagarne
hinder på den bana der han ville fram. Vid den tiden d
det böds rikets första embetsman 6000 rdr bko i gåfva
hade en generaladjutant fått nästan till skänks öfver 50,00
rdr bko. Han hade fått rätt till en ackordssumma af 14,00
rdr der han gifvit 3000 rdr. Han hade fått sälja sitt pom
merska domän till prinsen, som sedan gaf honom den åte
hvarefter han åter afträdde den mot ersättning af pommersk
löseskillingen; han hade fått 20,000 rdr bko att lemna si
fästmö till etablissementskostnad; dessutom hade han fått e
reduceradt öfversteboställe, af ständerna bestämdt för stats
verket, hvilket gaf i årlig afkastning omkring 6000 rdr. Oc
ändå förslog allt föga för det lysande lefnadssättet hos ge
neralmajoren. Gyllenborg med fältmarskalksrangen kände all
för väl omöjligheten att härmed täfla, äfven om han mottag
6000 rdr bko.

G—s bildning äfven som jurist var inskränkt. Om han
samtal med Zenius är något anfördt i Sv. skóna Litt. 5:
Delen. Derutom var den ännu klenare. För vitterheten had
han synnerlig afsmak. "Jag läser aldrig något, der ej all
raderna äro lika långa, ty det vet jag är vers," sade ha
förtroligt till en god vän. Vetenskapen väckte honom
heller ur sitt *nil admirari*. Berzelius klagade att gr. Troll
Wachtmeisters ögon ledo af ansträngning vid chemiska ana
lyser. "Nå så, hvad f—n skall han bry sig om sådan sk—
yttrade svenska regeringsledamoten till chemiens förste ma
i Europa. G. ville ej glänsa af principernas rättfärdighe
Skjöldebrand bad under John Hallska processen att domarne
chef ville tillsäga vederbörande att skaffa Hall rättvisa.
hvad skall den narren med pengarne? frågade Justitie Stat
ministern vresigt. Då Skj. yttrade sin tro, att han borde
sina pengar, om han ock sjelf sedan ville kasta dem i Nor
ström, smålog G. utan att svara. I latin var G. ej star
Då han ville tala lärdt om skäl *ex capite nullitatis* sade ha
ex capite nullitate. Någon rättade till *ex capitis nullitat*
Ovisst om detta likväl upprepades.

GYLLENKROOK, AXEL GUSTAF.

Till. t. B. Lex. V: 324—28.

Den å anf. st. p. 326 beskrifna rika Ornitologiska Samling, hvilken Frih. G. med så mycken ospard kostnad samlat, skänkte han år 1845 till Lunds universitet, der den i museet bildar ett särskildt helt under namnet: *Gyllenkrookska Samlingen.* Den fyller trenne rum; af honungsfåglar innehåller den 100, af papegojor 120 arter; man finner der t. o. m. en numera utdöd fogelart (Abterix Australis). Senare har gifvaren, genom en donation till Lunds studentförening, i dess hus beredt bostad åt en student, som af Zoologie professorn utses och hvars åliggande deremot är att egna tillsyn åt Gyllenkrookska fogelsamlingen.

Den å anf. st. p. 327 i förbigående omnämnda "stiftelsen i Råby" (i staden Lunds närmaste grannskap) är ett räddningshus, efter föredömet af de räddningshus, Friherre G. under sina resor besett i utlandet, hufvudsakligen af honom sjelf grundlagdt och bekostadt. År 1836 begyntes, på G:s inbjudning, en insamling för detta ändamål bland hans vänner och bekanta; följande året började byggnaderna uppföras och 1838 invigdes stiftelsen högtidligen af biskop Faxe. Den har för närvarande en egovidd af 50 tunnland jord, utaf hvilka 4 t:d användas till trägård och 3 till trädplantering, vid hvilka arbeten de å inrättningen intagne barnen under lärares tillsyn och handledning biträda. Af de 100 vilsekomna barn, hvilka ifrån räddningshusets öppnande der varit intagna, hafva 68 blifvit återlemnade som nyttiga medborgare åt samhället. De öfriga 32 äro ännu (1861) qvar; inberäknadt lärare och tjenare åtnjuta 40 personer dagligt underhåll å denna genom enskild mans välgörenhet grundlagde och mer och mer utvidgade anstalt.

Sin guldbröllopsdag (d. 2 Apr. 1857) firade Frih. G. med en mängd nya donationer och anslag, t. ex. till ofvannämde stiftelse ej mindre än 62,500 rdr rmt (en bruksdel), till Lunds småbarns-, fattig- och slöjdeskolor 12000 rdr m. m.; äfvensom han mer än en gång hågkommit katedralskolan, akademien och studentföreningen i Lund med stipendiestiftelser och gåfvor. Vid stadens lancasterskola och landskolorna i St och L. Råby församlingar har han likaledes inrättat små stipendiifonder, och hans mera enskilda välgörenhet är lika mycket känd, som anlitad.

Senare inkomne artiklar.

FALTZ, RAYMUND.

För närvarande torde det ej vara lätt att framvisa ett kulturland, der mynt- och medaljgravuren står lägre än i Sverige; och dock har Sverige i detta, som i så många andra fall, stått framom eller i bredd med Europas öfriga länder. En af det svenska namnets ärofullaste representanter inom denna konstgren är Raymund Faltz.

Hans fader var guldsmeden i Stockholm och hofjuvelerareu hos enkedrottning Maria Eleonora *Raymund Faltz*, bördig från Augsburg och broder till svenska regeringsrådet i Pommern Johan Faltz, som 1648 adlades med namnet *von Faltzburg* och hvars söner Axel och Gustaf 1710 blefvo friherrar. Hans moder var holländska och hette Susanna Hartman. Han föddes i Stockholm d. 4 Juli 1658 och blef i sitt femte år faderlös, hvarefter han i två år vistades hos sin farbror i Pommern, men återkallades till Stockholm af sin mor, då hon låg på sin dödsbädd. Vid 9 års ålder både fader- och moderlös, lärde han tidigt utveckla sina ovanliga förståndsgåfvor. Han lärde först sin faders yrke, derefter hos skickliga mästare att gravera i koppar och poussera i vax och for för sin vidare utbildning utomlands år 1680. Öfver Köpenhamn och Hamburg begaf han sig till Lübeck, och skaffade sig i den första och sista af dessa städer genom sina vackra arbeten redan nu godt anseende. Största delen af följande året uppehöll han sig i Augsburg, sedan i Strasburg, och kom 1683 till Paris. Der arbetade han en tid under kongl. medaljören du Cheron, men sedermera på egen hand. Han blef snart mycket berömd och hans konst skaffade honom många gynnare, bland hvilka äfven ministern Louvois. Denne tillade Faltz en pension af 1200 livres, hvarföre han så mycket längre kunde dröja i Frankrike, hvars vackraste provinser han bereste och uppehöll sig derefter ånyo i Paris. Den berömde medaljören Rodier hade då en hemlig konst att i stål reduplicera ett porträtt i stål i upphöjdt arbete, någonting i Tyskland fullkomligen okändt. Genom att besticka en af Rodiers husfolk kom Faltz derhän, att han genom en springa

i en dörr fick se Rodiers sätt att härvid gå tillväga. Härigenom ådrog han sig dock många förtretligheter, så att han snart derefter (1686) måste lemna Frankrike. Efter ett besök i Holland och England återkom han till Sverige, der han efter några profarbeten blef i kronans tjenst antagen som Mynt- och Medaljgravör vid kongl. myntet i Stettin. Men redan 1688 kallades han af kurfursten Fredrik till Berlin, der han som Hofmedaljör erhöll en betydlig lön och 1691 både bostad och verkstad på slottet. I denna hedersamma beställning fortfor Faltz till sin död d. 21 Maj 1703; år 1700 erhöll han, i likhet med sin herre, epitetet Konglig. 1694 gjorde han en resa till Stockholm, der k. Carl XI stod för honom, och 1701 till hofvet i Hannover, der han väl graverade en medalj, men tog stämpeln med sig, då man ej ville betala hvad han begärde.

Faltz var redan under sin senare vistelse i Paris känd och berömd öfver en stor del af Europa och gick i konsten framom sina föregångare. I porträtternas likhet och teckningens förträfflighet var han oförliknelig; hans gjutna medaljer stå likväl framom hans graverade. Katalogen öfver af honom graverade medaljer och mynt upptager 47 nummer, bland hvilka 10 öfver svenskar.

Han var en hederlig, flitig och välgörande man. Han testamenterade till konungen af Preussen sitt mynt- och medaljkabinett och stora summor till de fattiga. Han dog ogift.

(Källor: Lochner, Samml. Merkwür Medaillen, I, Vorrede. — Gahms Biogr. Samll. — Hildebrand, Medaljer öfver Enskilde.)

FEHRMAN, DANIEL.

År 1680 inkom en drällhandlande F. till Sverige, der han nedsatte sig. Hans son *Daniel F.*, död 1719, var färgare i Stockholm och gift med en dotter af generalsuperintendenten Meyer, hvilken i 21 år öfverlefde sin man.

I detta äktenskap föddes *Daniel Fehrman* i Stockholm d. 12 Jan. 1710. Vid 16 års ålder kom han i skola hos Hedlinger och reste för ytterligare utbildning i medaljeringskonsten 1732 till Danmark och 1735—37 i Tyskland, hvarefter han i Stockholm fortfor att arbeta under Hedlinger. Sedan han flere gånger förestått myntet under dennes utländska resor, öfvertog han det helt och hållet, fastän ännu som sin lärares substitut, då denne 1745 för alltid lemnade Sverige. Fullmagt å k. medaljörsysslan, den han så länge skött med

utmärkelse, erhöll F. först 1760; fyra år senare blef han genom ett slaganfall urståndsatt att arbeta och återfick aldrig mer hvad han förlorat. Han dog i Stockholm d. 8 Juni 1780.

G. m. Maria Katarina Schade, 1745. De hade fyra barn, af hvilka sonen *Carl Gustaf F.* egnade sig åt fadrens konst; öfver honom graverade han 1783 en medalj, å hvars frånsida läses kring en brinnande lampa: "fulgor absque fumo".

Daniel Fehrman var en af vårt lands skickligaste medaljgravörer och tecknas från personligt umgänge som "sagtmodig, höflig, arbetsam, upprigtig, vänfast". — Hans arbeten äro 30 medaljer och 80 jettoner samt sigiller, modeller i vax och porträtter till obestämdt antal.

(Källor: Gahms Biogr. Samll. i Upsala. — Hildebrand, Medaljer öfver Enskilde, Sthm, 1861. — Sv. Parnassen, 1784, Juli. — Stockholms-Posten 1784 d. 22 Dec., 1785 d. 4 och 26 Febr.)

FLODING, PER.

Gravören, Professorn vid k. Akad. för de fria konsterna, *Per Floding* föddes d. 3 Mars 1731. År 1747 antogs han som elev hos hofintendenten Joh. Er. Rehn att på manufakturfondens bekostnad lära gravyr, och för 1755 med 600 dal. k.m:ts resestipendium till Paris, der han dels vid akademien, dels under prof. Vien i många år skötte sina studier som gravör. Det årliga reseunderstödet höjdes redan 1756 till 1000 dal. kmt; från 1758 uppbar han 1500 livres om året och när han 1761 uppvaktat ständerna med en gravyr, fick han i belöning för sin skicklighet 2000 livres årligen i två år och 600 livres till anskaffande af maskiner och instrumenter för utförande af "laveringsmetoden", den F. s. å. uppfunnit. Den gravyr, som på rikets magtegande ständer haft en sådan verkan, var en allegori, utförd efter teckning af F:s lärare Cochin: kon. Adolf Fredrik på sin tron, med ständerna vid sin sida, af Minerva mottagande fyra barn, hvilka representera måleri, bildhuggeri, arkitektur och gravyr.

1762 hemsände F. till K. M:t fyra estamper, utförde enligt hans nya uppfinning, och erhöll d. 12 Mars 1763 fullmagt att vara K. M:ts Gravör och Garde d'éstampes hos H. K. H. kronprinsen, hvarefter F. 1764 i Aug. återkom till Sverige och till 1765 års ständer ingaf ett "projekt till en gravyrskolas anläggande", hvilket af ständerna antogs och genom kongl. skrifvelse af d. 17 Okt. 1766 blef F. till utförande anbefaldt, under inseende af k. Mål.- och Bildh.-akademien. F.

visade också ständerna sin tacksamhet genom en ny, dem tillegnad gravyr, "Den ömma modren".

Den 17 Febr. 1768 blef F. tillförordnad Professor och Sekreterare vid k. Målare- och Bildhuggareakademien och ordinarie Professor 1773. Han upprättade förslaget till akademiens statuter och höll från 1769 under flera år föreläsningar för akademiens elever i åtskilliga ämnen. Han dog i Stockholm d. 17 Okt. 1791.

Prof. Floding var af ett häftigt lynne och ej af oklanderlig moral. Vid sin hemkomst från Paris var han ännu ogift, men hade i sitt hus en vacker mamsell af 19 år och en dotter af 4. De elever, han hade i sitt hus, fingo i den vackra mamsellen en svår buse, som dagligen gaf dem onda ord, och Fl. sjelf handterade dem ofta särdeles hårdt. En ung Rodin stämde honom derför till hallrätten, företeende en fältskärsattest, som visade verklig grymhet i missbandlingen, hvarföre rätten dömde kontraktet förbrutet och lärlingen fri.

Som professor var han ej serdeles flitig och som embetsbroder grälig. Akademiens direktör skaffade vid hvarjehanda tillfällen, genom sitt inflytande, vackrare intyg af akademien för Fl., än medbröderna sjelfva afsett, men detta hindrade ej F. att sedermera "förfölja" frih. Adelcrantz i de många rättegångsskrifter han ingaf och lät trycka under den rättegång, i hvilken han och målareakademien 1784 voro invecklade, angående förvaltningen af akademiens medel. Fl. lät sjelf trycka handlingarne i målet.

Bland hans arbeten märkes utom de ofvan anförda, ett porträtt i stort format af Gustaf III, graveradt 1782, och "Sabinskornas bortröfvande". Hans gravyrer äro ansedda som ganska goda.

(Källor: Gahms Samll. om. Sv. Konstnärer. — Tryckta Rättegångshandlingar.)

FOGELBERG, BENGT ERLAND.

Antalet af de svenska utöfvare af den bildande konsten, hvilka tillvunnit sig ett europeiskt namn, är icke stort; det inskränker sig till några få; och bland dessa intager Fogelberg ett af de främsta rummen, icke blott genom skönheten och den tekniska fulländningen i sina arbeten, utan derföre att han högst väsentligt bidragit att åt den plastiska konsten eröfra ett nytt område. Genom ingenting har han så till-

dragit sig konstverldens uppmärksamhet och så varaktigt grundat sin konstnärsära, som genom sina väldiga bilder ur den fornnordiska mythverlden. - Det visar sig här, liksom i fråga om den poetiskt-litterära produktionen, att vid den oupphörligt pågående täflan mellan de alster, som till följd af något större värde kunna sägas framträda på den artistiska vädjobanan inför den europeiska konstälskande allmänheten, är det numera oftast aktningen för det i sann mening originella och nationella, som ger utslaget. Vid de stora allmänna konstutställningar, der något större antal af nordiska konstverk varit exponeradt, ha företrädesvis de ibland dessa konstverk gjort någon lycka, hvilka på ett genuint sätt afspeglat lifvet och naturen i norden och väckt intresse genom det uttryck af en främmande ädel nationalitet, som i dem framträdt.

Bengt Erland Fogelberg föddes i Göteborg d. 8 Aug. 1786. Föräldrarne voro gelbgjutaremästaren Fogelberg († 1811) och hans hustru Margareta Maria Lind († 1828). Fadren*), som skall ha varit ganska skicklig i sitt yrke, ville att äfven den ende qvarlefvande sonen skulle egna sig deråt, för att en gång som mästare öfvertaga verkstaden. Den unge Fogelberg blef sålunda gelbgjutarelärling och arbetade under några år på verkstaden under fadrens ledning. Snart märktes dock hos den unge handtverkslärlingen, som redan i sin barndom hade gjort försök att forma bilder, en framträdande lust för andra sysselsättningar än de till yrket hörande. På alla lediga stunder ritade han gerna, dels kopierande stycken, som han fick låna, dels följande sina egna ingifvelser. För dessa sina små försök tillbytte han sig sedermera böcker och dylikt af sina jemnåriga bekanta. Åtskilliga gånger försökte han sig äfven i modelleringsarbeten och gjutning af hvarjehanda saker, hvilka icke hörde till de artiklar, som i yrket förekomma. Dessa afvikelser från det bestämda lefnadsyrket voro den tiden förenade med helt andra svårigheter än nu. Det fanns då icke i Göteborg någon undervisningsanstalt, som

*) Gelbgjutaren Erland Fogelberg var vid sin död 60 år gammal. Han bygde huset n:ris 120 & 121 i 4:de roten vid Drottninggatan i Göteborg, hvilket ännu kallas det Fogelbergska, och der han i många år lefde tillsammans med sin hustru, som vid sin död uppnått 84 års ålder. I nämnde hus föddes Bengt Erland Fogelberg. I Göteborgs museum finnes en porträttmedaljong i gips, framställande professor Fogelbergs föräldrar, enligt sägen utförda af honom medan han ännu vistades hemma i Göteborg, hvilket utgör ett förstlingsarbete af konstnären. Prof. F. skall ha om sin far yttrat att denne var utrustad med lika stora anlag för skulpturen som han sjelf.

kunde gifva den första väckelsen och näringen åt konstnärsanlagen; icke heller funnos då de läroböcker, planschverk, etuder och ritningar, hvarmed en senare tid så rikligen kommit ungdomens naturanlag till mötes. Snart började fadrens verkstad bli ynglingens ande för trång och han önskade få komma till hufvudstaden, för att der söka en undervisning, som mera öfverensstämde med hans håg. Denna önskan stämde icke väl tillsammans med fadrens framtidsplaner och stötte derföre i början på motstånd och betänkligheter, tills slutligen likväl sonens enträgenhet segrade. Genom egna småbesparingar hade han under tiden vetat förskaffa sig åtskilligt, som för en sådan resa var af nöden.

Han begaf sig sålunda till hufvudstaden, der han trädde i lära hos hofciselören Rung, hos hvilken han inskrefs såsom lärgosse den 21 Juli 1804 och blef gesäll den 7 Augusti 1806. Alla lediga stunder använde han till ritning efter de grunder, som han inhemtade i konstakademiens teckningsskolor. Då han vid fadrens död 1811 erhöll ett litet arf, sattes han derigenom i tillfälle att begynna en något mera sjelfständig verksamhet. Sin första belöning i konstakademien hade han erhållit såsom adertonårig lärgosse hos Rung; sedermera vann han för hvarje år allt högre utmärkelser, tills han, efter att två år å rad ha erhållit den kungliga medaljen *), år 1812 vid tjugufem års ålder blef kallad till Agrée af akademien. Sergel, som af sjuklighet hindrades att bevista akademiens sammankomster, ville se den unge artistens modelleringar. Fogelberg packade då alla sina gips- och lerfigurer på en släde, som han sjelf drog till Sergels boning, der han uppställde dem i den store mästarens atelier. Sergel betraktade dem länge under tystnad, tills han slutligen, pekande på ett utkast till en Philoktetes, yttrade: "den behåller jag", och gick. Dessa ord bestämde Fogelbergs framtid. Han rönte från denna stund den lifligaste uppmuntran från Sergels sida; denne mästares goda råd och anvisningar inverkade fördelaktigt på utvecklingen af hans konstnärsbildning, liksom det förtroliga umgänget i den berömde målarens professor C. F. v. Bredas hus, hvilken med den största välvilja omhuldade

*) Redan 1809 yttrade *G. A. Silfverstolpe* uti en särskildt utgifven skrift, "Strödda Afhandlingar i ämnen, rörande de fria konsterna", fjerde häftet, om de tvenne arbeten af Fogelberg, som förekommo på konstakademiens exposition nämnde år, följande loford: "Begge herr Fogelbergs arbeten N:o 136 och 137 bevisa mycken skicklighet och isynnerhet den förra, som föreställer Dedalus, fästande vingar på sin son, en god uppfinning och mycken dristighet i utförningen."

den unge lofvande konstnären, och i hvilkens med Fogelberg jemnårige son, John Breda, som äfven blef en utmärkt målare, han fann en vän, som lifligt sympatiserade med honom uti hans konstnärliga ideer och drömmar.

Vid den tid, då sålunda Fogelberg framträdde såsom en ung konstnär, hvilken rönte erkännande och kunde tänka på att frambringa konstskapelser på egen hand, inträffade just den brytning inom vår vitterhet, som betecknas genom framträdandet af de s. k. fosforisterna samt stiftandet af det *Götiska förbundet*, som satte sig i spetsen för sträfvandet att ur den långvariga glömskan återuppväcka nordens gamla poetiska och historiska minnen. Det var naturligt, att detta sträfvande, som inom den poetiska produktionen uppenbarade sig på ett sätt, som lifligt slog an, isynnerhet på ungdomliga sinnen, äfven skulle hos mången varmhjertad konstnär och konstälskare väcka tanken på en, i jembredd med den fosterländska andan inom litteraturen, sig utvecklande nordisk rigtning inom konsten. Bland dem, som erforo det lifligaste intryck af hela denna nationella rörelse och kände sitt hjerta klappa varmast för en nordisk konst, som skulle hemta sitt stoff från nordens myther och fornsagor, dess historia, egendomliga folklif och natur, var den unge Fogelberg. Och att han, då hans håg och begrundning en gång var rigtad åt detta håll, blef en af de ifrigaste enthusiasterna för denna idés förverkligande genom konstnärliga försök, kan man lätt fatta, då man erfar, att han under flera år af denna sin vigtigaste bildningstid bodde tillsammans med *Ling*. Under umgänget med honom fick han oupphörligt frisk näring för sina drömmar om en plastisk framställning af de fornnordiska gudagestalterna och denna idé utgjorde också ett kärt samtalsämne inom hans öfriga närmaste umgängeskrets, till hvilken utom John Breda äfven hörde J. G. Sandberg, hvilken, fyra år äldre än Fogelberg, redan vid denna tid med mycken framgång hade försökt sig uti historiemålning öfver fosterländska ämnen.

Inom konstens republik i vårt land inträdde vid denna tid en söndring som är analog med söndringen mellan den gamla och nya skolan inom vitterheten. En opposition, liknande den emot svenska akademien, uppstod emot akademien för de fria konsterna och de tongifvande inom densamma. Det var efter Sergels död (1814) som schismen egentligen öppet framträdde, ty Sergels stora namn och imponerande konstnärspersonlighet spred glans öfver akademien och ingaf så mycken respekt hos alla fraktioner, att det icke kom till någon öp-

pen fejd. Men den nyssnämda oppositionen anslöt sig i sjelfva verket till Sergel och hemtade sin näring i hans genialiska konstverk, uti hvilka uppenbarade sig en helt annan anda, än i det enerverade och sentimentala franska maner, som hade sin förnämsta heros uti Boucher, "gracernas målare", och som här hade vunnit stort insteg och synnerligen blifvit populariseradt genom hofintendenten G. Lundbergs i detta manér utförda och för detsamma väl sig lämpande pastellmåleri, hvilket måluingssätt förut varit obekant här, men hvilket nu en stor skara af dilettanter tillegnade sig, tillika med sjelfva det nyssnämnda manéret. Andan i Sergels verk var också en annan, än i det nya pseudoklassiska, ihåliga och teatraliska manér, som mot slutet af förra århundradet hade blifvit utbildadt genom David. Sergel blef på visst sätt för det nya sträfvandet inom konsten hvad Thorild hade varit för den nya skolan inom vitterheten. Hans arbeten väckte tanken på ett *sannt* studium af *antiken* och *naturen* och härtill slöt sig sedermera, till följd af den allmänna tidsrigtningen, idéen, att i den bildande konsten, liksom i poesien, ingjuta ett nationelt och romantiskt element. Bland de äldre och mera ansedda målarne var det företrädesvis C. F. v. Breda, till hvilken de yngre i denna rigtning sträfvande krafterna anslöto sig. Han var helt och hållet fri från det franska manéret, ty han hade först utbildat sig genom studium af de flamandska mästarne och hade sedermera såsom lärjunge hos den berömde engelske målaren Sir Josua Reynolds tillegnat sig den engelska skolans djupa ton och saftiga kolorit och i allmänhet en kraftigt naturalistisk rigtning, som gjorde, att hans arbeten här hemma till en början väckte blott förvåning *), men snart allmän beundran och äfven officielt erkännande (professor 1796, upphöjd i adligt stånd 1812), ehuru han sjelf och hans konstnärskap aldrig voro rätt tålda af de talrika och inom konstnärsverlden inflytelserika anhängarne af det "glatta, tomma, kraftlösa, smilande petmanéret".

Offentligt klander framstäldes emot konstakademien, bland annat derför att der icke meddelades undervisning i historisk komposition, landskapsmålning, kostymlära, de fria konsternas teori och historia m. m. Ett sällskap af yngre artister och konstälskare bildade sig, kalladt "Sällskapet för

*) Detta yttrades t. ex. uti en i konstakademien år 1796 föredragen relation om akademiens verksamhet och dess exponerade arbeten, med afseende på Bredas porträtter: "manéret häruti bredt, ganska litet arbetadt, har något stort, något nytt, som förvånar och med tiden säkert vinner ett allmänt tycke."

konststudium". Efter anmodan af detta sällskap höll Ling åren 1814, 1815, 1816 och 1817 inför en talrik samling af åhörare en serie af föreläsningar öfver de nordiska mythernas användande i bildande konst. Härigenom började tanken på en fosterländsk konstriktning vinna insteg inom en större krets och behandlingen af ämnen, hemtade från den fornnordiska guda- och hjeltesagan, ansågs icke längre såsom en vidunderlig kuriositet

Dessa konstnärliga tendenser började äfven ådraga sig uppmärksamhet och ett visst intresse hos allmänheten, och en onämnd konstälskare öfverlemnade år 1817 till Götiska förbundet 50 dukater, att af förbundet utdelas såsom belöningar åt konstnärer i och för arbeten i skön konst öfver nordiska ämnen. Bland andra uppträdde nu triumviratet John Breda, Fogelberg och Sandberg med täflingsstycken, men afstodo från belöningarne, som utdelades åt några yngre konstnärer. Men midt under den allmänna tillfredsställelsen öfver denna vackra begynnelse till ett nordiskt konststräfvande kom såsom ett åskslag det sjunde häftet af *Iduna* (Götiska förbundets tidskrift) med Geijers "Betraktelser i afseende på de nordiska mythernas användande i skön konst". Geijer uppträdde här, för att bevisa, att den nordiska fornåldern icke egde någon konstform och att, om den egt någon, så kunde den aldrig bli något föredöme för vår tid; att dess gestalter äro mera för tanken än för ögat; att de gamla mytherna endast kunna användas i och för den tid, i hvilken de lefde och att "om bruket af den nordiska mythologien i och för sig sjelf borde knappt talas." Denna afhandling var skrifven straxt efter underrättelsen om det utsatta täflingspriset och innan Geijer hade sett de konstnärliga försök, som af detsamma framkallades. Om redan bela nämnda afhandling röjer en något vacklande tankegång och antingen bevisar för mycket — nemligen att all konstnärlig behandling af mythologiska ämnen numera är alldeles olämplig — eller också ingenting, så finner man af det tillägg, Geijer nti en not gjort till densamma, sedan han hade haft tillfälle att se de nyssnämnda konstverken af Fogelberg och andra, att hans ofvannämda mening icke hvilade på någon synnerligt fast grund. Han yttrar nemligen i denna not: "med tillfredsställelse har författaren sedermera förnummit det lifliga intresse, hvarmed denna uppgift blifvit omfattad och de lyckliga försök den framkallat. Om dessa ej kommit honom att ändra sin öfvertygelse om den nordiska hjeltesagans företräde för mythologien ensamt tagen, i fråga om bildande konst, så

är likväl konstens rigtning på det egna och fosterländska i hvad afseende som helst glädjefull; och författaren skulle ej heller ha det minsta emot, att se sina *meningar* i verk och gerning vederlagda." Detta yttrande om den nordiska hjeltesagans *företräde* framför mythologien innebär ju i sjelfva verket ett fullständigt upphäfvande af den absoluta förkastelsedom öfver nordiska mythologiens användande i skön konst, som han förut uttalat.

Ingen inlät sig då, så vidt vi känna, på att i skrift besvara den Geijerska afhandlingen; men ingen af de varmare ifrarne för en nordisk konstrigtning blef heller af densamma omvänd. De beslöto, att såsom Geijer i den nyssnämda noten hade antydt, söka vederlägga hans meningar genom verk och handling. Götiska förbundet, hvilket Geijer tillhörde såsom en af dess främste och verksammaste ledamöter och i hvars tidskrift hans ifrågavarande afhandling blifvit publicerad, utsatte straxt derefter sjelf belöningar för konstnärlig behandling af den nordiska mythologien, samt föranstaltade redan följande år en stor konstexposition, den s. k. *Götiska förbundets exposition*, hvilken spelar en stor roll uti ifrågavarande brytningsperiod af vårt konstlif. Denna exposition, som egde rum uti Kirsteinska huset, uti hvars för sådant ändamål lämpliga lokaler den var med mycken omsorg anordnad, var tillika den till omfånget största, som man kunde erinra sig ha egt rum i Stockholm och ådrog sig så mycket mera uppmärksamhet, som den exposition, konstakademien samtidigt hade anordnat, var ganska liten och temligen tarflig. Katalogen öfver Götiska förbundets exposition, å hvars titelblad finnes angifvet, att "det möjligen blifvande öfverskottet af inkomsten utaf denna exposition är bestämdt till befordrande af nordiska mythernas användande i bildande konst," upptager 235 n:r af 40 särskilda konstnärer och konstälskare (hvarvid dock flera handteckningar öfver nordiska ämnen blifvit sammanräknade till ett nummer). Expositionen omfattade emellertid icke blott framställningar öfver nordiska ämnen, utan äfven en mängd andra konstarbeten af artister, som intresserat sig för expositionens syftemål och velat till detsamma bidraga. Inom den afdelning af densamma, som omfattade "arbeten efter nordiska mythologien", finner man följande konstverk: af *Fogelberg* trenne statyer i gips, Odin, Thor och Frey, ett efter hans ritning skulpteradt dryckeshorn af silfver, samt 12 handteckningar; af *J. G. Sandberg* en tafla framställande Valkyriorna Gudur, Rota och Skuld ridande jemte Freya till striden, samt 3 handteckningar; af

E. Limnell 12 handteckningar; af *John Breda* 8 handteckningar; af *Isak Salmson* basrelief i gips, framställande Thors strid med jättarne, belönt af det Götiska förbundet; af *P. Berggren* en tafla, framställande Frey, som öfverlemnar sitt svärd åt Skirnir, belönt af det Götiska förbundet; samt af *F. Suell* en esquisse, framställande Brage spelande på sin harpa.

Fogelbergs statyer af de nordiska gudarne väckte allmänt intresse och konung Carl Johan uttryckte genast sin önskan att ega dem i marmor, hvarjemte han med anledning af det exponerade dryckeshornet uppdrog åt Fogelberg att göra ritning till ett annat dryckeshorn, hvilket för närvarande befinner sig bland samlingarne på Rosersbergs lustslott. Det förstnämnda, på Götiska förbundets exposition befintliga dryckeshornet, har sin ganska stora märklighet, såsom utgörande ett bidrag till tidshistorien; det var nemligen en gåfva till Geijer af Wermländska nationen i Upsala, hvilken, då den så kort tid efter publicerandet af Geijers ofvan omtalade afhandling i Iduna, bestälde ett sådant arbete af Fogelberg, temligen otvetydigt synes ha velat uti äreskänken till sin utmärkte landsman inlägga en liten vänlig demonstration till förmån för den nordiska mythen. På midten af hornet ser man trädet Ygdrasil (sinnebild af verldslifvet), vid hvars rot draken Nidhögg ligger; på ena sidan af trädet sitta Odin och Saga, på den andra Brage och Idun.

I öfrigt förekommo på denna exposition flera taflor af Sandberg öfver ämnen ur fosterlandets historia samt en tafla, framställande historierade porträtter af de tre vännerna Fogelberg, John Breda och Sandberg. Vid en sammanställning af de namn, hvilka förekomma i katalogerna öfver de båda samtida expositionerna, och genomläsande af de debatter inom pressen, som öfver dem uppstodo, finner man lätt, hvilka konstnärer som hufvudsakligen slöto sig till det ena eller andra partiet. Vid götiska förbundets exposition finner man representerade följande af konstakademiens professorer eller ledamöter: professor C. F. v. Breda, hvars ställning till den nya konstrigtningen vi redan ha antydt; professor P. Kraft, som visserligen utbildat sig under inflytande af Davids manér, men som till följd af sin i det hela starkt naturalistiska rigtning och sin breda pensel icke kunde vara någon vän af petmanéret eller den vekliga sentimentalt-sinliga genren; professor C. J. Fahlcrantz, som väl hade tvenne taflor på akademiens exposition, men icke mindre än tolf på Götiska förbundets, hvilket förklaras deraf, att han visserligen var helt och hållet stilistisk landskapsmålare, men till följd af sin kärlek

för nordens natur och de konstnärliga impulser, äfven han mottagit af den honom särdeles bevågne Sergel, icke kunde ogilla det unga sträfvandet till djupare naturstudium och nationella motiver; bildhuggaren professor Göthe; och kongl. hofmålaren Lauræus, som vid den tiden dock befann sig i Italien. På akademiens exposition förekom ibland annat en tafla af prof. Hasselgren, men som eget nog just behandlade ett fornnordiskt ämne, nemligen Ragnar Lodbrok, af Valkyriorna införd uti gudasamqvämet i Valhall; denne i sina kompositioner förtjenstfulle, men genom ett torrt och hårdt målningssätt föga anslående konstnär synes sålunda på visst sätt ha velat ställa sig midt emellan de båda partierna. För öfrigt förekommo der miniatyrer af prof. Sparrgren, medaljer och jettoner af prof. Grandell, samt åtskilliga lavyrer m. m.; men hvad som enligt den sidans åsigt utgjorde denna expositions egentliga pièces de résistance och glanspunkter, och som enligt den akademiska tanken höjde den omätligt öfver den götiska expositionen, var icke mindre än fyra statyer af Byström, nemligen hans Juno med Herkules vid bröstet, Hygiea, Venus och Pandora, samt fem porträtter, målade af professor Westin.

Nu började emellertid en mycket häftig, bitter och temligen långvarig pennfejd med afseende på dessa båda rivaliserande expositioner. Redan då götiska förbundet först utfärdade sin inbjudning till täflan och till expositionen, blef densamma från den andra sidan grof parodierad genom en till en landsortstidning, Linköpingsbladet, insänd uppsats, och sedan förbundets exposition blifvit öppnad, publicerades rörande densamma uti Stockholmsposten en serie af nio artiklar af det mest bitande och nedsättande innehåll för götiska förbundets exposition och med de amplaste loford öfver konstakademien. Författaren hörde till det förmodligen icke ringa antalet af "grinare" (ett species af menniskor, som i alla tider finnas och alltid beröras obehagligt af alla sträfvanden, som röja någon grad af enthusiasm), hvilka ansågo hela det götiska förbundets sträfvande gå ut på, att man här i Sverige allmänt skulle komma att gå i näfverskor, bo i pörten och under duktiga porsölsrus till tidsfördrif kasta till måls på hvarandra med afgnagda oxben, och hvilka äfven uti hela ifvern för en nordisk konst icke funno någonting annat än "ett slags äfventyrareidé, endast möjlig att hysas af det slags vandrande riddare, som öfvergifva sitt fädernesland (målareakademien och dess hallstämplade manér) att för de vackra konsterna söka ett skydd hos Asagudarne." I dessa artiklar

uttalades icke blott en förkastelsedom öfver hela rigtningen, utan äfven i tekniskt hänseende öfver de konstnärers arbeten, som förekommo på götiska förbundets exposition. Dessa artiklar framkallade en såsom broschyr utgifven motskrift, kallad "Betraktelser öfver de år 1818 i Stockholm exponerade konststycken", sammanskrifven, såsom det i en not antydes, af tre författare. I densamma gendrifves till en början de inkast som blifvit gjorda mot begagnande af fornnordiska motiver i den bildande konsten, hvarefter en granskning egnas åt konstverken på båda expositionerna, af hvilka äfven den akademiska bedömes skäligen billigt och rättvist, ehuru loforden öfver Byströms statyer äro litet tvetydiga och Westins porträtter sägas, med all sin grace i teckning och uppfinning, röja att konstnären saknade känsla för kolorit och förmåga att uppfatta karaktersuttrycket, de nödvändigaste egenskaperna för en porträttmålare, och hvilka just J. F. v. Breda egde i en hög grad, oaktadt Stockholmspostförfattaren af partiskhet hade klandrat och nedsatt hans arbeten, äfven dem, som ingen hittills gerna hade nekat vara mästerverk, såsom t. ex. de fyra porträtterna af riksmarskalken och talmännen vid 1810 års riksdag. Broschyrförfattarne framhålla derefter förtjensterna hos konstverken på den götiska expositionen och specielt hos dem, som äro arbetade efter ämnen ur den nordiska mythologien. Om Fogelbergs trenne gudastatyer och Sandbergs Valkyrior säges, att de till och med ensamt för sig skulle innebära "en säker borgen för den nordiska konstens bestånd och fulländning." Denna skrift framkallade från den andra sidan flera hätska broschyrer, uti hvilka de på götiska expositionen förekommande konstverk med en ytterlig partiskhet påbördas alla möjliga lyten och der man slår omkring sig med sådana qvickheter, som t. ex. att "dessa konstverk äro hållna uti en så sann och värdig götisk stil, att man tviflar, huruvida göterna sjelfve, om de uppstege, skulle teckna bättre." Värst fara författarne fram emot de båda v. Breda, fader och son, samt Sandberg, som skildras såsom barbarer och stympare vid sidan af den oförliknelige Westin, och framför allt emot Fogelberg, som uppmanas att, om han kan det, söka trampa i Byströms fotspår och att, om det blir honom möjligt, söka förvärfva sig en plats i vestibulen till det odödlighetens tempel, der icke "göterna," utan Byström en gång skall throna. Vid genomläsningen af dessa omdömen, hvilka på den tiden utan tvifvel godkändes af den största delen bland allmänheten, och vid tanken på, huru saker och förhållanden sedermera utvecklat sig, rinner oss i

hågen ett yttrande af den gamle konstveteranen W. v. Schadow uti Düsseldorf: "Det finnes öfverhufvud taget tre klasser af konstnärer. Den första, som alltid utgör minoriteten, bringar genom sina verk sin konst framåt; men i allmänhet blott begripna af en liten krets bland sina ädlaste samtida, likna de en sten, som kastas i ett lugnt vattubäcken. Denna lilla krets bildar en annan o. s. v., tills hela vattnet antager samma rörelse. Mer eller mindre bli sådana andar, som stå framom sin tid, martyrer för sin bättre öfvertygelse. Den andra klassen består af konstnärer, som emedan deras arbeten återgifva uttrycket för andan i deras egen tid, liksom träda i spetsen för den herrskande smaken; de smickra, medvetet eller omedvetet, samtiden, befordra ofta mera det falska skenet, än det sanna goda i tiden, skörda beröm och rikedomar, utöfva effekt för ögonblicket, men äro nästan alltid efemera företeelser. Utom dess gifves det en tredje klass af sämsta beskaffenhet; ty det finnes ofta män af den största talang, hvilka betrakta konsten icke såsom en himmelens dotter, utan såsom en mjölkande ko; hon blir dem uteslutande ett medel att vinna penningar och beröm; derföre smeka de den lättsinniga hopens absurdaste tycken och draga himmelens dotter i smutsen. Det stora i alla andens rigtningar uppnås endast genom moraliska uppoffringar. Män, hvilka ha bragt sitt fack framåt, ha derföre också alltid varit utrustade med vissa höga moraliska egenskaper."

Fogelberg och de vänner, som delade hans konståsigter, hade sålunda omedelbart efter den Geijerska afhandlingens publicerande besvarat densamma genom handling. Sedan dess har den nordiska rigtningens berättigande inom den bildande konsten, lika väl som inom litteraturen, blifvit ådagalagdt genom många utmärkta konstverk. Och om Geijer redan 1817, efter att ha sett de första försöken, vacklade i sin mening, så är det alldeles otvifvelaktigt att, efter alla de förarbeten, som sedan dess skett genom arkäologerna, skalderna och konstnärerna i de tre nordiska rikena, hans omdöme numera skulle utfalla helt annorlunda. Det är numera icke gerna möjligt att förkasta gestalterna i den fornnordiska gudasagan såsom groteska och opiastiska, då man ser hvad som redan blifvit åvägabragt och då man erinrar sig, att lika groteska, otympliga och fantastiska som på vissa ställen i Eddan, förekomma de grekiska gudagestalterna i de äldsta grekiska gudasagorna, till och med i de homeriska sångerna, samt att utbildandet af antikens herriga idealtyper var ett verk, hvarpå nyare grekiska skalder och konstnärer under

århundraden samarbetade, alldeles oberoende af den egentliga tempelkultens allt intill den senaste tiden af det helleniska lifvet tämligen gammalmodiga, styfva och otympliga idoler.

Geijers afhandling förfelade emellertid icke att inverka betydligt afkylande på allmänhetens intresse för det nya konststräfvandet, och det gaf, såsom vi redan ha sett, och tvärtemot hvad Geijer afsett, vatten på deras qvarn, hvilka, ställande sig på den akademiska slentrianens ståndpunkt, eller — för att begagna ett uttryck från den tiden — "makligt hvilande på ett gifvet trappsteg af vårt slägtes bildningsbana, inom detta funnit mera än tillräckligt utrymme för sin verksamhet", endast med dold ovilja hade sett de gjorda försöken att bryta nya banor. Vid akademiens för de fria konsterna årshögtid 1818 uttalade dåvarande preses*) akademiens ogillande af den nordiska mythens användande i bildande konst, förklarande dessa myther vara "råa och vidunderliga foster af de äldsta nordiska folkens inbillningskraft." I allmänhet gjorde sig detta omdöme för ögonblicket gällande bland de tongifvande inom smakens verld och inverkade sålunda till en början icke obetydligt hämmande på det nordiska konststräfvandet. Att det icke utöfvade något inflytande på Ling och hans vän Fogelberg eller deunes närmaste umgängesvänner och konstbröder, behöfver knappt anmärkas. Ling förtröt så mycket den Geijerska afhandlingens införande i Iduna, att han utträdde ur det götiska förbundet, uti hvars arbeten han för öfrigt aldrig hade deltagit, ty, såsom Geijer anmärker i sin historik öfver förbundet, Ling "var sjelf ett götiskt förbund i sammandrag och sämdes derföre ej heller på bästa sätt med det andra", och han hade, enligt sitt eget yttrande, "aldrig sökt pris i något samfund, aldrig tillhört något litterärt edsförbund, endast eftersträfvat bufskap i det anmälgas fristat." Asaskalden och Asaskulptören lefde fortfarande i förtroligt samlif, och det intryck Fogelberg erhöll af Lings dikter och hans af enthusiasm för det fornnordiska genomträngda personlighet var så lefvande och djupt, att det sedermera följde honom under trettio års vistande i Rom, midt ibland antikens herrligaste konstskatter, så att han ännu under sin lefnads sista period med oförminskad värma omfattade de föreställningar, hvilka utgjort föremålet för hans ungdoms drömmar och försök.

*) Öfverintendenten *F. S. Silfverstolpe*, om hvilken Boye yttrar med ungefärligen samma ord, som han begagnar om en så stor mängd välborna dilettanter, som han generöst inrymmer i sitt Målarelexikon: "utöfvar konsten, synnerligen landskapsmålning i gouache."

Under denna tid, de sista åren före sin bortresa, utförde Fogelberg, utom de arbeten vi redan nämnt: ett antal porträttmedaljonger; modellerna till de vackra, hos Carbonnau i Paris gjutna, lejonen vid fotställningen till Carl XIII:s staty (hvilken, som bekant, modellerades af Göthe); en större basrelief, framställande Rättvisan och Klokheten, omgifna af emblemer för handeln och sjöfarten, hvilken basrelief blef gjuten i jern vid Bergsund och finnes uppsatt utanpå rådhuset i Göteborg; en esquisse till en altardekoration för Göteborgs domkyrka, framställande Christi uppståndelse, modellerad i vax samt exponerad 1818, men, som det vill synas, aldrig utförd, ty Göteborgs domkyrka har qvar sin gamla altardekoration af l'Archevecque.

Det är naturligt, att en ung skulptör, med Fogelbergs talang, skulle längta efter att få komma till Italien, synnerligast som redan Sergel ständigt hade bidragit att väcka och underhålla denna längtan genom sina entusiastiska berättelser om dess konstskatter, och ännu på sin dödsbädd hade yttrat till Fogelberg: "en bildhuggare kan icke lefva och verka annat än i Italien." Omsider år 1820, sålunda vid 34 års ålder, erhöll Fogelberg, efter konstakademiens förslag, ett kongl. resestipendium af 500 m:k Hamburger banko, för att besöka konstens fädernesland. Efter att ha gjort ett kort besök hos sina anhöriga i Göteborg, gick han ombord på ett kofferdifartyg, för att först begifva sig till Frankrike, i sällskap med en annan svensk artist, Isak Salmson, som i Paris ville studera sten- och medaljgravyren. Efter en ytterst besvärlig och vådlig sjöfärd, som varade i 27 dygn, blefvo de i en fiskarebåt med lifsfara satta öfver från Portsmouth till Cherbourg, der de landstego den 29 Sept. 1820, och hvarifrån de straxt begåfvo sig till Paris. Fogelberg, som hade en svag kroppskonstitution, föll efter resans mödor och besvärligheter i en svår sjukdom och måste undergå en operation, hvars följder sedermera höllo honom tre månader på sjukbädden.

Sedan han tillfrisknat introducerades han af Salmson på Bosios *) atelier, der han arbetade någon tid och tillvann sig

*) *François Bosio,* född i Monaco 1769, död i Paris 1845, var en bland de berömdaste franska bildhuggarne i detta århundrade; bildad i Pajous skola, fann han sig dock icke tillfredsställd af dennes konstnärliga principer, utan gick snart sin egen väg, tagande antiken till läromästarinna. Det berömdaste bland hans talrika arbeten är hautrelieferna på Vendôme-kolonnen och allmänt bekanta äro för öfrigt: bronzgruppen "Herkules bekämpande Achelous" uti Tuilleriernas trädgårdar, Hyacinth uti

denne mästares lifliga sympatier, ehuru vistandet hos honom i det hela blef mindre behagligt, då den 34-årige, djupt allvarlige, och uteslutande med sina konstnärliga idéer sysselsatte svenske lärjungen blef föremål för hvarjehanda skämt och upptåg från sina unga medlärjungars sida. Han utförde hos Bosio åtskilliga basreliefer och utkast till statyer, bland hvilka en Faun synnerligen lärer ha ådragit sig uppmärksamhet. Då Fogelberg sedermera nämnde Bosio, var det alltid med lifligt erkännande och tacksamhet.

Han afslutade derpå sina studier i Paris med några månaders modellritning hos historiemålaren Guérin *). Underrättelsen att denne mästare blifvit utnämnd till direktör vid franska konstakademien i Rom, stadgade Fogelbergs beslut att nu icke längre dröja i Frankrike, utan att begifva sig till sin längtans mål, konstens hem vid Tibern, som sedermera under största delen af hans lefnad äfven skulle blifva hans hem, der han hade sina rätta bopålar, ehuru hans hjerta aldrig upphörde att klappa varmt för fosterlandet. Efter omkring ett års vistande i Paris, afreste han derifrån i sällskap med nuvarande intendenten A. Nyström, och de anlände till Rom de första dagarne af år 1822.

Fogelberg öfverväldigades till en början af den mängd nya och storartade, gripande och begrundansvärda föremål, som i Rom mötte hans blickar. Det var honom omöjligt att under den första tiden producera någonting: allt hvad han företog sig, föreföll honom alltför smått, betydelselöst och odugligt för att det skulle kunna utarbetas här, i denna omgifning af storartade konstskatter och imponerande fornminnen. Han iklädde sig då — såsom frih. v. Beskow säger i sitt äreminne — för tredje gången en lärjunges skepnad, besökande dagligen lärosalarne och användande aftnarne att rita hemma. Han tilltrodde sig ännu icke att utföra en staty, som en konstvän derhemma hade

---

Luxemburg-galleriet, kolossalstatyn af Napoleon I i kejserlig skrud, det Demidoffska grafmonumentet, nymfen Salmacis m. fl.

*) *Pierre Narcisse Guérin*, född 1774 i Paris och lärjunge af Regnault, framstår såsom en af de konsthistoriskt märkligaste bland de målare, som under första kejsardömet och restaurationsperioden trampade i Davids fotspår. Han blef redan 1799 mycket berömd genom sin Marcus Sextus och vann efterhand det lifligaste bifall från allmänhetens och stora utmärkelser från regeringens sida. De förnämsta af hans taflor, hvilka man nu ser sammanförda uti la salle des sept cheminées i Louvren, vittna om ett sorgfälligt studium af antiken och en fin känsla för formen, men den nyare kritiken har gjort skarpa anmärkningar mot den alltför stora vekheten och sötman i hans föredrag, hvilken står i skärande motsägelse med de framstälda antika ämnena. Han dog i Rom 1833.

beställt af honom före hans afresa, och till de konstnärliga bekymren sällade sig stora ekonomiska svårigheter. Efter dessa år af trägna studier, tillbragta i torftighet och försakelser af allehanda slag, men under hvilka hans helsa och speciellt hans syn, som under de senaste åren af hans vistelse i Stockholm ingaf farhågor, blifvit betydligt förbättrade, utförde han sin *Merkurius* i marmor för grefve Trolle Bonde på Säfstaholm. Fogelberg uppträdde uti detta sitt förstlingsarbete i Rom på visst sätt täflande med Thorvaldsen, som just då äfven utförde en Merkurius. Fogelbergs Merkurius var framställd i samma situation som Thorvaldsens, ehuru den förre hade komponerat och gjort utkast till sin staty redan i Paris, innan han haft tillfälle att se Thorvaldsens. Båda äro framställda halfsittande, med blicken fästad på den sofvande Argus; i ena handen håller Merkurius den sofvande flöjten, medan den andra griper efter det svärd, hvarmed han vill döda Ios vaktare. Men Thorvaldsen, med sitt äkta konstnärshjerta, långt ifrån att känna något slags ovilja mot den unge svenske konstnären, blef den som i främsta rummet uppmuntrade honom och uttalade sin lifliga beundran både för hans Merkurius och för den *Paris*, som han straxt derpå utförde för Baron Tamm på Österby, och Fogelberg hade den glädjen att hans förre lärare Guérin, som var hufvudman för den franska skolan i Rom och ofta af motsatta åsigter med Thorvaldsen, nu af allt hjerta instämde i den store danske mästarens entusiastiskt berömmande omdöme. Härmed var Fogelbergs ställning bestämd såsom en erkänd konstnär af första ordningen. En fransk konstälskare, m:r Casimir Leconte, som sedermera allt framgent varit en af Fogelbergs tillgifnaste vänner och varmaste beundrare och som efter hans död utgifvit ett stort praktverk med afbildningar af alla hans skulpturer, inträdde en dag 1826 på hans atelier och fick der se en ännu icke fullbordad *Amor i snäckan*, med hvilken konstnären var sysselsatt. Denna intagande bild, der kärleksguden nyss uppkrupit i snäckan och tittar fram om dess ena kant, för att hemligt sända pilen mot det redan utsedda föremålet, förtjuste fransmannen så mycket, att han genast köpte den till ett högre pris än konstnären velat begära; han skickade denna Amor, så snart den blef färdig, till 1827 års konstexposition i Paris, der den väckte stort uppseende. Det är det enda af Fogelbergs arbeten, som kommit till Frankrike. Han utförde senare en reproduktion af samma bild för kongl. sekreteraren Fritz Björkman i Stock-

holm. Alla de bilder, vi hittills omtalat, voro utförda i en storlek, något under den naturliga kroppsstorleken.

Nu inträder en ny period för Fogelbergs talang, då han får begynna att egna densamma åt den monumentala skulpturen.

Konung Carl Johan, som redan 1818 hade uttryckt sitt välbehag öfver Fogelbergs då exponerade statyer af de tre nordiska gudagestalterna och beställt dem i marmor, beslöt nu, då Fogelbergs i Rom förvärfvade rykte nådde hemlandet, att gifva honom sysselsättning för sin räkning och derigenom tillfälle att ytterligare utveckla sitt konstnärsskap. Från detta ögonblick var han nästan uteslutande upptagen af arbeten för svenska konungens räkning. Han fick nu tillfälle att i stort realisera de älsklingsidéer, som under ett tiotal af år, upptaget af studier och arbeten, icke hade fallit i förgätenhet eller förbleknat, utan mognat till full klarhet och kraft.

Allt sedan han lemnade fäderneslandet och midt under hans allmänna konststudier och sysselsättningar med arbeten öfver antika ämnen, hade tanken på den nordiska mythverlden och på framställningar af densamma i plastisk gestalt ständigt fortlefvat hos honom, såsom åtskilliga af frih. v. Beskow meddelade utdrag ur bref från honom under den första perioden af hans vistelse i Italien klart bevittna. Han yttrar sålunda i ett bref: "Nordens gudar är ett rikt fält för konsten. Lycklig den konstnär, som har nog anda och kraft att kunna rödja detsamma. Men dessa mångfaldiga karakterer måste på en gång uppdragas, eljest uppstår svårligen deraf något helt eller sjelfständigt." "Dessa figurer — yttrar han på ett annat ställe — äro ej kostym- eller dekorationsfigurer, utan heroiska, eller rättare sagdt, *karakterer i deras högsta potens,* hvilka böra behandlas såsom antiken behandlat sina gudabilder och uti kolossal skala." "Mina utkast böra anses såsom nyfödda idéer och hafva för konstnären alla nyhetens behag." "Säkert skulle dessa ämnen längesedan varit begagnade, om språkets mindre allmänna kännedom icke förhindrat det. Hvad konstnärerna angår, de som redan hafva en reputation, så våga de sig ej på ett så halsbrytande företag, hvarvid föga för dem är att vinna, men mycket att vedervåga. Också göra dessa mythers utläggare dem yra i hufvudet genom deras olika och mystiska förklaringar. Min princip uti detta är, att konstnären bör uppfatta dessa ämnen *med barnasinnets anda och tro* efter bokstafven i mythen, och ej inblanda andra betydelser eller egenskaper än det samma moment visar honom och för öfrigt låta konst- och

antiqvitetsadvokaterna tvista bäst de behaga om den osynliga delen deri." *)

Det var i början af år 1828, som Fogelberg mottog konung Carl Johans beställning af *Odin*, utförd i marmor *uti kolossal storlek*. Det är fåfängt och öfverflödigt att söka skildra den glädje och hänförelse, hvaraf konstnären intogs vid detta glada budskap. Konungen hade uttryckt den önskan, att han genast skulle gripa verket an. Men föregående öfveransträngning, i förening med de starka sinnesrörelser, som uppväcktes af underrättelsen att han nu ändtligen skulle få i stor skala ge fast gestalt åt de idéer, han så länge närt i sitt inre, och för hvilkas utförande han så länge och så ihärdigt förberedt sig, framkallade hos honom en ögonsjukdom, hvaraf han förut flera gånger hade lidit, och härmed förenade sig rheumatiskt ondt. Han nödgades afbryta sina arbeten och söka sin helsas återställande genom en badsejour på Ischia, hvarifrån han den 27 Sept. 1828 skref till en fransk vän, M. Alph. Perin, att baden icke gjort honom någon nytta, och tillade:

"Depuis mon sejour à Ischia j'ai passé trois semaines à Naples; j'ai modelé un buste, portrait du roi **), plus de souvenir que de quelque autre chose, et j'ai augmenté ma collection de quelques belles médailles grecques qui vous feront plaisir à examiner.

"Maintenant on peut mieux étudier qu'auparavant les peintures antiques; elles sont placées au rez-de-chaussée et bien eclairées; il y en a d'une beauté de composition et d'expression surprenante, et quand leurs peintres de decorations des petites villes pouvait faire des chefs-d'œuvres pareils, qu'est-ce que faisaient alors leurs Apelle?

"Maintenant, je veux commencer à reprendre mon Odin que je laissai ébauché. Je vois, que l'absence d'un ouvrage fait mieux ouvrir les yeux; la volonté est bonne, mais les forces, surtout les moyens ne correspondent pas" ***).

Efter att ha återkommit till Rom och efter att genom ifrigt studerande och begrundande af de fornnordiska guda-

*) Dessa bref äro skrifna till M. G. Anckarsvärd (sedermera öfverintendent), som var en af Fogelbergs ungdomsvänner, och år 1818, såsom kapten och ordonnansofficer hos konungen, tillika med sin äldre broder A. Anckarsvärd, hade varit en af deltagarne i götiska förbundets exposition.

**) Måhända första modellen till den byst i bronz af Carl Johan, hvilken Fogelberg mot slutet af 1830-talet utförde för Upsala akademi.

***) Detta utdrag är ordagrannt återgifvet så som Fogelberg skrifvit detsamma. Fogelberg, som helt och hållet fått göra sin litterära uppfostran på egen hand, korresponderade både på italienska, franska och tyska, begripligt, ehuru icke alldeles felfritt.

sagorna, ha helt och hållet försänkt sig i deras idékrets, företog han "med nordisk själ och grekisk mejsel," såsom frih. v. Beskow så träffande säger, arbetet på Odin, hvilket han afslutade i början af år 1831, så att statyn i April månad nämnde år kunde afsändas ifrån Rom. Liksom denna väldiga, imponerande och i all sin fornnordiska egendomlighet plastiskt sköna staty inom konstverlden i Rom väckte ett omätligt uppseende och liflig beundran, så framkallade den vid sin ankomst till Stockholm allmän glädje och hänförelse. Det var nu slut på hånet, speglosorna och qvickheterna om de gamla Asarnes plastiska fårskinnspelsar o. d.; äfven de, som högljuddast hade talat om omöjligheten att på ett sublimt och skönt sätt framställa de der råa och otympliga Eddafigurerna, utan att de blefve reproduktioner af Jupiter, Herkules, Merkurius o. s. v., de hade nu i hast alldeles bortglömt sina förra tankar i den vägen och funno det numera vara "en helt annan sak"; när Asagudarne framställdes "på det sättet", då kunde ingen menniska ha någonting deremot att invända; — med andra ord: den af konstnärssnillet funna fornnordiska typen var så sann och så slående, att hvar och en tyckte det vara ett rigtigt Columbiägg, någonting som kunnat ligga nära till hands för hvar och en att hitta på. Akademien för de fria konsterna invalde nu ändtligen (1832) Fogelberg, sin agrée sedan tjugu år, till Ledamot, och af konungen erhöll han fullmagt som Kongl. Hof- och Statybildhuggare.

Det dröjde sedermera ett tiotal af år, upptaget dels af andra arbeten, hvarom vi straxt skola tala, dels af arkäologiska studier, innan Fogelberg företog arbetet på de tvenne återstående hufvudfigurerna uti den stora plastiska trilogi, som han hade tänkt sig. Han började år 1841 arbetet på de kolossala statyerna af *Thor* och *Balder* (hvilken senare gudomlighet han, under sin ständigt fortsatta begrundning af ämnet, funnit vara en mera lämplig tredje person uti detta tretal, som skulle representera Valhall, än Frey, som från början hade varit bestämd dertill) och han fullbordade och hemsände dem 1845. En mängd korrespondenser och meddelanden från Rom vid den tiden vittna om det stora uppseende, som äfven dessa herriga statyer väckte. De ha uti de mest entusiastiska ordalag blifvit besjungna af italienska skalder. För att kunna meddela ett utländskt, fullkomligt opartiskt omdöme om dessa af Fogelberg i marmorn återupplifvade nordens gudar, taga vi vår tillflygt till en uti den franska tidskriften *Revue des deux mondes* för den 15 Juni 1855 af den lika insigtsfulle som för sin utomordentliga samvetsgrannhet kände konst-

kritikern *Gustave Planche* författad kritisk uppsats öfver Fogelbergs konstverksamhet, ur hvilken vi citera följande yttrande:

"Uti det första af hans verk, Odin, spårar man en mägtig trängtan till friheten; uti den andra och tredje känner man, att konstnären icke mera behöfver önska, utan ernått henne. Thor och Balder äro två minnesvärda data uti Fogelbergs lif, ty de beteckna och representera hans konstnärliga förstånds fullständiga frigörelse. De två statyerna, hvilkas karakter är så olika, kunna tjena till att bevisa fullheten och mångfalden uti hans bildningsgåfva. Vid lösandet af denna dubbla uppgift måste konstnären sjelf skapa allting. Genom träget studium af de skandinaviska sagorna och genom djup begrundning har han öfvervunnit de svårigheter, som lågo i hans väg. De två typer, som han uppfunnit, kan hvarken antiken eller medeltiden göra honom stridiga; de tillhöra honom helt och hållet.

"Thors ansigte bär prägeln af stridens hetta; hans flammande öga, hans vidgade näsborrar, hans framskjutna läppar innebära en utmaning. Men på samma gång man respekterade sagans vilda karakter, var det nödigt att införa guden på konstens område; och för att der förskaffa honom medborgarrätt, var det nödvändigt att ej återföra tanken till de tidehvarf, då inbillningskraften missaktade och satte sig öfver formen."

"Fogelberg har fullkomligt förstått detta, och hans Thor, modellerad med lika mycken omsorg som de olympens gudar, hvilkas spillror vi beundra, hänförer oss till en ideal sfer. Bröstet och lemmarne kunna framställas såsom föremål för studier; man finner der i sjelfva verket elegansen förenad med styrkan, och då det var fråga om guden Thor, var det månne icke denna dubbla uppgift konstnären borde uppställa för sig? Fogelberg särskiljer icke i sin tanke det väldiga och det sköna, och jag tror fullt och fast att han häri gör rätt."

"Balders staty företer mildheten och försakelsen stälda uti en dager, som jag skulle vilja kalla evangelisk. Det är omöjligt att se denna staty, utan att tänka på den kristliga kärleken. Det är endast ett faktum, som jag konstaterar, utan att vilja förebrå konstnären det lifliga minne, som han framkallar. Eljest finnes det ingenting, hvarken i den skandinaviska gudens ansigte eller på hans kropp, som ger anledning att tänka på någon imitation."

Med anledning af det sista yttrandet böra vi anmärka, att det omdöme, man understundom får höra om Fogelbergs

Balder, att han mera påminner om Christus än en Asagud borde göra, icke är sannt och rättvist, för så vidt man dermed afser, att någon imitation i detta hänseende gjort sig gällande. Fogelbergs Balder är en frisk och kraftigt bygd nordisk gestalt, hvars utseende icke företer ringaste likhet med den Christustyp, som alltsedan 6:te århundradet utvecklat och stadgat sig och blifvit den allmänt antagna. Odins Balder påminner om Christus endast för så vidt som sjelfva Baldermythen och Balders andliga väsende företer vissa elementer, som man skulle vara frestad att kalla kristliga, om man ej visste, att de voro rent och ursprungligt nordiska; en andlig höghet och renhet, och en lugn sjelfförsakelse, som ställa denna gestalt i ethisk betydelse högt öfver allt hvad andra mythologier ha att uppvisa. Balder är en dubbel sinnebild, både af det himmelska ljuset i naturen, och tillika af själens himmelska ljus, oskulden och fromheten; Balder dukar för en kort tid under för det blinda mörkret, men han vänder tillbaka, när vårljuset aflöser vintrens mörker och när den förlorade själen höjer sig ånyo och såsom en strålande alf stiger mot himlen på ljusets vingar. Det enda hos Fogelbergs Balder, som i den yttre framställningen "påminner" om Kristusmotiver, är ställningen med de utbredda armarne, hvilken dock faller sig ganska naturlig, då konstnären för framställningen valt det ögonblick, då Balder, afhöljande sig, — på det sätt, att öfre delen af klädnaden på ömse sidor glider ned på armarne — i gudaförsamlingen lugnt väntar på de skott, som skola rigtas mot hans blottade bröst.

Men huru mästerligt än Fogelberg löst sin svåra uppgift, huru ypperliga konstverk dessa statyer än i alla hänseenden äro, så är det dock ett misstag att tro, att genom dem allt vidare arbete, alla vidare forskningar och sjelfständiga försök äro öfverflödiga på det fält, inom hvilket de utgöra så lysande föredömen. Ändamålet med denna uppsats och det utrymme, som till följd deraf kan bestås åt densamma, förbjuda att vidlyftigare fördjupa oss i detta ämne; men vi kunna ej underlåta att med anledning af ett och annat uttryck, som förekommit uti några af de många minnesrunor, som vid Fogelbergs död egnades honom både inom den svenska och den utländska pressen, i förbigående erinra derom, att Fogelberg, med sitt brinnande nit för *saken*, skulle varit en af de första att ogilla, i fall han hört någon yttra den tanken, att hvad han, utan all affektation, kallade sina nya *försök*, skulle innebära någon absolut lösning af uppgiften, samt tillika fästa uppmärksamhet derpå, att det fordrades en

lång kedja af konstnärliga försök, en stor mängd af efter hvarandra följande och åt samma mål syftande konstnärssnillen, innan ur den helleniska mythen kunde utvecklas denna storartade konstcykel, som omfattade en så rik mångfald af typiska idealgestalter. Många de herrligaste gestalter och motiver stå i den nordiska gudasagan till buds för de skulptörer och målare, som kunna uppfatta dem med ett sannt poetiskt sinne och som icke skygga tillbaka för det mycket mödosamma sjelfstudium, som i detta hänseende är nödvändigt och hvilket vid de antika ämnena lättare kan undvaras, emedan i fråga om dem allting finnes på förhand så genomtänkt, utstuderadt och bearbetadt. Och hvad särskildt angår de tre gudagestalter, som Fogelberg så skönt framstält i de kolossala marmorstatyerna, så är det äfven en orimlighet —, hvad vi likaledes haft tillfälle att se i tryck — att föreställa sig att de genom Fogelberg blifvit så fixerade och att hans statyer utgöra sådana inkarnationer af dessa gudomligheter, att det både är fåfängt och onödigt att någonsin tänka på några andra framställningar af dem. Fogelberg har t. ex framstält Odin i stående ställning och har härvid, enligt hvad det uppgifves, följt Carl Johans uttalade önskan. Hans Odin med spjutet i högra handen och skölden på sin venstra arm, är icke Valaskjalfs herrskare i enlighet med den gamla poetiska Eddan, utan mera den Odin, som sedermera genom mythhistorieringen uppkom medelst sammanblandning af krigets gud och drotten Odin i Sigtuna. Det återstår för andra nordiska konstnärer att framställa för oss Odin såsom gudars och menniskors fader, visdomens, skaldskapets och hjeltemodets källa, tidens och verldens styrande gud, tronande i sitt högsäte i Hlidskjalf och skådande ut öfver hela verlden med en blick, på en gång befallande, forskande, djupsinnig och med ett visst drag af svårmod, sålunda erinrande både om Valas visdom och om det väntande Ragnarök. Fogelbergs Thor är framstäld i hvilande ställning med uttryck af trotsig segerkänsla efter slutad kamp. Likaså har Bissen framstält sin monumentala Thor hvilande, beredd till försvar. Andra konstnärer kunna sträfva att plastiskt återgifva Thor såsom en sinnebild af sanningens kamp i lifvet, icke de yngre sagornas Thor, utan sådan han tecknas i Völuspa, gudaborgens skydd och det ondas fiende, den aldrig hvilande Asen, som oupphörligt förföljer ondskan och lögnen, som blott en enda gång håller sig på defensiven, och det vid Ragnarök då han faller i kampen, med ett uttryck äfven andligen kraftigt och lågande, en djerf, modig och utmanande blick, men som tillika

innebär medvetande af det höga värf, som han rastlöst har att utföra. Också för Balder kunna flera andra lämpliga motiver tänkas, än det Fogelberg begagnat. Äfven om dylika försök icke skulle i allo utfalla lyckligt, så kunna de dock, för så vidt de ske af konstnärens egen brinnande lust och åhåga, och utföras med någon talang, i alla fall skänka oss åtskilliga nya skönheter, som eljest aldrig skulle kommit i dagen och ge impulser åt andra att arbeta i samma rigtning.

Fogelbergs Odin, Thor och Balder, numera tillhöriga k. Carl XV och hans bröder, befinna sig dock fortfarande uti kongl. skulpturmuseum i Stockholm och höra till dess största märkligheter. Af Odin har konstnären sjelf skänkt en förträffligt arbetad bröstbild i marmor till sin födelsestad Göteborg, der den blifvit uppsatt å stora börssalen.

Under de år, som förgingo mellan utförandet af Odin och de tvenne andra gudastatyerna, sysselsatte sig Fogelberg med arbeten öfver åtskilliga antika ämnen, bland hvilka följande trenne beställda af konung Carl Johan: *en segrande Amor*, hvilken Fogelberg redan år 1825 hade utfört i gips, men som sedermera på konungens beställning blef utförd i marmor och hemsänd på samma gång som Odin; en *Venus victrix*, med glädje betraktande det af Paris henne tilldömda segerpriset och med den lille Amor vid sin sida; en *Apollo citharoedus*, hvars utförande skall ha vållat konstnären mera besvär och hufvudbry än de flesta af hans andra arbeten, så att han flera gånger, halft förtviflad, slutade upp med arbetet och sedermera ånyo grep sig an dermed. Då dessa båda sistnämnda statyer voro färdiga, strömmade emellertid allt hvad som fanns i Rom af konstnärer och konstälskare till Fogelbergs atelier, för att beskåda dessa båda figurer och man uttalade allmänt sin beundran öfver det sätt, hvarpå han löst den svåra uppgiften att framställa ett par helleniska gudagestalter af en så ren och upphöjd skönhet, utan att förfalla till imitation af antiken.

Under samma tid gjorde han en mängd etyder och gipsmodeller, som icke blifvit utförda i marmor, såsom Amor och Psyche (den första af hans framställningar öfver detta ämne, hvilken äfven fått namnet "första kyssen"); Hebe; en baigneuse; Venus, som är färdig att stiga ned i badet; en sårad Achilles m. fl. Gustave Planche, som i Rom haft tillfälle att i Fogelbergs atelier se dessa gipsmodeller, yttrar sig om dem uti den ofvannämnda uppsatsen uti Revue des deux mondes på det mest lofordande sätt. Så heter det t. ex.: "Hos *Hebe* finna vi en renhet och naiveté, en elegans i form, som måste

blända gudarne; hos *Venus* en mägtig skönhet, som alstrar längtan. *Baigneusen* förtjenar ett särskildt studium. Det samvetsgranna studium, medelst hvilket Fogelberg har förstått att begagna figurens rörelse, för att visa oss den jungfruliga skönheten i den utsöktaste form, vore tillräckligt för att försäkra honom om en hög rang bland den nyaste tidens bildhuggare. Jag vet ej om han för detta arbete begagnat ett stort antal modeller, men hvad jag vet och med bestämdhet kan intyga, det är att alla kroppspartierna ha samma ålder, och denna förtjenst är icke så allmän som man tror; också betraktar jag detta verk såsom ett af de bästa som vår tids bildhuggarkonst frambragt."

Fogelberg studerade antiken grundligare än de flesta andra af vår tids konstnärer; han inskränkte icke sitt studium till de mest berömda statyerna, utan öfverskådade med kritisk blick, och utan att böja sig för någon auktoritetstro i detta hänseende, de antika konstrelikerna i allmänhet, och klassificerade dem i afseende på värde och konstnärlig betydenhet i flera fall på ett sätt, som betydligt skiljde sig från det allmänna. Han gjorde äfven omfattande studier i arkäologi och egnade det lifligaste intresse åt alla dessa mångfaldiga föremål, som bära vittne derom, huru det storartade konstlifvet och skönhetsentusiasmen under den antika kulturens blomstringstid förmådde trycka sin prägel på alla lifvets former och förhållanden, och äfven på de obetydligaste redskaper och husgerådssaker. Fogelberg företog ock flera dylika samlingar, och sjelf lefvande ytterst sparsamt och indraget, och utan all smak för lyx och flärd, — ett verkligt studentlif i ordets bästa mening — egnade han de inkomster, han erhöll genom sina konstverk, åt ett oupphörligt ökande af dessa samlingar. En särdeles vacker och rikhaltig samling af terrakotter och omkring 800 antika lampor nödgades han låta konungen af Bayern köpa, till följd af dennes enträgna begäran. Han hade en annan utmärkt samling, nemligen af antika medaljer. En vacker dag 1838 kommer till honom en rik engelsman och utan några inledningar eller omsvep frågar huru mycket han ville ha i betalning för sin samling. Fogelberg, smått förargad, svarar att den allsicke är till salu. Engelsmannen är envis; han vill och skall köpa samlingen. Slutligen, bragt till det yttersta genom denna envishet, och i hopp att derigenom snart kunna bli af med den besvärlige engelsmannen, nämnde han en summa, som han ansåg alldeles orimlig. Engelsmannen tog med största köld upp sin plånbok, sägande: "Se här en vexel på Torlonia; er

samling tillhör mig, gif mig nyckeln!" Sedermera började han en ny samling, med hvilken han fortsatte till sin död.

Fogelberg var i fullt mått hvad fransmännen beteckna med uttrycket *artiste savant.* Få konstnärer torde ha funnits, som egnat så grundligt och samvetsgrannt studium åt de ämnen, han ville framställa, och åt hvarje den minsta detalj i sjelfva framställningen. Få konstnärer i vår tid torde också varit så grundliga konstkännare som han. Artisters konstkännarskap är oftast något ensidigt, i det de följa sin entusiasm och beundran för det sköna, det efter deras anda och uppfattning mönstergiltiga, utan sinne för dess utveckling och förutsättningar, dess sammanhang med och ställning till andra konstföreteelser. Fogelberg förenade den konstnärliga skönhetsentusiasmen med historiskt sinne och kritik. I afseende på antiken nöjde han sig icke med att studera dess skönhetsformer och söka begripa den i dess teknik; han sträfvade i mera omfattande mening att *förstå antiken,* att uppfatta den i dess anda och väsen, och detta grundliga studium sträckte sig äfven till andra konstperioder och konstarter. Han hade omfattande kännedom om och stort intresse för de särskilda målareskolornas märkligaste konstalster; och för landsmän, som under vistandet i Italien blefvo i tillfälle att njuta af hans umgänge, var detta högst lärorikt. Enkel och blygsam såsom den stora förtjensten ofta är, tänkte han ringa om sig sjelf, men högt om konsten; hans meningar och omdömen framställdes på ett anspråkslöst sätt och utan att låta påskina egen ofelbarhet; men han egnade ej sällan ett fint sarkastiskt leende åt den stora mängd af konstamatörer, som med så imponerande tvärsäkerhet fälla omdömen om konstsaker, öfver hvilka de föga tänkt och dem de ännu mindre begripit. Han skref också uti Rom den 3 April 1839 uti ett album, som vi haft tillfälle att se, följande strof: "Om man gåfve sig den mödan att utforska skälet till den oförsynta djerfhet som så ofta röjer sig uti konstdomares omdömen, så skulle man ej sällan finna detsamma härröra från en bristande kännedom uti ämnet de bedöma."

Vi återvända till Fogelbergs konstverksamhet, för att se dess utveckling uti ännu en ny rigtning, nemligen utförandet af historiska monumenter. Redan 1831 hade han, straxt efter hemsändandet af Odin, börjat arbetet på en af konung Carl Johan beställ staty af *Carl XIII* i full konungslig skrud, den han fullbordade nästföljande år. Denna staty, till hvilken Fogelberg efter mycket besvär i Carrara hade lyckats få ett ypperligt stycke marmor, utförde han med otroligt mycket

arbete, med den mest minutiösa sorgfällighet, och hos hvarje konstnär, som förstår att värdera ett samvetsgrannt detaljstudium och en högt uppdrifven teknik, måste den redan genom dessa förtjenster framkalla beundran; men Fogelberg har tillika uti denna staty löst den svåra uppgiften att i densamma ge ett porträtt af en man med tämligen betydelselösa anletsdrag, och att dervid, utan att träda porträttlikheten för nära, idealisera det derhän, att det blir en framställning af en vis och mild herrskare och lagstiftare. Men snart erhöll Fogelberg historiskt och konstnärligt intressantare uppgifter att lösa. Det blef honom förunnadt att bli sitt fosterlands monumentala skulptör i största skala. Sedan han uti de tre kolossala gudastatyerna lemnat en storartad personifikation af nordens *forntid*, fick han tillfälle att i sin Birger Jarl ge en ridderlig bild af vår *medeltid*, i sin Gustaf Adolf den ädlaste representanten af *Sveriges politiska storhets* period, och slutligen i sin Carl XIV Johan en bild af *nutiden*, det nya tidehvarf, som framgått utur de stora hvälfningarne i slutet af förra och början af detta århundrade. Tidigast hade idéen till *Gustaf Adolf den store* sysselsatt honom. Det finnes qvar flera olika utkast dertill, som han gjort från 1832 intill den tid, då han definitivt grep sig an med det stora monumentet, som nu, gjutet i bronz, befinner sig på börstorget i Göteborg *). Fogelbergs långvariga studier och försök med afseende på denna staty hade slutligen ledt till det herrligaste resultat. Vi anföra om detta monument ytterligare några ord af den flera gånger citerade franske konstdomaren: "Gustaf Adolfs staty förenar på ett beundransvärdt sätt elegans och majestät. Ansigtet uttrycker beslutsamhet och befallning. Drägten, ordnad med sällsynt skicklighet, företer lyckliga linier, och det skulle vara svårt att tänka sig ett mera harmoniskt helt. När jag jemför denna staty, hvars detaljer äro så stränga sanna, med andra statyer, komponerade efter dylika uppgifter, d. v. s. uppgifter, lånade ur den nyare historien, så kan jag icke undraktlåta att framhålla vigten af allmänna studier för de bildande konsterna. Det är tydligt

*) Samma staty är äfven upprest i Bremen. Skeppet, på hvilket statyn fördes, förliste vid Helgoland, och statyen bergades af fiskare från ön, hvilka dock fordrade så stor bergarelön, att man fann det vara mera skäl att låta gjuta en ny. Den vid Helgoland bergade statyen såldes då på auktion och inropades af Bremarne, som läto uppresa den på ett så ovanligt sätt bekomna ärestoden på ett af den gamla handelsstadens torg. Det var sedje gången, som Fogelberg måste utföra samma modell, ty den första gjutningen i Rom under oroligheterna 1849 hade alldeles misslyckats.

att Fogelberg aldrig skulle komponerat Gustaf Adolf sådan han nu är framställd, om han hade inskränkt sig till uteslutande studium af sitt yrke. Det finnes i detta konstverk en frihet, en lätthet, en naturlighet, som vittna om en fullständig och nära kännedom om föremålet. För att nå denna grad af sanning fordras någonting annat än bildhuggarens konst, det är nödvändigt att i andanom ha lefvat med den, som man vill framställa." Fogelbergs *Birger Jarl* är likväl måhända, genom det kärnfulla och energiska uttalande af såväl hans egen karakter som hans tids anda, hvilket man deri finner, den i konstnärligt hänseende betydelsefullaste af Fogelbergs historiska monumenter, och man måste beklaga, att den blifvit upprest på en så sned och i alla hänseenden oregelbunden plats och på en så hög piedestal (en kolonn af temligen ful struktur), att den icke kan för allmänheten göra sig gällande i hela sin karakteristiska skönhet. Hvad angår statyn af *Carl XIV Johan* till häst, så har man egnat rättvis beundran åt den realistiska sanning, som råder i densamma; specielt har man beundrat hästens natursanning, lif och eld; men de, som haft tillfälle att se det första utkastet till denna staty, i hvilket konstnären hade framställt konungen draperad i kappa, beklaga att den icke kom att utföras i enlighet med denna idé, utan i stället endast iklädd den moderna, snäfva, plastiskt osköna marskalksuniformen med den redan nu vanställande, men kanske efter ett eller annat århundrade, då den för längesedan blifvit aflagd och bortlagd, alldeles vederstyggliga trekantiga hatten.

Fogelberg hade, efter sin afresa från Sverige, icke besökt fäderneslandet förr än 1845, då han ditsände sin Thor och sin Balder. Andra gången han återsåg fosterjorden var år 1854, då hans trenne nyss omtalade i bronz gjutna monumentalstatyer öfverfördes till Sverige och här invigdes. Hans vistande här var då en kedja af triumfer; han såg trenne af sina konstverk under stora högtidligheter uppresas på offentliga platser, och lifligt sysselsatte han sig med tanken på att gifva hufvudstaden ännu en prydnad uti Carl XII:s stod, hvartill han hade gjort ett utkast. Han var föremål för hyllning och erkännande från konungens och folkets sida. Konungen tilldelade Fogelberg (som vid Fria Konsternas Akademi 1833 blifvit v. Professor och 1839 Professor i teckning samt 1842 Riddare af Nordstjerneorden) Nordstjerneordens kommendörsvärdighet (*d.* 4 *Nov.* 1854), den största utmärkelse af detta slag, som hittills blifvit lemnad åt nå-

gon konstnär *). Den blygsamhet, hvarmed han helst undvek all stål och allt berom, hans enkla lefnadsvanor, hvilka, till följd af ett långvarigt iakttagande, gjorde de täta afbrotten deruti här hemma ytterst besvärliga och menliga för helsan — allt detta gjorde att han snart började längta tillbaka till Italien, till sina lugna studier och arbeten der, till den konstnärskrets, utaf hvilken han der var omgifven och så högt värderad. "Jag kan ej lefva mer i norden, Italiens luft har skämt bort mig," yttrade han, och den 24 November 1854 anträdde han återresan till sitt konstnärliga hem. Vid ankomsten till Triest insjuknade han, men blef så återställd, att han under ett godt och jemnt lynne aftonen före sin död med god aptit intog sin enkla aftonmåltid, derefter en stund promenerade i sitt rum, talande med glädje om att snart återse Italien och sina dervarande vänner, samt lade sig till sängs, för att icke mera uppstiga. På morgonen den 22 December fann man honom försänkt i den eviga hvilans famn. Han hade dött om natten af nervslag, såsom obduktionen utvisade.

Han begrofs på Lutherska kyrkogården i Triest, men hans jordiska qvarlefvor ha sedermera blifvit derifrån upptagna och förda till hans födelsestad Göteborg. — Öfver hans graf på Göteborgs nya kyrkogård skall snart resas en vacker minnesvård, hvilken för närvarande är under arbete i Köpenhamn. Göteborgs samhälle har för öfrigt på flerfaldigt sätt visat sin pietet mot den store skulptörens minne. I stadens nya museum ser man i solennitetssalen Fogelbergs porträtt, målad af Södermark, och derjemte hans första verktyg (en hammare af jern, några mejslar och modellstickor) skänkta af hans arfvingar; vidare hans första skulptur-arbete, den förut omnämda poträttmedaljongen, som i basrelief framställer tvenne, det ena framom det andra skjutande hufvuden i naturlig storlek, samt slutligen en gipsafgjutning af hans Apollo Citharoedus.

Underrättelsen om hans bortgång framkallade uttryck af saknad öfver hela Europa. Inom fäderneslandet egnades honom mången minnesgärd inom pressen och inom särskilda samqvam, såsom i Göteborgs vetenskaps- och vitterhetssamhälle, i Upsala, hvarest vid midvinterfesten minnets bägare tömdes till hans ära, som tolkades i tal och sång; mest stor-

*) Bland utmärkelser, som från utlandet kommit honom till del, nämna vi här, att han var ledamot af arkäologiska institutet i Rom samt korresponderande ledamot af franska institutet.

artadt likväl i Svenska Akademien, hvilken — liksom den hade gjort efter Sergels död — vid sin nästföljande högtidssammankomst utdelade en öfver honom präglad medalj, som på åtsidan framställer hans bröstbild med omskrifna namn och titlar och på frånsidan Carl Johans och Birger Jarls statyer med omskrift: *Igne calere ars promethea jussit,* och i afskärningen: *Positis triumphans obiit* 1854. Fogelbergs förtjenster tolkades af friherre v. Beskow uti en vältalig och intressant minnesteckning. Det var en betydelsefull erinran om tidernas utveckling och huru saker och förhållanden på en mansålder kunna förändra sig, att höra den man, öfver hvilkens idéer och sträfvanden konstakademien för 36 år sedan å en sin högtidsdag uttalade sin fördömelse, nu redan vara föremål för ett äreminne i Svenska Akademien, con amore författadt och föredraget af den man, som utgör sjelfva den lifvande och sammanhållande principen inom akademien och tillika är en af de främste hedersledamöterna af konstakademien.

Året efter Fogelbergs frånfälle beslöt konung Oskar att af hans arfvingar inköpa icke blott hans gipsmodeller, utan till och med hans esquisser och utkast, med ett ord allt som befanns uti hans atelier i Rom. Dessa konstsaker ha ännu icke erhållit någon plats, utan ligga ännu till största delen qvar i de packlårar, uti hvilka de hitkommit; men utan tvifvel kommer ett särskildt rum i det nya nationalmuseum att egnas åt dem, hvilket då blir af lika stort intresse som det Sergelska rummet. Bland de flera konstverk, af hvilka den konstälskande allmänheten då blir i tillfälle att njuta, äro tvenne statygrupper af *Amor och Psyche,* den ena framställande det ögonblick då Psyche lyssnar till den första kärlekshviskningen, den andra det ögonblick, då hon öfverlemnar sig åt Amor. Den sistnämnda gruppen, som utgör det sista af Fogelberg utförda arbete, sattes af Fogelberg sjelf främst bland allt hvad han utfört öfver antika ämnen, och konstkännare, som haft tillfälle att se detsamma, instämma helt och hållet i denna tanke. De fotografier deraf, som man här haft tillfälle att se, gifva en tämligen klar föreställning derom, att man i detta arbete finner den herrligaste uppenbarelse af den renaste grace, af evig ungdom, oförvansklig skönhet.

I denna samling finnas äfven åtskilliga utkast till statyer af svenska konungar, Gustaf Wasa, Carl IX, Carl XII. Gipsmodellerna till hans Odin, Thor och Balder ha af konung Oskar blifvit skänkta till Upsala akademis konstmuseum. I

Upsala finnes dessutom ett annat arbete af Fogelberg, en på slottsborggården upprest, på en fotställning af fyra kanoner hvilande *byst af Gustaf Wasa,* gjuten i bronz efter modell af Fogelberg.

Till hvad vi redan yttrat om Fogelbergs personlighet böra vi ännu lägga några ord. Samma enkelhet, flärdlöshet och utomordentliga samvetsgrannhet som man finner uti hans konstnärskap, utgjorde äfven grunddragen i hans karakter såsom menniska. I Rom, der han länge hade sin bostad och atelier vid Via Babbuino, senare vid Corso, lefde han i ytterst grad tarfligt och enkelt, hade ingen egen hushållning, blott en gammal romersk trotjenare. På sina konstsamlingar kostade han allt af sina tillgångar, som hans spartanska lefnadssätt och hans välgörenhet lemnade honom öfrigt. Lefvande helt och hållet uti och för konsten och upptagen af idéer och studier uti dithörande ämnen, var honom under senaste perioden af hans lif det distraherande umgänget med främmande, d. v. s. med andra än en liten krets af gamla vänner, föga angenämt. Emellertid visade han alltid välvilja mot resande landsmän, som kommo till Rom, och var i umgänget med dem enkel och otvungen, men artig. Då uti hans konstverksamhet sjelfva *saken* var allt för honom, och då ingenting annat låg honom om hjertat, än att hans konstverk skulle öfverensstämma med konstens lagar och sålunda ega ett redbart och bestående värde, lärer det väl näppeligen någonsin funnits någon annan konstnär, som så föga lagt an på eller bekymrat sig om ögonblickets popularitet, ett på lösa grunder hvilande berömm af samtiden. I ytterlig grad hatade han allt hvad som på något sätt kunde stöta på "puff"; alla omotiverade och i allmänna fraser affattade loford öfver honom, hvilka kommo till hans kännedom, gjorde på honom ett pinsamt intryck. Han var fiende till allt, som gick ut på att han skulle posera sig, och undvek, så vidt han kunde, alla tillställningar, der han skulle på något sätt framstå och ådraga sig någon särskild uppmärksamhet. Det porträtt, som bäst återgifver Fogelbergs utseende och karakter, är det som Södermark målat och der han framställes uti sin atelier i den enkla arbetsdrägten. Hans gestalt var under vanlig storlek; hans anlete var en trogen afspegling af hans enkla, intelligenta väsen; hans ögon uttryckte mildhet, men tillika ett klart förstånd. Kring hans mun spelade understundom ett satiriskt drag, som dock aldrig innebar bitterhet.

Fogelberg har egentligen blott efterlemnat en elev, nemligen italienaren Luigi Roversi, som i tjugu år arbetat på

hans atelier och under detta arbete utbildat sig till en konstnär af förtjenst. Såsom hans närmaste vänner i Rom kan man räkna tre franska konstnärer, Alphonse Perin, Victor Orsel och Adolphe Roger, allesammans målare och elever af Guérin.

Fogelbergs vänner och beundrare i Frankrike, med den förut omnämnde *Casimir Leconte* i spetsen, ha egnat honom en storartad minnesgärd genom att år 1856 under titeln *L'oeuvre de Fogelberg* utgifva samtliga hans arbeten i koppargravyr, utförd af Frankrikes yppersta gravörer. Detta praktverk utgöres af trettiosju plancher samt ett utmärkt porträtt af Fogelberg, efter en år 1854 i München tagen fotografi, graveradt af Saint-Eve i Paris, samt är försedt med en praktfull frontispice efter ritning af Courtépée, samt en lefnadsteckning öfver Fogelberg af Leconte.

Genom att lemna en förteckning på de konstarbeten, som der finnas afbildade, gifva vi tillika en fullständig öfversigt af *Fogelbergs konstnärliga produktion*, med undantag af de arbeten, dem han utförde innan han 1820 lemnade Sverige, och hvilka vi ofvanföre särskilt omförmält:

M. G. Anckarsvärd (1823), Byst i marmor, uti Stockholm.

A. Nyström (1823), Byst i gips (Ateliern) *).

Den öfvergifna Psyche (1824), fulländad modell i gips (Ateliern).

Den segrande Amor (1825), staty utförd i marmor 1831, på beställning af k. Carl Johan och placerad i framl. enkedrottning Desiderias rum.

N. v. Rosenstein (1827), Byst i marmor, i Svenska Akademiens Bibliotek.

Amor i snäckan (1827), staty i marmor, tillhörig m:r Leconte i Paris. En reproduktion utförd 1836 för kongl. sekret. F. Björkman i Stockholm.

Paris (1827), staty i marmor, befintlig på Österby.

Merkurius (1827), staty i marmor, befintlig på Säfstaholm.

Odin (1831), staty i marmor, tillhörig H. K. H. prins Oscar, uti kongl. museum i Stockholm.

Carl XIII (1832), staty i marmor; tillhörig konungen; den definitiva platsen för densamma ännu icke bestämd.

Gustaf II Adolf (1833), tre olika esquisser uti gips (Ateliern).

---

*) Med denna tillsats beteckna vi alla de konstverk, som vid Fogelbergs död befunnos i hans atelier och sedermera blefvo af konung Oskar inköpta.

Psyche och Amor (1833—38), esquisse uti gips (Ateliern).
Hebe (1835—38), modell i gips (Ateliern).
Baigneuse (1835—38), modell i gips (Ateliern).
Venus nedstigande i badet (1835—38), modell i gips (Ateliern).
Krigare, försvarande sin fana (1835—38), modell i gips (Ateliern).
Den sårade Achilles (1835 - 38), modell i gips (Ateliern).
Gustaf Wasa (1835—38), två esquisser i gips (Ateliern).
Carl XIV Johan (1835—38), Byst i bronz; tillhörig Upsala akademi.
Apollo Citharoedus (1839), staty i marmor, uti kongl. museum i Stockholm.
Den segrande Venus och Amor (1839), grupp i marmor, uti k. museum i Stockholm.
Segrande Venus (1839), staty i marmor; på Österby.
Thor bekämpande Midgårdsormen (1840), esquisse (Ateliern).
Thor (1842), staty i marmor, tillhörig H. M. konungen, uti k. museum i Stockholm.
Balder (1842), staty i marmor, tillhörig H. K. H. prins August, uti k. museum i Stockholm.
Gustaf II Adolf (1849), staty i bronz, upprest på börstorget i Göteborg.
Gustaf Adolf döende i segrens armar (1850), esquisse (Ateliern).
Oskar I i kunglig skrud (1851), fulländad esquisse (Ateliern).
Carl XII (1851), fulländad esquisse (Ateliern).
Carl IX (1851), esquisse (Ateliern).
Carl XI (1851), esquisse (Ateliern).
Okänd person i furstlig mantel (1851), esquisse (Ateliern).
Birger Jarl (1853), staty i bronz, upprest på Riddarholmen i Stockholm.
Carl XIV Johan (1853), statue équestre uti bronz, upprest på Carl Johans torg i Stockholm.
Grafmonument (1853), esquisse till en minnesvård öfver framlidne prins Gustaf, uti basrelief (Ateliern).
Psyche och Amor (1854), modell i gips (Ateliern).

(Källor: L'Oeuvre de Fogelberg par Casimir Leconte. — Frih. v. Beskows Minne af Bildhuggaren B. E. Fogelberg uti Sv. Akad. Handlingar, 28:e delen. — Förteckning öfver de af Svenska konstnärer och konstälskare på Götiska förbundets inbjudning uppställda konstarbeten. 2:dra uppl. Stockh. 1818. — Betraktelser öfver de 1818 i Stockholm för allmänheten exponerade konststycken. Stockh. 1818. — Bihang till Betraktelserna öfver de båda konstexpositionerna. Stockholm. 1818. — Anmärkningar vid så kallade: Betraktelser öfver de år 1818 i

Stockholm för allmänheten exponerade konststycken. Stockholm (utan årtal). — Stockholmsposten 1818, N:is 109—141. — Svenska Minerva för den 5, 7 och 9 Januari 1835. — Revue des deux mondes för d. 15 Juni 1855. — L' Illustration 1855, sid. 91, 92. — Journal des Débats för d. 20 Jan. 1855. — Svenska Tidningen N:is 42 och 43 år 1855. — Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1855, N:o 31. — Enskilta meddelanden.) *Aug. Sohlman.*

GREVESMÖHLEN, CARL AUGUST.

Eget nog har detta namn blifvit förbigånget i den gamla bokstafsföljden af Biografiskt Lexikon, ehuru det tillhört en man af stort, fastän ingalunda afundsvärdt rykte. Under den långa tid, som sedan dess utgifvande förflutit, har mycket rörande personen hunnit förgätas och försvinna, hvilken omständighet må lända till ursäkt derför, att här endast några enstaka data sammanföras.

Den tyska adliga ätten Grewesmöhlen härstammar, liksom en annan gottländsk slägt Grewesmühl, från en liten stad i Pommern med det senare namnet. När den i Sverige inkom, är okändt. Johan Engelbrekt Gr., hofrättsråd i Svea hofrätt, † 1747, var fader till Johan August, likaledes hofrättsråd samt fullmägtig i tull-arrendesocieteten och R. N. O., hvilken adlades med bibehållande af namnet 1770 och introducerades under n:o 1997 på svenska riddarhuset samt afled barnlös 1786. Förmodligen en brorson till denne var Carl August Grevesmöhlen (så skrifver han sjelf namnet). Om hans föräldrar och tidigare lefnad är intet bekant. Såsom ganska sannolikt kan emellertid antagas, att han blifvit född i början af 1750-talet och studerat i Upsala. Han ingick i statens tjenst 1771, var redan 1778 Notarie i kongl. tull-arrendesocietetens kansli, blef 1781 Notarie i Svea hofrätt, 1787 Sekreterare hos kongl. general-tulldirektionen, utnämndes den 1 Apr. 1788 till Assessor i Svea hofrätt, i ledigheten efter Johan Gröning, samt 1791 till Öfverdirektör vid kongl. landttullsverket i riket. Härmed slutar förteckningen på hans befordringar. D. 1 Nov. 1806 blef han af tullarrendesocietetens fullmägtige tills vidare skild från embetets utöfning för tjenstefel, men insattes ånyo deri 1811. Vid landttulluppbördens afskaffande och landtbevakningens införlifvande med sjötullsverket s. å. indrogos general-landttullkontoret och acciskammaren, hvarigenom Gr:s verksamhet som embetsman alldeles upphörde. Sedermera lefde han, pensionerad, som enskild man, sysselsatt med publicistiskt skriftställeri i rege-

ringens intresse och besoldad af henne, tills han år 1815 råkade i den beryktade litterära striden med dåvarande revisionssekreteraren baron Ludvig Johansson Boye, hvilken för Gr. slöts med ärans förlust och landsförvisning 1816. Han tog sin tillflykt till Norge; men hans sista lefnadsöden äro lika obekanta som hans första. Allt hvad vi kunnat inhemta är, att han afled i Kongsvinger i slutet af 1822 eller under loppet af 1823, omkring 70 år gammal. Han var gift och hade flera barn, bland hvilka sonen H. A. var kanslist i fadrens verk. Från sin hustru blef han skild långt före landsflykten.

Sin första namnkunnighet fick Gr. såsom ekonomisk författare. Han vann 1802 Svenska Patriotiska Sällskapets stora pris för besvarandet af en fråga om trädesjords användande. Svaret trycktes i två upplagor, recenserades med många loford i Åbo litteraturtidning och öfversattes på danska. Men det tyckes som Gr:s öde varit att alltid råka ut för motsägelse och motstånd. I anledning af hans svar uppkom en strid, nästan den enda, som perioden 1800—1809 kan uppvisa. Skriften anfölls nemligen af pseudonymen Jeremias Esbjörnsson, E. G. Adlerberg, P. H. Schön och Is. af Darelli, men försvarades af Anders Nordell. Icke långt derefter invecklades han uti den långvariga process mot tullarrendesocietetens fullmägtige, hvilken egentligen förskaffade honom hans ryktbarhet. Om anledningen dertill uppger han sjelf, att excellensen Ugglas, tullverkets dåv. styresman, och underståthållaren Liljensparre, den allenastyrande bland fullmägtige, fattat personlig ovilja mot honom, hvilken fick tillfälle till utbrott, då han angafs att hafva öfverträdt instruktionen för öfverdirektörerna derigenom, att han "varit borta ur staden utöfver ett dygn, och inventerat kassan utan att öfverinspektoren varit tillstädes." Han bestred begge angifvelserna: men fullmägtige öfverlemnade icke dess mindre målet till kammarkollegii pröfning och förklarade, att honom emellertid icke kunde tillåtas med embetets utöfning fortfara. På begäran att få söka ändring i detta beslut erhöll han ej bestämdt svar, hvarföre han den 13 Okt. 1807 ingick till Kongl. Maj:t med besvär öfver detsamma. "Denna klagan", säger han (*Sista Smörjelsen*, s. 22 f.), "innehöll derjemte uppgift på några få af de lagstridiga företag, som tilldragit sig under fullmägtiges förvaltningstid. Min ingifna underdåniga skrift gjorde genast ett stort uppseende, och flera afskrifter blefvo, utan min vetskap eller åtgärd, kringspridde. Jag blef derefter hemkallad till H. E. riksdrotset hr grefve

Wachtmeister, som, alltid tillförene min välgörare, med vanlig vänlighet tillstyrkte mig att återtaga min skrift, mot löfte att bereda mig en billig upprättelse för mitt lidande. Mig lofvades då en ledig kommersrådsbeställning i kongl. kommerskollegio och att återfå de 1800 rdr, som fullmägtige mig frântagit. Älskare af en lugn och trätofri lefnad, på ett ställe der jag ej saknade upprigtiga vänner, och der jag, utan förmätenhet, ansåg mig vara behöflig, tvekade jag ej att bifalla detta förslag, och jag återtog min besvärsskrift med vilkor, att löftet inom 14 dagar skulle uppfyllas. I den föreslagna flyttningen understöddes jag af H. E. hr baron Liljencrantz och af hr statssekreteraren, nu statsrådet, baron Rosenblad — — —; men då H. E. hr grefven och riksdrotset derefter undandrog mig allt sitt biträde, fann jag mig befogad att åter ingifva mina underdåniga besvär, men uteslöt några tillmälen och angifvelser emot fullmägtige, för att ej förmörka utsigten af en möjlig förlikning." (Detta belyser ganska väl halten af Gr:s karakter.) Efter åtskilliga utgreningar af processen och en mängd vändningar fram och tillbaka, hvilkas upprepande skulle blifva allt för tröttande, men som på sin tid af den stora allmänheten följdes med det lifligaste intresse, föll kammarkollegii slutliga utslag af den 24 Juli 1810, som dömde Gr. blott till en föreställning för det andra af de tjenstefel, för hvilka han anklagades, samt till 200 d:r silfvermynts böter för "vanvördeligt, smädeligt och högst oanständigt skrifsätt" inför kollegium, i hvilken senare punkt utslaget dock hänsköts till Svea hofrätts pröfning för att behandlas i sammanhang med den derstädes redan emot Gr. anhängiggjorda skrifsättsaktionen. Gr. anförde den 30 s. m. besvär öfver utslaget hos Kongl. Maj:t, hvilkas verkan dock ej är känd.

Emellertid hade Gr:s djerfva anklagelser mot tullstyrelsen väckt så stort uppseende, att öfverläggningar höllos hos ridderskapet och adeln, om icke Ugglas och Liljensparre borde rentvå sig från de mot dem gjorda beskyllningarne, så framt de skulle få bevista ståndets plena. Med anledning häraf uppläste Ugglas den 22 Sept. 1809 ett försvarsdiktamen med åtskilliga bilagor. Fem dagar derefter utkommo *Påminnelser* häremot af Gr., hvilka i all sin glans framte hans förvånande rikedom på advokatoriska vändningar, hans grofva sjelfberöm och hånfulla bitterhet. Samtidigt uppdöko flera motioner angående Ugglas' entledigande ur konungens och rikets tjenst, namneligen en uppläst i bondeståndet den 4 Okt., hvilkas upphofsman Gr. säkert var, oaktadt han ne-

kar dertill. Hans påminnelser gåfvo anledning till en ny rättegång, nästan lika célèbre som den förra. Den nedlades likväl slutligen, i synnerhet på grund af den emedlertid (9 Mars 1810) tillkomna tryckfrihetsförordningens föreskrift i 5 § 4 mom., att smädelser mot embetsmän, hvilka ej rörde deras embete, borde af dem sjelfve åtalas, hvarigenom den tillförordnade åklagaren, advokatfiskalen Jonas Evelius, blef obehörig att vidare föra talan i målet. Det ser nästan ut, som om nämnda moment tillkommit enkom för Gr:s räkning.

Sjelf har Gr. i *Sista Smörjelsen* lemnat en öfversigt af dessa båda rättegångar, som vittna om hans lyckliga framställningsgåfva och "rafflande" stil, ehuru den naturligtvis är allt för hätsk och partisk för att kunna uteslutande läggas till grund vid bedömande af förhållandena. Emedlertid vill det synas, som om han verkligen blifvit olagligt behandlad af fullmägtige samt mot dem framlagt en del ganska grundade beskyllningar för deras förvaltning. Det egentliga, men juridiskt otillräckliga skälet till hans suspension låg väl i hans sjelfrådiga och stolta uppförande emot fullmägtige samt hans otidiga inblandning i alla ärenden. Antydningar härom finnas åtminstone i en liten skrift: Samtal på Allmänna Spelhustorget i kejserliga hufvudstaden Mareno (Skara 1810), hvars syfte var att försvara Ugglas och blotta Gr:s svagheter, och som troddes vara af kammarrådet Johan Erik Edman. Visst är, att efter revolutionen har hela processen i hans hand blifvit blott ett medel att i allmänna opinionen nedsätta män, dem styrelsen icke såg med blida ögon, såsom de der utgjort stödjepelarne för det gamla systemet. Till stilprof meddela vi ur slutet af Gr:s nyssnämnda skrift:

"Med upprörda känslor har jag ännu några ord besparda åt mitt än icke fullkomligt lyckliga fädernesland. Jag vet, att jag står i stora förbindelser hos det land, der mina ögon först möttes af en leende sol; — men jag vet ock tillika, att detta land har vissa lika ovillkorliga förbindelser på *sin* sida att emot *mig* uppfylla. Då jag lider orättvisa, då mitt uppehälle velat nekas mig, då mig betagas tjenliga utvägar att vara gagnelig för mig sjelf och fäderneslandet, då jag oskyldigt är blottställd för den ena förföljelsen efter den andra; så är min fordran hos fäderneslandet ej uppfyld, och jag vet icke, hvad vidare för mig kan återstå att här uträtta; och hvart jag helst må komma, kan mitt öde ej bli värre, än det varit här. Det som öfvergått *mig*, kan ju äfven, så länge samma embetsmän ännu äro till, lika så lätt öfvergå flera andra; och om desse ändå icke vore mer gagneliga, än en-

dast så mycket som jag kunnat vara, så skulle likväl staten genom dylika ostraffade företag sättas ur åtnjutandet af det mer eller mindre gagn, vi kunnat åstadkomma, och tillika med oss äfven *sjelf* vara lidande. Då skulle flera delar af samfundsbandet upplösas; då skulle misstroende uppkomma emot sjelfva styrelsen, och fosterlandskänslan mer och mer afsvalna hos de lidande; då skulle till slut äfven sjelfva *begäret* att gagna kunna utslockna; då skulle landet förlora flere af sina uppriktiga vänner; och då skulle man snart med köld och likgiltighet anse ett land, der man oskyldigt lider och förföljes, och der man utestänges från all annan förmåga att gagna och vara nyttig, än blott den, att i tysthet kunna *önska*, att den stora förbättring, som här är så nödvändig, snart måtte vinna en efterlängtad fullbordan."

Gr. hade nu genom sitt uppträdande mot Ugglas, Liljensparre och åtskillige af de högre embetsmännen blifvit ett slags frihetshjelte, som i dundrande ordalag läste lagen, som det heter, för "de aristokratiske smådespoterna." Men icke nöjd med sitt stora inflytande som skriftställare, förmådde han äfven "vänner" i bondeståndet att gång efter annan frambära hans tankar. Såsom ett offer för denna beredvillighet mot "en skrifkunnig vän" har man ansett Per Persson Oxelberg, hvars bekanta memorial om d. v. magasinsdirektionen antagits vara författadt af Grevesmöhlen, sannolikt oriktigt, ehuru Gr. måhända haft sin hand med i memorialet *). — Den frimodige mannen, som så djupt föraktade "slafvens trälaktiga veklighet", räknade emellertid för ro att inträda i andras sold. Han blef chef för den hemliga polis, som "Mannerheimarne" höllo för att noga bevaka det Gustavianska partiets alla mått och steg. Nu var han i sin rätta verkningskrets. Han inlemnade oför-

*) Per Persson Oxelberg var en man med ej ringa beläsenhet, och ägde naturlig lätthet att i skrift uppfatta sina tankar samt behöfde sålunda ingen skrifkunnig väns handräckning. — Flera i tryck allmängjorda uppgifter berätta att O. skulle hafva afsidit i fängelset; bland dessa äfven Pehr Thomassons Biografier öfver Svenske bönder. Så var dock icke förhållandet O., i början illa behandlad i häktet och insatt i ett fuktigt rum med söndriga fönsterrutor, blef, sedan d. v. landshöfdingen Löfvensköld återkommit till Örebro, flyttad till bättre rum och anständigt bemött. För sitt tryckta memorial dömdes han till vatten och bröd samt ärans förlust. Det förra straffet aflopp ganska lindrigt, enär han derunder dagligen erhöll mat och vin från landshöfdingens bord. Några år senare återfick han, genom kongl. nåd, sin ära; och åtnjöt i sin ort stort och allmänt anseende. Han afled den 6 Febr. 1821. — Red. skall försöka att, längre fram och på sitt ställe, lemna utförligare uppgifter om denne man och hans rättegång.

trutet berättelser till vederbörande om allt, som tilldrog sig, hvarvid samvetsgrannhet just icke så särdeles kom i fråga; och det var troligtvis han, som hade största andelen i uppdiktandet och utspridandet af ryktena om de mordiska anslagen mot Carl Augusts lif. Man har till och med påstått (*Schinkels Minnen*, 5, 249) att han författade uppviglingsskrifter och proskriptionslistor, uppmanande till mord och plundring under oroligheterna vid kronprinsens begrafning. En sådan "tigernatur", som der påstås, hade han väl knappast; men nog var han "un buldog, qu'il est bon d'avoir dans la main pour le lâcher au besoin" (Carl Johans yttrande om honom).

I enlighet med denna uppfattning användes han ock af styrelsen, såsom hvars lönade skriftställare han nu begynte uppträda. Tidningarne *Åskådaren*, *Trompeten*, *Skandinaven* och *Nya Skandinaven* utgåfvos af honom från Nov. 1810 till Sept. 1813, och dessutom hade han mycken del i de af Adolf Regnér 1810 och 1811 utgifna *Allmänna opinionens organ* och *Allmän politisk journal*. Dessa tidningar kunna i viss mån anses såsom de der brutit vägen för den offentliga granskningen i vårt land, om än dagens frågor och statens mest framstående personligheter ofta i dem behandlades på det mindre passande och mot sann grannlagenhet stridande sätt, som tyvärr ännu går igen då och då i samtidens press. Tidningen *Skandinaven*, som utgafs på regeringens särskilda föranstaltande, åsyftade att förbereda allmänna tänkesättet på 1812 års politik och der skaffa densamma insteg. Ostridigt ägde Gr. ganska omfattande studier i juridik, nationalekonomi och dithörande kunskapsarter samt mycken förmåga att meddela sina åsigter åt den större allmänheten, som också med begärlighet mottog allt, som flöt ur hans penna. Hans popularitet under denna tid var oberäknelig, om än det stora flertalet af hans anhängare icke just tillhörde de egentligt bildade klasserna. Detta var icke heller gerna möjligt, emedan hela hans skriftställeri hvilade på en grund af moralisk låghet, som beständigt stack fram och snart skulle alldeles blottas. Vi komma nu till den stora vändpunkt i Gr:s lif, som fått namnet: *den Grevesmöhliska striden.*

Dåvarande revisionssekreteraren baron Ludvig Johansson Boye, den sedan bekante riksdagstalaren och ledamoten i lagkommittéen, utgaf mot slutet af 1814 ett anonymt häfte: *Tankar i anledning af den klagan, som nu mera än förr höres öfver en allmän penningenöd*, deri han föreslog åtskilliga ganska våldsamma och olämpliga utvägar för penningestockens ökande.

Denna skrift anfölls temligen skarpt af Gr. i en likaledes anonym broschyr: *A B C i Finanserna*, i hvilken han ådagalade haltlösheten af Boyes förslag. Tvisten fortsattes genom Boyes *Anmärkningar öfver A B C* och Gr:s *D. E. F.* eller svar på föregående. Redan här är tonen högstämdare än i den förra. Men nu, i början af 1815, utkom Boyes likaledes namnlösa skrift: *Om allmänna nyttan af den politiska uppmärksamhetens offentliga användande, eller opposition.* Definitioner på opposition likasom åsigterna om densamma voro visserligen beskedliga nog i jemnförelse med en senare tids; men ämnet var i alla fall för ömtåligt: blotta talet om opposition var då "ett hårdt tal". Boye måste näpsas, och man släppte lös sin buldog. I den af Gr. i Mars utgifna skriften: *Några allmänna grundsatser i finans- och statsekonomi*, förekomma redan (p. 72—78) anmärkningar mot Boyes; men ännu saknades en lämplig förevändning för att anfalla honom, utan att allt för mycket blotta anledningen. Emellertid hade inom riksstånden uppstått åtskilliga motionärer, som föreslogo mer eller mindre hårda åtgärder mot svenske judarne; de ifrigaste, bland dem Boye, yrkade deras deportation. Gr. tog judarnes försvar och utförde sin goda sak väl, förmodligen rikligen betald för besväret. Det orimliga förslaget om deportationen äfvensom en d. 8 Maj af Boye utdelad skrift, innehållande anmärkningar mot Gr:s sista finansskrift samt mot hela hans uppträdande efter revolutionen, kommo nu den senare till pass, och han stod ej längre att återhålla. Den 9 Maj utkom hans *Förlikningsprojekt*, med hvilket den ursinniga striden kan anses öppnad. Det var här man läste ett stycke, innefattande de mest kränkande personliga beskyllningar man gerna kan tänka sig, och som för sin märkvärdighet förtjenar afskrifvas: "Baron Boye börjar sitt memorial med ett egennyttigt försök att vilja förkasta både filosofien och allmänna opinionen. Om ett så halsbrytande försök kunde lyckas, hade baron Boye gjort en välgerning åt alla välklädda bofvar, hvilka äro i behof att få dessa farliga stötestenar undanröjda, som så lätt kunna förflytta så kalladt hederligt folk i en alldeles motsatt klass, helst när en hel kedja af gemena gerningar ligger för öppen dag. I synnerhet vore den man i stort behof af detta undanrödjande, som till exempel börjat sin bana med att genom sin underskrift på ett falskt dokument vilja förråda sitt fäderneslands frihet*); som velat af-

*) Syftar derpå, att Boye var en af de s. k. "subskribenterna" vid riksdagen 1789. Jfr (*Crusenstolpe*) Skildringar. De närvarande. 2:a uppl., 326—353.

tvinga någon hederlig man en betydlig penningsumma under hotelse att i annat fall yppa någon allt för nära bekantskap med hans dotter; som, efter att hafva förstört sin hustrus betydliga förmögenhet och försatt sig sjelf och henne i större skuld, än de kunna betala, på köpet piskar henne galen och nödgar hennes slägt att taga henne och hennes barn ur våldsverkarens hus; som, oaktadt han af ingen tros, låtsar föreställa en oppositionschef, och likväl i hemlighet tager dryckspengar för att löpa med sjelfgjordt sqvaller åt dem, som äro enfaldige nog för att tro honom vara betydande; som under hela sin tjenstetid varit känd såsom en vårdslös, opålitlig och försumlig tjensteman; som . . . Baron Boye måtte väl icke kunna lämpa *allt* detta på sig sjelf, ty då hade han väl icke vågat uppstå såsom talare bland ridderskapet och adeln, som alltid afskyr alla slags bofvar, och som då säkerligen hade kört honom på dörren. Likväl gifves det så förhärdade bofvar, att de *aldrig* skämmas, och det är *då* de äro i behof att undanrödja allmänna opinionskraften" *). Detta skamlösa anfall jemte ett annat i *Likbegängyelse etc.*, af samma art, föranledde Boye att instämma Gr., och denne svarade å sin sida med stämning tillbaka. Det hittills oerhörda i angreppets plumphet och låga ilska väckte allmän förtrytelse och öppnade ögonen på den stora hopen, som hittills bländats af Gr:s flödande språk och myndiga ton och smickrats af hans ständiga vädjande till husen: allmänna opinionen. Den ene skriftställaren efter den andre höjde sin röst mot "den fräcke pöbelsofisten", och snart var hela litteraturen ett enda stort slagsmål, der tjogtals Davider slungade sina mer eller mindre skarpa kastvapen mot denne ovettets Goliath, som med trot-

*) Jemte detta prosaiska stilprof torde ett poetiskt här ha sin plats:

"***Förslag till inskrift å polismästaren Liljensparre's grafvård.***

Gå, vandrare! fäll ingen tår
När du vid denna grafvård står;
Ty detta hjerta aldrig blödde: —
Hans enda dygd var att han dödde;
Han var en bof, en lasters träl,
Som utaf blod och tårar göddes.
Ack, ingen förr så elak föddes,
Och ingen mer så ond är qvar.
Och, om du veta vill hans namn,
Det nämnas må — och jorden darre —:
Vet, han är nu i S—ns famn
Och hette Henrik Liljensparre."

sig panna bjöd dem alla spetsen och slog ikring sig näftals med sten och — smuts. De förnämsta och mest dräpande af de många motkämparne voro Lindeberg, Törneblad och Hammarsköld. En sig fullkomligt värdig motståndare åter hade Gr. i Walberg, både hvad mängden och halten af skrifter beträffa, om man undantager, att Walbergs smädelser voro insvepta i genomskinliga dikter, då deremot Gr. gick rakt på saken. I vederlag för sina beskyllningar mot Boye regalerades han med de otäckaste uppgifter om sitt eget enskilda lif (se t. ex. *Banditen Galgeniano* och *à Dieu mon plaisir!* båda af Walberg), så att härutinnan blefvo hans motståndare honom intet skyldige. Han stämde dem också onpphörligt; de försvarade sig med hetta, tryckte nya pasqviller, och sålunda fortgick det ända in i December, då både allmänhet och skriftställare hade tröttnat. Stridens betydelse låg deri, att det fria ordet, fastän i råaste form, nu för första gången fick riktigt luft i vår litteratur: den liknade okynniga pojkars stoj och hoppande efter den långa skoltimmans slut, der de varit rädda för en trumpen skolmästares färla. Det var den första, otympliga lärospånen i tryckfrihetens begagnande.

Här är ej stället att i sina enskildheter följa stridens forigång; vi anföra blott dess slut. Svea hofrätt dömde genom utslag af den 19 Januari 1816 Gr. att mista äran och landsförvisas och Boye till 3 års fängelse å Waxholms fästning, hvilken dom Kongl. Maj:t den 27 April 1816 stadfäste i afseende på Gr., men i afseende på Boye ändrade till 1 års fängelse i staden eller, i brist af tjenliga rum, å Waxholm. Gr. sökte den 15 Maj kongl. nåd, men erhöll den icke. Han var nu ett verktyg, som alldeles för mycket kompromitterat sig och vederbörande för att längre kunna begagnas. Sic transit gloria mundi!

Gr:s porträtt, måladt af Le Moine och graveradt af Aleander, utkom 1815 och gaf anledning till en liten qvick skrift af Cederborgh, deri han efter Lavaters fysiognomik visade, att ansigtets ägare måste vara en menniska af rå, hatfull och illslug karakter, hvilket sålunda ådagalade — falskheten af Lavaters system.

Skrifter (alla tryckta i Stockholm och i 8:o, der ort och format ej finnas utsatta): Försök till besvarande af Kongl. Patriotiska Sälskapets uppgifna prisfråga, om förmånligaste sättet att använda trädesjorden m. m. 1802. 2:a uppl., tillökt och förbättrad, 1803. Öfversatt på danska. — Afhandling om cirkulationsbruk . . . 1806. — Sällan värre, eller besvär och påminnelser angående Tullstyrelsen, . . . H. 1, 2. 1809. — Bihang till historien om Tull-Arrende-Styrelsen: . . . s. å. — Svar på Tull-Arrende-Societetens fullmägtiges underdåniga osanningar, ... s. å.

— Underdåniga anmärkningar vid T.-A.-Soc. fullm:s underd. förklaringar . . . s. å. — Processen om ingen ting: . . . s. å. 4:o. — Andra delen af processen om ingenting, . . . s. å. — Påminnelser vid . . . af Ugglas' . . . defensions-diktamen, s. å.; (ny uppl.) Kalmar 1810. — Memorial, uppläst . . . d. 4 Okt. 1809, . . . s. å. (undert. af 15 medlemmar af bondeståndet). — Processen utan parter, . . . h. 1, 2. s. å. — Bihang till processen utan parter, s. å. — Handlingar . . . angående processen utan parter, h. 3. s. å. — Nya handlingar . . . h. 4. 1810. — Memorial till rikets höglofl. ständers statsutskott, angående tullverket, 1809. — Fråga till fäderneslandets vänner: Är en fullkomlig förbättring . . . s. å. (anon.) — Speglen, eller varnande målningar af vissa mennisko-karakterer . . . s. å. (anon.) — Har kontrollen öfver uppbörds- och taxeringsmän blifvit de senare åren med billighet utöfvad. . . . s. å. (anon.) — Försök att bestämma grunder för lagar i brottmål. s. å. (anon.), och säkert flera andra namnlösa ströskrifter s. å. — Trettondedagsgåfva till herr kammarrådet J. E. Edman. 1810. — Bihang till Trettondedagsgåfvan, eller svar . . . s. å. — Förödelsens styggelse. Juridisk hjeltedikt på oren prosa i fyra sånger. . . . af Per Hambræus, besvarad . . . s. å. — Sista smörjelsen. Rättegångsroman. S. å. — Några anmärkningar . . . vid Kammarkollegii utslag . . . S. å. — Syndaräkningen, eller förklaring. . . . s. å. — Gåtan, eller fortsättning af samtalet på allmänna Spelhustorget i kejserliga hufvudstaden Mareno. Andra delen. S. å. (Anm. Riktad mot den ofvannämnda skriften af Edman; vid Kongl. Bibl:s ex. af dessa skrifter finnes en handskrifven clav af Nescher). — Om lagstiftande magtens organisation i en stat. S. å. (Anon.) — Åskådaren. Medborgerlig veckoskrift i statistiska och politiska ämnen. N:o 1—16, 26 Nov.—29 Dec. 1810. N:o 1—128, 7 Jan. —21 Dec. 1811. 4:o. (Anon.) — Trompeten eller krigsförklaring mot allt ondt. N:o 1—96, 10 Jan.—8 Aug. 1812. 4:o. (Anon.) — Skandinaven. N:o 1—32, 20 Apr.—18 Juli 1812. 4:o. (Anon.) — Nya Skandinaven. Veckoskrift för medborgares nytta och nöje. N:o 1—128, 24 Sept. 1812—16 Sept. 1813. 4:o (Anon.) — ABC i finanserna, eller några enfaldiga anmärkningar vid ett nyligen utkommit förunderligt finansprojekt . . 1814. (Anon.) — Allmänna reflexioner öfver . . . ett . . . Östersjökompani . . . S. å. (Anon.) — Några allmänna grundsatser i finans- och statsekonomi . . . 1815. — D. E. F. i finanserna; eller svar . . . S. å. (Anon.) — Några oveldiga anmärkningar vid . . . G. Stabecks . . . memorial . . . ang. Judarna. S. å. (Anon.) — Några erinringar vid J. Wegelins . . . memorial ang. ändring i judereglem. S. å. 4:o. (Anon.) — Förlikningsprojekt till biläggande af anfallskriget emot Judarne . . . S. å. 2:a uppl. s. å. (Anon.) — Likbegängelse efter baron L. J:son Boyes moraliska stoft. . . . S. å. — Helsning till baron Ludv. Boyes vålnad. S. å. 4:o. — Något ang. den af baron L. Boye öppnade strid emot Carl Aug. Grevesmöhlen. S. å. 4:o. — Fjerde Akten af baron Ludvic Boyes pinos-historia. Hvad han gör och lider . . . S. å. (Titeln åtalades på presteståndets anhållan hos K. M:t.) — Bihang till Fjerde akten . . . S. å. — Svarta Bröderna, eller det föregifna religionsnitet. Första öppningen. . . . S. å. — Bihang till Svarta bröderna. . . . Andra öppn. . . . S. å. — Missräkningen, eller de långa näsorna. Andra bih. till Sv. br. . . . Tredje öppn. S. å. — Lucifer, eller det ohyggliga porträttet. . . . S. å. — Syndastraffet, eller första—fjerde basunen till doms öfver en del nya Svenska litteratörer. S. å. — De sju magra nöten. . . . S. å. — Räf-Saxen, . . . S. å. — Varg-Gropen . . . S. å. — Den förhärdade storljugarens porträtt. Ju-

ridisk dram . . . S. å. — Den högvälborne äreskändaren. Dramatiserad historiemålning . . . S. å. — Den ena för den andra. Efterpjes . . . S. å. — Nattfoder åt gamla stuten och hans folkilskna resesällskap. S. å. — Sluträkning emellan . . . Boye och . . . Grevesmöhlen . . . af en oveldig åskådare af striden. S. å. (Anon.) — Bref till herr B. J. Törneblad. . . . (undert. *Tertius interveniens*). S. å. — Mitt sista farväl till bar. L. Boye och hans konsorter. S. å. — Till Höglofl. Kongl. Svea hofrätt! S. å. 4:o. — En blick på tidens anda och närvarande moralité . . . S. å. (Anon.) — Allmänna kreditens uppståndelse från de döda. . . . S. å. (Anon.) — Bränn-Spegeln, eller duellen emellan baron L. Boye och en kokerska . . . S. å. — Nya handlingar ang. tryckfrihetsbrott . . . S. å. — Sju bevis af 700: ell. . . . (äfven betitlad: Akterspegeln . . .) S. å. 4:o. — Några anmärkningar vid de attester . . . S. å. 4:o. — Nyårsgåfva till våra nymodige litteratörer . . S. å. — Nyårsbref till baron L. Boye. S. å. — Rättegångshandlingar, ang. den åtalade skriften Nyårsbref . . . 1816. — Underdåniga besvär öfver Kongl. Svea Hofrätts utslag . . . S. å. — Underdåniga skrifter till Kongl. Maj:t . . . S. å. — Dessutom många tidningsuppsatser samt skrifter i rättegångar, tryckte jemte andras.

(Källor: Svenska adelns ättartaflor, utg. af G. Anrep. — Statskalendern 1778—1813. — Kabinettsprotokoll i civila ärender 1788; i Riksarkivet. — Grevesmöhliade. Ett kors på den store mannens graf. Sthm 1823. — Schinkels Minnen. D. 5, 6. — Många rättegångshandlingar, stridsskrifter och andra tryckta uppsatser af och om Gr. — Wieselgren, Sv. sköna litt. V, m. m.) —rn.

GUMMERUS, HENRIK JOHAN.

Vi ega i våra herdaminnen blott *en* prest, om hvilken det kan berättas, att han burit *guldmedaljen för tapperhet i fält i Svärdsordens band*, och dennes namn se vi härofvan. I Daniel Buscovii dagar funnos inga Svärdsordens band i bruk *).

H. J. G. föddes d. 27 Maj 1774 i Finland, i Koskis kapellförsamling, annecterad Nyby eller S. Martins socken i Åbo stift och län. Fadren, Henrik G., var der komminister, g. m. Johanna Backsten eller Bäckstén. Inskrefs i Åbo skola 1789, vid dess högskola 1795 och blef prest 1799, sedan han gjort sig under studentåren känd såsom en oförfärad slagskämpe. Var Adjunkt först hos kh. Ljung i Lemland, sedan (1807) missiverad till prosten Casp. Wijkman i Finström på Åland.

Han blef namnkunnig genom sin anslutning till länsman Erik Aréns djerfva plan, att rycka Åland ur Rysslands magt,

*) Då Carl Johan hörde om en fältprost J. Karlsson, huru denne utmärkts sig då Bodisco aflägsnades från Gotland, beslöt han att ge honom Svärdsorden, men det afböjdes, och Nordstjernan gafs i stället.

sedan denna ö första gången (under detta krig) blifvit gripen af ryska örnen.

D. 3 Maj 1808 gaf ryska majoren Neidhardt, som nu var förlagd på Åland (redan i April månads början af Ryssarne intaget), en befallning att allmogen skulle till kronobetjeningen aflemna alla de vapen, som befunnos i folkets eget våld (ej ståndspersonernas), och att samma allmoge skulle inom 24 timmar efter befallningens ankomst försätta alla (sina?) fartyg i segelbart skick och "väcka" isen så långt från hamnarne, att fartygen med möjligaste första kunde bortföras. Alla, som ej verkställde denna befallning, voro skyldiga till döden och deras egendom förbruten. Länsman Arén började, sedan han d. 4 Maj sammankallat Finströmmens allmoge, att försöka verkställa isväckningen, sjelf bemödande sig att i Hamnböle vik utskjuta en galeas. Men då lydnaden visade sig alldeles omöjlig, sände han ett bud till den herkuliskt bygde och djerfve hjelppresten Gummerus, som strax infann sig, anförtrodde honom sin plan att "resa" allmogen och det kl. 8 samma afton, för att fånga Ryssarne öfver allt der de voro förlagda. Presten omfattade strax förslaget, hvilket länsmannen och presten raskt utförde.

1808 d. 6 Maj kl. 9 e. m. gick mannen i kaftanen med 100 man till Strömsvik, för att gripa majoren, men då denne begifvit sig från sitt qvarter, utsatte G. posteringar för att afskära hans reträtt vid Färjsundet. Sjelf gick G. till Jomala, tog der anträffade Ryssar till fångar och marscherade till Färjsundet. De Ryssar, som i denna trakt hunnit samla sig, retirerade då till Sund och gingo öfver till Prutö och Toftö. G ryckte då fram med den Åländska allmoge, som följde honom till Bomarsund, och tog den der varande ryska styrkan till fånga. En betydlig del af ryska manskapet befann sig då på Krumlinge under öfverste Wouetchs befäl. D. 10 Maj kl. 1/2 3 e. m. ryckte 350 bönder, anförde af G., mot Kumlinge och efter 1 1/2 timmas skarp fäktning hade G. tagit 400 Ryssar till fånga utom öfver- och underbefäl, hvarvid fältkassan, 4500 rubel, föll i hans händer. Redan d. 19 Maj belöntes han, som i Stockholm aflemnade fångarne, med K. Hofpredikants fullmagt och den gyllne tapperhetsmedaljen. Arén, som ock medföljde, fick, jemte samma medalj, af konungens hand fästad på bröstet, rätt att bära en gul kokard på sin hatt (han dog 1859). Särdeles blodigt gick det ej till, "den modige och kraftfulle" major N. gaf sig fången, sedan han i 3 dygn irrat omkring i skogarne, "hung-

rig och trött", en rysk soldat föll, en underofficer fick en kontusion och en åländsk bondson blef sårad i tummen.

Utförligare kan härom läsas i de nedan anförde källorna. G. blef Fältprost s. å. Tjenstgjorde såsom Hofpredikant 1811—13. Kkh. i Högby af Kalmar stift 1812. Tillträdde 1813. Död d. 13 Juli 1836. G. m. M. H. Hult. Hade 4 döttrar.

(Källor: Hofclerec. Hist. IV: 47—51. — Clerus Calmariensis p. 567—587. — J. G. Collins Lefnadsteckn. I: 42—46, 213—215.)

Rättelser och Tillägg.

3:dje Bandet.

Sid 5. Tillägg till rad. 6 nedifr.: Till Stockholms första sparbank, bland hvars stiftare Camin var, anslogs i testamentet en än större summa. Hans samtliga anslag ad pios usus uppgingo, enl. Jak. De la Gardies mortalitetsbok, till omkring 200,000 Rdr.

Sid. 30 rad. 16 uppifr. läs: afs*log*
„ 47 „ 9 nedifr., i noten, läs: Råd; Cansler Olof
„ 70 „ 11 uppifr. läs: *1771*
„ 93 „ 6 nedifr. „ Wists
„ 114 „ 18 uppifr. „ *take*t
„ 120, 121 „ Collin, Gabriel (*icke* Johan G.)
„ 124 rad. 26 „ „ Hettner
„ — „ 7 nedifr *V*, *681: praktiska notiser;* utgå.
„ 206 „ 2 uppifr. läs: Petrus Jonæ 1630.
„ 219 „ 13 „ „ 1758
„ 220 „ 14 nedifr. „ s. *42*
„ 243 „ 3 „ „ Näkna
„ 273 „ 11 uppifr. „ *Sv.* Hof
„ 288 „ 14 „ „ Cullens
„ 325 „ 11 „ „ blifva *utförligare* ihågkommen
„ 374 „ 6 nedifr. „ *lycklig*

4:de Bandet.

Sid. 2 rad. 3 uppifr. läs: sollicitan*te*
„ 33 „ 11 nedifr. „ Ein*ar*
„ 38 „ 13 „ „ filio*s*
„ 41 „ 3 uppifr. „ 121*0*
„ 60 „ 1 „ „ *I* hjelmarne
„ 62 „ 3 „ „ Svantepolk.
„ 101 „ 2 nedifr. tillägg: Martina, f. 1836.
„ 105 „ 17 „ läs: 1827.
„ 153 „ 6 uppifr. „ på *bysten*
„ 154 „ 20 „ „ *dubbel*-kurir
„ 166 „ 15 nedifr „ *parti*ernas färgläggning
„ 176 „ 18 „ „ Arbetet afbröts *och utgifningen fullföljdes först efter G:s död; det är* emellertid — — — —

Sid. 176 *tillägges:* Nescher inköpte efter Gahms död dennes boksamling och "enskilda archiv;" med Neschers öfriga samlingar inköptes de sedermera till Kongl. Biblioteket, som sålunda återfick en mängd af sina tillhörigheter, dem Gahm under sina bibliotheksbesök på ett eller annat sätt tillegnat sig. I detta fall var samlaren G. således ej "renare än samlaren Palmschöld."

Sid. 182 rad. 5 uppifr. läs: *al*bas
„ 184 „ 16 „ „ kallade
„ 186 „ 13 nedifr. „ känner *och* Siward
„ — „ 8 „ „ *Irlands* herre.
„ 189 „ 9 „ „ Isländarne
„ 194 „ 14 „ „ son *eller sonson*
„ 195 „ 17 „ „ skulle varit *högboren, således ej kunde vara* sonson
„ 203 „ 20 „ „ 1138 (Dalin S. R. H II: 78)
„ 204 „ 4 uppifr. „ *b*aptizatus
„ 207 *tillägges:* Äfven Suhm (Hist. af Danm. V, slägttafl. till p. 408) kallar kon. Inges gemål Helena "kong Blotsvends söster."

[*Å Bil. t. s. 211* (Tabellen) anmärkes, att *Ragvald* (k. Inges son) kallats Jarl endast på Suhms auktoritet, och att raden: "lefde som landtman i England, utan anseende", tillhör *Edgar Adeling* och ej *Eadward*.]

Sid. 209 rad. 14 uppifr. läs: *be*skref (*omkring* 1066)
„ 234 „ 5 „ „ Dor. Arendsdotter Pin*now*
„ 235 „ 14 nedifr. „ *Stiernman*
„ 248 „ 10 „ „ infann *han* sig
„ 251 „ 19 „ „ hanse*a*ternas
„ 252 „ 2 „ „ *Cl*aus Rönnow
„ 261 „ 4 „ „ gu*l*läpplen
„ 264 Tillägges: Frih. Gripenstedt utnämndes d. 28 Jan. 1862 till R. o. K. af K. M. O

Sid. 270 rad. 20 uppifr. läs: *J.* Hambræus.
„ 279 „ 4 nedifr. „ Præp*ar.* Evang.
„ 288 „ 22 „ „ Bæckström
„ — „ 18 „ „ Sundberg
„ 297 „ 11 „ „ af *en* Sparreslägt
„ 303 „ 17 „ „ legater
„ 314 „ 14 „ „ Hallenborg
„ 318 „ 13 uppifr. „ nära 30 *år* styrde
„ — „ 18 nedifr. „ *Eccl.* Scarensis
„ 319 Tillägges: Tryckt Skrift af Exc. Günther: Om det nyaste förslaget till Konkurslag, Sthm, 1860, 8:o (128 och 36 sid.).

Sid. 326 rad. 5 uppifr. läs: gifvit ett *styng åt hans* oberoende,

CT1313 .S7 1857 vol.4

Wieselgren, Harald Ossian, 1835-
Svenskt biografiskt lexikon.
Ny följd ...

39967000503008
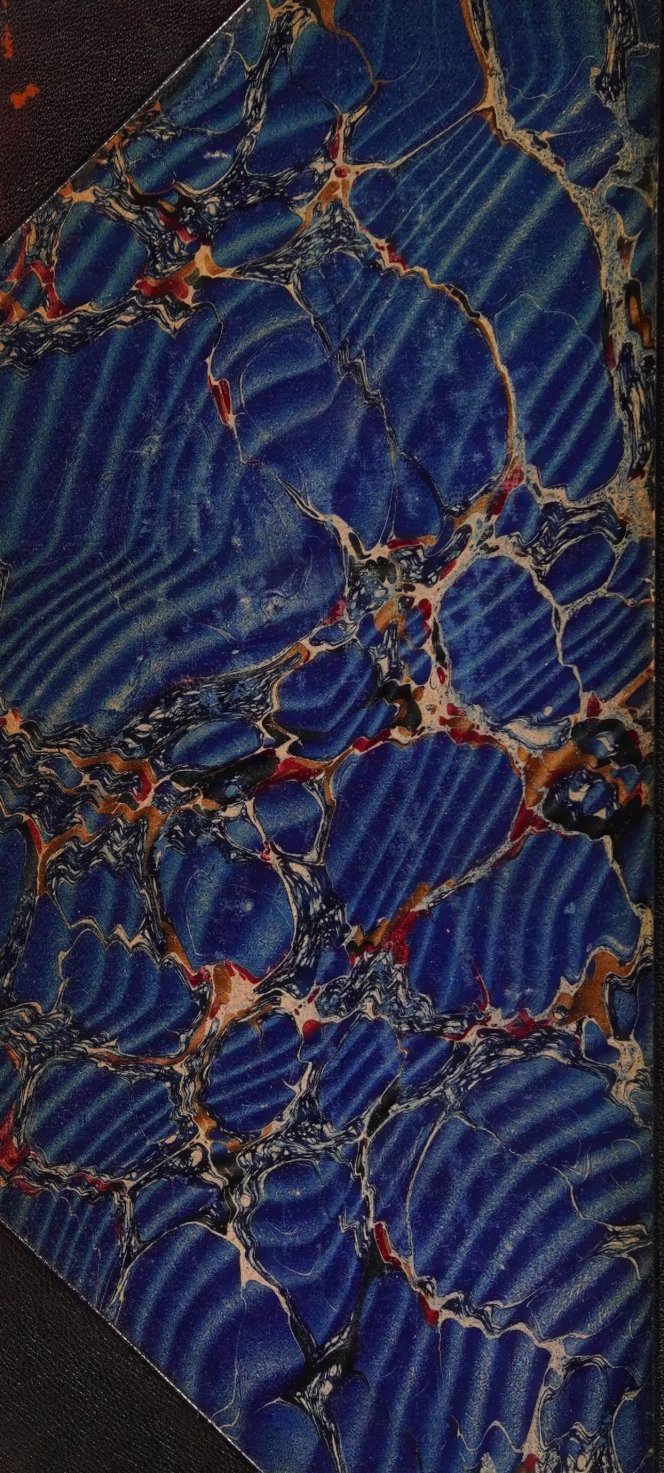
DOES NOT CIRCULATE